

Zdeněk Klanica

MUTĚNICE-ZBROD

Zaniklé slovanské sídliště ze 7.-10. století

MORAVIA MAGNA

SPIŠY ARCHEOLOGICKÉHO ÚSTAVU AV ČR BRNO

36

Pavel Kouřil (Ed.)

Kniha vyšla v rámci výzkumného záměru
Archeologického ústavu AV ČR Brno č. AVOZ80010507

PROJET MORAVIA MAGNA

MORAVIA MAGNA

sous le patronage de

UNION ACADÉMIQUE INTERNATIONALE
BRUXELLES

UNION INTERNATIONALE DES SCIENCES
PRÉHISTORIQUES ET PROTOHISTORIQUES
(*C.I.P.S.H - U.N.E.S.C.O*)

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV
AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY BRNO
BRNO 2008

Zdeněk Klanica

MUTĚNICE-ZBROD

Zaniklé slovanské sídliště ze 7.-10. století

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV
AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY BRNO
BRNO 2008

Editor: Pavel Kouřil

Recenzenti: Darina Bialeková, Zdeněk Měřínský

Technický redaktor, layout: Dana Gregorová

Německý překlad: Eva Zumpfe, Pavla Seitlová, E. u. R. Tichý

Obálka: Jeden z nejstarších jihomoravských stromů, lípa velkolistá v Bzenci. Foto: Zdeněk Kučera

All rights reserved
ISBN 978-80-86023-91-5
Copyright © 2008 by
Archeologický ústav AV ČR Brno
Tisk: Arch Brno

O B S A H

I. VÝSLEDKY VÝZKUMU	9
1. Úvodní informace.....	9
2. Sídlištní objekty.....	13
II. ODBORNÉ POSUDKY NÁLEZŮ	147
III. HODNOCENÍ	173
1. Sídliště Mutěnice-Zbrod.....	173
Archeologie osídlení.....	173
Germáni a Slované.....	174
Topografie.....	176
Zástavba.....	177
Zemnice.....	179
Nadpodložní objekty.....	182
Obilnice.....	183
2. Nálezy.....	186
Keramika.....	187
Varianty základního tvaru.....	188
Keramika pražského typu.....	189
Talíře a misky.....	190
Datování.....	197
Kostěné předměty.....	204
Šídla (proplétáčky ?).....	204
Jehla.....	206
Brusle (hladidla ?).....	206
Kovové ozdoby.....	207
Plechové závěsky.....	207
Drátková ozdoba (660-324/77).....	218
Přezka (660-187/76).....	218
Ostatní nálezy.....	222
Olověný křížek (660-87/75).....	222
Z inventáře bojovníků.....	223
Železná násada hole.....	225
IV. ZÁVĚREČNÉ ÚVAHY	227
V. LITERATURA	233
VI. RESUMÉ	253
Illustrationsverzeichnis.....	292
A. Zeichnungen.....	292
B. Foto.....	296
PŘÍLOHA Přehled sídlištních objektů a jejich rámcové chronologické zařazení.....	298

„Z nekonečné výšky vypalují sluneční paprsky ostrou příď dlabanky. Každá další vlna přibližuje osadu na břehu. Pevné chýše nevezme ani divoký kal, když za jarního tání v prudkých peřejích víří ze zasněžených Chřibů. Dokonce ani zemljanky nevyplaví. A žádný močál tu není, říčku přebrodí i dítě. Však zůstávají jen nemnozí. Jarní voda odnese všechny, jen když udrží slunce nad přídílí!... Družiny směřují k jihu. S velkou řekou Moravy splynou ještě do slunce západu. Už nevzpomínají. Bok po boku vyšli z rodných dědin, když odevzdali svůj hlas. Pak vzali poslední, co měli, a zvedli se z domoviny. Pocházejí z ničeho a ještě se ani nejmenují. Stanou se z nich Srbové, Dúdlebi nebo Severjané? Dnes pronikli na tok dolní Moravy. Zítra ponese je dobrá vlna k poledni, tam nad posvátným Dunajem tyčí se bílá skála tajemného Děvína. Svatá Matka přijme jejich oběť... Řeka všech řek kolébá dobyvatele klidným, mocným proudem. Zdá se jim o bohatých pastvinách, zdá se jim o hlubokých a plných obilnicích. Už žádná vyhublá stáda. Ještě jdou všichni spolu...“

Úryvky z nevydaného románu

VÝSLEDKY VÝZKUMU

1. ÚVODNÍ INFORMACE

Kyjovka zvaná též Stupava, pramenící na vrcholu Chřibů, je jedním z pravobřežních přítoků Moravy. Soutok Kyjovky s Moravou byl situován původně do široké a na meandry bohaté údolní nivy jižně současného Hodonína, dnes katastr obce Lužice. Na pravém břehu Kyjovky leží šest kilometrů severozápadně od středu okresního města Hodonína pravěké a časně středověké sídliště zvané Zbrod. Je situováno kolem míst kontaktu dnešních katastrálních území Hodonína, Dolních Bojanovic a zejména Mutěnic. To je také důvod, proč často užíváme neutrální, prastarý a k žádnému katastrálnímu území nevázaný název – Zbrod. Prozkoumaná část plochy zaniklého sídliště zasahuje parcely č. 6470, 7590, 7589.

Už několik desítek let teče říčka v umělém žlabu sevřena hrázi na březích. Jen asi 200 metrů severněji od Zbrodu Kyjovku po kovové konstrukci mostu překračují koleje lokálky a vozidla na silnici první třídy č. 51 z Hodonína do Mutěnic. Železnice i silnice jsou na umělých náspech. Z dávné slávy prastarého brodu zbývá dnes jen návrší s boží mukou, maximálně o tři metry rozšiřující násep silnice. Škoda, že toto zajímavé místo nemohlo být prozkoumáno.

Osídlení je situováno na jihovýchodním okraji nízké Kyjovské pahorkatiny v nadmořské výšce kolem 167 m n. m. V těchto místech vrchovinka přechází k údolní nivě Kyjovky. Dávné meandry se ještě dnes zarývají do zvýšeného pravého břehu a lze je rozpoznat. Levý břeh v místech protilehlých sídlišti byl v šedesátých a následujících letech 20. století využit po terénních úpravách k ukládání popílku a dalšího odpadu z provozu hodonínské elektrárny. Výzkum na levém břehu by v těchto podmínkách byl velmi obtížný a zdál se docela nemožný.

Z klimatického hlediska je sídliště na Zbrodu charakterizováno poměrně teplým a suchým podnebím (Demek 1975, 31–37). Bývalo zde dlouhé teplé a suché léto a poměrně krátká mírně teplá a suchá zima s dlouhým vegetačním obdobím. Příznivé klima v této části jižní Moravy přispělo i k rozkvětu mocenského, kulturního a náboženského centra moravských Slovanů u dnešní vesnice Mikulčice. Jen několik metrů vysoká písková duna s velkomoravskými kostely uprostřed údolní nivy řeky Moravy je vzdálena od Zbrodu vzdušnou čarou asi devět kilometrů.

V jarních měsících roku 1969 bylo při povrchovém průzkumu zjištěno na Zbrodu pravěké a slovanské sídliště (Klanica 1971, 24–25). Už první povrchové sběry přes nevelký rozsah přesvědčivě ukázaly, že nikoliv náhodou poutala naši pozornost tato nevýrazná a v celku dosti plochá lokalita. Četná pole střídala zde tak zvané záhu-

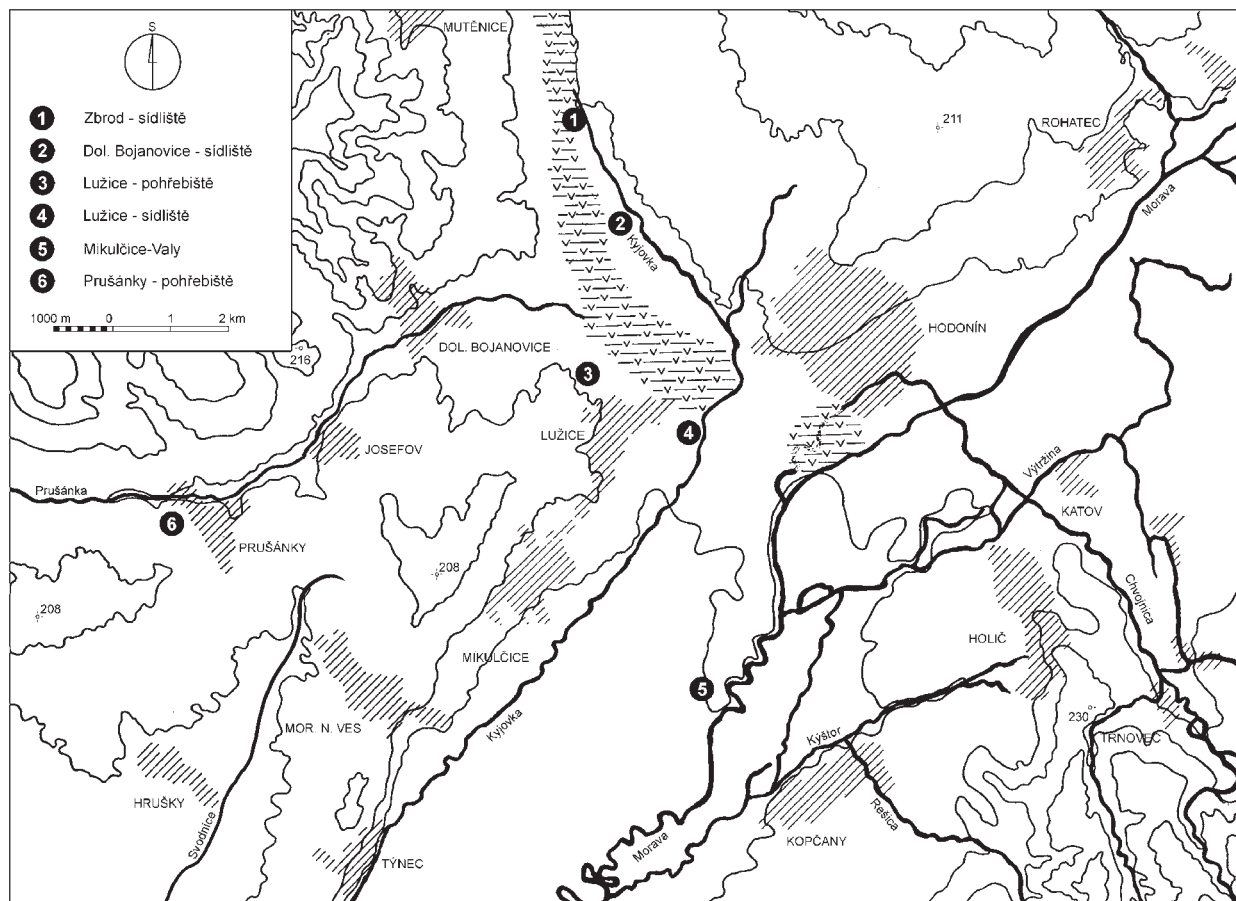
menky. Pro výzkum bylo evidentně výhodné, že větší část naleziště zůstala uchráněna před hlubokou orbou z doby počátečního kolektivního zemědělství. Realizovaly se zde převážně jen nehluboké zásahy do půdy, které byly charakteristické v oné době pro individuální obdělávání. Záhy se sondami potvrdila existence sídlištních objektů zahloubených zčásti do podloží. Tak byl dne 8. dubna 1975 zahájen plošný odkryv. Jeho rozsah v první sezoně terénního výzkumu dosáhl 1291 m² a spolu se sondami 2146,7 m². Pro odkryvy byly vybrány části sídliště relativně méně poškozené orbou. V prvním roce za technické spolupráce Otto Marka a Josefky Markové trvala odborná činnost v terénu 120 pracovních dní za účasti průměrně osmi dělníků (Klanica 1977, 52–53, tab. 21). Na konci roku 1976 představovala prozkoumaná plocha na Zbrodu již 3500 m². Práce započaly 20. dubna rovněž za technické spolupráce O. Marka a J. Markové a trvaly do 5. října. V roce 1977 technicky spolupracovali při výzkumu od 13. dubna do 13. května opět O. Marek a J. Marková. Od 16. května na výzkumu v terénu se podílel Rostislav Skopal, práce trvaly do 17. října 1977. Celkem bylo tedy na Zbrodu prozkoumáno bezmála 5 000 m². Účastníci III. mezinárodního kongresu slovanské archeologie navštívili v rámci oficiální exkurze lokalitu dne 11. září 1975, Mutěnice se takto dostaly do povědomí nejen naší (Klanica 1978, 59–61), ale stejně tak i zahraniční odborné obce (Sedov 1979, 107, obr. 20).

Již v první sezoně se objevily zbytky povrchových nadpodložních sídlištních objektů. Tyto zvláštní útvary bylo možno vyčlenit podle odlišné barvy a zvýšené koncentrace stěpů, drobného kamení, mazanice a zvířecích kostí v kulturní vrstvě mezi podložím a úrovní orebního zásahu. Většinou šlo o velmi tmavé až popelovité objekty tvaru velkých oválných skvrn čokovitého průřezu. Zahloubeny do podloží měly typické zemnice rozměry okolo 300 až 350 × 400 až 450 cm. Vždy v některém koutě se v zemnicích nacházely zbytky kamenných otopných zařízení (OZ). Většinou do podlahy byly vyhloubeny jámy hruškovitého průřezu s poměrně úzkým hrdlem, které sloužily jako zásobnice. Na rozdíl od zemnic obsahovaly jen velmi málo artefaktů a často v jejich výplni nebyly dokonce vůbec žádné nálezy. Jako jedna z prvních byla prozkoumána zemnice označená jako objekt 7 (obr. 11), která představovala na lokalitě první významný nálezový celek s nezdobenou ručně lepenou časně slovanskou keramikou. Spolu s ní byl ve výplni objektu nalezen kostěný hřeben s rukojetí tvaru nízkého trojúhelníku (obr. 13: 12).

Průměrně asi dvacetcentimetrová horní vrstva ornice neobsahovala po staletém intenzivním obdělávání žádné důležité nálezy. Tato skutečnost velmi usnadnila v roce

Obr. 1. Zaniklé sídliště v trati Zbrod (značeno šipkou) s nálezy ze 7.-10. století, na místě kontaktu katastrálních území Hodonína, Dolních Bojanovic a Mutěnic (okr. Hodonín).

Obr. 2. Významná naleziště ze 6. nebo ze 7. století v okolí Hodonína.

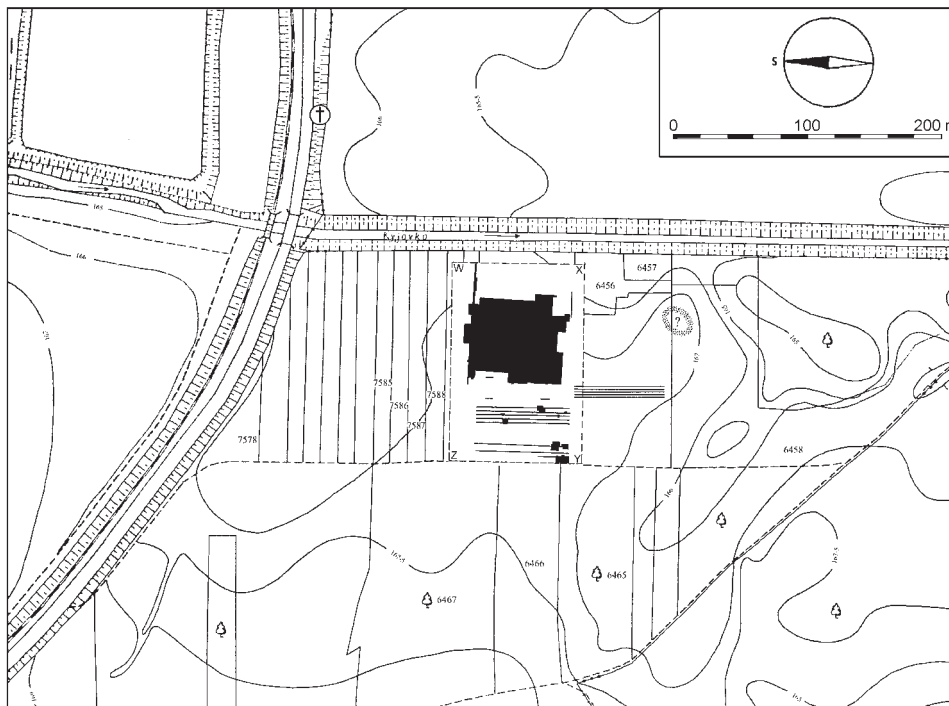
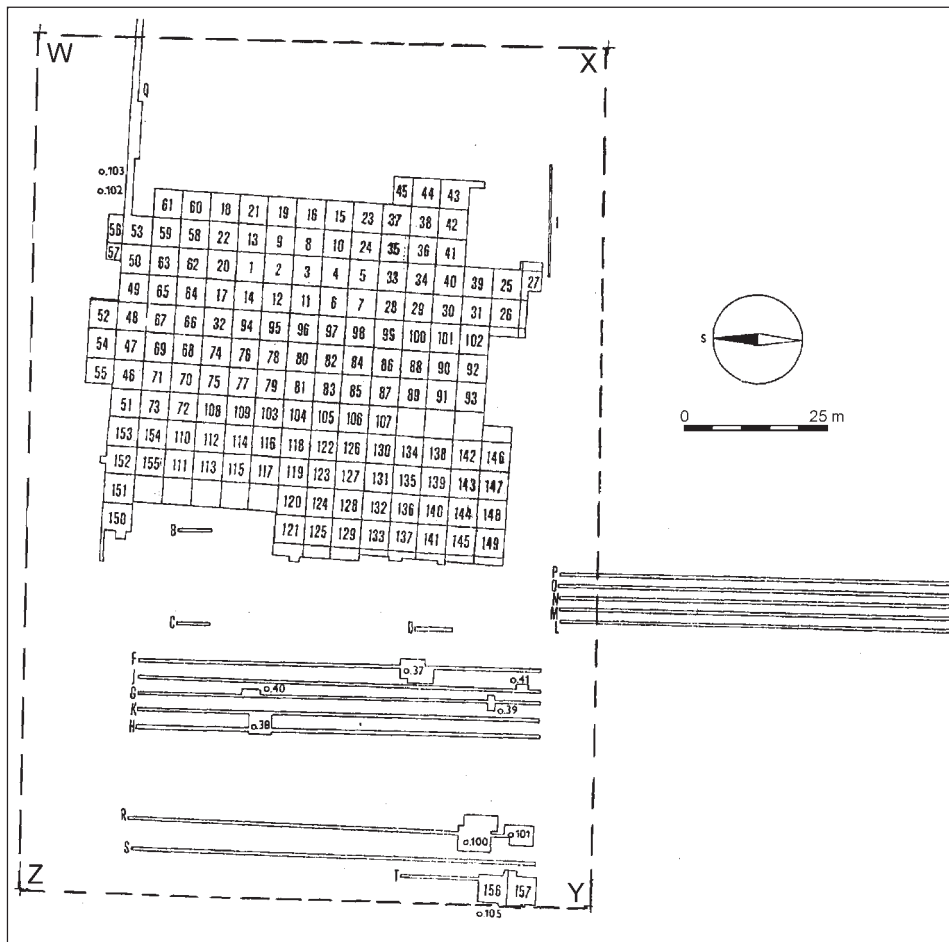
1976 naše rozhodnutí o možnosti odstranění ornice těžkou mechanizací. Určitá část sídliště byla zkoumána formou úzkých sond kladených těsně vedle sebe. Tato metoda se však nejevila perspektivní a používali jsme ji jen v krajní nutnosti. Přes odstranění horní vrstvy ornice buldozerem se podařilo v roce 1977 poprvé získat úplný půdorys povrchového, tedy nadpodložního nezahlobeného objektu č. 132a. Ve vrstvě nad podložím zůstal pod zmíněnou ornici intaktní asi dvacetimetový horizont. V některých místech tento horizont umožnil sledovat poměrně výrazně se rýsující výplně zahlobených objektů.

Jako objekty jsme na Zbrodu u Mutěnic označili 155 rozmanitých sídlištních útvarů. Z nich bylo nutno vyčlenit nálezové celky s předslovanským materiálem. Předběžné zpracování tohoto nejstaršího sídlištního horizontu prokázalo, že jde o objekty z doby laténské. Podle mínění některých odborníků patří částečně do střední a pozdní fáze keltského osídlení. V absolutní chronologii je to asi doba kolem roku 200 před naším letopočtem až k roku 0. Jde o jedenáct zahlobených obydlí (objekty 4, 13, 48, 79, 81, 100, 121, 122, 124, 129, 131) a deset dalších jam různých tvarů i možností interpretace (objekty 8, 25, 54, 57, 58, 71, 76, 101, 102, 152). Některým dalším útvarům byla sice přidělena čísla, nepřinesly však takový materiál, který by umožnil jejich časové kulturní zařazení. Jde o objekty 6, 16, 24, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 70, 77, 78,

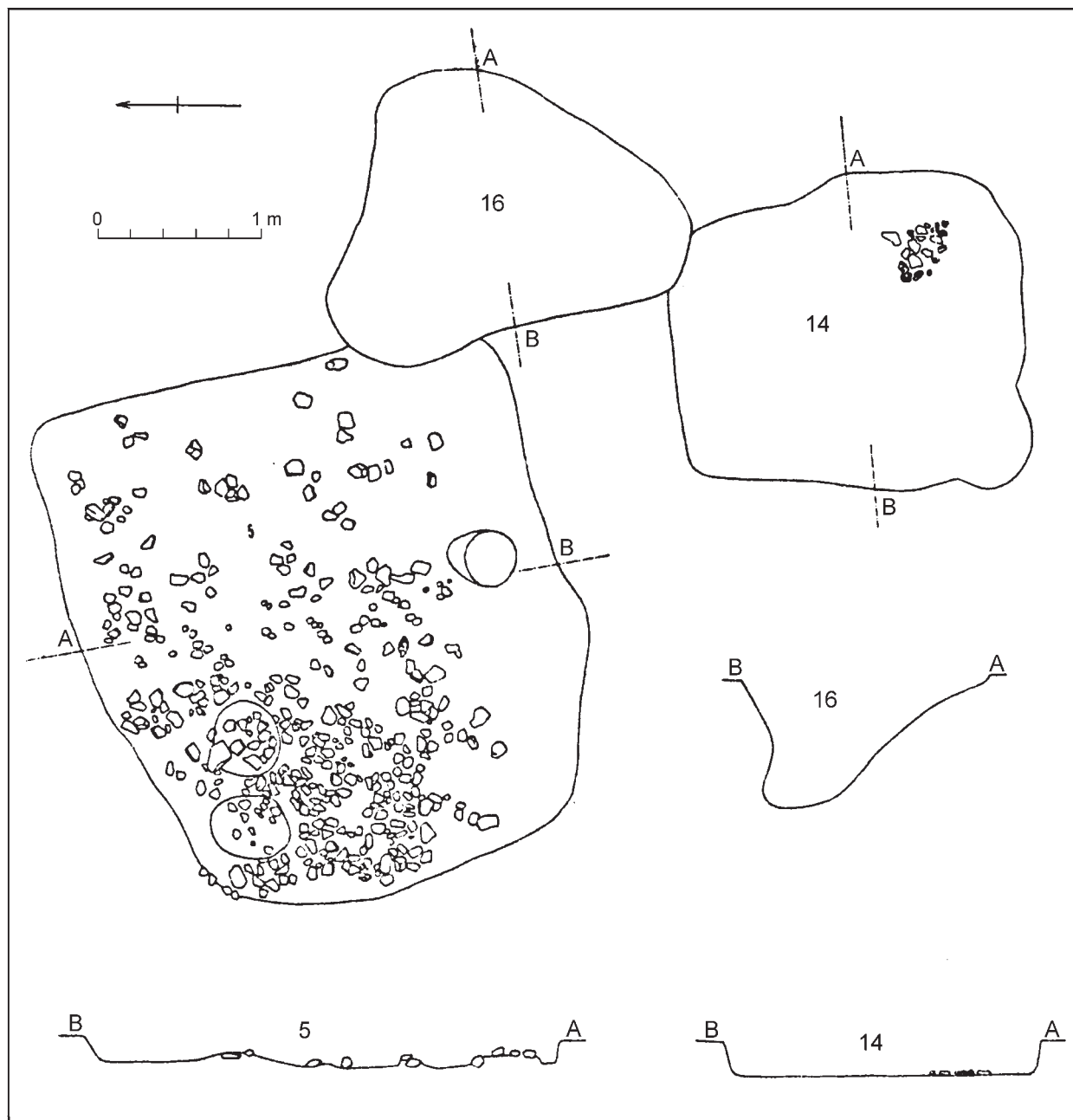
106, 119, 130, 140, 147, 150, 155. Zbývajících 114 objektů je datováno do 7.–10. stol.; z nich získaný materiál byl v předložené studii podroben rozboru. Ze sídlištní vrstvy mimo objekty pocházejí také některé zajímavé předměty charakteristické pro uvedené období.

Z metodického hlediska mají útvary označené na Zbrodu jako objekty velmi rozdílnou vypovídací hodnotu. Musíme je posuzovat vždy jen podle příloženého popisu. „Objekt“ je označení pomocné. V žádném případě neznamená automaticky nálezový celek a už vůbec není svou vypovídací hodnotou srovnatelný s celkem hrobovým. Sídlištní celky vznikaly odlišnou cestou a při zpracování je třeba s uvedenou skutečností v plné míře počítat. Například zemnice představující v rámci sídliště skupinu relativně uzavřenějších nálezových celků měly výplň, která se tmavším zbarvením odlišovala většinou už od vrstvy nadpodložní. V laténských zemnicích se výplň odlišovala od okolí dokonce i rozdílnou konzistencí, hlína rychleji vysychala. Vrstvy uvnitř zemnic pod úrovní podloží zajisté nelze pokládat vždy za současné, proto tedy označení objektů pokládáme jen za pomocné.

Nálezové zprávy z výzkumu v Mutěnicích jsou uloženy v archivu Archeologického ústavu AV ČR v Brně a obsahují plány, fotografie i katalog nálezů z výzkumu sídliště na Zbrodu. Samotné artefakty byly až do požáru správně uloženy na mikulčickém pracovišti AÚ AV ČR v Brně.

Obr. 3. Plošný rozsah archeologického výzkumu zaniklého sídliště Zbrod v letech 1975-1977.

Obr. 4. Mutěnice-Zbrod, objekty 5, 14, 16.

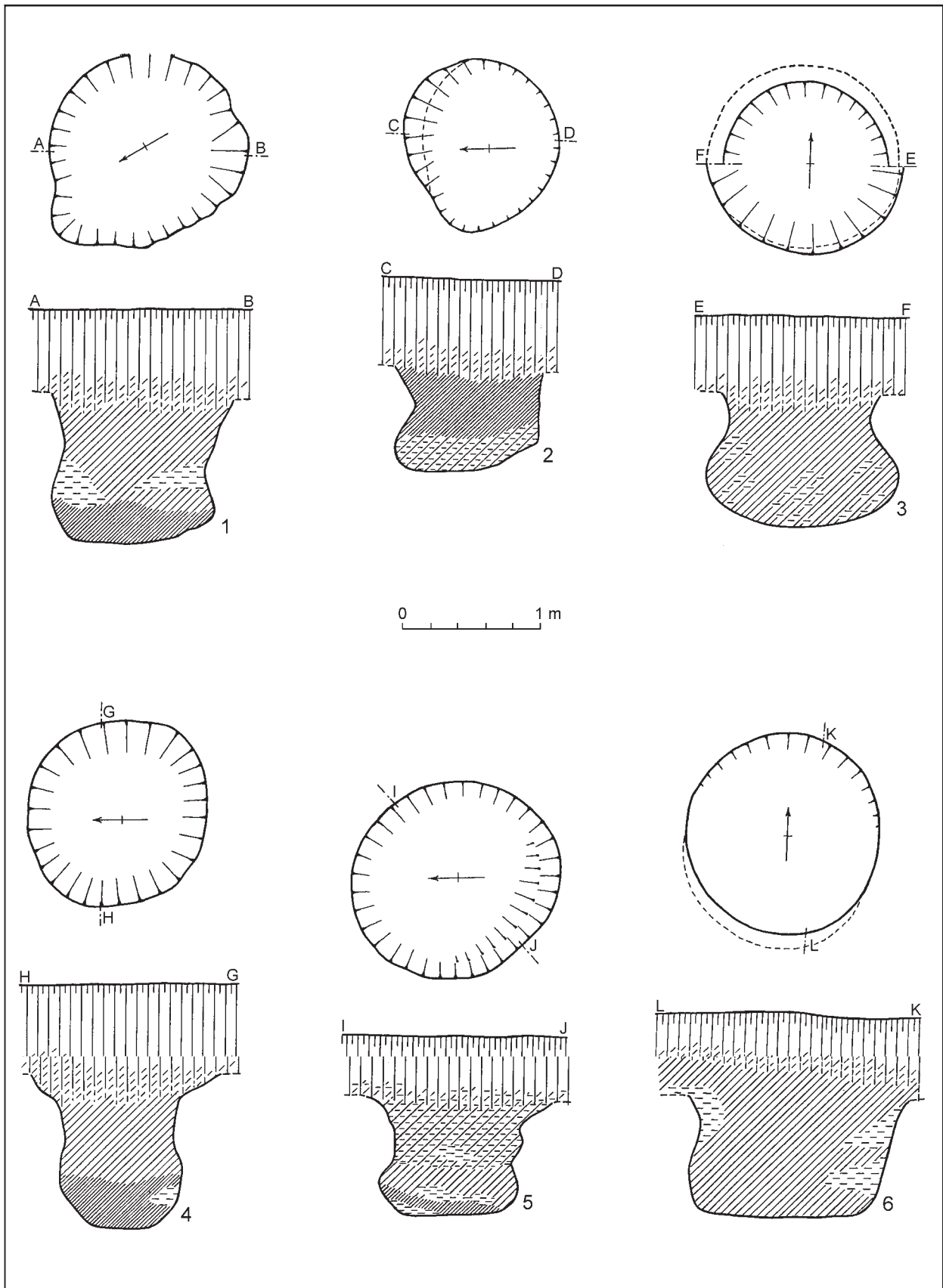
Předložené zpracování autor zčásti připravil již ve druhé polovině osmdesátých let. Zejména náročná byla analýza keramiky, ale je třeba říci, že hlavní problém představovaly tenkrát i potom zejména nedostatečné publikační možnosti, které byly neadekvátní rozsahu získaných archeologických pramenů. Popisy objektů vycházejí mimo jiné i z terénních poznámek techniků Archeologického ústavu ČSAV v Brně Otto Marka a Rostislava Skopala, kteří také spolu s Josefou Markovou v intencích vedoucího výzkumu zpracovali situační plány a kresby nálezů. Tabulky kreslila hlavně J. Marková. Fotografovali převážně Otto Marek a Rostislav Skopal, také Miloš Havelka a Stanislav Skoupý.

2. SÍDLIŠTNÍ OBJEKTY

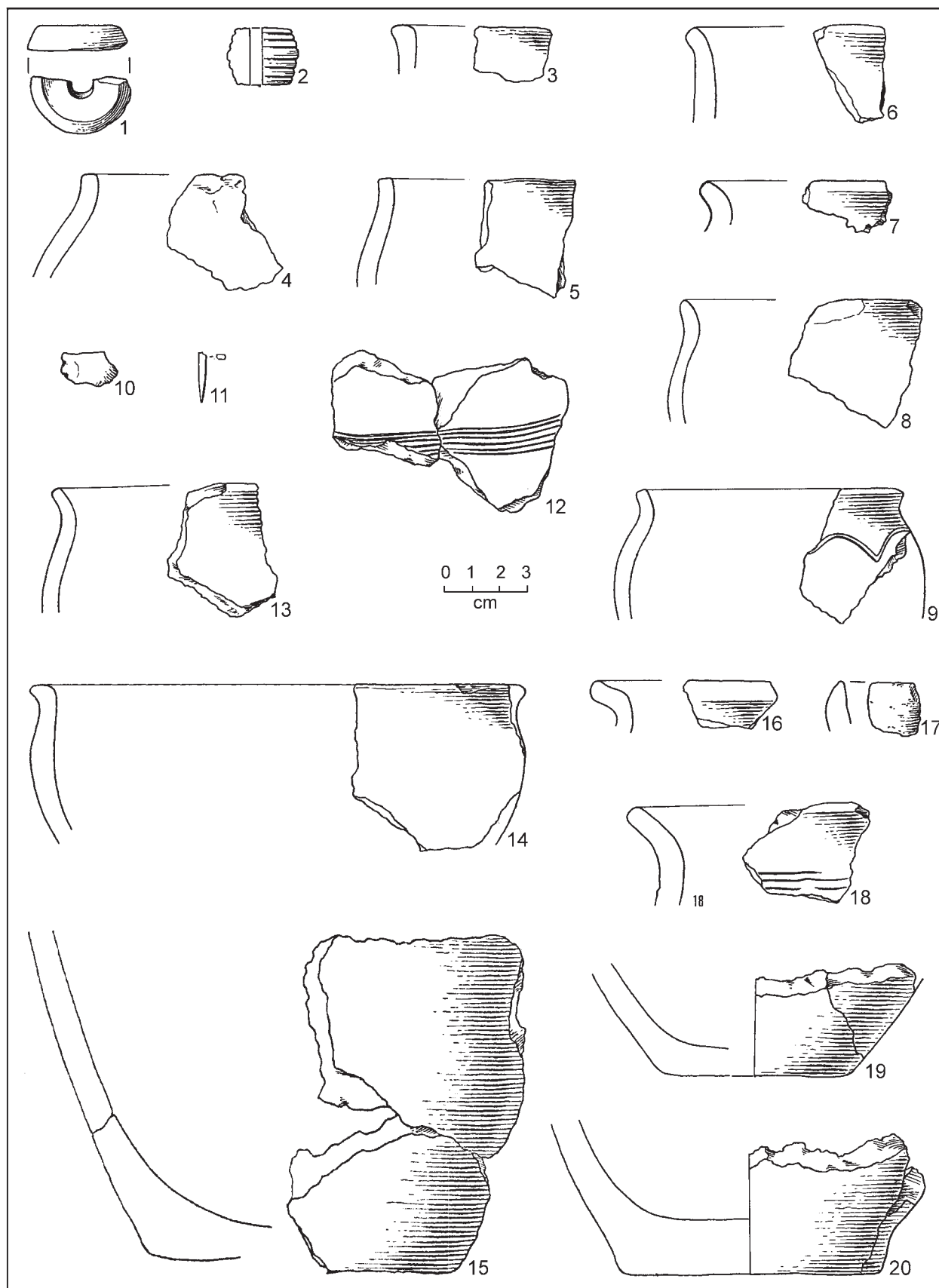
Následující text zachycuje situaci sídlištních objektů na Zbrodu v době jejich odkryvu. K tomu patří seznamy nálezů ze 7. až 10. století, jak byly dokumentovány ve výsledcích archeologického výzkumu z let 1975, 1976 a 1977. Za popisy objektů jsou připojena inventární čísla, nálezové okolnosti, velikost předmětů a další potřebné údaje. V seznamu nejsou uvedeny objekty, které obsahovaly jen archeologický materiál pravěkého stáří.

Obj. 1

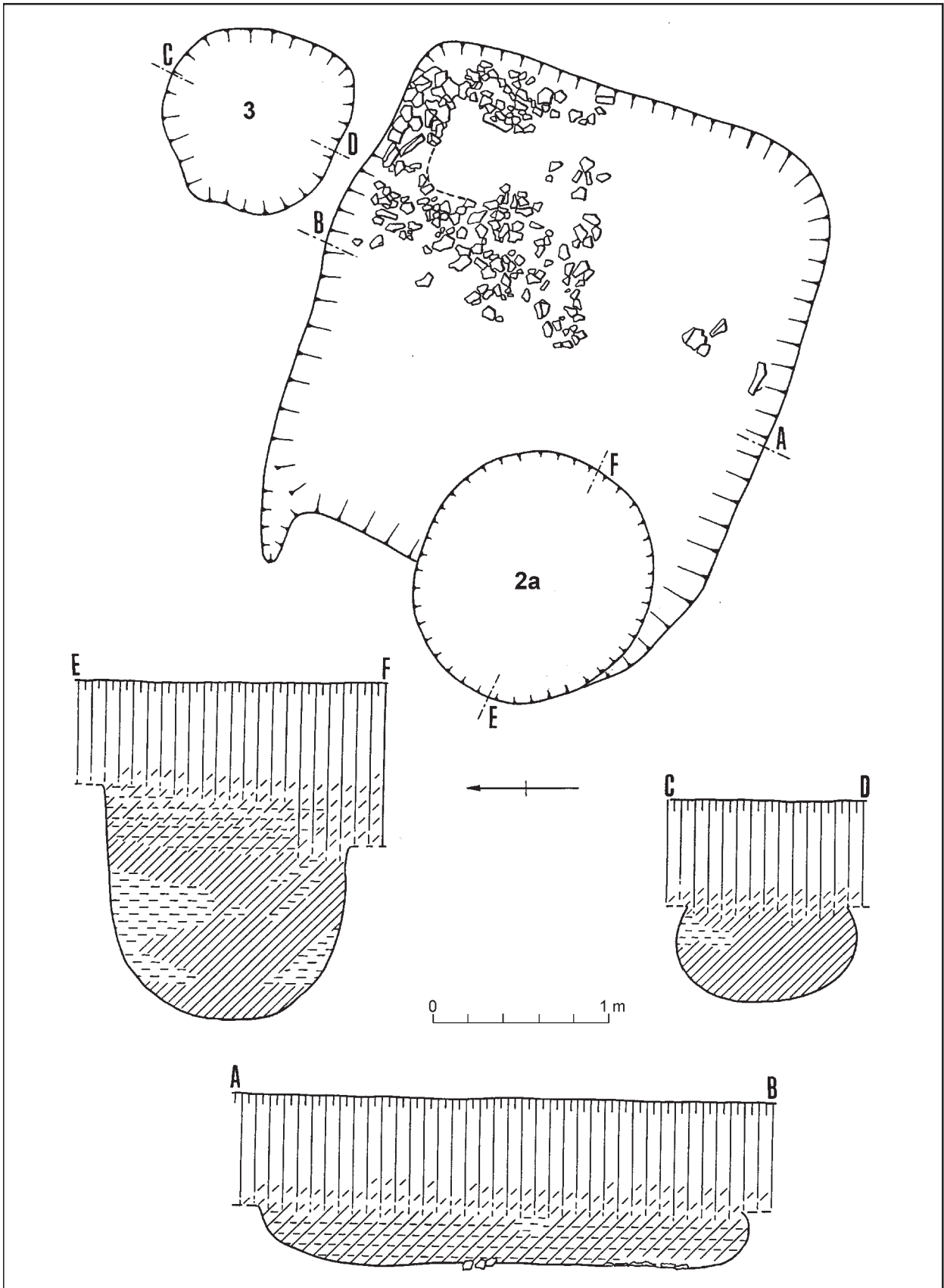
Jáma – zásobnice (obr. 5: 1) o průměru hrdla 120 cm se zřetelně vyrýsovala ve východní části zkoumané plochy (ZP) tmavým hlinitým zásypem 60 cm pod současným

Obr. 5. Mutěnice-Zbrod, obj. 1 – 1, obj. 2a – 2, obj. 135 – 3, obj. 20 – 4, obj. 36 – 5, obj. 123 – 6.

Obr. 6. Mutěnice-Zbrod, obj. 1 – 1: 660-92/75, 2: 660-93/75, 3: 660-387/75, 4: 660-395/75, 5: 660-389/75, obj. 2a – 6: 660-400/75, obj. 3 – 7: 660-380/75, 8: 660-378/75, 9: 660-379/75, obj. 4a – 10: 660-31/75, 11: 660-77/75, 12: 660-529/75, 13: 660-530/75, 14: 660-527/75, 15: 660-532/75, obj. 9 – 16: 660-805/75, 17: 660-132/75, 18: 660-803/75, obj. 10 – 19: 660-781/75, 20: 660-793/75.

Obr. 7. Mutěnice-Zbrod, obj. 2.

povrchem. Tmavá hlinitá vrstva nad podloží proklesla do výplně jámy jen 15 cm pod úroveň podloží. Hluběji byl zásep světlejší. Náznak písčitého dna jsme zaznamenali asi 60 cm pod úrovní podloží. Šlo však o sesuvy písčitých stěn nebo o prokleslou sídlištní vrstvu. Pod nimi na vlastním dně ležela ještě vrstva černé hlíny. Na plochém dně jámy bylo nalezeno množství ulit šneků, které nesouvisí s výplní objektu. Jde o souvislou vrstvu na původně šterkovité terase říčky Kyjovky. Svislé stěny objektu jsou deformované jen pískovými sesuvy. U dna 170 cm pod dnešním povrchem se průměr jámy mírně zvětšuje.

660-92/75, hl. 60 cm, přeslen, v. 3,4 cm, obr. 6: 1

660-93/75, hl. 60 cm, přeslen, v. 2,5 cm, obr. 6: 2

660-387/75, hl. 130–165 cm, tm. výplň, okrajový střep, obr. 6: 3

660-389/75, hl. 130–165 cm, tm. výplň, okrajový střep, obr. 6: 5

660-395/75, okrajový střep, výplň jámy, obr. 6: 4

Obj. 2, 2a

V podloží 60 cm pod povrchem se vyrýsoval ve východní části ZP tmavý hlinitý zásep čtvercového tvaru o rozměrech 270 × 290 cm (obr. 7). Jeho pravidelnost byla narušena v severním rohu úzkým výběžkem dlouhým asi 40 cm a dále v západním rohu světlejší okrouhlou skvrnou o průměru 130 cm, která byla označena jako objekt 2a. Výplň objektu 2 byla až ke dnu homogenní tmavá hlinitá. Asi 10 cm pod úrovní podloží se uprostřed východní části objevila černá plocha s rozmělněnými uhlíky, která se při dalším odebrání vrstvy rozšiřovala k severu. V severovýchodním rohu bylo odkryto nakupení bílého hraněného vápence o velikosti 5–15 cm. Mezi vápencem se nacházely v černé uhlíkovité hlíně ojediněle ohořelé kosti a střepy, slepence a přepálené pískovce. Na jižním okraji nakupení byla zachycena vodorovná ploška přepáleného a v horní části vyhlazeného jílu. Při rozebírání zbytků otopného zařízení (OZ) se podařilo zachytit útržky původní konstrukce. Tvořil ji přepálený jílovitý výmaz lemovaný lícovanou zídka vápenců s lehkým sklonem do OZ. Mezery mezi kameny byly hustě prokládány drobnými úlomky kamenů. Plocha ohraničená kameny měřila asi 50 × 50 cm, ústí OZ obrácené k JJZ se zužovalo na 35 cm. Před ústím byly zachyceny útržky dalšího jílovitého výmazu na ploše asi 50 × 45 cm. Dno objektu v hloubce 90 cm pod dnešním povrchem tvořil udusaný podložní písek. Svislé stěny o zachované výšce 30 cm přecházely obloukovitě do plochého dna. Úzký výběžek v severním rohu objektu je zahluoben do podloží pouze 10 cm. Kúlové jamky na dně objektu ani v okolí nebyly zjištěny.

660-11/75, opracovaný kámen, obr. 8: 4

660-75/75, výplň, kostěná jehla, obr. 8: 5

660-91/75, hl. 60 cm, úroveň podloží (záp. část), přeslen, v. 2,8 cm

660-367/75, hl. 60 cm, okrajový střep, obr. 8: 6

660-368/75, hl. 60 cm, okrajový střep, obr. 8: 7

660-371/75, hl. 60 cm, okrajový střep, obr. 8: 3

660-373/75, h. 60–90 cm, výplň, okrajový střep, obr. 8: 2

660-391/75, hl. 60 cm, nad obj., SJš. 340, ZVd. 140 cm, okrajový střep, obr. 8: 9

660-392/75, z OZ a z výplně obj., SJš. 260 cm, ZVd. 280 cm, okrajový střep, obr. 8: 10

660-396/75, rozebírání OZ, okrajový střep, obr. 8: 1

660-2200/75, hl. 60–90 cm, výplň a rozebírání profilu, nádobka, obr. 8: 8

Osteologický materiál: 19 kusů (S-3, B-2, O-1, G-1, X-12)

Obj. 2a

V úrovni podloží se v hloubce 60 cm v tmavém zásepu obj. 2 vyrýsovala okrouhlá světlejší skvrna o průměru asi 130 cm (obr. 5: 2), která z poloviny vybíhala mimo jeho obrys. V podlaze objektu 2 se zásep jámy 2a ostře rýsoval hlinitou výplní. V ní se nacházely řídké roztroušené drobné bílé vápencové kameny a sporadicky zlomky keramiky. Výplň jámy byla proložena písčitymi vrstvami, zejména mocné pískové závaly se nacházely po severozápadní straně. Na dně kotlovitého tvaru 195 cm pod dnešním povrchem leží tenká bílá až narůžovělá vrstva popela a na ní asi 5 cm mocná tmavá hlína s uhlíky. Dno je v hloubce 135 cm pod úrovní podloží. V kolmých stěnách objektu 90 cm pod úrovní podloží jsou místy patrné tmavé skvrny po zahluobeninách, které zasahují maximálně 10 cm do stěn jámy.

660-400/75, nad závaly, okrajový střep, obr. 6: 6

Obj. 3

Na podloží při SV stěně obj. 2 se rýsovala okrouhlá tmavá hlinitá plocha zásepu. Po jeho vybrání se ukázala jáma kotlovitého tvaru se svislými až převislými stěnami. Dno bylo v době výzkumu 50 cm pod úrovní podloží asi 115 cm pod dnešním povrchem.

660-378/75, hl. 60–100 cm, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 6: 8

660-379/75, hl. 60–100 cm, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 6: 9

660-380/75, hl. 60–100 cm, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 6: 7

Obj. 4a

Do dna uprostřed SZ stěny objektu 4 byla zapuštěna okrouhlá jáma o průměru ústí 80 cm. Její zásep je tmavě hlinitý a neodlišoval se od zásepu laténského obj. 4. Jáma má v horní části mírně převislé stěny. Maximální průměr jámy 90 cm se nachází 50 cm nad kotlovitým dnem, které je 100 cm pod úrovní podloží, tedy 170 cm pod dnešním povrchem, 70 cm pod úrovní dna objektu 4. Jáma narušuje kúlovou jámu z konstrukce obj. 4.

660-31/75, hl. 140 cm, štípaný kamenný artefakt, obr. 6: 10

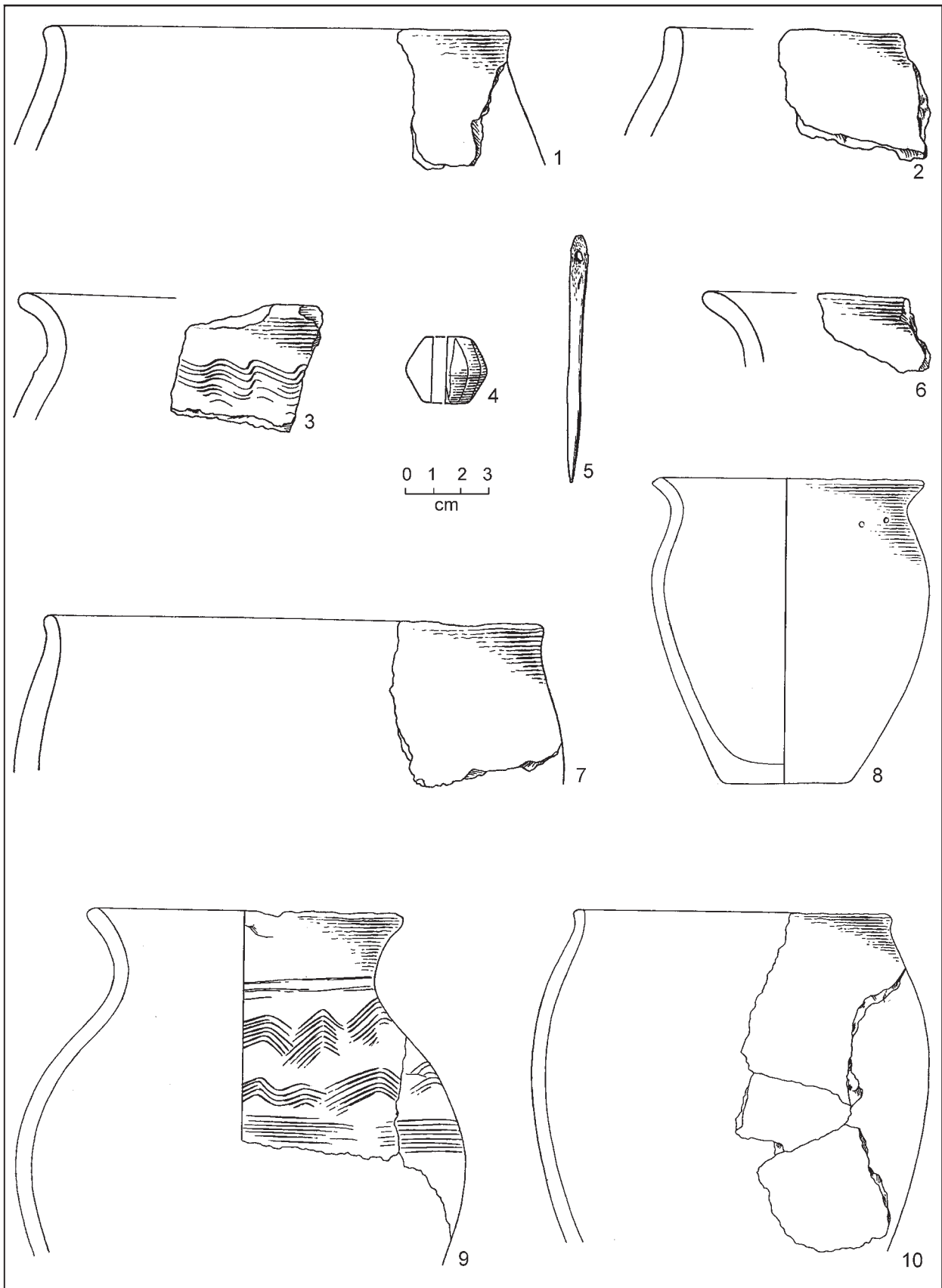
660-77/75, hl. 50 cm, pod podlahou chaty č. 4, opracovaná kost, obr. 6: 11

660-527/75, hl. 90–140 cm, okrajový střep, ø 20 cm, obr. 6: 14

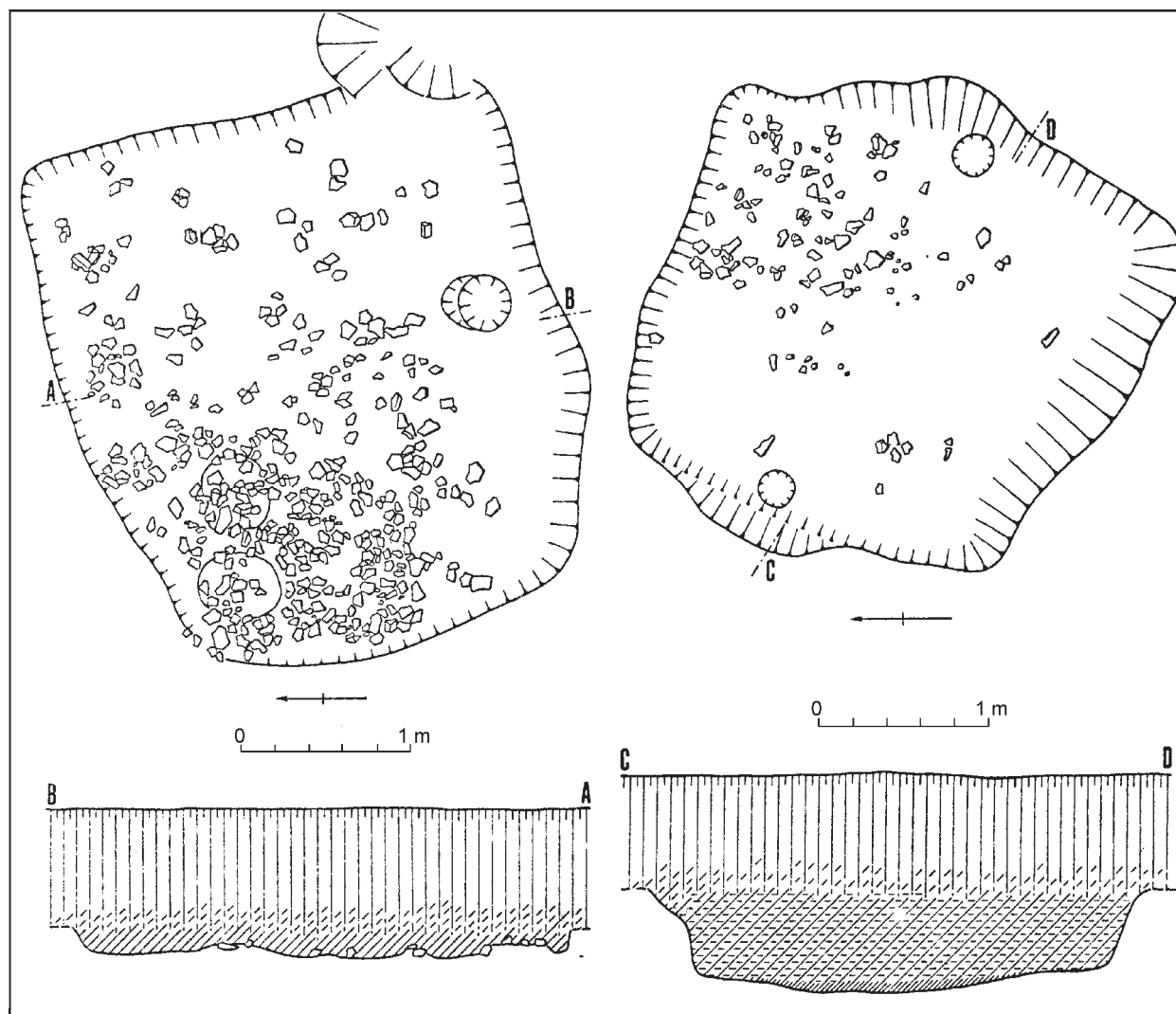
660-529/75, hl. 90–140 cm, střep, obr. 6: 12

660-530/75, hl. 90–140 cm, okrajový střep, obr. 6: 13

660-532/75, hl. 90–140 cm, střep ode dna, obr. 6: 15

Obr. 8. Mutěnice-Zbrod, obj. 2 – 1: 660-396/75, 2: 660-373/75, 3: 660-371/75, 4: 660-11/75, 5: 660-75/75, 6: 660-367/75, 7: 660-368/75, 8: 660-2200/75, 1/4 skut. velikosti 9: 660-391/75, 10: 660-392/75, 1/4 skut. velikosti.

Obr. 9. Mutěnice-Zbrod, obj. 5, obj. 114 (vpravo).

Obj. 5

Rýsoval se při východním okraji ZP tmavou písčitohlinitou výplní o rozměrech 320 × 290 cm (obr. 9 vlevo) v promíseném písku nad podloží. Nepravidelná obdélná jáma byla zahloubena 10–20 cm pod úroveň podloží. V severozápadním rohu nad úrovní podloží nalezeny zbytky OZ jako koncentrace přepáleného kamení, které roztroušeně pokrývá celou plochu objektu až na dno. Konstrukci OZ jsme nezachytili, bylo umístěno pravděpodobně na stupínku asi 10 cm vysokém. Při rozebírání shluku ohořelého kamení se objevily dvě okrouhlé jamky zapuštěné do dna objektu v jeho východním rohu. Západní jamka o průměru 40–45 cm byla zahloubena 10 cm do dna objektu. Měla poněkud světlejší výplň s příměsí popela a písek na jejích stěnách byl do červena ožehnut. V její výplni se nacházelo ohořelé kamení. Východní jamka o průměru 35 cm byla zahloubena do podloží 20 cm a obsahovala rovněž ohořelé kameny. Asi uprostřed délky jižní stěny objektu se objevila kúlová jáma o průměru 25 cm, zahloubená 60 cm pod úroveň podloží, tedy 45 cm do dna objektu.

660-102/75, hl. 50 cm, nad SV rohem, přeslen, v. 4,5 cm, obr. 10: 2

660-912/75, tmavá výplň, střep ode dna, obr. 10: 14

660-914/75, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 10: 5

660-918/75, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 10: 4

660-921/75, tmavá výplň, střep dna, obr. 10: 8

660-927/75, tmavá výplň, dno, obr. 10: 6

660-930/75, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 10: 1

660-933/75, tmavá výplň, střep dna, obr. 10: 9

660-934/75, tmavá výplň, střep ode dna, obr. 10: 13

660-935/75, tmavá výplň, výduť, obr. 10: 10

660-936/75, rozebírání profilu v OZ, okrajový střep, obr. 10: 3

660-937/75, rozebírání profilu v OZ, okrajový střep, obr. 10: 7

660-938/75, rozebírání profilu v OZ, střep dna, obr. 10: 11

660-944/75, rozebírání profilu v OZ, střep dna, obr. 10: 12

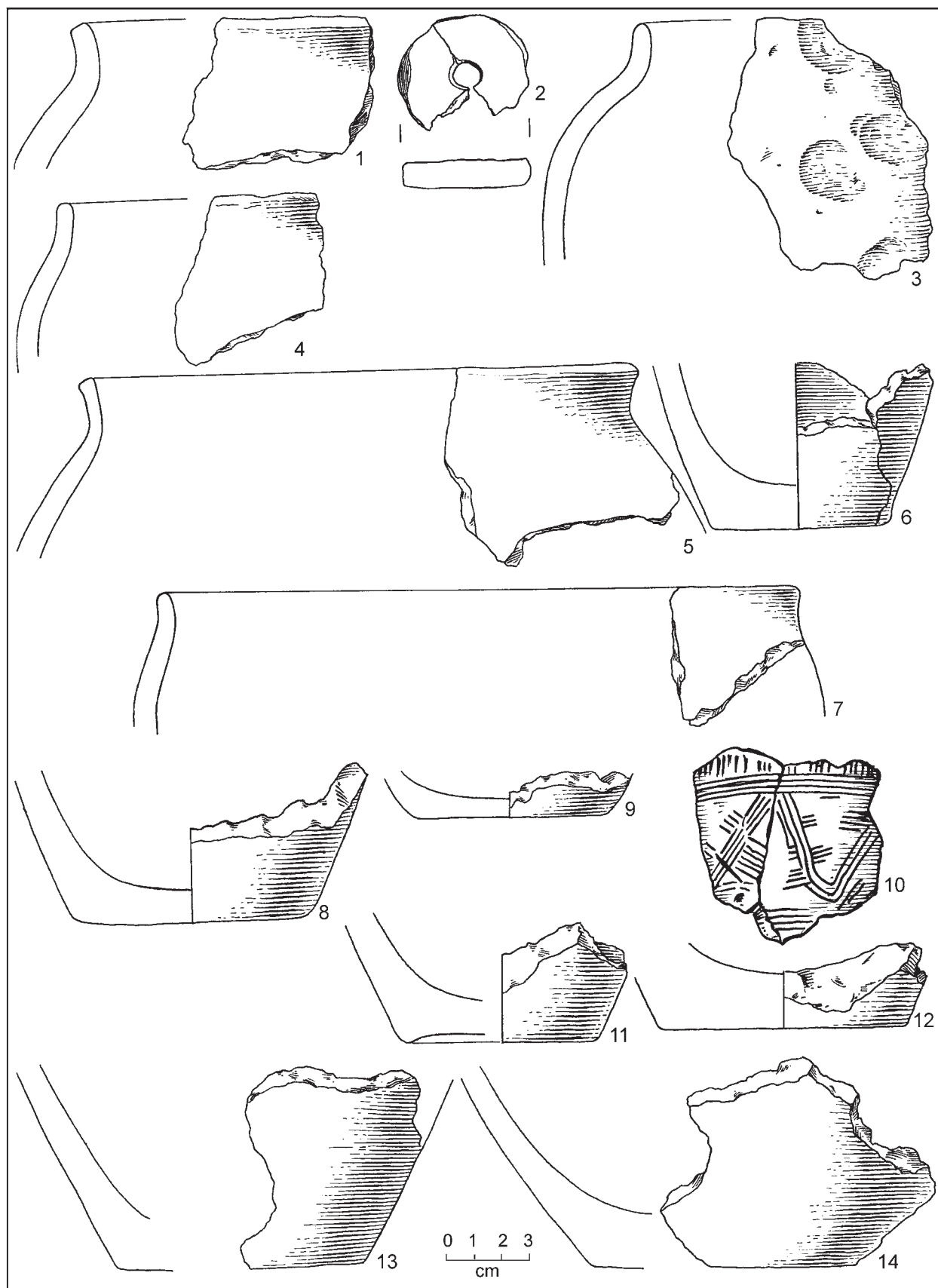
Osteologický materiál: 5 kusů (x)

Obj. 7

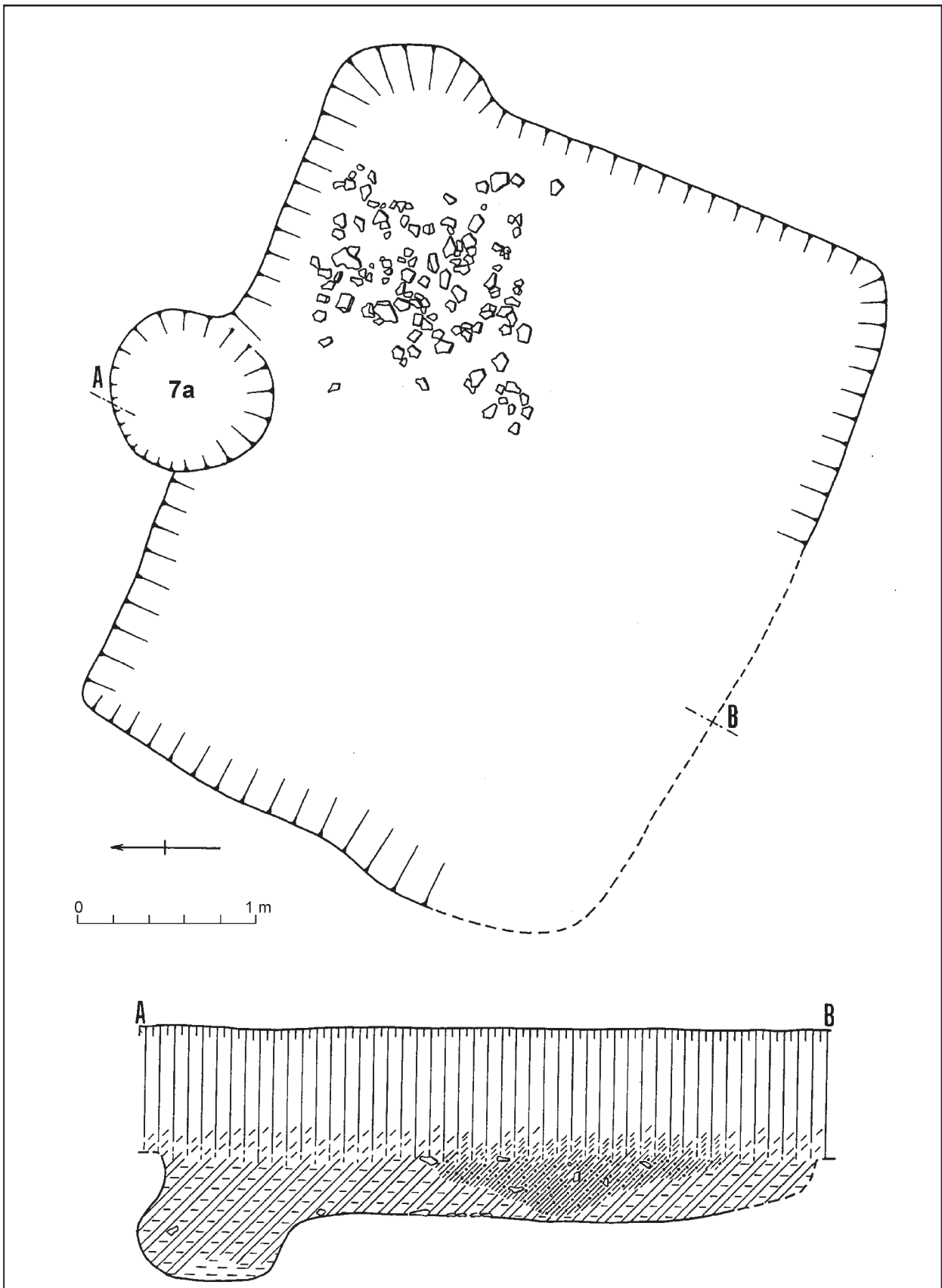
Tmavý hlinitý zásyp objektu (obr. 11) se projevil uprostřed severní části ZP již nad šterkopískovou vrstvou podloží. V kontrolním profilu bylo možno rozlišit rozdíl ve zbarvení hlíny nad obj. 7 a okolní vrstvou těsně pod ornici již v hloubce 30 cm. V úrovni podloží se zásyp obj. 7 jevil jako tmavý hlinitý obdélník. Nad jeho východním a jižním rohem asi 20 cm nad podložím ležely skupiny železné strusky a ohořelé kamení. Tmavě hlinitý zásyp obj. 7 zasahoval na jihozápadní straně do hnědého zásypu obj. 13. Podél severozápadní stěny byl zásyp obj. 7 sytě červený a uhlíkovitý. Jihozápadní stěnu lemoval světlejší písčité pruhy a severozápadní stěnu tmavý pruh přerušovaný okrouhlým zásypem obj. 7a. Po vybrání tmavé hlíny s příměsí písku – výplň obj. 7 – se objevila obdélná jáma s delší osou orientovanou SZZ–JVV o délce 420 cm. Kratší strana na ni kolmá měří 350 cm. Stěny objektu jsou strmé až svislé. Rovné písčité dno bylo 30–40 cm pod úrovní podloží dusáno bez dalších úprav. Uhlíkovitá vrstva v úrovni podloží vystupovala především v západní části výplně objektu a při dalším vybírání jámy se soustřeďovala v jejím středu. Ve výplni se nalézaly i roztroušené kameny především ve východním rohu objektu, kde asi bylo původně OZ. Převažují bílé hraněné kameny typu vápence, ale vyskytovaly se tu i ohořelé pískovce a drobné slepence. Nálezy větších kusů keramiky se soustřeďují ve východním koutu zemnice. V západní části zasahoval obj. 7 do zásypu obj. 13, který byl hlubší. Obrys obj. 7 bylo možno sledovat podle rozsahu udusané výplně obj. 13, která v těchto místech tvořila vlastně podlahu obj. 7. V tomto rohu objektu byly také nalezeny větší části nádob. Konstrukce OZ se nedochovala. Při rozebírání ohořelého kamení ve východním rohu se objevila menší ploška tmavé silně humózní hlíny s příměsí popela a s uhlíky, která spočívala na červeně přepálené pískové vrstvičce. Vedle této plošky směrem do středu objektu byla prohlubeň o rozměrech 60 × 80 cm zahlubená 15 cm do podlahy objektu. U východního rohu objektu se objevil na podloží shluk železné strusky. Při rozebírání jsme ponechali pomocný kontrolní profil spojující zbytky OZ objektu 7 se struskovištěm vedle něj. Část strusky sice zasahovala i nad výplň objektu 7 a mírně do ní proklesala, avšak v samotné výplni kolem OZ struska zjištěna nebyla. Stěna objektu je ve východním rohu poněkud vyklenutá.

660-7/75, tmavá výplň, brousek, d. 7,7 cm, obr. 13: 2
 660-80/75, hl. 75 cm, v černé výplni (15 cm pod úrovní podloží) SJš. 220 cm, ZVd. 210 cm, kostěný hřeben, obr. 13: 12
 660-85/75, na dně u JZ stěny, zlomek švartnového latěnského náramku, d. 2,5 cm, obr. 13: 6
 660-96/75, uprostřed v tmavé výplni, 10 cm pod úrovní podloží, přeslen, v. 3,2 cm, obr. 13: 8
 660-97/75, hl. 75 cm, asi 15 cm pod úrovní podloží, přeslen, v. 3 cm, obr. 13: 9
 660-98/75, rozebírání profilu (20 cm pod úrovní podloží) přeslen, v. 3 cm, obr. 13: 7
 660-99/75, hl. 100 cm, na dně, SJš. 210 cm, ZVd. 130 cm, přeslen, v. 3,5 cm, obr. 13: 5

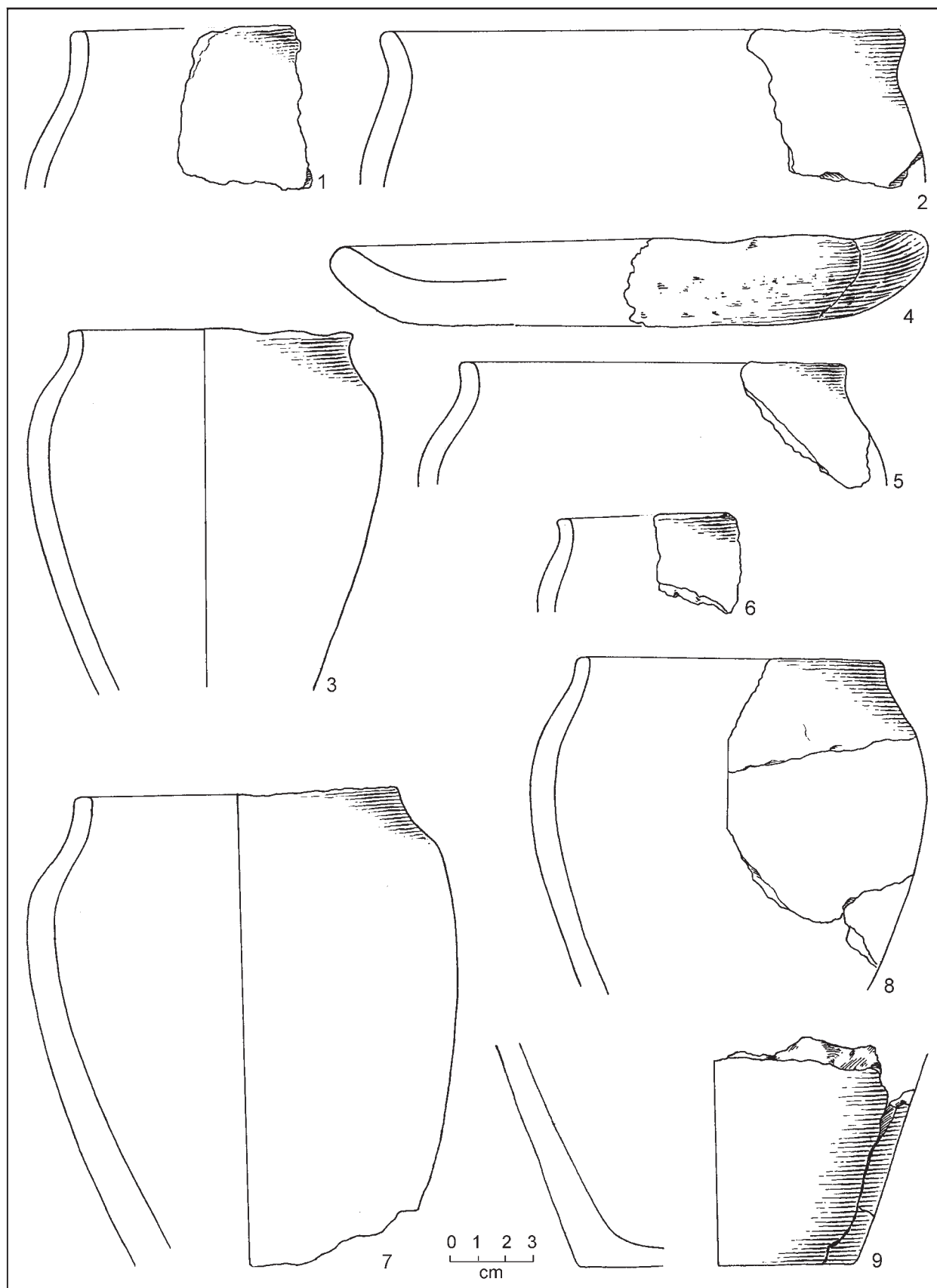
660-101/75, hl. 100 cm, v západním rohu u dna, přeslen, v. 2,7 cm, obr. 13: 4
 660-190/75, mezi kameny ve V rohu, masivní kování s nýtem ?, d. 6 cm, obr. 13: 3
 660-610/75, hl. 50–60 cm, okrajový střep, obr. 14: 9
 660-615/75, část misky, obr. 14: 11
 660-616/75, okrajový střep, obr. 13: 13
 660-619/75, pod struskovištěm v úrovni podloží nad rohem obj., část misky, obr. 12: 4
 660-620/75, tmavá výplň, střep, obr. 13: 18
 660-622/75, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 12: 5
 660-624/75, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 13: 15
 660-625/75, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 12: 6
 660-627/75, tmavá výplň, střep, obr. 14: 2
 660-628/75, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 14: 5
 660-629/75, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 13: 10
 660-631/75, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 14: 3
 660-632/75, tmavá výplň (u severní stěny poblíž ohniště), střep dna, obr. 14: 16
 660-641/75, tmavá výplň, střep dna, obr. 14: 12
 660-644/75, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 14: 1
 660-647/75, tmavá výplň, střep dna, obr. 14: 15
 660-648/75, tmavá výplň, střep dna, obr. 13: 16
 660-649/75, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 12: 8
 660-652/75, rozebírání OZ ve východním rohu, střep dna, obr. 13: 19
 660-653/75, rozebírání OZ ve východním rohu, okrajový střep, obr. 12: 2
 660-654/75, rozebírání OZ ve východním rohu, okrajový střep, obr. 14: 6
 660-655/75, rozebírání OZ ve východním rohu, střep dna, obr. 12: 9
 660-657/75, rozebírání OZ ve východním rohu, střep dna, obr. 13: 23
 660-659/75, rozebírání OZ ve východním rohu, okrajový střep, obr. 13: 11
 660-666/75, rozebírání OZ ve východním rohu, okrajový střep, obr. 13: 1
 660-667/75, rozebírání profilu, střep dna, obr. 14: 10
 660-673/75, rozebírání profilu, okrajový střep, obr. 13: 14
 660-674/75, rozebírání profilu, střep dna, obr. 14: 13
 660-675/75, OZ, okrajový střep, obr. 12: 1
 660-676/75, OZ, střep dna, obr. 13: 21
 660-677/75, OZ, okrajový střep, obr. 14: 4
 660-679/75, OZ, střep dna, obr. 13: 20
 660-682/75, na dně obj. střep dna, obr. 13: 17
 660-684/75, na dně obj. okrajový střep, obr. 14: 7
 660-793/75, hl. 50 cm, severní část, poblíž J rohu, dno nádoby, obr. 6: 20
 660-826/75, Z roh, tmavá výplň, SJš. 250 cm, ZVd. 100 cm, dno, obr. 14: 14
 660-2203/75, tmavá výplň, hl. 30–60 cm, nádobka, obr. 12: 3
 660-2204/75, tmavá výplň, v OZ, část nádoby, obr. 12: 7
 660-2205/75, rozebírání OZ ve V rohu, střep ode dna, obr. 14: 8
 660-2206/75, v OZ, část dna, obr. 13: 22
 Osteologický materiál: 57 kusů (S-16, B-3, O, C-1, G-1, A-1, X-35)

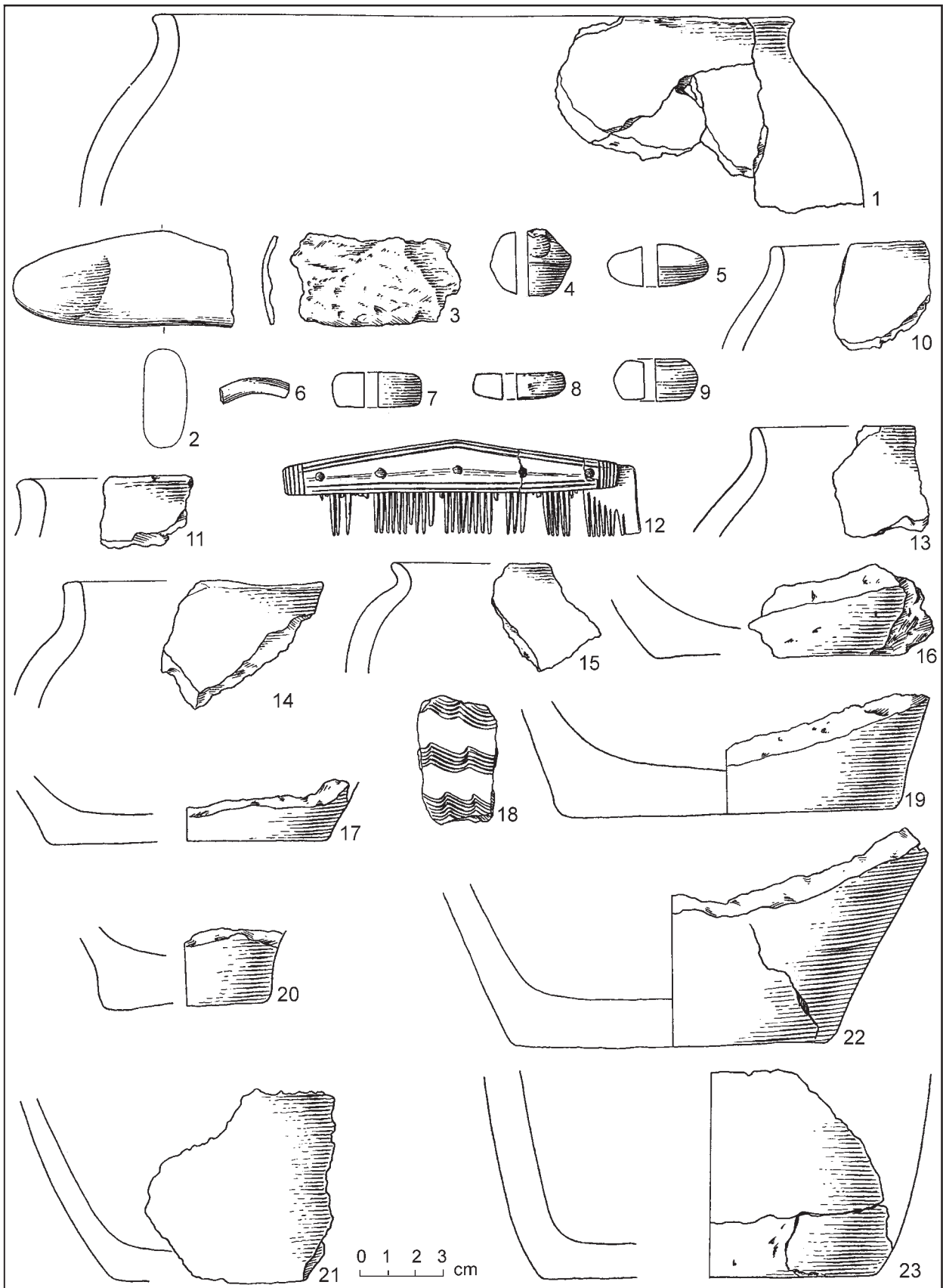
Obr. 10. Mutěnice-Zbrod, obj. 5 – 1: 660-930/75, 2: 660-102/75, 3: 660-936/75, 4: 660-918/75, 5: 660-914/75, 6: 660-927/75, 7: 660-937/75, 8: 660-921/75, 9: 660-933/75, 10: 660-935/75, 11: 660-938/75, 12: 660-944/75, 13: 660-934/75, 14: 660-912/75.

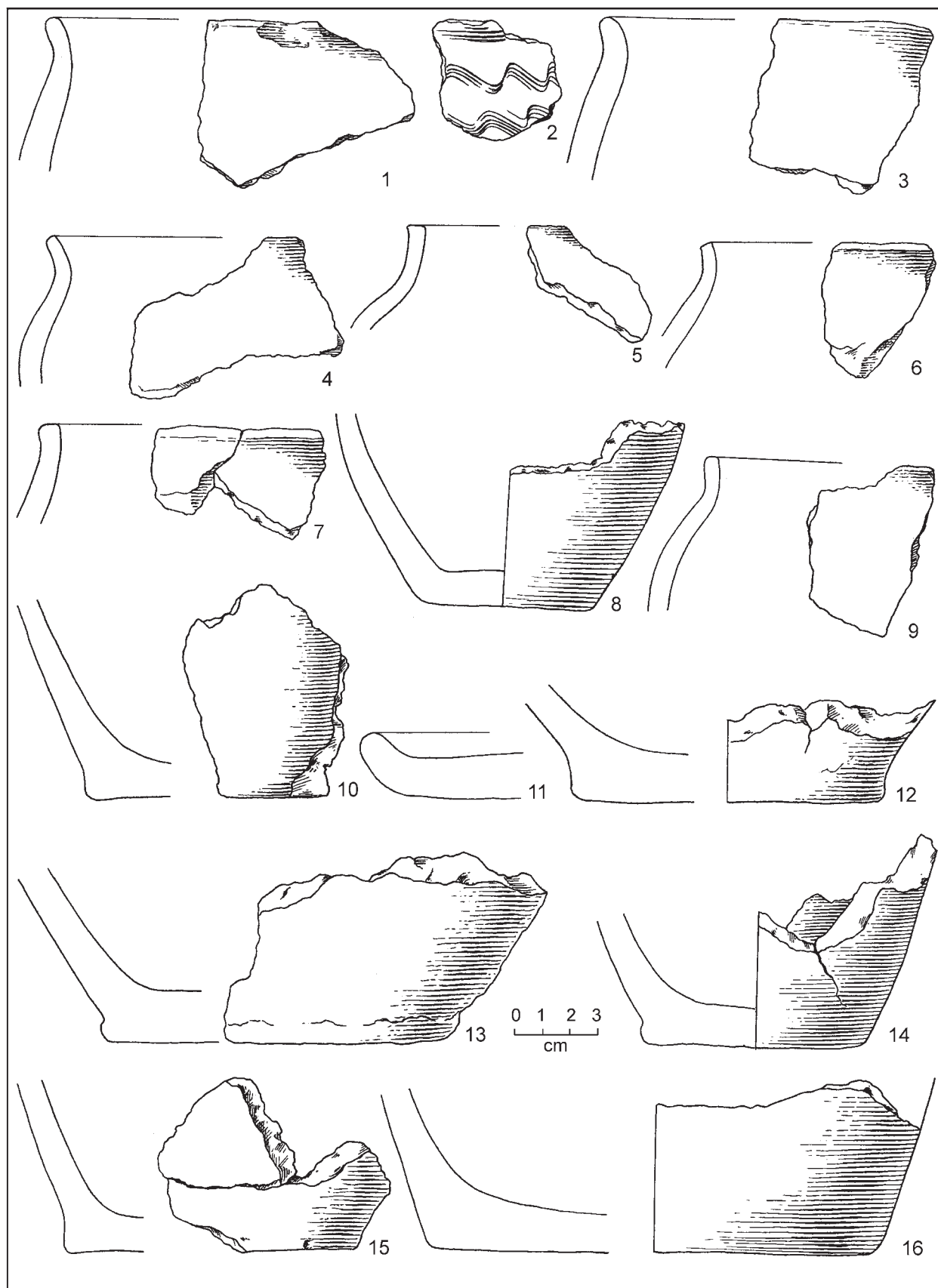
Obr. 11. Mutěnice-Zbrod, obj. 7.

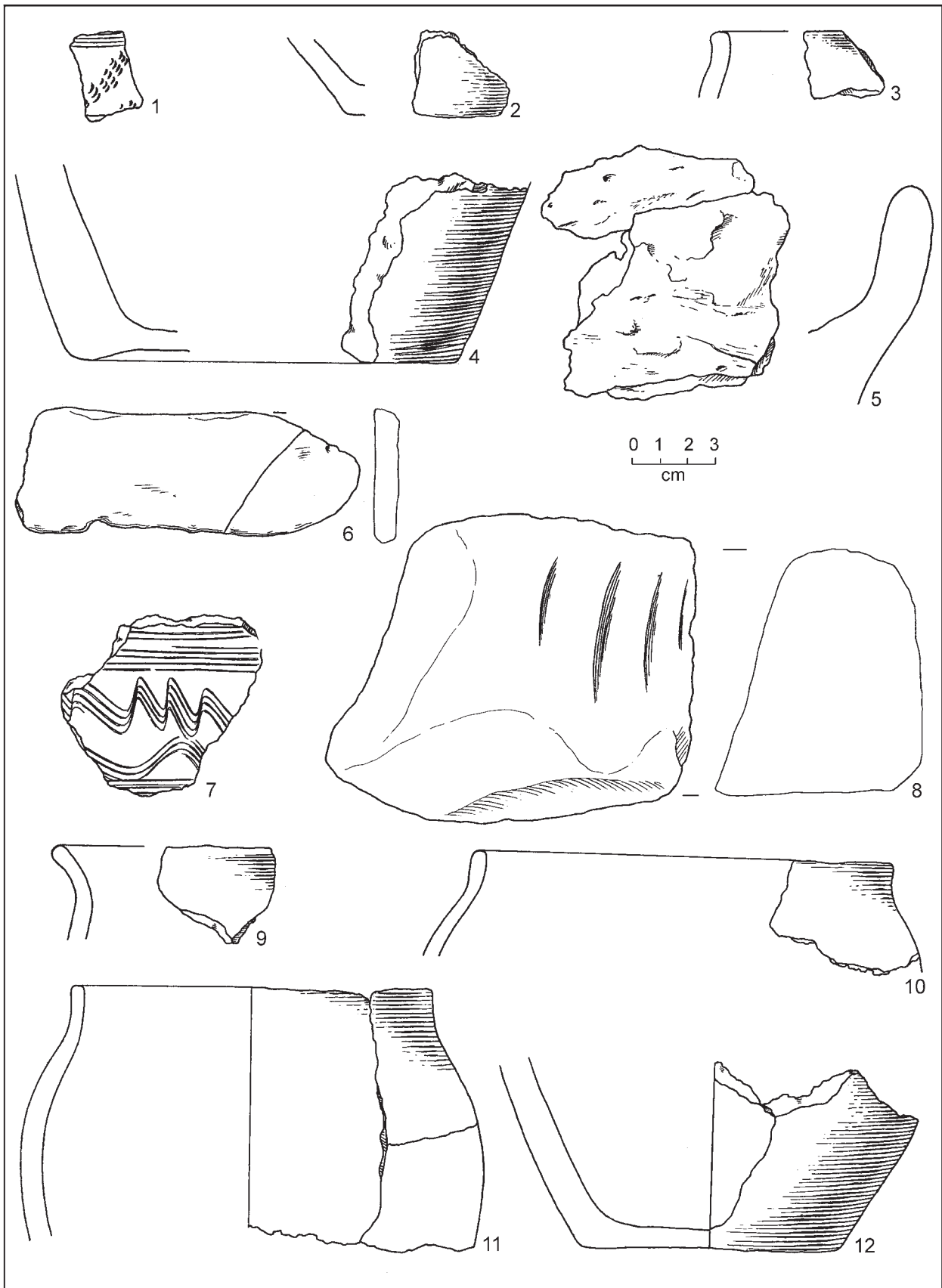
Obr. 12. Mutěnice-Zbrod, obj. 7 – 1: 660-675/75, 2: 660-653/75, 3: 660-2203/75, 4: 660-619/75, 5: 660-622/75, 6: 660-625/75, 7: 660-2204/75, 8: 660-649/75, 9: 660-655/75.

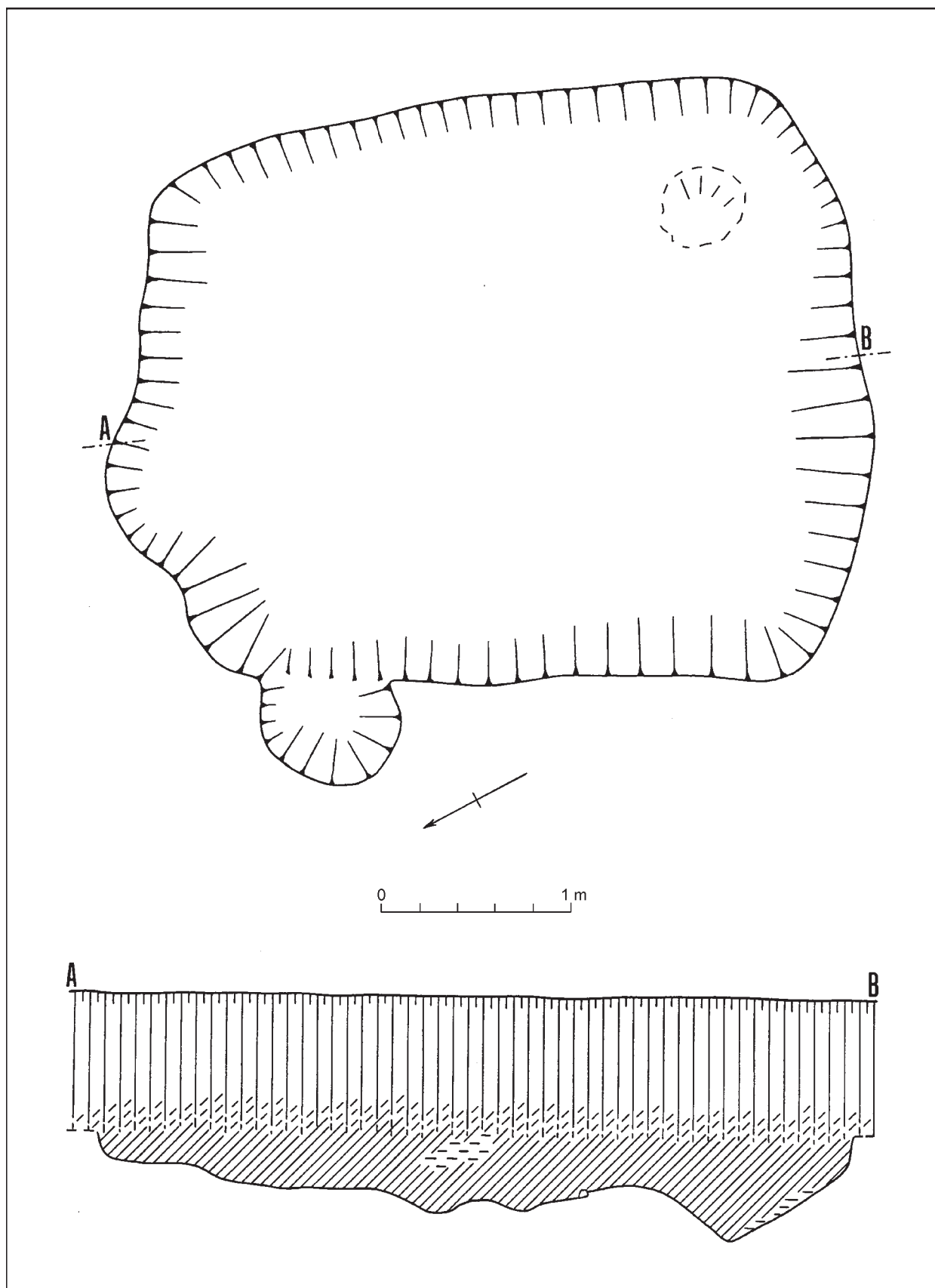
Obr. 13. Mutěnice-Zbrod, obj. 7 – 1: 660-666/75, 2: 660-7/75, 3: 660-190/75, 4: 660-101/75, 5: 660-99/75, 6: 660-85/75, 7: 660-98/75, 8: 660-96/75, 9: 660-97/75, 10: 660-629/75, 11: 660-659/75, 12: 660-80/75, 13: 660-616/75, 14: 660-673/75, 15: 660-624/75, 16: 660-648/75, 17: 660-682/75, 18: 660-620/75, 19: 660-652/75, 20: 660-679/75, 21: 660-676/75, 22: 660-2206/75, 23: 660-657/75.

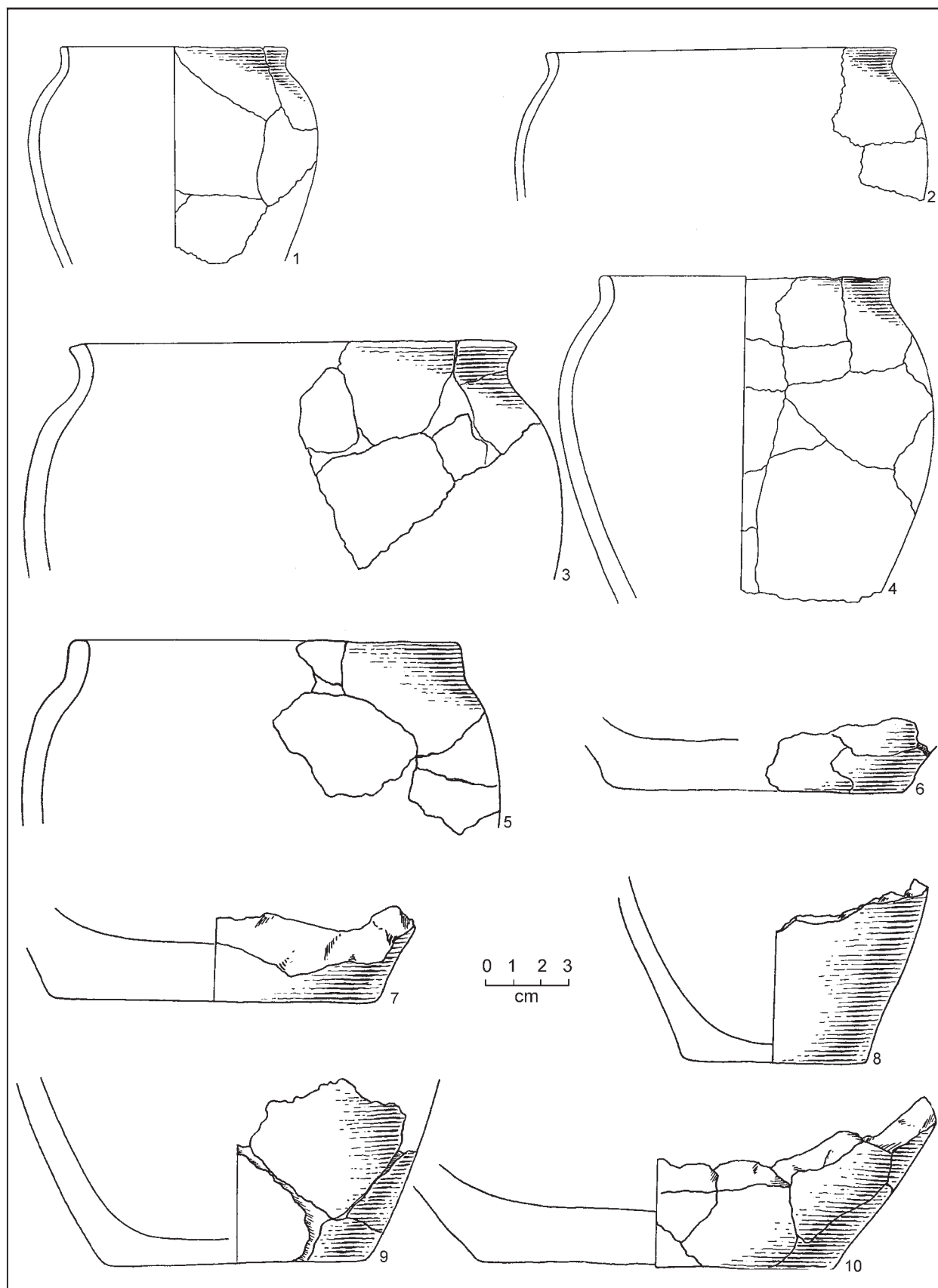
Obr. 14. Mutěnice-Zbrod, obj. 7 – 1: 660-644/75, 2: 660-627/75, 3: 660-631/75, 4: 660-677/75, 5: 660-628/75, 6: 660-654/75, 7: 660-684/75, 8: 660-2205/75, 9: 660-610/75, 10: 660-667/75, 11: 660-615/75, 12: 660-641/75, 13: 660-674/75, 14: 660-826/75, 15: 660-647/75, 16: 660-632/75.

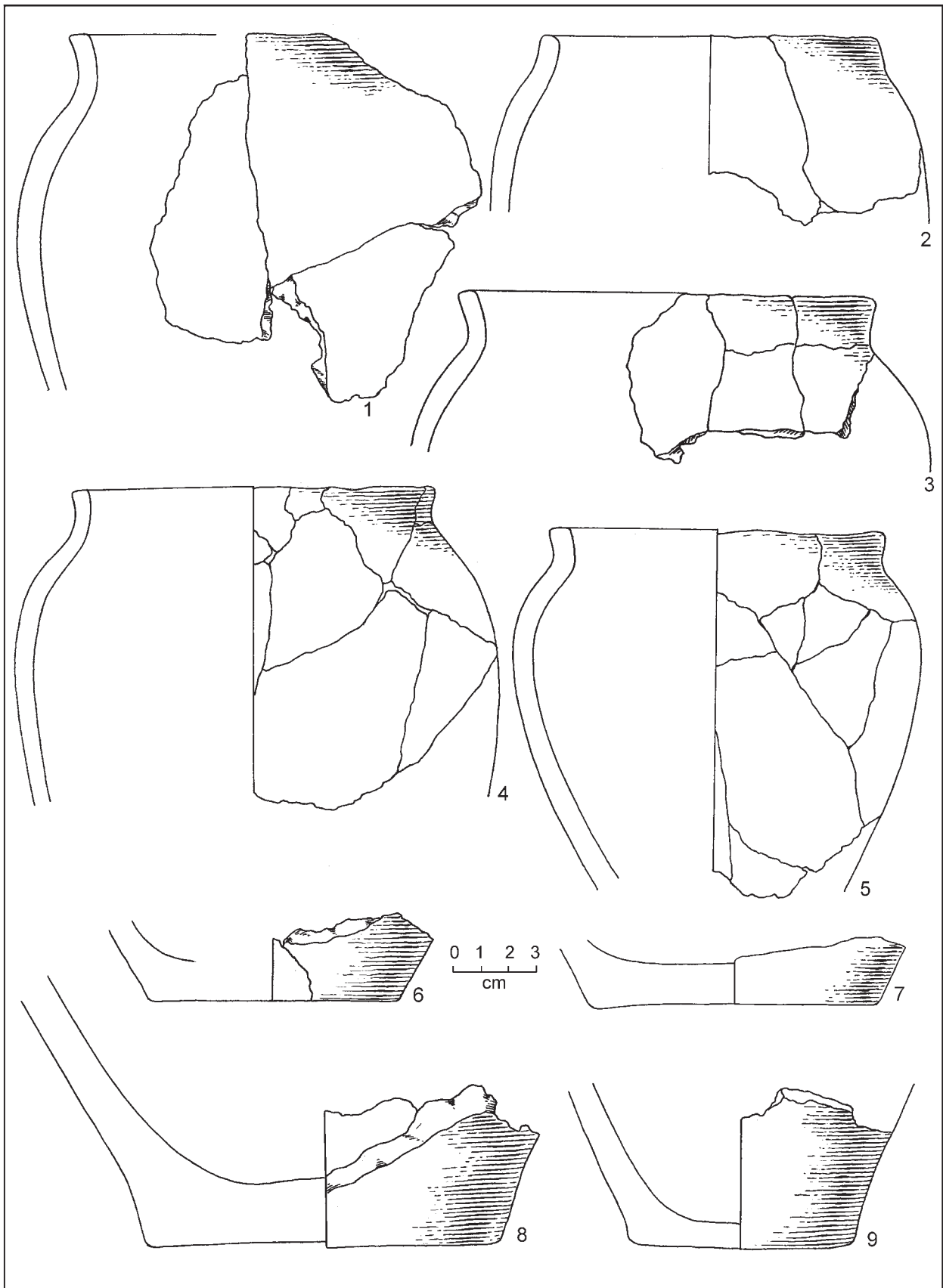
Obr. 15. Mutěnice-Zbrod, obj. 12 – 1: 660-1001/75, 2: 660-1000/75, obj. 14 – 3: 660-1008/75, 4: 660-1004/75, 5: 660-63/75, obj. 15 – 6: 660-12/75, 7: 660-1129/75, 8: 660-129/75, obj. 15a – 9: 660-1112/75, 10: 660-1117/75, 11: 660-1113/75, 12: 660-1114/75.

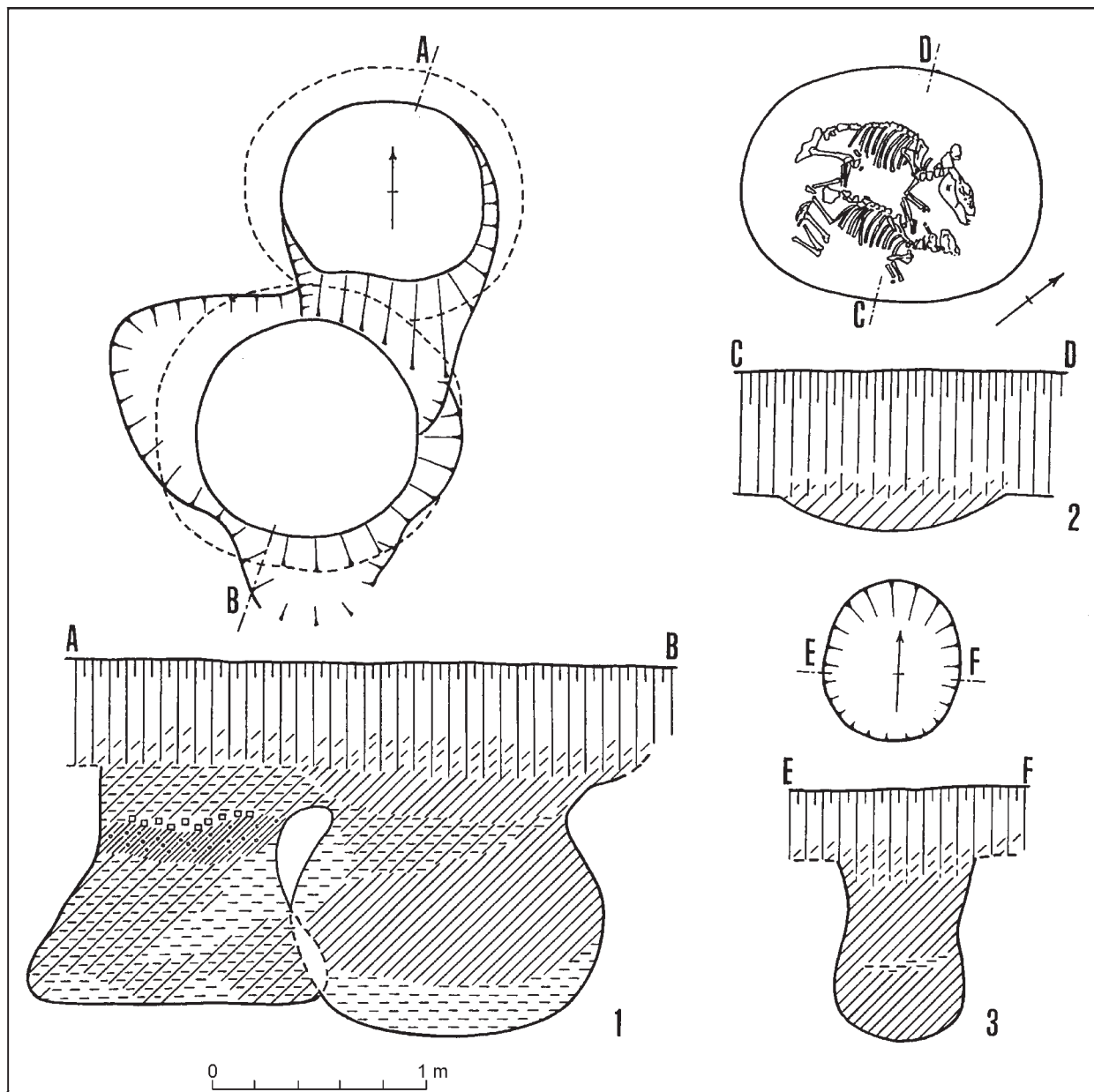
Obr. 16. Mutěnice-Zbrod, obj. 15.

Obr. 18. Mutěnice-Zbrod, obj. 17 – 1: 660-2215/75, 2: 660-1253/75, 3: 660-2214/75, 4: 660-2216/75, 5: 660-1246/75, 6: 660-1245/75, 7: 660-1255/75, 8: 660-1254/75, 9: 660-1242/75, 10: 660-2218/75 (1, 2, 4 – čtvrtina skutečné velikosti).

Obr. 19. Mutěnice-Zbrod, obj. 17 – 1: 660-1239/75, 2: 660-1238/75, 3: 660-1237/75, 4: 660-2213/75, 5: 660-2217/75, 6: 660-1240/75, 7: 660-1252/75, 8: 660-1257/75, 9: 660-2212/75.

Obr. 20. Mutěnice-Zbrod, obj. 148, 149 – 1, obj. 18 – 2, obj. 73 – 3.

Obj. 9

Kruhové ústí objektu o průměru 70 cm se vyrýsovalo tmavou hlinitou výplní ve světlém podloží jižně od objektu 7. Jáma měla tmavou výplň a stěny se k užšímu dnu v hloubce 120 cm pod současným povrchem sblíhají. Hloubka dna je 60 cm pod úrovní podloží.

660-132/75, hl. 100 cm, tmavá výplň, tyglík, obr. 6: 17

660-803/75, hl. 60–120 cm, JV roh čtverce, okrajový stěp, obr. 6: 18

660-805/75, okrajový stěp, obr. 6: 16

Obj. 10

Obdélná jáma při jižním nároží objektu 7 o rozměrech 100 × 200 cm měla delší osu ve směru SZ–JV. Zásyp byl v SZ části překryt ve výši 20–30 cm nad podloží skupinou přepálených pískovců. V jejich okolí ležela drobná železná struska. Dno bylo 30–35 cm pod úrovní podloží.

660-781/75, rozebírání bloku se struskou nad obj., stěp ode dna, obr. 6: 19

Obj. 12

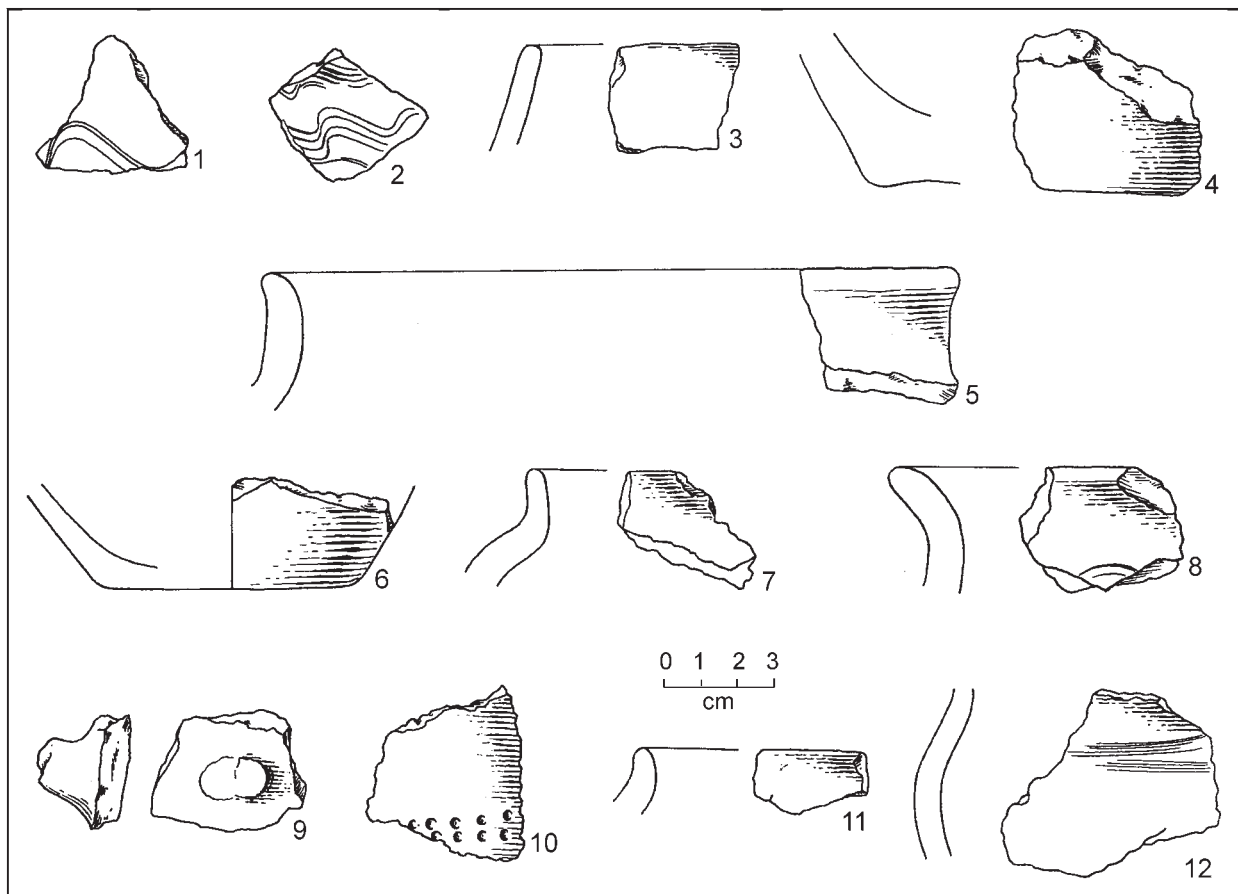
Okrouhlá tmavá hlinitá výplň jámy obj. 12 o průměru kolem 100 cm se vyrýsovala východně od objektu 7. Na dně do výšky asi 30 cm nalezena písčitohlinitá vrstva rezavé barvy. Stěny jámy jsou svislé až převísle. Širší a poměrně ploché dno se nachází 80 cm pod úrovní podloží asi 140 cm pod dnešním povrchem.

660-1000/75, blok nad obj., stěp ode dna, obr. 15: 2

660-1001/75, blok nad obj., stěp, obr. 15: 1

Obj. 14

Jáma o rozměrech 190 × 200 cm se nacházela východně od objektu 7. Měla strmé stěny a ploché dno v hloubce 15–20 cm pod úrovní podloží. Na jihovýchodě byl tmavý

Obr. 21. Mutěnice-Zbrod, obj. 18 – 1: 660-1259/75, 2: 660-1258/75, obj. 19 – 3: 660-961/75, 4: 660-962/75, obj. 20 – 5: 660-965/75, 6: 660-980/75, 7: 660-970/75, 8: 660-978/75, obj. 22 – 9: 660-1176/75, 10: 660-1172/75, obj. 23 – 11: 660-1320/75, 12: 660-1316/75.

písčitohlinitý zásyp překryt výběžkem sytě černé vrstvy. V zásypu nalezeny ojedinělé keramické úlomky a větší kusy strusky se zlomkem hliněného pekáče. Jihovýchodní roh objektu přinesl nakupení železné strusky na dně a mazanice. Písek pod ní byl do červena ožehnut. Jde patrně o zbytky OZ s dochovanými rozměry 40 × 20 cm. 660-63/75, výplň poblíž OZ v JV rohu, zlomek pekáče, obr. 15: 5

660-1004/75, střep ode dna, obr. 15: 4

660-1008/75, okrajový střep, obr. 15: 3

Obj. 15

Uprostřed východní části ZP se 55 cm pod povrchem vyrýsoval tmavě hlinitý zásyp o rozměrech 370 × 290 cm (obr. 16) s delší osou ve směru SSV–JJZ. Již nad úroveň podloží se v něm nacházelo větší množství zvířecích kostí s keramikou a železnými předměty. U severního rohu ležela v tmavě hlinité vrstvě asi 10 cm nad podložím téměř celá nádoba. Po vybrání výplně objektu byla odkryta jáma se strmými stěnami a plochým písčítým dnem v hloubce 40 cm pod úrovní podloží. U východního okraje asi 30 cm nad dnem objektu klesala do zásypu skupina větších narůžovělých slepenců. K severozápadnímu rohu objektu přimyká okrouhlá jáma o rozměrech asi 50 × 70 cm s tmavou hlinitou výplní zahloubená do

podloží 25 cm. V jižním rohu objektu je do dna vyhloubena 20 cm hluboká jáma o průměru 40 cm, do jejíž tmavě hlinité výplně proklesla v horizontu podlahy skupina kamení. V její jižní části byly pozůstatky popela a v západní části pak do červena ožehnutý písek (OZ?). Dále je do dna zapuštěno několik kulových jamek: v západní části objektu jamka o průměru 15 cm je zahloubená do dna 30 cm; další jamka asi 20 cm od JZ stěny objektu zhruba uprostřed její délky má průměr 30 cm a je zahloubená 20 cm do dna objektu; třetí jamka 40 cm vzdálená od SV stěny objektu má průměr 25 cm a je 20 cm hluboká se sklonem k severozápadu.

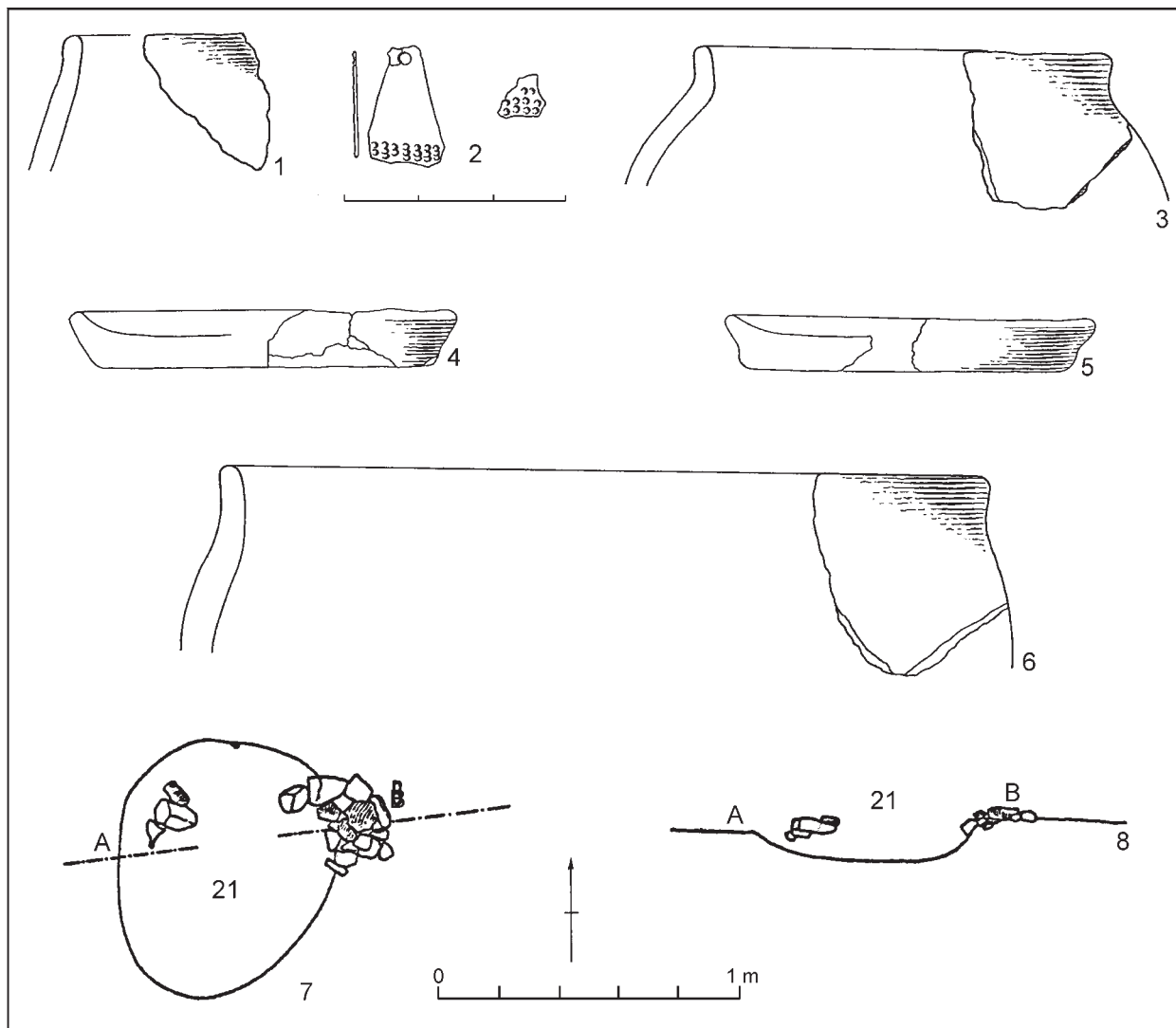
660-12/75, v kontrolním profilu na J okraji asi 10 cm nad dnem, brousek, d. 12,2 cm, obr. 15

660-87/75, tmavá hlinitá výplň 10 cm pod úrovní podloží, JSš. 60 cm, ZVd. 80 cm, litý olověný křížek, v. 2,2 cm, obr. 17: 5

660-104/75, tmavá hlinitá, 15 cm nad podložím (okraj obj.) SJš. 200 cm, ZVd. 0 cm, část přeslenu – závaží?, v. 1,2 cm, obr. 17: 15

660-105/75, tmavá výplň, 20 cm pod úrovní podloží, JSš. 50 cm, ZVd. 200 cm, přeslen, v. 3,3 cm, obr. 17: 17

660-126/75, rozebírání kontrolního profilu u J konce (asi 10 cm nad dnem), šídlo, obr. 17: 13

Obr. 22. Mutěnice-Zbrod, obj. 21 – 1: 660-1263/75, 2: 660-166/75, 3: 660-1261/75, 4: 660-1265/75, 5: 660-1267/75, 6: 660-1264/75, 7: půdorys obj., 8: profil obj. (1, 2 – skutečná velikost, 3 – ½ skutečné velikosti, 4, 5 – ¼ skutečné velikosti, 6 – ½ skutečné velikosti).

660-127/75, rozebírání kontrolního profilu (asi 10 cm nad dnem) u J konce a uprostřed profilu, šídlo, obr. 17: 12

660-128/75, tmavá hlinitá výplň asi 15 cm pod úrovní podloží JSš. 120 cm, ZVd. 60 cm, šídlo, obr. 17: 14

660-129/75, OZ, brousek, d. 12 cm, obr. 15: 8

660-157/75, rozebírání profilu, štípaný kamenný artefakt, obr. 17: 2

660-158/75, rozebírání profilu, zlomek přeslenu, v. 2 cm, obr. 17: 19

660-164/75, tmavý zásyp 25 cm pod úrovní podloží, JSš. 10 cm, ZVd. 240 cm, část litého měděného závěsku, v. 1,7 cm, obr. 17: 3

660-177/75, tmavá hlinitá, 10 cm nad úrovní podloží, železný nožík, d. 12,6 cm, obr. 17: 7

660-178/75, tmavá výplň, 25 cm pod úrovní podloží, SJš. 160 cm, ZVd. 80 cm, železný nožík, d. 12,1 cm, obr. 17: 1

660-193/75, rozebírání profilu, železný drát, d. 4,1 cm, obr. 17: 6

660-1129/75, tmavá výplň (od úrovně podloží 0–20 cm hluboká), střep, obr. 15: 7

660-1135/75, tmavá výplň (od úrovně podloží 20–35 cm), okrajový střep, obr. 17: 10

660-1143/75, tmavá výplň (od úrovně podloží 20–35 cm), střep dna, obr. 17: 18

660-1146/75, tmavá výplň (od úrovně podloží 20–35 cm), okrajový střep, obr. 17: 4

660-1148/75, rozebírání kontrolního profilu, okrajový střep, obr. 17: 9

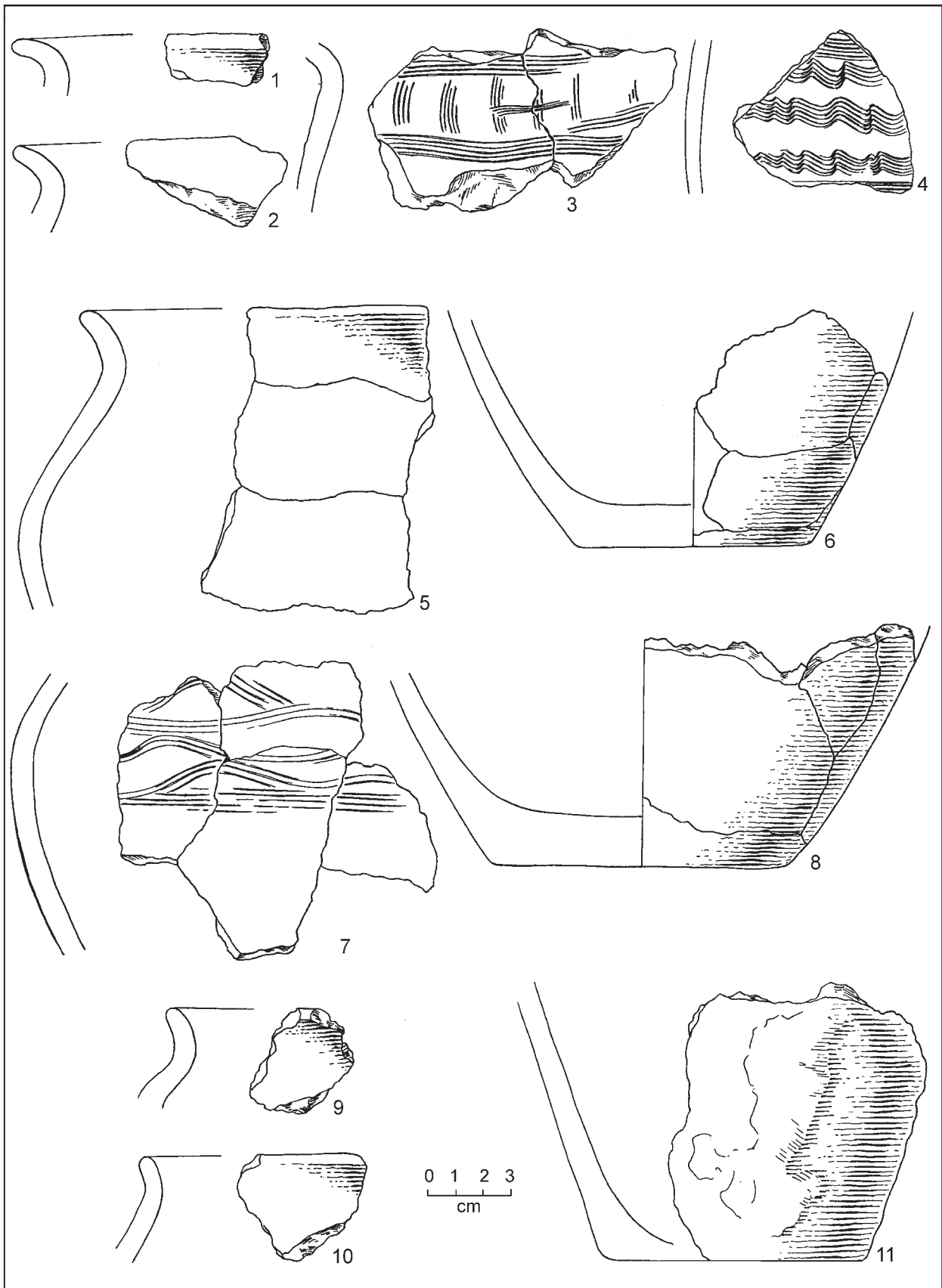
660-1150/75, rozebírání kontrolního profilu, okrajový střep, obr. 17: 16

660-1525/75, úroveň podloží, okrajový střep, obr. 17: 8

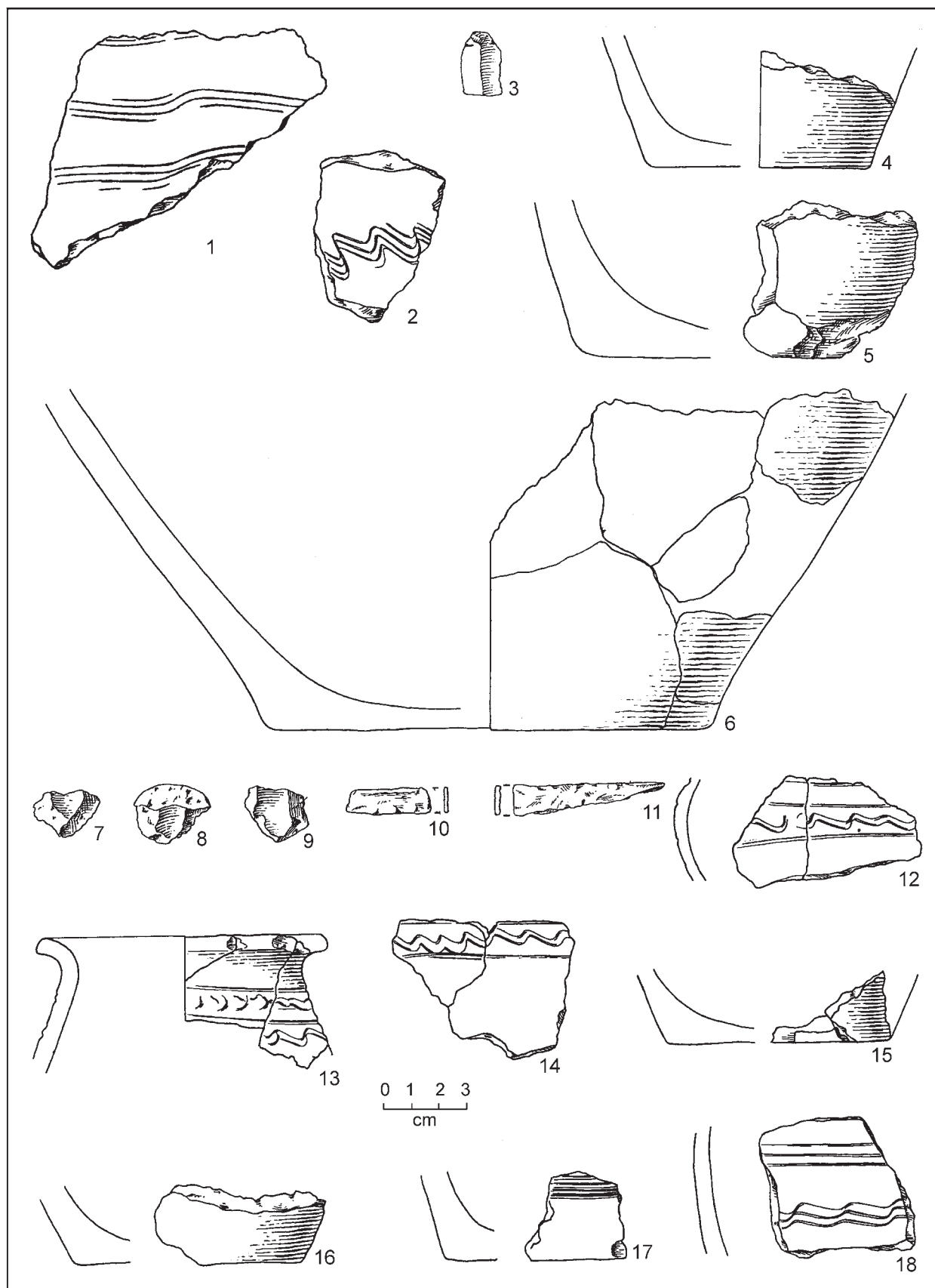
660-2052/75, hl. 0–30 cm, v okolí obj., štípaný kamenný artefakt, obr. 33: 3

660-2210/75, hl. 20–35 cm, tmavá výplň a kontrolní profil, nádoba, obr. 17: 20

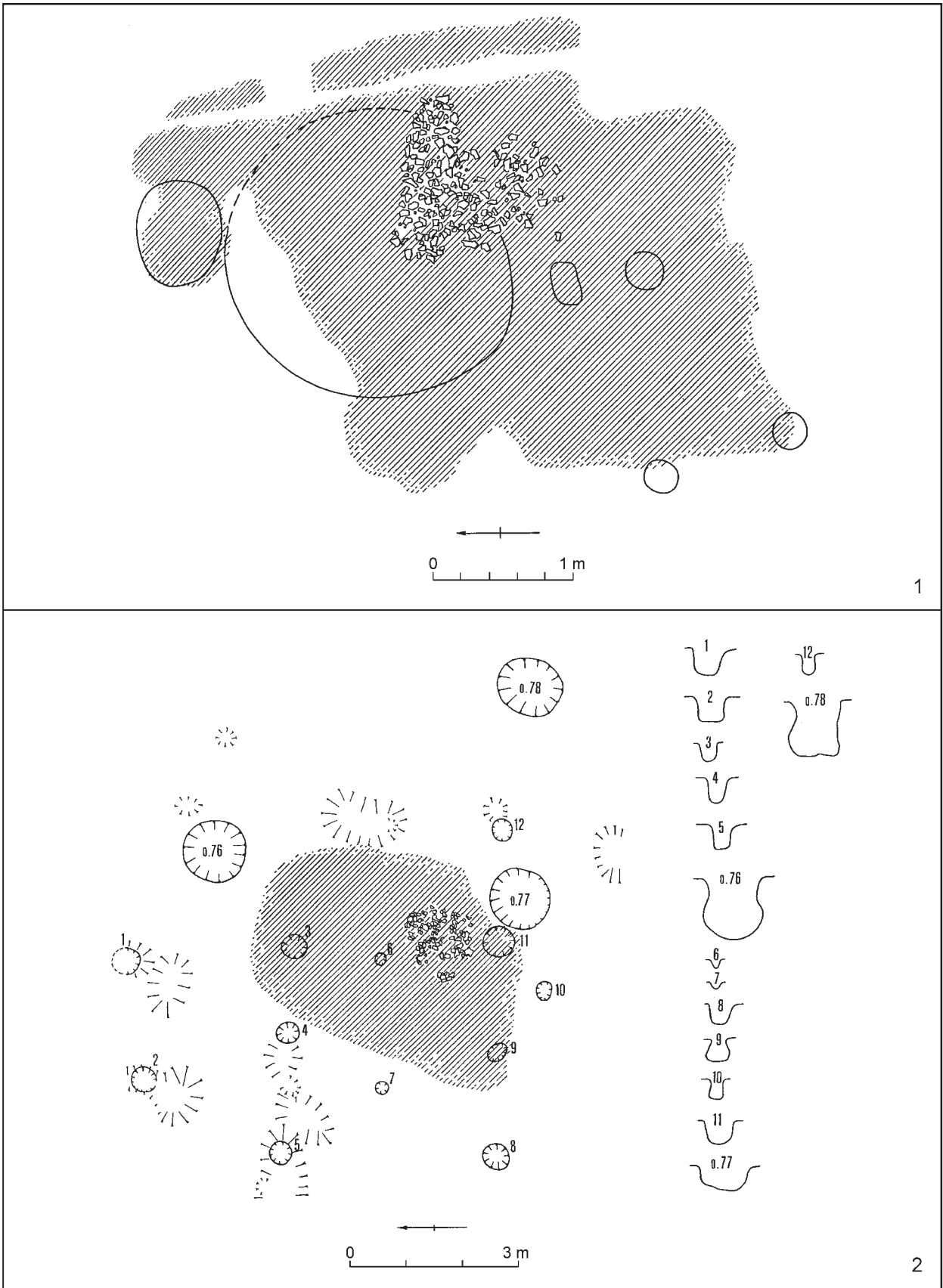
660-2211/75, tmavá hlinitá, část nádoby, obr. 17: 11

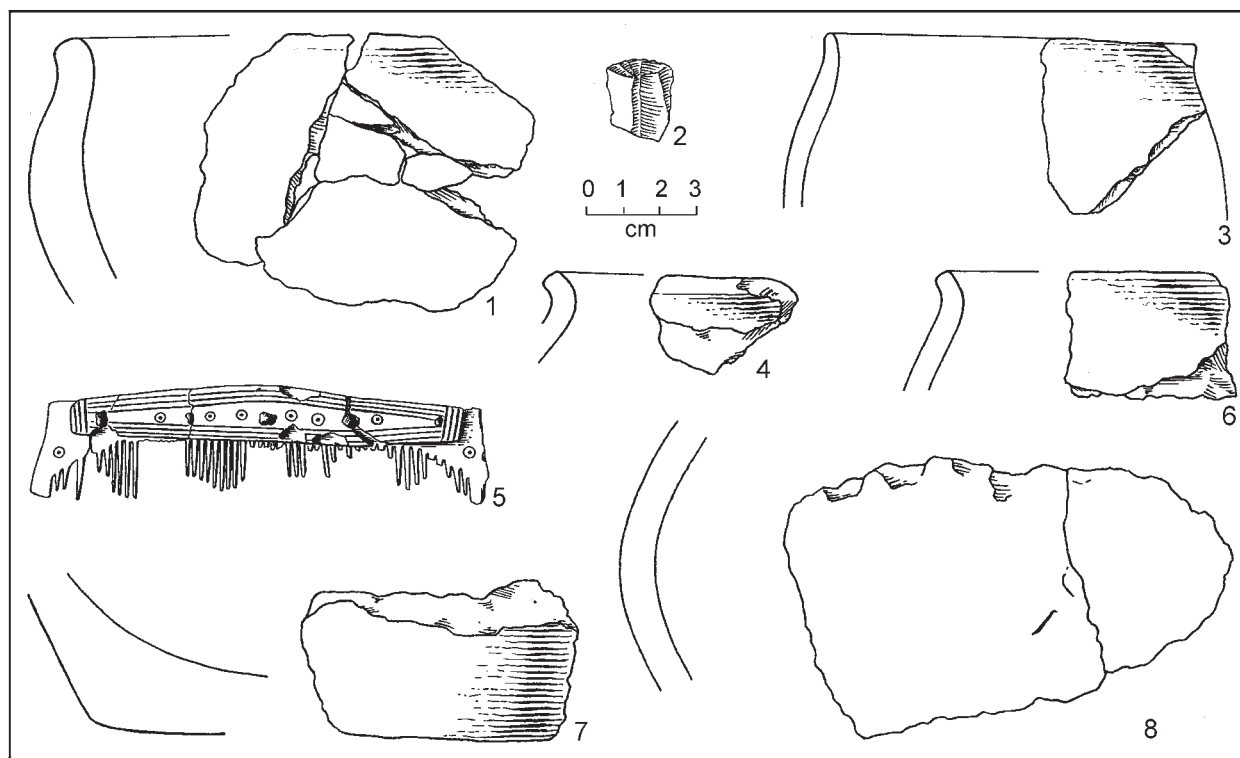
Obr. 23. Mutěnice-Zbrod, obj. 26 – 1: 660-1356/75, 2: 660-1364/75, 3: 660-1365/75, 4: 660-1357/75, 5: 660-1363/75, 6: 660-2222/75, 7: 660-1368/75, 8: 660-2221/75, obj. 33 – 9: 660-1569/75, 10: 660-1572/75, 11: 660-1568/75.

Obr. 24. Mutěnice-Zbrod, obj. 35 – 1: 660-1530/75, 2: 660-1529/75, obj. 36 – 3: 660-37/75, 4: 660-1596/75, 5: 660-1595/75, 6: 660-2227/75, obj. 39 – 7: 660-134/75, 8: 660-133/75, 9: 660-135/75, 10: 660-204/75, 11: 660-205/75, 12: 660-288/75, 13: 660-298/75, 14: 660-299/75, 15: 660-300/75, 16: 660-301/75, 17: 660-292/75, 18: 660-290/75.

Obr. 25. Mutěnice-Zbrod, obj. 37 – 1, obj. 75 – 2.

Obr. 26. Mutěnice-Zbrod, obj. 37 – 1: 660-258/75, 2: 660-43/75, 3: 660-248/75, 4: 660-245/75, 5: 660-81/75, 6: 660-276/75, 7: 660-283/75, 8: 660-259/75 (5 – skutečná délka 17,3 cm).

Osteologický materiál: 96 k. (G-14, S-6, B-4, E-1, L-1, jestřáb, káň, sokol, čáp, včelojed, lyska, drop, X.-60), Nál. č. 313/75

Obj. 15a

Jde o vrstvu sytě černé uhlíkovité hlíny jižně od objektu 15. Má čočkovitý půdorys i průřez a průměr asi 150 cm. Leží 10–15 cm nad okolním šterkopískovým podloží. Ve vrstvě byly nalezeny drobné ohořelé pískovce s popelem a s četnými střepy.

660-1112/75, hl. 30–50 cm, okrajový střep, obr. 15: 9

660-1113/75, hl. 45 cm, u popeliště (OZ ?) uprostřed, okrajový střep, obr. 15: 11

660-1114/75, hl. 45 cm, u popeliště (OZ ?) uprostřed, střep ode dna, obr. 15: 12

660-1117/75, hl. 50 cm, uhlíkovitá plocha v J části, okrajový střep, obr. 15: 10

Osteolog. materiál: 17 kusů (B-3, S-1, *Circaetus gall.*, X-12)

Obj. 17

Na podloží severně objektu 15 zjištěno 40–55 cm pod dnešním povrchem okrouhlé nakupení do růžova přepálených slepenců a pískovců. Mezi nimi bylo značné množství keramiky a často celé větší části rozdrcených nádob. Shluk keramiky a kamení tvořilo více vrstev na sobě (OZ ?). Pod ním se objevila mělká mísovitá prohlubeň, do které se nejnížší vrstva kamení trychtýřovitě svažovala. Dno se zahluvovalo asi 10 cm pod úroveň podloží. Písek pod kameny na východní straně byl do červena

přepálen se slabou popelovitou příměsí. Plocha celé nahromaděny keramiky a kamení měřila 100 × 130 cm. 660-1237/75, skupina střepů v okolí OZ, okrajový střep, obr. 19: 3

660-1238/75, skupina střepů v okolí OZ, okrajový střep, obr. 19: 2

660-1239/75, skupina střepů v okolí OZ, okrajový střep, obr. 19: 1

660-1240/75, skupina střepů v okolí OZ, střep dna, obr. 19: 6

660-1242/75, skupina střepů v okolí OZ, střep dna, obr. 18: 9

660-1245/75, skupina střepů v okolí OZ, střep dna, obr. 18: 6

660-1246/75, skupina střepů v okolí OZ, okrajový střep, obr. 18: 5

660-1252/75, střep dna, obr. 19: 7

660-1253/75, okrajový střep, obr. 18: 2

660-1254/75, střep dna, obr. 18: 8

660-1255/75, střep dna, obr. 18: 7

660-1257/75, dno, obr. 19: 8

660-2212/75, hl. 40 cm, skupina střepů v okolí OZ, střep ode dna, obr. 19: 9

660-2213/75, hl. 40 cm, skupina střepů v okolí OZ, okrajový střep, obr. 19: 4

660-2214/75, hl. 40 cm, po úroveň podloží, JZ roh OZ a okolí, okrajový střep, obr. 18: 3

660-2215/75, hl. 40 cm, OZ a skupina střepů v jeho okolí, okrajový střep, obr. 18: 1

660-2216/75, hl. 40 cm, OZ a skupina střepů v jeho okolí, část nádoby, obr. 18: 4

660-2217/75, OZ, okrajový střep, obr. 19: 5

660-2218/75, OZ, dno nádoby, obr. 18: 10

Obj. 18

Oválná mísovitá prohlubeň severovýchodně od objektu 15 měla rozměry 100 × 140 cm a delší osu ve směru SV–JZ. Vyrýsovala se 55 cm pod povrchem. Mísovitě dno se nacházelo jen 15 cm pod úrovní podloží. V tmavém hlinitém zásypu ležely dvě prasečí kostry uloženy souběžně vedle sebe na levém boku. Jejich přední i zadní končetiny byly pokrčeny u těla. Obě kostry měly stejnou orientaci hlavami k severovýchodu a ocasem k jihozápadu. Délka jedné kostry od kořene ocasu k rypáku činila 80 cm, délka druhé byla 85 cm. Mezi kostrami a dnem jámy se nacházela asi 5 cm silná hlinitá vrstva.

660-1258/75, tmavá výplň, střep, obr. 21: 2

660-1259/75, tmavá výplň, střep, obr. 21: 1

Osteologický materiál: Dvě úplné kostry mladých zvířat, samice – S, asi 20 měs. nál. č. 741/75, 608/75

Obj. 19

Jáma s kruhovým ústím o průměru 90 cm se vyrýsovala šedou hlinitou výplní na okraji východní části ZP v hloubce 65 cm. Dno bylo 95 cm pod dnešním povrchem.

660-961/75, okrajový střep, obr. 21: 3

660-962/75, střep ode dna, obr. 21: 4

Obj. 20

Jáma o průměru 110 cm se svislými stěnami a mísovitým téměř plochým dnem (obr. 5: 4) na okraji východní části ZP. Ústí s černou hlinitou výplní se vyrýsovalo 65 cm pod povrchem. Ve výplni bylo pouze několik drobných zlomků keramiky u dna, které se nacházelo 110 cm pod úrovní podloží, to znamená asi 175 cm pod dnešním povrchem.

660-965/75, hl. 0–55 cm, okrajový střep, obr. 21: 5

660-970/75, hl. 0–55 cm, okrajový střep, obr. 21: 7

660-978/75, okrajový střep, obr. 21: 8

660-980/75, střep ode dna, obr. 21: 6

Osteologický materiál: 9 kusů (S-5, X-4)

Obj. 21

Mělká okrouhlá prohlubeň o průměru 70–80 cm při severovýchodním okraji ZP. Mísovitě dno bylo 20 cm pod úrovní šterkopíského podloží. V zásypu několik kamenů.

660-166/75, při dodatečném probírání hlíny z obsahu výplně nalezen závěsek z měděného plechu, v. 1,8 cm (zachovaná část), obr. 22: 2

660-1261/75, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 22: 3

660-1263/75, tmavá výplň – úroveň podloží, okrajový střep, obr. 22: 1

660-1264/75, tmavá výplň – úroveň podloží, okrajový střep, obr. 22: 6

660-1265/75, tmavá výplň – úroveň podloží, část misky, obr. 22: 4

660-1267/75, tmavá výplň – úroveň podloží, část misky, obr. 22: 5

Obj. 22

Obdélníková jáma s mírně zaoblenými rohy u východního okraje ZP měla rozměry 100 × 180 cm a delší osu ve směru SZ–JV. Poměrně ploché dno se nacházelo 45 cm pod úrovní podloží. Stěny jámy byly svislé a zásyp tmavě hlinitý.

660-1172/75, ve V části, střep, obr. 21: 10

660-1176/75, střep, obr. 21: 9

Obj. 23

Jáma kruhovitěho půdorysu se svislými stěnami při východním okraji ZP měla průměr 85 cm a tmavou hlinitou výplň. Dno bylo 75 cm pod úrovní podložního šterkopísku.

660-1316/75, střep, obr. 21: 12

660-1320/75, okrajový střep, obr. 21: 11

Obj. 26

Kruhovitá jáma při jihovýchodním okraji ZP měla průměr ústí v úrovni podloží 80 cm. Svislé až převislé stěny směrem ke dnu jámu rozšiřovaly až na 90 cm. Ploché dno je zahloubeno 60 cm pod úroveň podloží. Shora klesá do výplně jámy trychtýřovitý zásyp promíseného písku. Samotná výplň je jílovitohlinitá a níže přibývá písčité složka. Tmavé až černé zbarvení pokračuje až ke dnu. Ve spodní části výplně jsou hnědavé skvrny. Shora na stěnách zaznamenán hlazený a červeně vypálený výmaz. Jeho rubová strana byla tmavá a měkká. U jižní stěny jámy se 20 cm nad dnem zachoval útržek výmazu o velikosti 15 × 20 cm.

660-1356/75, západní polovina, okrajový střep, obr. 23: 1

660-1357/75, západní polovina, střep, obr. 23: 4

660-1363/75, západní polovina, okrajový střep, obr. 23: 5

660-1364/75, západní polovina, okrajový střep, obr. 23: 2

660-1365/75, západní polovina, střep, obr. 23: 3

660-2221/75, západní polovina, střep ode dna, obr. 23: 8

660-2222/75, západní polovina, střep ode dna, obr. 23: 6

Osteologický materiál: 16 kusů (S-6, G-4, X-6)

Obj. 33

Ve šterkopíském podloží se vyrýsoval při jihovýchodním okraji ZP tmavě hlinitý zásyp jámy (obr. 82: 2) kruhovitěho tvaru o průměru ústí 100 cm. Stěny byly svislé až převislé. Dno se nacházelo 90 cm pod úrovní podloží a byly na něm a kolem stěn ve spodní části jámy zbytky výmazu bílou popelovitou hmotou.

660-1568/75, tmavá hlinitá, střep ode dna, obr. 23: 11

660-1569/75, tmavá hlinitá, okrajový střep, obr. 23: 9

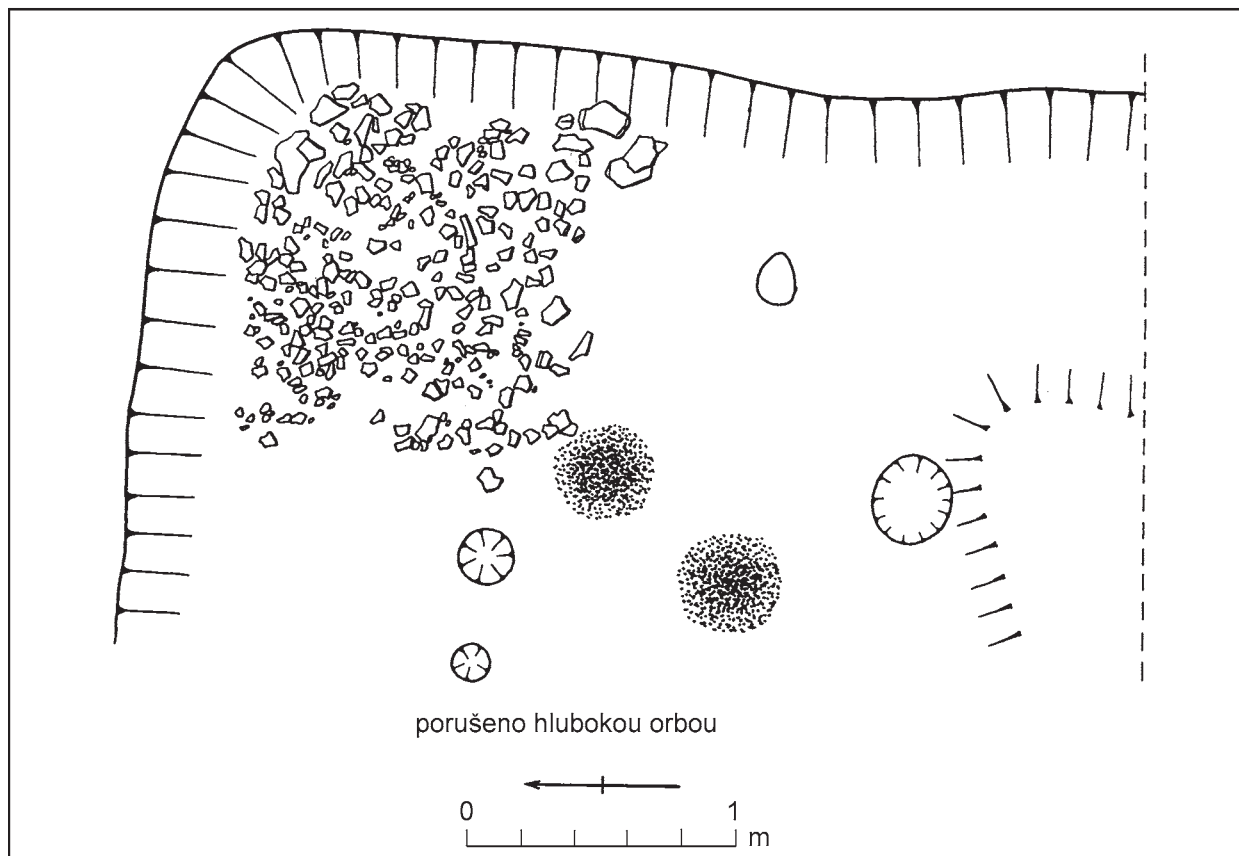
660-1572/75, u dna, okrajový střep, obr. 23: 10

Obj. 35

Jáma s mísovitým dnem asi 15 cm pod úrovní podloží byla objevena severozápadně od objektu 15. Kruhovitě ústí se vyrýsovalo tmavě hlinitým zásypem v hloubce 45 cm.

660-1529/75, v SZ rohu (úroveň podloží), střep, obr. 24: 2

660-1530/75, v SZ rohu (úroveň podloží), střep, obr. 24: 1

Obr. 27. Mutěnice-Zbrod, obj. 38.

Obj. 36

Okrouhlá jáma při jižním okraji ZP (obr. 5: 5) měla průměr 100 cm. Kolem svislých až převislých stěn jsou v tmavém hlinitém zásypu četné písčité závaly. Dno bylo v hloubce 90 cm pod úrovní podloží. Na dně i na stěnách při dně jámy byly zjištěny zbytky výmazu bílou popelovitou hmotou.

660-37/75, hl. 30 cm pod úrovní podloží, štípaný kamený artefakt, obr. 24: 3

660-1595/75, stěp ode dna, obr. 24: 5

660-1596/75, stěp ode dna, obr. 24: 4

660-2227/75, hl. 0–20 cm nad podložím, stěp dna, obr. 24: 6

Obj. 37

Jáma (obr. 25) se vyrýsovala v sondě západně od ZP ve světlé písčitohlinité ornici, která zasahovala do hloubky 25–30 cm a bez výrazného přechodu se měnila ve žluté šterkopískové podloží. Těsně pod ornici zachycena nad jámou obj. 37 sytě černá až uhlíková kulturní vrstva silná 5–10 cm. Její rozsah nebylo možno spolehlivě zjistit, protože přecházela do okolní světlé písčitohlinité vrstvy většinou pozvolna a v nepravidelných obrysech. Na východním okraji byla černá vrstva zničena hlubší brázdou mezi pozemky. Na ostatní ploše se v uvedené černé vrstvě rovněž často objevovaly světlejší rýhy po pluhu. Přibližně uprostřed tmavé plochy ležela skupina bílých kamenů o rozsahu asi 1 m² a mezi nimi ojedinělé kusy

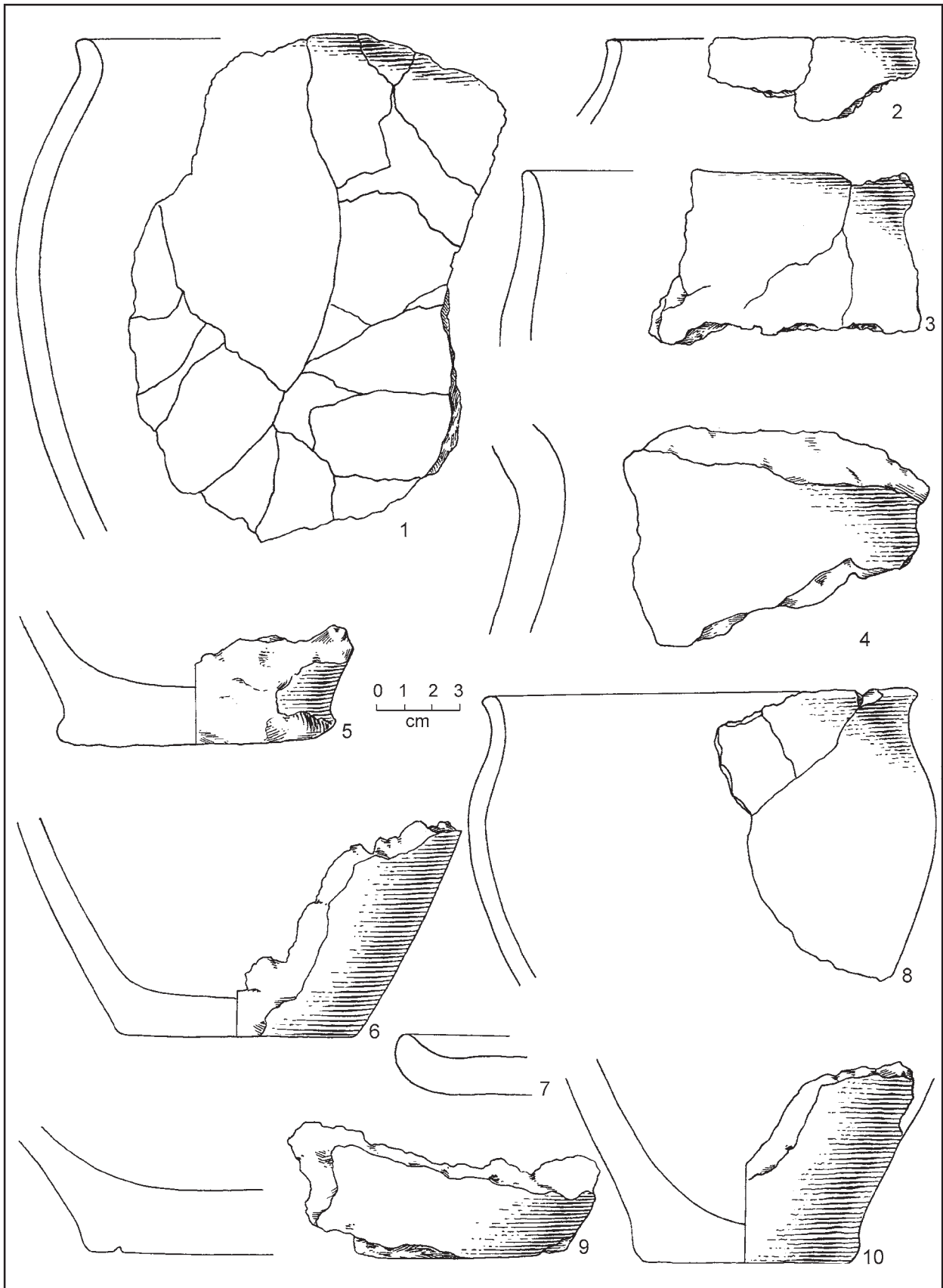
keramiky, které se sporadicky nacházely i v okolní černé vrstvě (OZ ?). Oproti téměř sterilnímu okolí byla koncentrace nálezů keramiky mezi kamením nápadná. Postupným odebráním černé kulturní vrstvy jsme vyčistili žluté podloží, ve kterém se objevila asi dva metry severně od skupiny bílého kamení černá okrouhlá skvrna o průměru 70 cm. Dále zde byla zjištěna oválná černá skvrna o rozměrech 160 × 200 cm, která zabíhala i pod skupinu bílého kamení, a dále několik menších kruhovitých tmavých skvrn jihozápadně od skupiny kamení. Z nich lze považovat za kúlovou jámu mimo jiné jihozápadní prohlubeň o průměru 20 cm a hloubce také 20 cm, která byla vzdálena od skupiny kamení 3 metry ve směru JZ. Výplň jámy severně od skupiny kamení je černá hlinitá a má stejný charakter jako okolní černá plocha. Neobsahovala žádné nálezy. Podobný ráz měla výplň další jámy, která zasahovala pod skupinu kamení. U dna byla výplň o poznání tmavší. Kamení zde leželo v zásypu, ale u dna se již neobjevovalo. Dno obou zmíněných jam je asi 30 cm pod úrovní podloží, to znamená 60 cm pod dnešním povrchem.

660-43/75, u ohniště, štípaný kamenný artefakt, obr. 26: 2

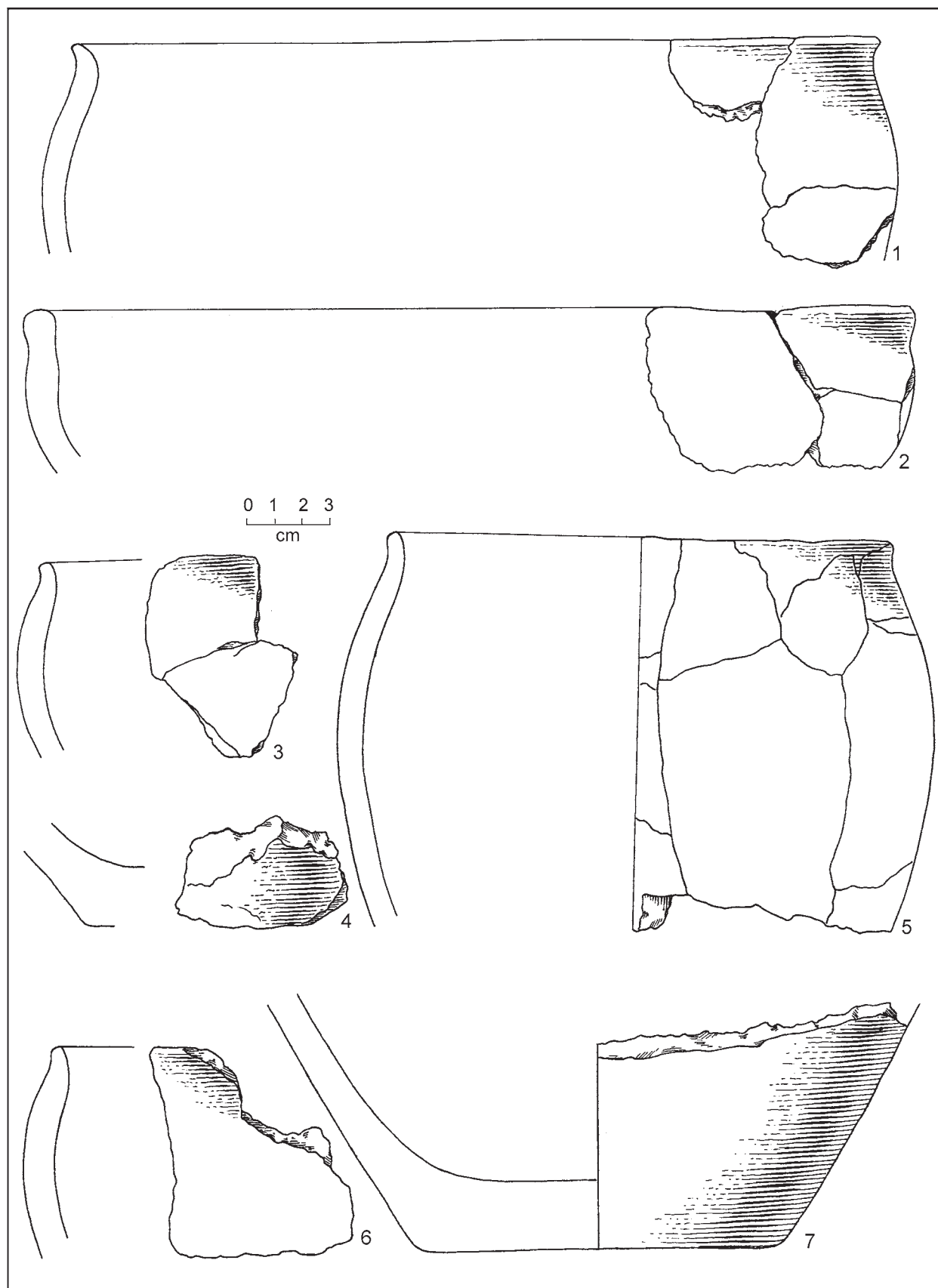
660-81/75, sytě černá pod rozvalinou OZ, asi 10 cm nad dnem, kostěný hřeben, obr. 26: 5

660-245/75, tmavá hlinitá kulturní vrstva, okrajový stěp, obr. 26: 4

660-248/75, tmavá hlinitá kulturní vrstva, okrajový stěp, obr. 26: 3

Obr. 28. Mutěnice-Zbrod, obj. 38 – 1: 660-2231/75, 2: 660-2172/75, 3: 660-2183/75, 4: 660-2177/75, 5: 660-2198/75, 6: 660-2193/75, 7: 660-2188/75, 8: 660-2182/75, 9: 660-2197/75, 10: 660-2181/75.

Obr. 29. Mutěnice-Zbrod, obj. 38 – 1: 660-2168/75, 2: 660-2190/75, 3: 660-2184/75, 4: 660-2164/75, 5: 660-2232/75, 6: 660-2179/75, 7: 660-2165/75.

660-258/75, černá výplň pod ohništěm a okolí, okrajový střep, obr. 26: 1

660-259/75, v OZ, střep, obr. 26: 8

660-276/75, tmavá hlinitá vrstva kolem OZ, okrajový střep, obr. 26: 6

660-283/75, černá výplň pod OZ, střep ode dna, obr. 26: 7

Osteologický materiál: 43 kusů (B-11 – vůl 2x, S-10, E-2, X-20).

Obj. 38

Roh porušené zemnice obj. 38 obdélného půdorysu a SJ orientace o zachované délce asi 300 cm nalezen v sondě západně od ZP (obr. 27). V těchto místech dosahovala světlejší písčitohlinitá ornice až do hloubky asi 25 cm. V hloubce asi 40 cm postupně přecházela ve šterkopísčité podloží. Nad ní byla zachycena tmavá až černá kulturní vrstva. Po západní straně ji nebylo možno sledovat dále, protože hlubší orba na rozhraní pozemků ji zcela zničila. Podařilo se však zachytit rovný severní a východní okraj černé vrstvy. Jižní okraj byl poněkud nejasný, protože jej deformoval obj. 58. V severovýchodním koutě byla odkryta destrukce kamenného OZ v podobě shluku ohořelého bílého kamení na ploše asi 1 m², kde se koncentrovaly i největší kameny. Mezi nimi a hlavně v bezprostředním okolí destruovaného OZ se nacházelo nejvíce keramiky. Černá kulturní vrstva byla postupně odebrána a jen deset centimetrů pod úrovní podloží odkryto ploché dno zemnice. Je písčité a není upraveno ani výraznějším udusáním. Při zkoumání OZ se podařilo určit jeho jádro v podobě velmi kompaktního nakupení kamení o výšce 20–25 cm, z něhož se při destrukci dostaly jednotlivé části směrem dovnitř objektu. V SV rohu zřejmě původní stěny objektu nedovolily, aby se kamení posunulo k severu nebo k východu. Uprostřed shluku kamení byla zachycena ploška 70 × 40 cm protáhlá ve směru úhlopříčky objektu, která byla asi vlastním OZ. Šlo o kamennou konstrukci s dobře utěsněnými mezerami mezi jednotlivými kameny. Zhruba uprostřed objektu byly zachyceny dvě okrouhlé skvrny s popelem. Vlastní plocha OZ byla mělce zahlobena asi 5–10 cm a její dno místy bylo do červena vypáleno žárem. V podlaze objektu západně od zbytků OZ zaznamenány dvě mělké kuleové jamky. U jižní hrany objektu nalezena větší kuleová jamka o průměru 25 cm zasazená do podlahy 40 cm.

660-2164/75, tmavá hlinitá, střep ode dna, obr. 29: 4

660-2165/75, tmavá hlinitá a v OZ (na J straně), hl. 30–50 cm, střep ode dna, obr. 29: 7

660-2168/75, skupina střepů jižně od OZ, okrajový střep, obr. 29: 1

660-2172/75, hl. 50 cm, skupina střepů jižně od OZ, okrajový střep, obr. 28: 2

660-2177/75, tmavá kulturní vrstva, střep, obr. 28: 4

660-2179/75, tmavá kulturní vrstva, okrajový střep, obr. 29: 6

660-2181/75, v OZ na J straně, střep ode dna, obr. 28: 10

660-2182/75, v OZ na J straně, okrajový střep, obr. 28: 8

660-2183/75, na západním okraji OZ, okrajový střep, obr. 28: 3

660-2184/75, v jamce (kuleové ?) JZ od OZ, okrajový střep, obr. 29: 3

660-2188/75, v OZ, střep misky, obr. 28: 7

660-2190/75, v OZ, okrajový střep, obr. 29: 2

660-2193/75, v OZ, střep ode dna, obr. 28: 6

660-2197/75, v OZ, střep ode dna, obr. 28: 9

660-2198/75, destrukce OZ, dno nádoby, obr. 28: 5

660-2231/75, při JZ straně OZ, okrajový střep, obr. 28: 1

660-2232/75, při JZ straně OZ a v něm, okrajový střep, obr. 29: 5

Osteologický materiál: 40 kusů (S-4, G-3, O, C-2, B-1, X-30)

Obj. 39

Oválná jáma se zaoblenými rohy a s delší osou ve směru SZ–JV nalezena v sondě západně od ZP. Měla rozměry v podloží 160 × 100 a u dna mírně korytovitého tvaru 120 × 60. Na dno se narazilo v hloubce asi 60 cm pod úrovní podloží, tedy asi 120 cm pod dnešním povrchem. Výplň u dna a kolem stěn byla tmavá hlinitá. Do ní proklesala vrstva velkých přepálených pískovců překrytá většími útržky mazlavého žlutého a nazelenalého jílu, který byl v dolní části v blízkosti pod ním ležících kamenů propálen místy do červena. Na jílové vrstvě je vytvořena plošinka – dlažba ze střepů (660–2229 a 2230/75). Shora byla omazána do hněda a do červena vypálenou jílovitou mazanicí. Vrstva nad výmazem i v okolí je tmavá až černá hlinitá uhlíkovitá. Mazanicový výmaz na střepové plošince leží už v úrovni podloží, výše k povrchu se sled vrstev nedochoval. Pod kameny a pod přepáleným hliněným výmazem byly v jílovité vrstvě velmi silně promísené uhlíky nalezeny tři drobné zlomky, které poněkud připomínají tyglíky (660-133 až 135/75). Tmavá výplň jámy pod vrstvou ohniště přinesla keramiky (660-298 až 303/75) jednoduchých profilací zdobenou v podhrdlí hlubokými jednoduchými vlnicemi.

660-133/75, jílovito-uhlíkovitá, pod kameny a pod přepáleným hliněným výmazem, zlomek tyglíku ?, obr. 24: 8

660-134/75, jílovito-uhlíkovitá, pod kameny a pod přepáleným hliněným výmazem, zlomek tyglíku ?, obr. 24: 7

660-135/75, jílovito-uhlíkovitá, pod kameny a pod přepáleným hliněným výmazem, zlomek tyglíku ?, obr. 24: 9

660-204, 205/75, tmavý zásyp (vypálený), železný předmět, d. 3 cm, d. 5,4 cm, obr. 24: 10, 11

660-288/75, tm. hlinitý zásyp (vypálený), střep, obr. 24: 12

660-290/75, tm. hlinitý zásyp (vypálený), střep z výdutě, obr. 24: 18

660-292/75, tm. hlinitý zásyp (vypálený), střep ode dna, obr. 24: 17

660-298/75, hl. 70–100 cm, tm. výplň pod OZ, okrajový střep, obr. 24: 13

660-299/75, hl. 70–100 cm, tmavá výplň pod OZ, střep z výdutě, obr. 24: 14

660-300/75, hl. 70–100 cm, tmavá výplň pod OZ, střep ode dna, obr. 24: 15

660-301/75, hl. 70–100 cm, tmavá výplň pod OZ, střep ode dna, obr. 24: 16

660-2229/75, hl. 70–75 cm, OZ vyložené střepy a tmavá hlína, okrajový střep, obr. 30: 2

660-2230/75, hl. 70–75 cm, OZ vyložené střepy, okrajový střep, obr. 30: 1

Obj. 40

Okrouhlá jáma s tmavou výplní v sondě západně od ZP měla průměr ústí 90 cm a dno v hloubce 115 cm pod dnešním povrchem, tedy 75 cm pod úrovní podloží. Svislé stěny u dna tvořily převisy.

660-156/75, u dna, brousek, d. 12,4 cm, obr. 31: 2

660-321/75, hl. 50–100 cm, střed sondy, okrajový střep, obr. 31: 1

Obj. 41

Jen částečně odkrytá podlouhlá jáma o rozměrech 150 × 200 cm zjištěna sondáží západně ZP. Měla korytovitý tvar se šikmými stěnami a v tmavé výplni kosti a větší kameny. Dno bylo 85 cm pod povrchem.

660-206/75, železný předmět, d. 4,6 cm, obr. 31: 5

660-207/75, železný předmět, d. 3,2 cm, obr. 38: 12

660-308/75, v jižní části sondy, okrajový střep, obr. 31: 8

660-311/75, v jižní části sondy, okrajový střep, obr. 31: 4

660-315/75, tmavá výplň (jih), okrajový střep, obr. 31: 6

660-316/75, tmavá výplň (jih), střep, obr. 31: 7

660-318/75, tmavá výplň (jih), okrajový střep, obr. 31: 3

Obj. 42

Okrouhlá jáma se vyrýsovala v JV rohu ZP a v úrovni podloží měla průměr ústí 150 cm. Stěny se strmě svažují k mísovitému dnu, které je 70 cm pod úrovní podloží. Zásyp šedý písčitohlinitý má ve spodních vrstvách reza-
vé skvrny.

660-1613/75, okrajový střep, obr. 31: 9

660-1667/75, hl. 80 cm, černá výplň, část misky, obr. 32: 9

660-1668/75, hl. 50–75 cm, černá výplň, okrajový střep, obr. 32: 4

660-1670/75, černá výplň, okrajový střep, obr. 32: 1

660-1671/75, hl. 50–75 cm, černá výplň, střep ode dna, obr. 32: 10

660-1674/75, hl. 50–75 cm, černá výplň, střep ode dna, obr. 32: 6

Obj. 43

Sytě černá hlinitá až uhlíková vrstva těsně pod šedou ornici byla odkryta uprostřed severního okraje ZP. Rozsah nebylo možno přesněji určit, protože okraje byly značně nezřetelné a přechod do okolní písčitohlinité zeminy nevýrazný. Pod černou vrstvou se objevila mělká mísovitá prohlubeň o rozměrech 260 × 180 cm. Její dno bylo zahlobeno do podloží asi 30 cm, tedy 75 cm pod dnešním povrchem. Zásyp prohlubně byl tmavě hlinitý, ale světlejší než černá vrstva, která prohlubeň i s její výplní překrývala.

660-1920/75, hl. 40 cm, černá výplň v SV rohu, okrajový střep, obr. 32: 3

660-2079/75, hl. 30 cm, sytě černá vrstva nad obj. v JZ rohu, střep ode dna, obr. 32: 5

660-2081/75, hl. 30 cm, sytě černá vrstva nad obj. v JZ rohu, okrajový střep, obr. 32: 7

660-2082/75, hl. 30 cm, sytě černá vrstva nad obj. v JZ rohu, okrajový střep, obr. 32: 2

Osteologický materiál: 24 kusů (B-7, S-1, L-1, X-15)

Obj. 44, obj. 44a

Uprostřed severního okraje ZP se vyrýsovala tmavou výplní v úrovni podloží oválná jáma, objekt 44 o rozměrech 200 × 270 cm s delší osou ve směru SVV–JZZ. Porušovala jižněji zachovaný obdélný světlejší zásyp objektu 44a. Ze zásypu objektu 44 vystupovalo již v horní vrstvě drobné kamení a zvířecí kosti. Šlo o prokleslou tmavou hlinitou vrstvu, která hlouběji měla tmavší zbarvení a obsahovala množství kamení a kostí. Kamení tu tvořilo téměř souvislou vrstvu korytovitě klesající do výplně jámy. U dna byla tmavá hlinitá zemina místy šedá hlinitopísčítá. Na dně se kamení vyskytovalo jen ojediněle. Severní část jámy se výrazně oddělila od jižní; na severu jáma tvořila 100 cm široké koryto se strmými stěnami a dnem 85 cm pod úrovní podloží. Po jižní straně se zachovala část mělčí jámy s mírněji sešikmenou stěnou. Je zahlobena do podloží jen 30 cm, pak navazuje strmou stěnou na část severní. Prohlubeň 44a má obdélný tvar o rozměrech 110 × 150 cm a orientaci od JJZ k SSV. Ploché dno obj. 44a je do podloží zahlobeno 15 cm a výplň je zde ve srovnání s jámou 44 zřetelně světlejší.

660-67/75, hl. 70 cm, černá s uhlíky, šídlo, obr. 34: 2

660-68/75, jižní polovina, šídlo, obr. 34: 4

660-74/75, hl. 50 cm, opracovaná kost, obr. 34: 3

660-112/75, tmavá výplň, JSš. 30 cm, VZd. 250 cm, přeslen, v. 1 cm, obr. 34: 10

660-113/75, hl. 70 cm, černá uhlíková vrstva s kamením, přeslen, v. 2,7 cm, obr. 34: 7

660-114/75, hl. 70 cm, černá uhlíková vrstva s kamením, přeslen, v. 2,5 cm, obr. 34: 6

660-124/75, tmavá výplň, kostěná brusle, obr. 34: 1

660-155/75, jižní polovina, kostěná brusle, obr. 34: 5

660-184/75, jižní polovina, část železné ostruhy, v. 15,6 cm, obr. 34: 8

660-197/75, jižní polovina, železné kování, d. 4 až 5 cm, obr. 34: 9

660-213/75, hl. 60 cm, železný plech, d. 14,5 cm, obr. 34: 15

660-1709/75, černá výplň, okrajový střep, obr. 33: 4

660-1715/75, jižní polovina, střep ode dna, obr. 33: 5

660-1717/75, jižní polovina, okrajový střep, obr. 34: 14

660-1720/75, jižní polovina, okrajový střep, obr. 33: 1

660-1721/75, jižní polovina, střep, obr. 33: 11

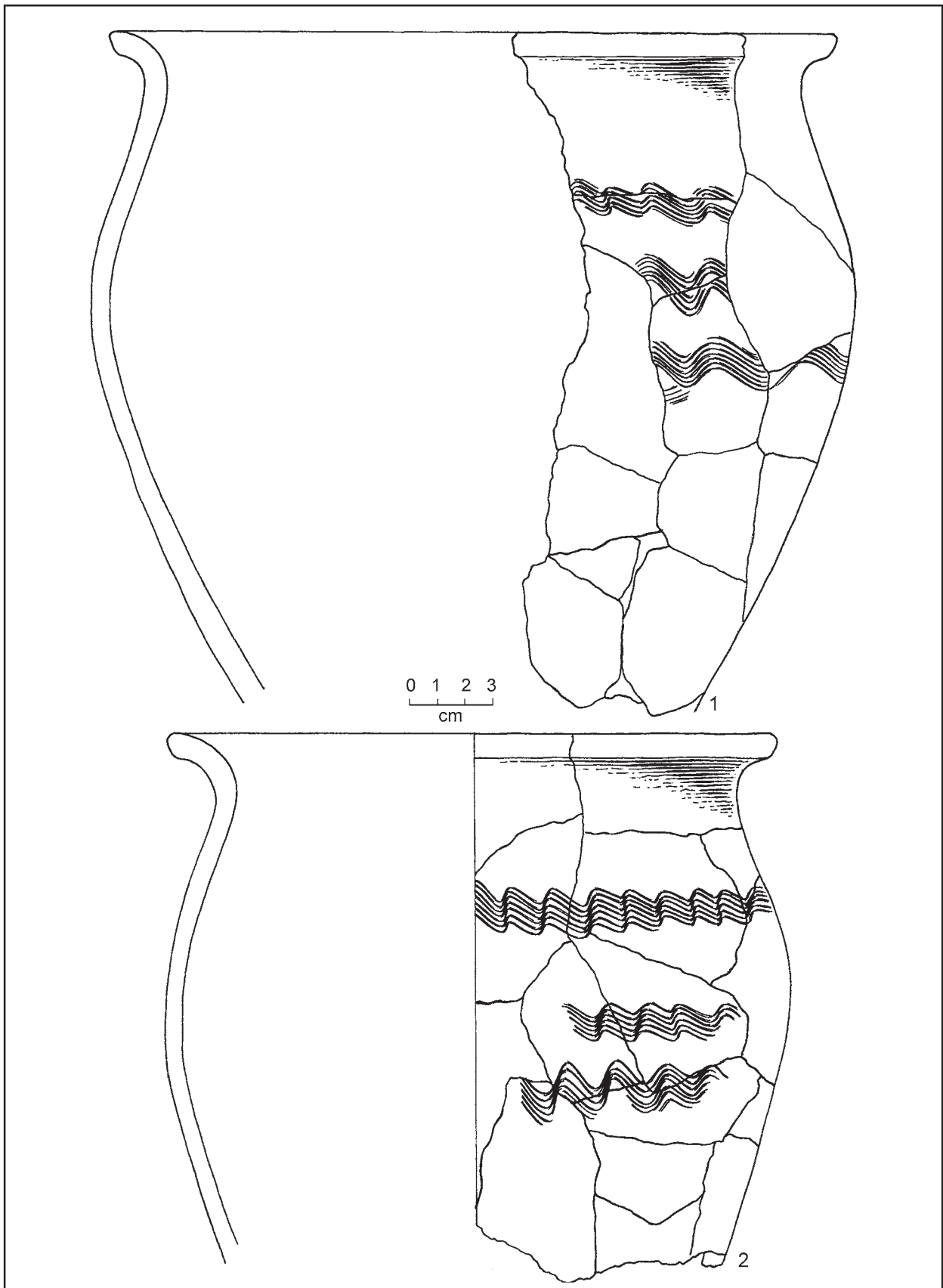
660-1722/75, jižní polovina, střep ode dna, obr. 33: 9

660-1723/75, jižní polovina, okrajový střep, obr. 34: 16

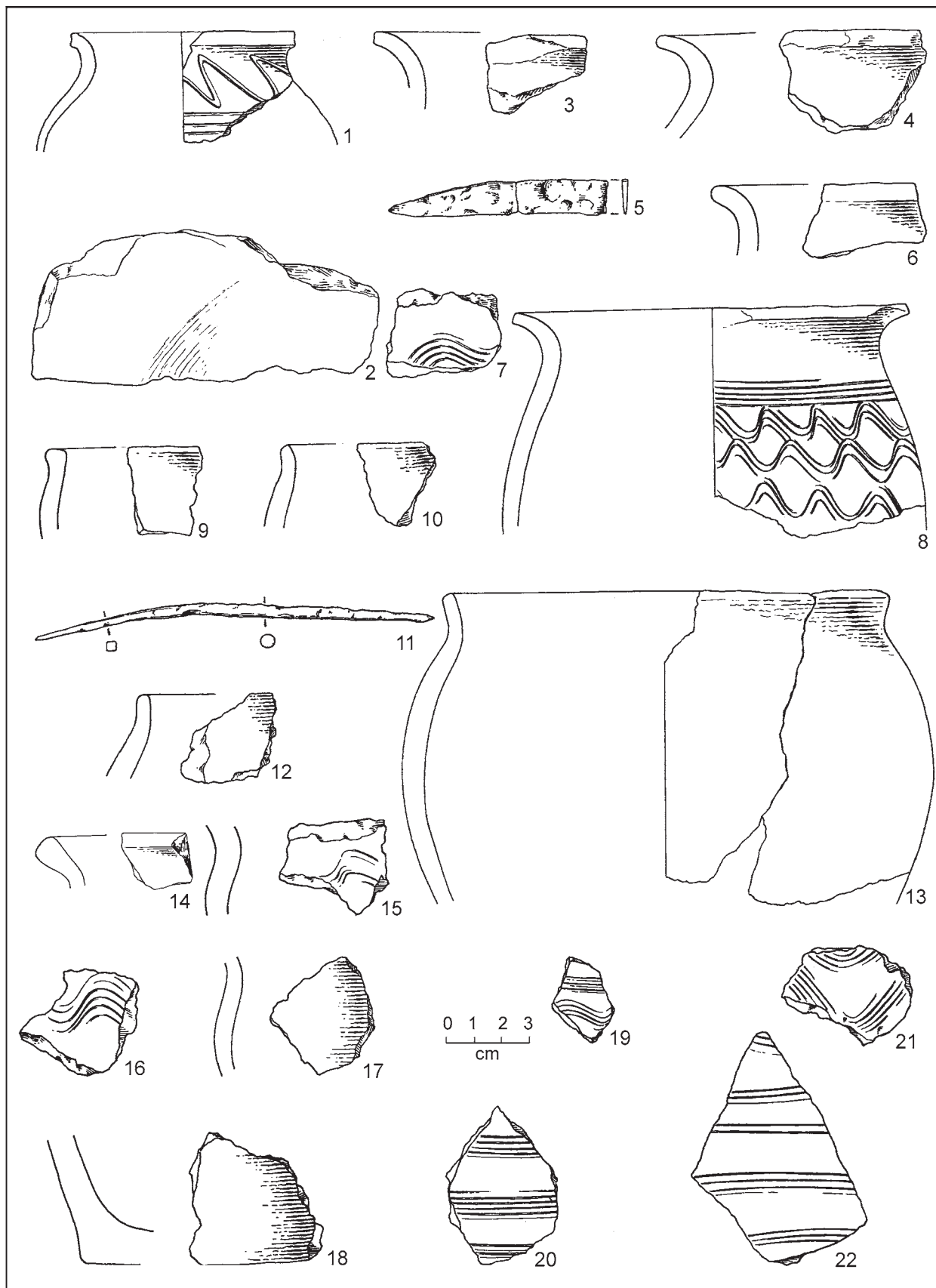
660-1726/75, jižní polovina, střep ode dna, obr. 33: 10

660-1730/75, jižní polovina, okrajový střep, obr. 34: 17

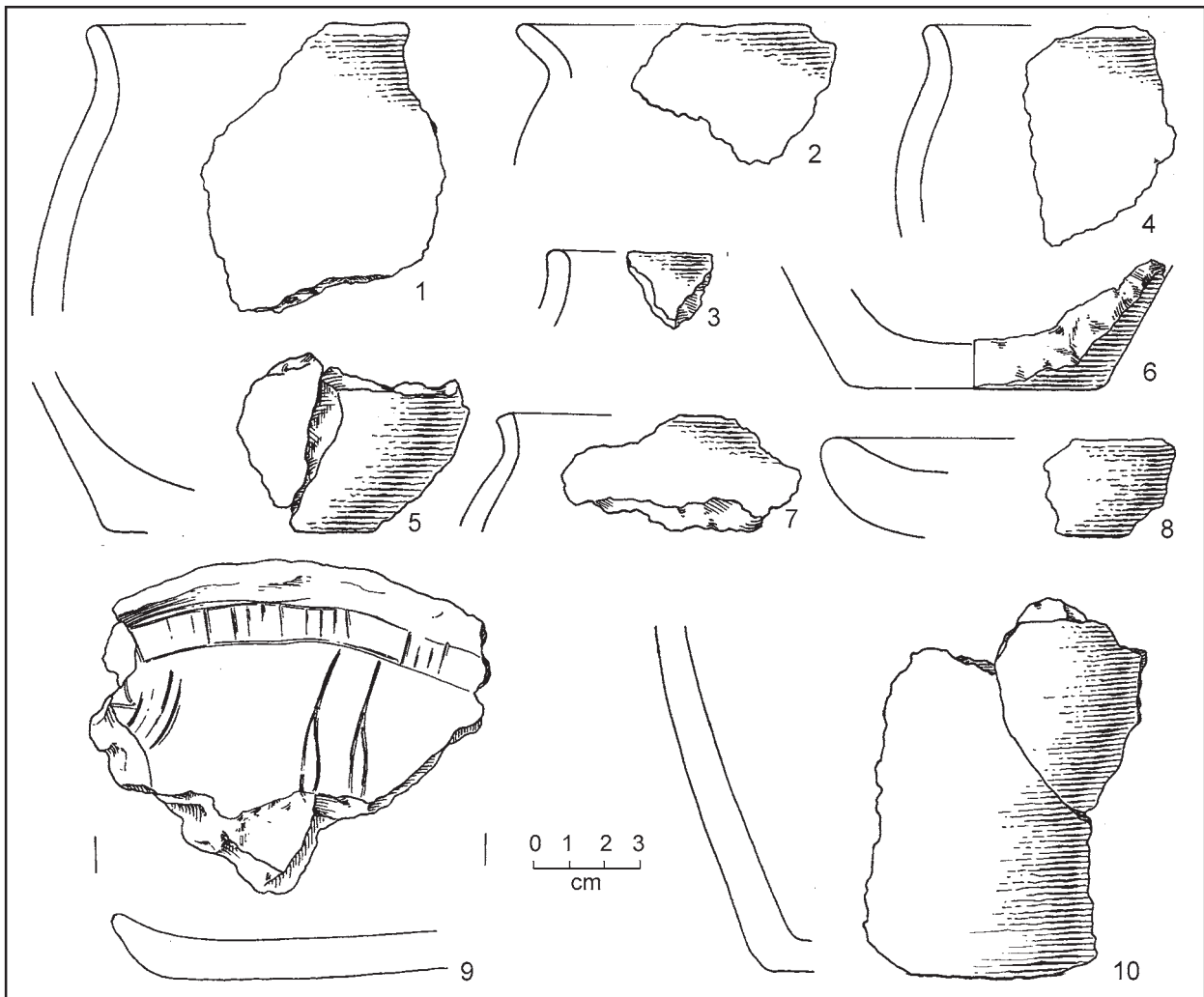
660-2048/75, střep z výdutě, obr. 33: 8

Obr. 30. Mutěnice-Zbrod, obj. 39 – 1: 660-2230/75, 2: 660-2229/75.

Obr. 31. Mutěnice-Zbrod, obj. 40 – 1: 660-321/75, 2: 660-156/75, obj. 41 – 3: 660-318/75, 4: 660-311/75, 5: 660-206/75, 6: 660-315/75, 7: 660-316/75, 8: 660-308/75, obj. 42 – 9: 660-1613/75, obj. 44a – 10: 660-1710/75, obj. 46 – 11: 660-200/75, 12: 660-1797/75, 13: 660-1807/75, obj. 49 – 14: 660-2067/75, 15: 660-2068/75, obj. 51 – 16: 660-1828/75, 17: 660-1827/75, 18: 660-1829/75, obj. 52 – 19: n. č. 481/75, 20: 660-2088/75, obj. 53 – 21: 660-1680/75, 22: 660-1683/75.

Obr. 32. Mutěnice-Zbrod, obj. 43 – 1: 660-1670/75, 2: 660-2082/75, 3: 660-1920/75, 4: 660-1668/75, 5: 660-2079/75, 6: 660-1674/75, 7: 660-2081/75, 8: 660-1679/75, 9: 660-1667/75, 10: 660-1671/75.

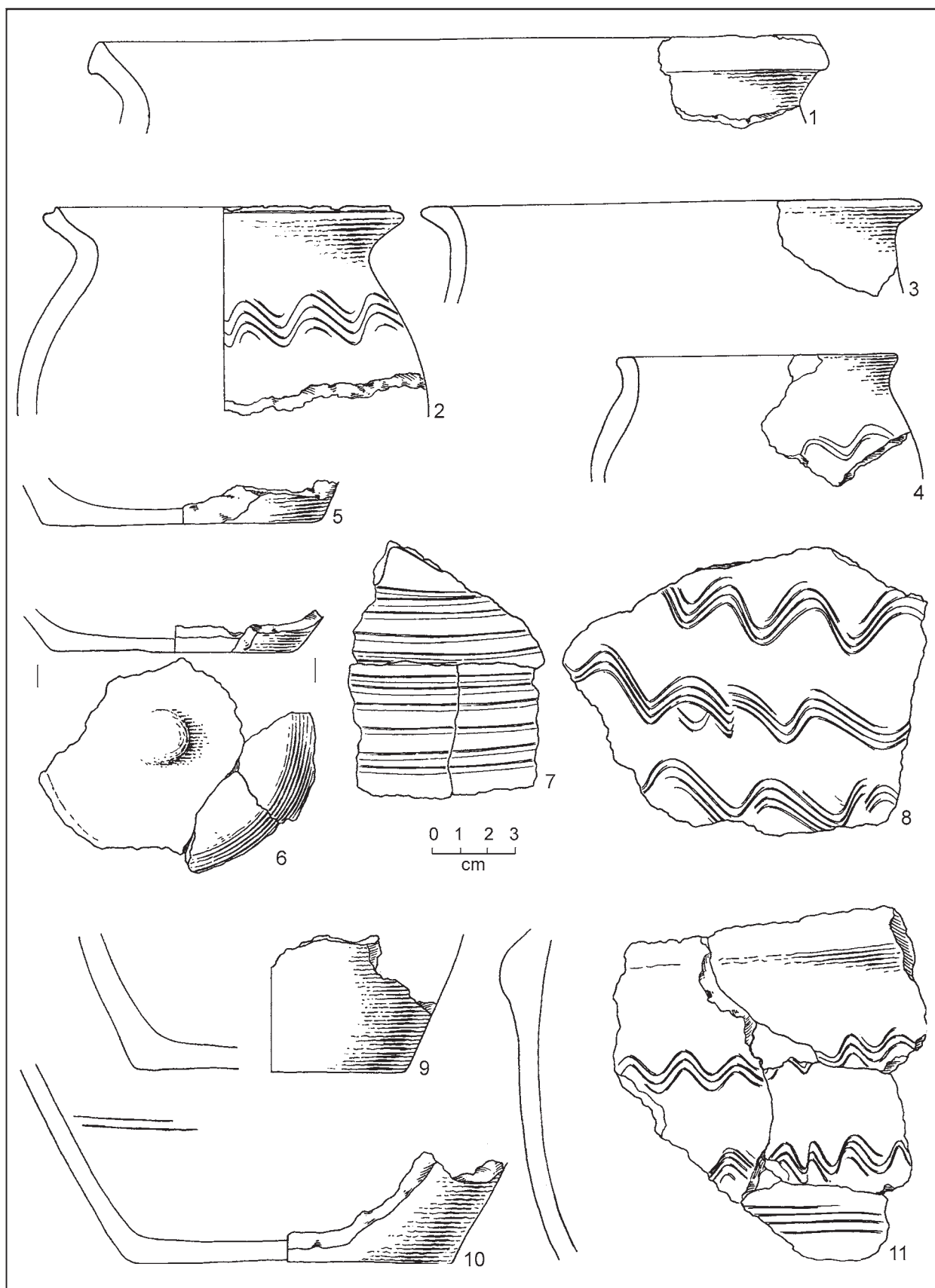
660-2049/75, střep, obr. 33: 2
 660-2053/75, střep ode dna, obr. 33: 6
 660-2054/75, okrajový střep, obr. 34: 11
 660-2055/75, střep, obr. 33: 7
 660-2057/75, okrajový střep, obr. 34: 12
 660-2059/75, okrajový střep, obr. 34: 13
 660-1710/75, obj. 44a, hl. 50–65 cm, šedá písčitohlinitá, okrajový střep, obr. 31: 10
 Osteologický materiál: 88 kusů (B-15, S-8, jestřáb –3, 0, C-3, G-2, L-2, X-55)

Obj. 45

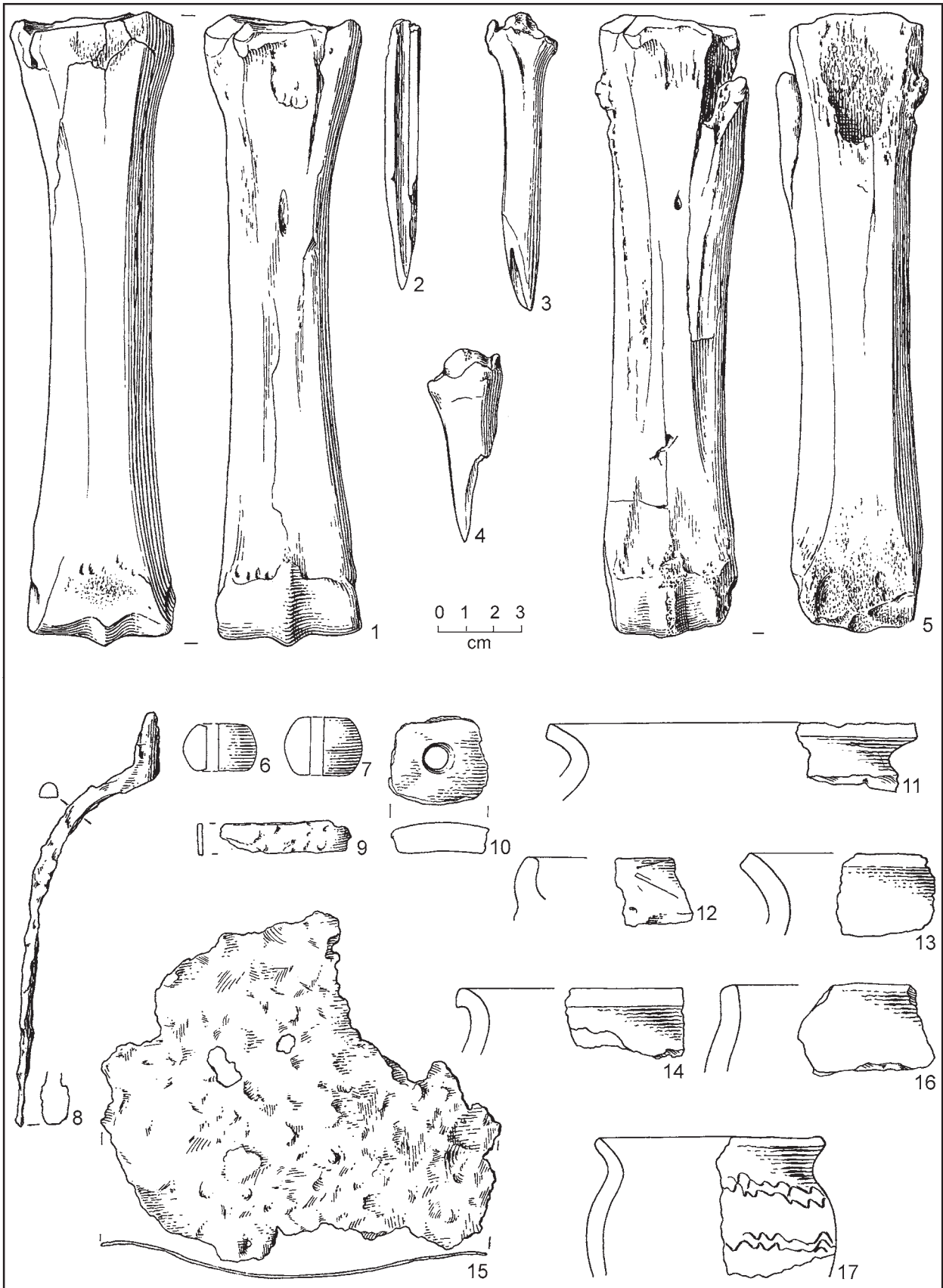
Zemnice (obr. 35) o rozměrech 370 × 440 cm se vyrýsovala v písčivém podloží uprostřed severního okraje ZP. V plochem dnu 65 cm pod úrovní podloží a 110 cm pod povrchem byla v každém koutě kúlová jamka zasazená 30–50 cm hluboko. Také uprostřed každé stěny je kúlová jamka, hluboká ovšem jen 20–23 cm. Zbytky OZ jako ploška o rozměrech 50 × 60 cm vydlážděná plochým písčivcem bez výmazu byla nalezena v SV koutě zemnice. Nebyly zjištěny žádné stopy popela ani přepálení. Zbytky druhého OZ (?) tvořila skupina oblých písčivcových

kamenů uprostřed zemnice. Nálezy keramiky se soustřeďovaly u obou skupin kamení.

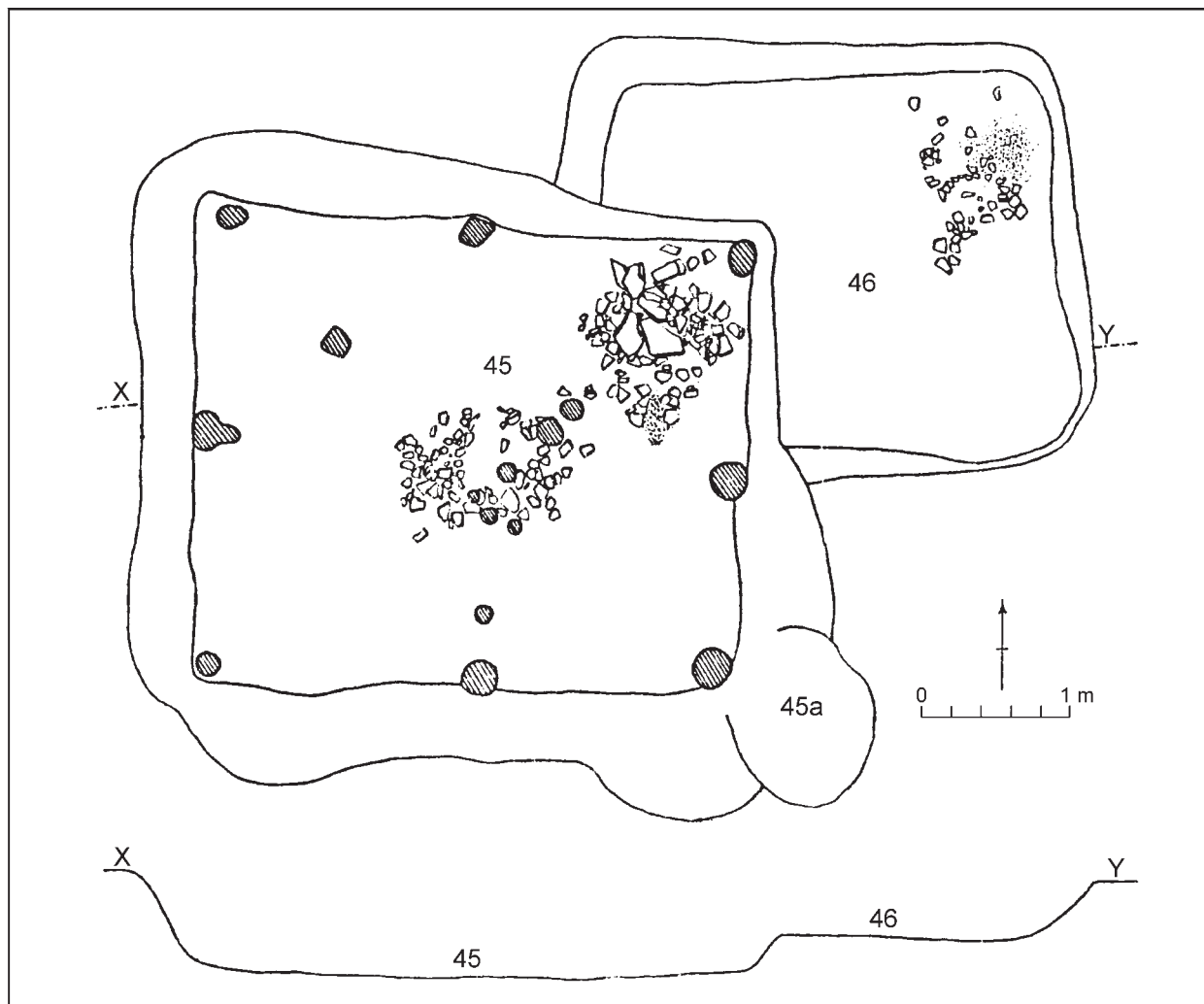
660-69/75, hl. 55 cm, tmavá výplň, SJŠ. 170 cm, VZd. 160 cm šídlo, d. 8,2 cm, obr. 36: 5
 660-70/75, hl. 65 cm, u V okraje, šídlo, d. 8,7 cm, obr. 36: 4
 660-109/75, hl. 80 cm, tmavá výplň u JV rohu, přeslen, v. 3,4 cm, obr. 36: 1
 660-210/75, rozebírání profilu, zlomek železného předmětu, obr. 36: 2
 660-1758/75, hl. 50–90 cm, tmavá výplň při JV rohu, okrajový střep, obr. 36: 13
 660-1761/75, mezi kameny, asi 30 cm pod úrovní podloží, okrajový střep, obr. 36: 12
 660-1772/75, hl. 60–90 cm, tmavá výplň, střep od okraje, obr. 36: 3
 660-1773/75, hl. 60–90 cm, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 36: 14
 660-1775/75, z kontrolního profilu, okrajový střep, obr. 36: 11
 660-1780/75, tmavá výplň, střep od okraje, obr. 36: 9
 660-1781/75, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 36: 8

Obr. 33. Mutěnice-Zbrod, obj. 44 – 1: 660-1720/75, 2: 660-2049/75, 3: 660-2052/75, 4: 660-1709/75, 5: 660-1715/75, 6: 660-2053/75, 7: 660-2055/75, 8: 660-2048/75, 9: 660-1722/75, 10: 660-1726/75, 11: 660-1721/75.

Obr. 34. Mutěnice-Zbrod, obj. 44 – 1: 660-124/75, 2: 660-67/75, 3: 660-74/75, 4: 660-68/75, 5: 660-155/75, 6: 660-114/75, 7: 660-113/75, 8: 660-184/75, 9: 660-197/75, 10: 660-112/75, 11: 660-2054/75, 12: 660-2057/75, 13: 660-2059/75, 14: 660-1717/75, 15: 660-213/75, 16: 660-1723/75, 17: 660-1730/75.

Obr. 35. Mutěnice-Zbrod, obj. 45, obj. 46.

660-1782/75, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 36: 10
 660-1789/75, okrajový střep, obr. 36: 6
 Osteologický materiál: 139 kusů (S-23, B-23, 0, C-4, G-1, E-4, pes-7, jelen, cricetus, X-95)

Obj. 45a

Okrouhlá prohlubeň o průměru 100 cm s poměrně světlou výplní. Ploché dno se nachází o 20 cm výše než dno obj. 45.

Osteologický materiál: 84 kusů (B-7, S-8, 0, C-6, G-3, holub, jelen, X-58)

Obj. 46

Světlejší hnědavá výplň zemnice se vyrýsovala v podloží uprostřed severního okraje ZP jako obdélník o rozměrech 320 × 270 cm s delší osou ve směru Z–V (obr. 35). Do ní zasahuje severovýchodní roh tmavě hlinitého zásyvu objektu 45. Vybíráním výplně objektu 46 vznikla obdélná jáma s kolmými stěnami a plochým dnem. Byla porušena objektem 45, jehož dno se nachází o 25 cm hlouběji. Dno objektu 46 leží 35 cm pod úrovní podloží, 80 cm pod dnešním povrchem. Zbytky OZ byly objeveny v severovýchodním koutě zemnice v podobě shluku

drobného ohořelého kamení a popela. Mezi těmito kameny nalezeny zlomky keramiky (660-1795/75, 1803-1806/75) a pod nimi zjištěna oválná popelovitá ploška o rozměrech 50 × 60 cm lemovaná po obvodě červeně sežehnutým pískem. Mocnost popelovité vrstvy byla v ní až 8 cm, ale pod ní pokračoval červeně ožehnutý písek, který jsme zaznamenali dříve v okolí popelovité plošky.

660-200/75, písčitohlinitá výplň, železný hrot, d. 14,2 cm, obr. 31: 11
 660-1797/75, hl. 50–80 cm, písčitohlinitá výplň, okrajový střep, obr. 31: 12
 660-1807/75, rozebírání profilu, okrajový střep, obr. 31: 13

Obj. 47

Zemnice s tmavší hlinitou výplní v SV rohu ZP měla nepravidelný čtvercovitý půdorys se zaoblenou jižní stranou a rozměry 160 × 160 cm. Rýsovala se už 15 cm nad podložím. V západní části výplně odkryta popelovitá skvrna. Byla to mělká jáma s plochým dnem zapaštěným do podloží 15–20 cm. Stěny byly orientovány ve směru světových stran.

660-1862/75, hl. 45 cm, V část, okrajový střep, obr. 37: 3

660-1863/75, hl. 45 cm, SV část, okrajový střep, obr. 37: 4

660-1864/75, hl. 45 cm, SV část, okrajový střep, obr. 37: 2

660-1868/75, hl. 45 cm, SV část, okrajový střep, obr. 37: 5

660-1880/75, rozebírání profilu, okrajový střep, obr. 37: 1

Obj. 49

Jáma korytovitého tvaru o rozměrech 100 × 140 cm byla objevena uprostřed severního okraje ZP. Měla šedou hlinitou výplň na rovném pískovém dnu, které bylo místy do červena sežehnuté a nacházelo se 70 cm pod povrchem. Severní část jámy nebyla prozkoumána.

660-2067/75, hl. 40–50 cm, tmavá výplň SV části jámy, okrajový střep, obr. 31: 14

660-2068/75, hl. 40–50 cm, tmavá výplň SV části jámy, střep, obr. 31: 15

Obj. 51

Jáma se svislými stěnami a plochým dnem byla odkryta při severním okraji ZP. Měla kruhové ústí o průměru 90 cm a dno zahloubené 115 cm pod povrchem, tedy 70 cm pod podložím. Do šedé písčitohlinité výplně jámy po obvodě klesala tmavší vrstva. Při dně se našly zbytky světlé popelovité vrstvy. Po jižní straně popsané jámy byl v podloží podobný tmavý zásyp protáhlého tvaru ve směru Z–V. Vybráním tohoto zásypu vznikla mělká jáma o rozměrech 180 × 190 cm s plochým dnem zapuštěným 15 cm do podloží.

660-1827/75, hl. 50–120 cm, tmavá výplň, střep, obr. 31: 17

660-1828/75, mělká jáma, střep, obr. 31: 16

660-1829/75, mělká jáma, střep ode dna, obr. 31: 18

Osteologický materiál: 8 kusů (B-1, 0, C-1, X-6)

Obj. 52

V podložním šterkovitém písku se vyrýsoval uprostřed severní části ZP podlouhlý tmavý zásyp orientovaný do směru Z–V. Vybráním vznikla podlouhlá jáma s korytovitým dnem o rozměrech 230 × 100 cm v hloubce 15 cm pod úroveň podloží. Na dně obj. 52 se objevila tmavá okrouhlá výplň jámy kruhového půdorysu o průměru 60 cm, zahloubená 80 cm pod hladinu písku (objekt 52a). Stěny jámy jsou svislé, místy až převislé.

660-481/75, hl. 45–60 cm, střep z výdutě, obr. 31: 19

660-2088/75, hl. 45–65 cm, tmavá výplň, střep, obr. 31: 20

Obj. 53

V podloží uprostřed severní části ZP se objevila tmavá hlinitá výplň podlouhlé jámy orientované do směru SV–JZ. Po jihozápadní straně splývala se dvěma menšími okrouhlými skvrnami. Vybráním vznikla podlouhlá jáma o rozměrech 320 × 100 cm. Její ploché dno je zahloubeno 25 cm pod úroveň podloží. Po západní stra-

ně se k objektu připojuje kruhovitá mělká prohlubeň s dnem v hloubce 10 cm pod úroveň podloží. U jižního profilu je tvar jámy deformován dalšími mělkými nepravidelnými prohlubněmi.

660-1680/75, tmavá výplň, střep, obr. 31: 21

660-1683/75, tmavá výplň, střep, obr. 31: 22

660-1989/75, z kontrolního bloku severovýchodně od obj. 43, okrajový střep, obr. 43: 3

660-1993/75, z kontrolního bloku severovýchodně od obj. 43, okrajový střep, obr. 43: 1

Osteologický materiál: 30 kusů (B-11, S-5, 0, C-1, Ca-1, X-12)

Obj. 55

Jáma protáhlého tvaru o rozměrech asi 200 × 120 cm byla situovaná v SV rohu ZP. Její nerovné dno je zahloubeno do podloží až 50 cm, tedy 95 cm pod dnešním povrchem. Delší osa jámy směřuje od SZ k JV. Tmavý hlinitý zásyp objektu 55 porušuje na západní straně světlejší výplň objektu 48.

660-2018/75, hl. 50–120 cm, tmavá výplň – V od objektu 48, střep z výdutě, obr. 38: 10

660-2019/75, hl. 50–120 cm, tmavá výplň – V od objektu 48, střep ode dna, obr. 38: 8

660-2020/75, hl. 50–120 cm, tmavá výplň – V od objektu 48, okrajový střep, obr. 38: 1

660-2022/75, hl. 50–120 cm, tmavá výplň – V od obj. 48, okrajový střep, obr. 38: 3

660-2023/75, hl. 50–120 cm, tmavá výplň – V od objektu 48, střep ode dna, obr. 38: 9

660-2024/75, hl. 50–120 cm, tmavá výplň – V od objektu 48, střep z výdutě, obr. 38: 4

660-2025/75, hl. 50–120 cm, tmavá výplň – V od objektu 48, střep z výdutě, obr. 38: 7

660-2032/75, rozebírání profilu, střep z výdutě, obr. 38: 5

660-2036/75, rozebírání profilu, střep z výdutě, obr. 38: 6

660-2038/75, rozebírání profilu, okrajový střep, obr. 38: 2

660-2039/75, rozebírání profilu, část misky, obr. 38: 11

Osteologický materiál: 5 kusů (B-1, S-4)

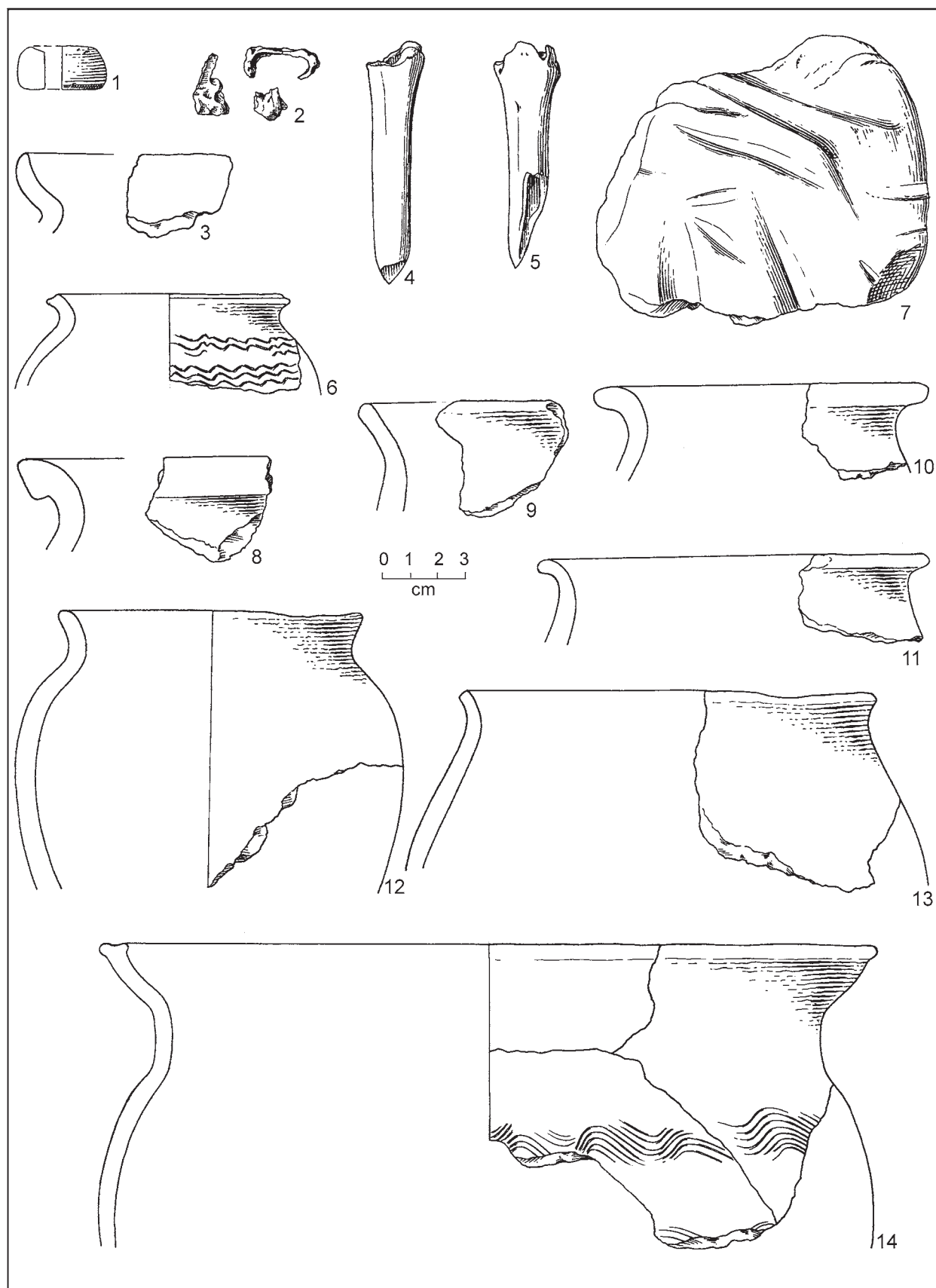
Obj. 56

V neprozkoumané ploše pod severním profilem do podloží zahloubená jamka, bez dalších údajů.

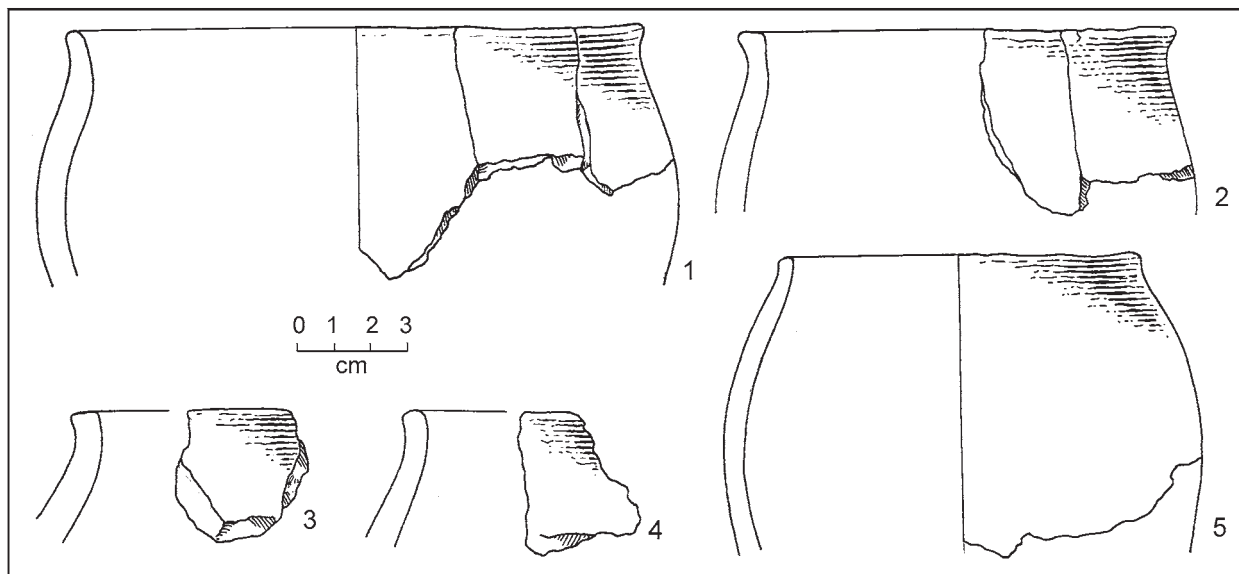
Obj. 59

Okrouhlá jáma o průměru 100 cm byla zahloubena 50 cm do podloží. Její dno se nacházelo 90 cm pod dnešním povrchem. Svislé stěny místy nesou stopy po písčitéch sesuvech. Ve výplni překryté tmavou hlinitou vrstvou byla prokleslá silnější šedá popelovitá čočka. Pod ní se nacházela tvrdá hlinitá vrstva se ztvrdlými kusy hlíny. Dolní část jámy zabírala měkčí tmavá až černá vrstva písčitohlinitá s hnědými skvrnami.

660-209/75, 20 cm pod podložím, popelovitá výplň, železný předmět, d. 5,8 cm, obr. 38: 12

Obr. 36. Mutěnice-Zbrod, obj. 45 – 1: 660-109/75, 2: 660-210/75, 3: 660-1772/75, 4: 660-70/75, 5: 660-69/75, 6: 660-1789/75, 8: 660-1781/75, 9: 660-1780/75, 10: 660-1782/75, 11: 660-1775/75, 12: 660-1761/75, 13: 660-1758/75, 14: 660-1773/75.

Obr. 37. Mutěnice-Zbrod, obj. 47 – 1: 660-1880/75, 2: 660-1864/75, 3: 660-1862/75, 4: 660-1863/75, 5: 660-1868/75.

660-1347/75, 50 cm pod podloží, popelovitá výplň, střep ode dna, obr. 38: 13

Osteologický materiál: 16 kusů (L-1, X-15)

Obj. 60

Jáma s kruhovým ústím o průměru 65 cm a maximální šířkou asi 80 cm. Mísovitě dno bylo 80 cm pod úrovní podloží.

660-1104/75, 0-75 cm pod podloží, u sev. okraje, střep, obr. 42 : 5

Obj. 61, 61a, 61b

Asi 15 cm nad úrovní podloží se na východním okraji ZP vyrýsovala sytě černá hlinitá výplň jámy s ojedinělými ožehnutými pískovci a slepenci. Jako objekt 61 byla označena jáma protáhlého tvaru, v jejíž střední části zmíněná výplň pokračovala ke dnu. Po severovýchodní straně se ve výplni rýsovala okrouhlá hnědá jílovitá vrstva označená jako objekt 61a. V jižní části byla rovněž hnědě zbarvená vrstva jílovitohlinitá popsána jako objekt 61b. Vybráním jednotlivých zásypů vznikly tři odlišné vzájemně propojené jámy. Prostřední z nich (obj. 61) byla jen 15 cm zahlobena do podloží a má nepravidelný tvar o rozměrech asi 200 × 150 cm deformovaný prohlubněmi 61a a 61b. Výplň objektu 61a a 61b se vyrýsovala již v zásypu jámy 61, je tedy mladším zásahem. Jáma 61b je mírně zaobleného tvaru o rozměrech 140 × 90 cm s delší osou ve směru SZZ–JVV. Měla strmé stěny a poměrně ploché dno, které je do podloží zahlobeno asi 30 cm. Její výplň tvořila hnědá jílovitohlinitá velmi tvrdá vrstva. Po severovýchodní straně objektu 61a byla do hloubky 30 cm pod úroveň podloží zahlobena okrouhlá jáma o průměru 25 cm s tmavou písčitohlinitou výplní.

660-108/75, jílovitá výplň, přeslen, v. 2,1 cm, obr. 39: 6

660-1327/75, jílovitá tvrdá výplň, střep z okraje, obr. 39: 4

660-1332/75, jílovitá tvrdá výplň, střep, obr. 39: 7

660-1333/75, jílovitá tvrdá výplň, okrajový střep, obr. 39: 2

660-1336/75, jílovitá tvrdá výplň, střep ode dna, obr. 39: 8

660-1337/75, jílovitá tvrdá výplň, okrajový střep, obr. 39: 5

660-1338/75, jílovitá tvrdá výplň, okrajový střep, obr. 39: 3

660-2223/75, jílovitá tvrdá výplň, okrajový střep, obr. 39: 1

Obj. 62

Severozápadně od objektu 7 vystoupil již pod ornici v šedé hlinité vrstvě 40 cm pod povrchem shluk přepáleného kamení a železné strusky o rozměrech asi 130 × 100 cm. Mezi převládajícími ohořelými pískovci a načervenalými slepenci našlo se dost keramiky a ojediněle i kousky vyhlazené mazanice. Celá skupina vyčnívá až 30 cm nad úroveň podloží. Struska je velmi drobná, ale podařilo se vyzvednout i několik větších kousků. Větší kusy keramiky ležely těsně pod struskou.

660-13/75, 15 cm nad podloží, v uhlíkovité vrstvě, kamenný klínek, d. 5 cm, obr. 42: 6

660-1015/75, hl. 40–50 cm, skupina strusky v jižní části, střep, obr. 40: 9

660-1016/75, hl. 40–50 cm, skupina strusky v jižní části, okrajový střep, obr. 40: 10

660-1018/75, hl. 40–50 cm, skupina strusky v jižní části, okrajový střep, obr. 40: 6

660-1020/75, hl. 40–50 cm, skupina strusky v jižní části, okrajový střep, obr. 40: 4

660-1022/75, hl. 40–50 cm, skupina strusky v jižní části, střep, obr. 40: 7

660-1023/75, hl. 40–50 cm, skupina strusky v jižní části, okrajový střep, obr. 40: 3

660-1024/75, ve skupině strusky, v jižní části, okrajový střep, obr. 40: 1

660-1040/75, rozebírání vrstvy strusky, okrajový střep, obr. 40: 5

660-1042/75, rozebírání vrstvy strusky, okrajový střep, obr. 40: 2

660-1044/75, rozebírání vrstvy strusky, okrajový střep, obr. 40: 11

660-2209/75, hl. 40–50 cm, skupina strusky v jižní části, rozebírání vrstvy strusky, dno nádoby, obr. 40: 8

Obj. 63

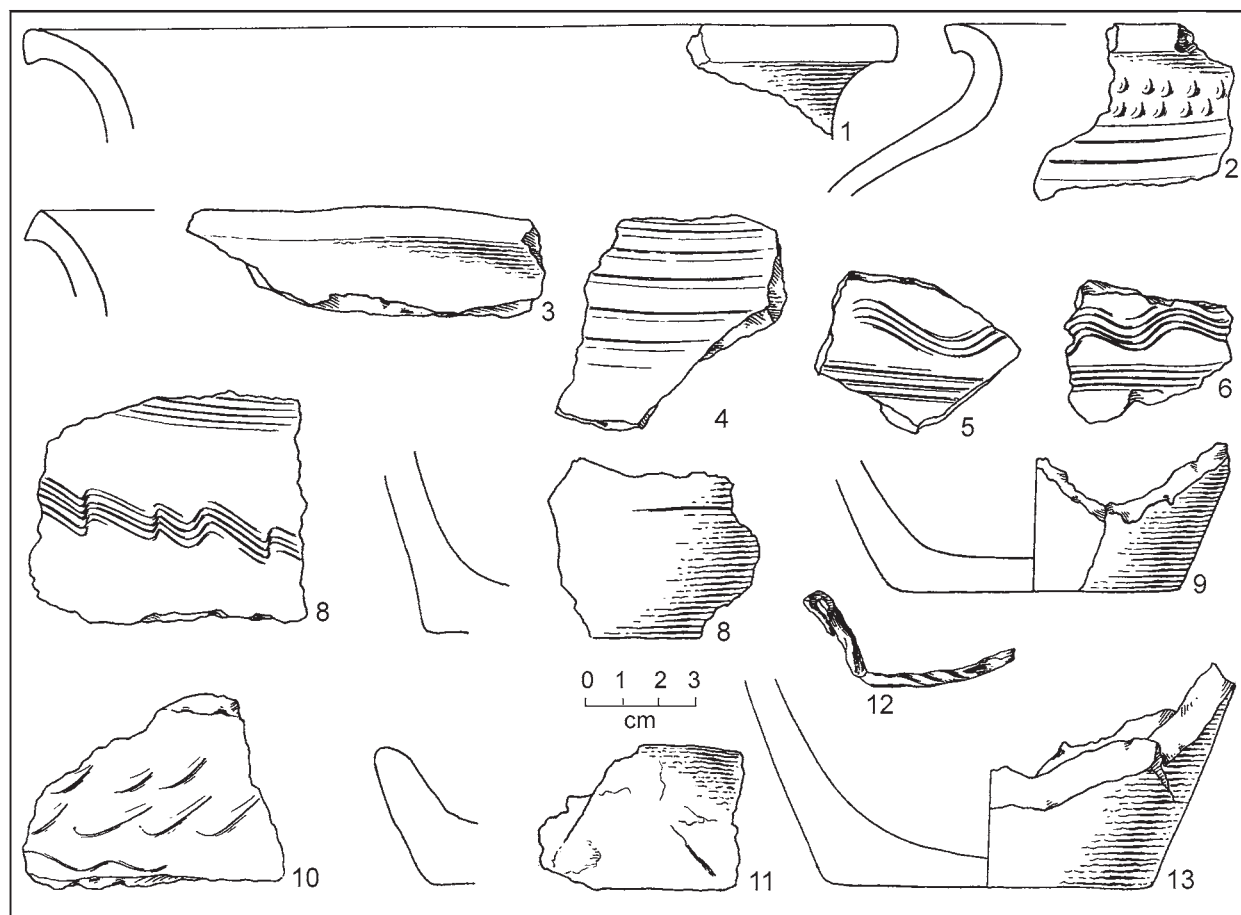
Nad východním rohem objektu 7 byla zachycena v horizontu již asi 20 cm nad podloží sytě černá uhlíková vrstva, která zasahuje jako pozůstatek nadpodložího objektu 63 od východní stěny obj. 7 až k okraji obj. 4. Má rozměry asi 320 × 120 cm a je protáhlá ve směru S–J. V ní se koncentrovaly nálezy keramiky i přepálených drobných pískovců a především kousky velmi drobné železné strusky, která tvoří vrstvu až 10 cm silnou a soustřeďuje se v jižní části u východního rohu obj. 7. Okraj struskoviště vybíhá i nad zásyp obj. 7 a mírně proklesá do jeho výplně. Rovněž zásyp obj. 11 je překryt okrajem černé vrstvy se struskou. Při rozebírání struskoviště byl

u východního okraje obj. 7 ponechán malý kontrolní profil, který spojoval struskoviště s výplní obj. 7 a jeho OZ. Z profilu je zřejmé, že se struska vyskytuje i nad zásypem obj. 7, případně klesá do horní vrstvy jeho výplně. Východně od rohu obj. 7 na podloží byl po jižní straně kontrolního profilu zachycen pás strusky velikosti 25 × 15 cm o síle 10 cm. Po severní straně profilu se pod vrstvou strusky objevila světlejší a poněkud mazlavější hlína s popelovitou příměsí. Její spodní vrstva byla do červena zbarvená. Severně od této světlejší plošky ležel nedrobný kus železné strusky o rozměrech 20 × 16 × 6 cm. Popelovitá plocha 50 × 30 cm byla protáhlá ve směru V–Z. Její povrch pokrývaly větší kusy strusky a ohořelé drobné pískovce a méně slepence. Mezi struskou byla i keramika a kus přeslenu. Detaily konstrukce OZ se nezachovaly. Na podloží v okolí objektu nebyly zjištěny kulové jamky.

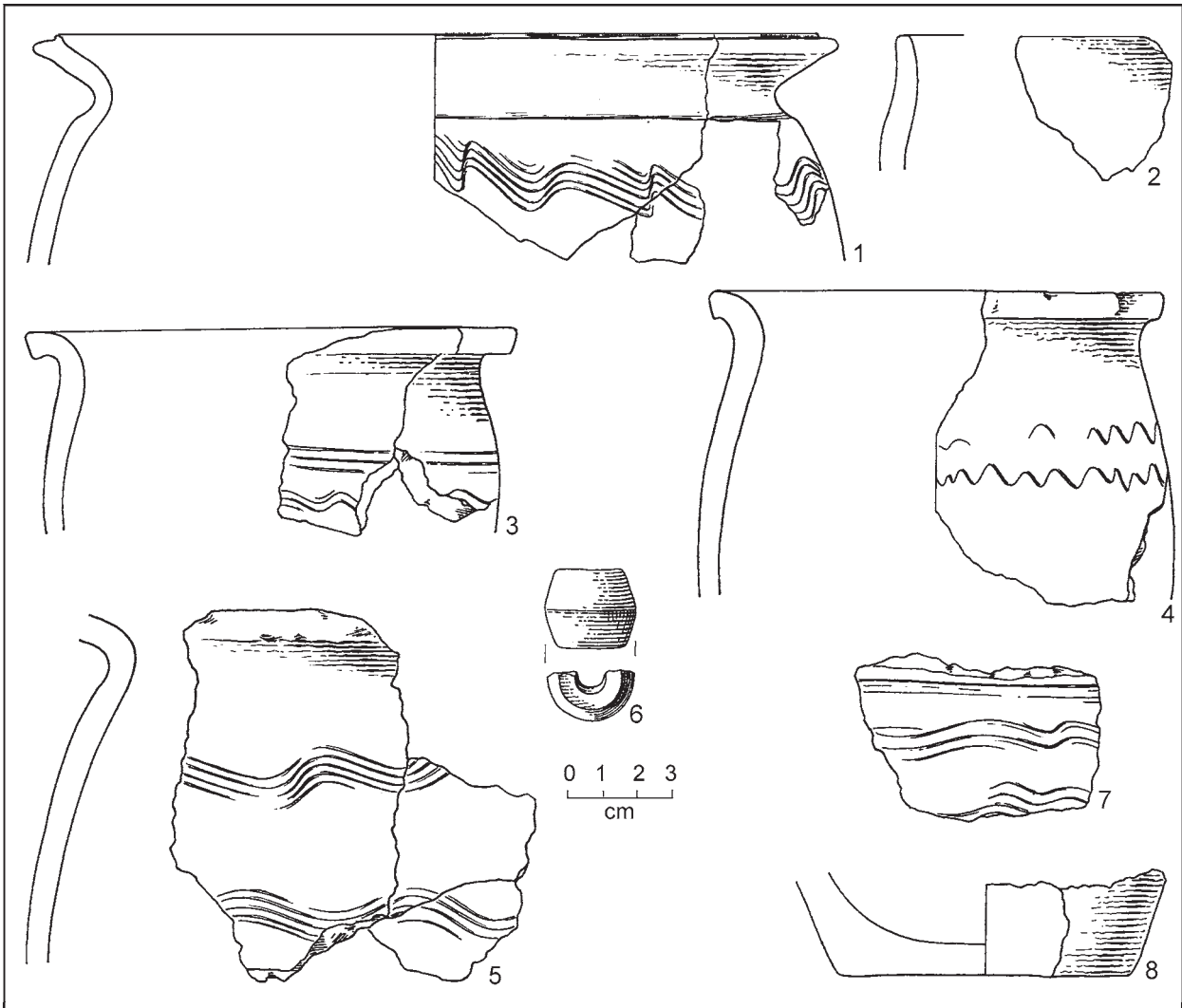
660-734/75, tmavá popelovitá plocha mezi obj. 4 a 7, okrajový střep, obr. 41: 12

660-736/75, tmavá popelovitá plocha mezi obj. 4 a 7, střep, obr. 41: 16

660-739/75, tmavá popelovitá plocha mezi obj. 4 a 7, střep, obr. 41: 8

Obr. 38. Mutěnice-Zbrod, obj. 55 – 1: 660-2020/75, 2: 660-2038/75, 3: 660-2022/75, 4: 660-2024/75, 5: 660-2032/75, 6: 660-2036/75, 7: 660-2025/75, 8: 660-2019/75, 9: 660-2023/75, 10: 660-2018/75, 11: 660-2039/75, obj. 59 – 12: 660-209/75, 13: 660-1347/75.

Obr. 39. Mutěnice-Zbrod, obj. 61b – 1: 660-2223/75, 2: 660-1333/75, 3: 660-1338/75, 4: 660-1327/75, 5: 660-1337/75, 6: 660-108/75, 7: 660-1332/75, 8: 660-1336/75.

660-741/75, tmavá popelovitá plocha mezi obj. 4 a 7, střep, obr. 41: 15

660-744/75, tmavá popelovitá plocha mezi obj. 4 a 7, okrajový střep, obr. 41: 7

660-745/75, střep z výdutě, obr. 41: 5

660-746/75, tmavá popelovitá plocha mezi obj. 4 a 7, střep, obr. 41: 9

660-747/75, tmavá popelovitá plocha mezi obj. 4 a 7, část dna, obr. 41: 18

660-748/75, tmavá popelovitá plocha mezi obj. 4 a 7, okrajový střep, obr. 41: 13

660-750/75, struskové koncentrace u V rohu obj. 7, okrajový střep, obr. 41: 2

660-761/75, struskoviště, V od obj. 7, okrajový střep, obr. 41: 10

660-762/75, struskoviště, V od obj. 7, okrajový střep, obr. 41: 11

660-763/75, u struskoviště v již. části, okrajový střep, obr. 41: 1

660-765/75, rozebírání struskoviště, část dna, obr. 41: 19

660-769/75, rozebírání struskoviště, okrajový střep, obr. 41: 6

660-772/75, rozebírání profilu struskoviště, střep ode dna, obr. 41: 14

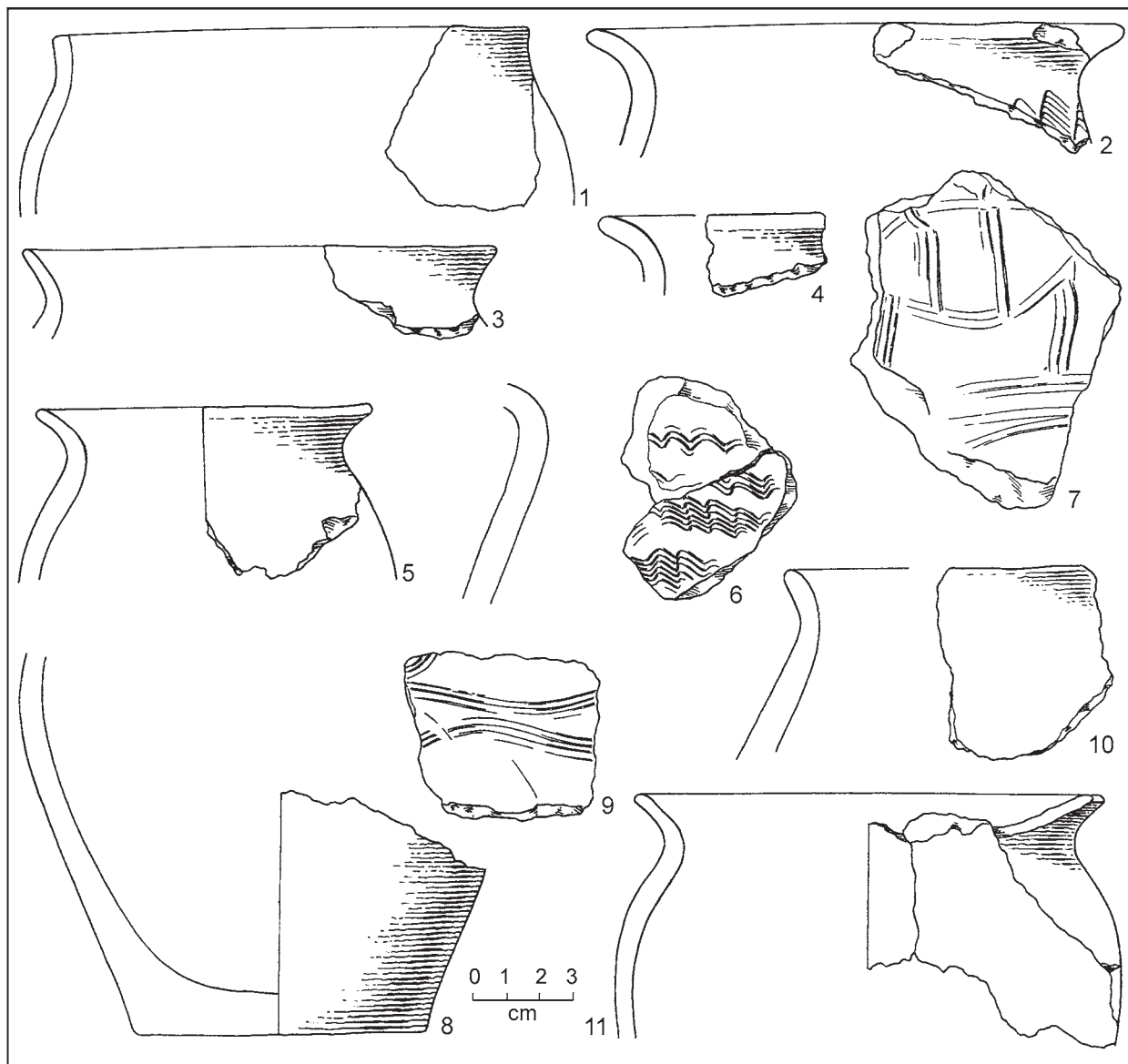
660-773/75, rozebírání profilu struskoviště, okrajový střep, obr. 41: 3

660-2201/75, hl. 60 cm, tmavá popelovitá mezi obj. 4 a 7 a struskovitá koncentrace u východního rohu obj. 7, část dna, obr. 41: 17

660-2207/75, hl. do 50 cm, tmavá popelovitá mezi obj. 4 a 7, okrajový střep, obr. 41: 4

Obj. 64

Sytě černá hlinitá vrstva se vyrýsovala u východního okraje ZP asi 15 cm nad podloží i nad částí objektu 14. Měla protáhlý tvar orientovaný od SVV k JZZ o rozměrech 550 × 250 cm. Vrstva s ojedinělými drobnými ohořelými pískovci i slepenci a se zrnky přepálené mazanice i s úlomky kostí byla ve srovnání s okolím bohatší na keramiku. Pod střední částí plochy oválná jáma o velikosti 180 × 140 cm měla dno 25 cm pod úroveň podloží

Obr. 40. Mutěnice-Zbrod, obj. 62 – 1: 660-1024/75, 2: 660-1042/75, 3: 660-1023/75, 4: 660-1020/75, 5: 660-1040/75, 6: 660-1018/75, 7: 660-1022/75, 8: 660-2209/75, 9: 660-1015/75, 10: 660-1016/75, 11: 660-1044/75.

a delší osu ve směru Z–V. Její výplň byla shodná s černou hlinitou vrstvou nad jámou.

660-14/75, na povrchu černé vrstvy v JZ rohu, brousek, d. 10,5 cm, obr. 42: 3

660-1104/75, stěp z výdutě zdobený rytou vlnicí, obr. 42: 5

660-1178/75, okrajový stěp, obr. 42: 7

660-1179/75, okrajový stěp, obr. 42: 1

660-1186/75, stěp ode dna, obr. 42: 17

660-1188/75, stěp ode dna, obr. 42: 16

660-1189/75, stěp ode dna, obr. 42: 14

660-1191/75, stěp ode dna, obr. 41: 18

660-1198/75, okrajový stěp, obr. 42: 11

660-1199/75, okrajový stěp, obr. 42: 9

660-1200/75, stěp ode dna, obr. 42: 13

660-1201/75, okrajový stěp, obr. 42: 2

660-1204/75, černá výplň prohlubně, okrajový stěp, obr. 42: 12

660-1205/75, černá výplň prohlubně, okrajový stěp, obr. 42: 10

660-1207/75, černá výplň prohlubně, stěp ode dna, obr. 42: 15

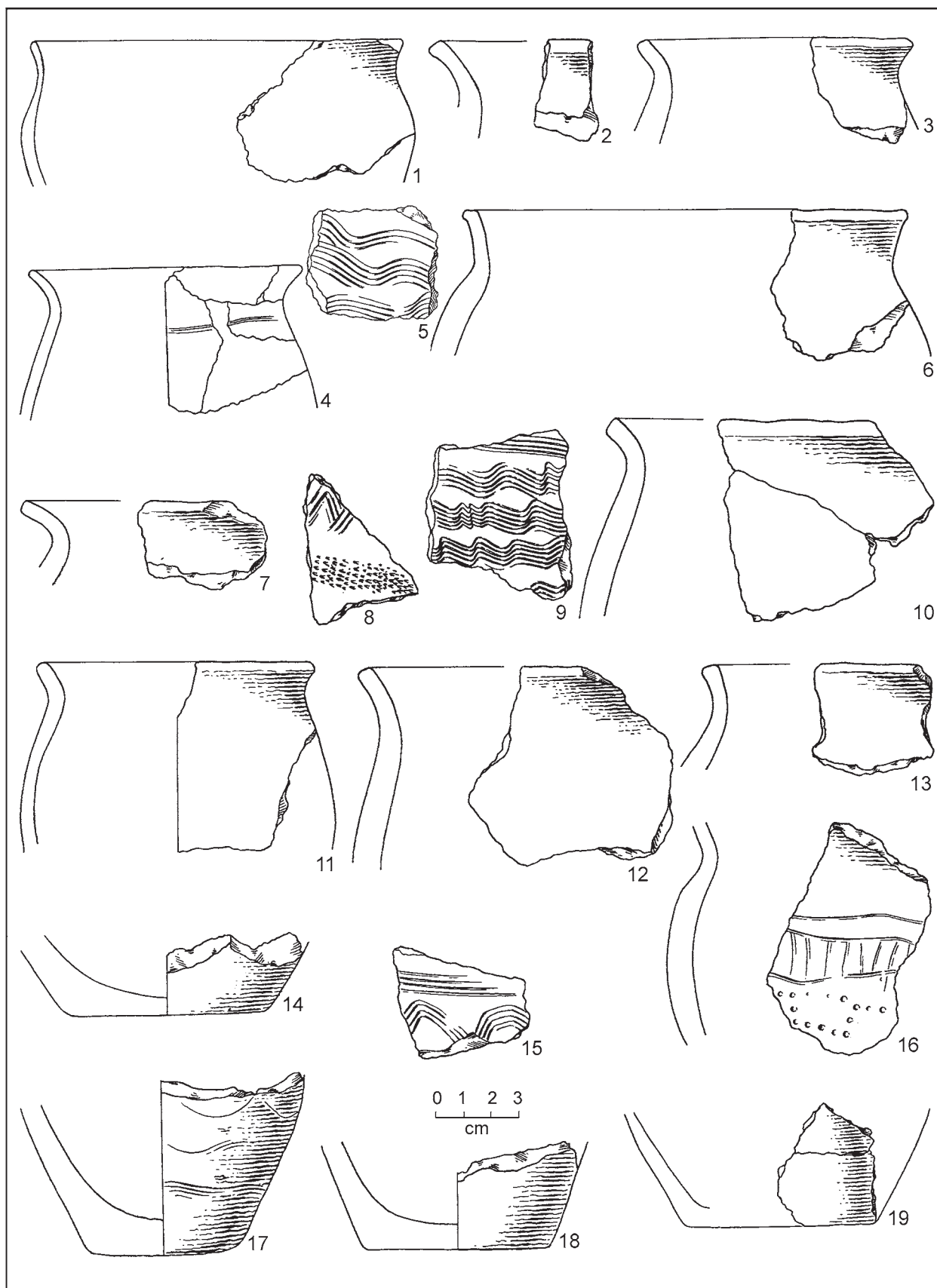
660-1209/75, černá výplň prohlubně, okrajový stěp, obr. 42: 4

660-1210/75, černá výplň prohlubně, okrajový stěp, obr. 42: 8

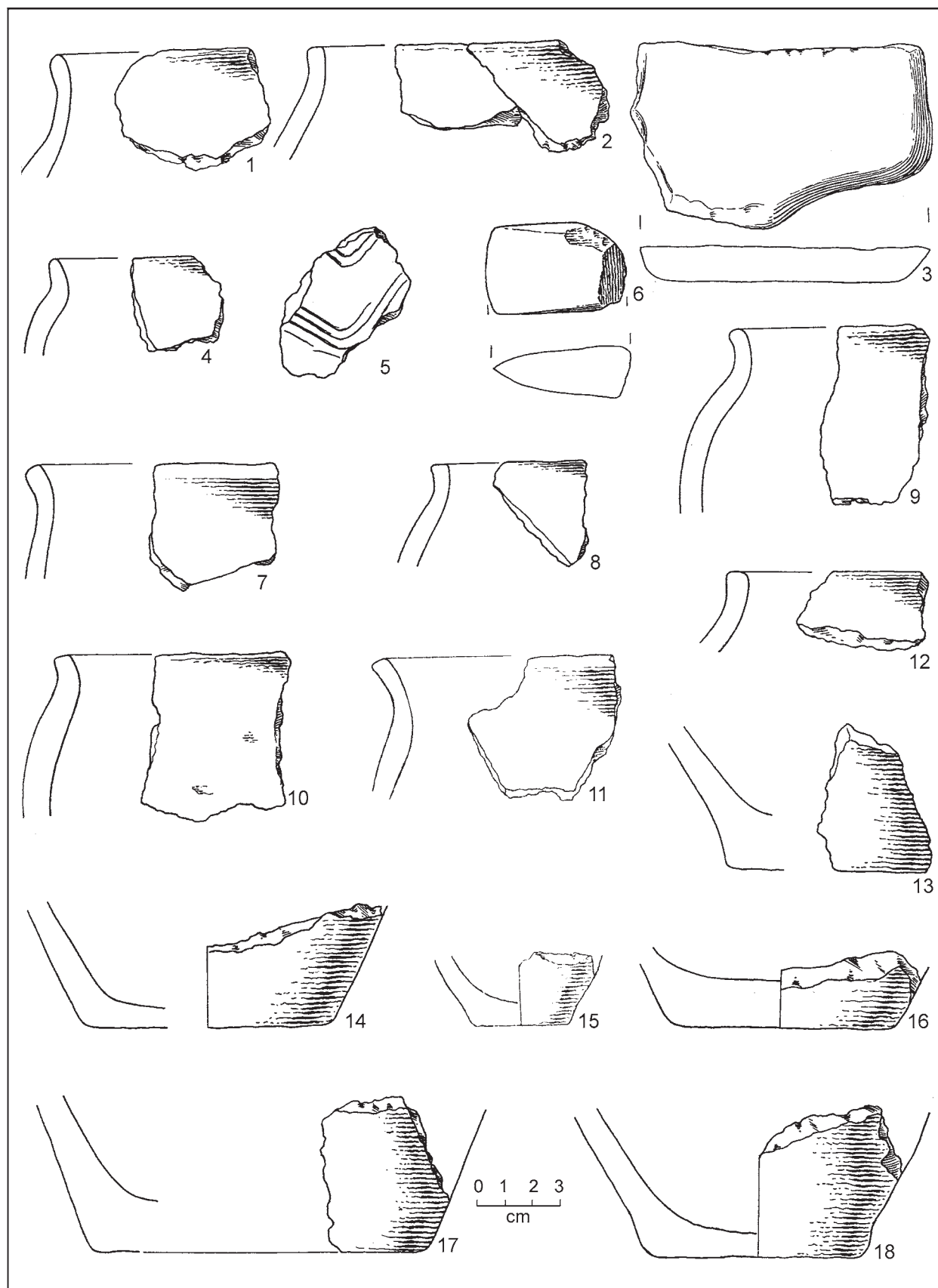
Obj. 65

V severovýchodním rohu ZP byla tmavší hlinitá vrstva s keramikou a kamením (pískovce a slepence) asi 10–15 cm nad podloží. Pod ní se nacházela mělká prohlubeň a na jejím dně – stejně jako na okolním podloží – ležela šedá popelovitá vrstva. Byla prozkoumána jen část objektu.

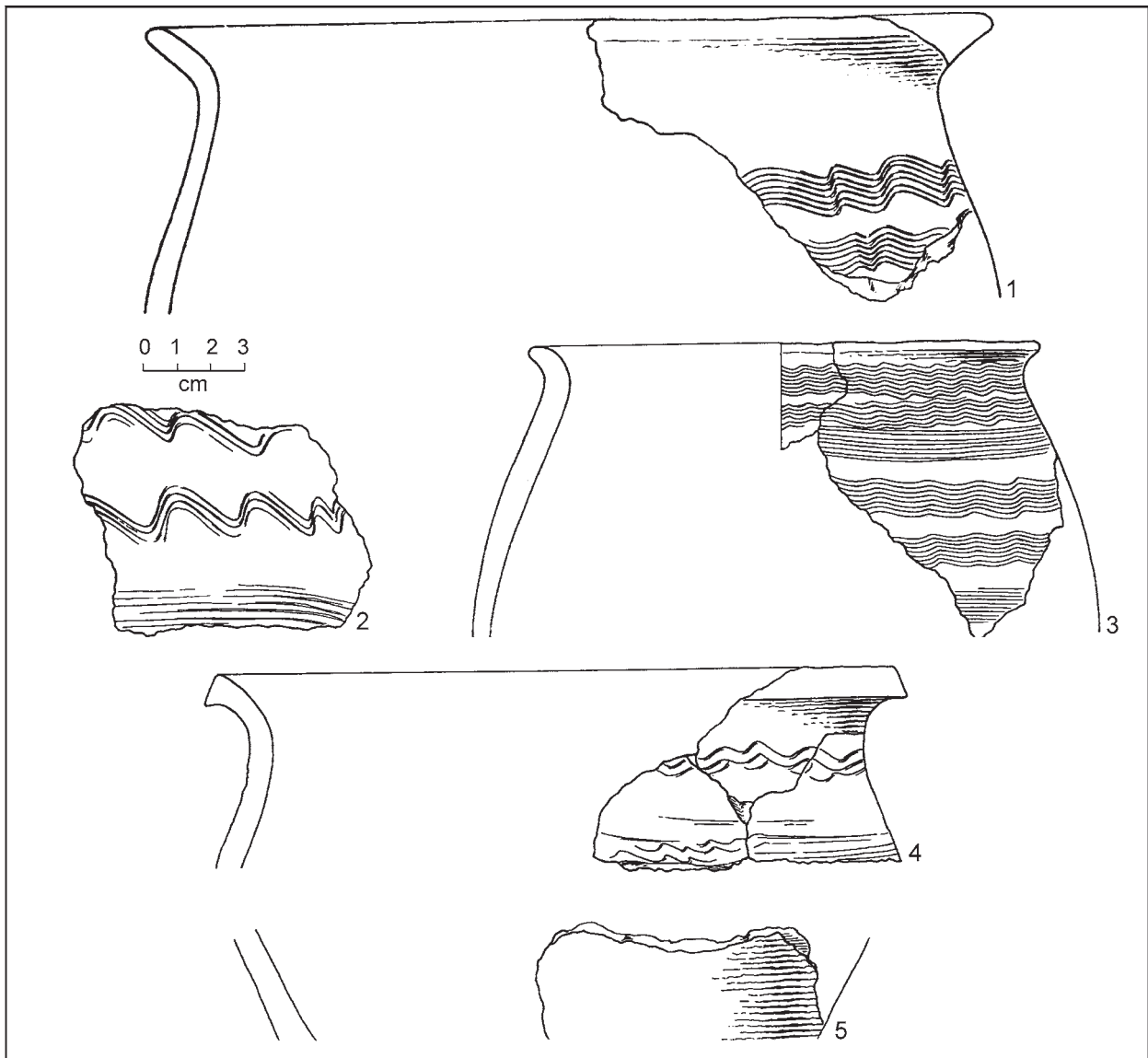
660-1977/75, hl. 45 cm, tmavá hlinitá plocha v SV části, stěp ode dna

Obr. 41. Mutěnice-Zbrod, obj. 63 – 1: 660-763/75, 2: 660-750/75, 3: 660-773/75, 4: 660-2207/75, 5: 660-745/75, 6: 660-769/75, 7: 660-744/75, 8: 660-739/75, 9: 660-746/75, 10: 660-761/75, 11: 660-762/75, 12: 660-734/75, 13: 660-748/75, 14: 660-772/75, 15: 660-741/75, 16: 660-736/75, 17: 660-2201/75, 18: 660-747/75, 19: 660-765/75 (1, 3, 4, – ¼ skutečné velikosti).

Obr. 42. Mutěnice-Zbrod, obj. 64 – 1: 660-1179/75, 2: 660-1201/75, 3: 660-14/75, 4: 660-1209/75, 5: 660-1104/75, 6: 660-13/75, 7: 660-1178/75, 8: 660-1210/75, 9: 660-1199/75, 10: 660-1205/75, 11: 660-1198/75, 12: 660-1204/75, 13: 660-1200/75, 14: 660-1189/76, 15: 660-1207/75, 16: 660-1188/75, 17: 660-1186/75, 18: 660-1191/75.

Obr. 43. Mutěnice-Zbrod, obj. 65 – 1: 660-1993/75, 2: 660-1997/75, 3: 660-1989/75, 4: 660-1978/75, 5: 660-1977/75.

660-1997/75, tmavá hlinitá plocha v SV části, střep, obr. 43: 2

660-1978/75, hl. 45 cm, tmavá hlinitá plocha v SV části, okrajový střep, obr. 43: 4

Obj. 66

V severovýchodním rohu ZP se objevily nad úrovní podloží v hloubce 35 cm pod povrchem větší kusy drobné železné strusky o průměru 10–20 cm. V podloží byla zachycena tmavší kruhovitá výplň jámy obj. 66 o průměru cca 100 cm. V zásypu jsme nacházeli především drobné kamení a jen ojediněle keramiku. Asi 10 cm pod úrovní podloží byla 10–20 cm silná tvrdá vrstva se šedými spečenými skvrnami (popel?). Obsahovala zdobenou keramiku i větší zlomky pekáče a pískovce velikosti 10–20 cm. Pod uvedenou úrovní ležela u dna vrstva 5–10 cm tmavé hlíny s hnědými skvrnami. Struska se nacházela jen nad tvrdou vrstvou. Části některých lepených kusů keramiky pocházely naopak z výplně, která byla nad uvedenou tvrdou vrstvou a stejně tak i pod ní. Zjiště-

ná stratigrafie se potvrdila při vybírání jižní poloviny jámy. V horizontu podloží jsme zjistili hnědou písčito-hlinitou vrstvu s kusy drobné strusky uprostřed a těsně pod ní kusy strusky a ožehnuté kamení, které tvořilo jakési hnízdo (OZ?). Pod kameny byla tvrdě spečená hlína a v ní větší kusy keramiky se zlomky pekáče a ojediněle kamení. Níže se nacházela tmavá až černá vrstvička bez kamení a nálezů, která byla mnohem měkká než spečená vrstva. Dno jámy se jeví měkké a písčité. Průměr jámy v úrovni podloží byl 110 cm. Svislé stěny jámy navazovaly na mírně mísovité dno v hloubce 30 cm pod úrovní podloží, tedy 80 cm pod povrchem.

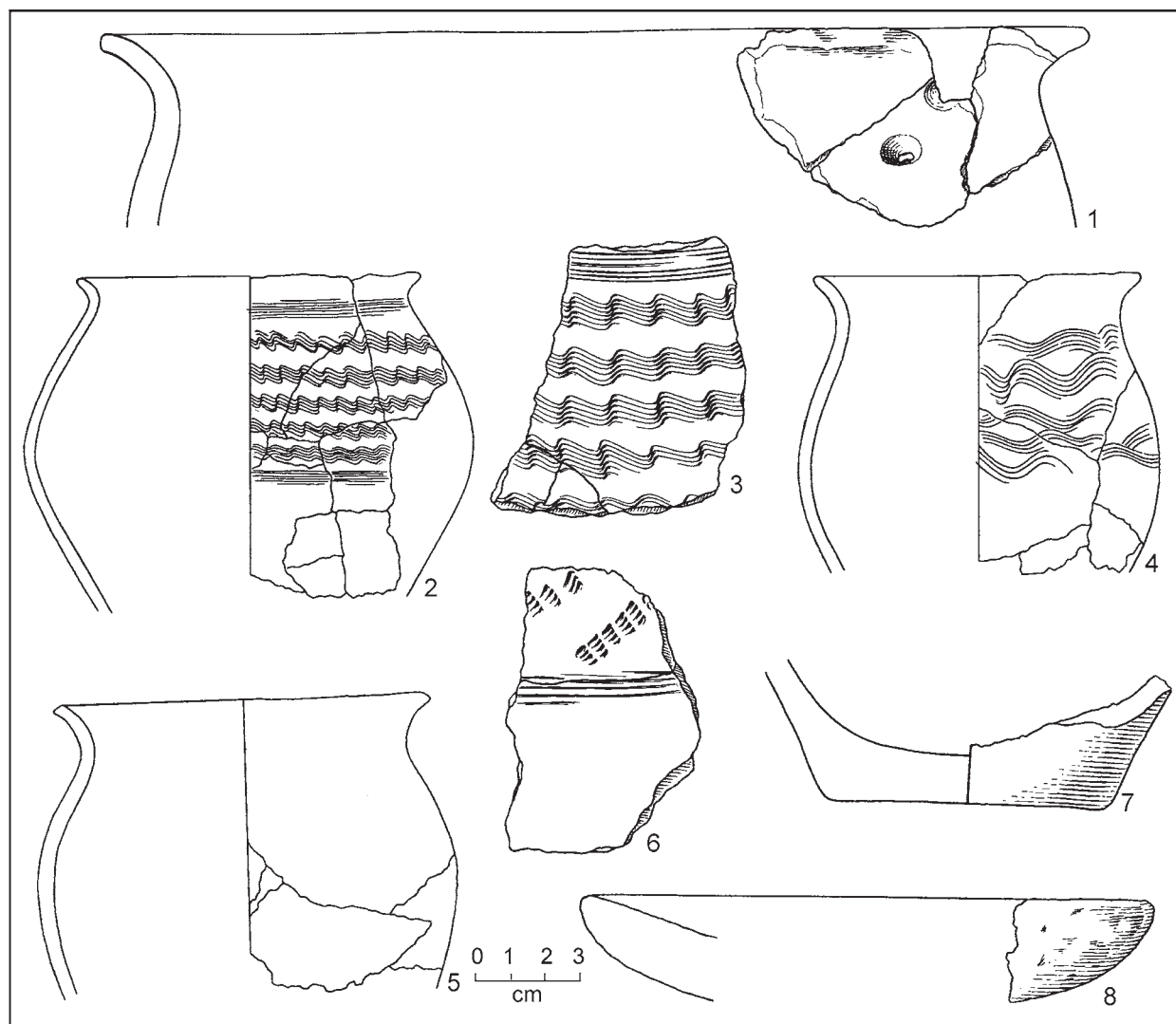
660-316/76, hl. 50 cm, úroveň podloží, střep, obr. 44: 3

660-319/76, hl. 70–80 cm, tmavá výplň, tvrdá spečená vrstva a pod ní, střep, obr. 44: 6

660-321/76, hl. 70–80 cm, tmavá výplň, tvrdá spečená vrstva a pod ní, střep ze dna, obr. 44: 7

660-323/76, výplň jižní poloviny, okrajový střep, obr. 44: 1

660-324/76, tvrdá spečená výplň, část misky, obr. 44: 8

Obr. 44. Mutěnice-Zbrod, obj. 66 – 1: 660-323/76, 2: 660-2139/76, 3: 660-316/76, 4: 660-2141/76, 5: 660-2140/76, 6: 660-319/76, 7: 660-321/76, 8: 660-324/76 (2, 4, 5 – ¼ skutečné velikosti).

660-2139/76, hl. 70–80 cm, výplň jižní poloviny, tmavá výplň, ve tvrdé spečené vrstvě a těsně pod ní, okrajový střep, obr. 44: 2

660-2140/76, hl. 70–80 cm, tmavá výplň, tvrdá spečená vrstva a pod ní, okraje, obr. 44: 5

660-2141/76, hl. 70–80 cm, tmavá výplň ve tvrdé spečené vrstvě a těsně pod ní, výplň jižní poloviny, část nádoby, obr. 44: 4

Obj. 67

V severovýchodním rohu ZP okrouhlá jáma s tmavým zásypem o průměru asi 100 cm má svislé a místy mírně převislé stěny a kotlovité dno v hloubce 80 cm pod úrovní podloží, tedy 130 cm pod povrchem. Zásyp objektu byl v mladší vrstvě tmavý hlinitý a hutnější než okolní kulturní vrstva nad podložím. Obsahoval drobné kamínky a zlomky mazanice. Asi 20 cm pod úrovní podloží se v zásypu nacházely promísené ztvrdlé hrudky. V celé další výplni jámy se pak vyskytovaly tvrdší konkrce. Po SV straně je u ústí jámy v podloží erozní rýha. Od ní je

do výplně jámy splaven písek, který však dosahuje jen asi 30 cm nad dno. Při severní stěně jámy se pod písčitým převisem objevila sytě černá uhlíková vrstva se zlomky zdobené keramiky.

660-37/76, v SZ rohu u obj. 72, v promíseném písku, kamenná sekera, d. 5,7 cm, obr. 51: 12

660-87/76, hl. 60 cm, přeslen, v. 3,6 cm, obr. 45: 2

660-288/76, hl. 40–120 cm, tmavá výplň, střep, obr. 45: 4

660-291/76, hl. 40–120 cm, tmavá výplň, střep ode dna, obr. 45: 5

660-293/76, hl. 40–120 cm, tmavá výplň, střep, obr. 45: 1

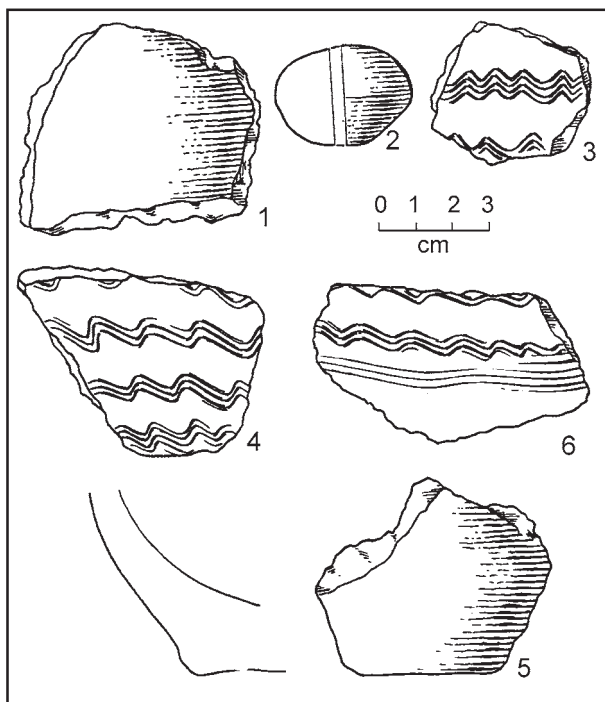
660-294/76, hl. 40–120 cm, tmavá výplň, střep, obr. 45: 13

660-295/76, střep, obr. 45: 6

Osteologický materiál: 11 kusů (B-2, 0, C-1, X-8)

Obj. 68

V severovýchodním koutě ZP do podloží zahloubená jáma s nepravidelným kruhovitým půdorysem ústí o průměru 120 cm. Bez dalších údajů.

Obr. 45. Mutěnice-Zbrod, obj. 67 – 1: 660-293/76, 2: 660-87/76, 3: 660-294/76, 4: 660-288/76, 5: 660-291/76, 6: 660-295/76.

Obj. 69

V severovýchodní části ZP byla objevena kruhovitá jáma s téměř svislými stěnami a s tmavou hlinitou výplní o průměru 110 cm. Ploché kotlovité dno se nacházelo 110 cm pod povrchem, tedy 60 cm pod úrovní podloží. Do hloubky 25 cm pod podloží zasahuje tmavá hlinitá vrstva a teprve pod ní se objevila hnědá poměrně tvrdá vrstva se spečenými hrudkami. Jámu částečně vyhloubili do bílé popelovité vrstvy, která byla pod horní úrovní podloží zjištěna i na jiných místech. Při dně jámy jsme zaznamenali výplň opět tmavší. Asi 25 cm východně od jámy byla zachycena jamka čtvercovitého půdorysu o straně 30 cm s kyprou hlinitou výplní obsahující uhlíky. Její dno je 12 cm pod úrovní podloží. Asi 40 cm západně od objektu se našla okrouhlá jamka o průměru 25 cm, zahlobená do podloží 15 cm. Má tmavší a mazlavější výplň.

660-138/76, tmavá výplň těsně pod úrovní podloží, část pekáče, obr. 46: 1

660-257/76, severní polovina, okrajový střep, obr. 46: 5

660-258/76, severní polovina, okrajový střep, obr. 46: 2

660-260/76, severní polovina, okrajový střep, obr. 46: 4

660-262/76, severní polovina, část misky, obr. 46: 7

660-264/76, při čistění dna, část misky, obr. 46: 6

660-265/76, při čistění dna, okrajový střep, 46: 3

Obj. 72

Těsně pod ornici uprostřed severní části ZP v místech jižního okraje později prozkoumané zemnice obj. 72 byla objevena vrstva se zdobenou keramikou, zvířecími kostmi a drobným kamením. Odpadiště s uvedenými nálezy

nebylo rozebíráno. Leželo asi 10 cm nad úrovní podloží ve vrstvě tmavší, než byla okolní, a také poněkud humóznější. V ní byla kromě keramiky (i. č. 408-415/76, 446-471/76, 2143/76-2145/76, 2147-2148/76) nalezena také část železné ostruhy (i. č. 207/76). V severní části čtverce se v horizontu podloží jevil tmavý hlinitý až černý zásyp zemnice, do které proklesala vrstva popsaného odpadiště. Střední část zásypu rychle osychala, kdežto po obvodu zůstával široký pás stále vlhký stejně jako u odpadiště po JV straně zásypu (obr. 47). Zásyp zemnice byl tmavý hlinitý a v JV části hnědý s jílovitou příměsí, ve které byly zlomky mazanice. Hlouběji byla v JV rohu téměř sterilní výplň, kterou tvořil promísený písek. Zemnice má ploché dno v hloubce 115 cm pod povrchem, to znamená 60 cm pod hladinou podložního písku. Půdorys je téměř čtvercový s delší osou ve směru Z-V a má rozměry 275 × 220 cm. Uprostřed kratších stěn jsou vyhloubeny kúlové jamky o průměru 15–20 cm. Jsou od sebe vzdáleny 265 cm. Východní jamka je zapuštěna 40 cm pod úroveň podlahy, západní 50 cm. Další mělká jamka o průměru 15–20 cm vedle předešlé má tmavou výplň a je zahlobena do podlahy. Při jižní stěně zjištěna jamka o průměru 20 cm, která byla 30 cm zasazena do podlahy. Na dně objektu se zachovaly útržky tvrdě dusané podlahy ze žlutky. Tento výmaz podlahy se u SZ a JZ rohu zvedá u stěn obloukovitě vzhůru. Stěny objektu jsou u dna svislé, ale těsně pod úrovní podloží byly poněkud sešikmeny zejména v SZ části a podél jižní stěny. V těchto místech byla v zásypu zjištěna větší příměs písku, dokonce někde výplň tvořil jen samotný písek. V SV rohu objektu byly odkryty trosky OZ. Kamenitá destrukce zasahovala až 25 cm nad podlahu. Konstrukce byla sesuta směrem k západu. Rozebíráním sutě zjištěna původní podoba OZ. Spodní kameny, které zůstaly v původní poloze, jsou zapuštěny do pískového dna objektu, takže dno OZ je asi 5 až 10 cm pod úrovní podlahy. Výmaz podlahy zasahuje až ke kamenům konstrukce OZ. Písek je pod dnem červeně ožehnut a na něm leží vrstva popela asi 2 cm silná. Vnitřní prostor OZ má tvar obdélný o délce 50 cm a šířce 35 cm. Na dně zůstala vrstva popela. Byl ožehnut povrch kamenů tvořících stěny v původním uložení. Původně bylo OZ zřejmě shora zaklenuto, protože kamenitá destrukce se nacházela také uvnitř. Ústí OZ bylo obráceno k jihu. V něm stojí v podobě A dva velké kameny o rozměrech 35 × 30 × 20 cm a mezi nimi leží na hranu postavené ploché kameny ze zříčené klenby oblouku ústí. Před ústím OZ na podlaze objektu ležela polovina svorového žernovu (660-1/76), západně od OZ byla na podlaze nalezena dolní část nádoby. Kamení z nejasných konstrukcí podél stěn objektu i s náznaky klenutí dosahuje až do výšky 40 cm nad podlahu.

660-3/76, hl. 75 cm, brousek, d. 11,5 cm, obr. 51: 16

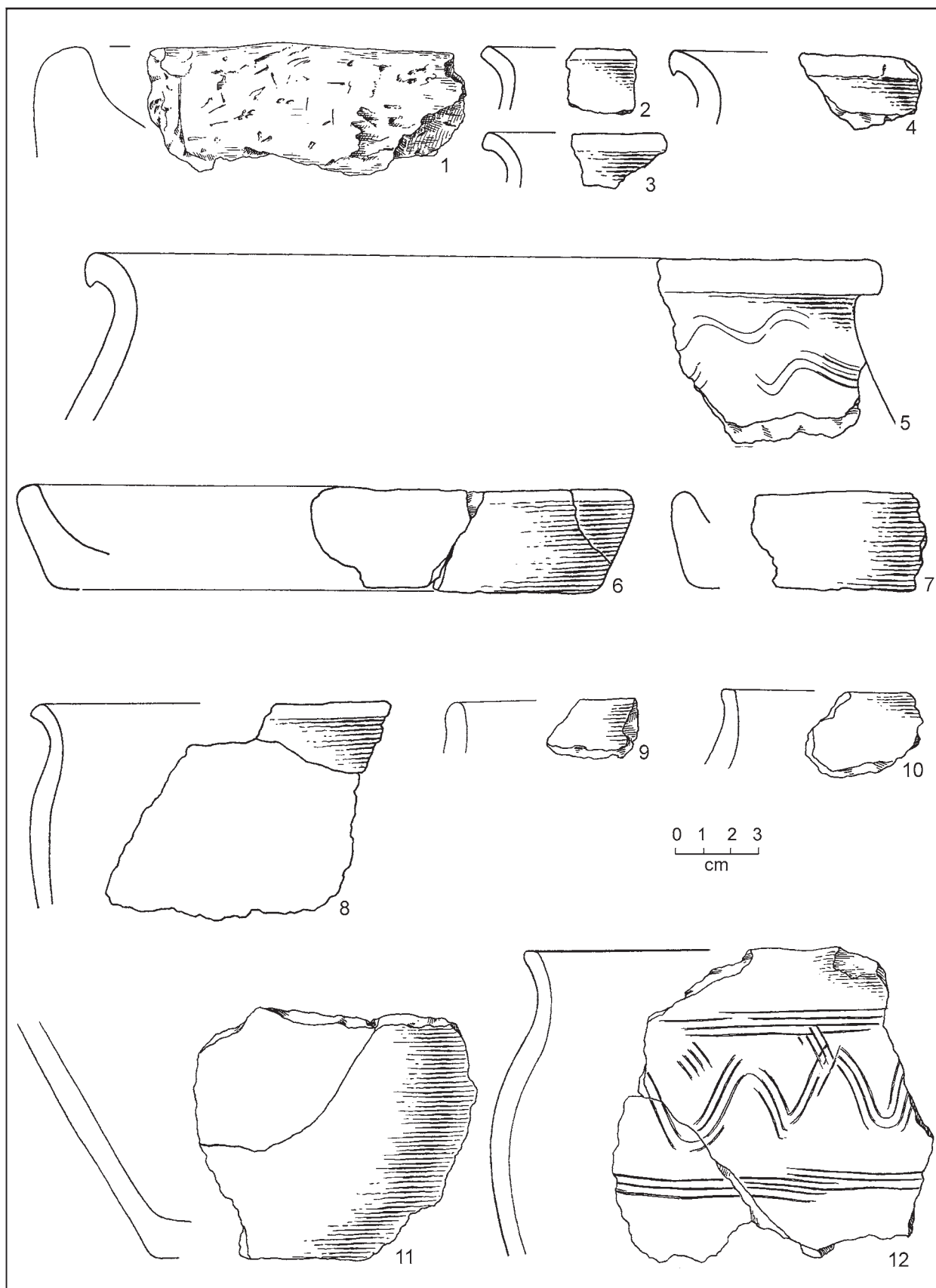
660-4/76, hl. -, při východním okraji, brousek, d. 16,6 cm, obr. 51: 19

660-5/76, brousek, d. 14,5 cm, obr. 51: 21

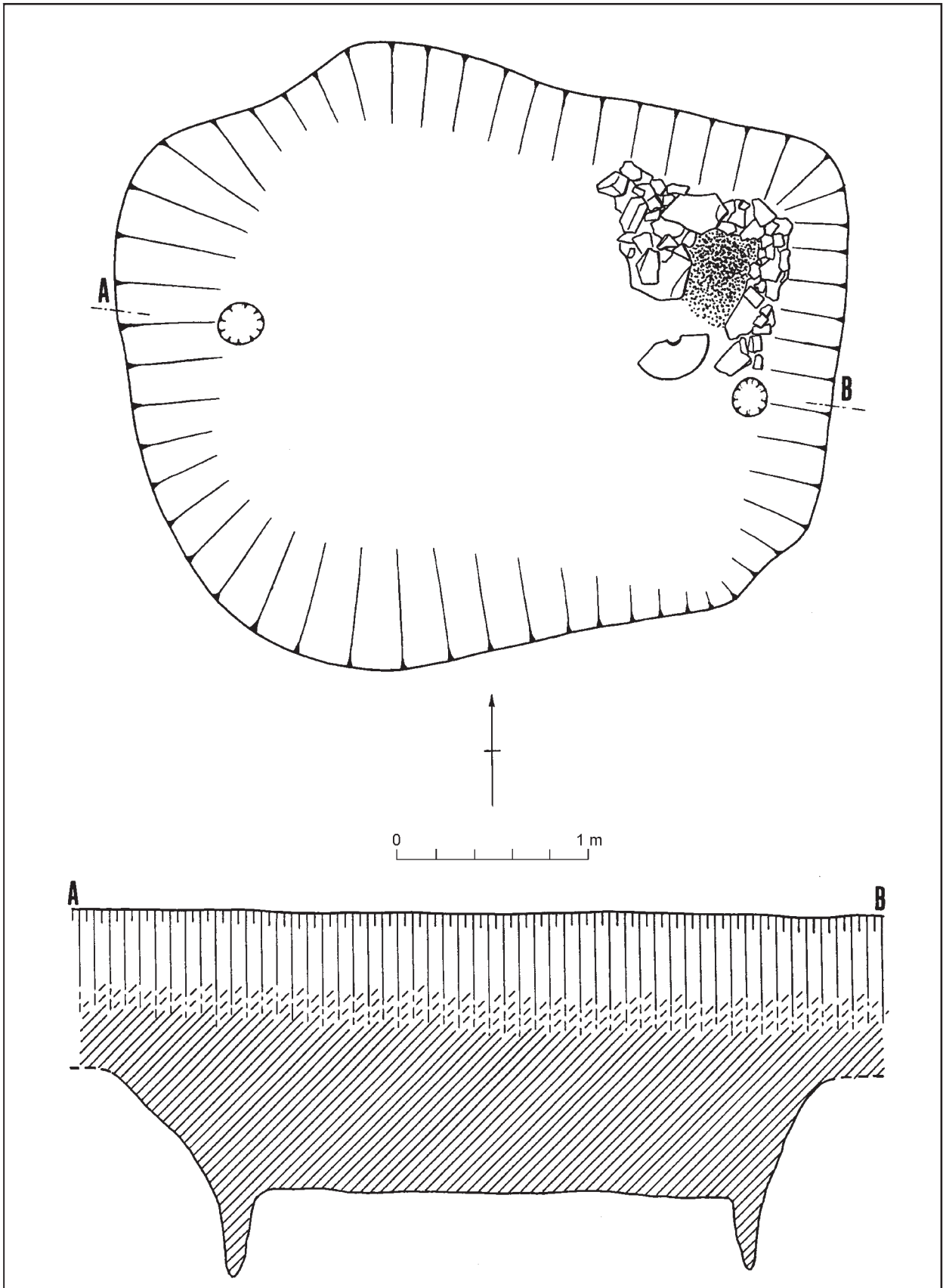
660-64/76, zl. šídla, obr. 51: 4

660-65/76, hl. 75 cm, šídlo, obr. 51: 3

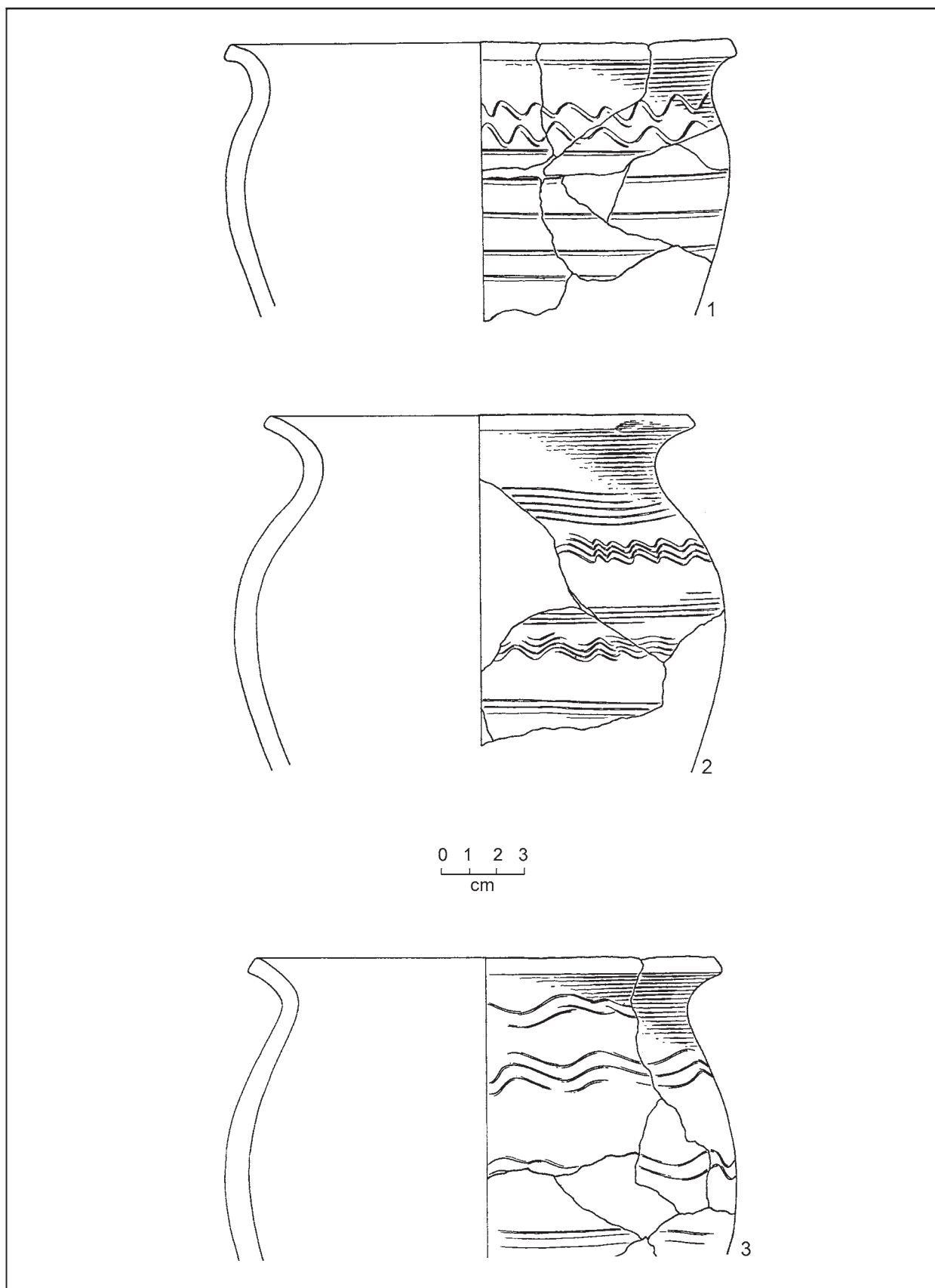
660-66/76, hl. 80 cm, brusle, obr. 51: 1

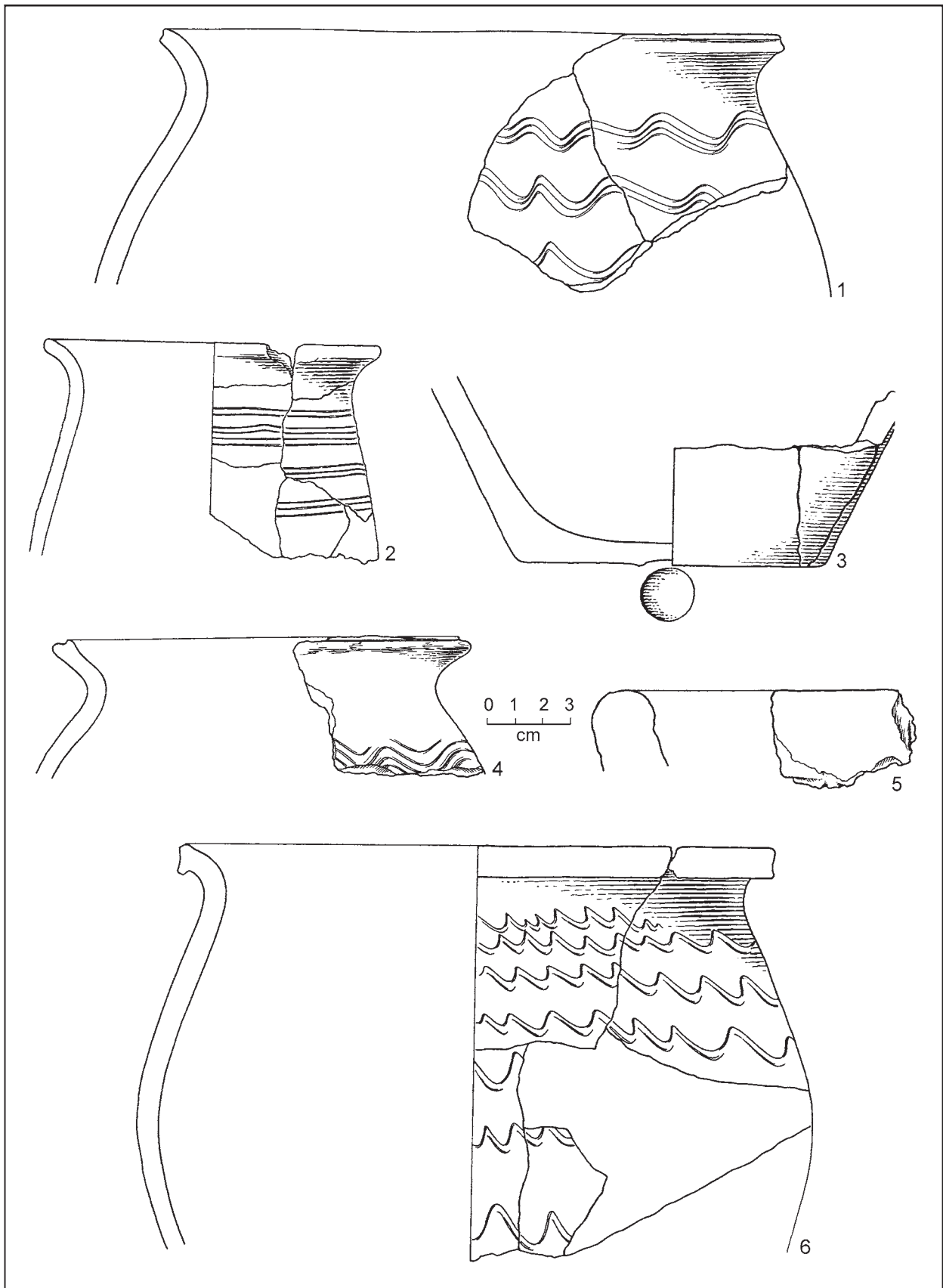
Obr. 46. Mutěnice-Zbrod, obj. 69 – 1: 660-138/76, 2: 660-258/76, 3: 660-265/76, 4: 660-260/76, 5: 660-257/76, 6: 660-264/76, 7: 660-262/76, obj. 85 – 8: 660-791/76, obj. 90 – 9: 660-1116/76, 10: 660-1115/76, obj. 93 – 11: 660-1354/76, 12: 660-1298/76.

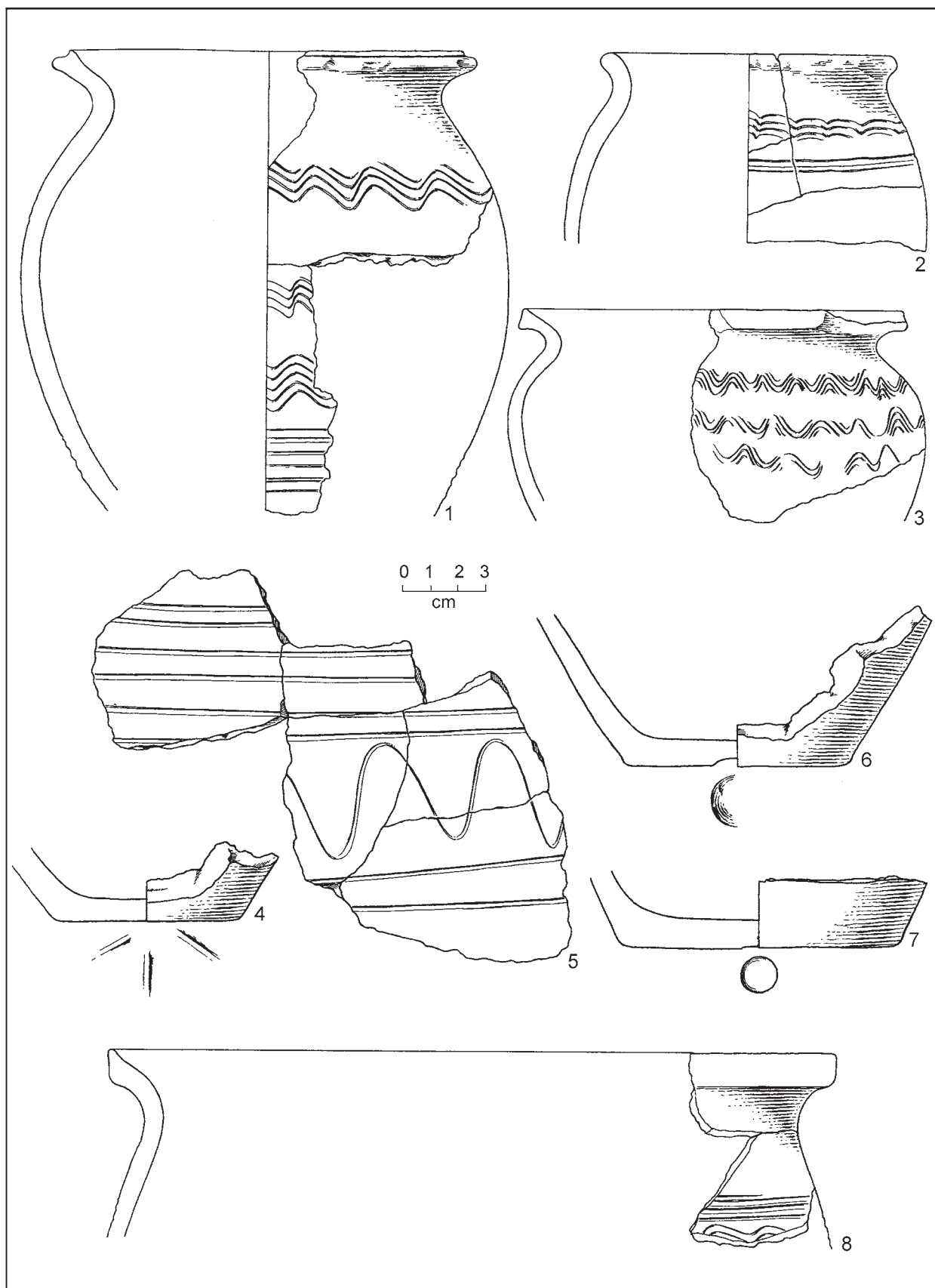
Obr. 47. Mutěnice-Zbrod, obj. 72.

Obr. 48. Mutěnice-Zbrod, obj. 72 – 1: 660-2149/76, 2: 660-2145/76, 3: 660-2148/76.

Obr. 49. Mutěnice-Zbrod, obj. 72 – 1: 660-465/76, 2: 660-2144/76, 3: 660-467/76, 4: 660-402/76, 5: 660-432/76, 6: 660-2147/76.

Obr. 50. Mutěnice-Zbrod, obj. 72 – 1: 660-426/76, 2: 660-2143/76, 3: 660-439/76, 4: 660-407/76, 5: 660-419/76, 6: 660-396/76, 7: 660-462/76, 8: 660-399/76.

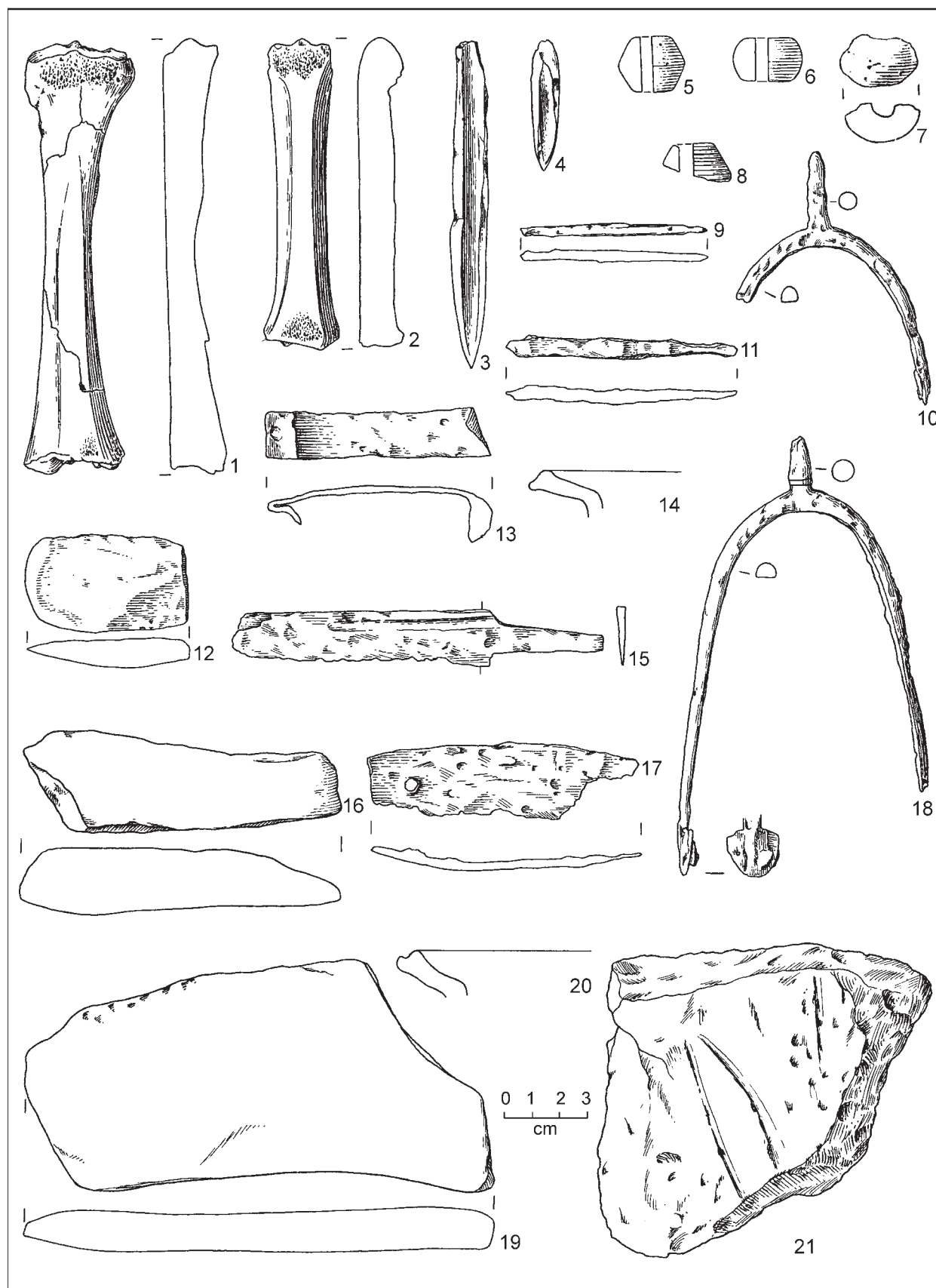
660-67/76, hl. 90 cm, šedá hlinitopísčítá, uprostřed u dna, brusle, obr. 51: 2
 660-92/76, hl. 80 cm, přeslen, v. 2,4 cm, obr. 51: 5
 660-93/76, hl. 80 cm, část přeslenu, v. 2,5 cm, obr. 51: 8
 660-94/76, u dna, V část, zlomek přeslenu, v. 2,7 cm, obr. 51: 7
 660-95/76, u dna, Z od ohniště pod kameny, přeslen, v. 2,5 cm, obr. 51: 6
 660-198/76, hl. 60 cm, tmavá hlinitá, SJš. 30 cm, ZVd. 190 cm, železný nůž, d. 13,2 cm, obr. 51: 15
 660-207/76, hl. 35 cm, černá hlinitá nad podloží, železná ostruha, v. 9 cm, obr. 51: 10
 660-208/76, hl. 50 cm, tmavá hlinitá výplň, SJš. 170 cm, ZVd. 180 cm, železná ostruha, v. 14, 0 cm, obr. 51: 18
 660-213/76, hl. 40 cm, na podloží, železný hrot, d. 6,5 cm, obr. 51: 9
 660-216/76, hl. 60 cm, železná polokruhovitě kování, d. 9,5 cm, obr. 51: 17
 660-217/76, hl. 70 cm, železná obroučka, d. 7,8 cm, š. 1,5 cm, obr. 51: 13
 660-222/76, při dně, západně od ohniště, železo, d. 8,1 cm, obr. 51: 11
 660-391/76, okrajový střep, obr. 51: 20
 660-396/76, hl. 65–75 cm, střep ode dna, obr. 50: 6
 660-399/76, hl. 90–100 cm, šedá vrstva u dna, okrajový střep, obr. 50: 8
 660-402/76, hl. 90–100 cm, šedá vrstva u dna, okrajový střep, obr. 49: 4
 660-407/76, hl. 100–130 cm, střep ze dna, obr. 50: 4
 660-419/76, výplň při jižním okraji, střep z výdutě, obr. 50: 5
 660-426/76, hl. 90 cm, šedá hlinitopísčítá, uprostřed u dna, část nádoby, obr. 50: 1
 660-432/76, tmavá výplň, část pekáče, obr. 49: 5
 660-439/76, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 50: 3
 660-442/76, pod kameny, Z od destrukce OZ, při dně, okrajový střep, obr. 51: 14
 660-462/76, rozebírání odpadiště, střep ze dna, obr. 50: 7
 660-465/76, rozebírání odpadiště, okrajový střep, obr. 49: 1
 660-467/76, rozebírání odpadiště a černá vrstva jižně obj., nad podloží, část dna, obr. 49: 3
 660-2143/76, hl. 40 cm, povrchový, černá hlinitá a černá vrstva jižně obj., nad podloží, okrajový střep, obr. 50: 2
 660-2144/76, hl. 40 cm, povrchový, černá hlinitá a rozebírání odpadiště, okrajový střep, obr. 49: 2
 660-2145/76, hl. 40 cm, povrchový, černá hlinitá a rozebírání odpadiště, část nádoby, obr. 48: 2
 660-2147/76, hl. 65–75 cm, rozebírání odpadiště, tmavá výplň, část nádoby, obr. 49: 6
 660-2148/76, odpadiště, výplň u dna a při jižním okraji, pod kameny Z od destrukce OZ, část nádoby, obr. 48: 3
 660-2149/76, hl. 100–130 m, výplň při jižním okraji a šedá hlinitopísčítá u dna, obr. 48: 1
 Osteologický materiál: 249 kusů (B-49, L-10, S-9, G-6, E-4, 0, C-3, drop-3, volavka-2, sokol, jestřáb, X-161)

Obj. 73

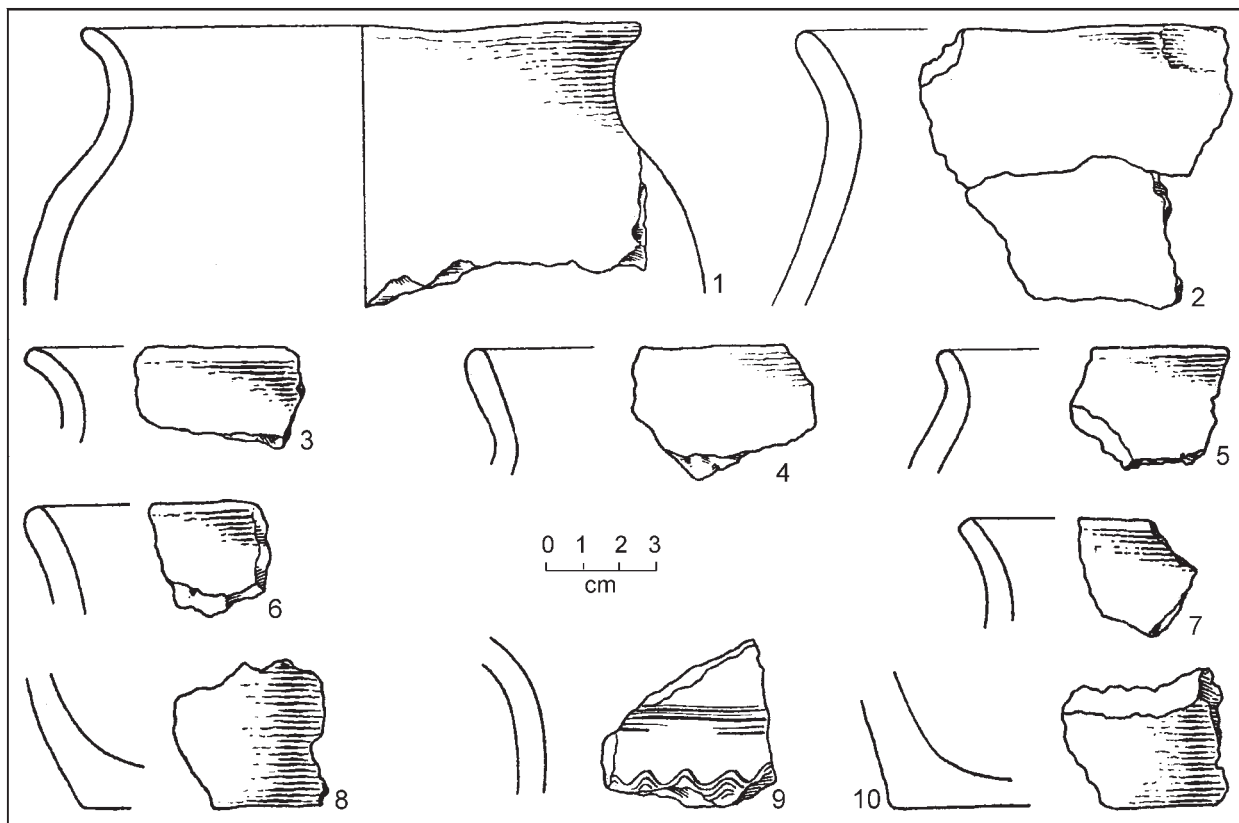
Na jižním okraji ZP se v úrovni podloží vyrýsovala jáma tmavou až černou okrouhlou skvrnou o průměru 70 cm (obr. 20: 3). Zásyp se zužoval v hrdle na 60 cm a v hloubce 30 cm se znovu rozšířil na 70 cm. Zásobnice obj. 73 měla hruškovitý průřez a mazlavější výplň na dně v hloubce 80 cm pod úrovní podloží.
 660-1452/76, 0–85 cm pod úrovní podloží, střep ode dna, obr. 52: 10
 660-1456/76, 0–85 cm pod úrovní podloží, okrajový střep, obr. 52: 2
 660-1457/76, 0–85 cm pod úrovní podloží, okrajový střep, obr. 52: 1
 660-1458/76, tmavá výplň, střep ode dna, obr. 52: 8
 660-1461/76, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 52: 5
 660-1462/76, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 52: 3
 660-1463/76, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 52: 4
 660-1464/76, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 52: 7
 660-1465/76, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 52: 6
 660-1466/76, tmavá výplň, střep, obr. 52: 9

Obj. 74, 74a

Těsně u jihozápadního nároží obj. 92 se nacházela na jižním okraji ZP asi 10–15 cm nad úrovní podloží skupina drobného přepáleného kamení, která dostala pomocné označení obj. 74a. Šlo většinou o pískovce a méně již slence, mezi kameny se tu a tam našly také zlomky drobné železné strusky a keramika. Při rozebírání shluku kamení se objevila okrouhlá mělká plochá prohlubeň, do které kamení klesalo. Spodní vrstva kamení byla kompaktní, ale ožehnutí okolního písku nebylo nikde zjištěno. Tmavá hlinitá výplň objektu 74 je homogenní, ale zlomků keramiky s hloubkou přibývá a stejně tak drobných kousků železné strusky a ohořelého kamení. V hloubce 60 cm pod povrchem tvoří struska a kamení téměř kompaktní vrstvu. Objekt 74 je zásobnicová jáma hruškovitého průřezu o průměru ústí 90–100 cm s kotlovitým dnem v hloubce 80 cm pod podloží. Svislé stěny se nahoře trychtýřovitě rozšiřují a v dolní části se tvoří převisy. U dna byla výplň šedá písčitohlinitá. Ohořelé kamení a struska leží i na samotném dně a při stěnách dokonce vystupuje až 50 cm nad dno. Kamení má stejný charakter jako v povrchovém objektu 74a a podobně i struska. Při boční stěně na dně jámy ležela do černa opálená plocha jílovité mazanice.
 660-238/76, 30 cm pod podloží, železný drát, d. 5 cm, obr. 53: 6
 660-1488/76, ze skupiny kamení a strusky (15 cm pod podloží), okrajový střep, obr. 53: 7
 660-1491/76, 0–60 cm pod podloží, střep, obr. 53: 2
 660-1500/76, tmavá výplň, (40–100 cm pod podloží), okrajový střep, obr. 53: 5
 660-1508/76, dolní část, okrajový střep, obr. 53: 1
 660-2176/76, 0–60 cm pod podloží, okrajový střep, obr. 53: 4
 660-2177/76, 0–60 cm pod podloží a výplň dolní části, okrajový střep, obr. 53: 3
 660-2178/76, rozebírání povrchu, část nádoby, obr. 53: 8

Obr. 51. Mutěnice-Zbrod, obj. 72 – 1: 660-66/76, 2: 660-67/76, 3: 660-65/76, 4: 660-64/76, 5: 660-92/76, 6: 660-95/76, 7: 660-94/76, 8: 660-93/76, 9: 660-213/76, 10: 660-207/76, 11: 660-222/76, 12: 660-37/76, 13: 660-217/76, 14: 660-442/76, 15: 660-198/76, 16: 660-3/76, 17: 660-216/76, 18: 660-208/76, 19: 660-4/76, 20: 660-391/76, 21: 660-5/76 (1, 2 – $\frac{1}{4}$ skutečné velikosti).

Obr. 52. Mutěnice-Zbrod, obj. 73 – 1: 660-1457/76, 2: 660-1456/76, 3: 660-1462/76, 4: 660-1463/76, 5: 660-1461/76, 6: 660-1465/76, 7: 660-1464/76, 8: 660-1458/76, 9: 990-1466/76, 10: 660-1452/76.

Obj. 75

Severně od středu ZP tvořila sytá černá vrstva s uhlíky pod ornici nepravidelnou čoučku o rozměrech asi 3 × 4 m (obr. 25 dole). Tato vrstva se výrazně odlišovala od okolní tmavé písčitohlinité zeminy, i když nemá výrazné ohraničení, protože její okraje pozvolna přecházejí do okolní světlejší hlíny. Na popsané vrstvě ležela skupina ohořelého kamení (OZ ?) s četnými rozdrčenými zlomky časně slovanské keramiky. Jihozápadně od zbytků OZ měla vrstva sytější černé zabarvení a našly se zde stopy popela. Zlomky časně slovanské keramiky se našly i v západní části. OZ se zachovalo v podobě kompaktní skupiny kamení o rozměrech 125 × 70 cm s delší osou od JZ k SV. Na JZ okraji této skupiny drobných a přepálených pískovců leží část masivního žernovu a kolem velké pískovce, které na první pohled budí dojem opracování a silně se rozpadají. Uvedená skupina kamení obsahovala větší množství časně slovanské keramiky. Často zde byly i větší kusy většinou rozdrčené nebo rozpadlé. Například na východní straně destrukce leží při sobě dvě části nádob. Při vyzvedávání keramiky dostaly jednotlivé skupiny střepů různá nálezová čísla, která jsou podchycena na náčrtu 1 : 10. Původní podobu OZ nebylo možno rekonstruovat. Kamení se mírně zvedalo směrem k SV a jeho hustota připomínala konstrukci OZ v obj. 2 nebo 38. Kompaktní vrstva kamení se zachovala nad mírně prohloubeným místem s popelem na jižní straně celé skupiny, přestože bylo silně porušeno žarem a zvětráním, a navíc poškozeno orbou. Pod vrstvou

kamení se v podloží vyrýsovalo několik menších jamek. Jamka 1 byla označena jako objekt 76. Měla černou hlinitou výplň, která se podobala vrstvě v objektu 75. Její průměr činil 25–35 cm, hloubka pod úroveň podloží byla 35 cm. V horní části výplně nalezeno kamení a dva zlomky časně slovanské keramiky. Jamka A západně od jamky 1 měla shora mazlavější výplň s jílovitou příměsí (?) a pod ní tmavší písčitohlinitou bez nálezů. Průměr 30 cm, u dna se rozšiřuje na 45 cm, hloubka pod úroveň podloží byla 40 cm. Jamky 1 a 2 se odlišovaly vlhkým zásypem od okolního suchého podloží. Jamka B má kruhovitý šedý zásep jílovitopísčité o průměru 50 cm. Svislé stěny a kotlovité dno v hloubce 45 cm pod podložím obsahuje pravěké střepy. Jamka C v západní části čtverce má šedou hlinitopísčitou výplň s pravěkými střípky o průměru 40 cm a je hluboká 35 cm pod úroveň podloží. Jamka D v severní části čtverce má také šedou hlinitopísčitou výplň s průměrem 20 cm a je do podloží zahlobena jen 15 cm. Jamka E v SV části čtverce o průměru 20 cm a hloubce 13 cm má rovněž šedou hlinitopísčitou výplň.

660-96/76, hl. 20–30 cm, část přeslenu, v. 3,3 cm, obr. 54: 4

660-97/76, část přeslenu, v. 3 cm, obr. 54: 5

660-581/76, střep ze dna, obr. 54: 11

660-583/76, okrajový střep, obr. 54: 9

660-589/76, při rozebírání OZ, část misky, obr. 54: 8

660-613/76, hl. 20–30 cm, východní část, okrajový střep, obr. 54: 12

660-626/76, hl. 20–30 cm, východní část, okrajový střep, obr. 54: 10

660-628/76, v rozvalině OZ, okrajový střep, obr. 54: 7

660-2151/76, při rozebírání OZ, okrajový střep, obr. 54: 1

660-2152/76, hl. 20–30 cm, východní část, okrajový střep, obr. 54: 2

660-2153/76, v rozvalině OZ, část nádoby, obr. 54: 6

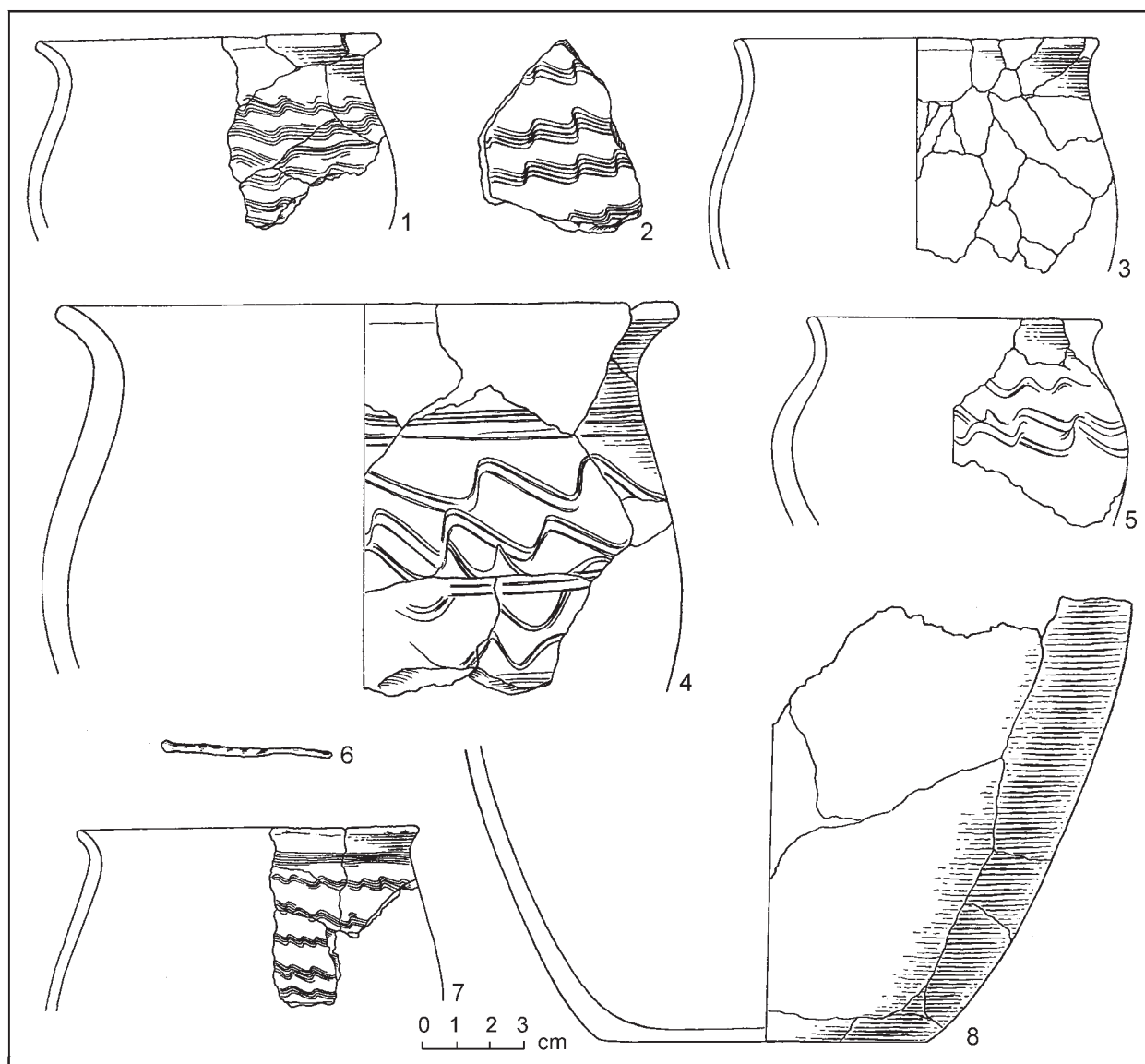
660-2154/76, část nádoby, obr. 54: 3

660-2155/76, část nádoby, obr. 54: 13

Obj. 80

Tmavý hlinitý zásyp zemnice se vyrýsoval uprostřed ZP téměř jako čtverec se zaoblenými rohy. Severním nárožím zasahuje do barevně odlišného zásypu staršího objektu 79. U dna zemnice 80 (obr. 55) byla ve východní části zachycena tvrdá plocha popelovito-jílovitého výmazu, od které se tmavá hlinitá výplň lehce odlupova-

la. Směrem ke středu objektu výmaz mizí, ale ve stejném horizontu se objevují slabé popelovité plošky. Pod tvrdým škrálopem podlahy byl o 2 cm níže zjištěn další podobný výrazně u jižní strany OZ. Níže bylo patrné ještě další poněkud méně silné udusání. Horní podlahová úprava leží zhruba 5 cm nad dnem objektu. Vrstvičky písku a hlíny mezi jednotlivými úpravami mají jemné horizontální vrstvení. Celá východní a JV část objektu je značně poškozena norami. Dno objektu je ploché a nachází se 35 cm pod úrovní podloží, tedy 90 cm pod povrchem. Ostrým obloukem přechází do svislých stěn. Stěna ve směru SSZ–JJV měří 300 cm a ve směru SVV–JZZ 240 cm. Ve výplni byl nalezen i skleněný korálek a ojediněle se objevuje keramika. Blízko OZ v severovýchodním koutě zemnice ležely dva větší kusy ploché misky. Třetí podobný kus byl nalezen uprostřed objektu asi 15 cm nad dnem. V SV koutě se také soustřeďují nálezy ohořelých kamenů a keramiky. Pod OZ

Obr. 53. Mutěnice-Zbrod, obj. 74 – 1: 660-1508/76, 2: 660-1491/76, 3: 660-2177/76, 4: 660-2176/76, 5: 660-1500/76, 6: 660-238/76, 7: 660-1488/76, 8: 660-2178/76 (1, 3, 5, 7 – ¼ skutečné velikosti).

byla do červena ožehnutá mělká mísovitá jamka o průměru asi 50 cm a hluboká jen 8 cm. Byla vyplněna popelem, ve kterém ležely rozbité střepy a kamení.

660-60/76, štípaný kamenný artefakt, obr. 57: 7

660-61/76, štípaný kamenný artefakt, obr. 57: 6

660-82/76, tmavá hlinitá, asi 15 cm pod podloží, korálek ze šedohnědé pasty, obr. 57: 5

660-85/76, tmavá výplň 20 cm pod podloží, část náramku, obr. 57: 8

660-1720/76, uprostřed obj., asi 20 cm nade dnem, část misky, obr. 57: 13

660-1729/76, tmavá výplň, od podloží níže, střep ze dna, obr. 57: 11

660-1730/76, tmavá výplň, od podloží níže, okrajový střep, obr. 56: 6

660-1734/76, tmavá výplň, od podloží níže, okrajový střep, obr. 56: 10

660-1739/76, pod úrovní podloží, okrajový střep, obr. 57: 3

660-1747/76, v SV rohu, OZ, okrajový střep, obr. 56: 3

660-1749/76, v SV rohu, OZ, střep z misky, obr. 56: 5

660-1750/76, v SV rohu, OZ, část misky, obr. 57: 10

660-1751/76, v OZ, (v dotyku s obj. 79), okrajový střep, obr. 56: 7

660-1752/76, v OZ (v dotyku s obj. 79), okrajový střep, obr. 57: 4

660-1754/76, v OZ a okolí, okrajový střep, obr. 57: 1

660-1755/76, v OZ a okolí, okrajový střep, obr. 56: 4

660-1756/76, rozebírání OZ, okrajový střep, obr. 57: 2

660-1758/76, rozebírání OZ, střep ze dna, obr. 57: 12

660-1764/76, v OZ, okrajový střep, obr. 56: 1

660-1766/76, rozebírání profilu, část nádoby, obr. 57: 9

660-1769/76, rozebírání profilu, střep ode dna, obr. 56: 11

660-1771/76, rozebírání profilu, SJš. 130 cm, ZVd. 200 cm, poblíž OZ, asi 15 cm nade dnem (jako kameny OZ), okrajový střep, obr. 56: 2

660-2180/76, pod úrovní podloží, v SV rohu (OZ) rozebírání profilu (uprostřed obj., 10 cm nade dnem), obr. 56: 9

Osteologický materiál: 31 kusů (S-5, B-4, 0, C-4, G-2, Ca-1, X-15)

Obj. 82

Zemnice 82 uprostřed ZP narušuje svým SV rohem starší objekt 84. Její tmavá výplň je orientována podle světových stran a má ve směru S–J délku 370 cm a ve směru Z–V délku 290 cm (obr. 58). Je mělce zahloubena do podloží – průměrně jen 10–15 cm. Uprostřed dna je prohlubeň nepravidelného tvaru o rozměrech asi 120 × 120 cm. Její nejhlubší část zasahuje pod úroveň podloží asi 50 cm. Prohlubeň vyplňuje šedý promísený písčítý a zřetelně světlejší zásyp než ostatní plochy zemnice 82 a je tmavším zásypem objektu i překryt. Kolem uvedené prohlubně tvoří podložní písek podlouhlé vyvýšeniny. Dno obj. 82 je velmi nerovné, se širokými, ale ne zcela pravidelnými žlábkami kolem stěn. V jižní části zemnice je kúlová jamka o průměru 25 cm zapuštěná do dna 35 cm. Zbytky OZ tvoří kompaktní nahromadění pískovců i sle-

penců a mazanice a svoru v SV rohu objektu, které má rovné okraje a pravoúhle na sebe navazující severní a východní stěnu. Uvedené stěny jsou zachovány do výše 30 cm. Mezi okrajem kamenné destrukce a východní stěnou objektu je mezera asi 10 cm, u severní stěny neměřitelná, protože zde zasahoval obj. 82 do zásypu objektu 84. Rozměry destrukce OZ činí zhruba 100 × 100 cm, mnohé kameny jsou však rozmístěny nepravidelně na zbývající ploše zemnice asi 10 cm nade dnem. Kamení ubývá ve větší vzdálenosti od OZ, svažují se směrem ke středu zemnice. Vlastnímu OZ byl základem mělký dolík vyhloubený do podložního písku pod kamennou destrukcí. Dolík byl na západní a SV straně ohraničen svisle postavenými mazanícovými plotnami, které se mírně sbíhaly k severu. Na severní straně byl prostor OZ uzavřen strmě šikmo postavenou plotnou svorou, který se opíral o horní okraje mazanícových ploten. Průměr dolíku byl asi 40 cm, 5,5 cm silné plotny mazanice mají rozměry na SV 25 × 23 cm a na západní straně 18 × 13 cm. Jsou po vnitřní straně rovné a opálené, více u dna po vnější straně nerovné se slabšími stopami ohně. Na lomu je vidět, že vnitřek plotny je velmi špatně vypálený. Dolní část ploten byla nepatrně zapuštěna do dna ohniště, které tvoří přepálený písek. Vzdálenost mezi sbíhajícími se plotnami činí u ústí směřujícího k jihu 38 cm, u severního okraje 25 cm. Na vnější straně byly plotny obloženy kamením, které se nacházelo i uvnitř prostoru ohniště. OZ je v zachované destrukci umístěno excentricky. Nejvíce kamení a mezi ním i velké kusy byly mezi OZ a SV rohem objektu. Kamení neleželo přímo na podloží, ale asi na pětcentimetrové vrstvičce černé hlíny a svažovalo se ke stěnám objektu, hlavně u okrajů, kde se mezi kamením nalézaly četné zlomky keramiky i přeslen. Před ústím OZ byla mělká širší prohlubeň u východní stěny objektu, v ní se nacházelo i dosti kamenů z jeho zřícené konstrukce.

660-15/76, v kamenné destrukci OZ, brousek, d. 8,2 cm, obr. 54: 12

660-16/76, v rozšíření k severu, v zásypu, brousek, d. 8,3 cm, obr. 54: 13

660-17/76, brousek, d. 9 cm, obr. 54: 4

660-19/76, brousek, d. 25 cm, obr. 54: 11

660-20/76, brousek, d. 14 cm, obr. 54: 10

660-72/76, tmavá výplň (jižní část) 10 cm pod hladinou podloží, kostěné šídlo, obr. 54: 3

660-73/76, tmavá výplň (jižní část) 10 cm pod hladinou podloží, kostěné šídlo z diaph. tibiae Canis ?, obr. 54: 2

660-104/76, mezi kameny OZ (v SV rohu nahoře), přeslen, v. 3,5 cm, obr. 54: 6

660-976/76, tmavá výplň obj. v SZ části, v úrovni podloží, střep, obr. 54: 17

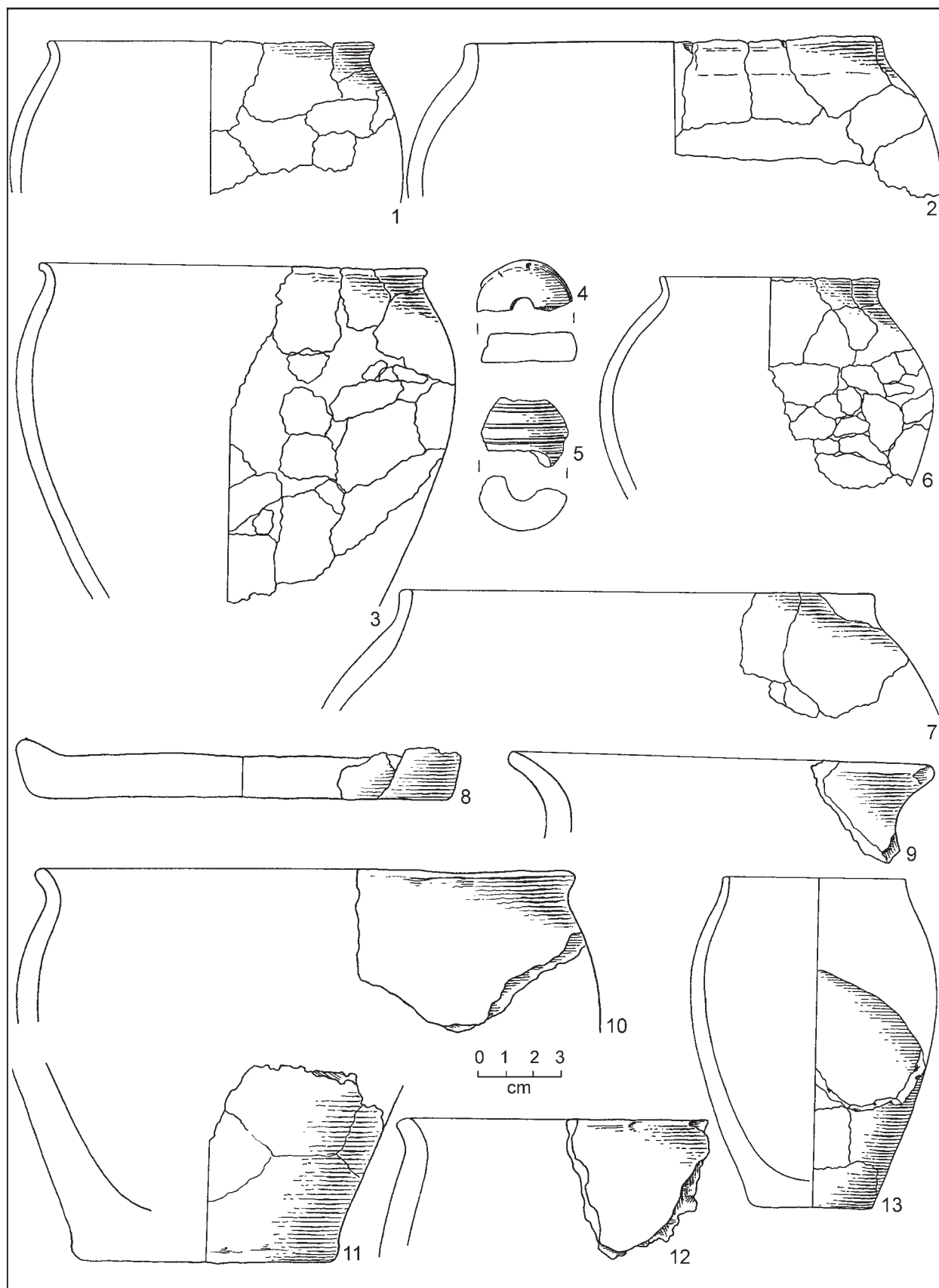
660-977/76, tmavá výplň obj. v SZ části, v úrovni podloží, střep, obr. 54: 18

660-978/76, tmavá výplň obj. v SZ části, v úrovni podloží, okraj misky, obr. 56: 8

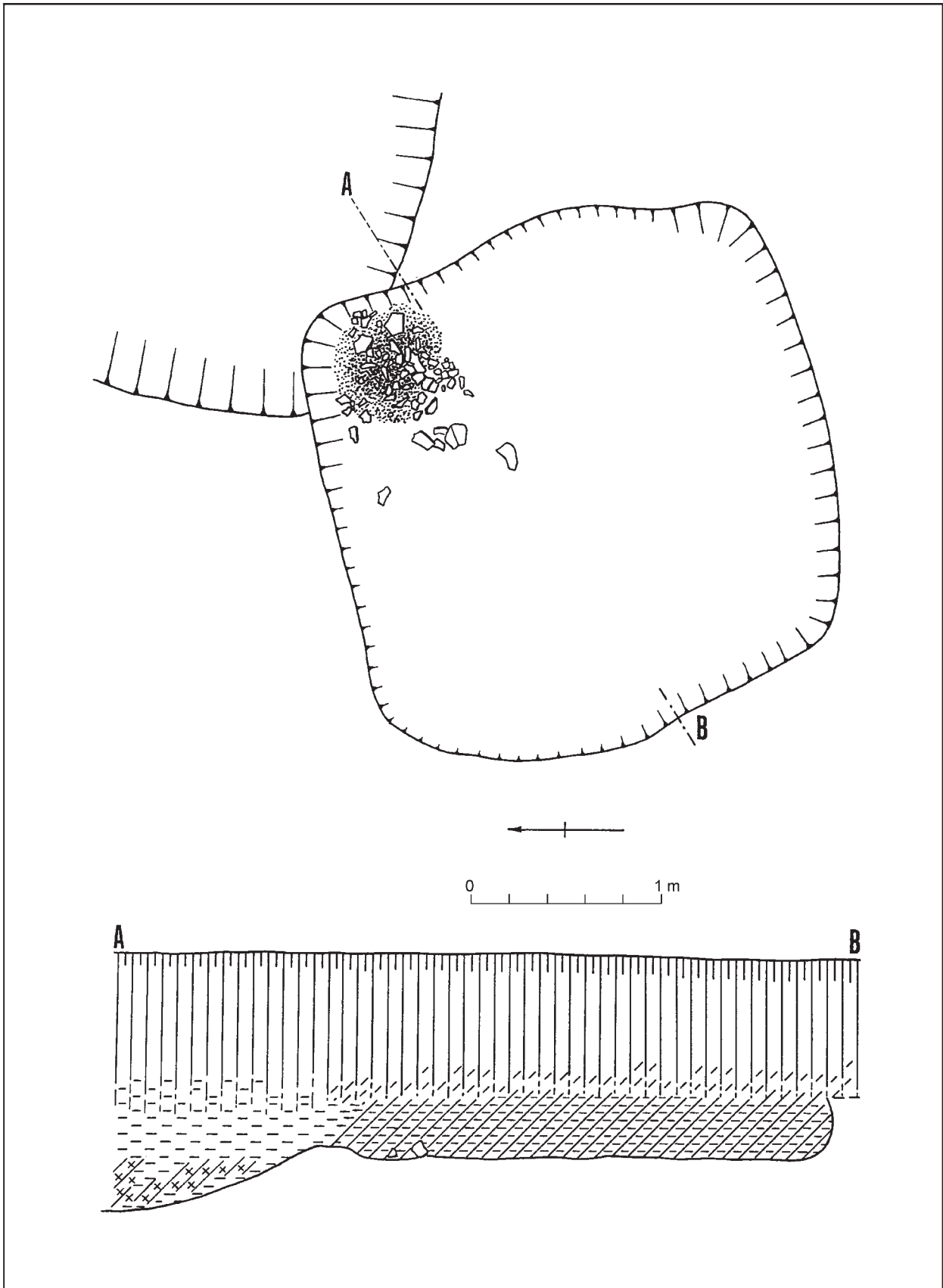
660-988/76, uprostřed obj. a prohlubeň podél V a J stěny, střep, obr. 54: 8

660-994/76, mezi kameny v OZ, střep dna, obr. 54: 14

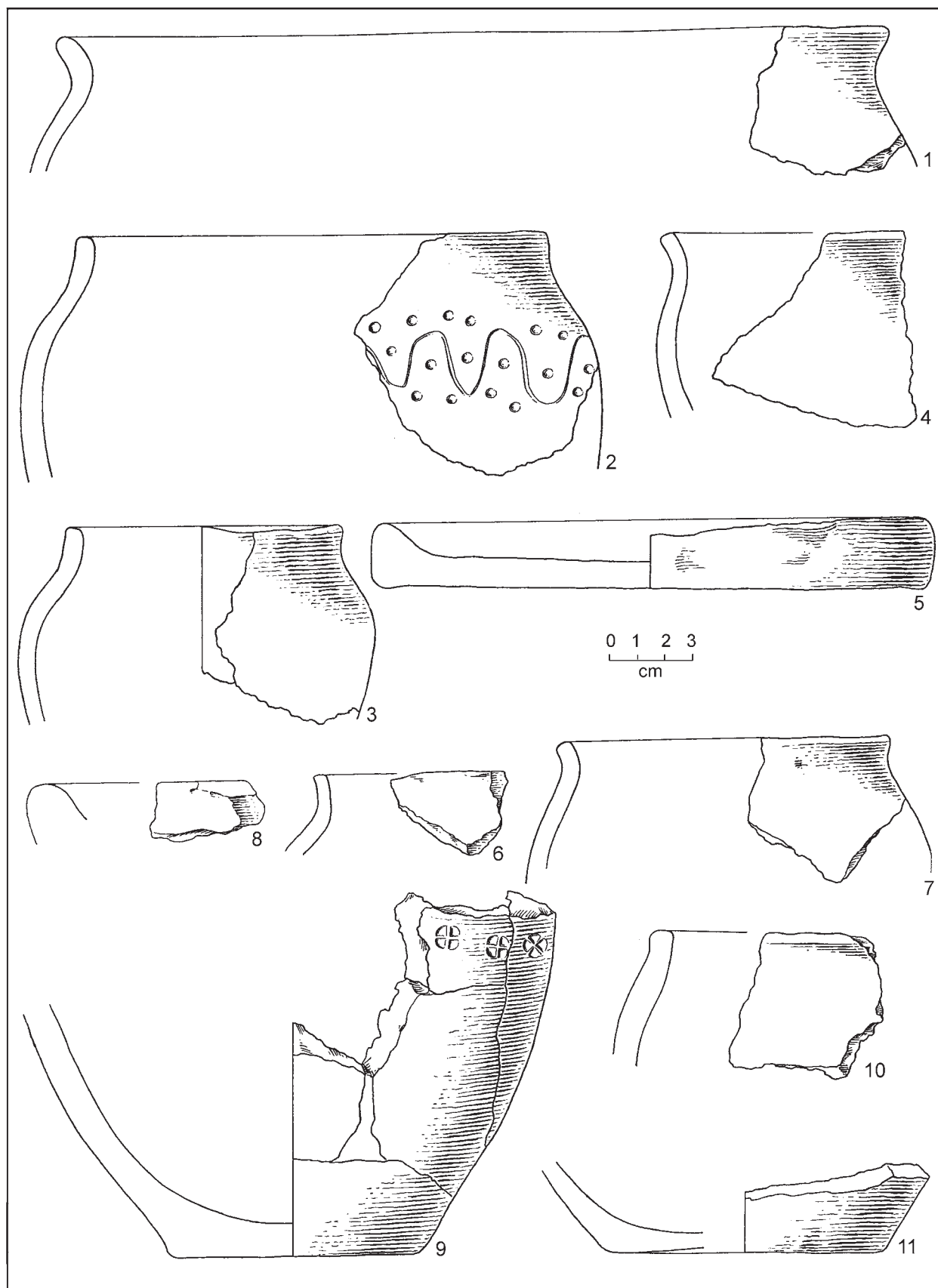
660-1000/76, rozebírání OZ, okrajový střep, obr. 54: 7

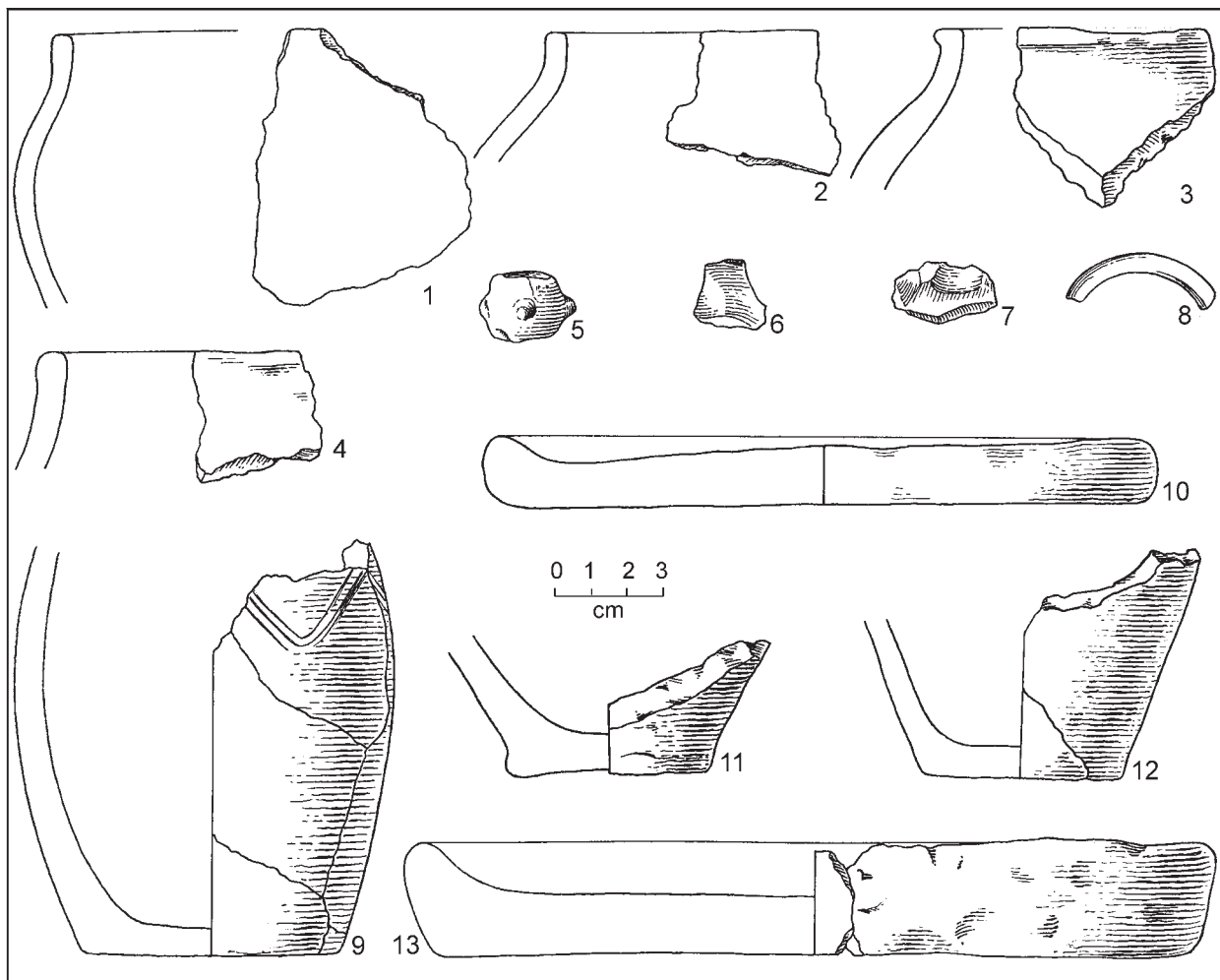
Obr. 54. Mutěnice-Zbrod, obj. 75 – 1: 660-2151/76, 2: 660-2152/76, 3: 660-2154/76, 4: 660-96/76, 5: 660-97/76, 6: 660-2153/76, 7: 660-628/76, 8: 660-859/76, 9: 660-583/76, 10: 660-626/76, 11: 660-581/76, 12: 660-613/76, 13: 660-2155/76 (1, 2, 3, 13 – ¼ skutečné velikosti, 6 - 1/3 skutečné velikosti).

Obr. 55. Mutěnice-Zbrod, obj. 80.

Obr. 56. Mutěnice-Zbrod, obj. 80 – 1: 660-1764/76, 2: 660-1771/76, 3: 660-1747/76, 4: 660-1755/76, 5: 660-1749/76, 6: 660-1730/76, 7: 660-1751/76, 8: 660-978/76, 9: 660-2180/76, 10: 660-1734/76, 11: 660-1769/76.

Obr. 57. Mutěnice-Zbrod, obj. 80 – 1: 660-1754/76, 2: 660-1756/76, 3: 660-1739/76, 4: 660-1752/76, 5: 660-82/76, 6: 660-61/76, 7: 660-60/76, 8: 660-85/76, 9: 660-1766/76, 10: 660-1750/76, 11: 660-1729/76, 12: 660-758/76, 13: 660-1720/76 (5–7 – skutečná velikost).

660-1001/76, rozebírání OZ, stěp ze dna, obr. 54: 15
 660-1002/76, rozebírání OZ, okrajový stěp, obr. 54: 5
 660-1024/76, okrajový stěp, obr. 54: 9
 660-2165/76, mezi kameny v OZ a rozebírání profilu, okrajový stěp, obr. 54: 1

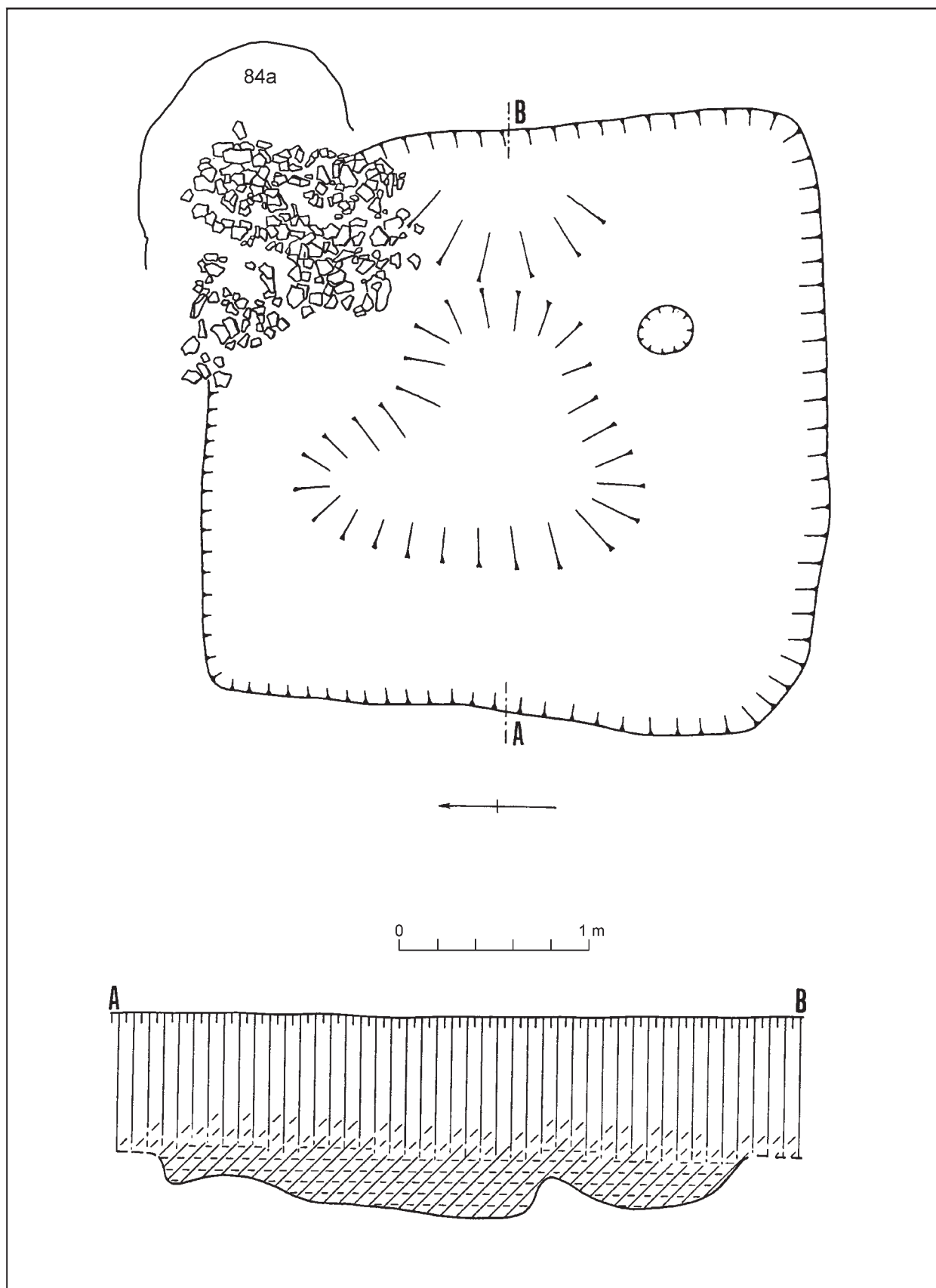
Obj. 83, 83a, 83b

Jde o rozsáhlejší vrstvu černé uhlíkovité hlíny s četnými drobnými kamínky a zlomky keramiky jihozápadně od středu ZP. Vrstva velmi výrazně černého zbarvení obsahovala i shluk ohořelých kamenů a zlomky časně slovanské keramiky. Při odebrání vrstvy se odkryl horizont s poměrně malým počtem nálezů. V rovině podloží jsme zaznamenali dva tmavší zásypy prohlubní: obj. 83a a obj. 83b. V černé vrstvě obj. 83 vystoupila asi 10–15 cm nad podloží skupina kamenů na ploše přibližně 110 × 60 cm. Na východní straně převažují přepálené drobné pískovce nebo slepence. Při rozebírání se podařilo zčásti zachytit i původní tvar OZ: Vrstva zárem rozpraskaných větších kamenů lemuje obdélnou plochu 50 × 30 cm. Jižní část chybí. Ústí OZ bylo obráceno k JJV. Vnitřní plocha byla mazlavější a více hnědá než okolní černá vrstva. Na dně

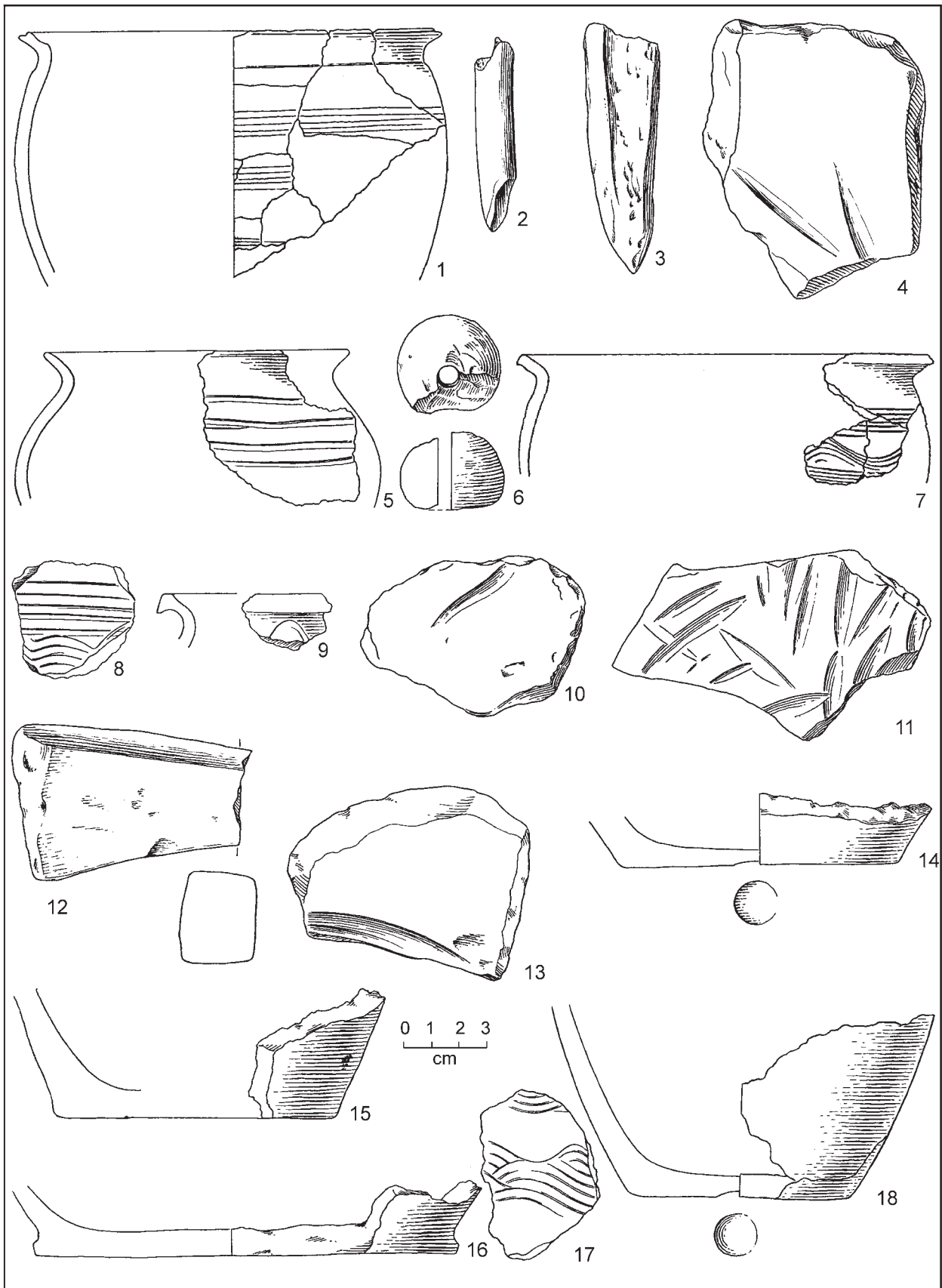
se zjistily stopy popela a úlomky kamení. V ústí OZ ležela část časně slovanské ploché misky, 50 cm jižně od středu OZ je v podloží kúlová jamka o průměru 6–7 cm s tmavou hlinitou a po obvodě popelovitou výplní. Východně od OZ se nacházela mísovitá prohlubeň o průměru 50 cm, která byla zahlobena do podloží 15 cm. Obsahuje několik drobných ohořelých kamenů a větší zlomek časně slovanské keramiky.

Objekt 83a je oválná jáma o rozměrech 140 × 85 cm orientovaná delší osou ve směru SZ–JV. Má prohnuté dno 25 cm pod úrovní podloží a strmě šikmé stěny. Její černá hlinitá výplň obsahuje drobné zlomky keramiky, strusku, kosti a kamínky. V severní části je u dna skupina kamenů a spodní část nádoby s provrtaným otvorem. Jižně od jámy byla skvrna do růžova ožehnutého podložního písku.

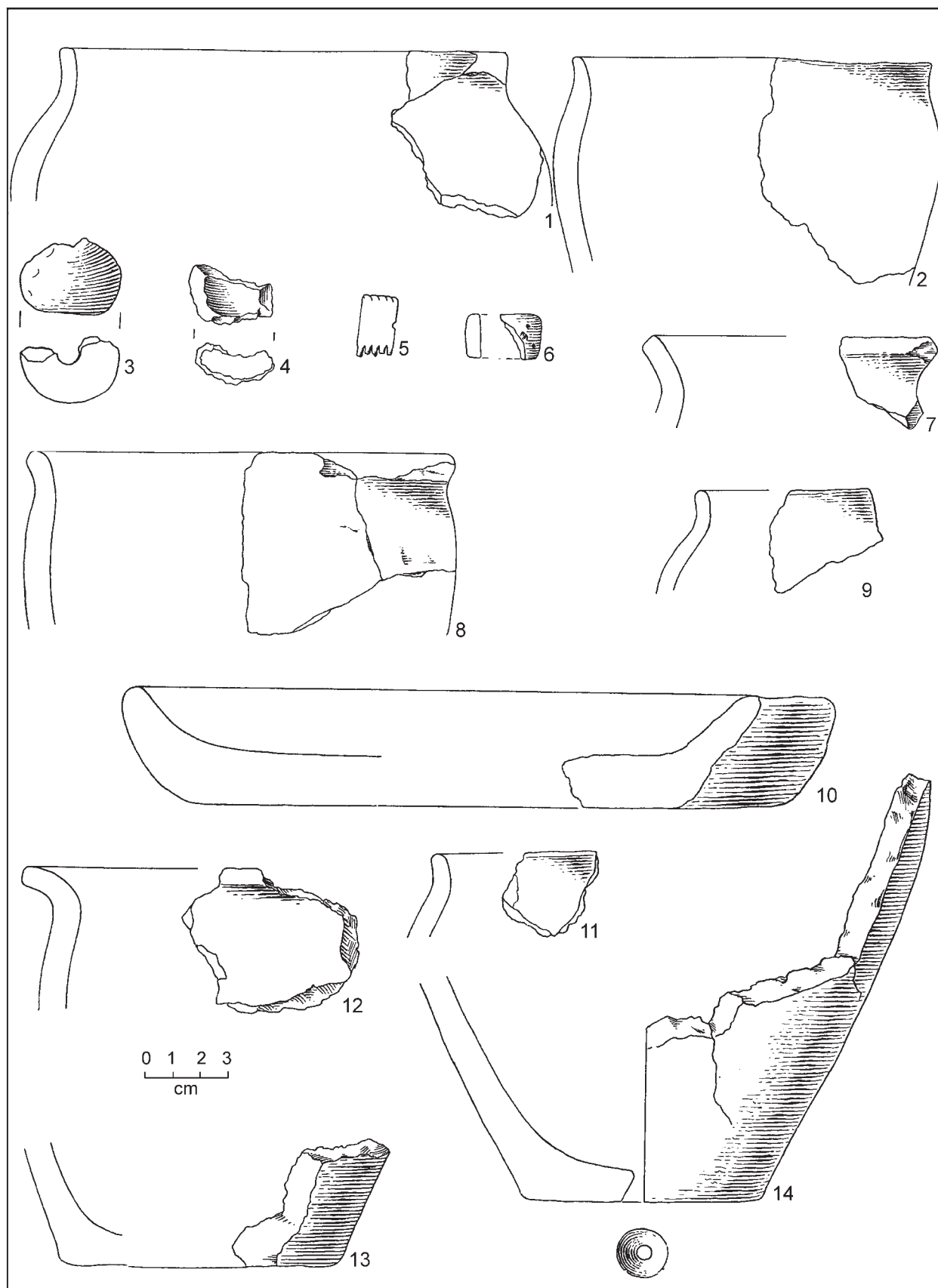
Jáma 83b se vyrýsovala v podloží sytým černým zásypem podlouhlého tvaru. Je obklopená nepravidelnými prohlubněmi vyplněnými hnědým promíseným pískem. Měla téměř obdélný půdorys s deformovanými rohy o rozměrech 200 × 180 cm a delší osou od SSZ k JJV. Poměrně ploché dno je 35 cm pod úrovní podloží, stěny

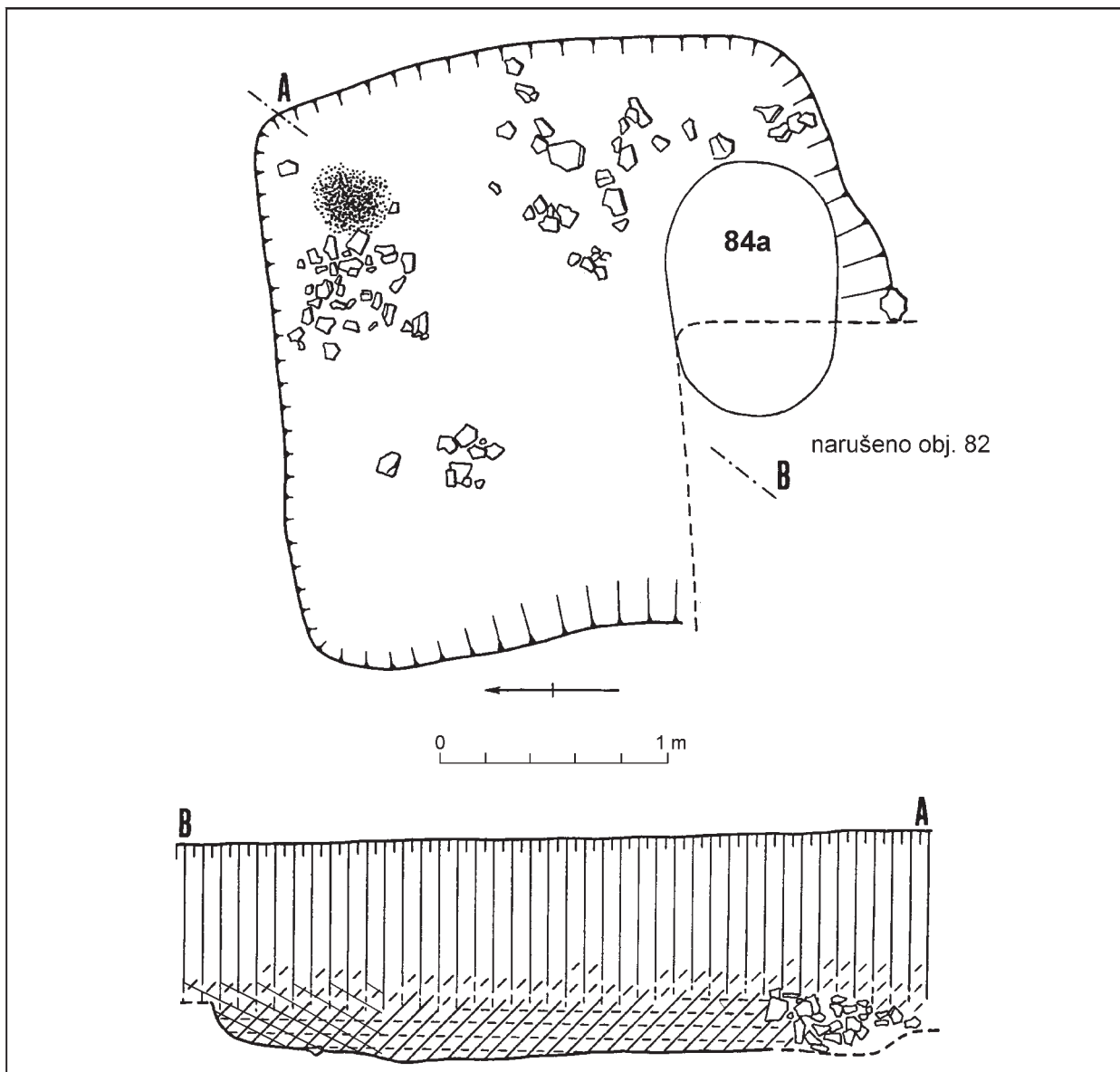
Obr. 58. Mutěnice-Zbrod, obj. 82.

Obr. 59. Mutěnice-Zbrod, obj. 82 – 1: 660-2165/76, 2: 660-73/76, 3: 660-72/76, 4: 660-17/76, 5: 660-1002/76, 6: 660-104/76, 7: 660-1000/76, 8: 660-988/76, 9: 660-1024/76, 10: 660-20/76, 11: 660-19/76, 12: 660-15/76, 13: 660-16/76, 14: 660-994/76, 15: 660-1001/76, 16: 660-1019/76, 17: 660-976/76, 18: 660-977/76 (1, 5, 10, 11 – ¼ skutečné velikosti, 7 – 1/3 skutečné velikosti).

Obr. 60. Mutěnice-Zbrod, obj. 83 – 1: 660-1041/76, 2: 660-1057/76, 3: 660-106/76, 4: 660-144/76, 5: 660-74/76, 6: 660-105/76, 7: 660-1045/76, 8: 660-1856/76, 9: 660-1026/76, 10: 660-1063/76, 11: 660-1027/76, 12: 660-1025/76, 13: 660-1037/76, 14: 660-1049/76.

Obr. 61. Mutěnice-Zbrod, obj. 84, 84a.

jsou strmé a v zásypu se nachází málo nálezů. V SV rohu byla výplň relativně tmavší a obsahovala uhlíky. Severně od jámy 83b se vyrýsovala 5 cm nad podloží tvrdá popelovitá ploška o rozměrech asi 50 × 35 cm.
 660-74/76, rozebírání tmavé plochy, ZVd. 200 cm, JSš. 60 cm, zlomek hřebínku, obr. 60: 5
 660-105/76, na podloží v černé hlinité u ohniště, ZVd. 100 cm, JSš. 200 cm, část přeslenu, v. 1,5 cm, obr. 60: 6
 660-144/76, rozebírání obj. (u západ. profilu v nahromaděnině přepáleného kamení), zlomek tyglíku, obr. 60: 4
 660-101976, skupina neolit. střepeů západně od obj. 82, střepe ode dna, obr. 54: 16
 660-1025/76, černá hlinitá, okrajový střepe, obr. 60: 12
 660-1026/76, černá hlinitá, okrajový střepe, obr. 60: 9
 660-1027/76, černá hlinitá, okrajový střepe, obr. 60: 11
 660-1037/76, rozebírání jižní části (po úroveň podloží), střepe ode dna, obr. 60: 13

660-1041/76, rozebírání povrchového obj. (po podloží), okrajový střepe, obr. 60: 1
 660-1057/76, jamka východně od skupiny kamení (jižně od jámy 83a), okrajový střepe, obr. 60: 2
 660-1063/76, na dně OZ u ústí, část misky, obr. 60: 10
 660-1856/76, rozebírání tmavé hlinité, okrajový střepe, obr. 60: 8
 660-106/76, černá výplň, 15 cm pod podloží, ZVd. 85 cm, SJš. 90 cm, polovina přeslenu, v. 3,4 cm, obr. 60: 3
 660-1045/76, jižní pol. objektu, okrajový střepe, obr. 60: 7
 660-1049/76, černá výplň, dno, obr. 60: 14
 Osteologický materiál: 17 kusů (B-2, 0, C-1, S-1, X-13)

Obj. 84, 84a

Jáma čtvercového půdorysu se stěnami dlouhými 250 cm objevena uprostřed ZP. JZ část objektu 84 (obr. 61) je narušena objektem 82. Tmavě hlinitý zásyp obsahuje drobné hrudky, keramiku, roztroušené přepálené pískov-

ce, slepence a zvířecí kosti. Uprostřed je sytě černá vrstva s uhlíky. Zbytky OZ byly objeveny v SV koutě zemnice. Jde o přepálenou hlínu s popelovitou příměsí a neuspořádaný shluk přepáleného kamení. Leží tu ojedinele i střepy, většina nálezů však pochází ze západní části objektu z vrstvy asi 15–20 cm nad dnem. Další shluky keramiky nalezeny u východního okraje objektu těsně pod úrovní podloží a dále také na podlaze uprostřed zemnice. Na podlaze zejména poblíž OZ zachyceny útržky tvrdě udusaného písku, které tvořila asi 5–10 cm hluboká mísovitá jamka o průměru 50–60 cm s výplní drobných kamenů. Východně od jamky bylo pískové dno v hloubce 25 cm pod úrovní podloží do červena ožehnuté.

V JV části je do dna zemnice vyhloubena okrouhlá jáma o průměru 70 cm označená jako obj. 84a. Má černou hlinitou výplň, která se neodlišuje od výplně obj. 84 ani strukturou, ani barvou. Zasahuje svým okrajem i pod destrukci OZ v obj. 82, která do zásypu jámy 84a neklesá. Dno kotlovité jámy je 65 cm pod úrovní podloží, tedy 40 cm pod dnem obj. 84.

660-11/76, ve východní části, brousek, d. 6 cm, obr. 62: 3

660-70/76, v kontr. profilu (uprostřed obj.) 20 cm nad dnem, zlomek hřebínku, obr. 62: 4

660-99/76, v kontr. profilu, nad dnem, asi 50 cm od OZ, část přeslenu, v. 2 cm, obr. 62: 6

660-227/76, 15 cm pod úrovní podloží, železný hrot, d. 10,3 cm, obr. 62: 5

660-745/76, tmavá výplň, 0–20 cm pod úrovní podloží, okrajový střep, obr. 63: 9

660-752/76, tmavá výplň, 0–20 cm pod úrovní podloží, okrajový střep, obr. 62: 1

660-754/76, tmavá výplň, 0–20 cm pod úrovní podloží, okrajový střep, obr. 64: 8

660-756/76, tmavá výplň, 0–20 cm pod úrovní podloží, okrajový střep, obr. 63: 1

660-757/76, tmavá výplň, 0–20 cm pod úrovní podloží, okrajový střep, obr. 62: 9

660-758/76, tmavá výplň SZ části, okrajový střep, obr. 63: 12

660-765/76, tmavá výplň SZ části, okrajový střep, obr. 63: 2

660-770/76, tmavá výplň SZ části, okrajový střep, obr. 62: 2

660-773/76, tmavá výplň SZ části, střep z misky, obr. 63: 13

660-775/76, část nádoby s okrajem, na dně, rozebírání profilu, obr. 63: 10

660-778/76, rozebírání profilu, okrajový střep, obr. 63: 4

660-779/76, rozebírání profilu, okrajový střep, obr. 63: 6

660-781/76, rozebírání profilu, okrajový střep, obr. 62: 8

660-782/76, rozebírání profilu, okrajový střep, obr. 62: 3

660-783/76, rozebírání profilu, střep ode dna, obr. 62: 11

660-784/76, rozebírání profilu, okrajový střep, obr. 63: 7

660-1773/76, tmavá výplň SZ části a rozebírání profilu, střep, obr. 62: 7

660-2159/76, tmavá výplň SZ části, na dně a rozebírání profilu, část nádoby, obr. 63: 11

660-2160/76, tmavá výplň, 0–20 cm pod podložím, v profilu, část nádoby, obr. 62: 12

660-787/76, až 65 cm pod úrovní podloží, okrajový střep, obr. 63: 5

Osteologický materiál: 66 kusů (B-17, S-7, 0, C-5, G-1, Ca-1, X-35)

Obj. 85

Okrouhlá jáma s tmavým hlinitým zásypem byla objevena uprostřed ZP těsně u JV rohu obj. 84. Průměr jejího ústí činí 85–90 cm, stěny jsou svislé a poměrně ploché dno bylo 40 cm pod úrovní podloží. V zásypu nebyly pozorovány žádné stopy po výmazu nebo jílu.

660-791/76, okrajový střep, obr. 46: 8

Obj. 86

Toto označení dostala skupina střepů a kostí, které tvořily odpadiště uprostřed ZP a nad zásypem objektu 81, přibližně v úrovni podloží a nepatrně nad ní.

660-888/76, tmavá hlinitá nad obj., JSš. 120 cm, VZd. 180 cm, okrajový střep, obr. 64: 1

660-890/76, nad objektem 81, střep, obr. 64: 3

660-893/76, nad objektem 81, střep ze dna, 64: 6

660-894/76, nad objektem 81, okrajový střep, obr. 64: 7

660-1005/76, střep ze dna, obr. 64: 5

660-1006/76, okrajový střep, obr. 64: 4

660-2167/76, nad obj. a rozebírání profilu, okrajový střep, obr. 64: 2

Osteologický materiál: 74 kusů (B-8, E-3, S-3, srnec-2, husa ?, X-57)

Obj. 86a

Těsně nad podložím uprostřed ZP zachycena sytě černá uhlíkovitá vrstva v délce asi 260 cm ve směru západ – východ a šířce 160 cm, v superpozici nad obj. 81, kam zasahuje svým západním výběžkem. Je silná až 20 cm a obsahuje vedle keramiky drobné slepence a pískovce. Na SV okraji černé vrstvy je mělká okrouhlá prohlubeň o průměru 70 cm se sytě černou výplní. U její severní stěny nalezena skupinka kamení.

660-1790/76, černá uhlíkovitá, asi 10 cm nad podložím, část nádoby, obr. 65: 3

660-1791/76, černá uhlíkovitá, asi 10 cm nad podložím, okrajový střep, obr. 65: 1

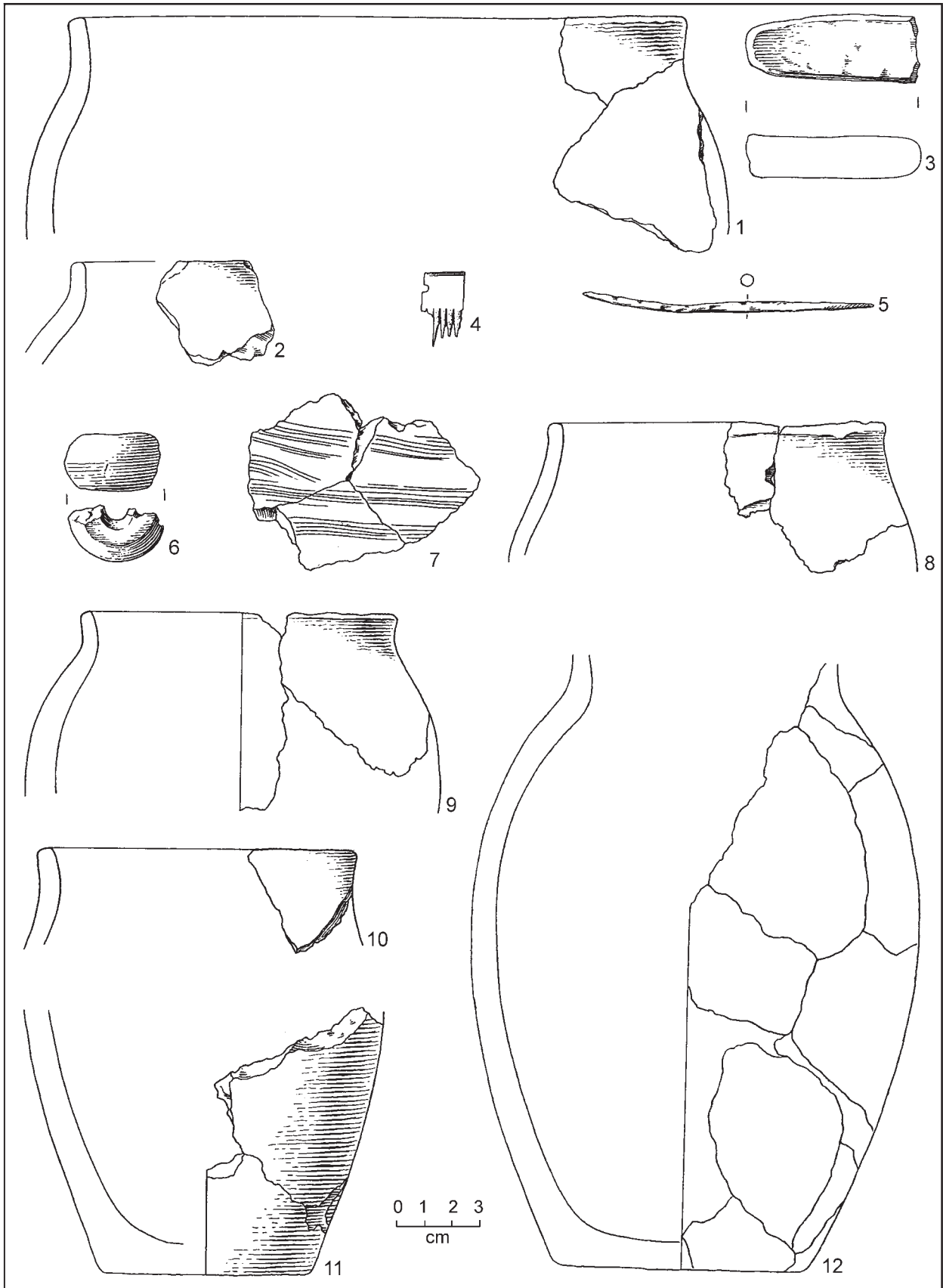
660-1798/76, černá uhlíkovitá, okrajový střep, obr. 65: 2

Obj. 87

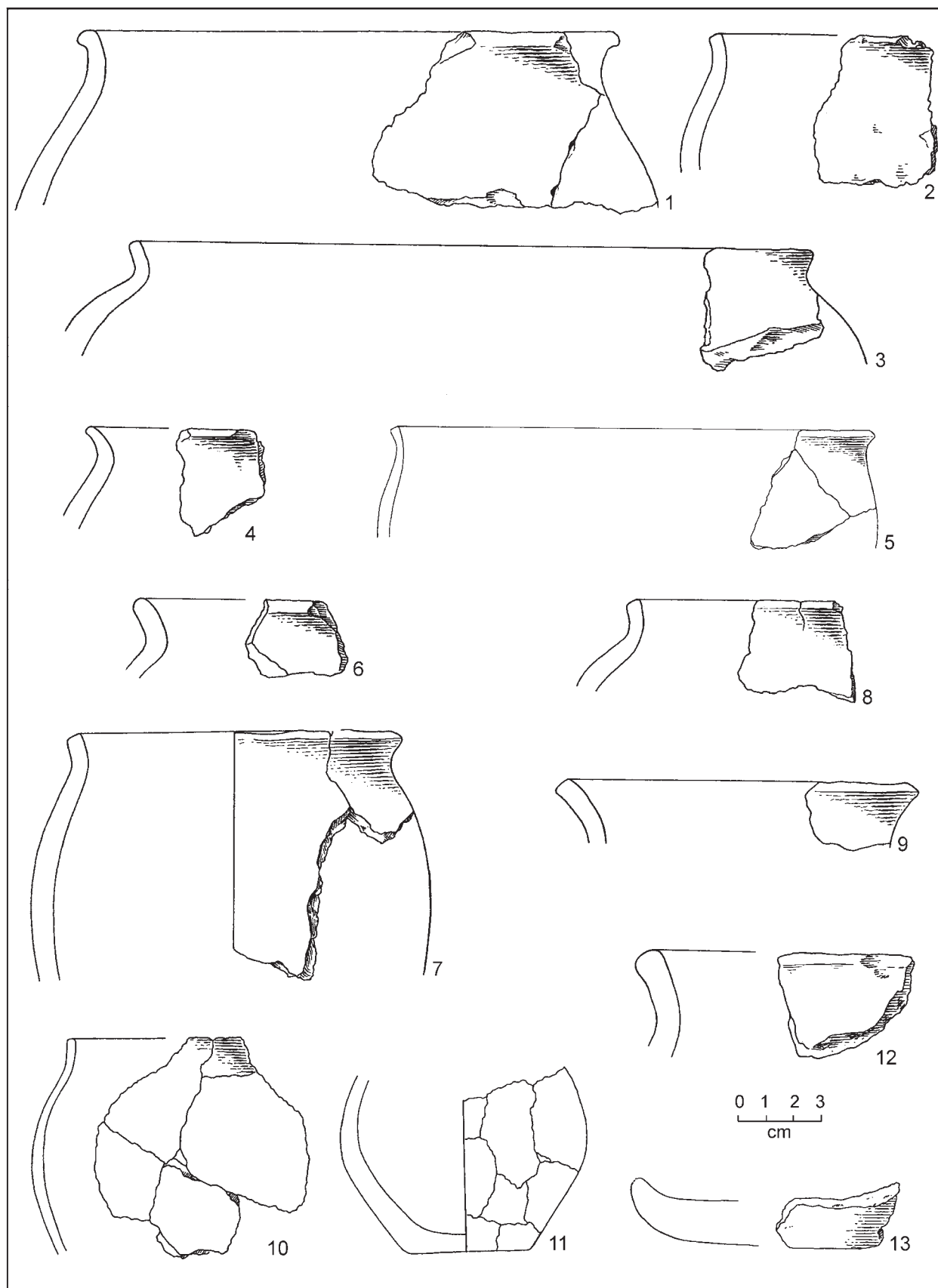
Jáma se vyrýsovala v podloží uprostřed ZP jižně od obj. 75 jako skvrna se zásypem zčásti tmavším až černým. Má čtyřúhelníkový půdorys o rozměrech 130 × 170 cm. Stěny jámy byly svislé, ploché dno se nacházelo v hloubce 50 cm pod úrovní podložího písku. V JV rohu jámy je ve dně kotlovitá prohlubeň o průměru 70 cm, zapuštěná 25 cm do dna objektu. Zásyp jámy byl bez vrstvení a měl stejný charakter jako kotlovitá prohlubeň.

660-54/76, promísený písek na okraji, štípaný kamenný artefakt, obr. 66: 2

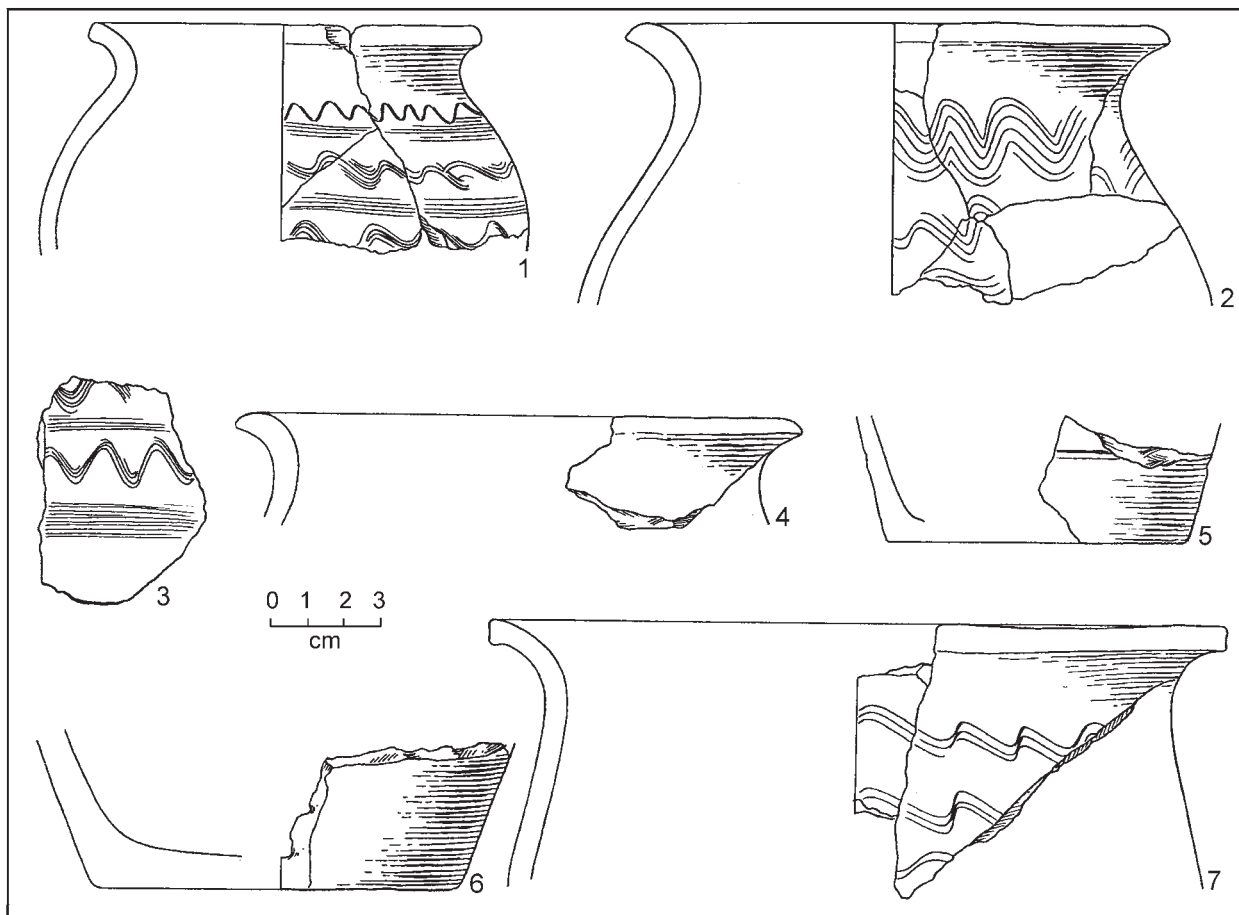
660-648/76, okrajový střep, obr. 66: 3

Obr. 62. Mutěnice-Zbrod, obj. 84 – 1: 660-752/76, 2: 660-754/76, 3: 660-11/76, 4: 660-70/76, 5: 660-227/76, 6: 660-99/76, 7: 660-1773/76, 8: 660-781/76, 9: 660-757/76, 10: 660-776/76, 11: 660-783/76, 12: 660-2160/76.

Obr. 63. Mutěnice-Zbrod, obj. 84 – 1: 660-756/76, 2: 660-765/76, 3: 660-782/76, 4: 660-778/76, 5: 660-787/76, 6: 660-779/76, 7: 660-784/76, 8: 660-754/76, 9: 660-745/76, 10: 660-775/76, 11: 660-2159/76, 12: 660-758/76, 13: 660-773/76 (10, 11 – $\frac{1}{4}$ skutečné velikosti).

Obr. 64. Mutěnice-Zbrod, obj. 86 – 1: 660-888/76, 2: 660-2167/76, 3: 660-890/76, 4: 660-1006/76, 5: 660-1005/76, 6: 660-893/76, 7: 660-894/76.

660-649/76, 20 cm pod podložím, v tmavé výplni S části, okrajový střep, obr. 66: 1

Osteologický materiál: 16 kusů (E-1, X-15)

Obj. 88

Západně od objektu 87 byla zjištěna podlouhlá mělká prohlubeň zapuštěná do podloží pouhých 5 cm. Pro tento objekt je charakteristický ostrý předěl mezi hlinitou vrstvou v její výplni a podložím. V podloží byly četné černé skvrny - nory a bílé tečky rozdrčených kamínků. Delší osa jámy je orientovaná přibližně Z-V, rozměry 210 × 80 cm. Černá vrstva obsahovala značné množství keramiky a zvířecí kosti.

660-7/76, tmavá hlinitá uprostřed, brousek, d. 5,2 cm, obr. 67: 2

660-8/76, brousek, d. 7 cm, obr. 67: 6

660-68/76, na dně, asi 10 cm pod podložím, šídlo, obr. 67: 3

660-133/76, mělká prohlubeň, předmět z pálené hlíny, obr. 67: 5

660-652/76, tmavá plocha uprostřed, v úrovni podloží až 10 cm výše, střep, obr. 67: 8

660-653/76, tmavá plocha uprostřed, v úrovni podloží až 10 cm výše, střep, obr. 67: 10

660-655/76, tmavá plocha uprostřed, v úrovni podloží až 10 cm výše, dno, obr. 67: 11

660-657/76, tmavá plocha uprostřed, v úrovni podloží až 10 cm výše, střep ze dna, obr. 67: 9

660-658/76, tmavá plocha uprostřed, v úrovni podloží až 10 cm výše, okraj, obr. 67: 7

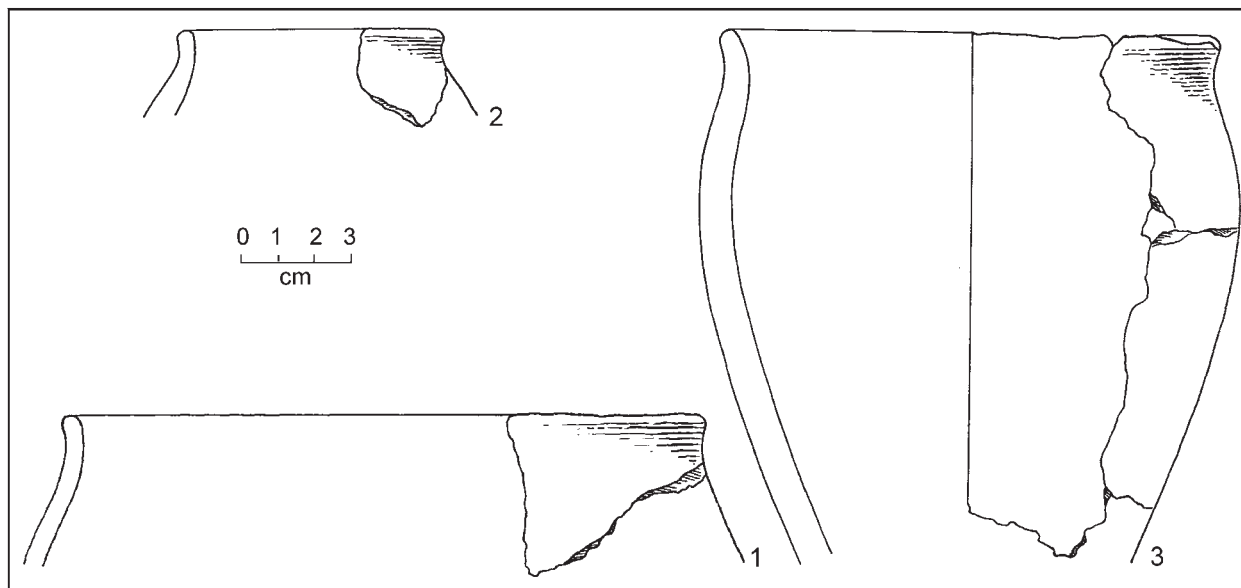
660-663/76, vybírání mělké prohlubně, okrajový střep, obr. 67: 1

660-2156/76, tmavá plocha uprostřed, v úrovni podloží až 10 cm výše, střep, obr. 67: 4

660-2157/76, tmavá hlinitá, asi 15 cm nad úrovní podloží, až 10 cm výše, JSš. 130 cm, ZVd. 100 cm, část nádoby, obr. 67: 12

Obj. 89

Vedle objektu 88 byla zachycena uprostřed ZP jen 10 cm nad podložím černá vrstva s četnými nálezy kostí a keramiky. Odebíráním vrstvy se pak po snížení rozdělila na dvě části, východní a západní. Pod východní částí černé vrstvy se v úrovni podloží vyrýsovala výplň jámy o rozměrech asi 230 × 90 cm, do níž klesalo kamení a keramika z horní černé vrstvy. Mělká jáma má protáhle mísovité dno, které je do podloží zahlobeno asi 20 cm. Černá výplň se ostře odlišuje od žlutého písčitého podloží. V západní části objektu leží v černé hlíně 10–15 cm nad podložím drobné kamení a zlomky zdobené keramiky. Po snížení vrstvy na úroveň podloží se vyrýsovala opět výplň menší prohlubně, která se ostře

Obr. 65. Mutěnice-Zbrod, obj. 86a – 1: 660-1791/76, 2: 660-1798/76, 3: 660-1790/76.

odlišovala od podloží a po vybrání měla mělký mísovitý tvar o průměru asi 100 cm a dno 10–15 cm pod úrovní podloží.

660-9/76, brousek, d. 7,7 cm, obr. 68: 4

660-10/76, brousek, d-11,9 cm, obr. 68: 8

660-38/76, černá výplň asi 20 cm pod úrovní podloží, opracovaný kámen, obr. 68: 6

660-69/76, černá výplň, 15 cm pod úrovní podloží, šídlo, obr. 68: 9

660-98/76, rozebírání V části tmavé plochy, zlomek přelenu, obr. 68: 13

660-675/76, rozebírání V části, 0–10 cm nad podložím, střep, obr. 68: 3

660-678/76, rozebírání V části, 0–10 cm nad podložím, okrajový střep, obr. 68: 2

660-690/76, rozebírání V části, 0–10 cm nad podložím, okrajový střep, obr. 68: 12

660-691/76, tmavá plocha v západní polovině, asi 10–20 cm nad úrovní podloží, okrajový střep, obr. 68: 7

660-694/76, tmavá plocha v západní polovině, asi 10–20 cm nad úrovní podloží, obr. 68: 10

660-709/76, rozebírání západní části, okrajový střep, obr. 68: 5

660-710/76, rozebírání západní části, střep, obr. 68: 16

660-715/76, rozebírání západní části, okrajový střep, obr. 68: 14

660-722/76, rozebírání profilku, střep ode dna, obr. 68: 11

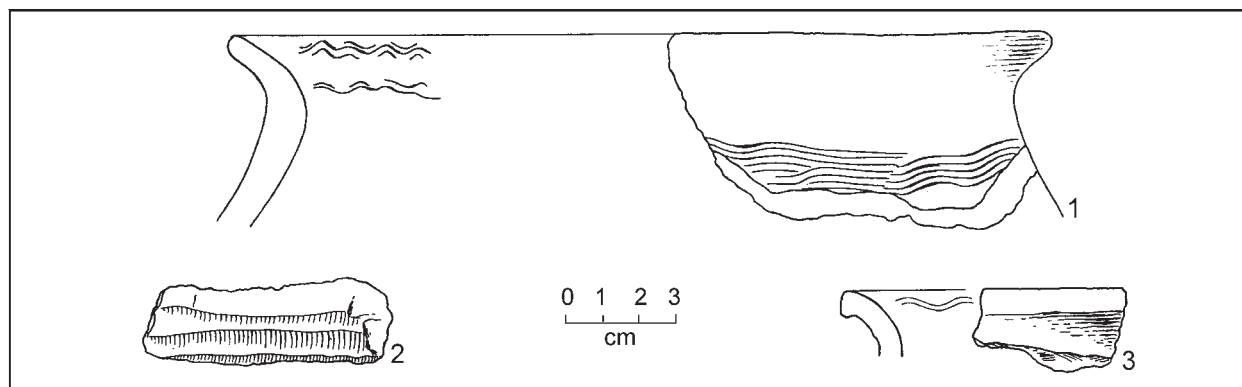
660-1834/76, rozebírání jižní části (v profilu), okrajový střep, obr. 68: 1

660-1835/76, rozebírání jižní části (v profilu), okrajový střep, obr. 68: 15

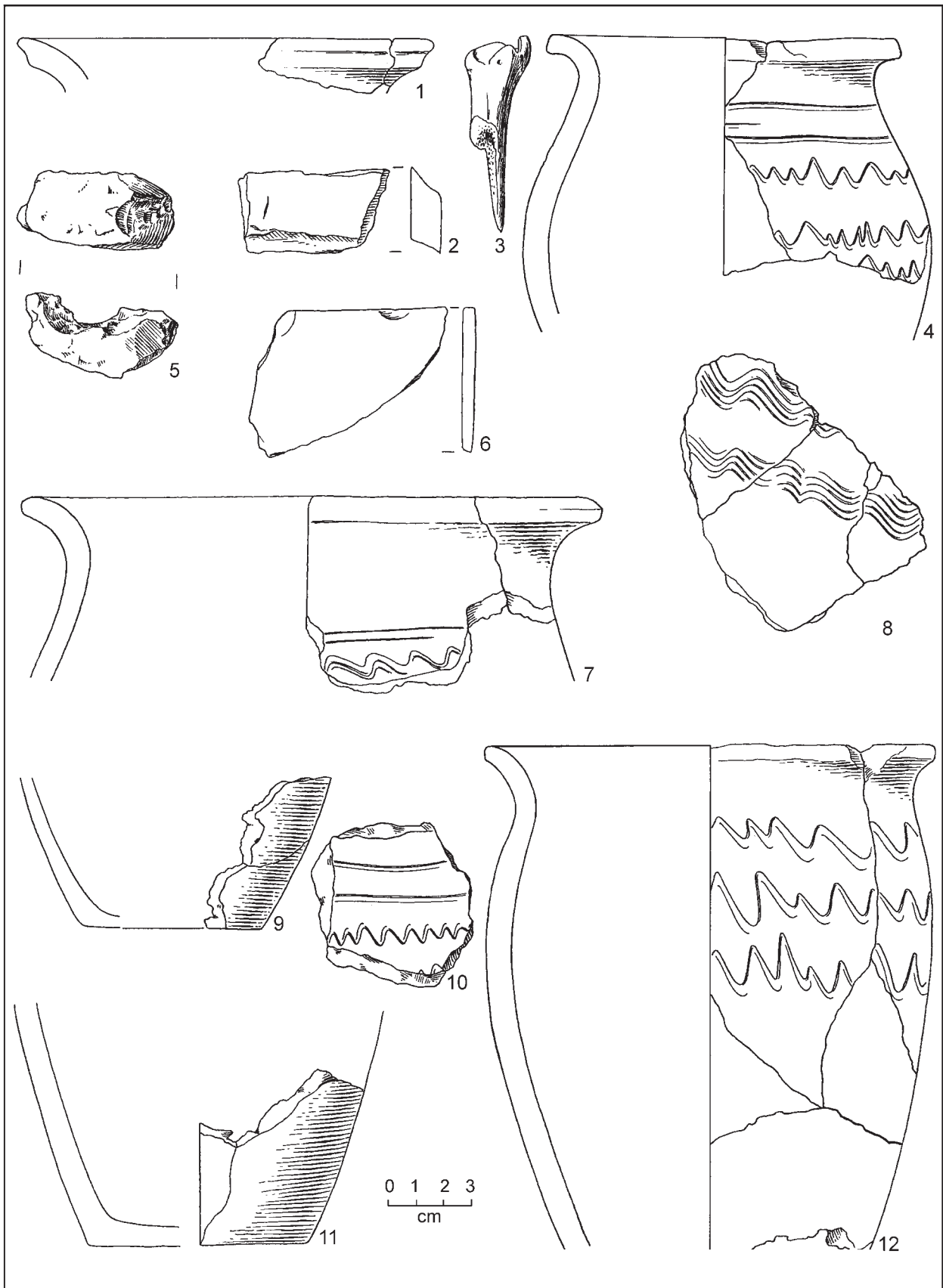
Osteologický materiál: 83 kusů (B-10, S-10, E-3, X-60)

Obj. 90

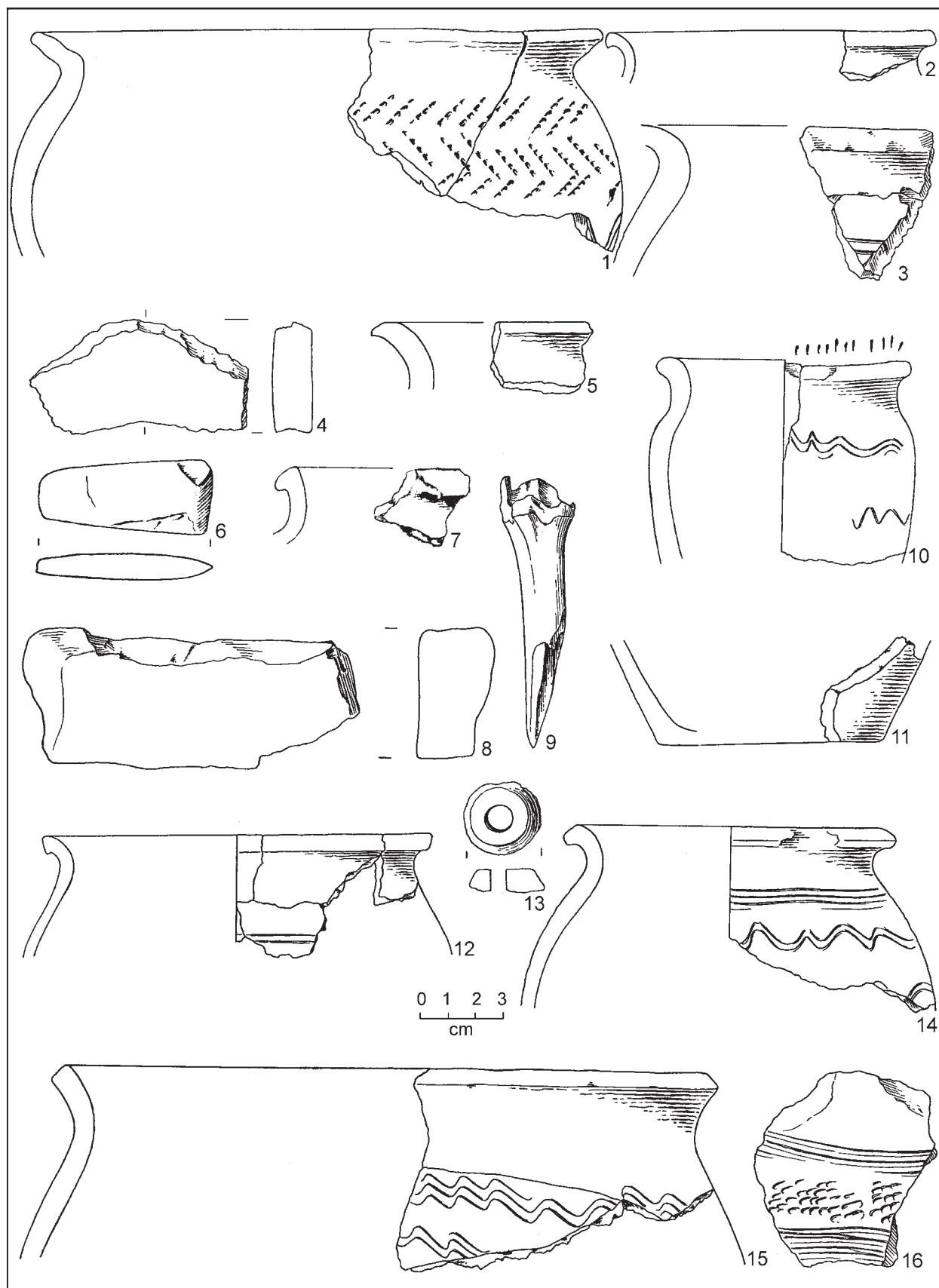
Podlouhlá jáma uprostřed jižní poloviny ZP měla rozměry 100 × 190 cm a delší osu ve směru SZ–JV. Složena byla ze dvou částí, západní měla tvar pravidelného obdélníku se svislými stěnami. Severní a jižní stěna byla červeně ožehnutá, na ploché dno jsme narazili v hloubce 60 cm pod úrovní podloží. Šířka této části je 75 cm. Na popsanou obdélnou jámu navazuje na východě okrouhlá

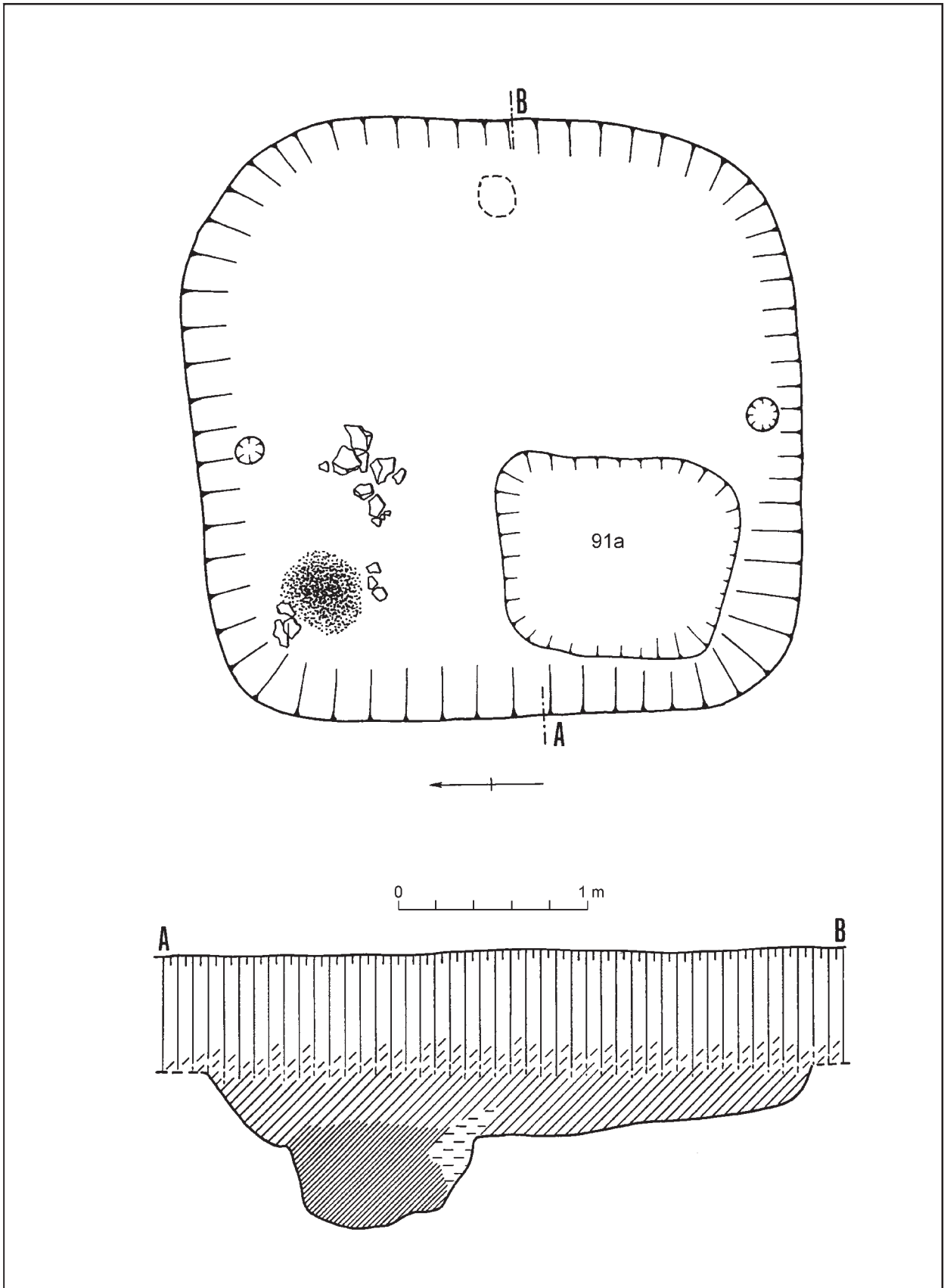
Obr. 66. Mutěnice-Zbrod, obj. 87 – 1: 660-649/76, 2: 660-54/76, 3: 660-648/76.

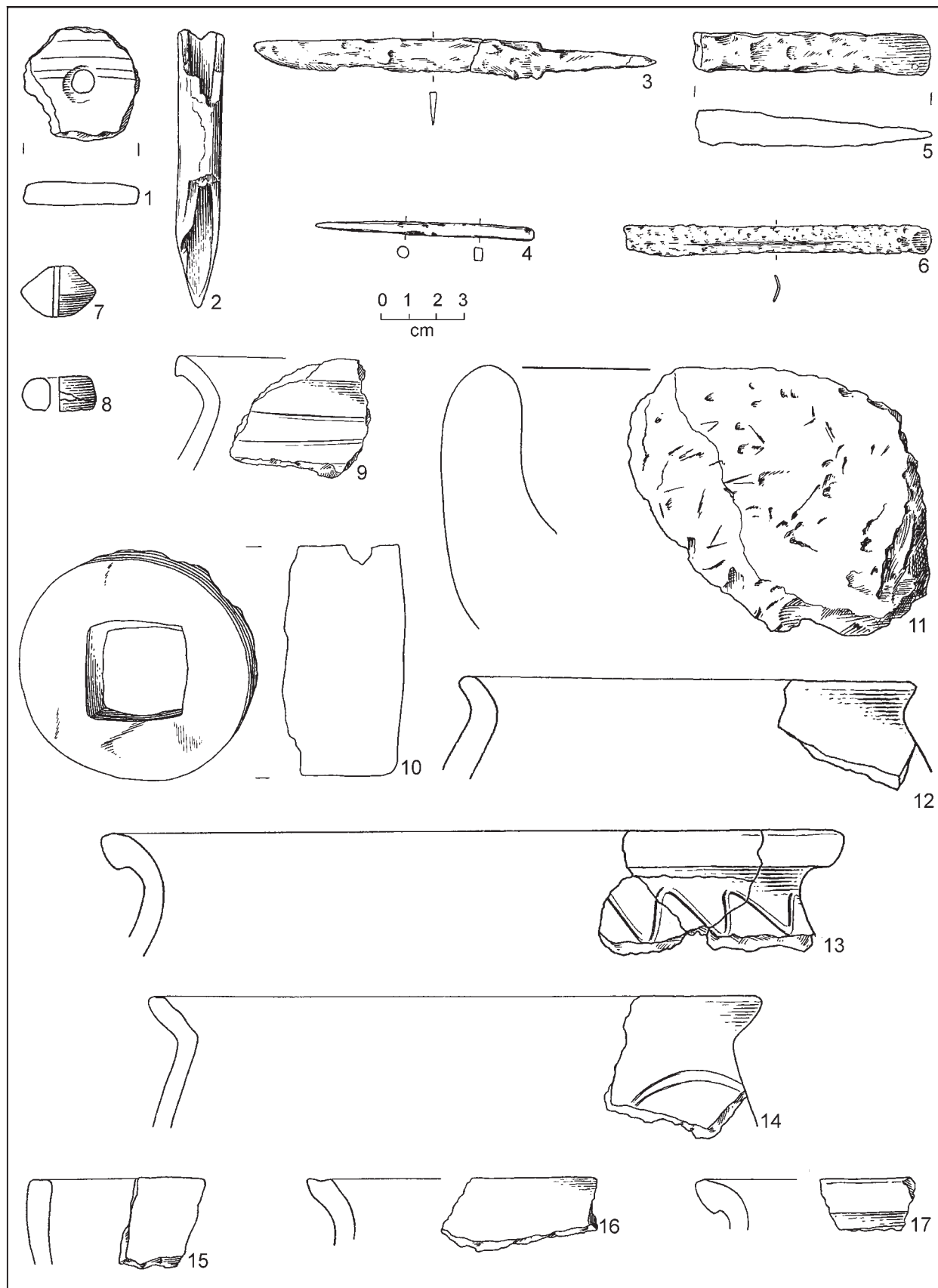
Obr. 67. Mutěnice-Zbrod, obj. **88** – 1: 660-663/76, 2: 660-7/76, 3: 660-68/76, 4: 660-2156/76, 5: 660-133/76, 6: 660-8/76, 7: 660-658/76, 8: 660-652/76, 9: 660-657/76, 10: 660-653/76, 11: 660-655/76, 12: 660-2157/76 (9 – 1/3 skutečné velikosti).

Obr. 68. Mutěnice-Zbrod, obj. 89 – 1: 660-1834/76, 2: 660-678/76, 3: 660-675/76, 4: 660-9/76, 5: 660-709/76, 6: 660-38/76, 7: 660-691/76, 8: 660-10/76, 9: 660-69/76, 10: 660-694/76, 11: 660-722/76, 12: 660-690/76, 13: 660-98/76, 14: 660-715/76, 15: 660-1835/76, 16: 660-710/76 (2, 11, 12 – ¼ skutečné velikosti).

Obr. 69. Mutěnice-Zbrod, obj. 91, obj. 91a.

Obr. 70. Mutěnice-Zbrod, obj. 91 – 1: 660-100/76, 2: 660-71/76, 3: 660-199/76, 4: 660-230/76, 5: 660-233/76, 6: 660-228/76, 7: 660-101/76, 8: 660-102/76, 9: 660-847/76, 10: 660-13/76, 11: 660-140/76, 12: 660-858/76, 13: 660-832/76, 14: 660-842/76, 15: 660-864/76, 16: 660-843/76, 17: 660-853/76 (10 – ¼ skutečné velikosti).

prohlubeň, která má v úrovni podloží průměr asi 120 cm. Její strmé stěny se ke dnu mírně sbíhají. Dno bylo v hloubce 75 cm pod úrovní podloží, v něm se vyrýsovala kotlovitá jamka o průměru asi 70 cm. V černé hlinité výplni okrouhlé východní části byly u jižní a východní stěny nalézány jednotlivé kameny a keramika. Ve spodní vrstvě je černá výplň promísená pískem. Kotlovitou jamku vyplňuje směs jílu a rozmělněných uhlíků. Našly se zde i kusy špatně přepálené mazanice s otisky prutů na jedné straně, druhá strana je vyhlazená.

660-1115/76, západní část, okrajový střep, obr. 46: 10

660-1116/76, západní část, okrajový střep, obr. 46: 9

Obj. 91, 91a

Uprostřed ZP se vyrýsovala tmavě hlinitá výplň zemnice 91 (obr. 69), která měla čtvercovitý půdorys a stěnu dlouhou 310 cm. Z ní vystupovaly na úroveň podloží ojedinělé kameny a v JV rohu kosti zvířecí nohy v anatomickém uložení. V severní polovině ležela v zásypu na úrovni podloží koňská lebka. Zemnice měla strmé stěny a ploché dno v hloubce 35 cm pod úrovní podloží. V JZ rohu se ve dně rýsuje tmavší výplň menší jámy obj. 91a s rozměry asi 100 × 120 cm. OZ bylo objeveno v SZ koutě zemnice v podobě kruhovitě skvrny tmavší hlíny s popelem. V okolí OZ jsme našli několik rozhozených pískovců a slepenců a byl zaznamenán podložní písek do červena ožehnutý. Ve výplni obj. 91 bylo značné množství keramiky. Mezi drobnými kameny nalezeny i zlomky svoru. V okolí obj. 91 bylo v podloží několik menších kúlových (?) jamek. V samotném objektu zjištěna uprostřed jižní stěny jamka hluboká 10 cm o průměru 13 cm, dále těsně při severní stěně uprostřed její délky jamka hluboká 20 cm a konečně uprostřed délky východní stěny jamka o průměru 20 cm a hluboká také 20 cm.

660-13/76, tmavá hlinitá výplň prohlubně, v JZ rohu, rotační brus, obr. 70: 10

660-71/76, tmavá výplň ve východní části, 20 cm pod podložím, kostěné šídlo, obr. 70: 2

660-100/76, tmavá výplň severní poloviny, přeslen, v. 4 cm, obr. 70: 1

660-101/76, tmavá výplň severní poloviny, přeslen, v. 2,7 cm, obr. 70: 7

660-102/76, tmavá výplň, 20 cm pod podložím ve V části, přeslen, v. 2,5 cm, obr. 70: 8

660-199/76, nad zásypem, železný nůž, d. 14,4 cm, obr. 70: 3

660-228/76, nad zásypem, železné kování, d. 10,9 cm, obr. 70: 6

660-230/76, nad zásypem, železo, d. 7,5 cm, obr. 70: 4

660-233/76, u dna při severní stěně, železný klín, d. 8,4 cm, obr. 70: 5

660-817/76, tmavá výplň, 0–30 cm pod podložím, okrajový střep, obr. 71: 1

660-836/76, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 71: 2

660-837/76, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 71: 7

660-840/76, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 71: 4

660-841/76, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 71: 3

660-842/76, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 70: 14

660-843/76, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 70: 16

660-844/76, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 71: 5

660-847/76, výplň S části jámy (část), střep s okrajem, obr. 70: 9

660-853/76, rozebírání profilu, okrajový střep, obr. 70: 17

660-858/76, rozebírání profilu, okrajový střep, obr. 70: 12

660-859/76, rozebírání profilu, střep, obr. 54: 8

660-2163/76, z profilu, 120 cm od Z okraje, 10 cm pod úrovní okraje, nádobka, obr. 71: 6

660-862/76, střep ze dna, obr. 71: 8

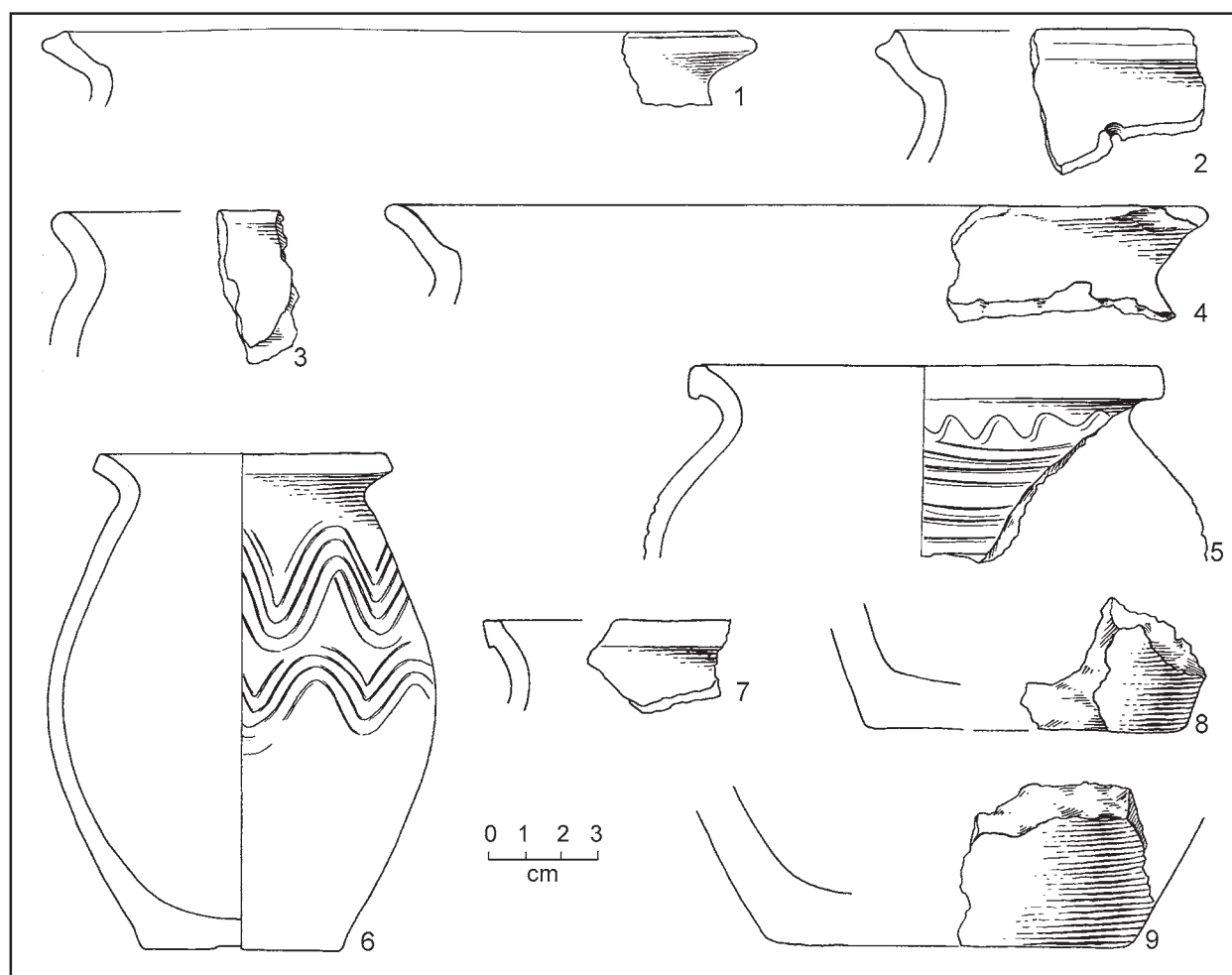
660-864/76, okrajový střep, obr. 70: 15

660-865/76, střep ode dna, obr. 71: 9

Osteologický materiál: 176 kusů (E-24, B-24, S-9, O, C-9, L-5, G-3, osel, bukač, X-100)

Obj. 92, 92a

Uprostřed jižního okraje ZP se objevila zemnice pravidelného čtvercovitého půdorysu (obr. 72) o stěnách 320 × 350 cm. V úrovni podloží se její výplň jevila méně zřetelně než podobné objekty na popisovaném sídlišti, protože byla silně promísená pískem a nejdříve jen v západní části lemovaná tmavším hlinitým pruhem. Teprve při dalším vybírání se objevil slabý tmavší pruh také kolem ostatních stěn objektu. Výplň přinesla jen poměrně málo nálezu. U jižní stěny v hloubce 35 cm pod úrovní podloží stála dolní část větší nádoby. Na plochém písčitém dně 50–55 cm hluboko pod podložím se v západní a částečně i v SV části nacházely útržky ztvrdlé udusané písčitohlinité vrstvy. V JV rohu se v podlaze rýsovala černá kruhovitá výplň jámy, označená jako obj. 92a. Měla průměr 60 cm, kotlovité dno 20 cm pod úrovní podlahy objektu 92 a černou hlinitou výplň s několika zlomky zvířecích kostí, s atypickými střípky a hručkami struskovité hmoty. OZ v SZ rohu zemnice představovala neuspořádaná skupina ožehnutého pískovcového kamení na ploše o průměru asi 50 cm. Jeden zvláště velký kámen ohraničoval skupinu od východu. Kamení leželo v černé uhlíkovité vrstvě, horní kameny se nacházely ještě v promísené písčité vrstvě a mezi nimi se objevovaly větší kusy keramiky, některé evidentně rozbité o kameny. Po rozebrání kamení se v podlaze zemnice zjistila mělká prohlubeň o průměru 50 cm, zapuštěná 5 cm do podlahy. Byla vyplněna sytě černou zeminou a kamením a na dně červeně ožehnutý písek. Velký kámen východně od OZ měl nejsilnější ožehnutí na horní straně, možná tedy neležel v původní poloze. Nedaleko OZ se u severní stěny objektu těsně u dna našly dva odřezky částečně opracovaného parohu (660-79-80/76), ve východní části objektu asi 15 cm nad dnem, tedy 40 cm pod úrovní podloží ležela bočnice z kostěného hřebene (660-76/76), opodál další opracovaný předmět z parohoviny, malý úštěpek parohoviny (660-78/76) byl nalezen také v SZ části zásypu. Při detailním sledování stěn u dna byly podél východní stěny v SZ koutě zjištěny náznaky mělkého žlábků. V bočních svislých stěnách zemnice jsme zaznamenali nevelké dutiny: v západní stěně 15 cm nad dnem blízko JZ rohu dutina o průměru 18–20 cm s hloubkou ve stěně asi 15 cm. V JZ rohu zasahuje až 5

Obr. 71. Mutěnice-Zbrod, obj. 91 – 1: 660-817/76, 2: 660-836/76, 3: 660-841/76, 4: 660-840/76, 5: 660-844/76, 6: 660-2163/76, 7: 660-837/76, 8: 660-862/76, 9: 660-865/76.

cm pod dno objektu dutina 20 cm vysoká a 27 cm široká a zahloubená do stěny 20 cm. V jižní stěně objektu blízko JV rohu byla 10 cm nad dnem ve stěně 15 cm hluboká dutina 25 cm vysoká a 35 cm široká. Obsahovala brousek a zlomek keramiky. Podél stěn zjištěna soustava kůlových jamek, kůly zpravidla byly tři při každé stěně, jeden vždy uprostřed, dva blíže rohů, přímo v rozích však kůly nebyly. Jamky měly průměr asi 12–15 cm a do dna byly zapuštěny 5–30 cm. V okolí OZ bylo zjištěno několik dalších kůlových jamek.

660-28/76, výklenek v JV rohu, brousek, d. 6,5 cm, obr. 73: 10

660-76/76, 40 cm pod podloží ve V části, bočnice hřebínku, obr. 73: 7

660-77/76, na dně pod profilem, 75 cm od V stěny, opracovaná kost, obr. 73: 8

660-79/76, u dna v SZ části, opracovaný paroh, obr. 73: 6

660-80/76, u na v SZ části, opracovaný paroh, obr. 73: 5

660-200/76, nad zásypem S části jámy, asi 10 cm nad podloží, železná šipka, d. 8,7 cm, obr. 73: 9

660-1392/76, okrajový střep, obr. 73: 3

660-1398/76, promísená písčitá výplň, okrajový střep, obr. 73: 1

660-1402/76, promísená písčitá výplň, okrajový střep, obr. 73: 2

660-1404/76, výklenek v JV rohu, okrajový střep, obr. 73: 4

660-1410/76, okrajový střep, obr. 73: 14

660-1431/76, v jižní stěně, dno, obr. 73: 15

660-1432/76, v profilu u Z okraje, mezi kameny v SZ rohu (nad ohništěm) a v profilu u OZ na dně obj., část nádoby, obr. 73: 13

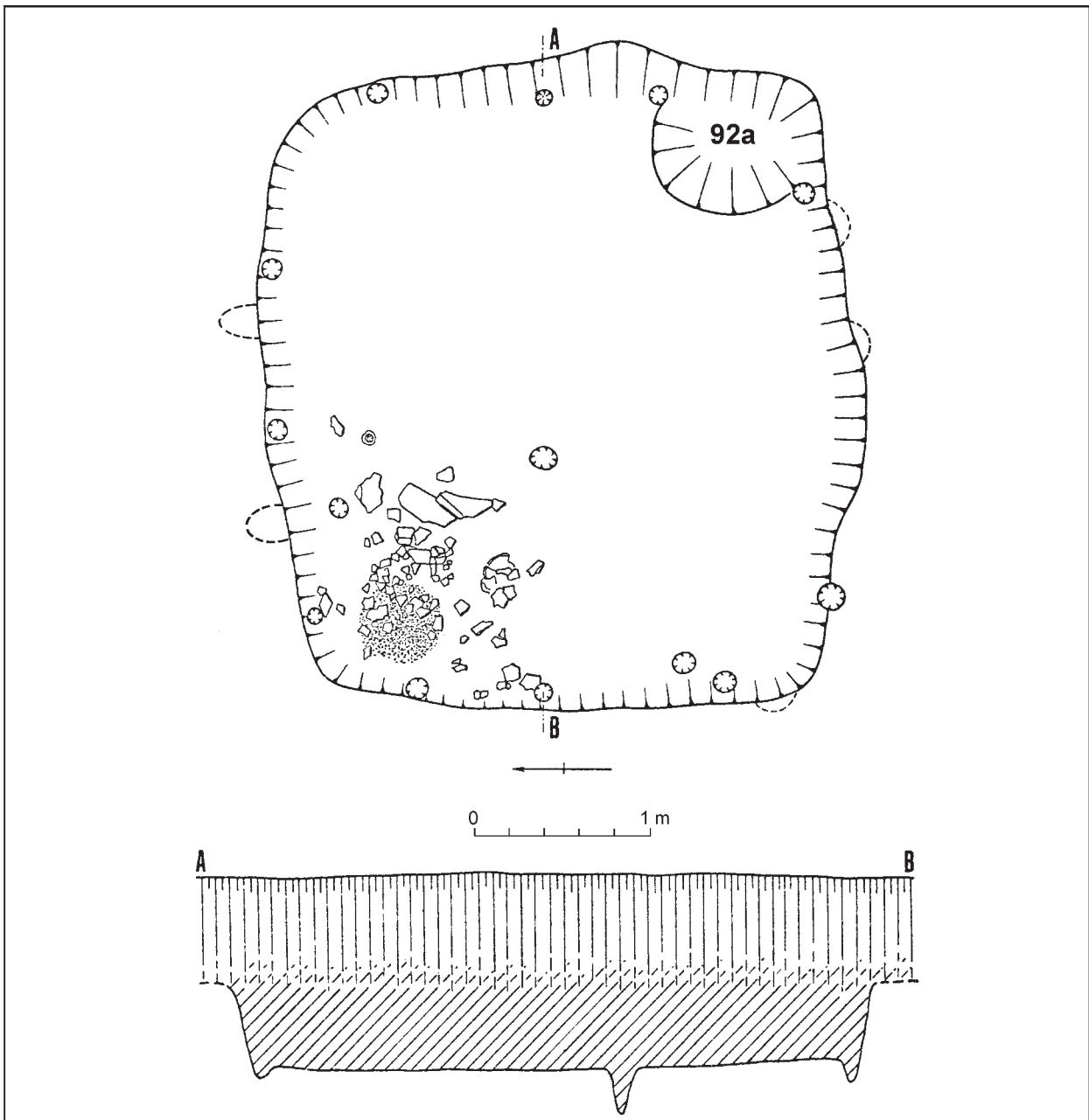
660-2174/76, v jižní stěně a v profilu, 20 cm od Z stěny, 25 cm nad dnem, okrajový střep, obr. 73: 11

660-2175/76, v profilu u ohniště na dně objektu, část nádoby, obr. 73: 12

Osteologický materiál: 30 kusů (B-6, S-3, srnec, X-20)

Obj. 93

Mezi zemnicemi 92 a 96 na jihu ZP se objevila jáma hruškovitého průřezu vyhloubená u SV rohu objektu 92. V hladině podloží měla průměr 95 cm a ke dnu se zužovala na 70 cm, ale těsně nad dnem byla široká 90 cm. Výplň jámy tvořila tmavá písčitohlinitá vrstva, která obsahovala větší šedé a často přepálené pískovce. Bylo tu i několik zvířecích kostí, ojedinělé uhlíky, hrudky tmavé jílovité hlíny a zlomky keramiky. Kotlovité dno pokrýva-

Obr. 72. Mutěnice-Zbrod, obj. 92.

la černá uhlíková vrstva s několika drobnými šedými pískovci, s atypickými keramickými zlomky a hrudkami železné strusky. Těsně na dně byla tenká vrstva hnědého promíseného písku, která se výrazně odlišovala od sypkého podložního písku.

660-1298/76, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 64: 12

660-1352/76, tmavá výplň u dna jámy, střep, obr. 74: 11

660-1354/76, tmavá výplň u dna jámy, střep dna, obr. 46: 12

Osteologický materiál: 19 kusů (B-5, S-2, G-1, C-1, X 10)

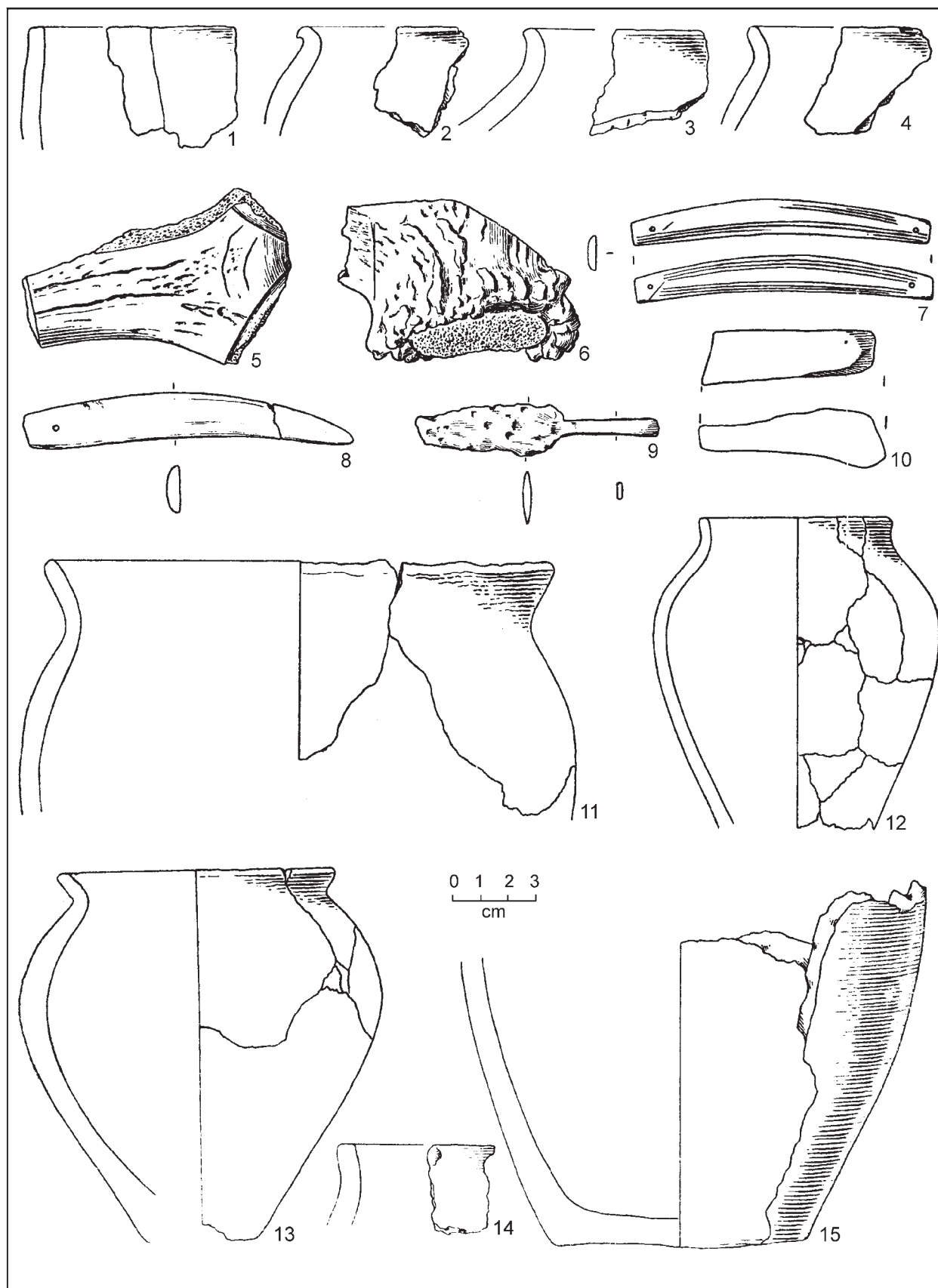
Obj. 94, 94a

Na jižním okraji ZP těsně nad podložím zjištěna černá hlinitá vrstva, ve které spolu s ojedinělými drobnými

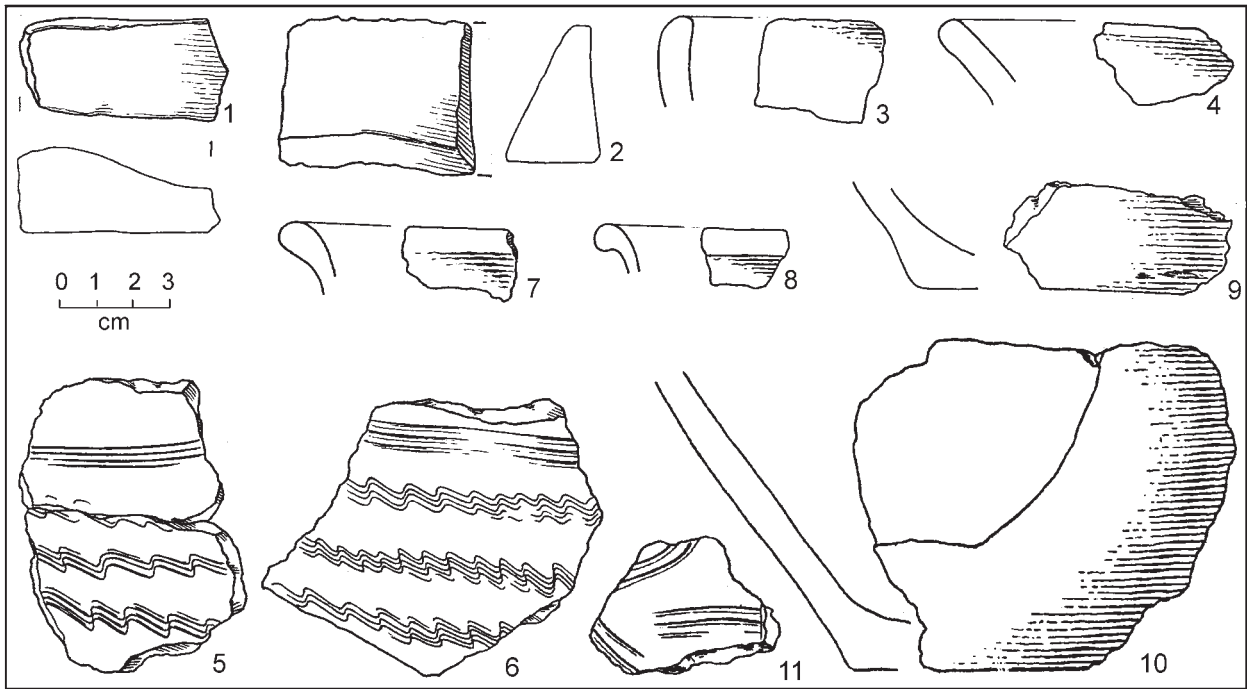
pískovci a slepenci byly poměrně četné zlomky keramiky. Pod ní se v podloží vyrýsovala sytě černá hlinitá výplň oválné jámy obj. 94a o rozměrech 140 × 90 cm a s delší osou ve směru Z-V. Podél jižního okraje výplně vytvořily bílé drobné kameny souvislejší horizont, který proklesl do výplně jámy se dnem 30 cm pod úroveň podloží. Mezi vrstvou bílého drobného kamení byl nalezen i zlomek pražnice. V okolí jámy se v písku objevovaly kousky roztroušené mazanice, které zasahují do horní části zásypu obj. 97 a objevují se i v obj. 93. Souvisí možná s úlomky keramiky, které byly mezi zlomky mazanice nalezeny.

660-26/76, černá výplň, brousek, d. 5,1 cm, obr. 74: 2

660-27/76, černá výplň, brousek, d. 5,6 cm, obr. 74: 1

Obr. 73. Mutěnice-Zbrod, obj. 92 – 1: 660-1398/76, 2: 660-1402/76, 3: 660-1392/76, 4: 660-1404/76, 5: 660-80/76, 6: 660-79/76, 7: 660-76/76, 8: 660-77/76, 9: 660-200/76, 10: 660-28/76, 11: 660-2174/76, 12: 660-2175/76, 13: 660-1432/76, 14: 660-1410/76, 15: 660-1431/76 (12 – ¼ skutečné velikosti).

Obr. 74. Mutěnice-Zbrod, obj. 94 – 1: 660-27/76, 2: 660-26/76, 3: 660-1372/76, 4: 660-1370/76, 5: 660-1363/76, 6: 660-1361/76, 7: 660-1365/76, 8: 660-1378/76, 9: 660-1377/76, obj. 93 – 10: 660-1354/76, 11: 660-1352/76.

660-1361/76, povrch – rozebírání (úroveň podloží), střep, obr. 74: 6

660-1363/76, povrch – rozebírání (úroveň podloží), střep, obr. 74: 5

660-1365/76, povrch – rozebírání (úroveň podloží), okrajový střep, obr. 74: 7

660-1370/76, černá výplň, okrajový střep, obr. 74: 4

660-1371/76, černá výplň, střep dna, obr. 74: 10

660-1372/76, černá výplň, okrajový střep, obr. 74: 3

660-1377/76, tmavá hlinitá výplň, střep dna, obr. 74: 9

660-1378/76, tmavá hlinitá výplň, okrajový střep, obr. 74: 8

Obj. 95a, 95b

Uprostřed jižní části ZP se pod ornici 25 cm nad podložím objevila nepravidelná plocha černé zeminy. V ní ojediněle vystupovalo kamení a bílé skvrny pocházející patrně z rozmělněných drobných pískovců, nebo spíše vápenců. Na jižní straně této plochy se nacházela menší popelovitá čočka, při jejím jižním okraji byla nalezena bronzová litá přezka (660-187/76). Pod černou vrstvou hlíny se v podloží vyrýsovaly dva zahloubené objekty. Mělká jamka nepravidelného tvaru o průměru 160 cm a plochým dnem jen 12 cm pod úrovní podloží byla označena jako obj. 95a. Její černá výplň se ostře odlišovala od podloží, obsahovala vedle zlomků mazanice a drobného kamení ojedinělé zlomky keramiky a kosti. Východně od jámy 95a se vyrýsovala jiná jáma o průměru 76 cm – objekt 95b. Její mísovité dno bylo do podloží zapuštěno 18 cm. Výplň se ostře od podloží odlišovala, ale kromě drobných růžových a šedých pískovcových slepenců zde byly nalezeny jen atypické zlomky keramiky a kosti. Jižně od obj. 95b byla asi 10 cm nad úrovní

podloží skupina drobných pískovců, pod ní se objevila menší prohlubeň s šedou písčito-hlinitou výplní, která obsahovala pouze atypické zlomky keramiky.

660-1200/76, okrajový střep z rozebírání nadpodložní vrstvy ø 24 cm, obr. 75: 1

Objekt 95a:

660-1205/76, černá výplň, střep ode dna, obr. 75: 5

660-1206/76, okrajový střep, obr. 75: 3

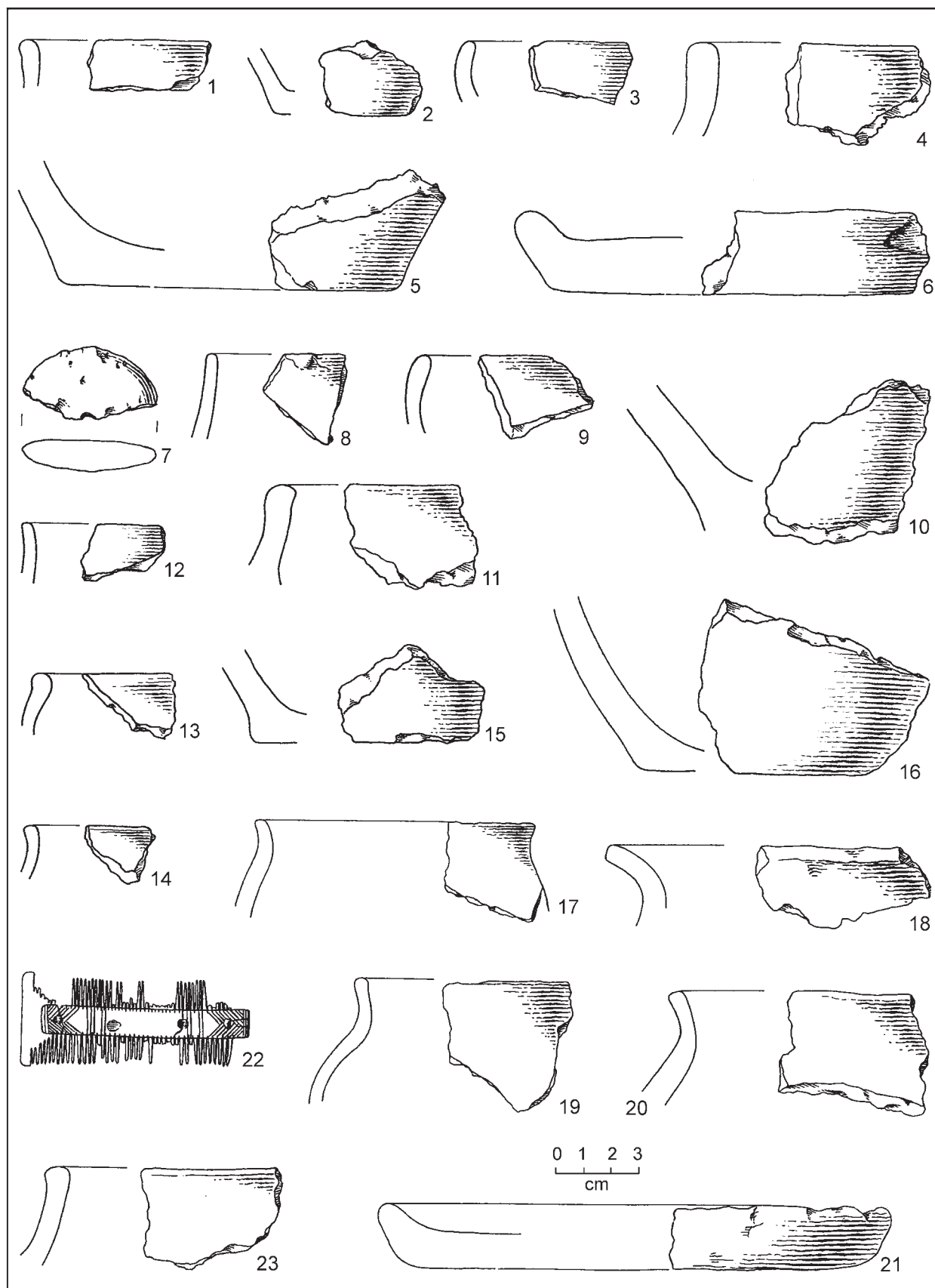
660-1209/76, střep ode dna, obr. 75: 2

660-1212/76, část misky, obr. 75: 6

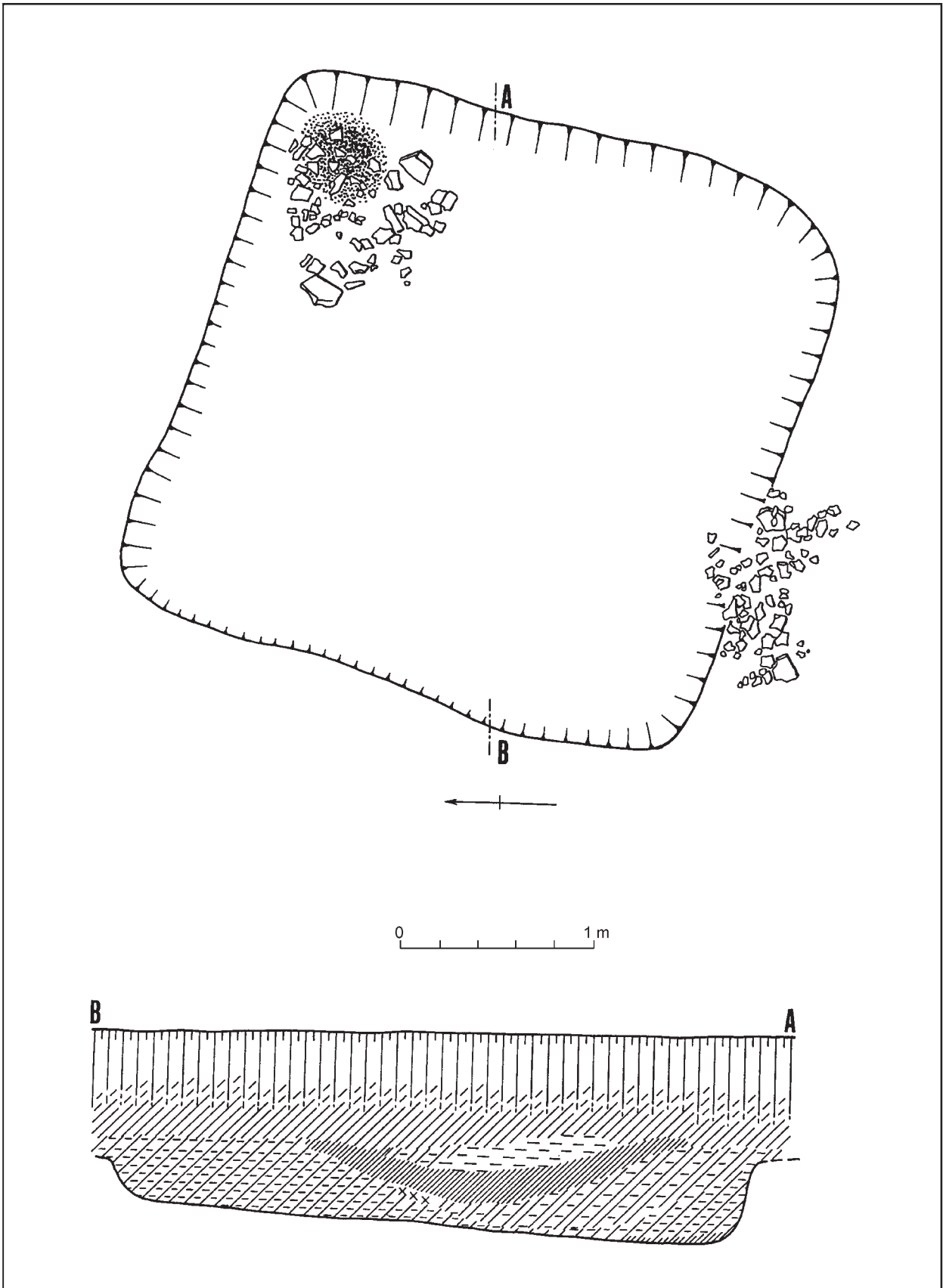
660-1216/76, okrajový střep, obr. 75: 4

Obj. 96

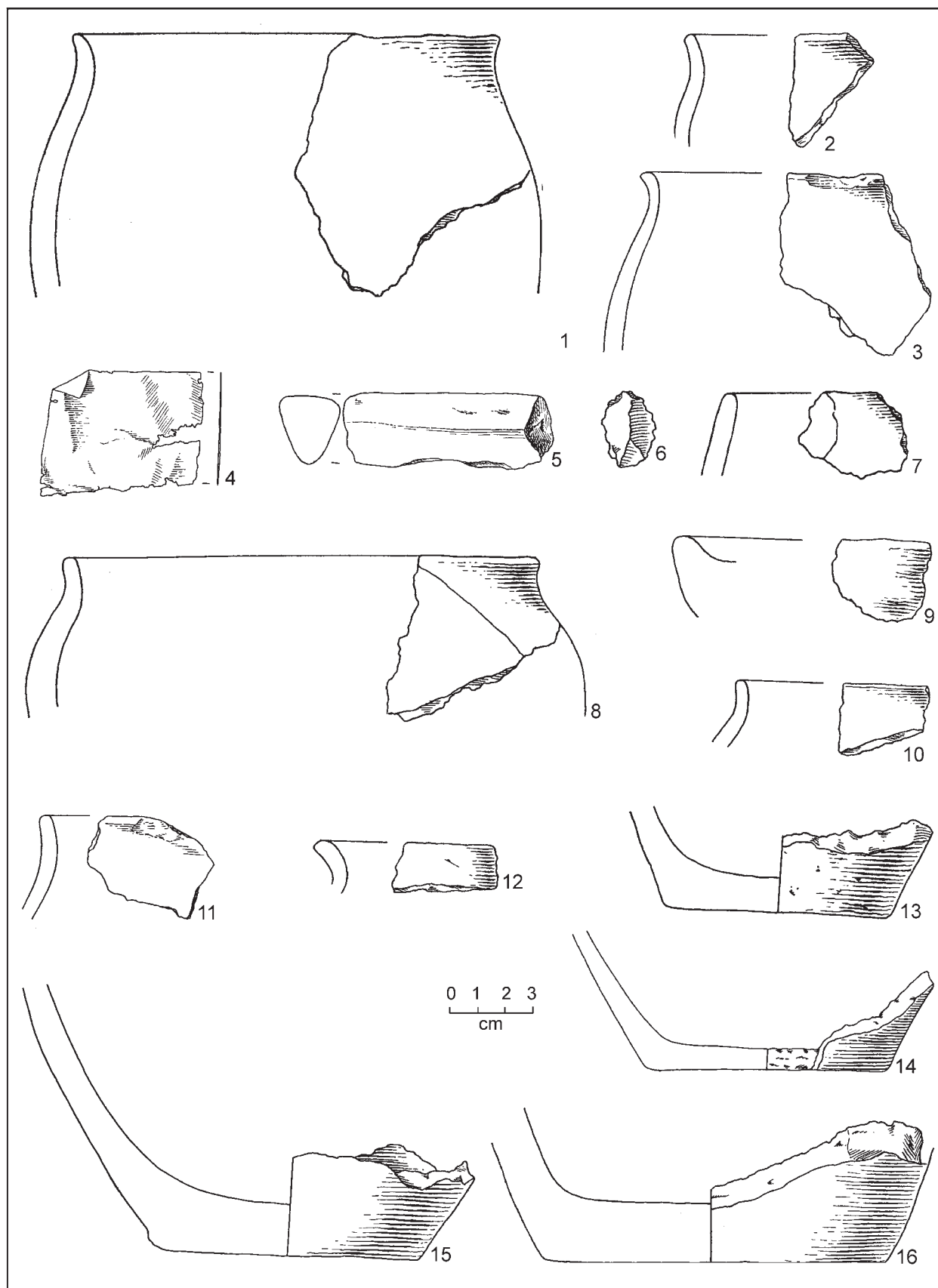
Zemnice s plochým dnem a se strmými stěnami byla objevena v jižní části ZP, ale její výplň nebyla jednoduší. Při východní a západní stěně objektu 96 byla tmavá hlinitá, jinde promísená písčítá (obr. 76), takže se zpočátku zdálo, že by mohlo jít o dva samostatné objekty. Po JZ straně zásypu se v úrovni podloží nalézaly drobné kousky železné strusky a keramiky. V šedé hlinité výplni se nad střední částí objektu objevila písčítá vrstva, pod pískem vrstva uhlíkovitá, která souvisí s černou vrstvou obj. 96a na JZ straně obj. 96. Nálezy strusky byly v menší míře i ve vrstvě nad zásypem obj. 96. Pod uhlíkovitou vrstvou jsou ve střední části objektu dva útržky mazlavého jílu (asi 25 cm nad dnem). Níže byl zásyp jen písčito-hlinitý, pouze ve východní části zemnice jsme se setkali u dna opět s černou vrstvou. Úprava podlahy nebyla zjištěna, jen místy bylo vidět menší bělavé skvrny, zřejmě zbytky popela. Na dně 30 cm pod úrovní podloží bylo roztroušeno větší kamení, ojediněle i větší kousky časně slovanské keramiky. Celé dno zemnice se nepatrně svažovalo k SV, kde je v koutě 40 cm pod pod-

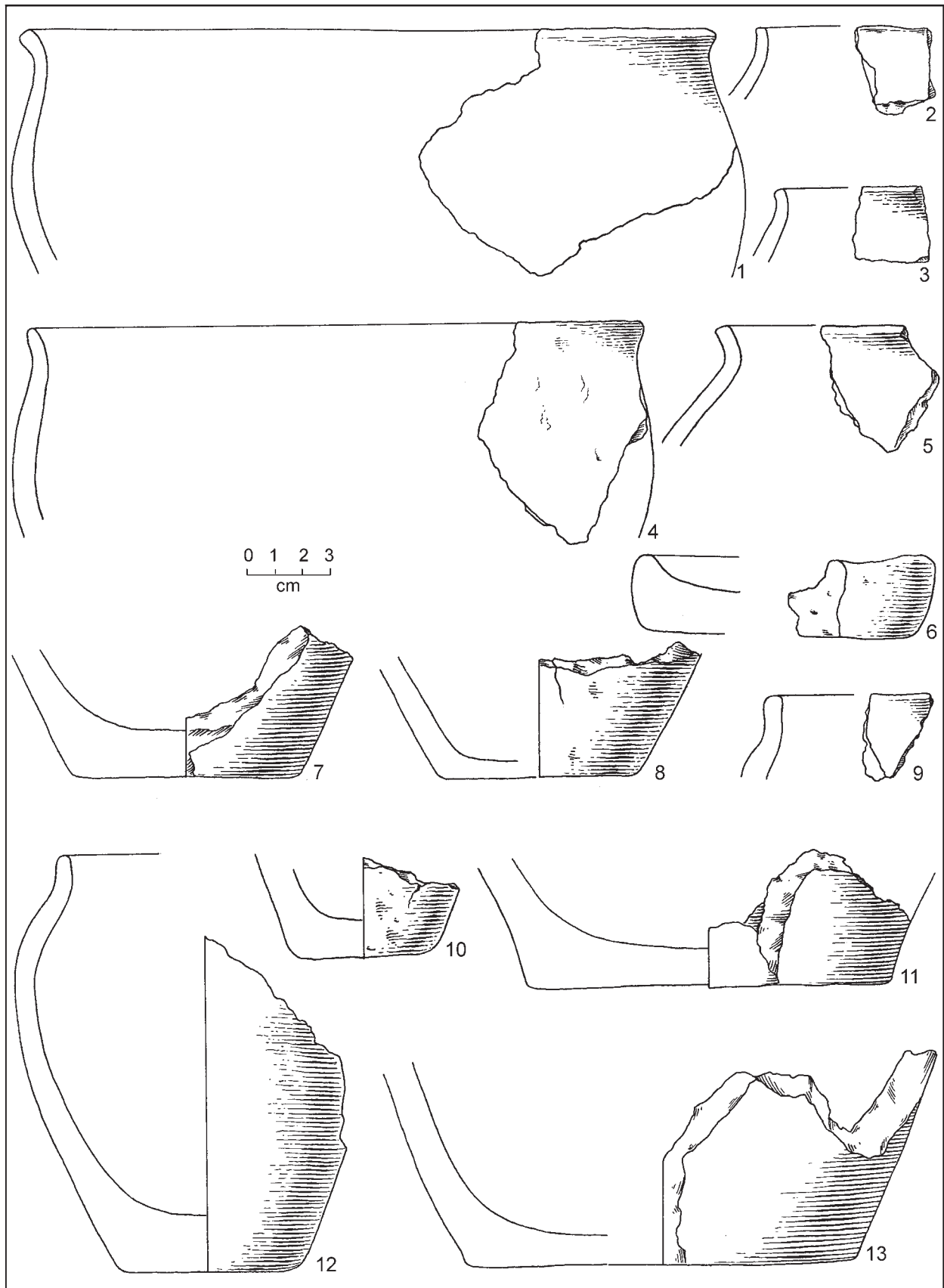
Obr. 75. Mutěnice-Zbrod, obj. **95** – 1: 660-1200/76, obj. **95a** – 2: 660-1209/76, 3: 660-1206/76, 5: 660-1205/76, 6: 660-1212/76, obj. **95b** – 4: 660-1216/76, obj. **97** – 7: 660-111/76, 8: 660-1273/76, obj. **98** – 9: 660-494/76, 10: 660-493/76, 11: 660-495/76, obj. **103** – 12: 660-1928/76, 13: 660-1925/76, 14: 660-1927/76, obj. **104** – 15: 660-1217/76, 16: 660-1222/76, obj. **117** – 17: 660-514/76, 18: 660-515/76, 19: 660-517/76, 20: 660-507/77, 21: 660-512/76, obj. **108** – 22: 660-75/76, obj. **125** – 23: 660-538/77.

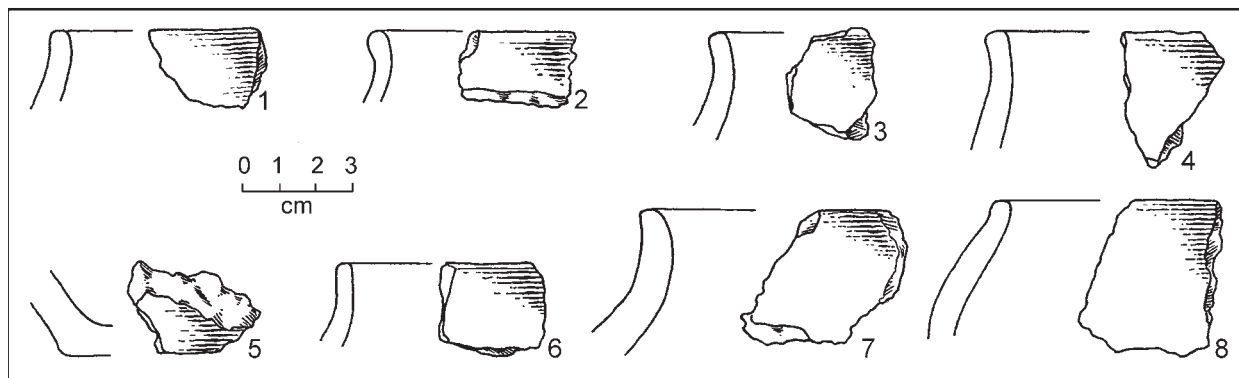
Obr. 76. Mutěnice-Zbrod, obj. 96.

Obr. 77. Mutěnice-Zbrod, obj. 96 – 1: 660-1128/76, 2: 660-1147/76, 3: 660-1132/76, 4: 660-190/76, 5: 660-24/76, 6: 660-2185/76, 7: 660-1161/76, 8: 660-1143/76, 9: 660-1164/76, 10: 660-1149/76, 11: 660-1176/76, 12: 660-1148/76, 13: 660-1134/76, 14: 660-2171/76, 15: 66-2170/76, 16: 660-1139/76 (14 – ¼ skutečné velikosti).

Obr. 78. Mutěnice-Zbrod, obj. 96 – 1: 660-1255/76, 2: 660-1245/76, 3: 660-1152/76, 4: 660-1130/76, 5: 660-1136/76, 6: 660-1257/76, 7: 660-1123/76, 8: 660-1259/76, 9: 660-1151/76, 10: 660-1249/76, 11: 660-1124/76, 12: 660-2169/76, 13: 660-1145/76.

Obr. 79. Mutěnice-Zbrod, obj. 99 – 1: 660-1087/76, 2: 660-1076/76, 3: 660-1075/76, 4: 660-1074/76, 5: 660-1085/76, 6: 660-1088/76, 7: 660-1091/76, 8: 660-1083/76.

ložím zahlobeno OZ. Má zhruba kruhovitý půdorys, prohlubeň je vyplněna drobným kamením, ale po obvodu je kamení větší. Nejsou tu žádné stopy mazanice ani výraznější zbytky popela nebo ožehnutí. Zato v blízkosti OZ leží větší kusy keramiky, některé i mezi kameny. Průměr zachovaných zbytků OZ byl 70 cm, kotlovité dno s kamením asi 10 cm pod úroveň podlahy je červeně ožehnuto. Stopy ohně byly silné hlavně na západní a jižní straně, na východní straně je ožehnuta spíše přilehlá stěna objektu. V jamce pod kamením OZ byla ještě tvrdá tmavá hlína s příměsí popela a rozmělněných uhlíků. Menší jáma – objekt 96a přiléhá po JZ straně k obj. 96. 660-24/76, černá vrstva – rozebírání profilu, brousek, d. 7 cm, obr. 77: 5
660-190/76, černá výplň, 35 cm nad dnem, měděný plech, d. 5,5 cm, obr. 77: 4
660-1123/76, v zásypu u dna, střep dna, obr. 78: 7
660-1124/76, u OZ, střep dna, obr. 78: 11
660-1128/76, rozebírání profilu nad obj. po úroveň podloží, okrajový střep, obr. 77: 1
660-1130/76, rozebírání profilu nad obj., po úroveň podloží, okrajový střep, obr. 78: 4
660-1132/76, rozebírání profilu nad obj., po úroveň podloží, okrajový střep, obr. 77: 3
660-1134/76, rozebírání profilu nad obj., po úroveň podloží, střep dna, obr. 77: 13
660-1136/76, rozebírání profilu nad obj., po úroveň podloží, okrajový střep, obr. 78: 5
660-1139/76, na dně u ohniště rozebírání kamení, střep dna, obr. 77: 16
660-1143/76, u OZ, okrajový střep, obr. 77: 8
660-1145/76, u OZ, střep dna, obr. 78: 13
660-1147/76, rozebírání profilu (sytě černá vrstva) okrajový střep, obr. 77: 2
660-1148/76, rozebírání profilu (sytě černá vrstva), okrajový střep, obr. 77: 12
660-1149/76, rozebírání profilu (sytě černá vrstva), okrajový střep, obr. 77: 10
660-1151/76, rozebírání profilu (sytě černá vrstva), okrajový střep, obr. 78: 9
660-1152/76, rozebírání profilu (sytě černá vrstva), okrajový střep, obr. 78: 3

660-1161/76, rozebírání profilu, okrajový střep, obr. 77: 7

660-1164/76, rozebírání profilu, okraj misky, obr. 77: 9

660-1167/76, rozebírání profilu, okrajový střep, obr. 77: 11

660-1245/76, výplň J části, okrajový střep, obr. 78: 2

660-1249/76, výplň J části, dno, obr. 78: 10

660-1255/76, výplň J části, okrajový střep, obr. 78: 1

660-1257/76, výplň J části, část misky, obr. 78: 6

660-1259/76, výplň J části, střep dna, obr. 78: 8

660-2169/76, na dně, část misky, obr. 78: 12

660-2170/76, z profilu nad obj. po úroveň podloží, sytě černá vrstva, dno, obr. 77: 15

660-2171/76, výplň J části, dno, obr. 77: 14

660-2185/76, pazourek, obr. 77: 6

Osteologický materiál: 55 kusů (S-6, B-3, C-1, G-1, E-1, X-43)

Obj. 97

Mezi zemnicemi 92 a 96 byla zjištěna na jižním okraji ZP jáma s neostře ohraničeným tmavším hlinitým zásypem o rozměrech 100 × 130 cm a s delší osou ve směru SZ–JV. V horních vrstvách její výplně nalézány začernalé a druhotně ohlazené hrudky mazanice. Stejně byly na úrovni podloží v okolí jámy i v povrchových vrstvách obj. 94. Nejhlouběji se tato mazanice – velmi pravděpodobně pravěká – vyskytla asi 30 cm pod úroveň podloží. Nejdříve byla zkoumána jižní polovina jámy, měla tmavou hlinitou výplň bez dalšího vrstvení. Písčité stěny jámy byly svislé až převislé se dnem 80 cm pod úrovní podloží. Severní část jámy byla vybírána dodatečně a ukázalo se, že jde pravděpodobně o jinou jámu, která nahodile téměř slývala s jižní. Severní část s okrouhlým půdorysem o průměru asi 65 cm navazuje těsně na jižní část – celkový půdorys se podobá osmičce. Jáma má v severní části výplň tmavou písčitohlinitou a stěny svislé až převislé. U dna v severní části 100 cm pod podložím je výplň mazlavější šedá a v ní mazanice. Keramika zde nalezená je zlomkovitá a výlučně pravěká.

660-111/76, tmavá výplň, část přeslenu, v. 1 cm, obr. 75: 7

660-1273/76, severní část, tmavá hlinitá výplň, okrajový střep, obr. 75: 8

Obj. 98

Kruhovitá jáma s černou hlinitou výplní měla průměr 60 cm, svislé stěny a kotlovitě dno 60 cm pod úrovní podloží, tedy asi 100 cm pod povrchem. Objekt 98 se projevil sytější černou vrstvou, která byla zachycena již 20 cm nad podložím a obsahovala menší kousky bílých drobných pískovců. Černá vrstva se v okolí objektu pozvolna vytrácela v okolní promísené hlinitopísčité vrstvě.

660-493/76, hl. 40–100 cm, tmavá výplň, střep ode dna, obr. 75: 10

660-494/76, hl. 40–100 cm, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 75: 9

660-495/76, hl. 40–100 cm, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 75: 11

660-496/76, hl. 40–100 cm, tmavá výplň, střep z vydutě

660-497/76, hl. 40–100 cm, tmavá výplň, střep z vydutě

660-498/76, hl. 20–45 cm, tmavá výplň, okrajový střep

Obj. 99

Jáma se v podloží vyrýsovala severovýchodně od zemnice 96 okrouhlou tmavou a šedou hlinitou výplní o průměru 120 cm. Měla svislé a v dolní části převislé stěny, ploché dno se u stěn obloukovitě zvedá. 30–40 cm nad dnem zjištěny pískové závaly a při dně 100 cm pod úrovní podloží – 150 cm pod povrchem – humóznější tmavá hlinitá výplň. Nálezů v zásypu bylo málo, několik drobných kostí, střepy a kamení. Směrem k JV vystupuje z jámy v hloubce 60 cm pod úrovní podloží výklenek, který se zahlubuje do stěny objektu 25 cm. Těsně pod písčitém dnem byla zjištěna uprostřed na dně jámy pevná bílá vápnitá vrstva patrně geologického původu, která asi nesouvisí s výplní.

660-1074/76, tmavá výplň, 0–70 cm pod úrovní podloží, okrajový střep, obr. 79: 4

660-1075/76, tmavá výplň, 0–70 cm pod úrovní podloží, okrajový střep, obr. 79: 3

660-1076/76, tmavá výplň, 0–70 cm pod úrovní podloží, okrajový střep, obr. 79: 2

660-1083/76, dolní část výplně, okrajový střep, obr. 79: 8

660-1085/76, černá výplň, střep ze dna, obr. 79: 5

660-1087/76, černá výplň, okrajový střep, obr. 79: 1

660-1088/76, černá výplň, okrajový střep, obr. 79: 6

660-1091/76, černá výplň, okrajový střep, obr. 79: 7

Osteologický materiál: 21 kusů (B-2, S-1, 0, C-1, G-2, X-15)

Obj. 103

Sondáží mimo ZP byl v podložním písku zachycen tmavý písčitohlinitý zásyp okrouhlého půdorysu o průměru 90 cm. Odkrytá jáma měla kotlovitě dno asi 50 cm pod úrovní podloží. Vedle zlomků keramiky se v zásypu objevila i struska.

660-1925/76, černá výplň, okrajový střep, obr. 75: 13

660-1927/76, černá výplň, okrajový střep, obr. 75: 14

660-1928/76, černá výplň, okrajový střep, obr. 75: 12

Obj. 104

Západně od zemnice 96 se našla v jižní části ZP černá hlinitá čocka se stopami popela. Na západní straně se k ní

přimyká šedá písčitohlinitá vrstva o průměru 40 cm. Pod těmito vrstvami byla odkryta jáma (obr. 82: 3) s ústím zhruba kruhovitě tvaru o průměru 100–120 cm. Svislé stěny tvořily převisy v dolní části jámy hlavně po severní a západní straně. Zásyp se nijak výrazně nevrstvil, v horní části byl tmavý hlinitý a při dně černý. Nad plochým mísovitým dnem v hloubce 105 cm pod úrovní podloží ležela na povrchu podložního písku vrstva hnědého vysráženého železa.

660-1217/76, střep dna, obr. 75: 15

660-1225/76, střep dna, obr. 75: 16

Obj. 105

V sondě západně od ZP byla do pískového podloží vyhloubena podlouhlá jáma obj. 105 s příkrými stěnami a rovným dnem 38 cm pod úrovní podloží. Měla rozměry 290 cm na SZZ × 150 cm na JVJ a je orientovaná podélnou osou o délce 630 cm ve směru SZZ–JVJ. Výplň jámy byla černá hlinitá, ale asi 10 cm nad dnem šedá písčitohlinitá. V tmavé výplni objektu 105 a částečně i v výplni východního výběžku jámy se našlo množství drobného kamení. Východní část jámy byla ukončena oválnou prohlubní 150 cm dlouhou a 110 cm širokou, která je oddělena od hlavní části objektu nízkým pískovým hřebenem. Na západním rozšířeném konci je na dně 5–10 cm hluboká jamka. Na jižní straně se přimyká protáhlá 240 cm dlouhá a 105 cm široká mělká prohlubeň, oddělená od hlavní jámy nízkým pískovým valem. Hloubením objektu byla v severní části porušena kotlovitá jáma pravěkého stáří o průměru 94 cm s šedou hlinitopísčitou mazlavou výplní.

660-35/76, po úroveň podloží, tmavá hlinitá, brousek, d. 8 cm, obr. 80: 14

660-130/76, po úroveň podloží, tmavá hlinitá, část přeslenu, v. 2,2 cm, obr. 80: 8

660-131/76, po úroveň podloží, tmavá hlinitá, část přeslenu, v. 1,8 cm, obr. 80: 6

660-37/77, hl. 0–20 cm pod úrovní podloží, brousek, d. 5,8 cm, obr. 80: 11

660-41/77, Z část jámy, u dna, brousek, d. 9,2 cm, obr. 80: 12

660-151/77, ve V polovině zásypu, kostěné šídlo, obr. 80: 1

660-152/77, 10 cm pod úrovní podloží, v západní polovině zásypu, kostěné šídlo, obr. 80: 2

660-195/76, hl. 35 cm, černá hlinitá, prsten z měděného plechu, obr. 80: 4

660-217/77, 10 cm pod úrovní podloží, v zásypu, přeslen, v. 2,9 cm, obr. 80: 9

660-218/77, 10 cm pod úrovní podloží, v zásypu, přeslen, v. 3,3 cm, obr. 80: 10

660-219/77, tmavý zásyp ve V části, přeslen, v. 3,1 cm, obr. 80: 7

660-322/77, tmavá výplň Z části, měděný závěsek, v. 2,5 cm, obr. 80: 3

660-328/77, na východní části zásypu, železný hřeb, d. 6,2 cm, obr. 80: 5

660-387/77, okrajový střep, obr. 80: 18

660-388/77, okrajový střep, obr. 80: 19

660-389/77, okrajový střep, obr. 81: 9
 660-390/77, okrajový střep, obr. 81: 3
 660-394/77, okrajový střep, obr. 80: 17
 660-399/77, okrajový střep, obr. 80: 15
 660-401/77, střep ze dna, obr. 81: 8
 660-402/77, okrajový střep, obr. 81: 4
 660-403/77, okrajový střep, obr. 81: 6
 660-404/77, střep, obr. 81: 7
 660-405/77, okrajový střep, obr. 81: 10
 660-407/77, okrajový střep, obr. 80: 16
 660-409/77, okrajový střep, obr. 81: 2
 660-410/77, okrajový střep, obr. 80: 13
 660-411/77, okrajový střep, obr. 81: 1
 660-414/77, v zásypu oddělené V části, střep, obr. 81: 5
 Osteologický materiál: 124 kusů (B-15, S-14, X-95)

Obj. 108

Severně od zemnice 92 byla nalezena na jižním okraji ZP zásobnicová jáma. Její výplň se od podloží nijak výrazně neodlišovala (obr. 82), ale přesto byl písek v zásypu světlejší a více sypký než okolní podloží. Po obvodu jámy byla její výplň lemována slabě ztavným tmavším pruhem. Tento sypký zásyp pokračoval až do hloubky 40 cm pod úroveň podloží, kde se objevil hnědý zásyp písčítý, téměř nerozlišitelný od okolního podloží. U dna ležela asi 30 cm mocná vrstva tmavé mazlavější hlíny, jejíž povrch byl kotlovitě prohnut. U stěn se černá vrstva objevila už v hloubce 60 cm pod podložím, uprostřed jámy až v 80 cm. V ní se kromě ojedinělého přepáleného kamení a hrudek drobné strusky našlo několik větších zlomků keramiky. V horní části této vrstvy ležel i kostěný hřeben (660-75/76). Jáma má hruškovitý průřez s průměrem v úrovni podloží 90 cm, níže 80 cm a s maximálním průměrem 100 cm asi v hl. 65 cm pod úrovní podloží. Kotlovité dno se nacházelo v hloubce 110 cm pod úrovní podloží. Jáma protíná geologickou vrstvu vápnitých sraženin o síle asi 90–100 cm.

660-75/76, v tmavé hlinité výplni, 90 cm pod podložím, kostěný hřeben, obr. 75: 22
 660-1319/76, v písčitém zásypu, střep z výdutě
 660-1320/76, v písčitém zásypu, střep z výdutě
 660-1321/76, v tmavé výplni u dna, střípek z výdutě
 660-1322/76, v tmavé výplni u dna, střep z výdutě
 660-1323/76, v tmavé výplni u dna, okrajový střep, obr. 82: 3
 660-1324/76, v tmavé výplni u dna, střep z výdutě
 660-1325/76, v tmavé výplni u dna, střep z výdutě
 660-1326/76, v tmavé výplni u dna, střep z výdutě
 660-1327/76, dno nádoby, z tmavé výplně u dna jámy, obr. 82: 2
 660-1328/78, dno nádoby, z tmavé výplně u dna, obr. 82: 4
 660-1329/76, dno nádoby, z tmavé výplně jámy u dna, obr. 82: 5

Obj. 113

Východně od zemnice 114 byla v SZ části ZP objevena mělká miskovitá prohlubeň kruhového půdorysu o průměru 212 cm, zahlubená 34 cm do pískového podloží.

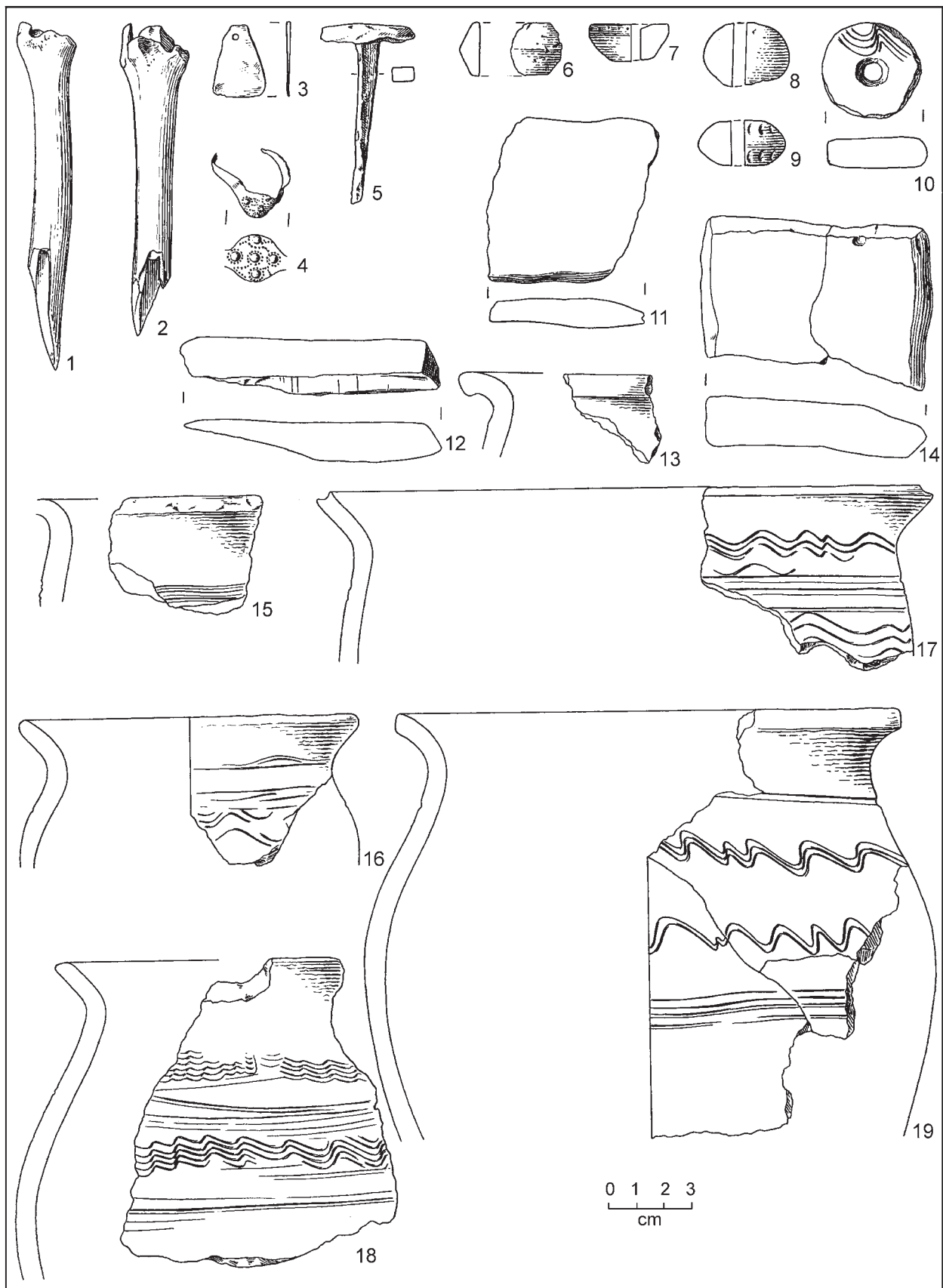
Její JV část byla porušena sondou a horní vrstvy rozorány. Objekt 113 se vyrýsoval po odebrání ornice na úroveň promíseného písku asi 15 cm nad čistým pískovým podložím. Upozornil na sebe sytě černou hlinitou výplní kruhového půdorysu. V horní vrstvě byly nalézány drobné kameny a střepy i několik úlomků zvířecích kostí. Na jižním okraji objektu byla odkryta skupinka větších střepů a opracovaný kámen. V černém hlinitém zásypu, který obsahoval drobné a téměř bílé pískovce, byla objevena nad dnem souvislá vrstva drobných pískovců světle šedé a narůžovělé barvy. Těsně na této vrstvě kamenů byl nalezen přibližně uprostřed objektu kostěný hřeben (660-168/77), tlakem zásypu silně poškozený. Mezi kameny ležely kousky železné strusky.

660-168/77, v černém hlinitém zásypu, kostěný hřeben, obr. 83: 1
 660-442/77, 5–20 cm nad úrovní podloží sytě černá vrstva, okrajový střep, obr. 83: 3
 660-443/77, 5–20 cm nad úrovní podloží sytě černá vrstva, okrajový střep, obr. 83: 2
 660-454/77, 5–20 cm nad úrovní podloží sytě černá vrstva, střep ode dna, obr. 83: 7
 660-462/77, rozebírání skupiny kamenů na dně, okrajový střep, obr. 83: 4
 660-465/77, rozebírání skupiny kamenů na dně, střep ode dna, obr. 83: 5
 660-466/77, rozebírání skupiny kamenů na dně, dno, obr. 83: 6
 Osteologický materiál: 5 kusů (B-2, S-1, X-2)

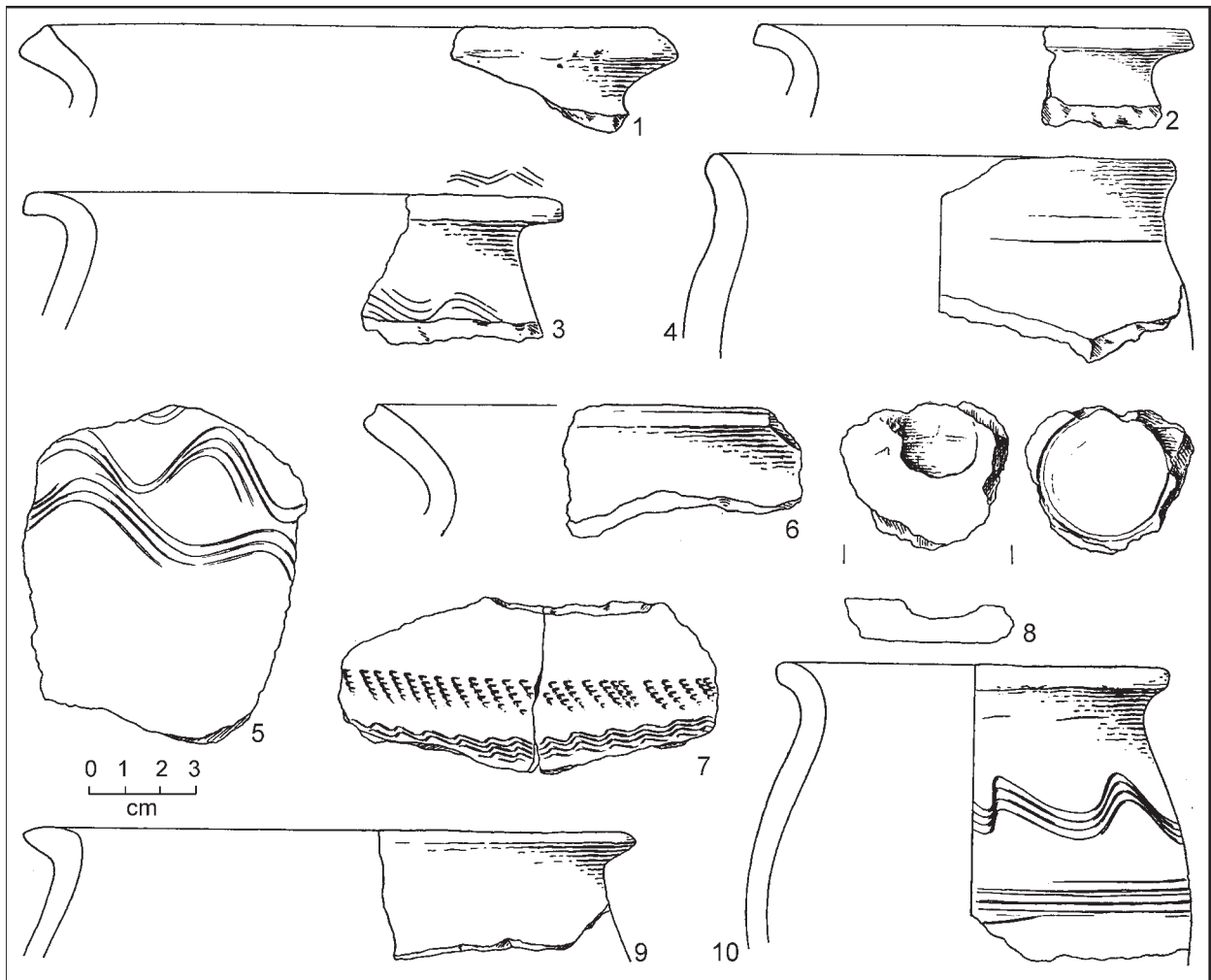
Obj. 114

Zemnice (obr. 9 vpravo) obdélníkového tvaru o rozměrech 310 × 295 cm se vyrýsovala pod ornici v SZ části ZP. Ve výplni bylo dost drobných kamenů a vrstva se stopami přepálených zvířecích kostí i zlomky keramiky. Stěny zemnice byly téměř kolmé, v horní části jsme zaznamenali sesuvy. Do plochého dna 65 cm pod hladinou podloží jsou zapuštěny poblíž středu kratších protilehlých stěn kůlové jamky o průměru 22 a 25 cm, hluboké 36 cm a 55 cm. Těsně nad SV koutem zemnice byla odkryta větší skupina přepálených kamenů z konstrukce OZ, které ležely na tmavé až černé 2–5 cm silné hlinité vrstvě s uhlíky, pokrývající SV a střední část dna objektu. Mezi kameny nalezeny zlomky svorového žernovu. Asi 25 cm severně od objektu 114 zachycena oválná jáma 102 cm dlouhá a 64 cm široká s delší osou ve směru S–J. Její výplň byla stejná jako v objektu 114, těsně nad severní částí jejího dna odkryta skupinka větších do červena přepálených pískovců.

660-12/77, jižní polovina, brousek, d. 8,3 cm, obr. 84: 11
 660-12A/77, jižní polovina, brousek, d. 7 cm, obr. 84: 12
 660-50/77, jižní polovina, štípaný kamenný artefakt, obr. 84: 6
 660-51/77, 35 cm pod úrovní podloží, jižní polovina, štípaný kamenný artefakt, obr. 84: 7
 660-143/77, rozebírání profilu, kostěné šídlo, obr. 84: 2
 660-149/77, ve výplni kůlové jamky, kostěné šídlo, obr. 84: 1

Obr. 80. Mutěnice-Zbrod, obj. 105 – 1: 660-151/77, 2: 660-152/77, 3: 660-322/77, 4: 660-195/76, 5: 660-328/77, 6: 660-131/77, 7: 660-219/77, 8: 660-130/76, 9: 660-217/77, 10: 660-218/77, 11: 660-37/77, 12: 660-41/77, 13: 660-410/77, 14: 660-35/76, 15: 660-399/77, 16: 660-407/77, 17: 660-394/77, 18: 660-387/77, 19: 660-388/77.

Obr. 81. Mutěnice-Zbrod, obj. 105 – 1: 660-411/77, 2: 660-409/77, 3: 660-390/77, 4: 660-402/77, 5: 660-414/77, 6: 660-403/77, 7: 660-404/77, 8: 660-401/77, 9: 660-389/77, 10: 660-405/77 (1 – 1/3 skutečné velikosti).

660-173/77, rozebírání profilu, půl přeslenu, v. 2,1 cm, obr. 84: 3

660-174/77, v hromádce kamenů v SV rohu, část přeslenu, v. 1,7 cm, obr. 84: 4

660-329/77, 15 cm nad úrovní podloží nad obj., nůž, obr. 84: 10

660-330/77, v horní části (jižní polovina), nůž, d. 10,6 cm, obr. 84: 5

660-352/77, v horní části (jižní polovina), železná tyčinka, d. 4,7 cm, obr. 84: 8

660-467/77, rozebírání profilu, okrajový střep, obr. 84: 13

660-469/77, rozebírání profilu, okrajový střep, obr. 84: 18

660-470/77, rozebírání profilu, střep ze dna, obr. 84: 16

660-473/77, těsně nad dnem, v jižní polovině, okrajový střep, obr. 84: 17

660-474/77, těsně nad dnem, v jižní polovině, okrajový střep, obr. 84: 15

660-476/77, 0–50 cm pod úrovní podloží (jižní polovina), okrajový střep, obr. 84: 14

Osteologický materiál: 99 kusů (B-25, S-2, G-3, E-1, X-68)

Obj. 116

Na hromádku drobných pískovců obj. 116 se narazilo jihozápadně od objektu 113 v SZ rohu ZP. Hromádka ležela těsně pod ornici na ploše 150 × 130 cm na tmavě hlinité vrstvě, pozvolna přecházející v pískové podloží. V místech přechodu je patrné růžové zbarvení po přepálení a tenká vrstvička, připomínající bílý popel, takže jde asi o zbytky OZ.

660-11/77, brousek, d. 11,5 cm, obr. 85: 3

660-49/77, rozebírání objektu, štípaný kamenný artefakt, obr. 85: 1

660-484/77, skupina střepů a kamení, okrajový střep, obr. 85: 7

660-485/77, skupina střepů a kamení, část misky, obr. 85: 9

660-488/77, střep ode dna, obr. 85: 5

660-489/77, mezi kameny, střep ode dna, obr. 85: 8

660-490/77, mezi kameny, střep ode dna, obr. 85: 11

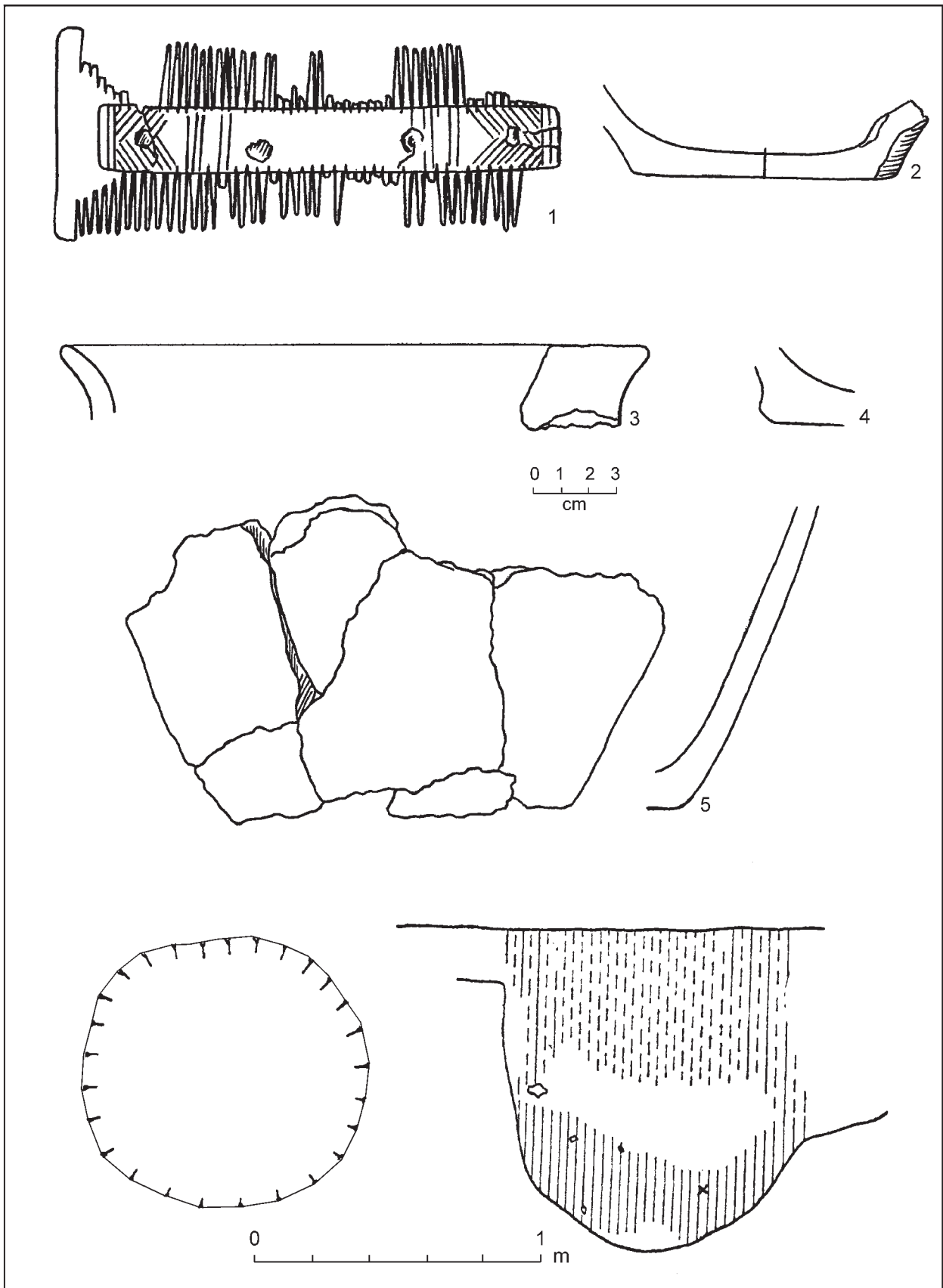
660-493/77, část misky, obr. 85: 6

660-494/77, rozebírání, střep z misky, obr. 85: 10

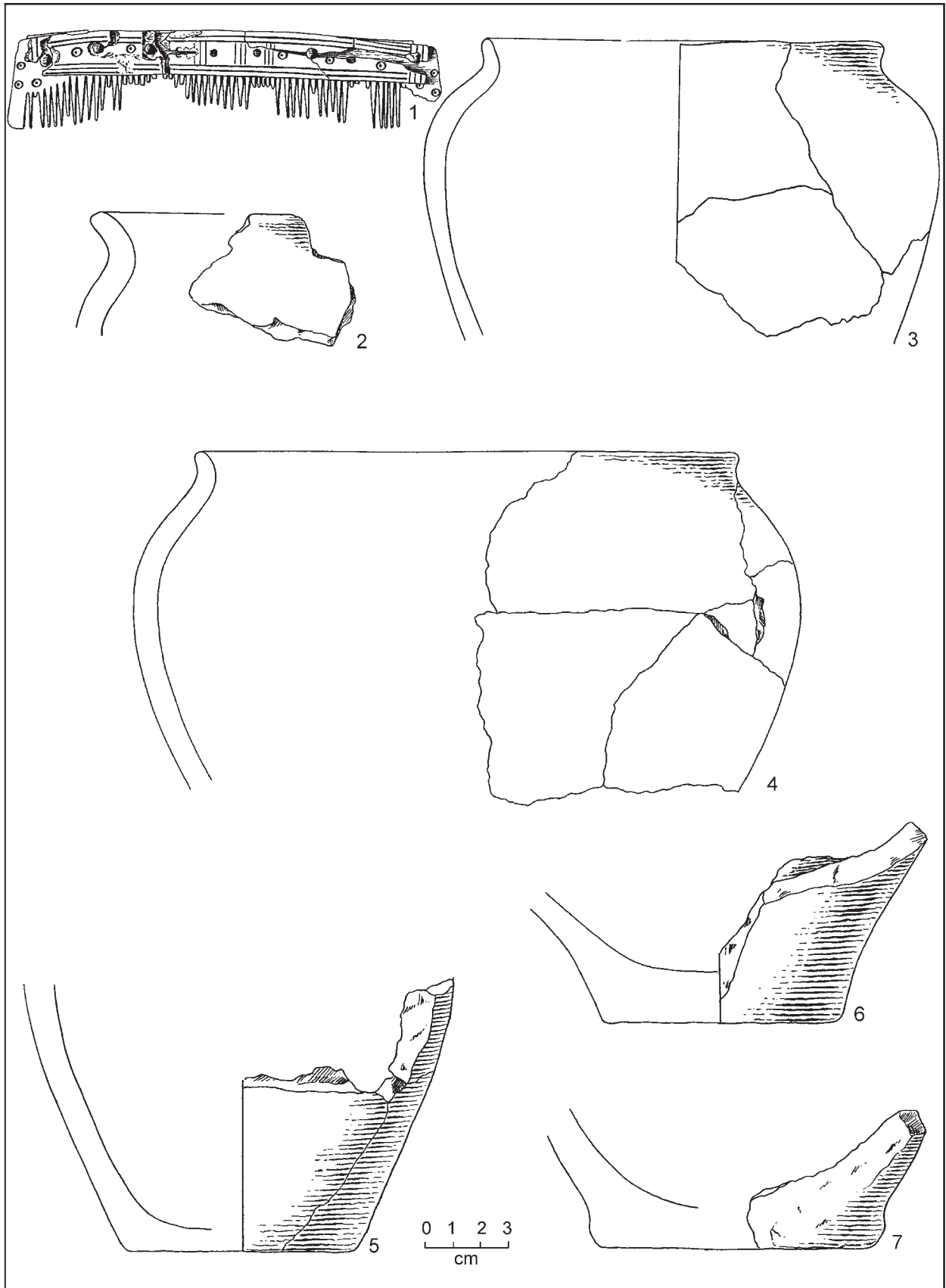
660-495/77, rozebírání, střep z misky, obr. 85: 2

660-496/77, rozebírání, okrajový střep, obr. 85: 4

Osteologický materiál: 14 kusů (B-1, S-1, X-12)

Obr. 82. Mutěnice-Zbrod, obj. **108** – 1: 660-75/76, 2: 660-1327/76, 3: 660-1323/76, 4: 660-1328/78, 5: 660-1329/76 (1 – skutečná velikost).

Obr. 83. Mutěnice-Zbrod, obj. 113 – 1: 660-168/77, 2: 660-443/77, 3: 660-442/77, 4: 660-462/77, 5: 660-465/77, 6: 660-466/77, 7: 660-454/77.

Obj. 117

Na severozápadním okraji ZP se objevila 20 cm nad podloží sytě černá hlinitá vrstva čockovitého průřezu s jedinečnými drobnými kameny a střepy, označená jako obj. 117. Táhne se v pásu asi 200 cm širokém od západu k východu. Západní okraj zasahoval do neprozkoumané plochy. V černé výplni se nalézaly roztroušené drobné kameny. Po severní straně vrstvy byla zachycena kulová jamka o průměru 20 cm, zahlobená 25 cm do pískového podloží. Na východním okraji odkryto 20 cm nad podloží na úrovni sytě černé vrstvy několik drobných pískovců z obložení. Další jamka o průměru 20 cm byla 50 cm východněji, měla kotlovitě dno 10 cm pod úroveň podloží. Pod černou vrstvou objektu 117 byla na jeho SV straně mazlavější jílovitopísčítá hnědá hlína vyplňující objekt 119.

660-507/76, černá hlinitá nad a u obj., okrajový střep, obr. 75: 20

660-512/76, rozebírání sytě černé vrstvy, střep z misky, obr. 75: 21

660-514/76, rozebírání sytě černé vrstvy, okrajový střep, obr. 75: 17

660-515/76, rozebírání sytě černé vrstvy, okrajový střep, obr. 75: 18

660-517/76, rozebírání sytě černé vrstvy, okrajový střep, obr. 75: 19

Osteologický materiál: 45 kusů (B-5, S-2, 0, C-1, E-1, G-1, X-35)

Obj. 118

V severozápadní části ZP se vyrýsoval písčitohlinitý zásyp v pískovém podloží. Vyplňoval mělkou jámu obdélníkového půdorysu o rozměrech 210 × 80 cm. Stěny jámy objektu 118 pozvolna přecházely v ploché dno, zahlobené 10 cm pod úroveň podloží.

660-522/77, tmavá výplň, okrajový střep, obr. 86: 1

Obj. 120

Západně od objektu 118 se v SZ části ZP objevila poměrně rozsáhlá zahlobenina s dnem 18 cm pod úrovní pískového podloží. Objekt 120 má půdorys podobný písmenu T s rameny ve směru Z–V. Délka 260 cm, šířka 190 cm, šířka ramen 85–100 cm. Výplň byla tmavá písčitohlinitá.

660-524/77, nad zásypem obj. 120, část cedníku ?, obr. 86: 2

660-525/77, tmavá výplň, část misky, obr. 86: 3

Obj. 123

Jáma kruhového půdorysu o průměru 142 cm byla vyplněna tmavou hlínou u stěn a nad dnem promísenou pískem. Rovné dno 84 cm pod úrovní podloží bylo pokryto bílou vápennou vrstvou patrně geologického původu. Téměř kolmé stěny tvoří v jižní polovině mírný převis.

660-531/77, hl. 70–155 cm, okrajový střep, obr. 86: 4

Osteologický materiál: 13 kusů (G-1, X-12)

Obj. 125

Severozápadně od zemnice 96 se objevil těsně pod ornici čockovitý útvar černé hlinité vrstvy s uhlíky, označený jako objekt 125. Na něm leželo několik drobných bílých kamenů a zlomků časně slovanské keramiky i zvířecí kosti. V JZ části objektu odkryt shluk rozdrobených úlomků mazanice světle šedé až okrové barvy, možná z rozrušeného OZ. Okraje hlinité vrstvy se vytrácely do světlejšího hlinitopísčitého okolí. Délka hlinité horní vrstvy byla asi 230 cm. Po jejím odebrání se v jižní části vyrýsovala světlejší hlinitá výplň jámy oválného tvaru o rozměrech 170 × 122 cm, místy promísená pískem pravděpodobně spláchnutým ze stěn. Při stěnách ležely skupinky zvířecích kostí i drobné kameny a zlomky keramiky. Objevila se zde také zrnka mazanice a uhlíky. Jáma měla příkré až kolmé stěny a rovné dno 31 cm zahlobené do pískového podloží.

660-535/77, SZ roh, okrajový střep, obr. 87: 1

660-536/77, SZ roh, okrajový střep, obr. 87: 2

660-538/77, okrajový střep, obr. 75: 23

660-539/77, okrajový střep, obr. 87: 6

660-540/77, okrajový střep, obr. 87: 3

660-541/77, část misky, obr. 87: 8

660-543/77, okrajový střep, obr. 87: 4

660-544/77, okrajový střep, obr. 87: 7

660-545/77, západní část, střep ode dna, obr. 87: 9

660-548/77, střep, obr. 87: 5

Osteologický materiál: 89 kusů (B-30, S-11, Ca-1, 0, C-1, X-46)

Obj. 126

Západně od zemnice 92 se na jižním okraji ZP narazilo na hromádku drobných kamenů promísených zvířecími kostmi a keramikou i kousky mazanice na ploše 210 × 80 cm. Ležela na nepravidelném zbytku tmavé hlinité vrstvy, která se pozvolna vytrácela do světlejšího písčitohlinitého okolí. Menší skupinka kamenů podobného charakteru byla orientována delší osou S–J v délce 83 cm a byla odkryta o 150 cm dále ve stejné hloubce těsně pod ornici. Jde pravděpodobně o dva zbytky původně jednoho objektu silně porušeného hlubokou orbou.

660-10/77, rozebírání obj., opracovaný kámen, d. 5,5 cm, obr. 88: 4

660-44/77, rozebírání obj., brousek, d. 8,3 cm, obr. 88: 5

660-77/77, při JZ okraji, štípaný kamenný artefakt, obr. 88: 1

660-554/77, sonda, střep ode dna, obr. 88: 8

660-555/77, odkrývání západní části, střep, obr. 88: 7

660-556/77, rozebírání obj., střep ode dna, obr. 88: 3

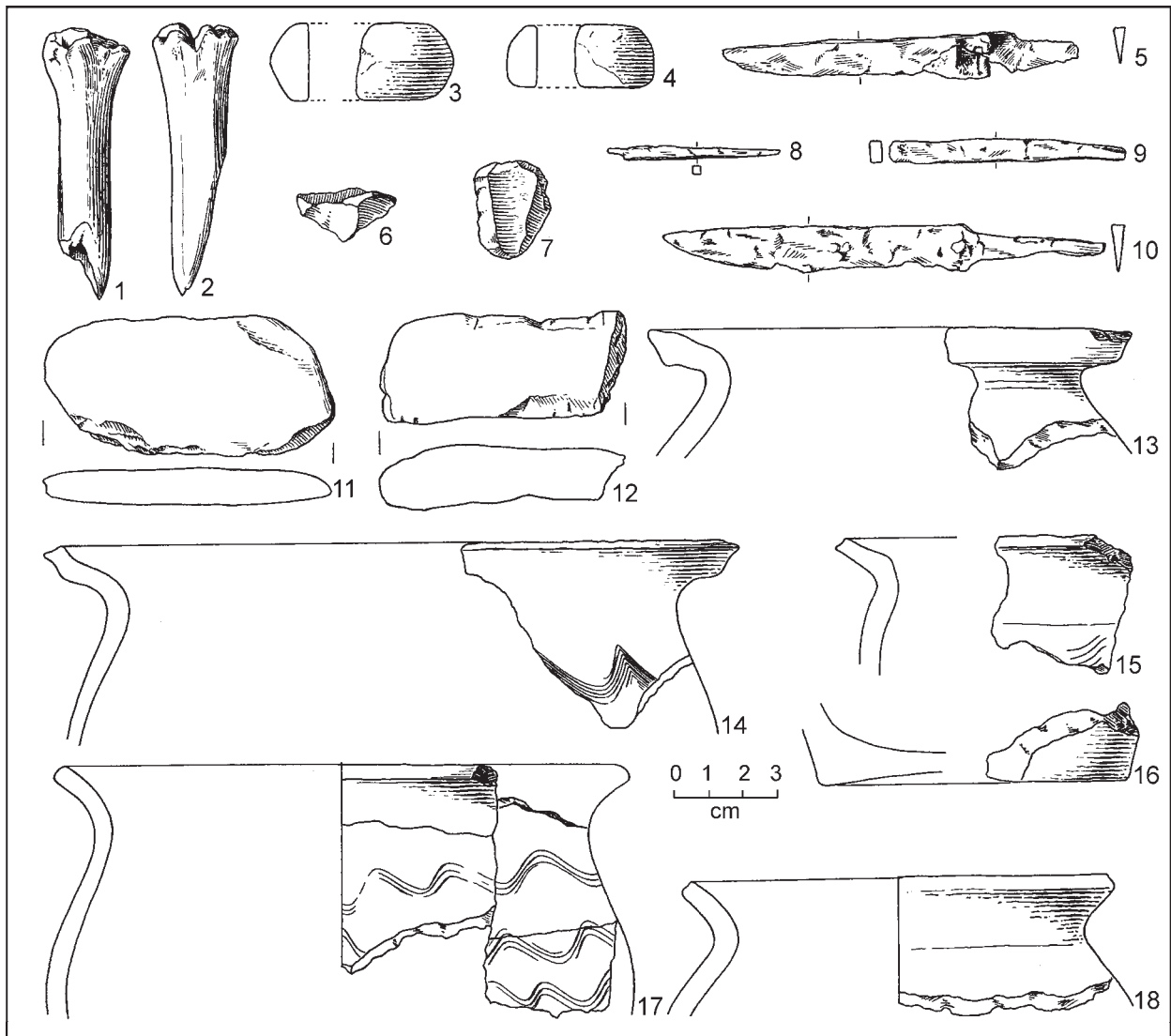
660-560/77, rozebírání obj., střep ode dna, or. 88: 6

660-561/77, skupinka v JV rohu čtverce, okrajový střep, obr. 88: 2

Osteologický materiál: 6 kusů (0, C-1, X-5)

Obj. 127

Jáma 380 cm dlouhá a 120–155 cm široká byla na jižním okraji ZP v promísené hlinitopísčité vrstvě identifikována podle tmavší hlinité a místy písčitohlinité výplně. Přesnější obrys zjištěn až po vybrání tmavé výplně

Obr. 84. Mutěnice-Zbrod, obj. 114 – 1: 660-149/77, 2: 660-143/77, 3: 660-173/77, 4: 660-174/77, 5: 660-330/77, 6: 660-50/77, 7: 660-51/77, 8: 660-352/77, 9: 660-373/77, 10: 660-329/77, 11: 660-12/77, 12: 660-12a/77, 13: 660-467/77, 14: 660-476/77, 15: 660-474/77, 16: 660-470/77, 17: 660-473/77, 18: 660-469/77.

objektu 134, který částečně objekt 127 ze severní strany překrýval. Jáma 127 je protáhlého nepravidelného tvaru, mírně šikmé stěny na severní straně přecházejí v nízké stupně. Dno jen 43 cm pod povrchem se zvolna svažuje do širší východní poloviny, kde je miskovitě prohloubeno. 660-562/77, ve výplni, stěp, obr. 86: 5

660-565/77, 23 cm od hladiny podloží, tmavý hlinitý zásyp, okrajový stěp, obr. 86: 6

Osteologický materiál: 53 kusů (S-8, B-4, 0, C-4, G-1, X-36)

Obj. 128

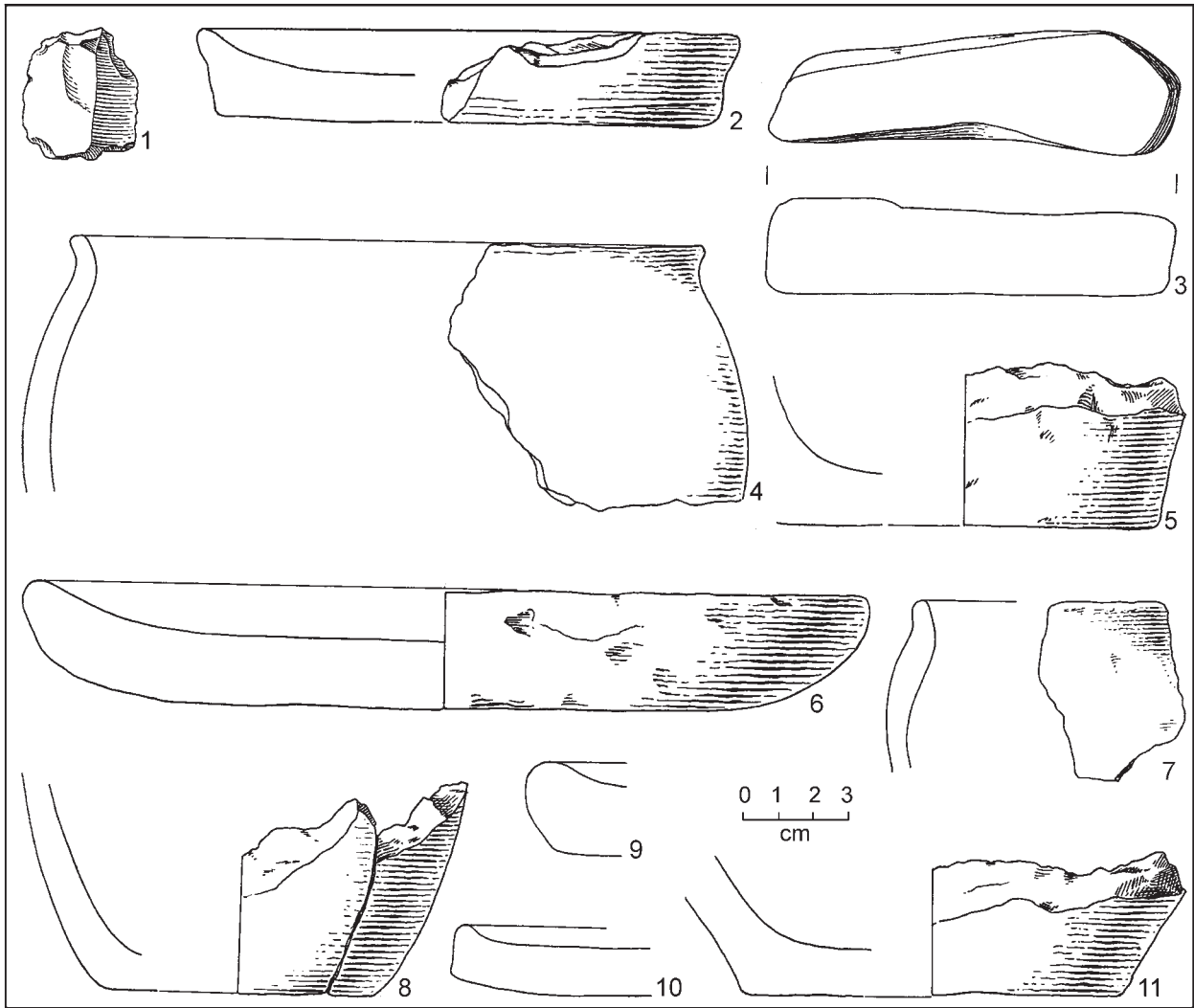
Po skrytí vrstvy ornice se objevila uprostřed západní části ZP černá hlinitá vrstva s neostřími okraji. Na jižním okraji vystupovala skupinka drobných a většinou přepálených kamenů. Snížením plochy se v promíseném pískovém podloží vrstva rozdělila na dvě části. Větší tmavá hlinitá s kameny měla oválný tvar o délce 300 cm. Z východní strany těsně navazoval světlejší zásyp jamky

o průměru 90 cm. Objekt 128 tvoří poměrně mělká oválná a uprostřed nízkým hřebenem na dvě miskovitě části rozdělená jáma s delší osou ve směru SV–JZ. Tmavý až černý hlinitý zásyp obsahoval množství drobného kamenní i strusku se zvířecími kostmi a stěpy. Těsně nad dnem byla zvláště v SV části zaznamenána silná koncentrace uhlíku a drobných zrnek mazanice. Jáma je 312 cm dlouhá, šířka SV části činí 180 cm a JZ části 210 cm, hloubka pod úroveň promíseného podloží 23 cm. Jamka přimykající se z východní strany má kotlovitý tvar o průměru 90 cm a světlejší hlinitopísčitou výplň až do hloubky 38 cm pod úroveň podloží.

660-52/77, 10 cm pod podložím, v černé hlinité vrstvě, štípaný kamenný artefakt, obr. 86: 9

660-571/77, v černém zásypu, okrajový stěp, obr. 86: 10

660-574/77, v černém zásypu, okrajový stěp, obr. 86: 8
660-576/77, kotlovitá jamka východně od obj. (SV polovina), stěp, obr. 86: 7

Obr. 85. Mutěnice-Zbrod, obj. 116 – 1: 660-49/77, 2: 660-495/77, 3: 660-11/77, 4: 660-496/77, 5: 660-388/77, 6: 660-493/77, 7: 660-484/77, 8: 660-489/77, 9: 660-485/77, 10: 660-494/77, 11: 660-490/77.

Osteologický materiál: 49 kusů (S-7, B-6, 0, C-1, E-1, X-33)

Obj. 132, 132a

V jihozápadní části ZP ležela hromada větších kamenů i střeptů a zvířecích kostí na tmavé hlinité až černé vrstvě těsně pod ornicí. Po snížení plochy odebráním zeminy se zjistilo, že černá vrstva pokračuje do hloubky a vyplňuje žlábek ve tvaru obdélníku, který byl později označen jako objekt 132a. Na celé ploše se nacházely drobné kameny. Další snížení ukázalo oddělené výplně objektů 132 a 132a. Obj. 132 je označení pro poměrně členitou a v půdoryse zhruba obdélníkovou mělkou zahloubeninu o rozměrech 280 × 320 cm, která měla delší osu ve směru SZ–JV. Dno bylo v západní části miskovitě s nízkými pískovými hřebeny. Těsně nad ním byly v mělké části odkryty dvě malé skupinky drobného kamení. JV část zahloubeniny tvoří protáhlá pravidelná jáma s delší osou ve směru SV–JZ a se strmými stěnami, je 305 cm dlouhá, 92 cm široká a 48 cm hluboká. Tmavá až černá hlinitá výplň této části obsahovala kromě keramiky a zvířecích kostí množství velkých

opálených slepenců a pískovců zřejmě z většího OZ. Skupina velkých kamenů vystupovala z JV části výplně objektu až k ornici. Do severního rohu objektu 132a je vyhloubena 87 cm hluboká jáma nepravidelného tvaru s černou výplní, která je nad dnem silně promísená pískem (obr. 89).

660-24/77, mezi kameny na vých. okraji obj., brousek, d. 8 cm, obr. 90: 20

660-25/77, rozebírání profilu, brousek, d. 6 cm, obr. 90: 19

660-66/77, pod ornicí, nad obj. 132, štípaný kamenný artefakt, obr. 90: 16

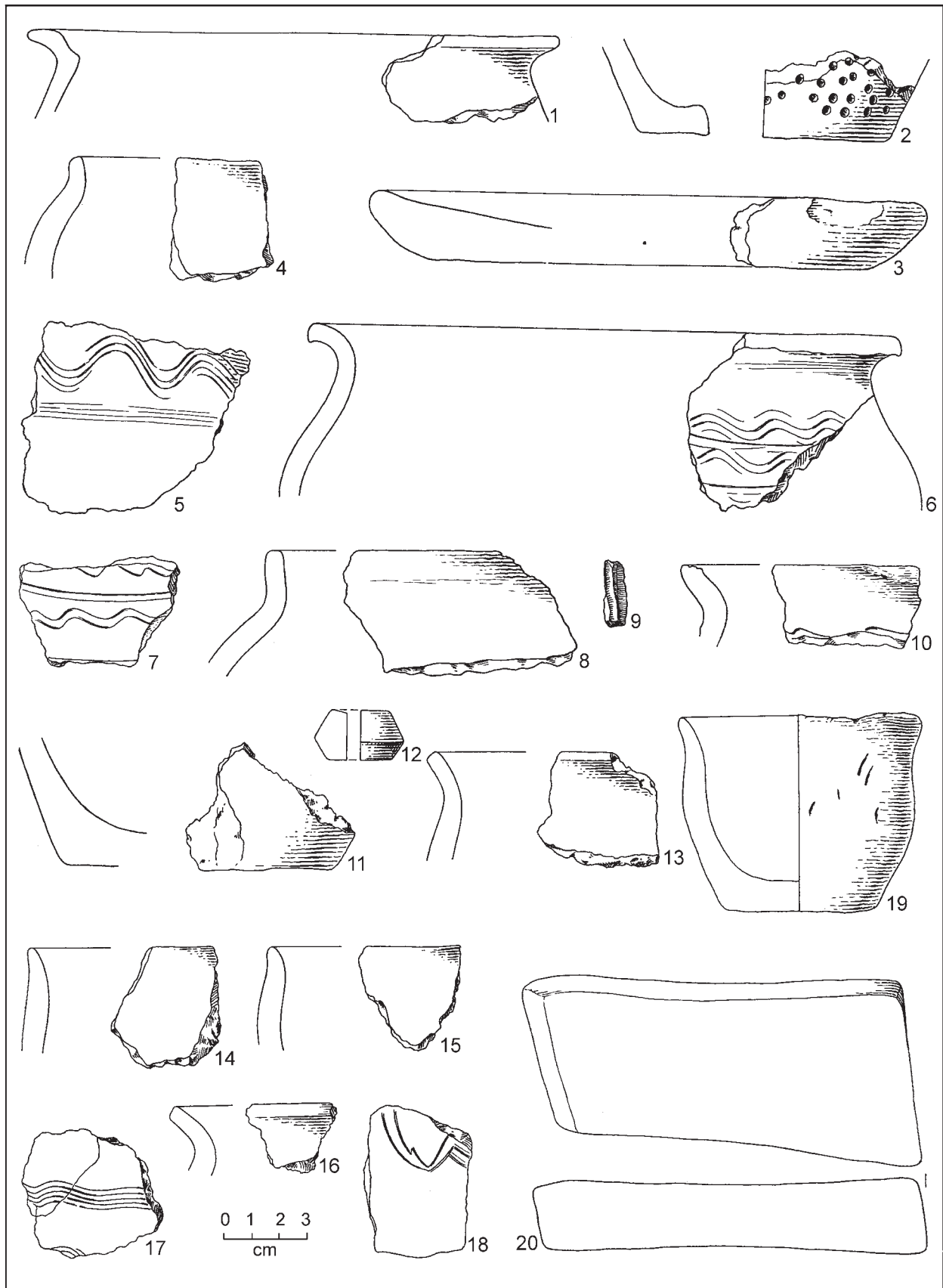
660-67/77, při vých. okraji obj., štípaný kamenný artefakt, obr. 90: 17

660-144/77, v černé výplni protáhlé jámy (horizont zvířecích kostí), hrot šídla, obr. 90: 7

660-145/77, v černé výplni protáhlé jámy (horizont zvířecích kostí), kostěné šídlo, obr. 90: 9

660-146/77, pod vrstvou kamenů v černém zásypu, JSŠ. 147 cm, ZVd. 42 cm, hrot šídla, obr. 90: 8

660-159/77, na západním okraji protáhlé jámy, kostěná jehla, obr. 90: 6

Obr. 86. Mutěnice-Zbrod, obj. **118** – 1: 660-522/77, obj. **120** – 2: 660-524/77, 3: 660-525/77, obj. **123** – 4: 660-531/77, obj. **127** – 5: 660-562/77, 6: 660-565/77, obj. **128** – 7: 660-576/77, 8: 660-574/77, 9: 660-52/77, 10: 660-571/77, obj. **141** – 11: 660-716/77, 12: 660-206/77, 13: 660-717/77, obj. **142** – 14: 660-725/77, 15: 660-723/77, 16: 660-722/77, 17: 660-724/77, 18: 660-720/77, obj. **143** – 19: 660-728/77, 20: 660-17/77.

660-169/77, pod ornici nad obj., korálek, d. 1,7 cm, obr. 90: 4

660-198/77, pod vrstvou kamenů v černém zásypu, ZVd. 30 cm, JSš. 42 cm, přeslen, v. 2,5 cm, obr. 90: 3

660-199/77, pod vrstvou kamenů v černém zásypu, JSš. 130 cm, ZVd. 70 cm, přeslen, v. 2,9 m, obr. 90: 1

660-200/77, v černé výplni protáhlé jámy (horizont zvířecích kostí), část přeslenu, d. 2,6 cm, obr. 90: 2

660-323/77, černý zásyp, JSš. 32 cm, ZVd. 250 cm, měděný kroužek, \varnothing 1,4 cm, obr. 92: 2

660-327/77, pod vrstvou kamenů v černém zásypu, VZd. 60 cm, JSš. 30 cm, železný hřeb, d. 5 cm, obr. 90: 5

660-338/77, mezi kameny, ZVd. 34 cm, JSš. 98 cm, železný nůž, obr. 90: 12

660-339/77, v protáhlé jámě tvořící východní okraj obj., JSš. 130 cm, ZVd. 80 cm, železný nůž, d. 12,2 cm, obr. 90: 10

660-340/77, pod vrstvou kamenů v černém zásypu, JSš. 145 cm, ZVd. 80 cm, obr. 90: 11, železný nůž, d. 11,4 cm

660-362/77, černá výplň protáhlé jámy (horizont zvířecích kostí), železný plíšek, obr. 90: 14

660-376/77, černá výplň, VZd. 82 cm, JSš. 22 cm, železný hrot, d. 11,3 cm, obr. 90: 13

660-577/77, 35 cm od podloží, černá výplň protáhlé jámy u V okraje, nádobka, obr. 90: 22

660-578/77, mezi kameny, okrajový střep, obr. 90: 18

660-583/77, bloky pod kameny v protáhlé jámě (až po vrstvu zvířecích kostí), okrajový střep, obr. 92: 7

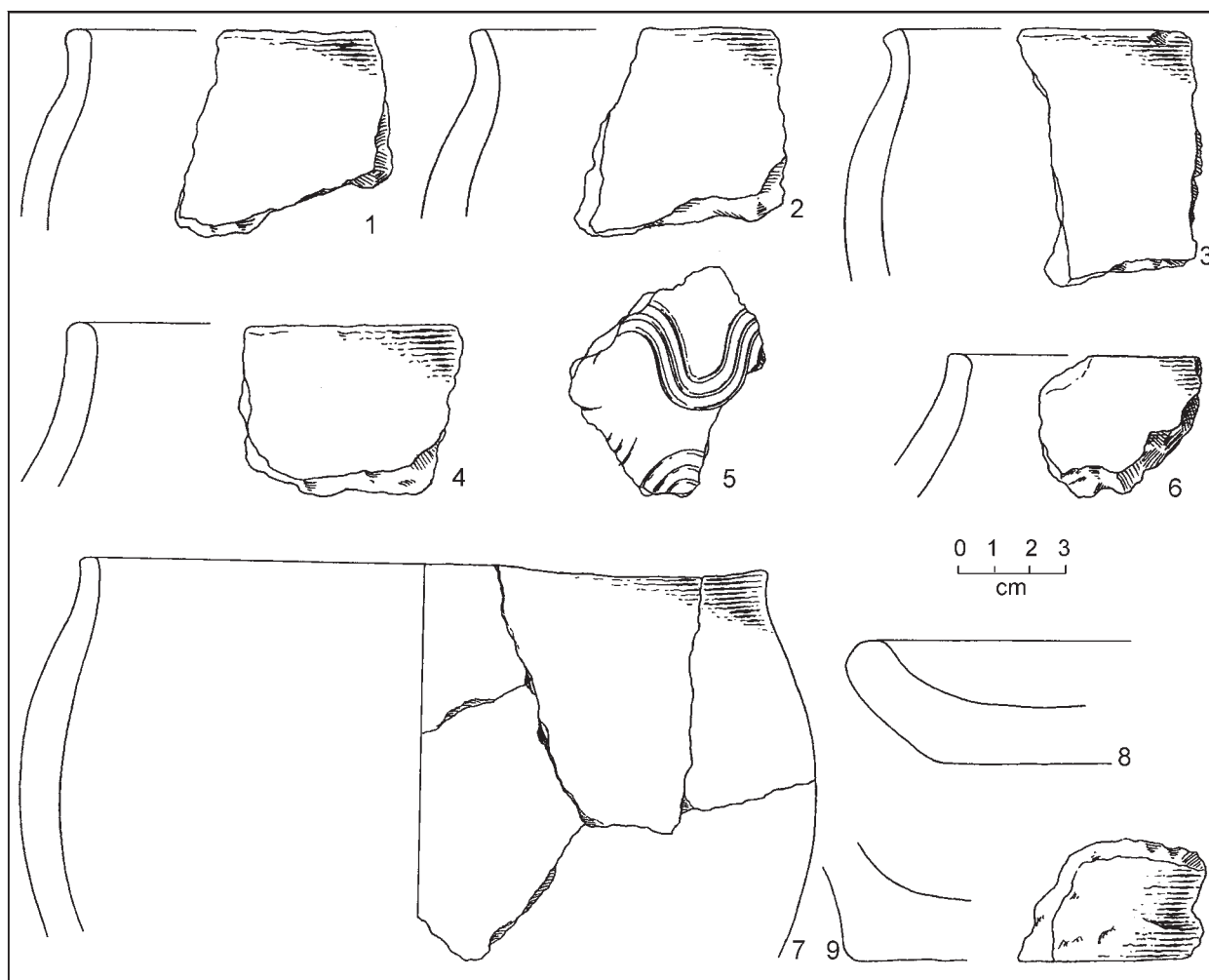
660-585/77, bloky pod kameny v protáhlé jámě (až po vrstvu zvířecích kostí), část nádoby s okrajem, obr. 90: 21

660-587/77, bloky pod kameny v protáhlé jámě (až po vrstvu zvířecích kostí), část nádoby, obr. 90: 15

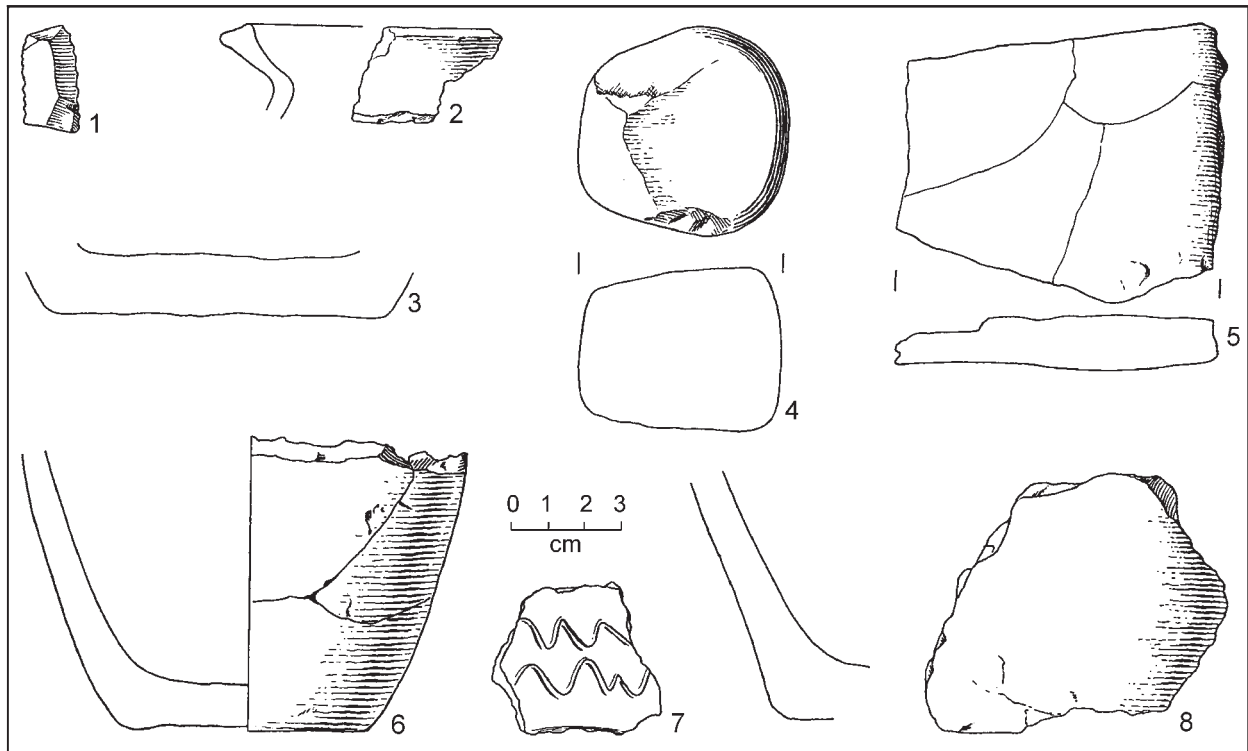
Osteologický materiál: 212 kusů (B-47, A-34, E-8, S-3, 0, C-4, G-2, X-176)

Obj. 132a (pokračování)

V jihozápadní části ZP se vyrýsoval po mírném odebrání tmavší hlinitopísčité vrstvy 50–90 cm široký tmavý hlinitý zásyp žlábků, který – jak se zdá – lemuje zbytky obdélníkové podlahy. SZZ strana není žlábkem úplně uzavřena, jen SZ roh tvořila rozšířená výplň nebo zásyp oválného tvaru a místy nezřetelný a velmi nepravidelný zásyp kruhového tvaru v západní části podlahy. V zásypu žlábků a na celé JJV polovině objektu ležely ojediněle i ve skupinách drobné kamínky, některé se stopami

Obr. 87. Mutěnice-Zbrod, obj. 125 – 1: 660-535/77, 2: 660-536/77, 3: 660-540/77, 4: 660-543/77, 5: 660-548/77, 6: 660-539/77, 7: 660-544/77, 8: 660-541/77, 9: 660-545/77.

Obr. 88. Mutěnice-Zbrod, obj. 126 – 1: 660-77/77, 2: 660-561/77, 3: 660-556/77, 4: 660-10/77, 5: 660-44/77, 6: 660-560/77, 7: 660-555/77, 8: 660-554/77.

přepálení. Okraje zásypu z JVV strany byly místy neostřené. Po zdokumentování byla výplň žlábků postupně vybírána a plocha podlahy snížena o 1–2 cm. Objekt 132a jsem interpretoval jako zbytky nadzemního srubu o rozměrech přibližně čtyři krát pět metrů. Poměrně pravidelný žlábek korytovitého profilu je z JJZ strany podlahy hluboký 5–9 cm a 60–70 cm široký, z JVV strany je jen 3–5 cm hluboký a až 125 cm široký, rozměr žlábků měřen z vnější strany činí 556 cm × 450 cm. Zajímavým a ne zcela objasněným detailem je řada tří kulových jamek rovnoběžná s jihovýchodním žlábkem objektu 132a. Největší z nich je 38 cm hluboká a 30 cm široká a nachází se na JZ okraji řady u předpokládané stěny objektu 132a. Po vybrání SV části zásypu byla odkryta na dně skupina drobných kamenů i zvířecích kostí a mezi nimi zlomky keramiky (660-596 a 597/77). Střed žlábků na SZZ straně je porušen vyhloubením objektu 132. SZ nároží je částečně porušeno zahloubením mělké oválné prohlubně. Dno žlábků se v těchto místech pravouhle lomí, od dna jamky je odděloval nízký pískový předěl. Podlahou je označena obdélníková hlinitopísčítá plocha o rozměrech 440 × 310 cm lemovaná popsaným žlábkem. Po mírném snížení plochy byly odkryty v JV části dvě velké nepravidelné a silně rozpraskané mazanice kry světle šedé barvy. Na několika zlomcích je patrný hlazený povrch. Velmi porušená malá ploška stejné mazanice byla odkryta uprostřed podlahy. V SV rohu objektu jde patrně o zbytky OZ, protože hlinitopísčítý povrch byl do červena přepálen a okolí je promíseno uhlíky a šedým popelem na ploše asi 26 × 58 cm. SZ nároží je zčásti porušeno mělkou zahloubeninou, která je

265 cm dlouhá a 130 cm široká, měla tmavší hlinitou výplň s kameny a zvířecími kostmi. JZ část podlahy porušovala jen 2 cm hluboká prohlubeň s pískovitou výplní, stopy po konstrukci nebo kulové jamky zde nebyly zjištěny. Výjimku tvoří dvě tmavší nevýrazné skvrny v JV rohu žlábků, které se po snížení plochy o 10 cm vytratily (obr. 91). Prozkoumanou situaci je možno interpretovat jako otisky dřevěných základů nadzemního objektu, pravděpodobně obydlí srubové konstrukce o rozměrech asi 4 × 5 metrů.

660-323/77, v černém zásypu jámy, JSš. 32 cm, ZVd. 250 cm, litý bronzový kroužek vel. 1,7 cm, obr. 92: 2.

660-324/77, na okraji kamenů, VZd. 308 cm, JSš. 142 cm, drátková ozdoba, d. 18 cm, obr. 92: 3

660-379/77, v hlinité podlaze, SJš. 116 cm, ZVd. 93 cm, železo, d. 8,5 cm, obr. 92: 1

660-594/77, žlábek na jižním okraji obj., střepe ode dna, obr. 92: 6

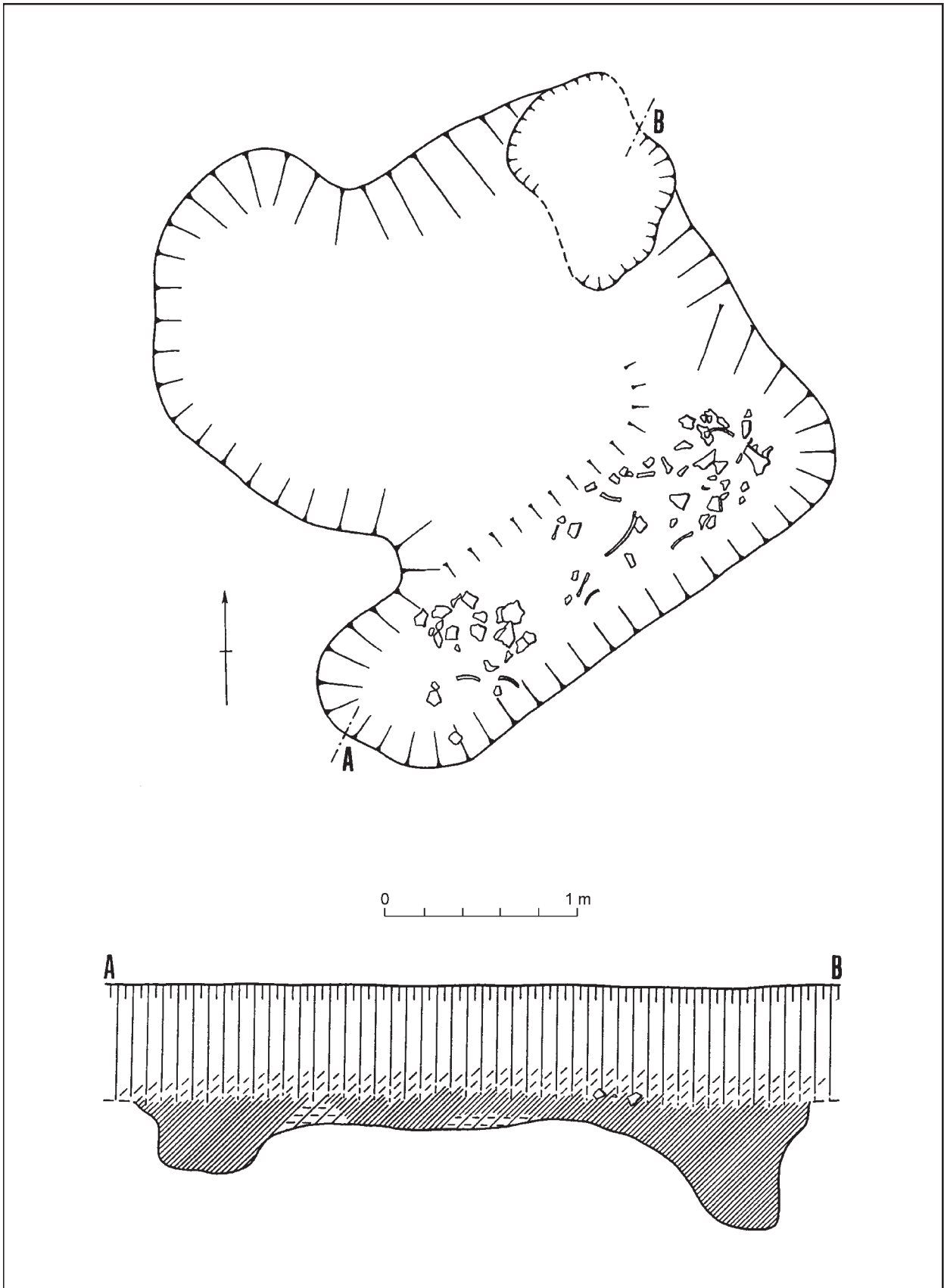
660-596/77, mezi kameny v žlábků (v SV části), okrajový střepe, obr. 92: 5

660-597/77, mezi kameny v žlábků (v SV části), okrajový střepe, obr. 92: 4

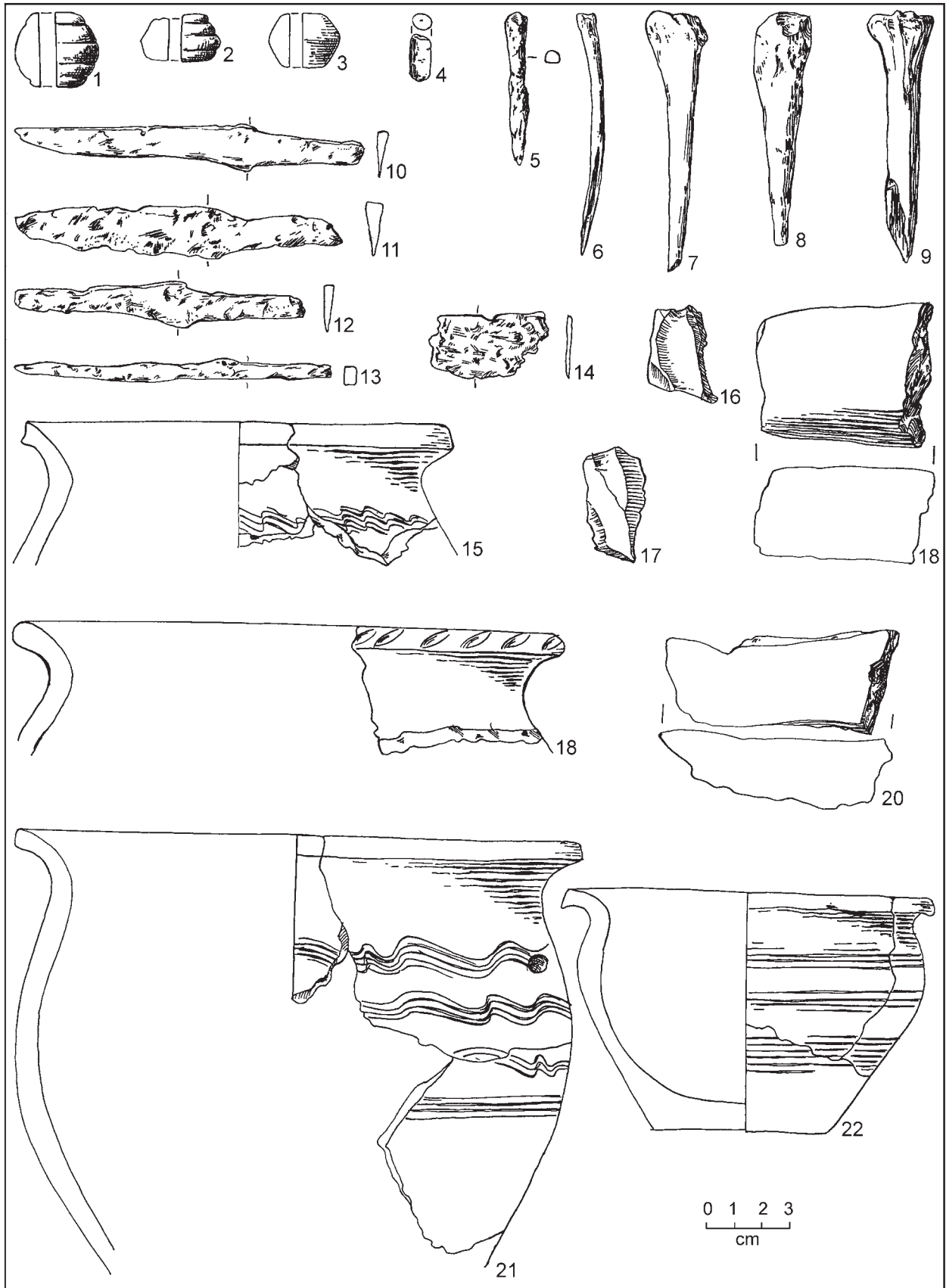
Osteologický materiál: 62 kusů (B-20, S-2, E-1, A-1, G?-1, X-37)

Obj. 133

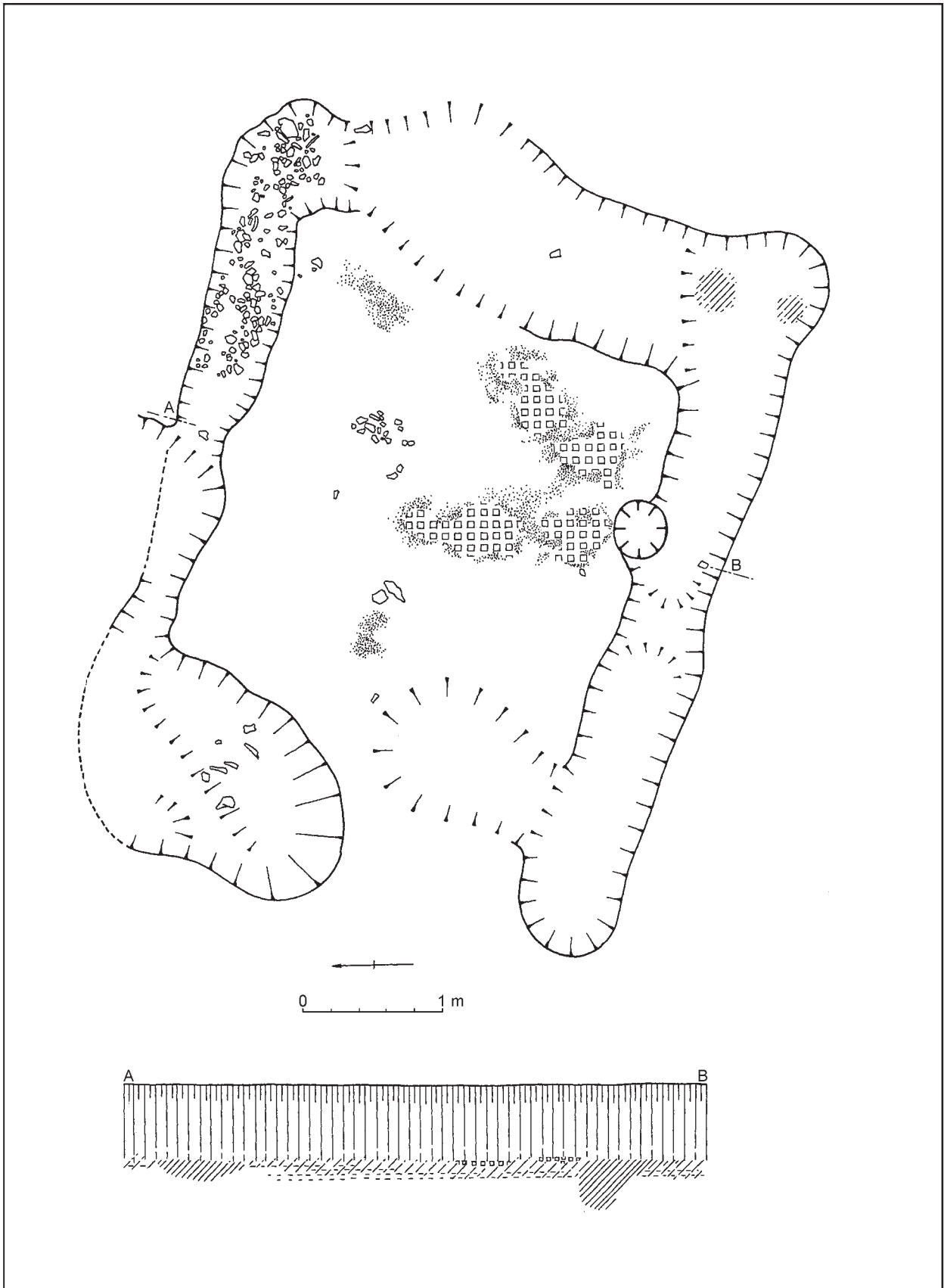
Na jižním okraji ZP se po odstranění ornice objevila v podloží tmavá hlinitá výplň mělké zahloubeniny nepravidelného žlabovitého tvaru. Na SV straně tvořila výběžek, který jsme označili jako obj. 144. V úrovni podloží byla odkryta vrstva s množstvím drobných kamenů

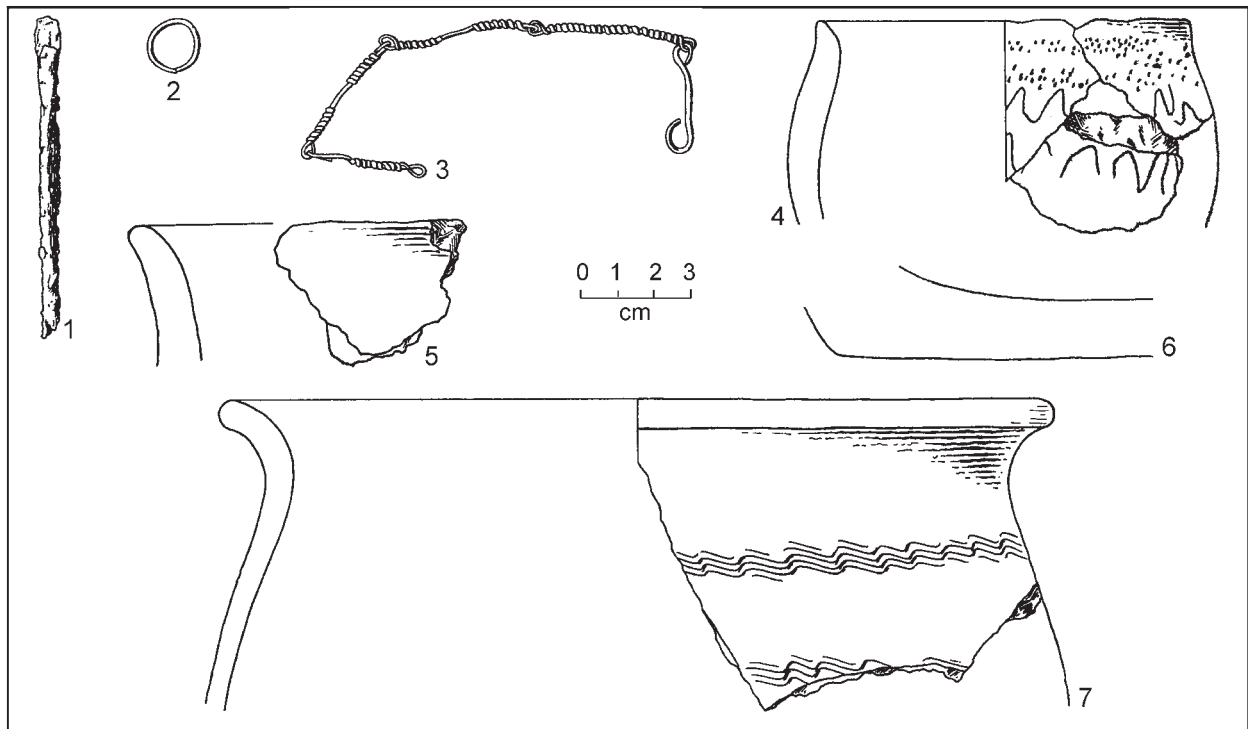
Obr. 89. Mutěnice-Zbrod, obj. 132.

Obr. 90. Mutěnice-Zbrod, obj. 132 – 1: 660-199/77, 2: 660-200/77, 3: 660-198/77, 4: 660-169/77, 5: 660-327/77, 6: 660-159/77, 7: 660-144/77, 8: 660-146/77, 9: 660-145/77, 10: 660-339/77, 11: 660-340/77, 12: 660-338/77, 13: 660-376/77, 14: 660-362/77, 15: 660-587/77, 16: 660-66/77, 17: 660-67/77, 18: 660-578/77, 19: 660-25/77, 20: 660-24/77, 21: 660-585/77, 22: 660-577/77.

Obr. 91. Mutěnice-Zbrod, obj. 132a.

Obr. 92. Mutěnice-Zbrod, obj. 132, 132a – 1: 660-379/77, 2: 660-323/77, 3: 660-324/77, 4: 660-597/77, 5: 660-596/77, 6: 660-594/77, 7: 660-583/77.

a zlomků keramiky i zvířecích kostí. Stopy po hluboké orbě se projevují jako tmavší rovnoběžné pruhy ostře se rýsující v hlinitopísčitém povrchu a zasahující až k okraji zásypu. Část objektu nad podloží asi porušila našťestí jen nehluboká orba. Proto také některé drobné kameny a střepy jsou vytaženy mimo okruh tmavé vrstvy. Tmavá hlinitá výplň žlábků obsahovala drobné kameny a střepy, žlábek měl nepravidelné okraje a rozměry 480 × 120 cm, dno bylo jen 12 cm pod úroveň podloží. Objekty 133 a 144 je možno interpretovat jako zbytek nároží nadzemního srubu.

660-30/77, mezi kameny v SV části, brousek, d. 7,2 cm, obr. 93: 1

660-155/77, JSš. 120 cm, ZVd. 262 cm, kostěné šídlo, obr. 93: 3

660-204/77, v černém zásypu (JV polovina), přeslen, v. 2,3 cm, obr. 93: 4

660-221/77, v černém zásypu, hliněný předmět, obr. 93: 2

660-600/77, na zásypu, okrajový střep, obr. 93: 8

660-601/77, na zásypu, okrajový střep, obr. 93: 7

660-603/77, na zásypu, střep, obr. 93: 6

660-605/77, v černém zásypu (JV polovina), okrajový střep, obr. 93: 5

Osteologický materiál: 27 kusů (B-3, S-1, 0, C-1, X-21)

Obj. 134

Těsně pod vrstvou ornice v jižní části ZP objevena vrstva černé barvy s drobnými kameny a s úlomky zvířecích kostí, SZ okraj a částečně i východní ohraničení objektu 134 bylo nevýrazné, jižní část do jisté míry překrýval zpočátku nezřetelný světlejší okraj výplně objektu 127.

Těsně při SZ okraji objektu 134 na zbytcích černé hlinité vrstvy jsme odkryli skupinky drobných kamenů a střepy s úlomky mazanice. Jde pravděpodobně o část objektu, která byla rozrušena orbou. Na ploše mezi objekty 133 a 134 byly zjištěny rovnoběžné tmavé rýhy, které se ostře rýsovaly na světlejším hlinitopísčitém povrchu. Po odstranění černé hlinité vrstvy byla zjištěna poměrně dlouhá jáma o rozměrech 465 × 166 cm, zahloubená jen 32 cm do tmavšího nadpodložního horizontu a s delší osou ve směru SSZ–JJV. V SSZ polovině dna byla zachycena část nezřetelného tmavšího hlinitopísčitého zásypu obj. 148, který obsahoval poměrně velké množství částečně přepálených drobných kamenů.

660-27/77, v SV části (černá výplň), brousek, d. 6,7 cm, obr. 94: 8

660-28/77, západní polovina, zlomek brousku, d. 3,2 cm, obr. 94: 7

660-33/77, na jižní části zásypu, brousek, d. 14 cm, obr. 94: 6

660-79/77, štípaný kamenný artefakt, obr. 94: 5

660-80/77, v SV části, štípaný kamenný artefakt, obr. 94: 9

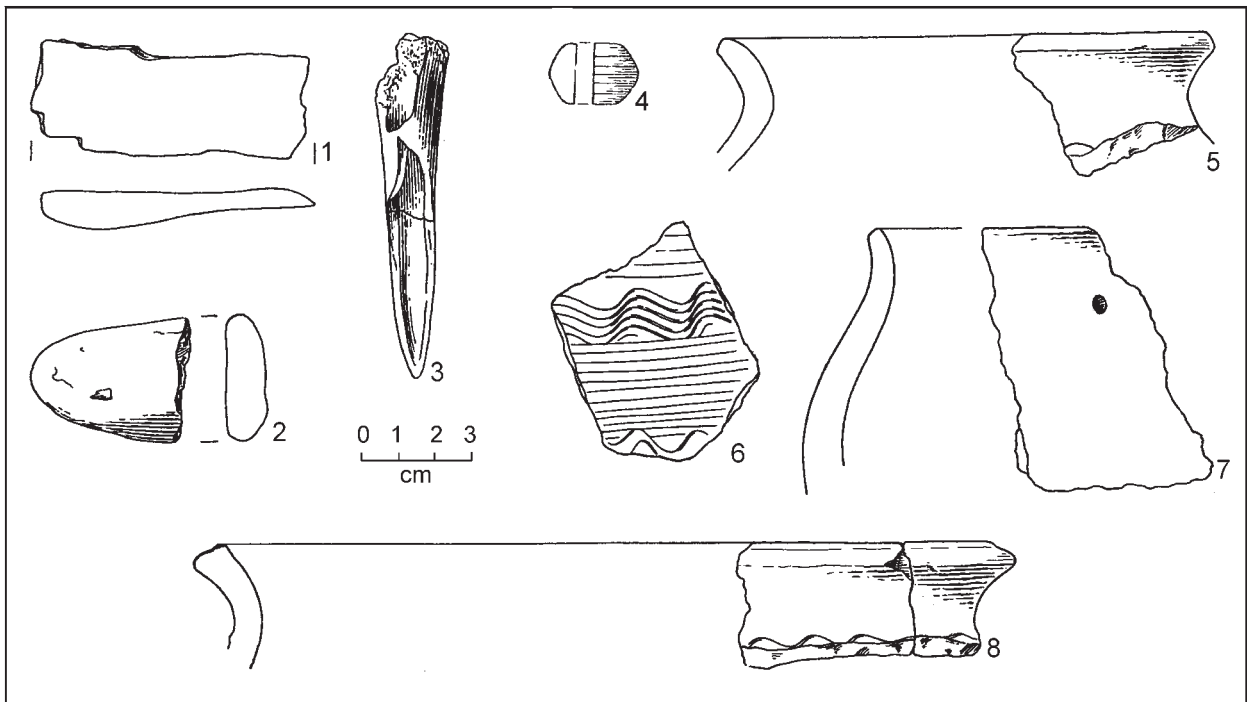
660-147/77, v černém zásypu, JSš. 105 cm, VZd. 170 cm, kostěné šídlo, obr. 94: 1

660-148/77, v JZ části (černá výplň), kostěné šídlo, obr. 94: 2

660-203/77, v černé výplni, VZd. 180 cm, JSš. 15 cm, část přeslenu, v. 2,8 cm, obr. 94: 4

660-365/77, VZd. 140 cm, SJš. 120 cm, železo, obr. 94: 3

660-612/77, v černé výplni (východní polovina), okrajový střep, obr. 94: 13

Obr. 93. Mutěnice-Zbrod, obj. 133 – 1: 660-30/77, 2: 660-221/77, 3: 660-155/77, 4: 660-204/77, 5: 660-605/77, 6: 660-603/77, 7: 660-601/77, 8: 660-600/77.

660-613/77, v černé výplni (východní polovina), okrajový střep, obr. 94: 12

660-614/77, v černé výplni (východní polovina), okrajový střep, obr. 94: 10

660-620/77, v západní části černé výplně, okrajový střep, obr. 94: 14

660-622/77, v západní části černé výplně, okrajový střep, obr. 94: 15

660-623/77, v západní části černé výplně, okrajový střep, obr. 94: 11

660-625/77, v západní části černé výplně, střep, obr. 94: 16

Osteologický materiál: 87 kusů (B-5, E-2, G-2, S-1, X-77)

Obj. 135

Kruhové ústí tmavé hlinité uhlíkovité výplně asi zásobnicové jámy objektu 135 (obr. 5: 2) se vyrýsovalo 15 cm nad úroveň podloží severovýchodně od nadzemního objektu 132a. Jáma měla nevýrazný hruškovitý průřez a v hloubce 80 cm maximální průměr 140 cm s kotlovitým dnem 119 cm pod úroveň podloží.

660-65/77, 38 cm pod úroveň podloží, rohovecový úštěp

660-633/77, horní část záspy, střep z výdutě

660-634/77, 0–100 cm pod úroveň podloží, okrajový střep

660-635/77, v sev. polovině, část dna

660-636/77, v sev. polovině, střep z výdutě

660-637/77, v sev. polovině, část dna

660-22/77, mezi kameny, JSš. 190 cm, ZVd. 290 cm, brousek d. 5,5cm, obr. 96: 14

660-59/77, mezi kameny, štípaná industrie, obr. 96: 4

660-60/77, mezi kameny, štípaná industrie, obr. 96: 6

660-61/77, mezi kameny, štípaná industrie, obr. 96: 7

660-62/77, mezi kameny, štípaná industrie, obr. 96: 3

660-63/77, mezi kameny, JSš. 165 cm, Vzd. 190 cm štípaná industrie, obr. 92: 60

Obj. 136

Uprostřed západní části ZP jsme zaznamenali jámu obj. 136, kterou tvoří dvě mělké a nízkým předělem oddělené prohlubně s podélnou osou o délce 252 cm ve směru SZ–JV. Byly v superpozici zahloubeny do výplně laténského obj. 129 a vyplněny černou hlínou s množstvím uhlíků, tím se lišily od šedé mazlavé vrstvy keltské zemnice. Menší jamka nepravidelného tvaru je 122 cm dlouhá a 12 cm hluboká. K ní se SZ směrem přimyká 11–12 cm hluboká miskovitá prohlubeň, 190 cm dlouhá a 120 cm široká.

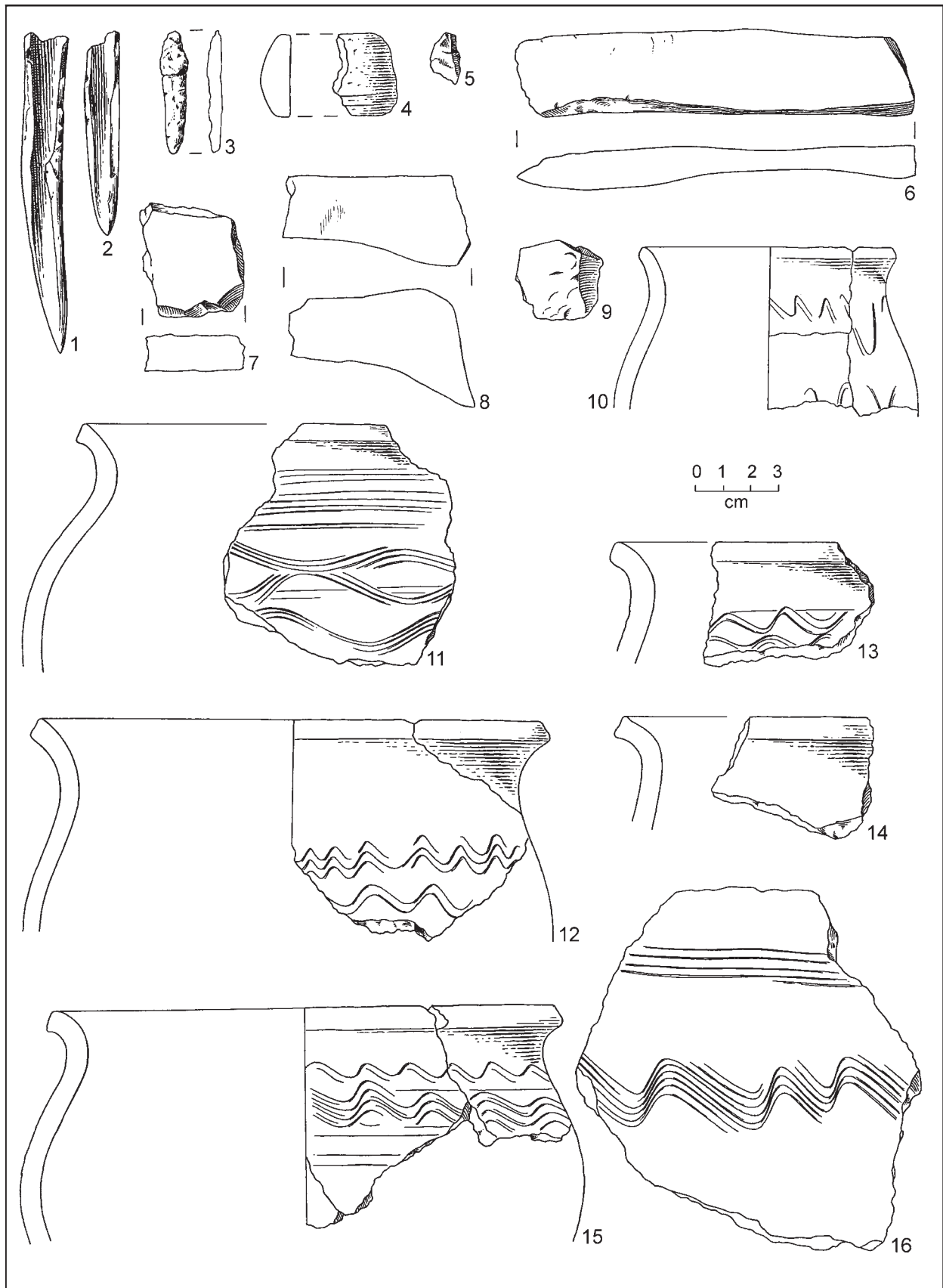
660-643/77, okrajový střep, obr. 95: 1

660-648/77, střep ode dna, obr. 95: 6

Osteologický materiál: 14 kusů (S-2, B-1, 0, C-1, X-10)

Obj. 137

Rozsáhlá tmavší hlinitá vrstva s množstvím drobných kamenů a střepů i zvířecích kostí byla objevena uprostřed západního okraje ZP. Má neostře ohraničení a pozvolna přechází v promísenou hlinitopísčitou vrstvu v okolí. Jen na SZ horizont objektu 137 částečně překrývá šedivý mazlavý okraj výplně laténské jámy 131. Při snižování se hlinitá vrstva objektu 137 v některých místech vytrácela. Vyplňovala protáhlou a nepravidelnou asi 6 cm hlubokou prohlubeň o délce 422 cm a šířce 202 cm s podélnou osou ve směru S–J. V západní polovině této

Obr. 94. Mutěnice-Zbrod, obj. 134 – 1: 660-147/77, 2: 660-148/77, 3: 660-365/77, 4: 660-203/77, 5: 660-79/77, 6: 660-33/77, 7: 660-28/77, 8: 660-27/77, 9: 660-80/77, 10: 660-614/77, 11: 660-623/77, 12: 660-613/77, 13: 660-612/77, 14: 660-620/77, 15: 660-622/77, 16: 660-625/77.

mělké prohlubně byl odkryt pravděpodobně zbytek OZ, který představuje asi 160 cm dlouhá protáhlá skupina drobných přepálených kamenů. Téměř všechny artefakty byly nalezeny při snižování tmavé hlinité vrstvy mezi kameny a odpadem zvířecích kostí. Horní vrstvy byly pravděpodobně zničeny hlubokou orbou.

660-4/77, mezi kameny, ZVd. 180 cm, JSš. 95 cm, úlolek sekerky, d. 5 cm, obr. 96: 12

660-22/77, mezi kameny, JSš. 190 cm, ZVd. 290 cm, brousek, d. 5,5 cm, obr. 96: 14

660-59/77, mezi kameny, štípaný kamenný artefakt, obr. 96: 4

660-60/77, mezi kameny, štípaný kamenný artefakt, obr. 96: 6

660-61/77, mezi kameny, štípaný kamenný artefakt, obr. 96: 7

660-62/77, mezi kameny, štípaný kamenný artefakt, obr. 96: 3

660-63/77, mezi kameny, JSš. 165 cm, VZd. 60 cm, štípaný kamenný artefakt, obr. 96: 2

660-345/77, snižování tmavé hlinité (přibližně nad úrovní kamenů), ZVd. 190 cm, SJš. 205 cm, železná kováni vědra, v. 9 cm, obr. 96: 8

660-374/77, hl. 20–45 cm, střep z výdutě, obr. 96: 9

660-375/77, pod kameny, ZVd. 190 cm, SJš. 15 cm, železná tyčinka, d. 3,3 cm, obr. 96: 5

660-656/77, mezi kameny, okrajový střep, obr. 96: 16

660-657/77, mezi kameny, střep ode dna

660-659/77, mezi kameny, okrajový střep, obr. 96: 18

660-661/77, mezi kameny, okrajový střep, obr. 96: 17

660-662/77, mezi kameny, okrajový střep, obr. 96: 15

660-667/77, rozebírání skupiny kamenů, střep ode dna, obr. 96: 20

660-673/77, ve vrstvě pod kameny, střep ode dna, obr. 96: 19

660-675/77, hl. 20–40 cm, střep od okraje, obr. 96: 13

Osteologický materiál: 94 kusů (B-16, S-10, O, C-5, E-3, X-60)

Obj. 138

Nakupení velkých zlomků keramiky a drobnějších kamenů i hrudek křehké železné strusky na ploše přibližně 2 × 2 metry leželo na tmavé hlinité vrstvě neodlišující se od okolí těsně pod ornici v JZ rohu ZP. Pravděpodobně šlo o zbytky nadzemního objektu 138. Ve V–Z profilu zjištěny přibližně při okrajích hromady dvě jamky o průměru 18–25 cm a hloubce 20 cm. Jejich tmavé hlinité záspy zvolna přecházely v promísenou hlinitopísčitou vrstvu, do které byly zahlobeny. Na východní straně objektu nalezena spodní část nádoby. Společně se zlomky keramiky a strusky byly v objektu početné drobné nálezy. Z nich nejzajímavější je asi 2 cm dlouhá bronzová spirálka (660-325/77) nalezená při snižování tmavé hlinité vrstvy těsně pod úrovní objektu a zlomek zdobené kostěné destičky objevené mezi kameny (660-167/77). Z petrografického materiálu byly zastoupeny převážně bílé nebo narůžovělé pískovce a slepence. Severně od obj. 138 se při odebírání vrstvy objevila černá skvrna se skupinou zvířecích kostí na povrchu. Její okraj se pozvol-

na vytrácel do světlejšího okolí. Po odebrání horní vrstvy se objevila tenká a nezřetelná vrstvička splývající do značné míry se starším horizontem. V pískovém podloží se ve střední části čtverce vyrýsovaly kúlové jamky s tmavší hlinitou výplní, jejich souvislost s konstrukcí objektu 138 není zřejmá.

660-6/77, opracovaný kámen, v. 11 cm, obr. 97: 17

660-31/77, brousek, d. 7,5 cm, obr. 97: 10

660-92/77, štípaný kamenný artefakt, obr. 97: 4

660-93/77, štípaný kamenný artefakt, obr. 97: 6

660-96/77, štípaný kamenný artefakt, obr. 97: 5

660-167/77, mezi kameny, zlomek kostěné destičky, obr. 97: 7

660-207/77, na východním okraji, přeslen, v. 3,6 cm, obr. 97: 3

660-208/77, přeslen, v. 3,1 cm, obr. 97: 2

660-210/77, kameny jižně obj. 138, ZVd. 190 cm, SJš. 60 cm, přeslen, v. 3,5 cm, obr. 102: 1

660-325/77, tmavší hlinitá, ZVd. 260 cm, JSš. 52 cm, měd. drát, d. 1,7 cm, obr. 97: 1

660-679/77, dno, obr. 98: 6

660-680/77, okrajový střep, obr. 98: 1

660-681/77, střep ode dna, obr. 98: 5

660-685/77, střep, obr. 97: 12

660-686/77, střep ode dna, obr. 97: 20

660-687/77, okrajový střep, obr. 97: 8

660-688/77, okrajový střep, obr. 98: 2

660-692/77, střep, obr. 97: 13

660-694/77, střep ode dna, obr. 97: 16

660-695/77, okrajový střep, obr. 98: 3

660-696/77, v profilu, střep, obr. 97: 9

660-697/77, v profilu, okrajový střep, obr. 97: 14

660-698/77, v profilu, střep ode dna, obr. 98: 7

660-699/77, v profilu, střep, obr. 97: 19

660-704/77, střep ode dna, obr. 97: 18

660-700/77, v profilu, okrajový střep, obr. 97: 15

660-705/77, na JV okraji obj., dno nádoby, obr. 98: 4

Osteologický materiál: ?

Obj. 139

Při odebírání ornice v JZ části ZP zjištěna jáma 139 o délce 214 cm a šířce 80 cm s příkrými stěnami. Ve výplni bylo nalezeno vedle keramiky množství drobných kamenů a zvířecích kostí. Ještě nad podložím byla odkryta souvislá vrstva téhož typu, která žlabovitě klesá do tmavé až černé hlinité výplně objektu. Delší osa jámy má směr SZ–JV. Na rovném dně 54 cm pod úrovní pískového podloží odkryty dvě skupiny zvířecích kostí a několik větších kamenů. Při stěnách a u dna obsahoval zásep písek, splavený nebo stržený ze stěn objektu. Většina zlomků keramiky nalezena nad prokleslou vrstvou kamenů a zvířecích kostí, tedy přibližně jen do hloubky 25 cm pod úrovní podloží.

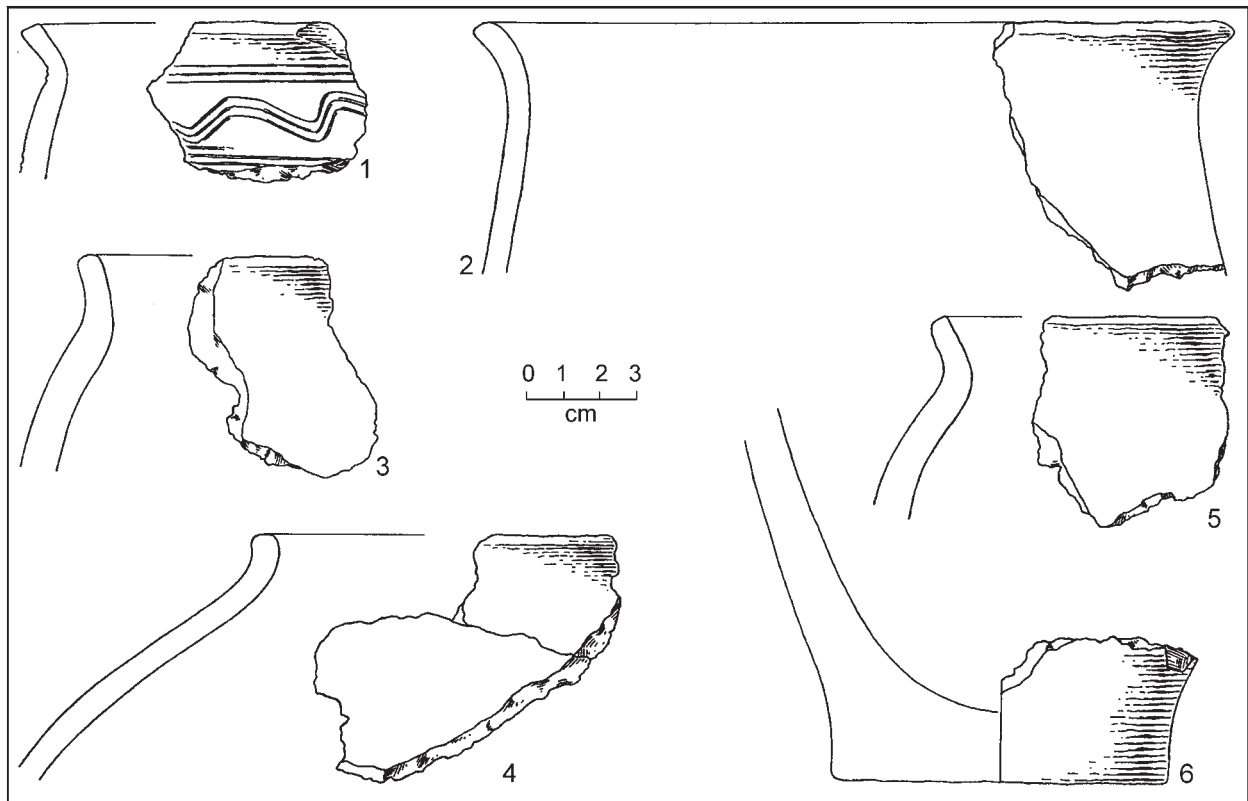
660-73/77, štípaný kamenný artefakt, obr. 99: 3

660-74/77, štípaný kamenný artefakt, obr. 99: 5

660-341/77, železný nůž, d. 10 cm, obr. 99: 9

660-342/77, železný nůž, d. 10 cm, obr. 99: 8

660-343/77, mezi odpadem zvířecích kostí (SZ část), hrot žel. nože, d. 5,7 cm, obr. 99: 6

Obr. 95. Mutěnice-Zbrod, obj. 136 – 1: 660-643/77, 2: 660-640/77, 3: 660-641/77, 4: 660-639/77, 5: 660-638/77, 6: 660-648/77.

660-344/77, mezi odpadem zvířecích kostí (SZ část), železný nůž, d. 11 cm, obr. 99: 7

660-349/77, železná šipka, d. 8,3 cm, obr. 99: 2

660-380/77, část železné obroučky, š. 2,4 cm, obr. 99: 1

660-383/77, mezi odpadem zvířecích kostí (SZ část), soustružnický nůž, d. 11,8 m, obr. 99: 4

660-708/77, čištění východní poloviny, střep, obr. 99: 11

660-709/77, v tmavé části, okrajový střep, obr. 99: 10

660-711/77, v tmavé části, okrajový střep, obr. 99: 11

Osteologický materiál: 191 kusů (B-61, E-23, 0, C-2, A-1, L-1, X-103)

Obj. 140

Asi šest metrů SZ od objektu 132a byla objevena okrouhlá mělká jáma a v ní celá koňská lebka s kostmi dolních končetin v anatomickém pořádku. Vše úhledně složeno tak, že nejdříve byly na dno položeny končetiny a pak na ně položena koňská hlava (foto 12).

Osteologický materiál: 23 kusů (E-23), nálezové číslo 700/77

Obj. 141

V JZ cípu ZP zjištěna těsně pod ornici černá hlinitá výplň miskovitě zahloubené jámy oválného tvaru o rozměrech 305 × 120 cm. Objekt 141 zahlouben 18 cm do tmavší hlinitopísčité vrstvy, která z jižní strany nesla stopy po orbě. V SVV polovině vystupuje dno v nízký stupeň a okraj objektu se pozvolna vytrácí. Jižně od obj.

141 odkryty mezi rovnoběžnými rýhami po hluboké orbě tři menší skupinky drobných kamenů, zvířecích kostí a střepů. Jedná se patrně o zbytky orbou rozrušeného nadpodložního objektu.

660-716/77, v severní polovině, střep ze dna, obr. 86: 11

660-717/77, v severní polovině, okrajový střep, obr. 86: 13

Osteologický materiál: 7 kusů (X-7)

Obj. 142

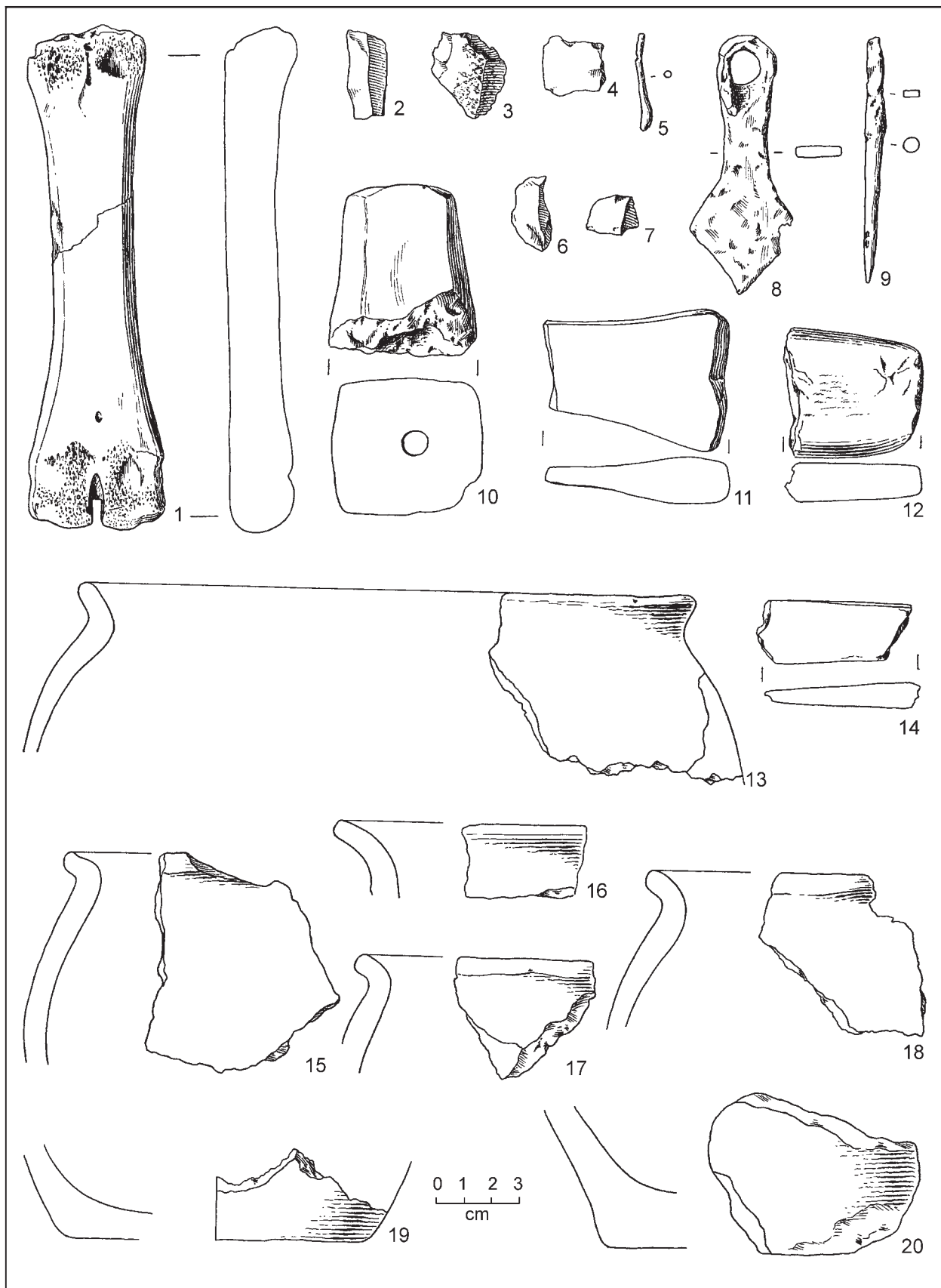
Při snižování tmavší hlinitopísčité vrstvy západně od středu ZP byl zachycen 198 cm dlouhý půdorys protáhlé jámy obj. 142 s tmavě šedou až šedočernou hlínou promísenou drobnými kameny (obr. 104: 7). Prohlubeň byla jen 10–20 cm hluboká a měla šikmé stěny s rovným dnem, v jehož jižní polovině se objevila jáma kruhovitěho tvaru s hrdlem o průměru 81 cm. Její maximální průměr je 108 cm, hloubka dna od hladiny podloží činila 98 cm. Vyplněna byla stejným zásepem jako jamka, do které byla zahloubena, jen kolem stěn a nad dnem byl zásep silně promísen pískem strženým ze stěn.

660-720/77, střep, obr. 86: 18

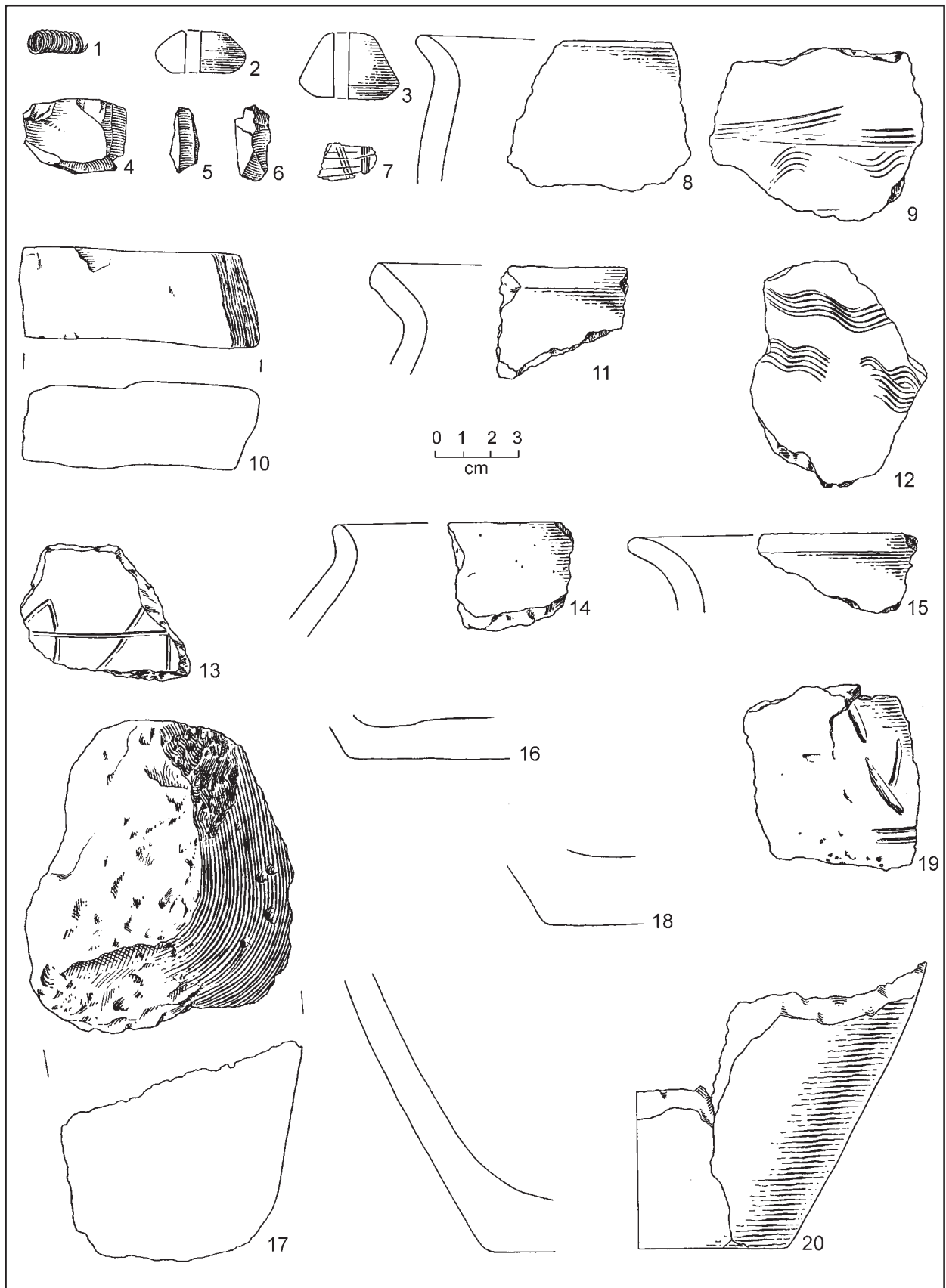
660-722/77, 60–105 cm pod úrovní podloží nad dnem, okrajový střep, obr. 86: 16

660-723/77, 60–105 cm pod úrovní podloží nad dnem, okrajový střep, obr. 86: 15

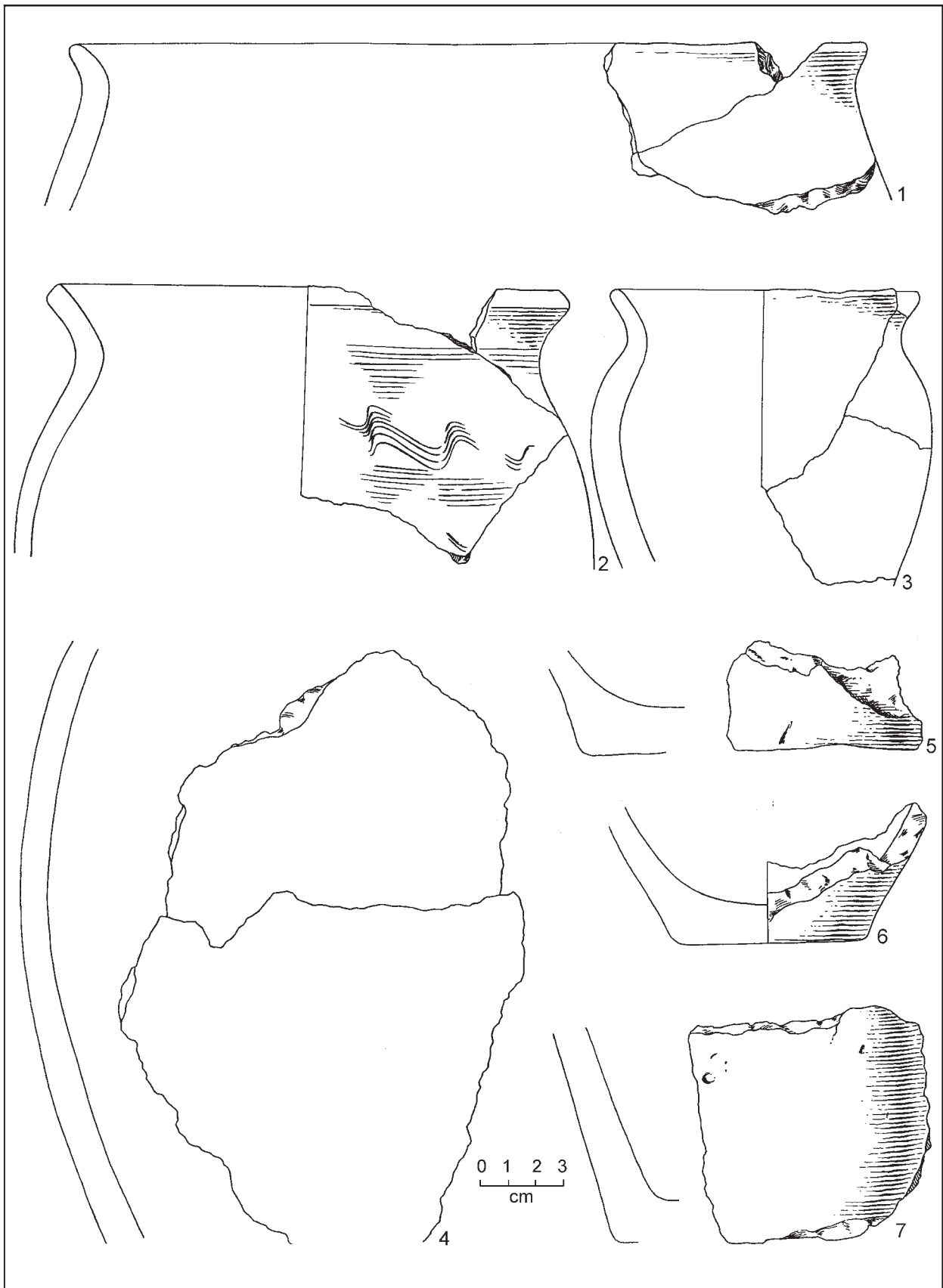
660-724/77, 60–105 cm pod úrovní podloží nad dnem, střep, obr. 86: 17

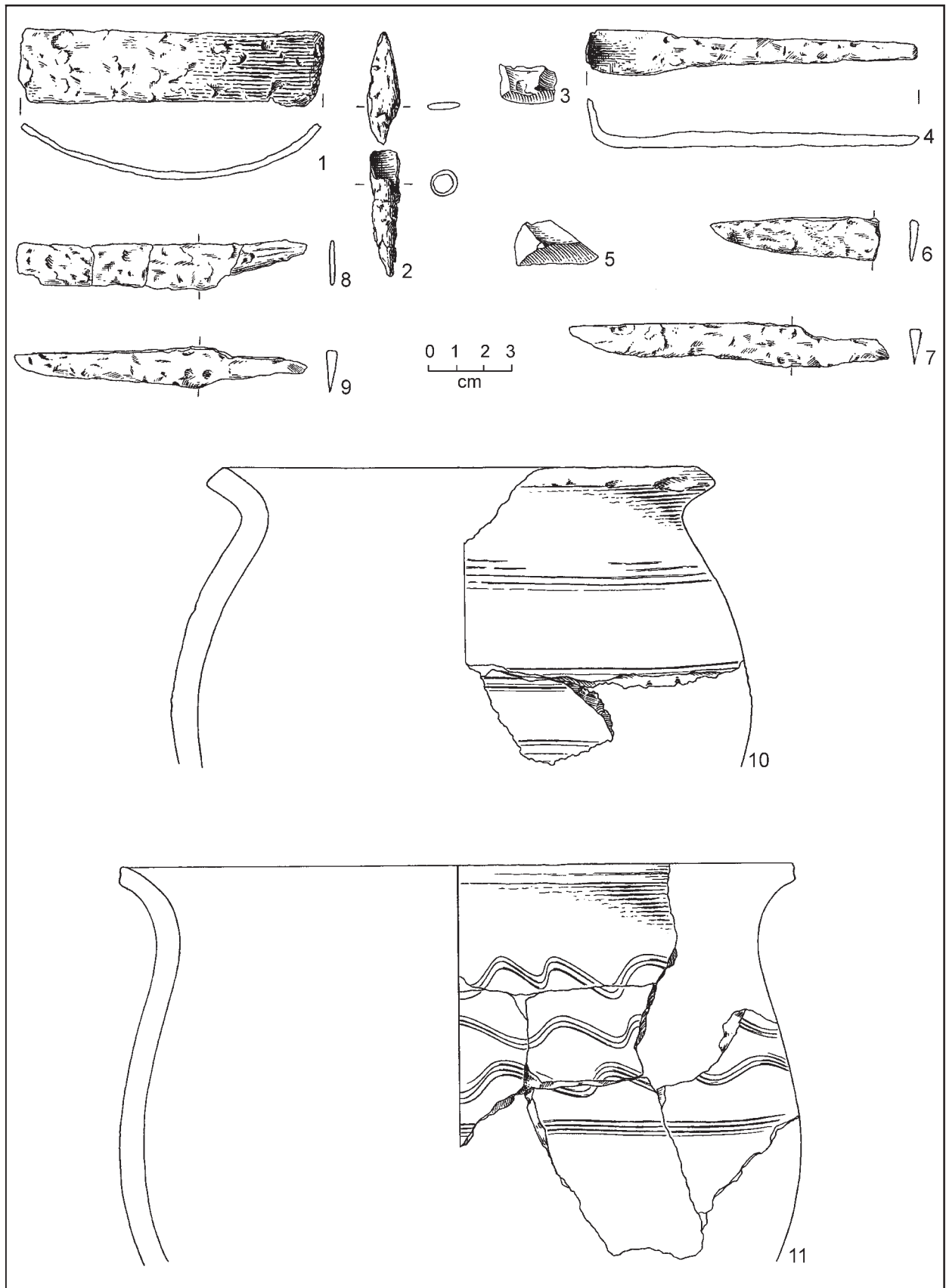
Obr. 96. Mutěnice-Zbrod, obj. 137 – 1: 660-142/77, 2: 660-63/77, 3: 660-62/77, 4: 660-59/77, 5: 660-375/77, 6: 660-60/77, 7: 660-61/77, 8: 660-345/77, 9: 660-374/77, 10: 660-227/77, 11: 660-20/77, 12: 660-4/77, 13: 660-675/77, 14: 660-22/77, 15: 660-662/77, 16: 660-656/77, 17: 660-661/77, 18: 660-659/77, 19: 660-673/77, 20: 660-667/77.

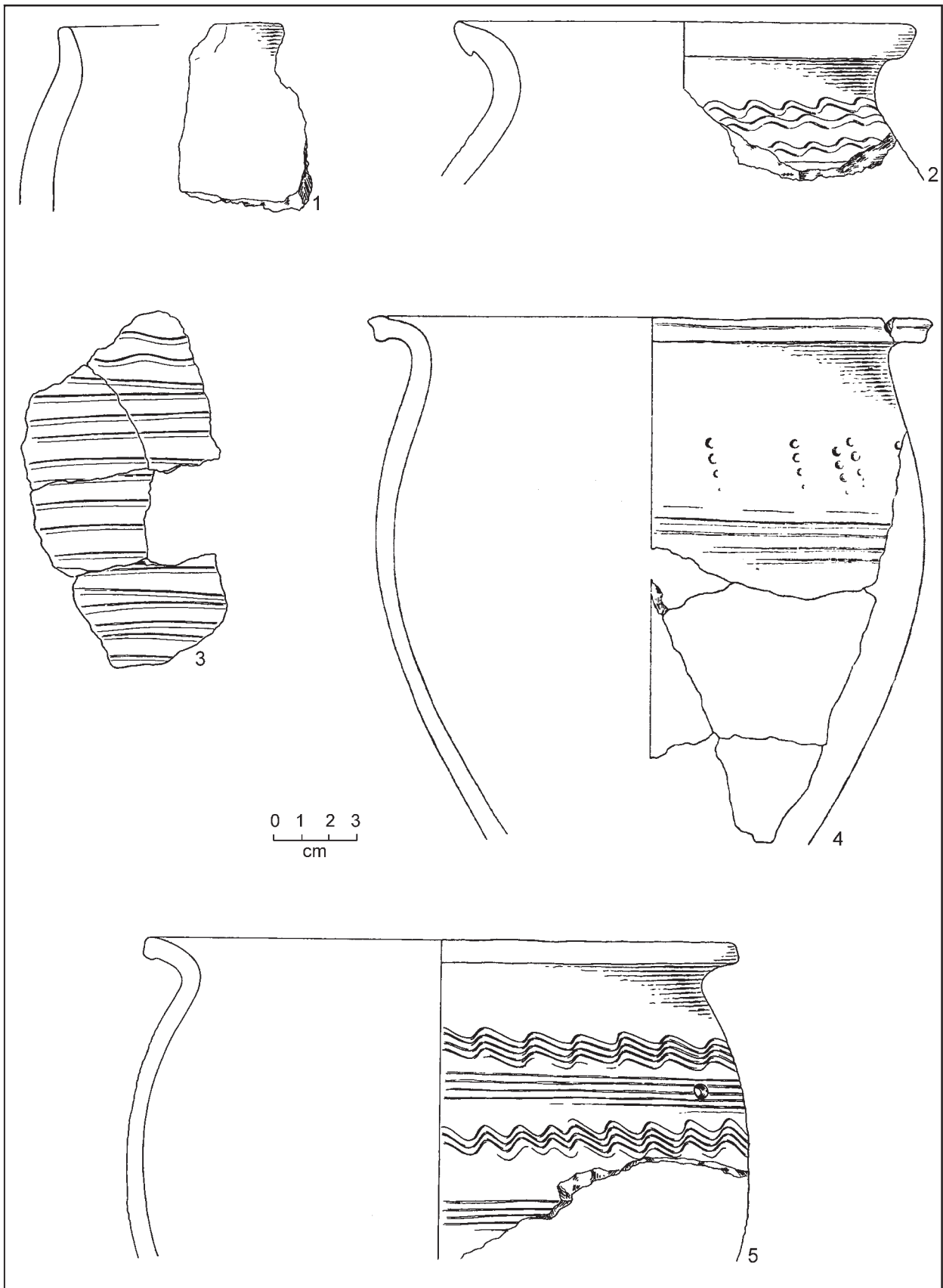
Obr. 97. Mutěnice-Zbrod, obj. 138 – 1: 660-325/77, 2: 660-208/77, 3: 660-207/77, 4: 660-92/77, 5: 660-96/77, 6: 660-93/77, 7: 660-167/77, 8: 660-687/77, 9: 660-696/77, 10: 660-31/77, 11: 660-70/77, 12: 660-685/77, 13: 660-692/77, 14: 660-697/77, 15: 660-700/77, 16: 660-694/77, 17: 660-6/77, 18: 660-704/77, 19: 660-699/77, 20: 660-686/77.

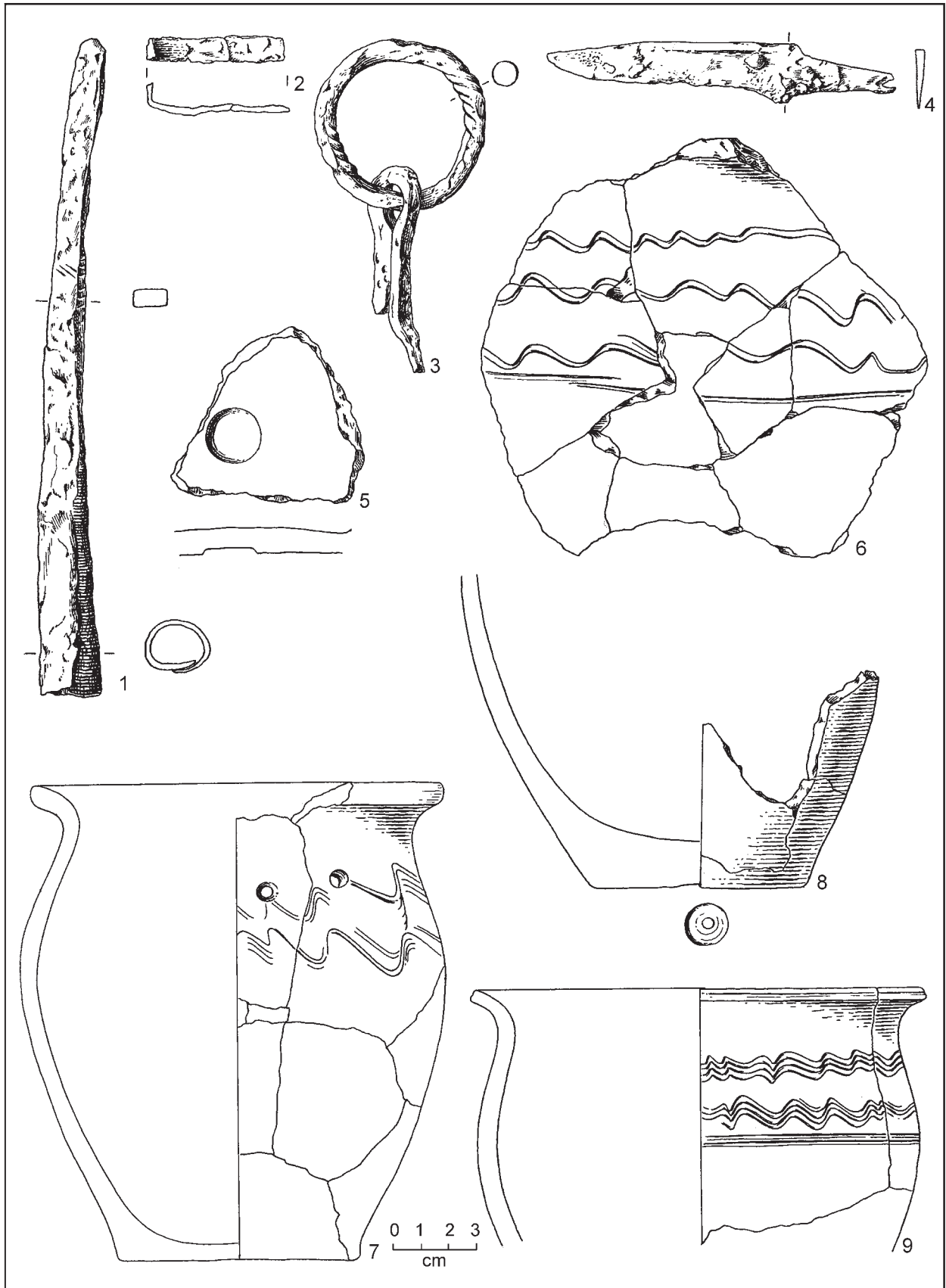
Obr. 98. Mutěnice-Zbrod, obj. 138 – 1: 660-680/77, 2: 660-688/77, 3: 660-695/77, 4: 660-705/77, 5: 660-681/77, 6: 660-679/77, 7: 660-698/77.

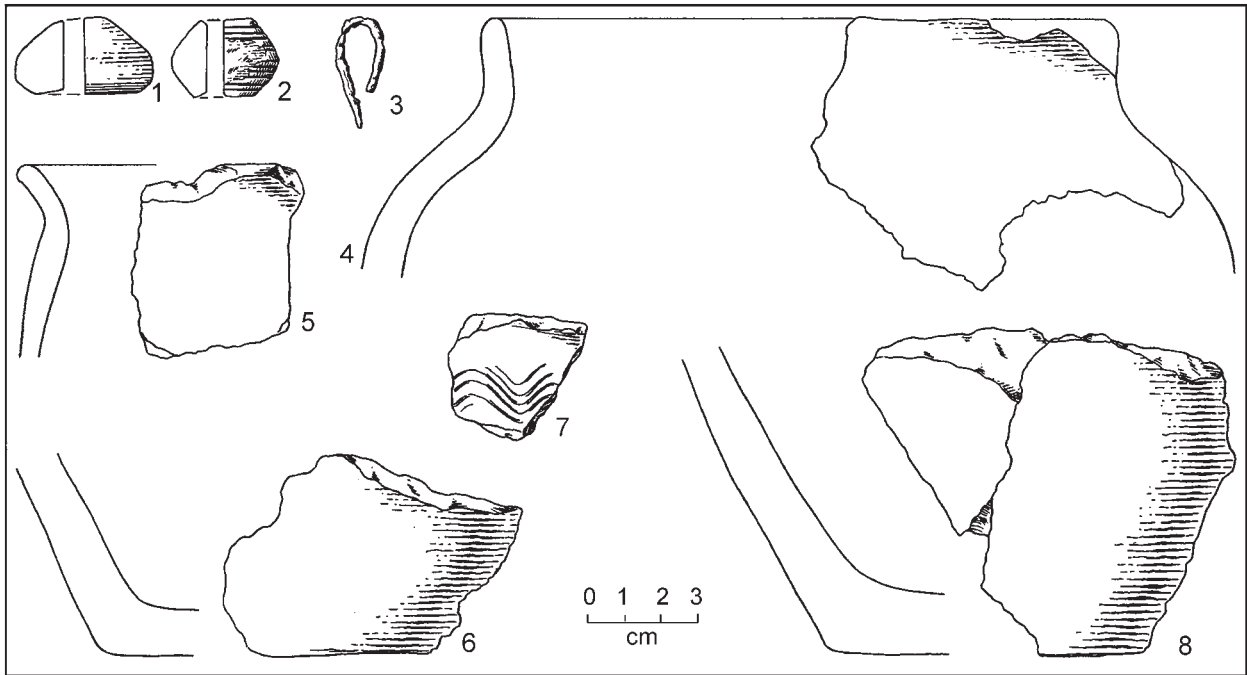
Obr. 99. Mutěnice-Zbrod, obj. 139 – 1: 660-380/77, 2: 660-349/77, 3: 660-73/77, 4: 660-383/77, 5: 660-74/77, 6: 660-343/77, 7: 660-344/77, 8: 660-342/77, 9: 660-341/77, 10: 660-709/77, 11: 660-708, 711/77.

Obr. 100. Mutěnice-Zbrod, obj. 144 – 1: 660-732/77, 2: 660-736/77, 3: 660-734/77, obj. 154 – 4: 660-787/77, obj. 155 – 5: 660-789/77.

Obr. 101. Mutěnice-Zbrod, obj. 145 – 1: 660-381/77, 2: 660-361/77, 3: 660-346/77, 4: 660-336/77, 5: 660-749/77, 6: 660-752/77, 7: 660-742/77, 8: 660-741/77, 9: 660-750/77.

Obr. 102. Mutěnice-Zbrod, obj. 151 – 1: 660-210/77, 2: 660-211/77, 3: 660-366/77, 4: 660-776/77, 5: 660-771/77, 6: 660-775/77, 7: 660-772/77, 8: 660-777/77.

660-725/77, 60–105 m pod úrovní podloží nad dnem, okrajový střep, obr. 86: 14

Osteologický materiál: 16 kusů (B-2, S-2, X-12)

Obj. 144

V jihozápadním cípu ZP byla jižně od objektu 132a dokumentována velmi tmavá výplň jámy přibližně oválného tvaru s příkrymi stěnami a rovným dnem, které se mírně svažuje k východu, 185 cm dlouhý a 108 cm široký objekt byl zahloben 38 cm do tmavší hlinitopísčité vrstvy a pod ní až do čistého pískového podloží. Ve výplni vedle keramiky a zvířecích kostí se našlo také několik menších kamenů. Objekt 144 byl propojen se SZ okrajem objektu 133 třináct cm hlubokým žlábkem se světlejší písčitohlinitou výplní.

660-732/77, Z část černé výplně, okrajový střep, obr. 100: 1

660-734/77, Z část černé výplně, střep, obr. 100: 3

660-736/77, V část černé výplně, okrajový střep, obr. 100: 2

660-740/77, V část černé výplně, střep

Osteologický materiál: 13 kusů (B-3, X-10)

Obj. 145

Uprostřed západního okraje ZP se vyrýsovala v hlinitopísčité vrstvě tmavá hlinitá výplň obdélné jámy o rozměrech 305 × 146 cm. Objekt má zakulacené rohy a mírně šikmé stěny s delší osou ve směru SZ–JV. Těsně nad dnem jámy, které se nacházelo nad úrovní čistě pískového podloží, ležela v hloubce 18 cm velká skupina zvířecích kostí s několika drobnými ohořelými pískovcovými kameny. V JV části jámy ležela při zvířecích kostech tlakem rozmačkaná hliněná nádoba (660-752/77).

660-206/77, v SV části černé výplně, zlomek přeslenu v. 3,2 cm, obr. 86: 12

660-336/77, v SZ části výplně, nůž d. 12,7 cm, obr. 101: 4

660-346/77, ve V části výplně, žel. torovaný kruh průměru 4,5 cm, obr. 101: 3

660-361/77, v Z části výplně, železo d. 2,9 cm, obr. 101: 2

660-381/77, ve V části výplně, železo d. 23,5 cm, obr. 101: 1

660-741/77, v JV části výplně, část dna nádoby, obr. 101: 8

660-742/77, v JZ části výplně, střepy nádoby, obr. 101: 7

660-749/77, část dna nádoby, obr. 101: 5

660-750/77, okrajový střep, obr. 101: 9

660-752/77, z jižní strany rozmačkané nádoby, střep, obr. 101: 6

Osteologický materiál: 106 kusů (osel-33, B-17, E-19, O-C-5, G-4, X-28)

Obj. 151

Asi 50 cm jižně od objektu 138 zachycena černá hlinitá výplň nepravidelné jámy s neostrým ohraničením. Na promíseném pískovém podloží se vyrýsoval obrys tvaru elipsy s delší osou SZ–JV o délce 220 cm. Rovné dno jámy je 12 cm zahlobeno do pískového podloží. Střední část objektu tvoří 30 cm hluboká jamka o průměru 82 cm, má stěny příkré a v SZ polovině tvoří převis. Černá výplň směrem k okrajům přecházela ve světlejší hlinitopísčitou vrstvu.

660-210/77, v horizontu kamenů, ZVd. 190 cm, SJš. 60 cm, přeslen ø 3,7 cm

660-211/77, v černé výplni, část přeslenu, v. 2,7 cm, obr. 102: 2

660-366/77, v horní části, železný drátek, d. 3 cm, obr. 102: 3

660-771/77, v černé výplni, okrajový střep, obr. 102: 5

660-772/77, v černé výplni, střep, obr. 102: 7

660-775/77, v černé výplni, střep ode dna, obr. 102: 6

660-776/77, v černé výplni, okrajový střep, obr. 102: 4

660-777/77, v černé výplni, střep ode dna, obr. 102: 8

660-778/77, v černé výplni, střep z výdutě

Obj. 154

Mělká, nepravidelná prohlubeň, odkrytá část je dlouhá 200 cm, 160 cm široká a jen 5 cm zahloubená do písčitého podloží. Na dně leželo několik drobných pískovcových kamenů se stopami dlouhodobého působení ohně a zvířecí kosti. Ve výplni jámy byla keramika ve střepch.

660-787/77, z výplně obj., část nádoby, obr. 100: 4

660-788/77, z výplně obj., část dna

Obj. 155

Uprostřed západního okraje ZP byla oválná mísovitá prohlubeň o délce 170 cm a šířce 112 cm se dnem jen 16 cm

pod úrovní podloží. Zahloubili ji do horních vrstev hnědošedého písčitého zásypu laténského kostrového hrobu, ale lišila se tmavou barvou výplně.

660-128 až 131/77, asi 15 cm nad úrovní podloží, v tmavé výplni, okraj hliněné pražnice

660-789/77, asi 10 cm nad podložím, černá výplň, okrajový střep, obr. 100: 5

Pozn. Roku 1977 byla zachráněna železná sekera a železná radlice (obr. 103). Oba předměty byly nalezeny při výkopu elektrického kabelu na levém břehu Kyjovky asi 1 000 m severně od Zbrodu. Podle kusých údajů, které máme k dispozici, se předmětů našlo na místě větší množství, což by mohlo znamenat, že zde byl původně depot.

Povrchové sběry v Lužicích – vyobrazený materiál pochází ze sídliště, narušeného hlubokou orbou v místech původního soutoku Moravy a Kyjovky, na první říční terase. Právě tato terasa se táhne severojižním směrem v hloubce pravého břehu Moravy. Intenzivní osídlení terasy zahájili neolitici zemědělci a prakticky trvá až do naší doby.

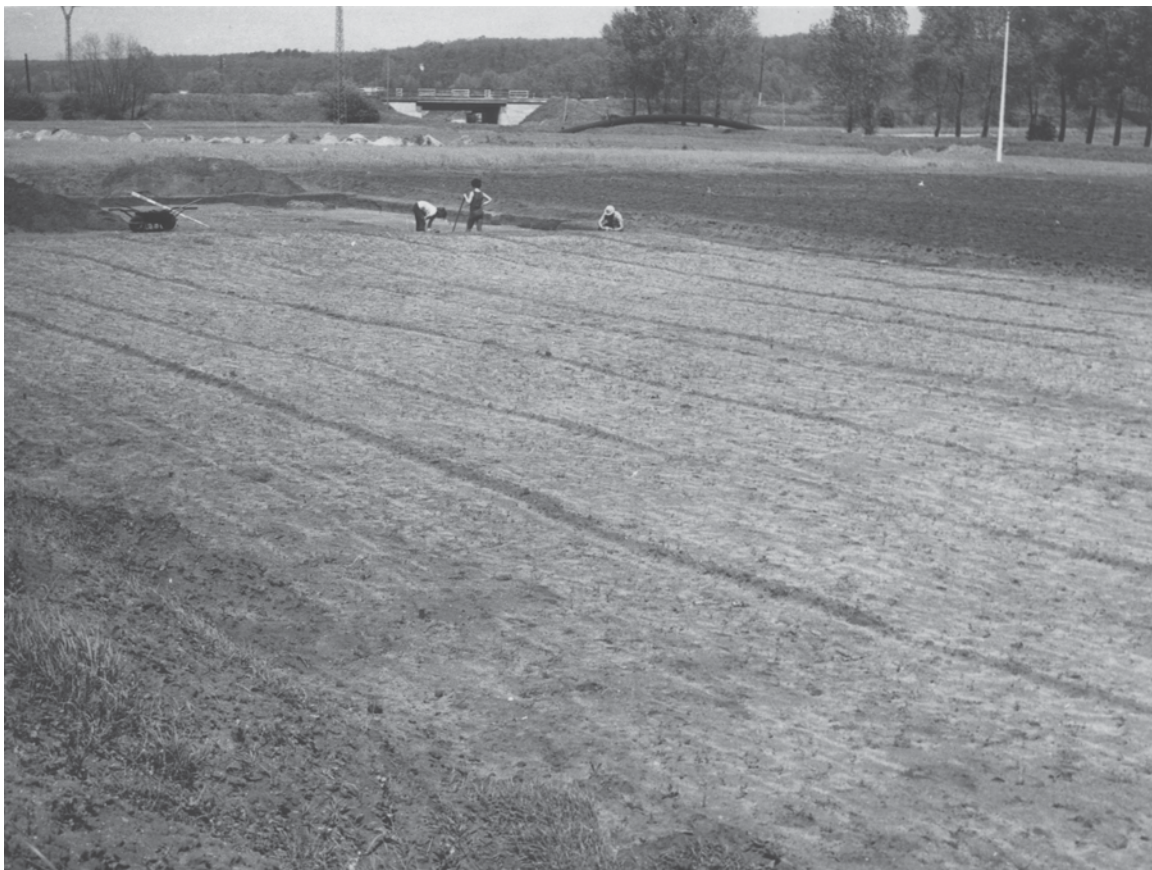

Foto 1. Mutěnice-Zbrod. Nahoře: Celkový pohled na místo zaniklé osady (od JZ). Dole: Odkryté plochy (od JZ).

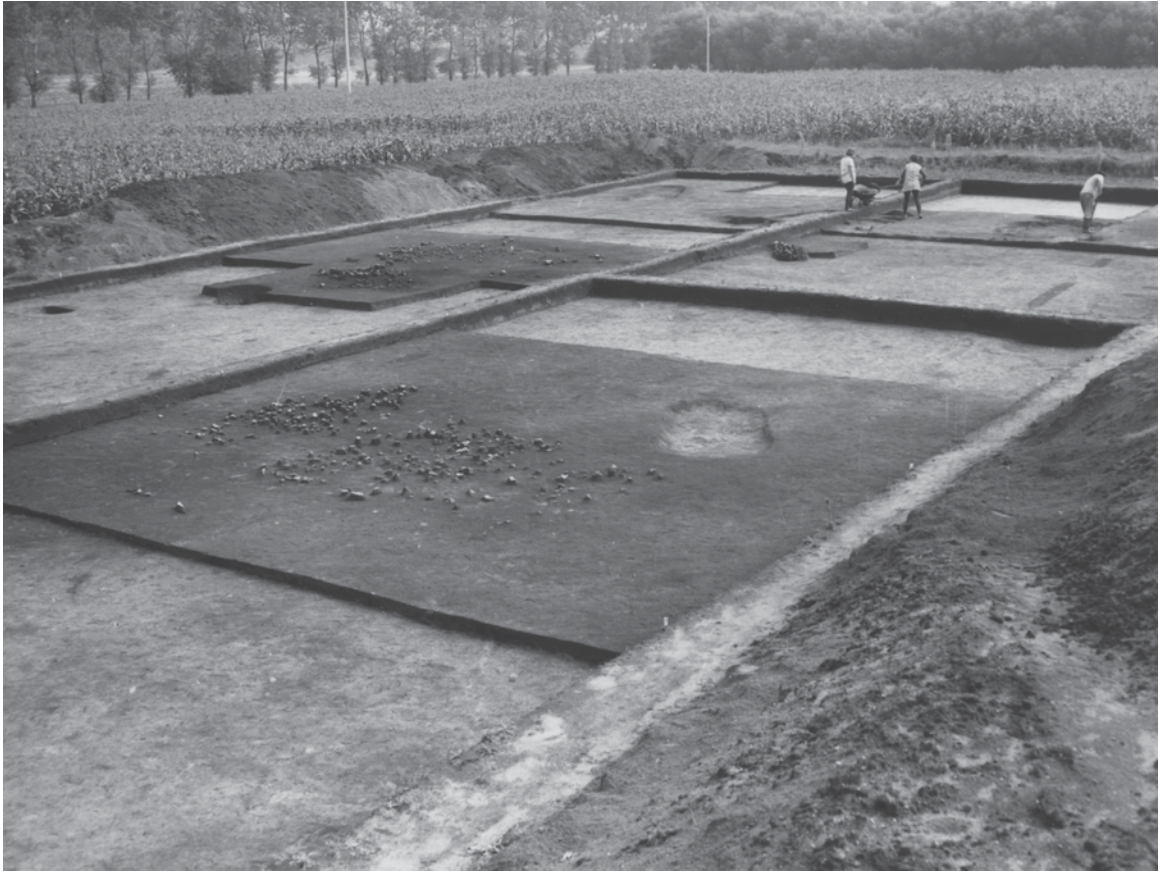

Foto 2. Mutěnice-Zbrod. Nahoře: Kulturní vrstva se zbytky sídlištních objektů mezi podloží a ornicí. Dole: Do podloží zahloubené objekty.

Foto 3. Mutěnice-Zbrod. Nahoře: Objekt 114 – zemnice v první fázi odkryvu. (od JV). Dole: Objekt 114 ve druhé fázi odkryvu. (od J).

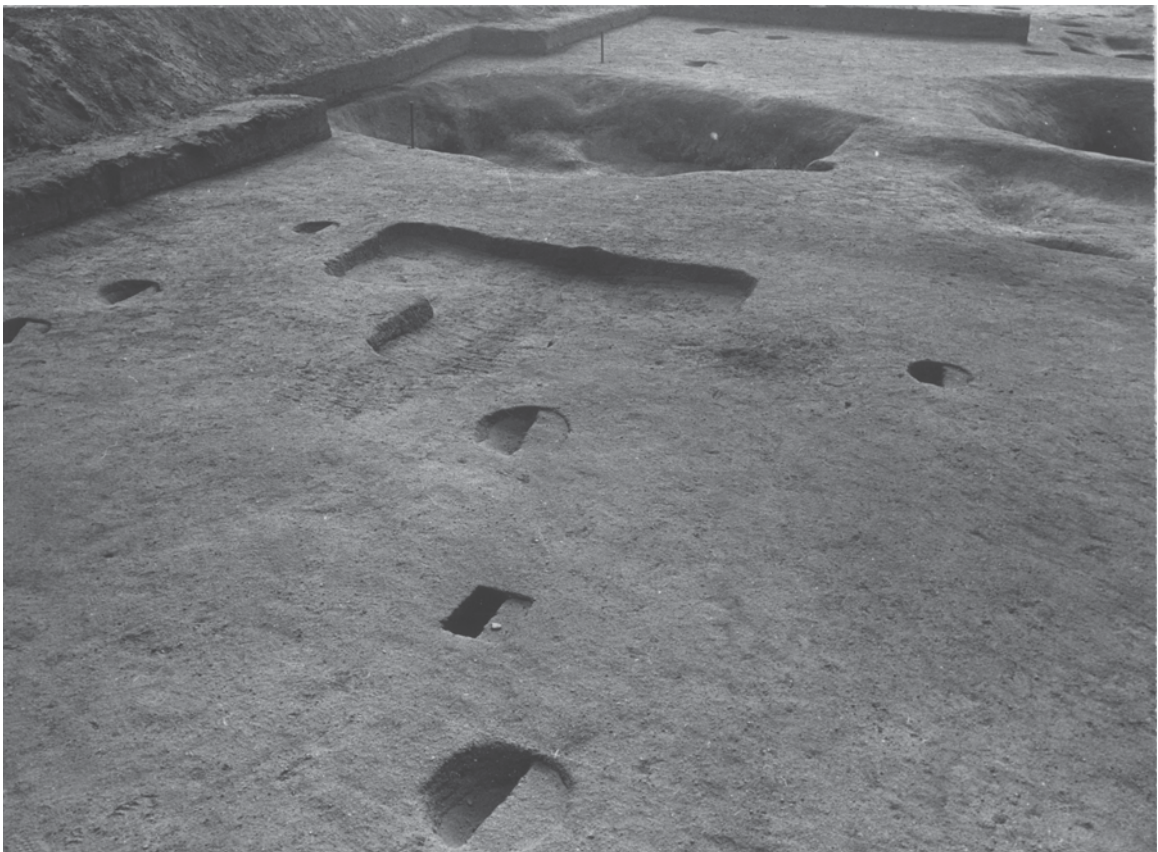
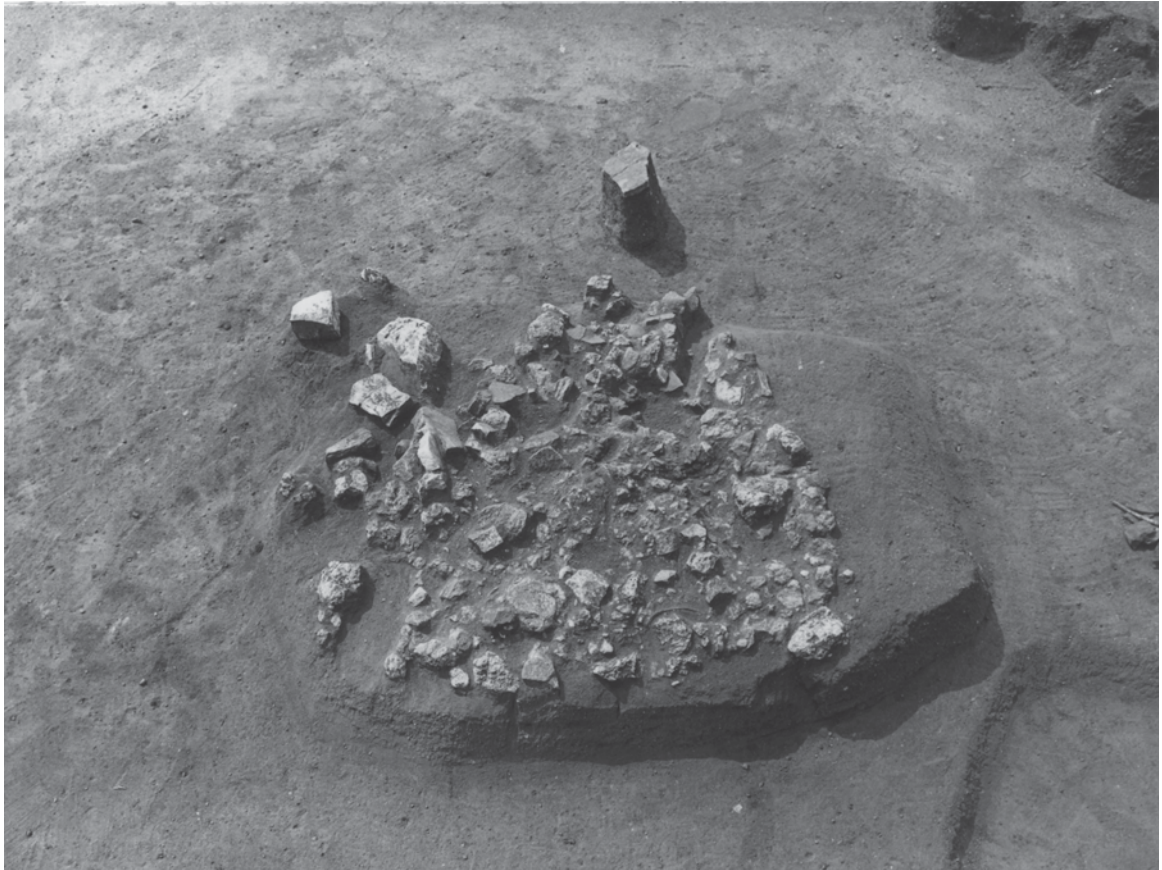

Foto 4. Mutěnice-Zbrod. Nahoře: Objekt 116 (od Z). Dole: Objekty 118, 120 a 121 (od S).

Foto 5. Mutěnice-Zbrod. Nahoře: Objekt 132 (od V). Dole: Objekty 132 a 132A (od S) viz obr.89.

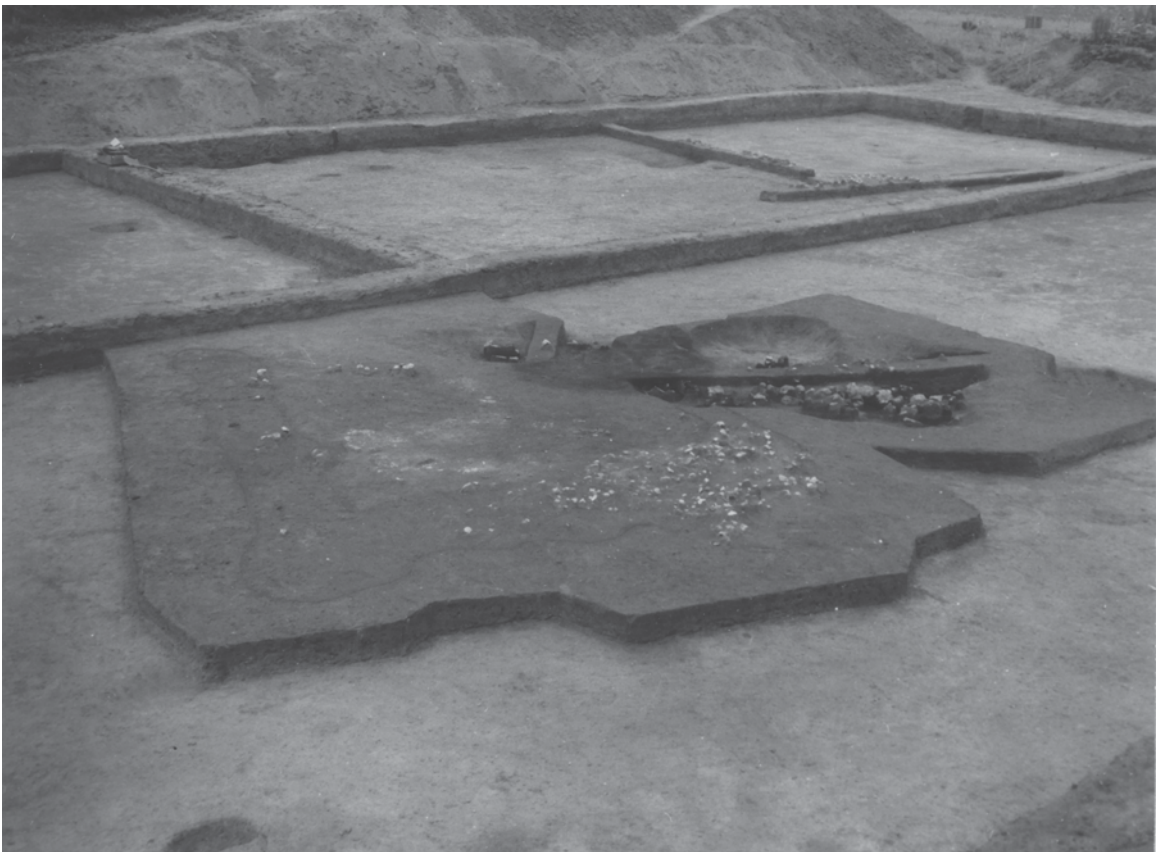

Foto 6. Mutěnice-Zbrod. Nahoře: Objekty 132 a 132A (od JZ). Dole: Objekty 132 a 132A (od JV).

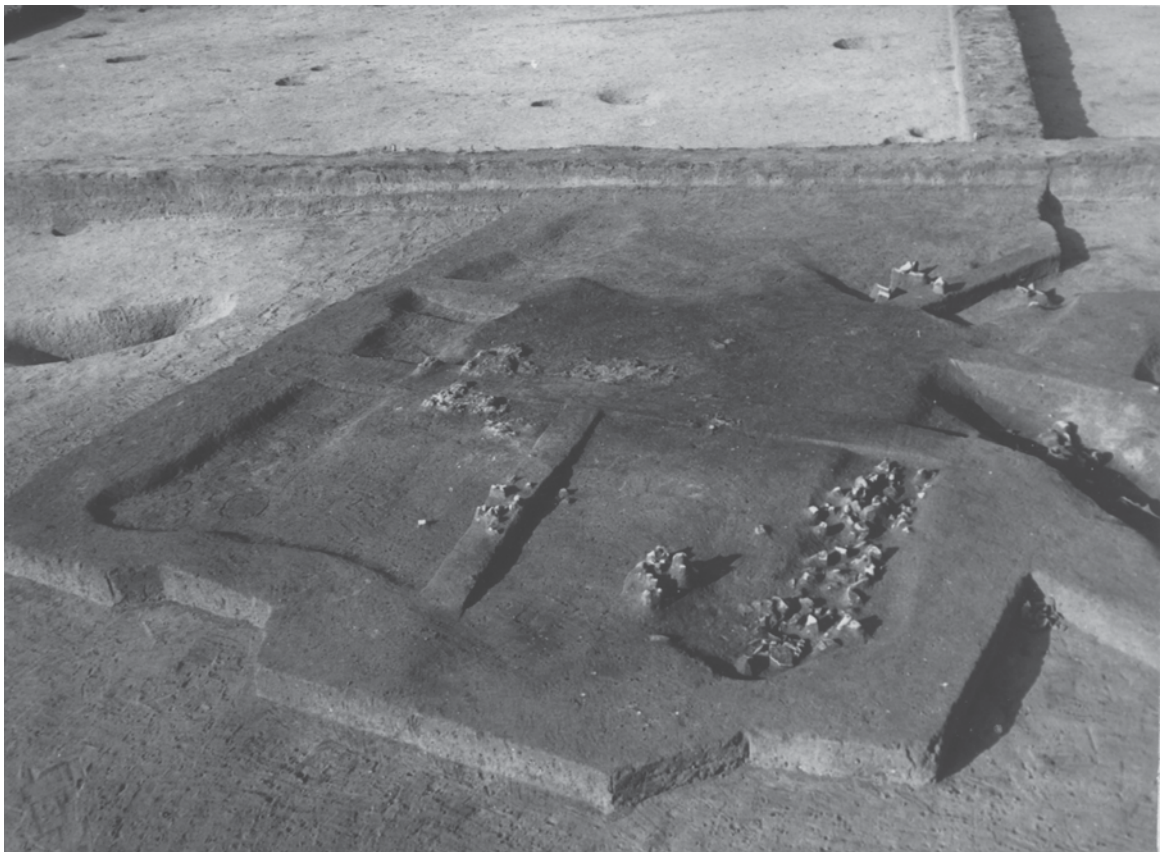

Foto 7. Mutěnice-Zbrod. Nahoře: Objekty 132 a 132A (od Z). Dole: Objekt 132A (od V).

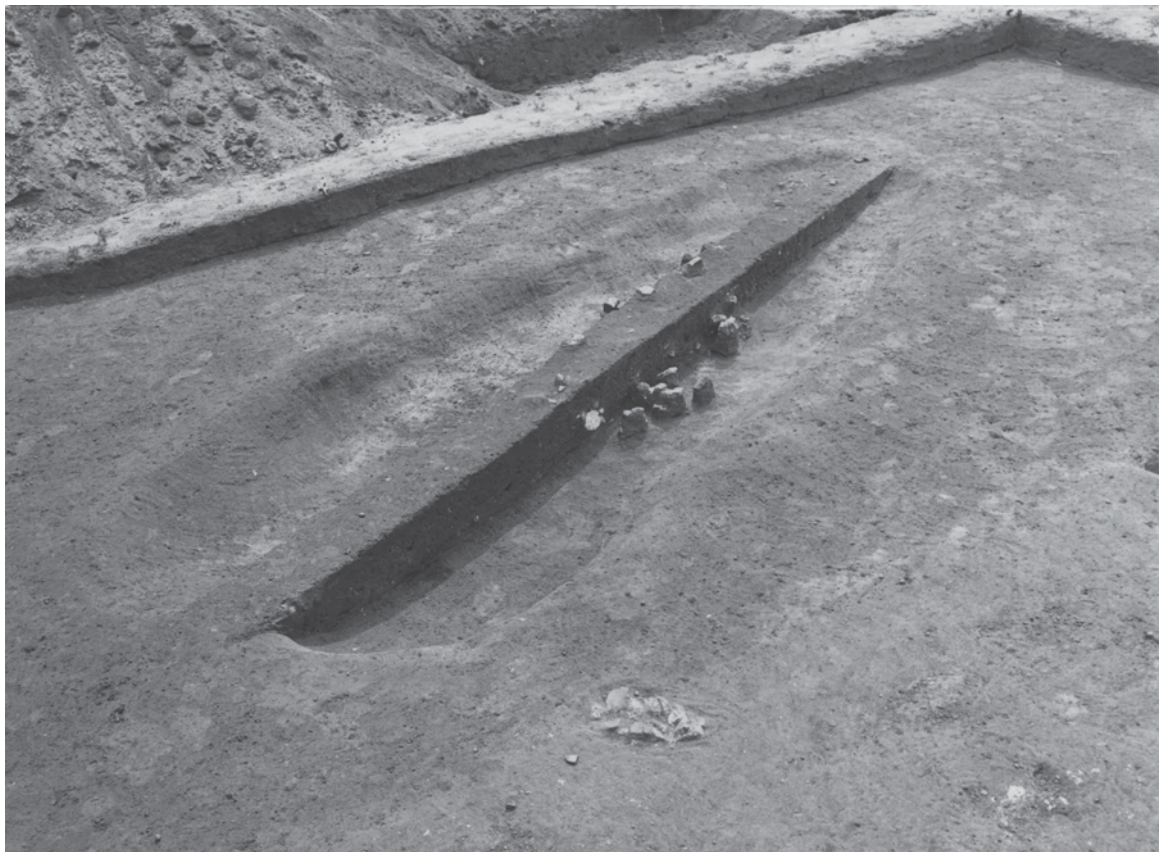

Foto 8. Mutěnice-Zbrod. Nahoře: Objekty 133 a 144 (od S). Dole: Objekt 134 (od SZ).

Foto 9. Mutěnice-Zbrod. Nahoře: Objekt (obilnice) 135 (od S). Dole: Objekt 137 (od J).

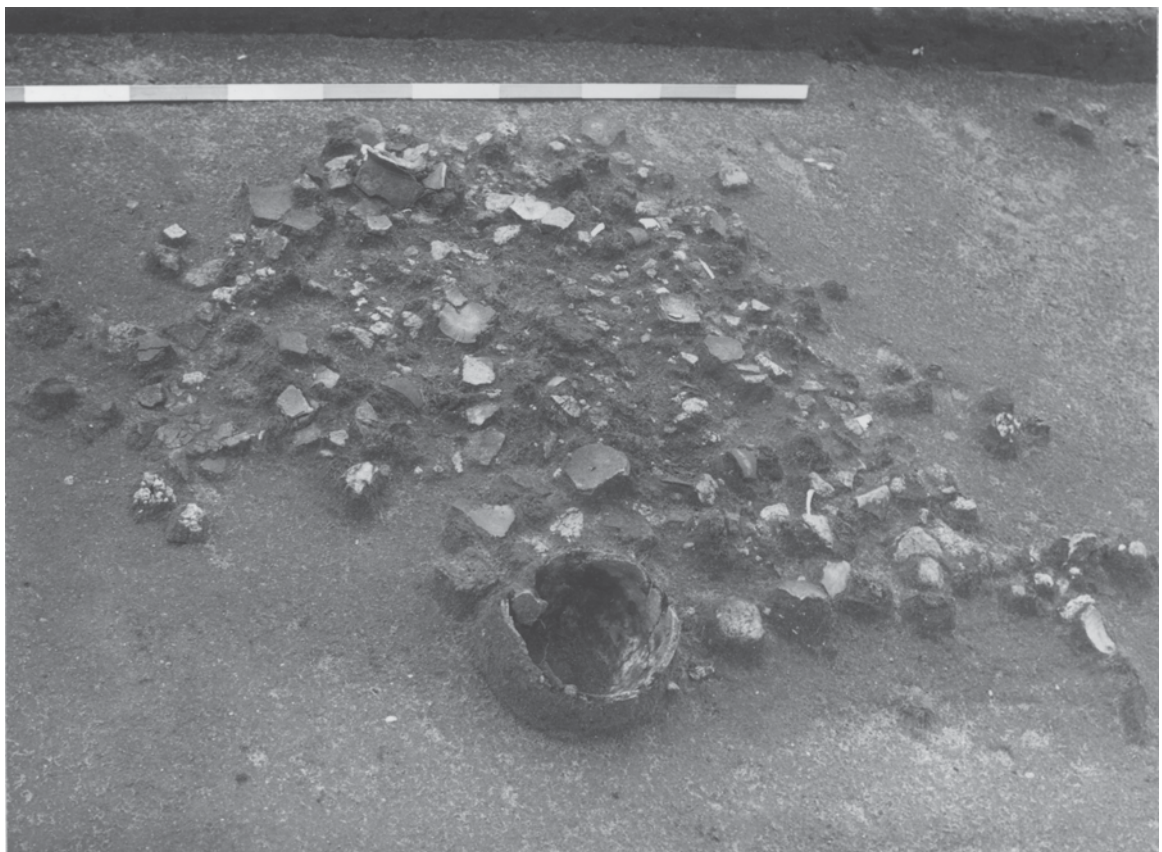

Foto 10. Mutěnice-Zbrod. Nahoře: Odkryv objektu 137 (Z). Dole: Objekt 138 (od V).

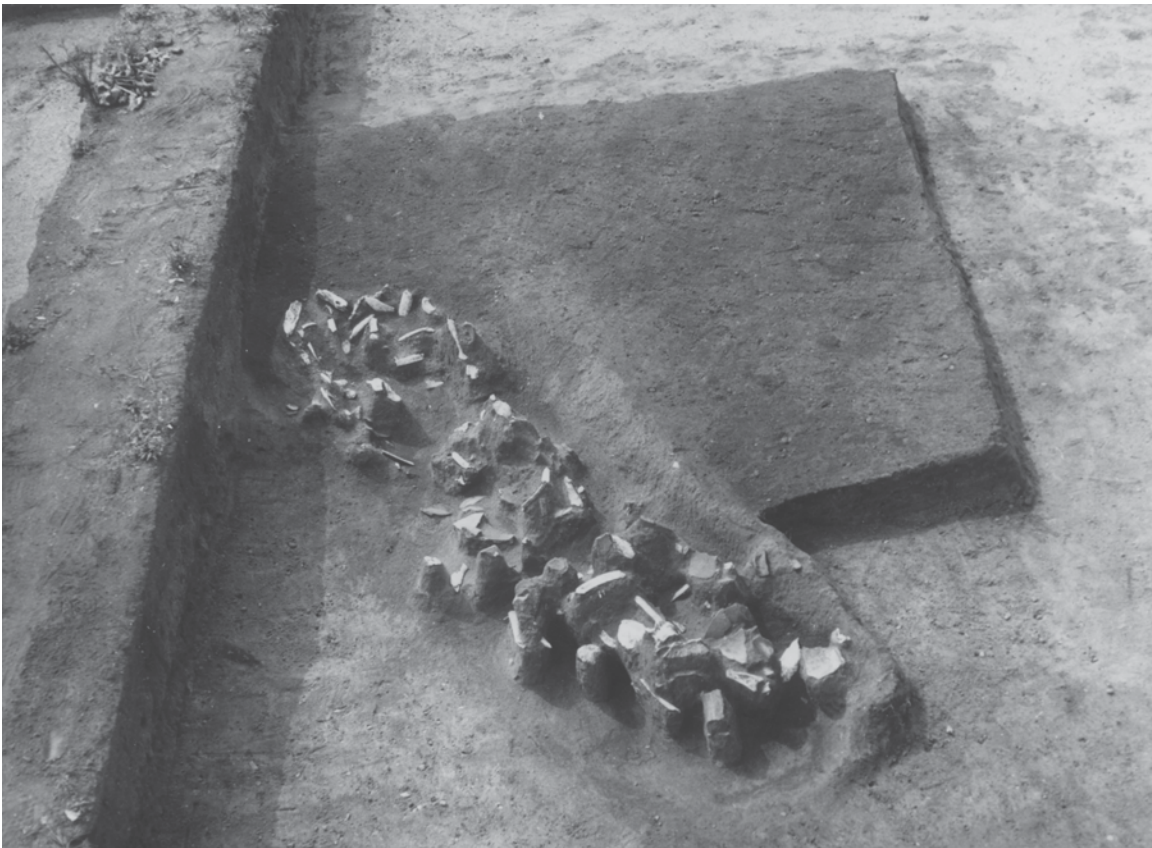
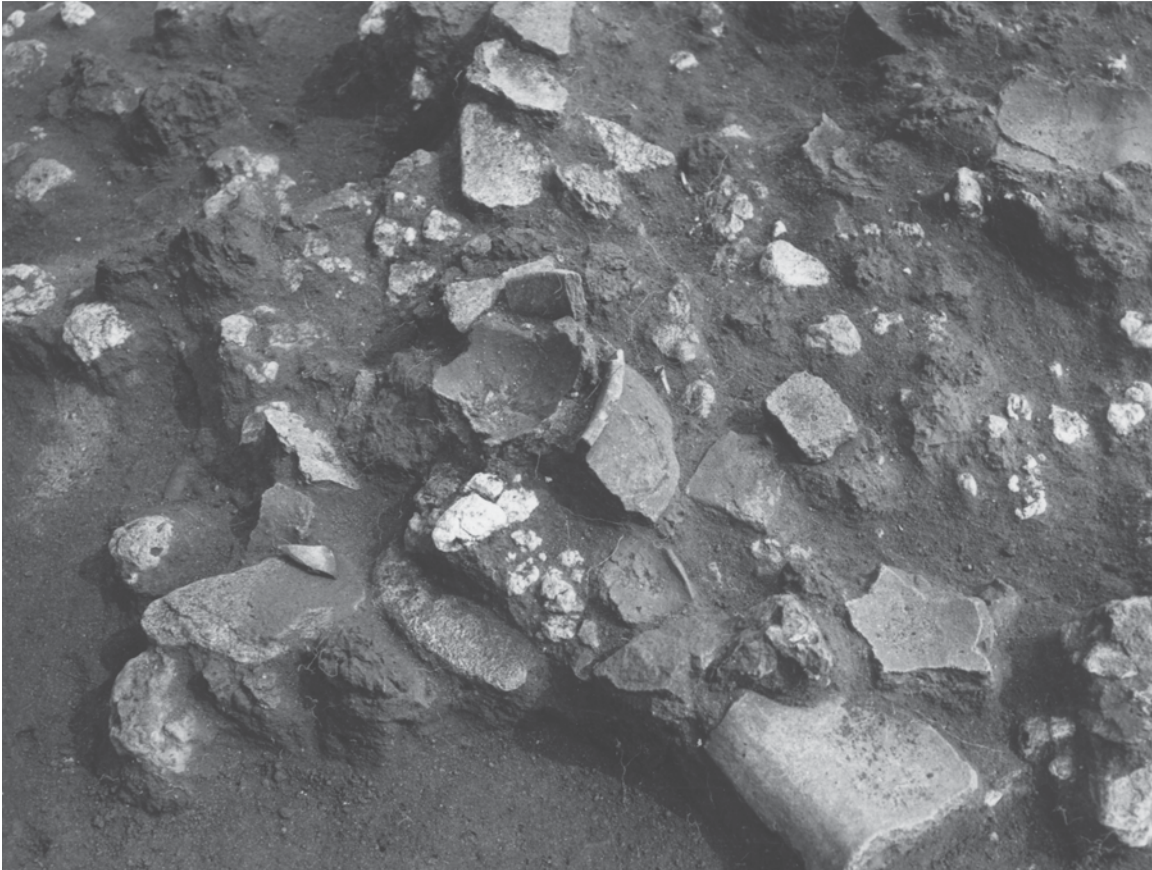

Foto 11. Mutějnice-Zbrod. Nahoře: Keramika a struska v objektu 138. Dole: Objekt 139 (od S).

Foto 12. Mutěnice-Zbrod. Nahoře: Koňská lebka a dolní kosti končetin v obětní jámě, obj. 140. Dole: Obětní jáma obj. 140, kosti koňských končetin v anatomické poloze na dně.

Foto 13. Mutěnice-Zbrod. Nahoře: Celkový pohled na naleziště v době terénních prací. Dole: Zbytky otopného zařízení v obj. 72.

Tab. 1. Přehledná tabulka nálezů

inventární číslo	objekt	obr.			
660-7/75	7	13/2	660-206/75	41	31/5
660-11/75	2	8/4	660-207/75	41	38/12
660-12/75	15	15/6	660-209/75	59	38/12
660-13/75	15	42/6	660-213/75	44	34/15
660-14/75	64	42/3	660-245/75	37	26/4
660-31/75	4a	6/10	660-248/75	37	26/3
660-37/75	36	24/3	660-258/75	37	26/1
660-43/75	37	26/2	660-259/75	37	26/8
660-63/75	14	15/5	660-276/75	37	26/6
660-67/75	44	34/2	660-283/75	37	26/7
660-68/75	44	34/4	660-288/75	39	24/12
660-74/75	44	34/3	660-290/75	39	24/18
660-75/75	2	8/5	660-292/75	39	24/17
660-77/75	4a	6/11	660-298/75	39	24/13
660-80/75	7	13/12	660-299/75	39	24/14
660-81/75	37	26/5	660-300/75	39	24/15
660-85/75	7	13/6	660-301/75	39	24/16
660-87/75	15	17/5	660-308/75	41	31/8
660-91/75	2		660-311/75	41	31/4
660-92/75	1	6/1	660-315/75	41	31/6
660-93/75	1	6/2	660-316/75	41	31/7
660-96/75	7	13/8	660-318/75	41	31/3
660-97/75	7	13/9	660-321/75	40	31/1
660-98/75	7	13/7	660-367/75	2	8/6
660-99/75	7	13/5	660-368/75	2	8/7
660-101/75	7	13/4	660-371/75	2	8/3
660-102/75	5	10/2	660-373/75	2	8/2
660-104/75	15	17/15	660-378/75	3	6/8
660-105/75	15	17/17	660-379/75	3	6/9
660-106/75	21		660-380/75	3	6/7
660-107/75	21		660-387/75	1	6/3
660-108/75	61b	39/6	660-389/75	1	6/5
660-112/75	44	34/10	660-391/75	2	8/9
660-113/75	44	34/7	660-392/75	2	8/10
660-114/75	44	34/6	660-395/75	1	6/4
660-124/75	44	34/1	660-396/75	2	8/1
660-126/75	15	17/13	660-400/75	2a	6/6
660-127/75	15	17/12	660-481/75	52	31/19
660-128/75	15	17/14	660-527/75	4a	6/14
660-129/75	15	15/8	660-529/75	4a	6/12
660-132/75	9	6/17	660-530/75	4a	6/13
660-133/75	39	24/8	660-532/75	4a	6/15
660-134/75	39	24/7	660-610/75	7	14/9
660-135/75	39	24/9	660-615/75	7	14/11
660-155/75	44	34/5	660-616/75	7	13/13
660-156/75	40	31/2	660-619/75	7	12/4
660-157/75	15	17/2	660-620/75	7	13/18
660-158/75	15	17/19	660-622/75	7	12/5
660-164/75	15	17/3	660-624/75	7	13/15
660-166/75	21	22/2	660-625/75	7	12/6
660-177/75	15	17/7	660-627/75	7	14/2
660-178/75	15	17/1	660-628/75	7	14/5
660-184/75	44	34/8	660-629/75	7	13/10
660-186/75	21		660-631/75	7	14/3
660-190/75	7	13/3	660-632/75	7	14/16
660-193/75	15	17/6	660-641/75	7	14/12
660-197/75	44	34/9	660-644/75	7	14/1
660-200/75	46	31/11	660-647/75	7	14/15
660-204/75	39	24/10	660-648/75	7	13/16
660-205/75	39	24/11	660-649/75	7	12/8
			660-652/75	7	13/19

660-653/75	7	12/2
660-654/75	7	14/6
660-655/75	7	12/9
660-657/75	7	13/23
660-659/75	7	13/11
660-666/75	7	13/1
660-667/75	7	14/10
660-673/75	7	13/14
660-674/75	7	14/13
660-675/75	7	12/1
660-676/75	7	13/21
660-677/75	7	14/4
660-679/75	7	13/20
660-682/75	7	13/17
660-684/75	7	14/7
660-734/75	63	41/12
660-736/75	63	41/16
660-739/75	63	41/8
660-741/75	63	41/15
660-744/75	63	41/7
660-745/75	63	41/5
660-746/75	63	41/9
660-747/75	63	41/18
660-748/75	63	41/13
660-750/75	63	41/2
660-761/75	63	41/10
660-762/75	63	41/11
660-763/75	63	41/1
660-765/75	63	41/19
660-769/75	63	41/6
660-772/75	63	41/14
660-773/75	63	41/3
660-781/75	10	6/19
660-793/75	7	6/20
660-803/75	9	6/18
660-805/75	9	6/16
660-826/75	7	14/14
660-912/75	5	10/14
660-914/75	5	10/5
660-916/75	5	10/10
660-918/75	5	10/4
660-921/75	5	10/8
660-927/75	5	10/6
660-930/75	5	10/1
660-933/75	5	10/9
660-934/75	5	10/13
660-936/75	5	10/3
660-937/75	5	10/7
660-938/75	5	10/11
660-944/75	5	10/12
660-961/75	19	21/3
660-962/75	19	21/4
660-965/75	20	21/5
660-970/75	20	21/7
660-978/75	20	21/8
660-980/75	20	21/6
660-1000/75	12	15/2
660-1001/75	12	15/1
660-1004/75	14	15/4
660-1008/75	14	15/3
660-1015/75	14	40/9

660-1016/75	14	40/10
660-1018/75	14	40/6
660-1020/75	14	40/4
660-1022/75	14	40/7
660-1023/75	14	40/3
660-1024/75	14	40/1
660-1040/75	62	40/5
660-1042/75	62	40/2
660-1044/75	62	40/11
660-1104/75	60	42/5
660-1112/75	14	15/9
660-1113/75	14	15/11
660-1114/75	14	15/12
660-1117/75	14	15/10
660-1129/75	15	15/7
660-1135/75	15	17/10
660-1143/75	15	17/18
660-1146/75	15	17/4
660-1148/75	15	17/9
660-1150/75	15	17/16
660-1172/75	22	21/10
660-1176/75	22	21/9
660-1178/75	64	42/7
660-1179/75	64	42/1
660-1186/75	64	42/17
660-1188/75	64	42/16
660-1189/75	64	42/14
660-1191/75	64	42/18
660-1198/75	64	42/11
660-1199/75	64	42/9
660-1200/75	64	42/13
660-1201/75	64	42/2
660-1204/75	64	42/12
660-1205/75	64	42/10
660-1207/75	64	42/15
660-1209/75	64	42/4
660-1210/75	64	42/8
660-1237/75	17	19/3
660-1238/75	17	19/2
660-1239/75	17	19/1
660-1240/75	17	19/6
660-1242/75	17	18/9
660-1245/75	17	18/6
660-1246/75	17	18/5
660-1252/75	17	19/7
660-1253/75	17	18/2
660-1254/75	17	18/8
660-1255/75	17	18/7
660-1257/75	17	19/8
660-1258/75	18	21/2
660-1259/75	18	21/1
660-1261/75	21	22/3
660-1263/75	21	22/1
660-1264/75	21	22/6
660-1265/75	21	22/4
660-1267/75	21	22/5
660-1300/75	21	
660-1302/75	21	
660-1304/75	21	
660-1308/75	21	
660-1316/75	23	21/12

660-1320/75	23	21/11
660-1327/75	61b	39/4
660-1332/75	61b	39/7
660-1333/75	61b	39/2
660-1336/75	61b	39/9
660-1337/75	61b	39/5
660-1338/75	61b	39/3
660-1347/75	59	38/13
660-1356/75	26	23/1
660-1357/75	26	23/4
660-1363/75	26	23/5
660-1364/75	26	23/2
660-1365/75	26	23/3
660-1525/75	15	17/8
660-1529/75	35	24/2
660-1530/75	35	24/1
660-1568/75	33	23/11
660-1569/75	33	23/9
660-1572/75	33	23/10
660-1595/75	36	24/5
660-1596/75	36	24/4
660-1613/75	42	31/9
660-1667/75	43	32/9
660-1668/75	43	32/4
660-1670/75	43	32/1
660-1671/75	43	32/10
660-1674/75	43	32/6
660-1679/75	32	32/8
660-1680/75	53	31/21
660-1683/75	53	31/22
660-1709/75	44	33/4
660-1710/75	44a	31/10
660-1715/75	44	33/5
660-1717/75	44	34/14
660-1720/75	44	33/1
660-1721/75	44	33/11
660-1722/75	44	33/9
660-1723/75	44	34/16
660-1726/75	44	33/10
660-1730/75	44	34/17
660-1797/75	46	31/12
660-1807/75	46	31/13
660-1827/75	51	31/17
660-1828/75	51	31/16
660-1829/75	51	31/18
660-1826/75		37/3
660-1863/75		37/4
660-1864/75		37/2
660-1868/75		37/5
660-1880/75	47	37/1
660-1920/75	43	32/3
660-1977/75	53	43/5
660-1978/75	53	43/4
660-1989/75	53	43/3
660-1993/75	53	43/1
660-1997/75	53	43/2
660-2018/75	55	38/10
660-2019/75	55	38/8
660-2020/75	55	38/1
660-2022/75	55	38/3
660-2023/75	55	38/9

660-2024/75	55	38/4
660-2025/75	55	38/7
660-2032/75	55	38/5
660-2036/75	55	38/6
660-2038/75	55	38/2
660-2039/75	55	38/11
660-2048/75	44	33/8
660-2049/75	11	33/2
660-2052/75	15	33/3
660-2053/75	44	33/6
660-2054/75	44	34/11
660-2055/75	44	33/7
660-2057/75	44	34/12
660-2059/75	44	34/13
660-2067/75	49	31/14
660-2068/75	49	31/15
660-2079/75	43	32/5
660-2081/75	43	32/7
660-2082/75	43	32/2
660-2088/75	52	31/20
660-2164/75	38	29/4
660-2165/75	38	29/7
660-2168/75	38	29/1
660-2172/75	38	28/2
660-2177/75	38	28/4
660-2179/75	38	29/6
660-2181/75	38	28/10
660-2182/75	38	28/8
660-2183/75	38	28/3
660-2184/75	38	29/3
660-2188/75	38	28/3
660-2190/75	38	29/2
660-2193/75	38	28/6
660-2197/75	38	28/9
660-2198/75	38	28/5
660-2200/75	2	8/8
660-2201/75	63	41/17
660-2203/75	7	12/3
660-2204/75	7	12/7
660-2205/75	7	14/8
660-2206/75	7	13/22
660-2207/75	63	41/4
660-2209/75	62	40/8
660-2210/75	15	17/20
660-2211/75	15	17/11
660-2212/75	17	19/9
660-2213/75	17	19/4
660-2214/75	15, 17	18/3
660-2215/75	17	18/1
660-2216/75	17	18/4
660-2217/75	17	19/5
660-2218/75	17	18/10
660-2219/75		
660-2220/75		8/8
660-2221/75	26	23/8
660-2222/75	26	23/6
660-2223/75	61b	39/1
660-2227/75	36	24/6
660-2229/75	39	30/2
660-2230/75	39	30/1
660-2231/75	38	28/1

660-2232/75	38	29/5
660-3/76	72	51/16
660-4/76	72	51/19
660-5/76	72	51/21
660-7/76	78	67/2
660-8/76	88	67/6
660-9/76	89	68/4
660-10/76	89	68/8
660-11/76	84	62/3
660-13/76	91	70/10
660-15/76	82	54/12
660-16/76	82	54/13
660-17/76	82	54/4
660-19/76	82	54/11
660-20/76	82	54/10
660-24/76	96	77/5
660-26/76	94	74/2
660-27/76	94	74/1
660-28/76	92	73/10
660-35/76	105	80/14
660-37/76	67	51/12
660-38/76	89	68/6
660-54/76	87	66/2
660-60/76	80	57/7
660-61/76	80	57/6
660-64/76	72	51/4
660-65/76	72	51/3
660-66/76	72	51/1
660-67/76	72	51/2
660-68/76	88	67/3
660-69/76	89	68/9
660-70/76	84	62/4
660-71/76	91	70/2
660-72/76	82	54/3
660-73/76	82	54/2
660-74/76	83	60/5
660-75/76	108	75/22
660-76/76	92	73/7
660-77/76	92	73/8
660-79/76	92	73/6
660-80/76	92	73/5
660-82/76	80	57/5
660-85/76	80	57/8
660-87/76	67	45/2
660-92/76	72	51/5
660-93/76	72	51/8
660-94/76	72	51/7
660-95/76	72	51/6
660-96/76	75	54/4
660-97/76	75	54/5
660-98/76	89	68/13
660-99/76	84	62/6
660-100/76	91	70/1
660-101/76	91	70/7
660-102/76	91	70/8
660-104/76	82	54/6
660-105/76	83	60/6
660-106/76	83a	60/3
660-111/76	97	75/7
660-130/76	105	80/8
660-131/76	105	80/6

660-133/76	88	67/5
660-138/76	69	46/1
660-140/76	81	70/11
660-140/76	83	60/4
660-190/76	96	77/4
660-195/76	105	80/4
660-198/76	72	51/15
660-199/76	91	70/3
660-200/76	92	73/9
660-207/76	72	51/10
660-208/76	72	51/18
660-213/76	72	51/9
660-216/76	72	51/17
660-217/76	72	51/13
660-222/76	72	51/11
660-227/76	84	62/5
660-228/76	91	70/6
660-230/76	91	70/4
660-233/76	91	70/5
660-238/76	74	53/6
660-257/76	69	46/5
660-268/76	69	46/2
660-260/76	69	46/4
660-262/76	69	46/7
660-264/76	69	46/6
660-265/76	69	46/3
660-288/76	67	45/4
660-291/76	67	45/5
660-293/76	67	45/1
660-294/76	67	45/13
660-295/76	67	45/6
660-316/76	66	44/3
660-319/76	66	44/6
660-321/76	66	44/7
660-323/76	66	44/1
660-324/76	66	44/8
660-391/76	72	51/20
660-396/76	72	50/6
660-399/76	72	50/8
660-402/76	72	49/4
660-407/76	72	50/4
660-419/76	72	50/5
660-426/76	72	50/1
660-432/76	72	49/5
660-439/76	72	
660-442/76	72	51/14
660-462/76	72	50/7
660-465/76	72	49/1
660-467/76	72	49/3
660-493/76	98	75/10
660-494/76	98	75/9
660-495/76	98	75/11
660-507/76	74	75/20
660-514/76	117	75/17
660-512/76		75/21
660-515/76	76	75/18
660-517/76	76	75/19
660-538/76		75/23
660-581/76	75	54/11
660-583/76	75	54/9
660-613/76	75	54/12

660-626/76	75	54/10
660-628/76	75	54/7
660-648/76	87	66/3
660-649/76	87	66/1
660-652/76	88	67/8
660-653/76	88	67/10
660-655/76	88	67/11
660-657/76	88	67/9
660-658/76	88	67/7
660-663/76	88	67/1
660-675/76	89	68/3
660-678/76	89	68/2
660-690/76	89	68/12
660-691/76	89	68/7
660-694/76	89	68/10
660-709/76	89	68/5
660-710/76	89	68/16
660-715/76	89	68/14
660-722/76	89	68/11
660-754/76	84	63/9
660-752/76	84	62/1
660-754/76	84	63/8
660-756/76	84	63/1
660-757/76	84	62/9
660-758/76	84	63/12
660-765/76	84	63/2
660-773/76	84	63/13
660-775/76	84	63/10
660-776/76	84	62/10
660-778/76	84	63/4
660-779/76	84	63/6
660-781/76	84	62/8
660-782/76	84	63/3
660-783/76	84	63/3
660-783/76	84	62/11
660-784/76	84	63/7
660-787/76	84a	63/5
660-791/76	85	46/8
660-817/76	91	71/1
660-832/76	81	70/13
660-836/76	91	71/2
660-837/76	91	71/7
660-840/76	91	71/4
660-841/76	91	71/3
660-842/76	91	70/14
660-843/76	91	70/16
660-844/76	91	71/5
660-847/76	91	70/9
660-853/76	91	70/17
660-858/76	91	70/12
660-859/76	91	54/8
660-862/76	91a	71/8
660-864/76	91a	70/15
660-865/76	91a	71/9
660-888/76	86	64/1
660-890/76	86	64/3
660-893/76	86	64/6
660-894/76	86	64/7
660-976/76	82	54/17
660-977/76	82	54/18
660-978/76	82	56/8

660-988/76	82	54/8
660-994/76	82	54/14
660-1000/76	82	54/7
660-1001/76	82	54/15
660-1002/76	82	54/5
660-1005/76	86	64/5
660-1006/76	86	64/4
660-1019/76	83	54/16
660-1024/76	82	54/9
660-1025/76	83	60/12
660-1026/76	83	60/9
660-1027/76	83	60/11
660-1037/76	83	60/13
660-1041/76	83	60/1
660-1045/76	83 a	60/7
660-1049/76	83a	60/14
660-1057/76	83	60/2
660-1063/76	83	60/10
660-1074/76	99	79/4
660-1075/76	99	79/3
660-1076/76	99	79/2
660-1083/76	99	79/8
660-1085/76	99	79/5
660-1087/76	99	79/1
660-1088/76	99	79/6
660-1091/76	99	79/7
660-1115/76	90	46/10
660-1116/76	90	46/9
660-1123/76	96	78/7
660-1124/76	96	78/11
660-1128/76	96	77/1
660-1130/76	96	78/4
660-1132/76	96	77/3
660-1134/76	96	77/13
660-1136/76	96	78/5
660-1139/76	96	77/16
660-1143/76	96	77/8
660-1145/76	96	78/13
660-1147/76	96	77/2
660-1148/76	96	77/12
660-1149/76	96	77/10
660-1151/76	96	78/9
660-1152/76	96	78/3
660-1161/76	96	77/7
660-1164/76	96	77/9
660-1176/76	87	77/11
660-1200/76	95	75/1
660-1205/76	95a	75/5
660-1206/76	95a	75/3
660-1209/76	95a	75/2
660-1212/76	95a	75/6
660-1216/76	95a	75/4
660-1217/76	104	75/15
660-1222/76	104	75/16
660-1245/76	96	78/2
660-1249/76	96	78/10
660-1255/76	96	78/1
660-1257/76	96	78/6
660-1352/76	93	74/11
660-1354/76	93	46/12
660-1259/76	96	78/8

660-1273/76	97	75/8
660-1298/76	93	46/12
660-1361/76	94	74/6
660-1363/76	94	74/5
660-1365/76	94	74/7
660-1370/76	94	74/4
660-1371/76	94	74/10
660-1372/76	94	74/3
660-1377/76	94	74/9
660-1378/76	94	74/8
660-1392/76	92	73/3
660-1398/76	92	73/1
660-1402/76	92	73/2
660-1404/76	92	73/4
660-1410/76	92a	73/14
660-1431/76	92	73/15
660-1432/76	92	73/13
660-1452/76	73	52/10
660-1456/76	73	52/2
660-1457/76	73	52/1
660-1458/76	73	52/8
660-1461/76	73	52/5
660-1462/76	73	52/3
660-1463/76	73	52/4
660-1464/76	73	52/7
660-1465/76	73	52/6
660-1466/76	73	52/9
660-1488/76	74	53/7
660-1491/76	74	53/2
660-1500/76	74	53/5
660-1508/76	74	53/1
660-1720/76	80	57/13
660-1729/76	80	57/11
660-1730/76	80	56/6
660-1734/76	80	56/10
660-1739/76	80	57/3
660-1747/76	80	56/3
660-1749/76	80	56/5
660-1750/76	80	57/10
660-1751/76	80	56/7
660-1752/76	80	57/4
660-1754/76	80	57/1
660-1755/76	80	56/4
660-1756/76	80	57/2
660-1758/76	80	57/12
660-1764/76	80	56/1
660-1766/76	80	57/9
660-1769/76	80	56/11
660-1771/76	80	56/2
660-1773/76	84	62/7
660-1790/76	86a	65/3
660-1791/76	86a	65/1
660-1798/76	86a	65/2
660-1834/76	89	68/1
660-1835/76	89	68/15
660-1856/76	83	60/8
660-1925/76	103	75/13
660-1927/76	103	75/14
660-1928/76	103	75/12
660-1977/76	100	
660-1978/76	100	

660-1989/76	100	
660-2139/76	66	44/2
660-2140/76	66	44/5
660-2141/76	66	44/4
660-2143/76	72	50/2
660-2144/76	72	49/2
660-2145/76	72	48/2
660-2147/76	72	49/6
660-2148/76	72	48/3
660-2149/76	72	48/1
660-2151/76	75	54/1
660-2152/76	75	54/2
660-2153/76	75	54/2
660-2154/76	75	54/3
660-2155/76	75	54/13
660-2156/76	88	67/4
660-2156/76	88	67/12
660-2159/76	84	63/11
660-2160/76	84	62/12
660-2161/76	84	
660-2163/76	91	71/6
660-2165/76	82	54/1
660-2167/76	86	64/2
660-2169/76	96	78/12
660-2170/76	96	77/15
660-2171/76	96	77/14
660-2174/76	92	73/11
660-2175/76	92	73/12
660-2176/76	74	53/4
660-2177/76	74	53/3
660-2178/76	74	53/8
660-2180/76	80	56/9
660-2185/76	89	77/6
660-4/77	137	96/12
660-6/77	138	97/17
660-10/77	126	88/4
660-11/77	116	85/3
660-12A/77	114	84/11
660-12/77	114	84/12
660-17/77	143	86/20
660-20/77	124	96/11
660-22/77	137	96/14
660-24/77	132	90/20
660-25/77	132	90/19
660-27/77	134	94/8
660-28/77	134	94/7
660-30/77	133	93/1
660-31/77	138	97/10
660-33/77	134	94/6
660-37/77	105	80/11
660-41/77	105	80/12
660-44/77	126	
660-49/77	115	85/1
660-50/77	114	84/6
660-51/77	114	84/7
660-52/77	128	86/9
660-59/77	137	96/4
660-60/77	137	96/6
660-61/77	137	96/7
660-62/77	137	96/3
660-63/77	137	96/2

660-66/77	131	90/16
660-67/77	132	90/17
660-73/77	139	99/3
660-74/77	139	99/5
660-77/77	126	88/1
660-79/77	134	94/5
660-80/77	134	94/9
660-92/77	138	97/4
660-93/77	138	97/6
660-96/77	138	97/5
660-131/77	105	80/6
660-142/77	124	
660-143/77	114	84/2
660-144/77	132	90/7
660-145/77	132	90/9
660-146/77	132	90/8
660-147/77	134	94/1
660-148/77	134	94/2
660-149/77	114	
660-151/77	105	80/1
660-152/77	105	80/2
660-155/77	133	93/3
660-159/77	132	90/6
660-167/77	138	97/7
660-168/77	113	83/1
660-169/77	131	90/4
660-173/77	114	84/3
660-174/77	114	84/4
660-198/77	132	90/3
660-199/77	132	90/1
660-200/77	132	90/2
660-203/77	134	94/4
660-204/77	133	93/4
660-206/77	145	86/12
660-207/77	138	97/3
660-208/77	138	97/2
660-210/77	149	102/1
660-211/77	151	102/2
660-217/77	105	80/9
660-218/77	105	80/10
660-219/77	105	80/7
660-221/77	133	93/2
660-227/77	124	96/10
660-322/77	105	80/3
660-323/77	132	92/2
660-324/77	132a	92/3
660-325/77	138	97/1
660-327/77	132	90/5
660-328/77	105	80/5
660-329/77	114	84/10
660-330/77	114	84/5
660-336/77	145	101/4
660-338/77	132	90/12
660-339/77	132	90/10
660-340/77	132	90/11
660-341/77	139	99/9
660-342/77	139	99/8
660-343/77	139	99/6
660-344/77	139	99/7
660-345/77	137	96/8
660-346/77	145	101/3

660-349/77	139	99/2
660-352/77	114	84/8
660-361/77	145	101/2
660-362/77	132	90/14
660-365/77	134	94/3
660-366/77	151	102/3
660-374/77	137	96/9
660-375/77	137	96/5
660-376/77	132	90/13
660-379/77	132a	92/1
660-380/77	139	99/1
660-381/77	145	101/1
660-383/77	139	99/4
660-387/77	105	80/18
660-388/77	105	80/19
660-389/77	105	81/9
660-390/77	105	81/3
660-394/77	105	80/17
660-399/77	105	80/15
660-401/77	105	81/8
660-402/77	105	81/4
660-403/77	105	81/6
660-404/77	105	81/7
660-405/77	105	81/10
660-407/77	105	80/16
660-409/77	105	81/2
660-410/77	105	80/13
660-411/77	105	81/1
660-414/77	105	81/5
660-442/77	113	83/3
660-443/77	113	83/2
660-454/77	113	83/7
660-462/77	113	83/4
660-465/77	113	83/5
660-466/77	113	83/6
660-467/77	114	84/13
660-469/77	114	84/18
660-470/77	114	84/16
660-473/77	114	84/17
660-474/77	114	84/15
660-476/77	114	84/14
660-484/77	116	85/7
660-485/77	116	85/9
660-489/77	116	85/8
660-490/77	116	85/11
660-493/77	116	85/6
660-494/77	116	85/10
660-495/77	116	85/2
660-496/77	116	85/4
660-507/77	117	
660-512/77	117	
660-514/77	117	
660-515/77	117	
660-517/77	117	
660-522/77	117	86/1
660-524/77	112	86/2
660-525/77	120	86/3
660-531/77	123	86/4
660-535/77	125	87/1
660-536/77	125	87/2
660-538/77	125	

660-539/77	125	87/6
660-540/77	125	87/3
660-541/77	125	87/8
660-543/77	125	87/4
660-544/77	125	87/7
660-545/77	125	87/9
660-548/77	125	87/5
660-544/77	126	88/8
660-555/77	126	88/7
660-556/77	126	88/3
660-560/77	126	88/6
660-561/77	126	88/2
660-562/77	127	86/5
660-565/77	127	86/6
660-571/77	128	86/10
660-574/77	128	86/8
660-576/77	128	86/7
660-577/77	132	90/22
660-578/77	132	90/18
660-583/77	132	92/7
660-585/77	132	90/21
660-587/77	132	90/15
660-594/77	132a	92/6
660-596/77	132a	92/5
660-597/77	132a	92/4
660-600/77	133	93/8
660-601/77	133	93/7
660-603/77	133	93/6
660-605/77	133	93/5
660-612/77	134	94/13
660-613/77	134	94/12
660-614/77	134	94/10
660-620/77	134	94/14
660-622/77	134	94/15
660-623/77	134	94/11
660-625/77	134	94/16
660-638/77	129	95/5
660-639/77	129	95/4
660-640/77	129	95/2
660-641/77	129	95/3
660-643/77	136	95/1
660-648/77	136	95/6
660-656/77	137	96/16
660-657/77	137	
660-659/77	137	96/18
660-661/77	137	96/17
660-662/77	137	96/15

660-667/77	137	96/20
660-673/77	137	96/19
660-675/77	137	96/13
660-679/77	138	98/6
660-680/77	138	98/1
660-681/77	138	98/5
660-685/77	138	97/12
660-686/77	138	97/20
660-687/77	138	97/8
660-688/77	138	98/2
660-692/77	138	97/13
660-694/77	138	97/16
660-695/77	138	98/3
660-696/77	138	97/9
660-697/77	138	97/14
660-698/77	138	98/7
660-699/77	138	97/19
660-700/77	138	97/15
660-704/77	138	97/18
660-705/77	138	98/4
660-708/77	139	99/11
660-709/77	139	99/10
660-711/77	139	99/11
660-716/77	141	86/11
660-717/77	141	86/13
660-720/77	142	86/18
660-722/77	142	86/16
660-723/77	142	86/15
660-724/77	142	86/17
660-725/77	142	86/14
660-728/77	143	86/19
660-732/77	144	100/1
660-734/77	144	100/3
660-736/77	144	100/2
660-740/77	144	
660-741/77	145	101/8
660-742/77	145	101/7
660-749/77	145	101/5
660-750/77	145	101/9
660-752/77	145	101/6
660-771/77	151	102/5
660-772/77	151	102/7
660-775/77	151	102/6
660-776/77	151	102/4
660-777/77	151	102/9
660-787/77	154	100/4
660-789/77	155	100/5

ODBORNÉ POSUDKY NÁLEZŮ

PŘESLENY Z HORNIN (JÍLOVEC A PRACHOVEC)

Marie Kostelníková

660-91/75, objekt 2
660-92/75, objekt 1
660-93/75, objekt 1
660-96/75, objekt 7
660-97/75, objekt 7
660-98/75, objekt 7
660-99/75, objekt 7
660-105/75, objekt 15
660-106/75, objekt 21
660-107/75, objekt 21
660-108/75, objekt 61B
660-113/75, objekt 44
660-114/75, objekt 44
660-92/76, objekt 72
660-93/76, objekt 72
660-95/76, objekt 72
660-96/76, objekt 75
660-97/76, objekt 75
660-98/76, objekt 89
660-101/76, objekt 91
660-102/76, objekt 91
660-99/77
660-173/77, objekt 114
660-174/77, objekt 114
660-198/77, objekt 132
660-200/77, objekt 132
660-204/77, objekt 133
660-206/77, objekt 145
660-207/77, objekt 138
660-208/77, objekt 138
660-210/77, objekt 148
660-211/77, objekt 151
660-219/77, objekt 105
660-297/77

Ze zlomků keramiky byly vyrobeny přesleny 660-102/75, 660-112/75, 660-100/76, 660-218/77.

NÁLEZY ZVÍŘECÍCH KOSTÍ A KOSTĚNÝCH ARTEFAKTŮ ZE SÍDLIŠTĚ ZBROD U MUTĚNIC

Posudky z pozůstalosti Z. Kratochvíla rekonstruovali do předložené formy a redakčně upravili Z. Klanica a D. Gregorová. Revize taxonomie a odborné terminologie – M. Nývltová Fišáková. Ptačí kosti určil L. Peške z ARÚ Praha.

Použité zkratky:

A	(<i>Equus africanus f. asinus</i>) osel domácí	Cr	(<i>Cricetus cricetus</i>) křeček polní
Aa	(<i>Anser anser f. domestica</i>) husa domácí	E	(<i>Equus caballus f. caballus</i>) kůň domácí
Ac	(<i>Ardea cinerea</i>) volavka popelavá	Fa	(<i>Fulica atra</i>) lyska černá
Ag	(<i>Accipiter gentilis</i>) jestřáb lesní	Fp	(<i>Falco cf. peregrinus</i>) sokol stěhovavý
B	(<i>Bos primigenius f. taurus</i>) tur domácí (<i>Bos primigenius</i>) pratur evropský	G	(<i>Gallus gallus f. domestica</i>) kur domácí
Bl	(<i>Buteo lagopus</i>) káň rousná	Le	(<i>Lepus europaeus</i>) zajíc polní
Bs	(<i>Botaurus stellaris</i>) bukač velký	N	neurčitelné
C	(<i>Capra aegagrus f. hircus</i>) koza domácí	O	(<i>Ovis ammon f. aries</i>) ovce domácí
Ca	(<i>Canis lupus f. domestica</i>) pes domácí	O-C	(<i>Ovis-capra</i>) ovce-koza
Cc	(<i>Capreolus capreolus</i>) srnec obecný	Ot	(<i>Otis tarda</i>) drop velký
Ce	(<i>Cervus elaphus</i>) jelen lesní	Pa	(<i>Pernis apivorus</i>) včelojed lesní
Cg	(<i>Circaetus gallicus</i>) orlík krátkoprstý	S	(<i>Sus scrofa f. domestica</i>) prase domácí
		Sn	(<i>Columba</i>) holub

Objekt 2

660-753/75, hnědá hlinitá výplň objektu

B		ulna dx.	
		talus dx.	
S		pars inc. mand.	
		calcaneus dx.	bez ep.
		ph. media	
O-C		M sup.	
G		humerus dx.	juv.
N	12×		

Objekt 5

660-746/75, výplň objektu

N	5×		
---	----	--	--

Objekt 7

660-69/75, JZ kout zemnice a nad ní v úrovni podloží

B		M inf.	
		os carpi	
S	2×	ossa cranii	
		mand. dx.	0
		mand. sin.	0
		I inf.	
		M inf.	
		humerus dist.	ep. patrná
		diaph. radii	
		fibula	
O-C		M sup.	
A		scapula dx.	
N	20×		

660-764/75, okolí OZ

Cc		cranium	porušené
		humerus sin.	
B		ph. prox.	
S		mand. dx.	12 měsíců
		diaph. humeri sin.	
		ep. dist. humeri	
		os ischii	
		femur prox. dx.	
		ep. dist. femori	
		caput femori	
G		humerus dx.	juv.
N	15x		

Objekt 15

660-315/75, tmavá výplň obj. 20–30 cm pod úrovní podloží

Fp		tibiotarsus dist.	
?Fp		tarsomtt.	Pozn.: Podle určení L. Peškeho z roku 1983 jde o <i>Falco</i> sp., tarsometatarsus 55,7 GL, přičemž rozlišení mezi <i>F. peregrinus</i> , <i>F. cherrug</i> , <i>F. biarmicus</i> je vzhledem ke značné shodě obtížné; BP je na spodní hranici F.ch. ale uprostřed F.p.; GL je na horní hranici F.p., ale dobře odpovídá F.ch. s nímž má pod i. F. b. delší běhák oproti F.p.
Bl		tibiotarsus dist.	
Ot		diaph. femori	
Ag	3x	carpommetacarpus	GL 55,9
B		os carpi	
		spina scapulae	
S		mtc. IV. dx.	
		ph. prox.	
G		humerus dx.	
		carpomtc.	
		pelvis dx.	
		pelvis sin.	
		symsacrum	
		femur prox. sin.	
		femur prox. dx.	
	2x	femur dist.	
	2x	tibiotarsus sin.	
		tibiotarsus dist.	
		ph. prima	
		scapula sin.	
Le			
N	30x		
660-316/75, tmavá výplň objektu			
Ag		coracoid	
		carpommetacarpus	Pozn.: GL 62, 8, samiči, vykazuje podle určení L. Peškeho z roku 1983 zřetelné odchylky od všech podobných dravců
Pa		humerus prox. sin.	
Fa		carpomtc.	
B		M sup.	
		pelvis dx.	
S		os crani	

		C1	samice
		scapula sin.	
		fibula	
E		talus dx.	p.n.
G		furcula	
Aves sp indet.		humerus prox.	
		radius	
N	40x		
660-126/75, asi 10 cm nad dnem jižní části objektu			
O		tibia dist. sin.	šídlo
660-127/75, asi 10 cm nad dnem jižní části objektu			
Ca		ulna prox. sin.	šídlo
660-128/75, tmavá hlinitá výplň asi 15 cm nad úroní podloží, JSŠ 120, ZVD 60			
O		tibia dist. sin.	šídlo
660-541/75, výplň obj. 44			
Ag		carpometacarpus	GL 54,4, samčí, určil L. Peške r. 1983
660-396/76, tmavá výplň obj. 84			
Cg		tarsometatarsus	GL 93,1, samčí, podle určení L. Peškeho z roku 1983, výskyt v odlesněných a většinou suchých krasových oblastech s dostatkem plazů

Objekt 15a

660-313/75, objekt na úrovni podloží

B		M sup.	
	2x	M inf.	
S		diaph. tibiae	
Cg		tarsometatarsus sin.	
N	12x		

Objekt 18

660-741/75, tmavá výplň

S	7x	ossa cranii	
		C1	
		mandibula dx.	0
		manubrium sterni	
	2x	os. sternum	
		ep. dist. radii	
	2x	ossa carpi	
		mtc. III. dx.	bez ep.
		mtc. III. sin.	bez ep.
	2x	mtc. IV. dx.	bez ep.
		patella	
		os tarsi	
		talus dx.	juv.
		calcaneus dx.	bez ep.
	2x	mtt. III. dx.	bez ep.
	2x	mtt. IV. dx.	bez ep.
		mtt. IV. sin.	bez ep.
	2x	ep. dist. metapodií	
	7x	ph. prox.	bez ep.
O-C		calcaneus sin.	
N	13x		

660-760/75			
S	8x	ossa cranii maxilla dx., sin. mandibula sin. atlas axis	samice asi 20 měs.
	4x	vertebrae cerv.	
	14x	vertebrae thor.	
	24x	costae scapula dx. et sin. humerus dx. et sin. radius dx. et sin. ulna dx. et sin. pelvis dx. et sin. femur dx. et sin. tibia dx. et sin.	obě ep. volné bez dist. ep. bez ep. bez ep. bez ep.

Objekt 20

660-772/75

S		pars inc. mand. I inf. fibula ph. prox. ph. media	
N	4x		

Objekt 26

660-248/75

S		I sup. mtc. III dx. mtc. III sin. mtc. IV dx. mtc. IV sin. ph. dist. humerus ulna tarsomtt. tibiotarsus	bez ep. bez ep. bez ep. bez ep. bez ep. juv. juv. juv. juv.
G			
N	6x		

Objekt 37

660-367/75, sonda F, tmavá kulturní vrstva

B		M inf. trochlea humeri mtt. prox. sin. ph. prox. mand. sin. C1 M3	0
S			
N	10x		

660-762/75, sonda F, černá výplň jámy pod OZ

B		proc. corn. dx.	kastrát
S		diaph. humeri dx. mtt. II.	
E		calcaneus dx.	

Objekt 38

660-325/75, sonda H

S		maxilla dx.	
		pars inc. mandibulae	
		mandibula dx.	

N 15x

660-711/75, sonda H, OZ

B		ep. dist. femori	
S		radius prox.	
O-C		femur dist.	bez ep.

G		os centrotarsale	
		tarsomtt.	

		tibiotarsus sin.	
		humerus prox.	

N 15x

Objekt 43

660-538/75, tmavá výplň jámy v hl. 45–80 cm

B	2x	scapula dx.	
		os carpi	
		tibia dist. dx.	
		os centrotarsale	
		talus sin.	
		calcaneus sin.	

S		mand. dx.	
Le		tibia prox. sin.	

N 15x

Objekt 44

660-540/75

B		M sup.	
		scapula sin.	
		os carpi	
		mtc. prox. dx.	
		femur prox. dx.	
		talus dx.	
		ph. prox.	
S		mand. sin.	samec

		I sup.	
		C1	
		humerus dist. sin.	

O-C		mtc. prox. dx.	
		tibia dist. dx.	

Le		humerus dist. dx.	
		femur dist. sin.	

Cc		tibia dx.	bez prox. ep.
		tibia sin.	bez ep.

N 30x

660-541/75

B		M sup.	
		mtt. dx.	
G		humerus dx.	juv.
Ag		tarsomtt.	juv.
?Ag		carpomtc.	
		ulna	

Cc N	15×	radius femur dx.	bez dist. ep.
660-766/75, jižní polovina obj.44			
B		M sup. radius prox. dx. mtt. dx. ph. prox. ph. media	
S	2×	mand. sin. C1 atlas diaph. tibiae diaph. radii sin. tibiotarsus	samice
O-C Aves sp. indet N	12×		
660-67/75, obj. 44, černá výplň s kamením 40 cm pod úrovní podloží			
O-C		diaph. tibiae	šídlo
660-68/75, jižní polovina obj. 44			
Ca		tibia dist., dx.	šídlo
660-124/75, tmavá výplň obj. 44			
E		metacarpus sin.	brusle
660-155/75, jižní pol. obj. 44			
E		metacarpus sin.	periostitis osificans, brusle
Objekt 45			
660-537/75,			
B		radius prox. dx. mtc. dx.	
S		os crani pars inc. mand. radius prox. dx. fibula	
O-C		maxilla sin. diaph. tibiae	
Ca	5×	ossa cranii radius prox. dx. humerus dx. tibiotarsus dist.	
G N	15×		
660-761/75, kontrolní blok			
B		M inf. os carpi radius dist. tibia dist. dx. calcaneus dx. sacrum	
O-C N	20×		
660-539/75			
B	3×	mandibula sin. M sup.	

	2×	M inf. spina scapulae pars inc. scapulae radius dist.	bez ep.
	2×	diaph. mtc. tibia dist. dx. mtt. prox. dx. ph. prox.	
S		proc. coronoideus mand. maxilla sin.	
	3×	M sup. C1 I inf. atlas scapula dx. diaph. tibiae sin.	
O-C		proc. cond. mand.	
E		P1 ep. dist. tibiae. ep. prox. tibiae	
Ce		ph. media	
Cc		cranium	
N	56×		

660-543/75, JV výběžek objektu

B		pars inc. mand. tibia dist. sin.	
S	3×	ossa cranii	
	2×	vertebrae cerv.	
	3×	vertebrae thor.	
N	4×	patella	

Objekt 45a

660-532/75, černá výplň JV části obj., hl. 50–85 cm

B		proc. cond. mand. I inf.	
	2×	os carpi mtc. prox. dx. femur dist. dx. mtt. prox. sin.	
S		maxilla dx. mandibula dx. scapula dx. diaph. humeri radius prox. dx. ph. prox. ph. media	
O-C	2×	tibia dist. dx.	
O-C	3×	M sup. ulna dx.	
G		diaph. humeri ulna pelvis sin.	
?Sp		humerus sin.	
Ce		diaph. mtt.	
N	58×		

Objekt 50

660-535/75, výplň objektu

O-C mandibula sin.
N 8x

660-547/75

B proc. corn. sin. samice
angulus mandibulae**Objekt 51**

660-577/75

B ph. prox.
os centrotarsale

N 6x

Objekt 53

660-536/75, tmavá výplň jámy

B M sup.
M inf.
scapula dx.
scapula sin.
radius prox. sin.
ulna sin.
mtt. sin.
2x ph. prox.
2x ph. media
S mand. dx. +
M inf.
3x C1
O-C M inf.
Ca M1
N 12x**Objekt 55**

660-596/75, kontrolní blok

B vertebra thor.
S 4x costae**Objekt 56**

660-561/75

B M inf.
diaph. mtc.
G carpometacarpus
Le tibia prox.dx.
N 6x

660-65/76, n. č. 161/76, hl. 75 cm, výplň obj 72

O-C diaphysa tibiae šídlo

660-66/76, n. č. 237/76, hl. 80, obj.72

E radius sin. mladší než 3 roky, brusle

660-67/76, n. č. 196/76, šedá hlinitopísčitá výplň uprostřed dna, hl. 90 cm, obj.72

E metacarpus dx. brusle

Objekt 59

660-765/75, obj. 59

Le
N 15x

ulna sin.

Objekt 67

660-81/76, tmavá výplň

B
O-C
N 8x

mtt. dist. sin.

ph. prox.

tibia dist.

bez ep.

Objekt 72

660-65/76

B
G
S 2x
E
Le
Ac
N 40x

M sup.

os carpi

ph. dist.

crista sterni

femur dx.

femur prox. sin.

mtt. IV sin.

ulna sin.

humerus dx.

bez ep.

660-75/76, odpadiště

B 2x
S
O-C
Le
N 30x

ossa cranii

proc. cond. mand.

mandibula sin.

os carpi

os ilium

os pubis

mtt. dist. sin.

C1

humerus dist. dx.

scapula sin.

tibia prox. dx.

talus dx.

660-728/76 2x
N 15x

os sacrum

humerus dist. dx.

radius prox. dx.

ulna dx.

mtc. sin.

mtc. II sin.

mtc. IV dx

660-146/76, tmavá výplň

B 2x

pars inc. mand.

proc. coronoideus mand.

M sup.

os ilium

femur prox. sin.

femur dist. dx.

diaph. tibiae dx.

S		mtt. dist. sin. maxilla dx.	+
		mand. sin.	0
G		mtt. IV dx. humerus dist.	bez ep.
Le		coracoid radius prox.	fragment
		radius prox. sin. tibia prox. sin. tibia dist.	
N	25×		
Fp		tibiotarsus dist.	
Ot	2×	ph. prox. dg. III	
660-169/76, výplň jámy			
B	4×	ossa cranii radius prox. sin. ulna sin. femur prox. sin. ph. prox. angulus mand. diaph. humeri radius humerus dist.	
S		radius	
G		tibiotarsus dist.	
Aves sp. indet.			
Cc		femur dx.	bez dist. ep.
N	50×		
660-183/76			
B	6×	ossa cranii maxilla sin. diaph. humeri dx. mtc. prox. sin. diaph. tibiae sin. calcaneus dx. mtt. prox. sin. ph. media maxilla dx. mandibula sin.	0
S	2×	proc. cond. mand. mtc. IV pelvis sin. femur dist. sin. radius tibiotarsus dis.	
O-C		tarsometatarsus	juv.
E			
Le			
Aves sp. indet.			
Ac			
N	25×		

Objekt 80

660-267/76, tmavá výplň pod úrovní podloží

B	3×	M sup. I inf.	
S	2×	ossa cranii C1 I inf. fibula	
O-C		proc. cond. mand.	

		M sup. diaph. radii caput femori furcula tibiotarsus dist. M1	
G			
Ca			
N	15x		

Objekt 82

660-73/76, n. č. 286/76, 10 cm pod úrovní podloží tmavá hlinitá výplň v již. části objektu
?Ca diaph. tibiae ? šídlo

Objekt 83

660-507/76

B		talus dx. calcaneus dx.	
S		scapula dx. M inf.	
O-C			
N	13x		

Objekt 84

660-396/76, tmavá výplň

B	2x	ossa cranii	
	2x	pars. inc. mand.	
	4x	I inf.	
	6x	M inf.	
		scapula sin.	
		ulna dx.	
		talus dx.	
S	2x	ph. prox. maxilla sin. mandibula sin.	0
		scapula sin. mtt. IV sin.	
O-C	2x	ph. dist. M sup. M inf.	
		diaph. radii diaph. tibiae	
G		humerus dx.	
Ca		femur dist.	
N	35x		

Objekt 86

660-285/76

B	2x	M sup. radius dist. sin. femur prox. dx. patella tibia prox. dx.	ep. nesrostlá ep. nesrostlá
E		I sup. ph. dist.	
Cc		scapula sin.	
?Aa		humerus dist.	
N	45x		

660-737/76, kontrolní blok

B		tibia dist. sin. talus sin.	
S		humerus dist. dx. radius prox. sin. ulna dx.	ep. patrná
E		tibia dist. sin.	
Cc		humerus dist. dx.	
N	12×		

Objekt 87

660-261/76, výplň jámy

E		M inf.	
N	15×		

Objekt 88

660-68/76, n. č. 249/76, na dně obj.10 cm pod povrchem

O-C		tibia dist. dx.	šídlo
-----	--	-----------------	-------

Objekt 89

660-504/76, černá výplň

B		mtc. dx. tibia calcaneus sin.	
S	2×	mtt. sin. M sup. fibula ph. prox. ph. media	
E		I sup. ph. media	
N	35×		

660-627/76, kontrolní blok

B		M sup. atlas femur dist. dx. mtt. prox. sin. ph. media ph. dist. maxilla dx. mand. dx. mand. dx. mand. dx. I sup. ulna sin. talus sin.	
S			0 0 20 měsíců
E			
N	25×		

660-69/76, černá výplň, 15 cm pod úrovní podloží

O		tibia dist. sin.	šídlo
---	--	------------------	-------

Objekt 91

660-368/75

S		ep. dist. femori	
---	--	------------------	--

		diaph. tibiae sin.	
		talus sin.	
B		ph. prox.	
		tibia dist. dx.	
		os centrotarsale	
		talus dx	
		calcaneus dx.	
		mtt. dx.	
		mtt. dist. sin.	bez ep.
	2×	ph. prox.	
	2×	ph. media	
N	5×		
660-389/76, tmavá hlinitá			
B		mandibula sin.	
		angulus mandibulae	
		proc. cond. mand.	
		proc. coronoideus mand.	
	2×	M inf.	
	3	ossa carpii	
		ep. dist. mtc.	
		femur dist. dx.	bez ep.
		tibia dist. dx.	
		talus dx.	
S		mtt. prox. sin.	
		maxilla sin.	+
		scapula sin.	
		mtc. III dx.	bez ep.
O-C		maxilla sin.	
	2×	M sup.	
		diaph. radii	
		femur dist. dx.	bez ep.
		talus dx.	
		ph. prox.	
O-C		radius prox. sin.	
G		tibia dist. sin.	
		humerus sin.	
		radius	
		tarsomtt.	
Le		maxilla dx.	
		radius prox.	
		ulna sin.	
		os ilium	
		femur prox. dx.	
A		tibia dist.	
Bs		carpometacarpus	
N	65×		
660-397/76, koňská hlava			
S		maxilla dx.	
E		maxilla sin.	
	12×	ossa cranii	
	5×	I sup.	
		p1	
		p2	
		p3	
		M1	
		M2	
		M3	

N 30x

Objekt 91a

660-521/76

O-C	4x	vertebrae cerv.	
	4x	vertebrae thor.	
		scapula dx.	
		humerus dx.	
		pelvis dx.	
		tibia dx.	
		calcaneus dx.	

660-523/76

B		M sup.	
		mandibula sin.	
		pelvis dx.	
		pelvis sin.	
		tibia prox. dx.	
		diaph. tibiae dx.	
	2x	ph. prox.	
S		scapula sin.	
O-C		mandibula sin.	12 měsíců
Le		radius prox. dx.	
G		ulna	
N	26x		

Objekt 92

660-375/76, výplň obj.

B	2x	angulus mand.	
	2x	M sup.	
		humerus dist. sin.	
		ph. media	
S		proc. cond. mand.	
		scapula dx.	
		talus dx.	
Cc		mand. sin.	3–4 roky
N	20x		

660-79/76, n. č. 371/76, v SZ části obj. u dna
Ce paroh shoz, opracovaný

660-80/76, n. č. 371/76,
Ce paroh opracovaný

Objekt 93

660-333/76 ? (pod uvedeným n. č. evidován zlomek keramiky)

B		M sup.	
		atlas	
		os ilium	
		os centrotarsale	
		calcaneus sin.	
S	2x	maxilla dx.	
G		carpomtc.	
C		humerus dist. sin.	
N	10x		

Objekt 96

660-402/76, výplň nad zásypem (?)

B		proc. cond. mand. humerus prox. sin. pelvis dx.	
S		mand. dx.	++
N	25x	mand. dx.	12 měsíců

660-654/76 (pod n. č. evidována též keramika)

S		os crani M sup. C1 mtc. IV sin.	
C		M sup.	
G		tarsomtt.	
E		patella	
N	18x		

Objekt 99

660-369/76, tmavá výplň

B		M sup. radius prox. sin.	
S		C1	
O-C		M sup.	
G		humerus dx.	juv.
N	15x	tarsomtt.	juv.

Objekt 105

660-15/77 (keramika ?)

B	4x	ossa cranii scapula sin. spina scapulae humerus dist. dx. radius prox. radius prox. dx. ulna sin. mtc. prox. sin. trochlea mtc. mtt.prox. sin. mtt. prox. dx. pars inc.mand.	
S		mand. dx.	12 měsíců
		scapula sin. humerus dist. sin. ulna sin. mtc. IV dx.	bez ep.
	2x	tibia dist. sin.	
	2x	fibula talus dx.	
N	80x	mtt. IV sin.	

660-451/77, sonda T, západně od zkoumané plochy, oddělená východní část objektu

B		ep. dist. radii	
S		I inf.	

N	15×	tibia dist.	bez ep.
660-151/77, sonda T, východní část zásypu objektu			
Ca		tibia dist. dx.	šídlo
660-152/77, sonda T, západní část zásypu, 10 cm pod úrovní podloží			
O		tibia dist.	šídlo

Objekt 113

660-419/77, černá hlinitá výplň

B		tibia prox. dx. calcaneus sin.	bez ep.
S		mand. sin.	samice, +
N	2×		

Objekt 114

660-230/77, výplň objektu

B		proc. cond. mand.	
1	2×	M inf.	
	2×	M sup.	
		scapula sin.	
	2×	radius prox. dx.	
	2×	tibia dist. dx.	
	2×	mtt. prox. dx.	
E		ulna dx.	
G		ulna	
N	63×		
660-437/77, kontrolní blok			
B	2×	M sup.	
		os pubis	
S		radius prox. sin	
G		humerus dx.	
N	5×		

Objekt 116

660-386/77, destrukce OZ

B		mtt. dist.	
S		humerus prox. sin.	
N	12×		

Objekt 117

660-53/77, sonda SZ od zkoumané plochy

B		M inf. os centrotarsale talus dx.	rozpůlený, rozseknutý
		ph. prox. ph. media	
S		mand. dx.	0
O-C		diaph. humeri	
E		ph. prox. ph. prox. post.	
N	35×	pelvis	

Objekt 123

660-116/77, sonda, výplň jámy

G		crista sterni	
N	12x		

Objekt 125

660-110/77, JZ část čtverce

B		angulus mand.	
M inf.			

S		mtc. prox. sin.	
		intermaxilla	
		I sup.	
		mtt. III prox.	

N	6x		
---	----	--	--

660-205/77, rozebírání zbytků OZ

B		proc. cond. mand.	
		scapula sin.	
		mtc. prox. sin.	
		talus dx.	
		ph. media	
S		maxilla sin.	
		pars inc. mand.	
Ca		maxilla dx.	

N	10x		
---	-----	--	--

660-238/77, výplň objektu

B		spina scapulae	
		humerus dist. sin.	
		radius sin.	
		ulna dx.	
		mtc. sin.	
S	2x	ossa cranii	
		maxilla dx.	
		C1	
O-C		pars inc. mand.	

N	20x		
---	-----	--	--

660-371/77, výplň objektu

B	6x	ossa cranii	
		axis	
		humerus dist. dx.	
		mtc. sin.	ep. volná
		os ischi	
		pelvis dx.	
		os centrotarsale	
		mtt. prox. sin.	
		mtt. prox. dx.	
S		maxilla dx.	
		fibula	

N	10x		
---	-----	--	--

Objekt 126

660-299/77, nahromadění kamenů

O-C		femur prox. dx.	
N	5x		

Objekt 127

660-112/77, výplň jámy obj. 123, hl. 70–155 cm

B		M inf.	
S	2x	intermaxilla	
		I inf.	
		fibula	
O-C		maxilla sin.	
		diaph. tibiae	
N	17x		

660-461/77, výplň jámy

B		M sup.	
		axis	
		ulna dx.	
S		maxilla dx.	
O-C		M sup.	
G		humerus sin.	
N	15x		

660-492/77, kontrolní blok

S		M inf.	
		diaph. tibiae dx.	bez dist. ep.
		ph. prox.	
O-C		M sup.	
N	4x		

Objekt 128

660-133/77, čištění výplně mělké jamky

B		M3	
		ph. media	
S		diaph. femori	
N	9x		

660-334/77, černá výplň jamky

B	2x	M sup.	
		ph. prox.	
S	2x	C1	
		I inf.	
		radius prox. sin.	
Ca		ulna sin.	
Cc		femur dx.	juv.
N	15x		

660-497/77, výplň jamky

B		trochlea humeri	
S		os crani	
		diaph. humeri dx.	
O-C		M inf.	
E		M sup.	
N	18x		

Objekt 132

660-165/77, čištění obj.

B		mtt. prox. sin.	
		ph. prox.	
	2x	ph. media	
S		mand. sin.	++

O-C		scapula dx. os pubis diaph. tibiae
E		M sup.
N	8×	
Pisces sp. indet.	3×	ryby

660-556/77, mezi kameny ve vých. části obj.

660-563/77, výplň objektu 122, na S. rybí kosti, uhlíky

B		M inf. humerus dist. diaph. mtc. tibia dist. dx. ph. prox. ph. prox. ep. ph. media ph. prox.
E		
N	35×	

660-683/77, v hlin. patkách pod kameny , vrstva kostí v protáhlé jámě

B		pars inc. mand. mandibula dx.	++
	4×	M sup.	
	2×	M inf. ep. dist. radii radius dist.	bez ep.
	2×	ossa carpii calcaneus sin.	bez ep.
S		humerus dist. dx.	
O-C		mtc. dist.	
G		humerus dx.	
A		ph. prox. ph. dist.	
N	2×		
	50×		

660-710/77, výplň protáhlé jámy

B	2×	ossa cranii	
	6×	ossa cranii proc. coronoideus mand. mandibula sin. proc. corn. dx. corpus mand. proc. cond. mand. I inf. M inf.	samice nebo kastrát
	2×	spina scapulae humerus dist. sin. diaph. humeri mtc. prox. dx. pelvis dx. ph. dist. ph. prox.	
O-C		humerus dist. dx.	
G		tibiotarsus	
E		scapula sin.	
	2×	ossa carpii pelvis sin.	
	2×	ossa sesamoidea	

A		sacrum	
	2×	ph. prox.	
	2×	ph. media	
		ph. dist.	
	25×	costae	
N	70×		
660-144/77, n. č. 686/77, černá výplň protáhlé jámy, horizont kostí			
E		mtt. IV sin.	podobný šídlo
660-145/77, n. č. 686/77, černá výplň protáhlé jámy, horizont kostí			
Le		tibia prox. dx.	šídlo
660-146/77, černá výplň pod vrstvou kamení			
E		mtc. IV sin.	podobný šídlo
660-159/77, západní okraj protáhlé jámy			
Le		radius prox. dx.	jehla

Objekt 132a

660-695/77, výplň jamky v záp. části obj.

B	2×	ossa cranii	
		M sup.	
		scapula sin.	
		olecranon ulnae	
		mtc. prox. dx.	
		femur prox. sin.	
		ep. dist. tibiae	
		calcaneus sin.	
		mtt. prox. sin.	
		ph. media	
E		ph. prox. ant.	
?G		humerus dx.	
A		ph. media	
N	20×		

660-705/77, SJš 116, ZVd 93, výplň jamky v záp. části obj.

E	6×	ossa cranii	
	2×	vertebra lumb.	
		mtc. prox. sin.	
N	5×		

660-707/77, SV část obj., mezi kameny v žlábků

S		os crani	
Le		humerus dist. dx.	
N	12×		

660-721/77, patky pod kameny

B		pelvis	
S		mtc. II.	
		fibula	
O-C		diaph. tibiae dx.	
N	4×		

Objekt 133

660-186/77, žlábků po nadpodložním obj.

B		talus sin.	
---	--	------------	--

S		M inf.	
O-C		diaph. radii	
N	2x		
660-340/77, černá výplň JV části obj.			
B		os crani	
N	15x		
660-410/77, kontrolní blok			
B		mtt. dist. sin.	
G		radius	
N	4x		
660-155/77, JSš 120, ZVd 262, odkrývání obj.			
S		diaph.tibiae sin.	bez ep., do 2 let, šídlo

Objekt 134

660-349/77, výplň obj.			
B		radius prox. dx.	
		calcaneus sin.	
		ph. prox.	
G		radius	
N	65x		
660-425/77, kontrolní blok			
B		M sup.	
		talus dx.	
S		M inf.	
E		M sup.	
		M inf.	
G		tibiotarsus dist.	
N	12x		
660-148/77, černá výplň v JZ části obj.			
O-C		diaph. tibiae	šídlo
660-147/77, černá výplň			
O-C		diaph. tibiae	šídlo

Objekt 135

660-391/77, výplň jámy			
B	2x	M inf.	
S		M inf.	
E		talus sin.	
		ph. prox.	
N	3x		

Objekt 136

660-428/77, černá výplň mělké prohlubně			
B		M inf.	
S		radius prox. dx.	
		ulna sin.	
O-C		diaph. radii dx.	
N	10x		

Objekt 137

660-267/77, čištění záp. části obj.

B		calcaneus sin. mtt. dist	
S		scapula sin.	
E		ulna sin. ph. media ph. prox.	
N	25×		

660-471/77, rozebírání zbytků OZ

B	2×	M sup. humerus dist. dx. mtc. prox. dx. os pubis pelvis dx. condylus femori patella tibia dist. dx. diaph. tibiae mtt. prox. ph. prox. maxilla sin. angulus mand. mand. sin.	++
S	3×	scapula sin. humerus prox. dx. ulna dx. pelvis sin. tibia prox. dx. diaph. tibiae pars inc. mand. M inf. os ilium	bez ep.
O-C	3×		
N	35×		

Objekt 139

660-324/77, čištění východní části jámy

B		M sup. mtc. dist. ph. media radius prox. ph. dist. scapula dx.	
E			
A			
N	13×		

660-443/77, výplň jámy

B	3×	ossa cranii mand. sin. pars inc. mand. proc. coronoideus mand. angulus mand.	
	8×	M sup.	
	6×	M inf. atlas talus sin. calcaneus sin. ph. media	

O-C		ph. prox. M inf.
E	3x	M inf.
	3x	M sup. scapula sin. talus sin.
		ph. prox. ph. prox. ph. media
Le		radius prox. sin.
N	60x	
660-493/77, dno jámy		
B	15x	ossa cranii proc. coronoideus mand. proc. cond. mand.
	2x	pars inc. mand.
	4x	M sup.
	5x	M inf.
	3x	I inf. spina scapulae diaph. humeri femur prox. dx.
O-C		mand. dx.
E	2x	ossa carpi mtc. prox. sin.
	7x	costae
N	30x	

Objekt 140

660-400/77, obsah obětní jámy

E		cranium	porušené
	4x	mandibula dx. et sin.	3,5 roku
		ossa carpi	
		mtc. dx.	
		mtc. sin.	
	3x	ossa tarsi	
		talus dx.	
		calcaneus sin.	
		mtt. sin.	
		mtt. dx.	
		ph. prox. ant. dx.	
		ph. prox. ant. sin.	
		ph. prox. post. dx.	
		ph. prox. post. sin.	

Objekt 141

660-415/77, černá výplň mělké jamky

N 7x

Objekt 142

660-329/77, výplň jámy

B		pars inc. mand. M sup.	
S		diaph. humeri mtt. IV sin.	bez ep.

N 12x

Objekt 143

660-317/77, výplň jámy

S scapula dx.

N 6x

Objekt 144

660-345/77, černá výplň mělké jámy

B radius prox.

B prim. vertebra cerv.

mtc dist.

N 10x

Objekt 145

660-356/77

B 2x ossa cranii
ulna dx.

ep. dist. femori

os illium

ph. media

A 3x M inf.

2x M sup.

caput femori

mtc. dist.

O-C 4x M inf.

G humerus dist.

N 50x

660-399/77, černá hlinitá výplň objektu

B 11x M sup.

mtc. dist.

mtc. prox. dx

ph. dist.

ph. prox.

E 19x angulus mand.

2x M inf.

3x I

6x M sup.

4x I sup.

ulna dx.

ulna sin.

ph. prox.

A 26x mand. dx.

mand. dx.

5x I inf.

3x M sup.

2x M sup.

7x M inf.

atlas zbytek

os sacrum

mtc. dist.

tibia prox. dx. ep. ve srůstu

talus

ph. prox.

ph. prox.

N 70x

Objekt 148

660-475/77, výplň obilnice

S		M inf.
Cc		femur dx.
G		tarsometatarsus
N	8x	

Objekt 149

660-482/77, výplň

B		P inf.
		proc. coron. mand.
		mandibula dx.
		costa
S		I inf.
		scapula dx.
		femur prox. sin.
O-C		diaph. radii dx.
Cc		paroh
N	3x	

Objekt 151

660-519/77, černá výplň objektu

S		diaph. humeri sin.
		fibula
E		radius prox. sin.
		ulna sin.
	4x	ossa carpii
G		tarsomtt.
N	12x	

Objekt 155

660-735/77, výplň objektu 154

B		proc. cond. mand.
		M inf.
		diaph. humeri sin.
		scapula dx.
		radius prox. dx.
		ulna sin.
		os carpi
		mtt. dist. dx.
	3x	ph. prox.
		ph. dist.
O-C		mandibula sin.
E		mtt. prox. sin.
N	27x	

660-149/77, výplň kůlové jamky pod Z stěnou obj. 114

O-C		tibia dist. sin.
-----	--	------------------

šídlo

HODNOCENÍ

1. SÍDLIŠTĚ MUTĚNICE-ZBROD

ARCHEOLOGIE OSÍDLENÍ

V soustavném, avšak zpočátku nesystémovém využívání části kapacity mikulčického pracoviště Archeologického ústavu ČSAV v Brně (Poulík 1957; 1960; 1963) pro záchranné i jiné akce v „zázemí“ mikulčického hradiska došlo roku 1975 k výrazné změně. Podstatné rozšíření prací mimo vlastní areál NKP dovolilo zařazení výzkumu na Zbrodu u Mutěnic do regulérních pracovních úkolů, plněných v rámci plánovaného terénního výzkumu sídlištní aglomerace ze 7.–10. století (Poulík 1957; Klanica 1981B, 105–109). Do té doby se zcela samozřejmě realizovaly četné terénní průzkumy včetně ohlášeného i neohlášeného narušení pravěkých i časně středověkých objektů v blízkém i vzdáleném okolí Mikulčic, všude tam, kde se předpokládaly časové nebo kulturní vazby s centrem osídlení. Systematicky byly v rámci časových možností sledovány zemní práce, různé výkopy, kladení potrubí, meliorace, v návaznosti na terénní zjištění se pak zkoumaly a zachraňovaly narušené hroby či sídlištní objekty. K řádnému výzkumu v okolí Mikulčic mohl autor této studie přikročit až po formálním pověření vedením výzkumu v Mikulčicích, tedy na jaře roku 1975 (Poulík 1975; Klanica 1975, 36–42). Cíl snažení byl zcela prostý – objasnit širší souvislosti vzniku mimořádně koncentrovaného osídlení v údolní nivě Moravy, přírodní a společenské podmínky jeho vývoje i existence a zejména explikovat závislost na vlivech blízkého a vzdálenějšího prostředí, stejně jako tlaku událostí v rámci kontinuity historického vývoje. To je tedy archeologie osídlení (srv. Jankuhn 1977; Klápště – Žemlička 1979). Záleželo ovšem nejen na zjištění stavu zázemí souběžného s rozkvětem centra, ale pokud možno i na ověřených a přesných údajích o předchozím sociálně ekonomickém vývoji a stejně tak o podmínkách zániku (Klanica 1971, 24–25). V zahraničí se problémy tak zvané sídlištní archeologie ve srovnání s našimi úkoly řešily a řeší z různých pohledů (srv. Schietzel 1981; Szóke 1988; Wolfram 1995; Weidemann 1974; Friesinger 1965; Küster 1995; Graus – Ludat 1967).

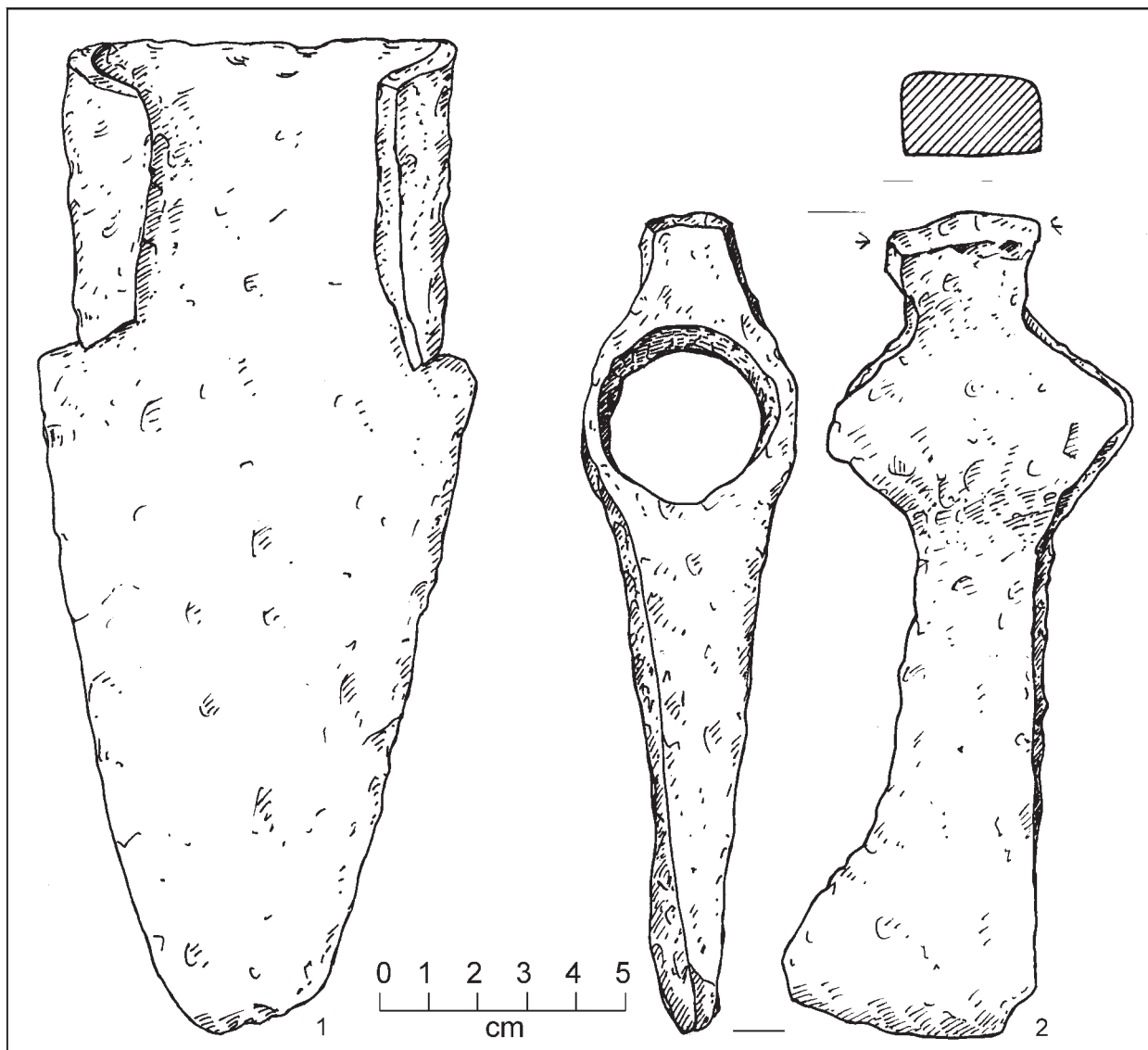
Možnosti technického zabezpečení terénních prací přímo z Mikulčic byly mnohem širší, jednodušší a hlavně levnější než zajišťování výzkumů pracovními kapacitami brněnské pobočky Archeologického ústavu ČSAV. Zejména ve druhé polovině sedmdesátých let situace umožnila postupnou realizaci záměru nejen prostřednictvím menších, ale stejně i širě založených odkryvů nejzajímavějších míst.

Jen devět kilometrů vzdušnou čarou od Mikulčic se nacházelo u Mutěnic v místě zvaném Zbrod nejdříve pravěké a posléze i časně slovanské sídliště ze 7.–10. stol. Vzhledem k mimořádnému významu zjištěných poznatků bylo první na řadě i se všemi přílehlými lokalitami. Výzkum zde skončil roku 1977 a autor se tehdy mylně domníval, že to byla jen první etapa (Klanica 1980; 1981A, B), bohužel pokračování se již konat nemělo.

Druhou klíčovou lokalitou ve vztahu k nedalekým Mikulčicím byla žárová i kostrová pohřebiště a sídliště z doby hradištní v Prušánkách (Klanica 2006). Ukázalo se, že měla výrazně větší než předpokládaný rozsah (Klanica 1987A; 1988C), takže vzhledem k přece jen ohraničeným možnostem technického servisu mohl být výzkum ukončen až koncem osmdesátých let, ač začal prakticky také již v roce 1975 (Klanica 1987A, 127–133). Značné síly poutal v letech 1975 a 1976 po všech stránkách náročný zachraňovací výzkum žárového a kostrového pravěkého a časně středověkého pohřebiště v Nechvalíně, vzdáleného vzdušnou čarou asi 35 km severně od Mikulčic a přibližně stejný počet km od aglomerace hradištní. Není zde vhodná příležitost k podrobnému dokumentování všech větších i menších akcí, některé byly realizovány i ve značné vzdálenosti od pravého břehu Moravy, přičemž nešlo jen o lokality chronologicky omezené pouze na druhou polovinu prvního tisíciletí našeho letopočtu, se stejnou péčí jsme se například věnovali zajímavým objektům doby bronzové.

Perspektiva našich výzkumů na levém břehu řeky byla vzhledem k různým umělým administrativním opatřením i přes řadu pozoruhodných a Mikulčicím blízkých lokalit nereálná. Na levém břehu Moravy, necelé tři kilometry jižně od Kosteliska, na dohled od výrazných bílých zdí architektury, již od samého počátku psaných dějin až do dnešní doby existoval název trati „Dusnica“ (Kučera 1958, 73–80), ostatně v katastru obce Mikulčice je podobné, není však tak dlouho písemně doloženo. Pokud by se na kopčanské Dušnici, což byl v 9. století termín související s existencí církevních poddaných, objevily archeologické doklady sídlištní aktivity velkomoravské, znamenalo by to významný argument do diskuse o počátcích feudalismu. Přesto svolení k akci rozsahu doslova zanedbatelného na brněnském ústavu autor nezískal, dokonce nebylo možno realizovat ani minimální sondážní práce; mimochodem podnět k akci vyšel od slovenských kolegů, historiků.

Z celého předslovanského vývoje strategického místa, kde byla vybudována vesnice na Zbrodu je nejpozoruhodnější laténská etapa. Keltské osídlení nepochybně mělo stejné požadavky na přírodní prostředí jako

Obr. 103. Mutěnice-Zbrod, část depotu (radlice a sekera).

později přicházející kmeny slovanské (Bučíková 1985, 137–186). Je to zajímavé zjištění, když navíc víme, že zmíněné slovanské pohřebiště v Nechvalíně, ač založeno ve zcela odlišné historické vnější situaci, přesto na stejném místě jako několik staletí předtím pohřebiště keltské (Stuchlík – Klanica – Měřínský 1997, 51), dokonce v některých případech Slované respektovali hroby z doby laténské. Zatím však v tomto konkrétním případě ještě není dost poznatků k tomu, abychom náležitě zhodnotili všechny indicie, které nám poskytuje studium historického vývoje.

GERMÁNI A SLOVANÉ

Sídliště na Zbrodu se nijak výrazně neliší od jiných soudobých sídlišť v této části Evropy. Je zcela obvyklé, ale v něčem naopak docela zvláštní a přináší poznatky nové a s jinými nesrovnatelné. Neobvyklé je, že leží poměrně blízko – asi čtyři kilometry vzdušnou čarou – od langobardského pohřebiště, které autor této studie

zkoumal s odborným týmem mikulčického pracoviště Archeologického ústavu ČSAV v katastru obce Lužice v letech 1981 a 1982, pak od roku 1986 až do roku 1989. Jeden z nejmladších hrobů na lužickém pohřebišti – hrob 27 – byl zároveň jedním z mála intaktních, neměl tedy viditelné znaky druhotného porušení. Pozlacené stříbrné spony zdobené zvěrným stylem (Tejral 1990B, 242, obr. 5: 2), které ležely v původní poloze v hrobě 27, mohou být s ohledem na tvar i výzdobu ve zvěrném stylu datovány pravděpodobně i do doby okolo poloviny 6. století (Klanica 1988B, 123–124), což by mimochodem mohlo představovat dosti vážný nový argument v diskusi o tom, kdo vybíral drahocennosti z langobardských hrobů. H. Mitscha-Märheim (1963, 95–96) má za jisté, že tento neetický přístup k nebožtíkům mají na svědomí nově přichodící Slované a Avaři, ale připouští, že to mohli být i sami Langobardi, jimž ovšem nepřičítá zlé úmysly. Domnívá se, že jim nešlo o bohatství, ale že chtěli si jen zachovat památku na své předky i v cizím severoitalském prostředí (srv. k tomu Friesinger – Adler 1979, 57).

Případ z Lužic naznačuje, že po odchodu Langobardů do severní Itálie už mohly být vzácné předměty s velkou pravděpodobností ponechávány v hrobech (Klanica 1989, 145–162; 1987A, 127–124).

Je pozoruhodné, že ve výplni objektů s keramikou, pokládanou některými badateli z typologického hlediska za starší, nepodařilo se na Zbrodu nalézt vedle diskutabilního střepu s nevýraznými kolky z obj. 80 (obr. 56: 9, srv. Klanica 1993, 86, rys. 3: 2) mezi různými druhy předmětů doklady kontaktů příchozích slovanských kmenů s předpokládanými zbytky osadníků původu germánského. Do jisté míry odlišná je situace na pohřebišti v Lužicích, tedy v nálezovém materiálu z hrobů nejmladší fáze období stěhování národů. Některé formy se přibližují nejen ručně lepené keramice, ale i jiným tvarům, jak je známe ze slovanských sídlišť nebo pohřebišť (Klanica 1989, obr. 1: 2, 1: 5, 1: 11 a d.). Památky všeobecně považované za nejstarší slovanskou kulturu se v celé široké oblasti střední, jižní a východní Evropy projevují již v samotných svých počátcích (srov. Rusanova 1976; Sedov 1982; 1995) jako jednotný kulturní komplex, charakterizovaný ve většině případů zemnicemi (Žurko 1988, 85–88) s OZ (otopné zařízení) v koutě (Skružný 1963, 234–265), dále žárovým pohřebním ritem a v neposlední řadě také ručně lepenou keramikou. Už Ivan Borkovský (1940), jak známo, vyčlenil z českých nálezů soubor hrubších nezdobených nádob vázovitých tvarů, připsal je nejstarším Slovanům a nazval pražským typem.

Jako důležité naleziště s doloženým kontaktem slovanského a germánského osídlení prezentovala Ivana Pleinerová (1965, 121–138) již od poloviny 60. let osadu v Březně. Některé chaty označovala za stavby smíšeného typu a zdůrazňovala jejich germánské i slovanské prvky. Jako výsledek vzájemného ovlivnění uváděla zvláštní keramické tvary (Pleinerová 1975, 78). Významný nález, který předkládala domácí i zahraniční odborné obci, byl zlomek hliněné nádoby z chaty 68, zdobený vtačovanými kosočtverečnými kolky. Na území Čech je zcela osamocený (Pleinerová 1975, 84–85), jeho nejbližší analogie pochází z hrobu ve Velkých Pavlovicích, datovaného do nejmladší fáze období stěhování národů (Poulik 1948–1950, 48–49, obr. 88a). Nic na tom nemění skutečnost, že I. Pleinerová v poslední době z nejasných důvodů odvolala (sic!) některá svá původní vyjádření o slovansko-germánských kontaktech v Březně (Pleinerová 2000, 228–229, 267; srv. Pleinerová 1965, 121–138; Pleinerová 1975, 77–82). U možných konsekvencí nových závěrů nelze vyloučit širší souvislosti, mimo jiné připomínám některé aspekty studie Achima Leubeho (1996, 259–298). Nutno konstatovat, že v rámci dané tematiky není to případ ojedinělý, kdy se změnou společenské situace dochází také k novému hodnocení výsledků některých starších výzkumů.

Připomínám předběžně publikované srovnání nálezů hřebenů ze sídliště na Zbrodu u Mutěnic a z hrobů pozdního stěhování národů v Lužicích (Klanica 1984, 144, Abb. 5), které podle Nadi Profantové (Kuna – Profantová 2005, 197) je zvlášť instruktivním příkladem sou-

časnosti uvedených památek, i když autorka na druhé straně ve stejné publikaci vcelku správně vyžaduje jistou opatrnost při využití jednostranných hřebenů jako chronologického kritéria. Autor těchto řádků nesdílí názor N. Profantové o současnosti hřebenů z Lužic s nálezy ze Zbrodu a domnívá se, že datování zmíněného typu hřebenů je poněkud širší, jak ještě bude ukázáno.

Otázku možných kontaktů příchozích Slovanů s Germány přirozeně nelze nikterak zjednodušovat (Strzelczyk 1976). Protože v jiných oblastech slovanského rozsídlení podobných případů známe více (Henning 1988, 223–227; Herrmann 1973B; 1989; Brachmann 1986, 59–66; Krüger 1979; Leube 1996; Vogt 1971; 1973), můžeme analogicky předpokládat, že ani na jižní Moravě nebyla situace nějak zásadně odlišná. Mám na mysli nejen kontakty doložené v archeologickém materiálu v povodí Havoly a Sprévy, kde se uvažovalo dokonce přímo o sídlištní kontinuitě Slovanů a Germánů, ale také kontakty na území mezi Sálou a Nisou (Voß 1988, 224–226). Známý příklad „germánské“ studny, ze které čerpali vodu také Slované na berlínském sídlišti Marzahn (Seyer 1980, 225–241; Hofmann – Seyer 1987, 77–82; srv. Wetzel 1987, 243–253), má dnes po novějších výzkumech poněkud jinou interpretaci (Leube 2005, 353). Původně publikovaný rozdíl patnácti let v používání studny mezi usazenými germánskými kmeny a Slovyany dnes není uznáván a hovoří se o hiátu snad až kolem 200 let, což je tedy proti původnímu odhadu dost značný rozdíl. O přímých kontaktech a vůbec o kontinuitě na základě nálezu z Marzahn nelze uvažovat. Velmi zajímavé, i když jiného druhu jsou germánsko-slovanské kontakty v úrodné černozemní oblasti Durynska (Dušek 1988, 58–61). Bylo blahobytným ostrovem v době germánské a zůstalo jím poté, co sem od 7. století jako do země zaslíbené směřovaly proudy slovanských osadníků. Posuzována z hlediska archeologických nálezů jeví se z některých směrů pohledu symbióza slovanských příchozích se starousedlíky Durynky asi až do 13. století téměř idylická. Že tento obraz by se mohl vyjasnit prostřednictvím dalších systematických výzkumů, dokládají objevy v dolnolužickém Tornowě, Kr. Calau (Herrmann 1973A). Germánské osídlení z doby římské a z doby stěhování národů je zde na stejném místě spojeno se stopami osídlení časně slovanskými, takže podle názoru J. Herrmanna (1985, 36) lze hovořit o možné sídlištní kontinuitě, případně o pokračování germánského sídliště slovanskými osadníky. B. Krüger (1979, 442) upozornil na historický význam pylových analýz, které ukazují, že v pěstování kulturních rostlin na Havole a Sprévě nebylo v průběhu 5.–7. století zaznamenáno přerušení, jak dokládají výsledky výzkumů Elsbeth Lange (1971). Kartografické zpracování nálezů z doby stěhování národů přitom podle Bruno Krügera ukazuje, že v 6. století na uvedeném území celkově ubývá lokalit. Je pozoruhodné, že ani tak velký kritik všech publikací o kontaktech germánsko-slovanských v počáteční fázi slovanského rozsídlení, jakým je Achim Leube (2005), konkrétně nereaguje na závěry, ke kterým dospěl Bruno Krüger, jenž i přesto pokládá počet nalezišť v okresech Brandenburg, Nauen,

Potsdam, Oranienburg, Königs Wusterhausen jakož i na území Berlína za dostatečný k vyslovení domněnky o existenci výrazných zbytků germánského osídlení. V této souvislosti připomíná B. Krüger (1979, 442, 443) řadu nesporně zajímavých nálezů, z nichž některé zasahují chronologicky výrazně až do 7. století s tím, že rozšiřování časně slovanských lokalit mezi nalezišti s pozůstatky kultury kmenů germánských probíhalo podle něj bezmála konformně. Na podporu těchto závěrů jsou uváděny mimo jiné argumenty z okruhu jazykovědného (Krüger 1972, 579–596).

Je pochopitelné, že na tomto místě nemůžeme řešit celou velmi širokou otázku slovansko-germánských kontaktů. Existence kontaktů mezi příchozími Slovany a Germány nijak neznamená, že způsob života a materiální kultura obou těchto etnických struktur byly sourodé (Henning 1988, 221–227). Na první pohled nevýznamné odlišnosti například v obdělávání polí jsou ve své podstatě projekcí značných rozdílů ve způsobu života. Banálním příkladem mohou být třeba paleobotanické údaje o výšce řezu obilí. Současně s častějším používáním obloukovitého srpů dochází ke snížení výšky řezu, což znamenalo podstatné zvýšení produkce slámy. To mělo pochopitelně své důsledky v možnostech rozšíření zimních stavů dobytka, se všemi konsekvencemi společenskými. Méně dokladů přinesly severní kraje až k pobřeží Baltu, například absenci germánských nálezů ze 6. století konstatoval na ostrově Rujana H. M. Voß (1988, 225).

Přirozeně na jižní Moravě nemusela být všude naprosto stejná situace. D. Jelínková (1980A, 63) upozornila, že nejstarší sídlištní komplexy s KPT ukazují jednotlé zastoupení jednotlivých tvarů. Tento horizont podle uvedené badatelky představuje jen jednu z fází osídlení, která se nutně nemusí ztotožňovat s prvotní slovanskou imigrační vlnou. Domnívám se, že je třeba věnovat pozornost nalezištím východně od soutoku Jihlavy se Svratkou, i daleko od levého břehu Dyje až k Moravě u Hodonína. V uvedeném geografickém prostoru najdeme významné lokality nejmladší fáze stěhování národů v bezprostřední blízkosti známých časně slovanských center (Tejral 2002, 360–361). Pouhých pět kilometrů vzdušnou čarou dělí pohřebiště v Šakvicích od „mohylového pohřebiště se žárovými hroby“ v Přítluckách (Poulík 1948–1950, 74), jednoho z největších ve slovanském prostředí, odkud mimo jiné pochází i kostrový hrob s nálezem saxu z poloviny 7. století. Velké Pavlovice se známou vakovitou a kolky zdobenou, poměrně pozdní nádobou (Poulík 1948–1950, obr. 88a), jak ukazují mimo jiné i analogie z Kelheimu (Koch 1968, 11, 42), jsou od Přítluck asi stejně vzdáleny jako Šakvice, i když v jiném směru. Ještě bližší jsou si Lužice a Zbrod, jak jsme již uvedli. Starší fázi stěhování národů reprezentuje pohřebiště germánské elity ve šterkovně, asi jeden kilometr východně od obce Strachotín (Čizmář – Geislerová – Rakovský 1985, 285–307). Ve vzdálenosti okolo tří kilometrů jihozápadně od strachotínské šterkovny na katastrálním území Dolních Věstonic existovalo v 8.–11. století jedno z největších slovanských kostrových pohřebišť. Zejména za povodní bylo na ostrově,

který vystupoval z údolní nivy řeky Dyje (Poulík 1948–1950, 75–90).

Celkově je však nutno konstatovat, že bezpečné svědectví archeologických nálezů o některé formě kontaktu nositelů pozdní fáze kultury stěhování národů a kultury s keramikou pražského typu (KPT) dosud v materiálu jihomoravských lokalit postrádáme. Zejména kdybychom připustili narušování opuštěných langobardských kostrových hrobů nově příchozími slovanskými osadníky. Taková činnost by musela zanechat na okolních slovanských sídlištních stopy, třeba jen promile předmětů v jinak jednolitém archeologickém materiálu. Absence cizí příměsi je v Mutěnicích úplná, neprojevuje se sebe-menší výjimkou. Avšak i v prostoru Berlína až donedávna platilo obdobně jako na jižní Moravě, že území s germánskými a slovanskými nalezišti se vylučují. Pro datování počátku sídliště Zbrod do druhé poloviny šestého století se nedávno vyslovil s veškerou svou autoritou Igor Olegovič Gavrituchin (2005, 423) a musíme na tomto místě zatím předběžně připustit, že jeho argumenty nepostrádají logiku, a zároveň také je nesporný fakt, že počátky osídlení jsou zde lépe doloženy až pro dobu pozdější, kdy už pravděpodobně nemůžeme počítat s existencí langobardského pohřebiště v Lužicích. Přesto i v této pozdější době máme blízko Zbrodu, na pohřebišti v Průšánkách, doložen pohřeb ženy v bavorském kroji, který je možno datovat možná již do doby kolem poloviny 7. století. Na Zbrodu v nálezovém spektru přesto nemůžeme uvést sebemenší konkrétní nálezový doklad kontaktu s merovejským prostředím. Domníváme se však důvodně, že v době své smrti třicetiletá až čtyřicetiletá „zeman-ka“ se okolo poloviny 7. století z Bavorska asi nevydala na jižní Moravu jako do neznámé cizí země, bylo by logické počítat minimálně s přátelskými kontakty, možná dokonce se spřízněnými menšími skupinami obyvatelstva.

TOPOGRAFIE

Samotná poloha sídliště na Zbrodu je velmi zajímavá. Jde o učebnicový příklad kritérií určujících výběr místa budoucího založení slovanské osady v nejstarší fázi osídlení. Jsou to měřítka, jimiž se řídili nejen první slovanští osadníci. Ti si na rozdíl od pozdějších vln osídlení ještě mohli vybrat, podobně například jako nositelé protoslovanské (Oblomskij 2002, 87) kultury kyjevské (Terpilovskij 1985, 53). Ostatně podle těchto příznaků bylo v roce 1975 sídliště objeveno a zahájen terénní výzkum, přestože provedený povrchový sběr ukázal tenkrát jen minimum zajímavějších nálezů. Ale vyvýšený pravý břeh říčky, tedy obvyklá první terasa těsně nad inundací, dále mírný a k jihu obrácený svah, v němž dodnes zůstaly stopy starého zaneseného meandru Kyjovky, poloha od severu chráněná původně jistě zalesněnou pahorkatinou a jistě v neposlední řadě důvod z nejdůležitějších: dostatečné plochy kvalitní úrodné půdy v těsné blízkosti sídliště. Navíc je velmi pravděpodobná splavnost říčky, minimálně v dobách deštů alespoň pro lehké monoxylly – dlabanky.

To vše znamenalo, že poloha byla pro založení nového sídliště velmi příznivá. Proto také je blízko něj další. Asi dva km jižně od Zbrodu ve směru k pohřebišti lužickému nachází se ve velmi podobných podmínkách na pravém zvýšeném břehu Kyjovky pravděpodobně další obdobné sídliště. Jeho polohu určil autor dedukcí po podrobné analýze celkové situace, v terénu pak teoretické předpoklady byly plně potvrzeny povrchovými sběry. Svoji roli jistě při výběru místa k založení tohoto dosud nezkoumaného, a pokud mohl autor zjistit, tedy současnými mechanizovanými zemědělskými pracemi nedotčeného sídliště sehrály nepochybně příhodné poměry klimatické jako v blízkých Mikulčicích (Zeman 1976, 167–170; Dostál 1982, 47; Jelínková 1987, 18; Šalkovský 1988, 379–414; ke klimatu obecněji Parczewski 1993, 108). Situování časně slovanského sídliště těsně nad linií inundace uvádí například B. Krüger (1967, 10–13) jako pravděpodobnou variantu lokalizace sídliště Zoberberg východně od městské části Dessau-Mosigkau. Toto sídliště na okraji labské údolní nivy nebylo podle Krügerových zkoumání zaplavované. Citované pozorování je sotva náhodné; podobných charakteristických rysů topografie nejstarších ruských sídlišť v oblasti Smolenska si povšiml například již V. V. Sedov (1960, 8–14), mámi-li jmenovat místo mnoha jmen početné poválečné generace sovětských archeologů alespoň jejího úctyhodného reprezentanta. Obrovská většina badatelů vycházela při své terénní práci z poznatku, že nejstarší slovanská sídliště byla budována na hranici inundace. Můžeme z mnoha vybrat a jmenovat další badatele se stejnými nebo alespoň podobnými názory (Rusanova 1976, 48; Zeman 1976, 167–175). Dnes bohužel v rejstřících mnohoslovných kultovních publikací „postmoderní“ sídelní archeologie slovo inundace ani jeho české ekvivalenty nenajdeme. Intenzivní využití návrší, která se zvedala z inundačního prostředí údolní nivy či z obtížně přístupného prostředí močálovitého (Parczewski 1993, 102), nebo alespoň zřetelná snaha přiblížit sídliště co nejbližší vodnímu toku a vyhnout se přitom nebezpečí záplav, to byla kritéria s mnoha významnými společensko-ekonomickými souvislostmi (Herrmann 1959, 91–106).

Vrátíme se k topografii nejstarších slovanských sídlišť. Nejen pro sídliště na Zbrodu, ale i v širším pojetí platí, že vodní toky byly důležitou a často jedinou komunikací, současně zdrojem obživy – o konzumaci ryb píše N. Benecke (1986–1987, 225–239). Údolní niva byla základnou pro dobytčářství, lesy na horních říčních terasách byly zase jako velký lovecký revír nejen zdrojem potravy (srv. Barthel – Teichert 1981; Parczewski 1993, 107), ale také paliva či stavebního materiálu (Brachmann – Vogt 1992), zároveň refugiem v časech nejistých. Blahodárné působení vodních toků na osudy pobřežních sídlišť bývalo znásobeno polohami při soutoku řek. Okolo 60 % sledovaných sídlišť v oblasti Bělozerské bylo topograficky těsně spojeno se soutoky či s místy, kde řeky ústily do jezera (Makarov – Zacharov – Bužilova 2001, 32–33). V případě Zbrodu šlo o soutok říčky zvané dnes Kyjovka (Stupava) s nedalekou Mora-

vou. Soutok byl tenkrát asi sedm kilometrů vzdálen od sídliště.

Akcent na zachování určitého stupně bezpečí obyvatel nejstarších slovanských sídlišť na pravém břehu řeky Moravy není nijak výrazný, popravdě řečeno je téměř nulový. Na rozdíl, např. od Polska (Parczewski 1993, 105) se jedná o sídliště otevřená, neopevňovaná. Z tohoto hlediska dochází ke změně situace v širším prostředí jižní Moravy pravděpodobně až na přelomu osmého a devátého století. Teprve pak začínají se ve větší míře budovat sídliště opevňovaná zvaná hradiště (Klanica 1986A, 165–193), samozřejmě ve výjimečných případech mohla být vybudována již krátce předtím. Při výběru místa pro stavbu sídliště v době od sedmého do osmého století na jižní Moravě možnost obrany obyvatel proti nenadálému útoku zjevně nehrála hlavní roli. Mnohem důležitější asi byla příznivá pozice, která zajišťovala do budoucna úspěšnost ve sféře hospodářské. Mohlo jít příkladně o blízké zásoby rudného bohatství nebo třeba i o polohu sídliště na křižovatce, případně v bezprostřední blízkosti křižovatky důležitých obchodních cest (Měřínský – Zumpfe 1998, 173–181). Nabízí se otázka, zda bezpečnost sídlišť nebyla zajištěna jinými prostředky. Nevíme, do jaké míry byly možné například širší dohody mezi jednotlivými mocenskými skupinami ve střední Evropě. S podobnou situací se setkáváme již v době, kdy osadníci první vlny expanze ze slovanské pravlasti zaujali bez vážnějších problémů nejúrodnější černozemní půdy nejen u nás (Zeman 1976, 169), ale také v labso-sálském meziříčí, na jihozápadním Slovensku a také v oblasti Žitoměru (Klanica 1986A, 212–217; 1986B, 12; 1989, 153–154).

ZÁSTAVBA

Nejstarší slovanská sídliště nemají jednotný ráz (Donat 1980A, 10 a d.). Zástavba se pravděpodobně vždy řídila místními podmínkami a zejména lokálními potřebami. Podrobně se touto otázkou zabývala I. P. Rusanova (1976, 48–49), která v prostředí severozápadní Ukrajiny zmiňuje především sídliště nevelkých rozměrů, podobná osadě na Zbrodu. O těchto sídlištích tvrdí, že jejich plocha v průměru nepřevyšuje jeden hektar. Správně upozorňuje – a týká se to v plné míře také Zbrodu –, že obydlí na časně slovanských sídlištích pocházejí obvykle z různých časových období, takže současně existovalo asi ne víc než pět až sedm domů. Na druhé straně si však všimli badatelé ukrajinští (Baran 1985, 76–77), že při výzkumu časně slovanského osídlení například v severním Polesí nacházeli sídliště jen nevelká, zatímco s nimi současná sídliště na Dněstru čítala na desítky staveb. Na plánech rozsáhlých sídlišť pozorujeme velké, nepravidelné skupiny objektů, například na sídlišti Dem'janov v Ivano-Frankovské oblasti (Baran 1972, 161–166) nebo Kodyn I (Rusanova – Timoščuk 1984, 46) a bylo by možno uvést i další. Mezi skupinami sídlištních objektů, jejichž interpretace je sporná, zaznamenáváme různé jámy hospodářského charakteru. Podle Barana (1985, 77) uvedené objekty byly

společně užívány patriarchálními velkorodinami. Ačkoliv V. D. Baran rozhodně není jediný, kdo z někdejších sovětských archeologů zastává tento názor (Timoščuk 1990), je jasné, že by mohlo být vzneseno nemálo připomínek a dotazů stran terénních pozorování, která by opravňovala nebo právě naopak vylučovala takové závěry. Podrobnější informace k problematice slovanské obcíny nalezneme čtenář v závěru předkládané studie.

S obdobnou situací se setkáváme i v Čechách, konkrétně mám na mysli Roztoky u Prahy, což je opravdu „záhada sídelní aglomerace“ (Kuna – Profantová 2005, 239–240). Autoři citovaného díla odhadují počet domů na uvedeném sídlišti na neuvěřitelných 500. Vysvětlení této záhady je sice možné, ale vyžadovalo by přinejmenším zvláštní stať.

Skupina sídlištních objektů, které byly zachyceny při plošném odkryvu na Zbrodu terénním výzkumem v letech 1975–1977, nevykazuje na první pohled viditelné rysy vnitřní vzájemné organizovanosti. Evidentní je pouze zřejmá převaha objektů zahloubených do podloží; bylo jich zde více než 140, nadpodložních jen asi dvě desítky. Pokud však z našich dalších analýz vyloučíme zahloubené objekty, časově určené laténskou keramikou, pak bude situace jasnější. Laténské objekty 4, 8, 13, 25, 48, 54, 57, 58, 71, 76, 79, 81, 100, 101, 102, 121, 122, 124, 129, 152 byly zachyceny a prozkoumány v rámci plošného odkryvu. Západně od takto prozkoumané plochy se pomocí úzkých sond zjistily další velké jámy laténské – 100 a 102. Všechny ostatní objekty – mimo pravěké – obsahují ručně lepenou časně slovanskou keramiku, v některých případech i mladší typy hradištní keramiky.

Zdá se, že terénní situace a vzájemné vztahy staveb na Zbrodu naznačují některé možnosti interpretace. Jsou zde určité indicie svědčící pro některou z variant kruhového uspořádání. Podle různých pozorování a také na základě některých výsledků pokusu o předběžné třídění mikulčické keramiky můžeme mutěnické sídlištní objekty rozdělit do tří skupin, které by mohly odpovídat také chronologickým stupňům (str. 222, obr. 125; Příloha str. 298ad.):

- A. zemnice, ručně lepená časně slovanská keramika (RLK), keramika pražského typu (KPT), keramika zdobená mnohonásobnými vlnicemi, rytými do stojící nádoby, 7. století
- B. nadpodložní objekty, RLK a dále obtáčená keramika, v těstě silně ostrívo, výzdoba hustými mnohonásobnými vlnicemi, určité období s keramikou Mikulčice 2, 8. století
- C. zemnice, RLK a dále keramika vyráběná často na kruhu, s prožlabeným okrajem, přibližně odpovídající keramice Mikulčice 3, ostruhy s ploténkami, 9. století

Osada na Zbrodu však bohužel nebyla prozkoumána v dostatečném rozsahu, což situaci velmi komplikuje. Zejména je politováníhodné, že nebylo možno se věnovat odkryvu jižní části sídliště, které v těchto místech mírnou vyvýšeninou vstupovalo do starých meandrů říčky.

Tato poloha je velmi charakteristická pro stará slovanská kultovní místa (srv. Sedov 1982, 261–268; Rusanova 1992, 50–67).

Na tři sídlištní fáze upozornila zejména na základě typologického rozboru keramiky v Pavlově-Horním Poli D. Jelínková (1990, 258; 1993, 74–83). Podle ní první fáze je zde reprezentována pražským typem, druhou datuje do první pol. 7. stol., třetí do 2. pol. 7. stol., v 8. stol. prozkoumaná část osady podle názoru autorky zaniká. Časně slovanská osada I na Pohansku podle B. Dostála (1985, 38) je jen ostrůvkem porušeným velkomoravskou intenzivní stavební činností. Zato časně slovanská osada II na stejné lokalitě ukazuje dvě výrazná uskupení (Dostál 1985, 85, obr. 19), interpretovaná jako časové fáze. Za starší je pokládána typická keramika pražského typu a mladší údajně z hlediska typologického navazuje na předešlou.

Do obdobného schématu, aniž by správnost jihomoravských vzorů byla prokázána, zasadila materiál z Roztok česká badatelka N. Profantová (Kuna – Profantová 2005). Podobných příkladů je možno jmenovat více, I. Pleinerová (1968, 659–660; 1975, 24, tab. II) uvádí v Březně nejméně dvě hlavní fáze, ale jistě mohou být i další vzhledem k tomu, že k jedné fázi počítá osm chat, což je poměrně značný počet, ke druhé fázi však řadí jen tři. J. Zeman postřehl (1976, 175), že přibližně stejný počet příbytků v pěti sídlištních fázích sleduje v Dessau-Mosigkau B. Krüger (1967), ač I. P. Rusanova (1976, 145) je zásadně proti a Krügerovu chronologickou tabulku časně slovanské keramiky odmítá. Zjednodušeným pohledem můžeme s „více fázemi“ počítat také na sídlišti Tornow (Herrmann 1973A) a jistě bychom našli dostatek dalších příkladů (Ludat, ed. 1960). J. Zeman (1976, 176) dokonce míní, že sídelní fáze na sídlištích časně slovanských se zdají být spíše pravidlem než výjimkou, nevyvozuje však z tohoto pozorování žádné konsekvence. Naše příklady „vícefázových“ časně slovanských sídlišť jsme totiž dosud vybírali v jihozápadním a západním příhraničí oblasti, kde krystalizoval vývoj slovanských kmenů a odkud se Slované vydali cestou expanze podle písemných zpráv počátkem 6. století do střední, jižní a východní Evropy (Klanica 1986A, 42, obr. 11, 214–217). Můžeme připomenout další příklady „více fází“ časně slovanských sídlišť. Jako jedna z prvních publikovala na Slovensku Nitriansky Hrádok Darina Bialeková (1962, 97–148), dále pak I. P. Rusanova (1976, 129), v Maďarsku Dunajváros (Bóna 1968, 605–618) a při východní hranici pravlasti např. Podriže ve Volyňské oblasti (Rusanova 1973, 12), Nezvisko na Dněstru (Smirnova 1960), Kodyn na řece Prut (Rusanova – Timoščuk 1984, 66–67, tab. I., II.).

Na základě superpozice objektů a ovšem také rozbohem nálezového materiálu ze sídelní aglomerace KPT v Roztokách dospěli zpracovatelé k závěru, že je možné chronologicky seřadit objekty podle stratigrafie i podle obsahu jednotlivých zemnic (Kuna – Profantová 2005, 210–219). Za nejmladší jsou v Roztokách považovány objekty, které obsahovaly zdobenou nádobu v primárním uložení, vyčlenili celkem 11 objektů, které označili

za nejmladší fázi Roztoky III s velmi slabě zdůvodněným datováním do prvních dvou třetin 7. století, což podle analýzy sídliště Pavlov odpovídá vyznění 2. fáze D. Jelínkové (1990, 271–273). Víceméně autoritativně se zpracovatelé materiálu v Roztokách vyslovují v tom smyslu, že absolutní datování fáze sídliště Roztoky III a předchozí fáze Roztoky II odpovídá datování D. Jelínkové. M. Kuna a N. Profantová „pomocně“ vydělují skupinu objektů Roztoky II, do které řadí typické nálezy tzv. smíšeného horizontu. Poslední skupina Roztoky I se skládá z objektů s nezdobenou keramikou, která má „archaické typy okrajů“. Odvážně, na základě keramických tvarů, je pak prezentována dokonce absolutní chronologie (Kuna – Profantová 2005, 214): Roztoky I – 530 (sic!) /560 až do závěru 6. století, Roztoky II, Roztoky III – dohromady 590 (600) až 660 (680). Na obranu citovaných autorů, zejména v tomto směru angažovanější N. Profantové, nutno říci, že problém absolutního datování Roztok nijak nepodceňují. Přesto však takové stanovení počátků slovanského osídlení Čech a Moravy ani v tomto případě jistě nelze pokládat za nesporné.

Vrátíme-li se k problému zástavby, vidíme určitý rozdíl mezi situací na nově obsazených teritoriích na straně jedné a v předpokládané pravlasti na území severně od Krkonoš, Jeseníků a Karpat na straně druhé. Odlišný je především samotný způsob bydlení. V „pravlasti“ se více vyskytují sruby, o tom se můžeme velmi snadno přesvědčit, protože území je z odborného hlediska zpracováno (Parczewski 1988; 1989; 1993, 96–102). Jsou zde zaznamenána obydlí delší životnosti, která byla náročnější na suroviny i na dobu stavby. Proti tomu se zemnice jeví více jako obydlí nouzová – vyžadovala méně materiálu i práce, takže jsou v „pravlasti“ spíše jevem výjimečným. A „více fází“ časné slovanských sídlišť může být důsledkem trvalejšího přesunování těch skupin, které vyšly odtud a dále se různými směry stěhovaly za obživou (Baran – Kozak – Terpilovskij 1991, 57–59).

A. Pitterová (1955; 1967; 1979) se domnívala, že na našem území představují nejstarší slovanská sídliště převážně jen shluky obydlí, protože jde ve skutečnosti o pozůstatek jediné občinové usedlosti, která byla pouze z technických z důvodů – obtížnost stavby velkých obytných objektů? – rozdělena do menších jednotek. Její názory však nebyly dostatečně argumentovány, takže nedošly obecného uznání, jakkoliv B. Dostál (1987A, 10) připouštěl, že mohlo jít o teritoriální občinu s přežitky velkorodinnými a patronymickými (Dostál 1982, 56–58). Zdá se, že v tomto případě byly vypovídací možnosti archeologických pramenů poněkud přeceněny. V časné slovanském období jsou v našem prostředí doloženy všechny tři základní typy osad, uvádí B. Dostál (1987A, 11). Na rozdíl od Bořivoje Dostála zastává Z. Klanica názor, že jsme ještě dost daleko od stavu, kdy může být toto tvrzení na základě archeologických nálezů dostatečně prokázáno.

Nejčastějším typem obydlí v otevřených osadách je na našem území v 7.–10. století dům jednoprostorový, zpravidla čtvercovitého půdorysu, s OZ umístěným buď

v koutě, nebo uprostřed, případně u jedné ze stěn. Nejmenší obydlí mají plochu jen kolem čtyř metrů čtverečních, největší dosahují pětinasobku. Konstrukčně jde buď o zemnice, nebo o domy povrchové a máme k dispozici nemálo dokladů, že se oba základní typy obydlí vyskytují současně. O stěnách mnoho nevíme, bývaly roubené i pletené, hliněné se prokázat nepodařilo. Kromě obydlí byly na sídlišti prozkoumány jámy rozličného významu a také účelu (srv. Galuška 1990; Jelínková 1980B, 413–434).

Zemnice

Jako stavby převážně asi obytného charakteru byly do podloží zahloubené chaty ve vesnici na Zbrodu nejčastějším sídlištním typem. Objevili jsme jich celkem 16 a jde o následující objekty: 2, 5, 7, 15, 38, 45, 46, 47, 72, 80, 82, 84, 91, 92, 96, 114. Při třídění zmíněné skupiny se nabízí dvojí hledisko. Na jedné straně způsob stavby, tedy konstrukce, pokud ji můžeme ze zachovaných zbytků rekonstruovat. Druhým hlediskem může být archeologický materiál, nálezy získané z výplně objektů. Jen podle keramiky bychom mohli zemnice na Zbrodu rozdělit do dvou skupin, aniž bychom trvali na tom, že první skupina je starší než druhá:

1. ručně lepenou keramikou obsahovaly výplně objektů 2, 5, 7, 14, 38, 46, 80, 84, 92, 96,
2. obtáčenou keramikou jsme zaznamenali v šesti zemnicích: 15, 45, 72, 82, 91, 114.

(Přiřazení některých menších objektů k zemnicím je sice problematické, avšak přesto není podobná interpretace ničím zcela neobvyklým.)

Zemnice na Zbrodu mají pravidelný nebo téměř pravidelný čtvercovitý půdorys o stranách i méně než 2 m, například objekt 14, a s plochou nejvíce 4,4 metry čtvereční, např. objekt 45. Některé zemnice měly stěny orientované přibližně podle světových stran, značné odchylky jsme však zaznamenali např. u objektů 2, 5, 7, 15, 96, 114. OZ byla zpravidla umístěna v koutě severovýchodním nebo ve východním, tak se situace jevila u objektů 2, 7, 14, 38, 45, 46, 72, 80, 82, 84, 96, 114. Ve třech případech jsme objevili OZ v severozápadním rohu – objekty 5, 91, 92 – a jen u objektu 15 se OZ nacházelo v tom koutě zemnice, který byl obrácen směrem k jihu.

Pouze v šesti případech můžeme hovořit o zachovaných konstrukčních detailech. U objektů 45 a 92 byly zjištěny stopy konstrukce podél stěn, sestávající z většího množství kúlů. V další zemnici (objekt 5) se objevily zbytky kúlů uprostřed jedné ze stěn a ve dvou rozích. Kúly uprostřed tří stěn zemnice jsou zachovány v objektu 91. Jen ve dvou případech – objekty 72 a 114 – je doložen systém dvou kúlů uprostřed protilehlých stěn. V ostatních zemnicích se zbytky kúlových konstrukcí nezjistily.

Také vlastními konstrukčními detaily se zemnice na Zbrodu nijak výrazně nevymykají z poznatků, které máme o slovanských zemnicích díky intenzivním terénním výzkumům v Německu, Polsku, u nás i v zemích bývalého Sovětského svazu. Zmiňovali jsme se již o nále-

zech ze sídliště v Dessau-Mosigkau na levém břehu Labe asi padesát kilometrů severně od Lipska. Bruno Krüger (1967, 16–36) zde prozkoumal řadu zemnic obvyklé konstrukce. Na Ukrajině a v meziříčí Dněpru a Visly byla na nejstarších slovanských sídlištích základním typem obydlí zemnice čtvercovitého půdorysu s rovnými stěnami, zahluobená do země metr i více a s užívanou plochou od 5 do 20 čtverečních metrů. Zemnice měly konstrukci buď kálovou, například Kodyn I (Rusanova – Timoščuk 1984, 28), nebo srubovou jako v Raškově (Baran – Karčina – Někrasova 1979, 294–295) a velmi prosté vnitřní zařízení: Podlaha bývala obvykle jen vysekaná do podloží a jen někdy vymazaná izolační vrstvou jílu či hlíny. Na sídlišti Raškov III pozoroval V. D. Baran (1985, 77) v jednom obydlí se stopami požáru dobře zachované zbytky podlahy, kterou tvořily do země zasazené dřevěné špalíky.

Je možno konstatovat, že zahluobené obytné stavby s podlahou pod úrovní povrchu, jak zemnice definuje B. Dostál (1985, 45), plně odpovídají znakům, jež má tento typ obydlí v prostředí osad víceméně hypoteticky ohraničených 7. a 13. stoletím a s geografickým rozšířením téměř po celém slovanském území, vyskytují se však také jinde (Stjernquist 1967, 144–152). Termín zemnice pokládáme ve shodě s některými dalšími specialisty pro všechny zahluobené obytné stavby za vhodnější označení než většinou subjektivní členění na zemnice a polozemnice. Míra využití nadzemního prostoru pro stěny chaty stejně nemůže být objektivně zjištěna. Při malé hloubce některých zemnic můžeme více či méně důvodně předpokládat, že doplňková konstrukce stěn byla nezbytná. Pro exaktní třídění však je to málo. Není totiž ve všech případech zcela jasné, jak vysoko nad podlahou zemnice se nacházel původní povrch. Jinak formulováno – podle jakých kritérií můžeme určit vztah dnešního povrchu a úrovně terénu před tisíci léty? Na tuto otázku přesnou odpověď neznáme. To je také jeden z vážných důvodů, proč ani v budoucnosti nehodláme zahluobené stavby dělit na zemnice a „polozemnice“.

Podle hloubky podlahy měřené od úrovně podloží – tato úroveň se nacházela 40 až 55 cm pod dnešním povrchem – můžeme zemnice na Zbrodu rozdělit do tří skupin:

1. zemnice s dnem jen 10 až 20 cm pod úrovní podložního písku – objekty 5, 14, 38, 82,
2. osm zemnic tvoří nejpočetnější skupinu objektů, jejich dno je 30–40 cm pod úrovní podloží – objekty 2, 7, 15, 46, 80, 84, 91, 96,
3. skupinu tvoří nejhlubší objekty – mají dno kolem 60 cm pod úrovní podloží a až 120 cm pod povrchem, sem patří celkem čtyři objekty – 45, 72, 92 a 114.

Nelze akceptovat velmi frekventovanou domněnku o vztahu hloubky objektu k jeho stáří, jak ji formuloval J. Zeman (1976, 176) s odvoláním na některé starší publikace. Nemůžeme hodnověrně doložit tvrzení, že ve vesnici na Zbrodu vývoj probíhal od staveb menších a hlubších ke stavbám větším a mělčím. Tři z nejhlubších objektů obsahují obtáčenou keramiku – objekty 45, 72,

114 – a pouze jediný měl ve výplni zlomky nádob ručně lepených. Čtvrtý ze skupiny nejhlubších je obj. 92 s pozůstatky místní specializované výroby. Výrobce byl zjevně specializován na kostěné hřebeny, které se však dost výrazně odlišují od starších. Ve srovnání s čtvrtmetrovými hřebeny z hrobů langobardských měly necelou polovinu jejich délky (Klanica 1984, 144, Abb. 5; 1986A, 153, obr. 54). Ve výplni zemnice 92 byly polotovary hřebenů doprovázeny ručně lepenou keramikou. Nepochybujeme o tom, že obydlí řemeslníka mělo i v rámci sociální struktury časné slovanské osady na Zbrodu zvláštní postavení. Nabízí se logicky myšlenka, zda velikost a hloubka zemnic nezávisí více na sociálním postavení majitele než na stupni obecného vývoje, tedy na stáří objektu. To nikterak není v rozporu se zjevně progresivními vývojovými tendencemi slovanské kultury, protože rozměry zemnic se časem v některých případech skutečně zvětšují, jak ukazují i nejnovější výzkumy například v Prušánkách. To však platí především o užitné ploše podle B. Dostála (1985, 45) na Pohansku, k podobným závěrům docházejí badatelé v oblasti východoslovanské (Timoščuk 1976, 30).

Otopná zařízení (OZ) patřila k nejvýraznějším prvkům vnitřní vybavy a jsou na Zbrodu archeologicky poměrně dobře sledovatelná. Ne vždy však byla zachována v tom stavu, který by dnes umožňoval tolik žádanou rekonstrukci (Skružný 1963). Zjištěná OZ lze rozdělit do následujících skupin:

1. Skupinu tvoří OZ umístěná v koutě, která se v povrchové vrstvě zpravidla projevují zvýšeným výskytem kamenů. Například v zemnici 114 vrstva s přepálenými kameny překrývala ve východním koutě zemnice hlinitou vrstvu s uhlíky, pod kterou žádné další konstrukce nebyly zjištěny. Zvláštní byla situace v objektu 45. Na místě OZ se nacházela kameny vydlážděná plocha o rozměrech 0,5 × 0,6 m, avšak nebyl zde zjištěn popel ani stopy ohně na kamenech. Zato bylo uprostřed zemnice ještě jedno místo s kameny, které dosti silně připomínalo OZ. V objektu 5 bylo dokonce OZ umístěno na vyvýšeném stupínku přibližně 10 cm nad podlahou. To vše jsou spíše výjimečné případy. Nejčastějším OZ na Zbrodu byla mělká jamka v koutě chaty. Měla asi půlmetrový průměr, dno do červena ožehnuté, zpravidla do 10 cm pod úrovní podlahy. Taková OZ vidíme v objektech 46, 80, 84, 92, 96. Všechny uvedené objekty mají ve výplni v ruce lepenou keramikou. Někdy OZ není ani v dolíku a rýsuje se pouze jako kruhovitá skvrna podložního písku v různém stupni ožehnutí. To je příklad objektů 7, 15, 91. Dolík o průměru téměř 50 cm vidíme také v severovýchodním rohu objektu 82. Zde ovšem došlo později k úpravě. Poněkud stranou původní jamky bylo OZ upraveno mazanicovými kusy a svorovou plotnou.
2. Skupinu OZ na Zbrodu charakterizuje pec z kamení a hlíny a s prostorem čtvercového či obdélníkového půdorysu. Dokonce bývají někdy zachované prvky, které svědčí o původním zaklenutí prostoru kamenou konstrukcí. Na Zbrodu to vidíme ve třech objek-

tech – 2, 38, 72, přičemž první dva uvedené jsou časově či kulturně charakterizovány ručně lepenou keramikou, objekt 72 obsahoval zlomky nádob obtáčených. Ve všech třech případech byly kamenné pece umístěny v severovýchodním koutě zemnic a stejně tak i materiál, z něhož byly postaveny, je všem třem společný – jde o hraněný vápenec, který se například v nedalekých Mikulčicích (Štelcl 1979) vyskytuje jen zřídka. Nelze vyloučit, že se jedná o druhotné použití stavebního materiálu a v souvislosti s úvahami o jeho provenienci musíme počítat v některých případech se značnými vzdálenostmi (Štelcl – Tejkal 1963). Ústí všech tří pecí, smíme-li je na Zbrodu takto zjednodušeně označovat, byla tedy obrácena k jihu. V objektu 2 se používalo před pecí ještě navíc ohniště. Nejlépe byla zachována pec v objektu 72, kde jsme mohli sledovat zbytky klenutí v poměrně dobrém stupni zachovalosti.

Nahlédneme-li pro srovnání se Zbrodem k materiálu časově i územně nejbližšímu, pak na Pohansku vidíme OZ v podstatě (Dostál 1985, 47) příbuzné, i když určité rozdíly se bezpochyby projevují. OZ zde totiž byla vždy jen obdélníkovitá, v jednom případě na zvýšeném hliněném bloku. Obytné objekty s keramikou pražského typu (Jelínková 1980B, 413–434) v Mušově naznačují, že jako na Pohansku i zde byla otopná zařízení umístěna převážně v severní části stavby, což je obvyklé nejen u nás (Zeman 1976, 155 a d.), ale i v ostatních slovanských zemích (Baran – Kozak – Terpilovskij 1991, 69, ris, 12; Rusanova 1973, tab. 36, 37). Z tohoto pravidla možná existovaly výjimky, ale například nedávno publikovaná slovanská sídliště v Kodynu na řece Prut (Rusanova – Timoščuk 1984, 28 a n.) ukazují, že ze čtyřiceti nalezených pecí jen dvě byly umístěny v jižní polovině zemnice.

Srovnání sídliště na Zbrodu s blízkými Mikulčicemi ukazuje výrazné rozdíly ve způsobu bydlení obyvatel menší časně středověké osady a sídliště městského charakteru v Mikulčicích. Nejde ovšem jen o hlavní rozdíl, což je prakticky monopolní postavení nadzemních obydlí v Mikulčicích. Souvisí s tím také umístění OZ, které v nadzemním obydlí nacházíme zpravidla uprostřed, avšak v zemnici bývá v koutě. Nevysvětlena zůstávají některá drobnější pozorování. Například pražnice a žerňovy se na Zbrodě ve srovnání s častými nálezy na mikulčickém sídlišti nevyskytují v takovém množství, jak bychom očekávali, přijmeme-li hypotézu o převážně zemědělském charakteru Zbrodu. Pokud se týká dalších konstrukčních prvků zemnic na Zbrodu, zastavíme se nejdříve u stěn. V zemnici 92 s nezdobenou ručně lepenou keramikou a s doklady specializované výroby se objevil podél stěn u dna žlábek. Obdobná pozorování publikovali I. P. Rusanova a B. A. Timoščuk (1984, tab. 8, str. 30), kteří žlábků interpretují jako pozůstatky horizontálně ležících klád, což byly stěny chaty. Uvedení autoři vypracovali rovněž typologii zemnic podle výskytu kúlů a jejich vztahu k OZ.

1. typ – zemnice bez kúlové konstrukce. Podle mínění Rusanové a Timoščuka nelze tyto objekty pokládat za částečně do země zasazené sruby. K tomuto typu se na Zbrodu hlásí většina zemnic: objekty 2, 7, 15, 38, 46, 80, 82, 84, 96. Ani zde není důvod vidět v těchto objektech sruby, protože OZ bychom v tom případě neočekávali v koutech objektů, ale naopak v bezpečné vzdálenosti od pravděpodobně dřevěných stěn. Známe ovšem budovy s dřevěnou sloupovou konstrukcí, kde jednotlivé články nejsou zapuštěny do země. Nelze říct nic určitého o rekonstrukci vnějšího vzhledu zemnic, v nichž nebyly nalezeny stopy kúlů. Není to ostatně nijak neobvyklé. I. Pleinerová (1975, 29) uvádí z Března podobnou situaci a konstatuje, že stopy po konstrukci stěn se v naprosté většině příbytků nejstarší slovanské osady nepodařilo objevit. Zemnice bez zjištěných kúlů připomínají i jiní autoři (Baran 1972, 168, ris. 47; Bialeková 1962, 104; Krüger 1967, 33; Vencl 1973, 367; Jelínková 1980B, 427). Na Zbrodu nejsou zemnice bez kúlů omezeny na výskyt ručně lepené keramiky, kam patří objekty 2, 7, 38, 46, 80, 84, 96. Bez kúlů byly i objekty s keramikou obtáčenou – 15, 82.
2. typ – úpravy stěn zemnic dvěma kúly, umístěnými proti sobě uprostřed kratších stěn – objekty 72 a 114, oba s obtáčenou keramikou. Analogický nález se podařil I. Pleinerové (1975, 29 a d.) v Březně, kde má stejné stopy konstrukce objekt 5. Je to chata půdorysem v Březně výjimečná a plochou 18,50 m² také největší v osadě. Autorka výzkumu interpretuje zbytky konstrukce ve shodě s I. I. Ljapuškinem (1958A, 194) jako stopy krovu s hřebenovou vaznicí. Chata 5 v Březně je však časně slovanská (Pleinerová 1975, obr. 29, 30), což u podobných obydlí není běžné. Z prostředí časně slovanských sídlišť se obvykle zemnice se dvěma protilehlými kúly uprostřed kratších stěn neuvádějí (Krüger 1967; Rusanova 1973; Baran 1972; Rusanova – Timoščuk 1984). Zato se s nimi setkáváme ve slovanské kultuře mladšího období. Na hradišti Novotrojickoje (Ljapuškin 1958A) byla pomocí dvou sloupů konstruována střecha dvanácti z padesáti prozkoumaných zemnic období konce 8. stol. Pojednávaný typ obydlí se vyskytuje i na dalších lokalitách volyncevske kultury, například hradiště Monastyrek (Petrašenko 1985, 71–84, rys. 5).
3. typ představují objekty s kúly ve všech koutech a uprostřed všech stěn. Jde sice na Zbrodu jen o dvě chaty – 45 a 92, zato však jsou to největší zdejší obydlí. Patří možná rozdílným obdobím, první z nich obsahovala obtáčenou keramikou, druhá lepenou. Na východoslovanských sídlišťích se podobné vyskytují často (Rusanova – Timoščuk 1984, 31). V takových obydlích se dřevěné obložení stěn opíralo nejen o rohové kúly, ale navíc ještě bylo drženo sloupy uprostřed stěn. V Kodynu se s nimi setkáváme ve všech fázích sídliště, v řadě případů přitom jde o obydlí velkých rozměrů, což plně odpovídá i Zbrodu. Poměrně vzácné jsou zemnice třetího typu v Des-

sau-Mosigkau (Krüger 1967, Abb. 3; 4; 5: 1) nebo na hradišti Novotrojckoje (Ljapuškin 1958A, tab. XXIV, XXVIII, XLVI).

Zbývají ještě dvě zemnice na Zbrodu, každá s jiným výskytem kúlů. V zemi 5 byly zjištěny jen dva kúly, jeden v jihovýchodním rohu chaty, druhý uprostřed jižní stěny. U objektu 91 byly kúlové jamky zjištěny uprostřed tří stěn. S ohledem na možnou neúplnost dochovaných konstrukčních prvků nepokládáme za nezbytné podrobně se oběma objekty zabývat. Zmínili jsme se, že podlaha zemnic byla v řadě případů upravována výmazem. V objektu 80 jsme měli příležitost pozorovat více vrstev výmazů podlahy. Dusanou podlahu měl objekt 72. Zajímavou situaci ukázal odkryv objektu 7, při jehož stavbě byla využita část podlahy staršího laténského objektu.

V základní práci o sídlištních formách 7.–12. stol. věnoval přední německý archeolog Peter Donat (1980A) velkou pozornost zemnicím. Rozeznává dva hlavní typy podle výskytu kúlů, přičemž absenci tohoto konstrukčního prvku pokládá za příznak srubové konstrukce. Na základě náročného rozboru početných archeologických pramenů z celého slovanského území přichází k závěru, že od konce 8. stol. začínají hrát zemnice s kúly menší roli, naopak více se vyskytují objekty se dvěma kúly uprostřed kratších stěn. Interpretuje je jako zbytky nosných sloupů hřebene střešní konstrukce a zcela ve shodě s poznatky, které jsme získali na Zbrodu, pokládá je za charakteristické pro období, které v našem prostředí odpovídá rámcově devátému století.

Nakonec ještě krátce k problému tak zvaných nevytápených zemnic. Už při výzkumu v Dessau-Mosigkau pozoroval B. Krüger (1967), že objekty 3, 5, 13, 36 postrádaly OZ a pokládal je – podobně jako řadu dalších zemnic na širokém území mezi Labem a Rýnem – za odkládací, vedlejší prostory. Existence OZ bez výrazných stop používání v severovýchodním rohu velké zemnice 45 představuje na Zbrodě ojedinělý případ, z něhož nelze vyvozovat závěry. Naznačuje však různé možnosti interpretace, k nimž musí příští výzkum přihlížet.

Nadpodlošní objekty

Objekty 37 a 75 (obr. 25) patří na Zbrodu k relativně lépe zachovaným zbytkům budov, které nebyly zahloubeny do podloží. Podobných objektů na sídlišti existovalo samozřejmě více, většinou však u nich nemáme k dispozici žádné konstrukční prvky, které by dovolovaly bližší určení stavby. Patří sem např. objekty 15a, 63, 86, 116, 117, 126, 138, což jsou zpravidla velmi prosté a jednoduché čokovité útvary, které se od okolní vrstvy nad podložím a pod ornici odlišují barvou, koncentrací kamení, střepeň, kostí. Jako pozůstatky staveb interpretujeme i takové nadpodlošní útvary, které souvisejí s mělkými prohlubněmi, do nichž vrstvy s koncentrací nálezů klesly a díky nimž se také zachovaly a nebyly zničeny zemědělskou činností. Zvláštní postavení musíme přiznat objektu 132a, kterému ještě budeme věnovat pozornost. Srovnáváme-li sídliště na Zbrodu s jinými zkoumanými

lokalitami časně slovanského období u nás, například dosud nejbohatší a nejlépe zpracovaný výzkum u Roztok (Kuna – Profantová 2005), pak v tomto případě nelze nevidět, že absence objektů kúlové konstrukce může být závislá nejen na objektivních možnostech, ale stejně tak i na subjektivních metodách výzkumu. Navíc ještě – kúlové objekty jsou na Zbrodu spíše výjimkou.

Objekty 37 a 75 jsou patrně co do stavební formy příbuzné. Možná k nim patří i další, zejména v těch případech, kdy se alespoň ojediněle zachovaly zbytky dřevěných sloupů. Nic to nemění na situaci, že jedním z relativně dobře prokazatelných povrchových kúlových konstrukcí na Zbrodu je objekt 75 (obr. 25, dole). Jde o kúly, které v podloží tvoří obdélník západovýchodní orientace o šířce 4 m a délce minimálně rovněž 4 m, spíše však – připustíme-li, že kúl v severovýchodním rohu stavby nebyl zjištěn – měla stavba délku 6 m. Uprostřed byly ještě nalezeny dva menší kúly v podélné ose stavby. Nad podložím byla zjištěna kulturní vrstva, v níž dominovaly u jižní stěny objektu zbytky OZ se silnou koncentrací keramiky. Šlo výhradně o nezdobené ručně lepené kusy.

Podle P. Donata (1980A, Karte 2) svědčí nálezy časně středověkých kúlových staveb o tom, že jejich výskyt je omezen v 7.–9. stol. pouze na oblast západně od hranic slovanského osídlení střední Evropy. Výskyt sídlištních objektů, jejichž stěny tvořily do podloží zasazené dřevěné sloupy, spojuje uvedený badatel s tradicemi, které je možno na území mezi Labem a Rýnem zaznamenat od doby římského císařství (Donat 1980A, 14). Většina příkladů staveb kúlové konstrukce patří ovšem v západních zemích objektům o značné délce, které bývají spojovány často s tak zvanými obytnými stáji. Ty však ve slovanském prostředí dosud ve větším počtu neznáme. Ostatně srovnávacího materiálu je dosud ještě k dispozici poměrně málo (Schultze 1990, 35–44; Fischer – Gustavs 1988, 101–120). Skupinu větších objektů kúlové konstrukce uvádí z nejstarší vrstvy slovanského hradiska Tornow J. Herrmann (1973A, 75 a d., Abb. 38), jsou rozlehlejší než objekty na Zbrodu a měly tedy zřejmě jiný účel. Na řadě příkladů dokládá P. Donat (1980A, 31), že obydlí kúlové konstrukce jsou charakteristická ve slovanském prostředí pro knížecí hrady a obecně pro opevněná sídliště. Ale situace není jednoduchá. Dokonce i na takové lokalitě, kde byly relativně dobré podmínky pro zachování nejen kompletních půdorysů, ale i některých stavebních detailů, jako byl například starý polský Gdaňsk, mezi 135 zbytky domů nebyl zaznamenán ani jediný kúlové konstrukce (Donat 1980A, 29). Značně blízko kúlovým objektům na Zbrodu jsou zbytky menších staveb na hradisku Tornow, jak je prezentuje J. Herrmann (1973A, 33, 75, 363). Proto se počítá s vlivy západními, neboť doklady těchto staveb je u Slovanů málo, například na horním toku řeky (Rusanova – Timoščuk 1984, 31). Prut srubové konstrukce ve větším rozsahu neznáme. Naopak v germánském prostředí, například ve Skandinávii a v Pobaltí, byla kúlová technika stavby obydlí široce rozšířena.

Kulové objekty dosud ve větší míře neznáme z nejbližší se Zbrodem srovnatelné lokality, což jsou Mikulčice. Vyskytly se sice například východně od tak zvaného paláce, ale síla použitých kúlů a vůbec mohutnost tamních konstrukcí naznačuje, že patrně nešlo o obyčejné stavby přízemní. Interpretace je nejasná, teoreticky mohlo jít třeba o sýpky, k takovému tvrzení nás opravňují do jisté míry analogie na území Německa (Donat 1980 A, 77–83). Absencí obilnic hruškového průřezu na mikulčickém sídlišti je třeba vysvětlit – bohužel postrádáme dostatek srovnávacího materiálu. V Mikulčicích zcela převládají zbytky pravděpodobně sрубových domů se zvláštními úpravami podlah, v nichž se většinou stopy konstrukce nezachovaly. Ve starší vrstvě se však vyskytují i obydlí s pletenými stěnami, které zanechaly v podloží stopy ve formě řad hustě vedle sebe zasazovaných kúlů malého průměru (Klanica 1968A, 240). Takové konstrukce známe i z časně středověkého prostředí východoslovanského, je tu však zásadní rozdíl – na východních sídlištech či hradištích se nacházejí zlomky pálené hlíny s otisky prutů z pletených stěn nebo z konstrukce pecí. U nás takové nálezy můžeme uvést především z pravěku. Z Pohanska publikuje B. Dostál (1985, 47) toliko jedinou povrchovou kulovou stavbu, kterou spojuje s plněním funkcí hospodářských. Rozměrově se délkou stěn 4,7 m a 3,7 m blíží objektu, který byl prozkoumán na Zbrodu. Z ostatních moravských nalezišť zatím kulové povrchové stavby neznáme. Stopy kulové konstrukce povrchových staveb uvádí Darina Bialeková (1962, 129) ze slovenských Siladic. Ani na časně slovanských nalezištích českých podle J. Zemana (1976, 176–180) kulové povrchové stavby neznáme. Také ze studia materiálu získaného polskými badateli vyplývá (Žaki 1974, 94 a d.), že povrchové stavby kulové se v této oblasti sice vyskytují, avšak vždy jen ve vazbě na trvalý charakter osídlení, tedy na hradech a v jejich okolí. Zajímavý je v tomto kontextu vývoj osídlení východoslovanského, včetně kultur předcházejících. Známa jsou zarubněcká povrchová obydlí kulové konstrukce v horním povodí Dněpru (Tretjakov 1959, 124–126). Také nositelé juchnovské kultury, pokládání za předky baltských národů, bydleli v takto konstruovaných obydlích (Sedov 1970, 31) na hradištích po celém areálu juchnovské kultury v povodí řeky Děсны. Obydlí kultury typu Poenești-Lukaševka v meziříčí Prutu a Dněstru byla také zčásti povrchová a měla kulové konstrukce (Baran 1985, 3–11). Przeworská povrchová obydlí nepatří k častým jevům, na sídlištech se objevují na počátku pozdněřímského období. Na sídlištech lipické kultury představují povrchová obydlí kulové konstrukce jen 13 % nalezených zbytků obydlí, výrazně převládají zemnice (Kozak 1985, 34). V rámci černjachovské kultury se stěny povrchových obydlí stavěly – patrně s ohledem na omezené možnosti získání dřevěné suroviny – z hlíny či z kamene (Baran 1981, 54 a d.). Památníky kyjevské kultury ukazují ve stavbě obydlí často kulovou konstrukci, mají však zahlobenou podlahu (Danilenko 1976, 68). Na sídlištech kultury karpatských kurhanů se vyskytují povrchová obydlí s kulovou konstrukcí spolu se zemnicemi (Vaku-

lenko 1977). Lid s wielbarskou kulturou k bydlení používal jak zemnice, tak také povrchové objekty. Ten druhý typ představuje v prostředí wielbarském pro germánské kmeny charakteristické dlouhé domy s odděleným prostorem obytným a hospodářským. Zemnice naopak navazují na objekty przeworské.

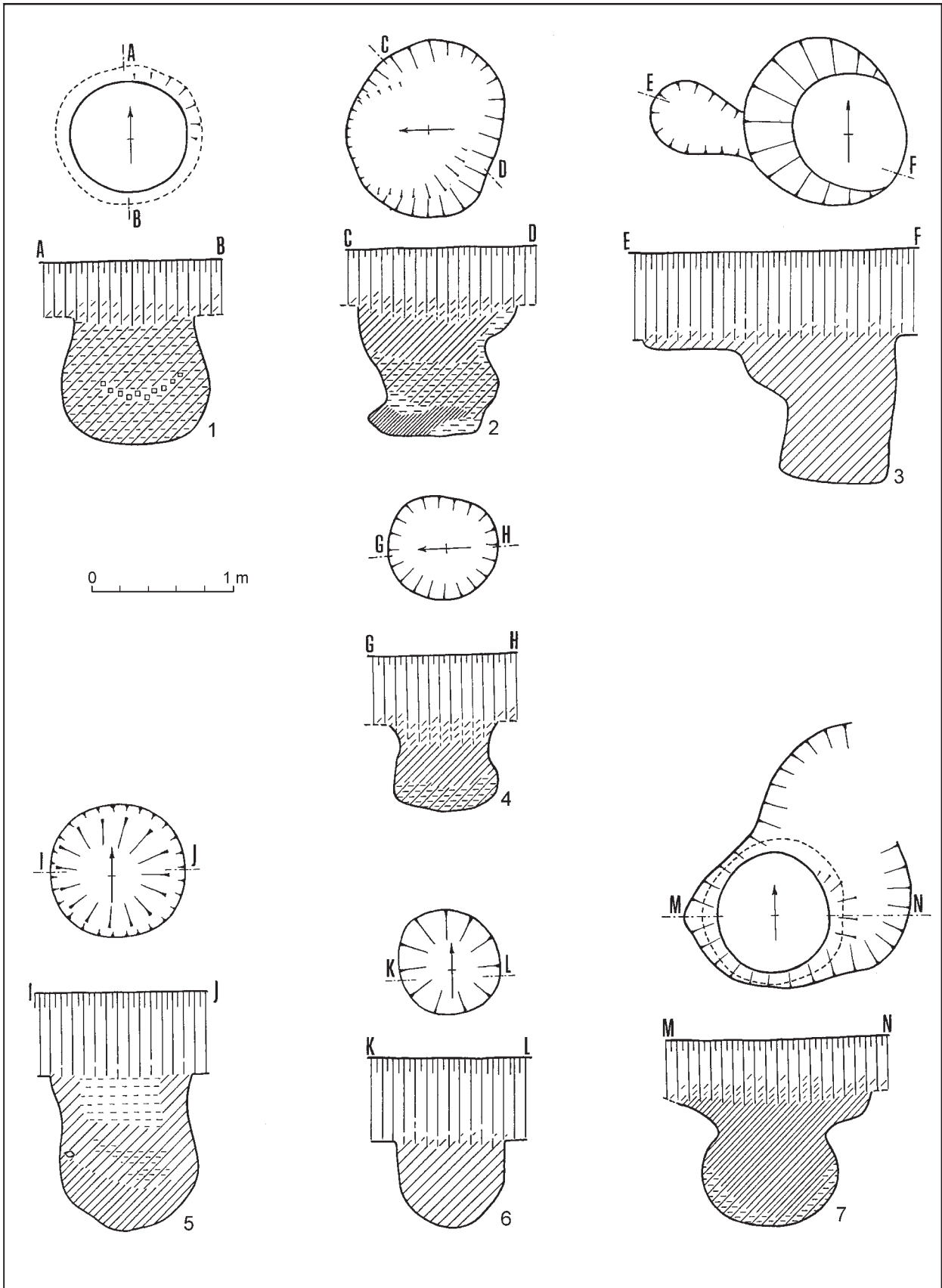
Jako v mnoha jiných součástech materiální kultury i ve způsobu bydlení lze pozorovat s výskytem pražského typu určitý předěl. Zemnice jsou zde nejen dominantním, ale téměř jediným typem obydlí. Přesto však pečlivý výzkum a pozorné studium může i tady odhalit nejedno překvapení. Na sídlišti Kodyn II s kulturou pražského typu (Rusanova – Timoščuk 1984) bylo z 41 obydlí 34 zemnic a dvě povrchové chaty, označené jako objekty 8 a 15. Obě jsou příbuzné s chatou na Zbrodu rozměrově, konstrukčně, a dokonce i typem použitého OZ – šlo pravděpodobně o otevřené ohniště na ploše asi 60 × 40 cm. Sídliště s pražským typem na Dněstru a Prutu se odlišují od menších a nebohatých vesnic v polesských okresech Volyně. Na Dněstru byla objevena časně slovanská sídliště se stem i více obydlími, navíc s výraznou kontinuitou osídlení v trvání i několika set let. Není tedy divu, že se zde setkáváme také s povrchovými stavbami kulové konstrukce.

Obilnice

Zemědělci počátečního období slovanské expanze skladovali obilí v podzemních sýpkách, v jámách charakteristického hruškovitého průřezu. Úzké hrdlo zaručovalo malý přístup vzduchu do vlastní rozšířené skladovacího prostoru. Stěny bývaly v některých případech opatřeny izolační vrstvou proti vlhku. Při nedostatku kyslíku vznikala v jámě kysličník uhličitý a potlačovala se biologická aktivita zrna. Poměrně stálá nízká teplota byla vhodná pro posklizňové dozrávání obilí a spolu s nedostatkem vzduchu nepříznivá škůdcům. Uchovávání obilí v jámách mělo četné výhody (Kudrnáč 1958, 233–252; 1970, 89–97) mimo jiné i v tom, že vhodně maskovaná ústí zásobnic mohli nezvaní návštěvníci vesnic jen nesnadno objevit.

Ve vesnici na Zbrodu se ovšem v některých případech jámy – obilnice nedochovaly v původní podobě, charakteristický hruškovitý průřez bývá porušen. Může to být způsobeno tím, že po zetlení proutěného obložení stěn a dřevěné konstrukce u ústí zemnice se převisy hlíny svou vahou zřítily do výplně obilnice. Dalším problémem je časové určení. V mnoha případech jámy na skladování obilí neobsahovaly nálezy keramiky a tím méně ostatní předměty, které ulehčují kulturní a nezřídka i časové zařazení nálezů. Konečně poslední otázka je spojena s jámami přechodných tvarů, kde interpretace není zcela jednoznačná: schází typický hruškovitý průřez, takže mohly mít širší použití.

Tím se dostáváme k definici obilnice. P. Donat (1980A, 80–83) hovoří v této souvislosti o okrouhlých jámách s průměrem ústí okolo 1 m, v průřezu hruškovitých či lichoběžníkovitých. Zdůrazňuje přitom, že byly mnohem hlubší než ostatní jámy na sídlišti, a uvádí jako minimální hloubku v podloží 1 m. B. Dostál má širší

Obr. 104. Mutěnice-Zbrod. Obj. 152 – 1, 33 – 2, 104 – 3, 26 – 4, 108 – 5, 107 – 6, 142 – 7.

Tab. 2. Zásobnicové jámy (obilnice).

č. objektu (poznámka)	rozměry v půdoryse (cm)	hloubka	tvar		stupeň
			půdorys	profil	
1 (Z)	120	60 + 110	kruhový	hruškovitý	A
2a	130	60 + 135	kruhový	U	A
3	100	65 + 50	kruhový	U	A
4a	80	70 + 100	kruhový	U	A
12 (Z)	100	60 + 80	kruhový	hruškovitý	C
20 (Z)	110	65 + 110	kruhový	hruškovitý	A
23	85	65 + 75	kruhový	U	A
26 (Z)	80	60 + 65	kruhový	hruškovitý	A
33 (Z)	100	60 + 90	kruhový	hruškovitý	A
36 (Z)	100	60 + 90	kruhový	hruškovitý	A
50	90	45 + 65	kruhový	U	A
51	90	45 + 70	kruhový	U	A
52a	60	45 + 80	kruhový	U	A
60	65	60 + 80	kruhový	hruškovitý	A
67	100	50 + 80	oválný	hruškovitý	A
73 (Z)	70	+ 80	kruhový	hruškovitý	B
74	95	+ 80	kruhový	hruškovitý	C
77	85	45 + 40	kruhový	hruškovitý	?
93	95	+ 110	kruhový	hruškovitý	?
97	60 + 50	+ 80	dvojkruhový	hruškovitý	A
98	60	40 + 60	kruhový	U	A
99	120	50 + 100	kruhový	U	A
104	100 + 120	+ 105	kruhový	U	C
108	90	+ 110	kruhový	hruškovitý	A
123 (Z)	140	+ 84	kruhový	hruškovitý	A
135 (Z)	125	+ 119	kruhový	hruškovitý	B
142 (Z)	130	+ 98	kruhový	hruškovitý	A
148 (Z)	160	+ 125	kruhový	hruškovitý	C
149 (Z)	100	+112	kruhový	hruškovitý	C

od povrchu k podloží +
hloubka v podloží

Z – označené obilnice

pojetí, za obilnicí pokládá kotlovitou jámu s průměrem 1,2 m o hloubce 80 cm pod úroveň podloží, jak vyplývá z publikovaného nákresu (Dostál 1985, 40–43, obr. 9: 3). Obilnice na Pohansku mají nevelké rozměry, jejich hloubka patrně pod vlivem vysoké úrovně spodní vody kolísá mezi 70–95 cm (Dostál 1985, 50). I. Pleinerová (1975, 52 a d.) charakterizuje obilnice jako kotlovité prohlubně o průměru 1–1,5 m a hloubce v podloží nejčastěji přes 1 m s tím, že jejich prostor se ke dnu mírně zužoval. Tento tvar pokládá za nejstarší, poznamenává však, že nezanikl ani později, kdy už existovaly obilnice hrubokovitého průřezu.

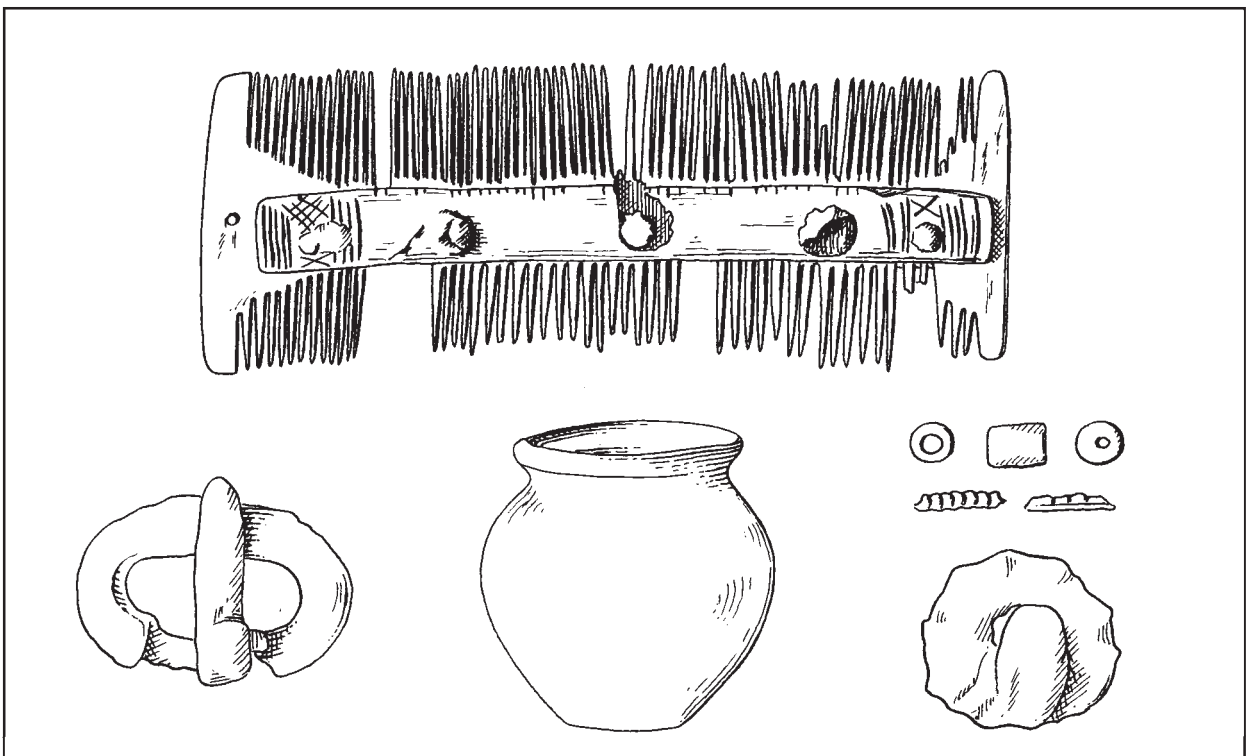
Zásobnicové jámy jsou charakteristickým prvkem, podle něhož lze rekonstruovat některé důležité rysy ekonomiky. Jak jsme již uvedli, v Mikulčicích například se tímto způsobem obilí neskladovalo, typické jámy na obilí se nevyskytují ani na některých dalších hradištích, jako je Tornow a Oldenburg na západě, Chotomel, Bonikowo a další na východě. Vyskytují se však například poměrně hojně v Kodynu (Rusanova – Timoščuk 1984, 37–38) a na sídlišťích podobného rázu. Zřejmě na hradištích se obilí ukládalo do takových objektů, jejichž zbytky jsou mezi zjištěnými sídlišťními stavbami nespolehlivě interpretovatelné. P. Donat (1980A, 77 a d.) se domnívá na základě písemných zpráv o používání sýpek na západě, jakož i podle zbytků staveb s velmi silnou kúlovou konstrukcí – například Warendorf, Gladbach či Hullern, že ve srovnání s germánským prostředím hrály samostatné sýpky u Slovanů menší roli. Je to však především záležitost interpretace objektů s mohutnými kúlovými kon-

strukcemi, jichž je na hradištích nemálo. Znovu možno uvést konstrukce východně od základů tak zvaného paláce v Mikulčicích, jižně od zbytků stavby s pohřebištěm, pokládané za 11. kostel (Klanica 1967, 102, tab. 26, čtv. 33/0). Není pochyby, že opevněná centra se nemohla obejít bez značných zásob obilí. Ve srovnání s rodinnými zásobnicovými jámami však muselo být obilí na hradištích uloženo jinak. Stavba sýpky byla objevena na hradišti Tornow (Herrmann 1973A) a jistě po náležitém vyhodnocení příslušného sídlišťního materiálu budou podobné objekty interpretovány také na dalších hradištích.

Vrátíme-li se k zásobnicovým jámám, je pro nás jejich existence na sídlišťi příznakem určité ekonomické formy, vázané na jednotlivé menší hospodářské a společenské jednotky. Naopak velká, zpravidla opevněná sídlišť, na nichž používání zásobnicových jam není doloženo, naznačují soustředěnost obilních zásob jako důsledek odlišné formy společenské organizace. Přírozeně existují výjimky, například na hradišti Klučov (Kudrnáč 1970, 158 ff.), kde byla zjištěna značná hustota výskytu obilnic na hradisku, bohužel neúplně prozkoumaném.

2. NÁLEZY

Na mutěnickém Zbrodu patří nálezy větších použitelných předmětů k výjimkám. Sekery, celé žerňavy, železné součásti oradel nebo kósy se zde nenašly. Souvisí to bezpochyby svým způsobem i s těmi procesy, které poznamenaly zánik objektů, v nichž chybějí charakteris-

Obr. 105. Kiszombor, hrob 95 (Csallány 1961, 178). Skutečná velikost vyobrazených předmětů – hřeben dl. 12,5 cm, nádoba v. 8,7 cm, přezka vlevo dole š. 2,7 cm).

tické známky náhlého opuštění obydlí, případně neočekávaného zničení. Pozoruhodné však je, že některé větší předměty byly na Zbrodu nalezeny ve vrstvách mimo sídlištní objekty. Tento jev není příznačný jen pro toto malé sídliště. I. I. Ljapuškin (1958A, 15 a d.) uvádí, že při výzkumu Novotrojického hradiště se celé použitelné předměty rovněž nacházely mimo sídlištní objekty, a sice ve střední části kulturní vrstvy 20 až 25 cm pod povrchem, tedy na rozhraní hloubky „prvého a druhého rýče“, což pokládá za úroveň povrchu hradiska v době jeho existence. Nálezy větších železných předmětů, ztracených či zapomenutých na ploše mezi sídlištními objekty, jsou přirozeným důsledkem původního stavu, kdy vnitřku obydlí byla věnována mnohem větší pozornost než prostoru okolnímu. Na rozdíl od Novotrojického, které je v podstatě lokalitou jednovrstevnou, protože památky ostatních kultur se zde ve větší míře nevyskytují, je na Zbrodu situace složitější. Ne všechny nálezy ve vrstvách mimo objekty patří do doby existence slovanského sídliště. Musíme předpokládat, že alespoň některé souvisejí s předchozím osídlením laténským. To by se mohlo týkat například nálezů železné strusky. I když struska ve slovanských objektech není ničím mimořádným, nemusí nutně patřit jen laténské fázi sídliště. Zmapování jejího výskytu naznačuje místa případné koncentrace výrobních objektů.

KERAMIKA

Jako pramen poznání a především prostředek datování dávných dějů dostala se časně středověká keramika do popředí zájmu především pro svoji početnost a téměř všudypřítomnost. Je však zároveň na první pohled zřejmé, že ve svém celku dnes nespĺňuje očekávání (srv. Mierzwiński 2002, 71–82). Přes značnou pozornost, která je již řadu let rozboru keramiky věnována (přehledně Klanica 1986A, 50–71), přes realizaci finančně jinak náročných, ale nedostatečných projektů (Staňa 1994) jsme se dopracovali až k situaci, kdy je jasné, že používání keramiky jako hlavního prostředku pro datování nálezů z 8.–10. století přináší řadu problémů. Snad ukazují východiska velmi záslužné studie keramiky novými metodami (Macháček 2000; 2001) a lze doufat, že naleznou brzy širší okruh následovníků. Mírný optimismus umožňují v tomto směru některé novější publikace (Kuna – Profantová a kol. 2005). To bohužel nic nemění na skutečnosti, že v současné době převládající způsob zpracování keramiky poskytuje někdy tristní obraz verbálních proklamací spojených s absencí konkrétních výsledků (Poláček 1995). Zdá se, že důvody tohoto stavu mohou být jak subjektivní – nedostatečná kvalifikace badatelských týmů, formální přístup k výpočetní technice s mnohdy ne zcela domyšleným programem, kde dochází k záměně prostředku za cíl – tak i objektivní, vyplývající především ze samotného charakteru a zejména ze způsobu používání keramických výrobků v časném středověku. Nelze pochybovat o tom, že některé druhy nádob patrně jen málo podléhaly módě či ostatním vývojovým změnám, a navíc se udržovaly bez výrazných

Foto 14. Mutěnice-Zbrod. Horní část nádoby inv. č. 660-391/75. Keramika obtáčená, výzdoba rytá do stojící nádoby. Nález z výplně obj. 2, společně s keramikou pražského typu, srv. obr. 8: 9.

změn poměrně dlouho v používání. Jakkoliv se to zdá paradoxní, může být v našem prostředí důvodem dosud nedostatečné vypovídací schopnosti keramiky i málo nálezů vhodných pro studium. Neplatí to přirozeně o kvantitativní stránce pramenného fondu, nýbrž o jeho kvalitě. Jestliže mohl kdysi W. Hübener (1959) patřičně rozčlenit keramiku ze starého Lübecku nebo později z Haithabu, pak proto, že využil příležitost opřít se o šťastnou náhodou zachované a v terénu náležitě odporované stratigrafické vztahy jednotlivých dílčích nálezových souborů. Vhodné podmínky, například mocnost kulturní vrstvy na hradištích polabských Slovanů, umožňují i v současné době statistické zpracování stratigraficky rozčleněných keramických souborů (Kempke 1984). Zůstaneme-li ještě v prostředí polabských Slovanů, připomeňme úspěšné rozčlenění slovanské keramiky do skupin (Herrmann 1968, 39 ff.; Brachmann 1978, 136). U nás vzpomeňme především systematické rozboru keramiky z Pohanska u Břeclavě, jak je publikoval B. Dostál (1975; 1979; 1994). Jeho závěry jsou pro nás cenné i přesto, že se opírají o poměrně malé množství materiálu. Nálezové celky se zde zpravidla neopakují, což do jisté míry snižuje jejich průkaznost a vypovídací hodnotu.

Pro třídění slovanské keramiky v zázemí mikulčického centra nemáme k dispozici stratigrafické poznatky. Určitý počet nálezových celků ze Zbrodu můžeme zčásti srovnat s odpovídajícími celky z Mikulčic a z Pohanska. Výhodou je, že v sídlištních nálezových komplexech z obou lokalit máme k dispozici vedle keramiky i takové druhy nálezů, které mají v chronologickém spektru poněkud lepší pozici.

Ve shodě s řadou badatelů členíme keramiku podle způsobu výroby do dvou velkých skupin, na ručně lepenou (1.) a na keramiku vyráběnou s použitím různých forem hrnčířského kruhu (2.). Ručně lepenou keramiku dělíme na nezdobenou (1.1.) a zdobenou (1.2.). V nezdo-

Foto 15. Zdobená ručně lepená časně slovanská keramika z Mutěnic-Zbrodu, 1: 660-736/75, 2: 660-1421/75, 3: 660-1030/75, 4: 660-596/75.

bené rozeznáváme zejména charakteristickou keramikou pražského typu (1.1.1.) a snažíme se přitom co nejvíce udržet původní definici (Borkovský 1940; Rusanova 1976). Jde o štíhlé, vysoké, u hrdla a u dna zúžené, nezdobené, ručně lepené nádoby s výdutí v horní třetině. Další formou nezdobené ručně lepené keramiky jsou nádoby s přehnutým okrajem (1.1.2.), blížící se tvarem a do jisté míry i způsobem výroby typickému hradištnímu hrnci. Třetí tvar nezdobené ručně lepené keramiky je jen málo početný a představují jej nižší baňaté hrnce (1.1.3.), vyrobené stejným způsobem jako nádoby předěšlé. Čtvrtý tvar nezdobené ručně lepené keramiky je častější – jde o mísy (1.1.4.). Mohou být buď vysoké (1.1.4.1.), tedy s okrajem přečnívajícím vnitřní dno o více než čtyři centimetry, nebo ploché (1.1.4.2.), označované též jako talíře. Podle tvaru okraje je možno mezi talíři rozlišit dvě podskupiny, první s okrajem oválným, druhou s okrajem ostře odsazeným ode dna.

Zdobenou ručně lepenou keramikou (1.2.) lze převážně pokládat jen za více či méně výjimečnou variantu základního nezdobeného tvaru. Nejčastěji se objevují vlnice (1.2.1.), ale také různé jiné obrazce (1.2.2.), například kazety a výjimečně také kolky (1.2.3.).

Pro třídění obtáčené keramiky (2.) můžeme použít výsledků pokusu o třídění keramiky mikulčické (Klanica 1970B), i přes některé nepodstatné a zejména nepoctivé výhrady z poslední doby. Mimochodem, nerad se zmiňuji o předpojatém komentáři k mému pokusu o zpracování

vání mikulčického keramického materiálu proto, že v rozporu s pravdou je tento čtyřicet let starý a dosud bohužel jediný pokus o třídění – tak byl projekt nazván a nic jiného než pokus to také nebylo – prezentován účelově jako „systém“ (Poláček 1995, 131–202). V rámci analýzy keramiky ze Zbrodu musím konstatovat jednu výraznou skupinu navíc, která dosud v mikulčické keramice vyčleněna nebyla. Jsou to zlomky nádob představující přechod mezi keramikou ručně lepenou a keramikou obtáčenou (2.1.). Charakteristickým prvkem je mnohonásobná vlnice, vyrývaná hřebenovitým nástrojem do povrchu stojící nádoby. Znakem použití této techniky je společný střed rovnoběžných částí pomyslných kružnic, které tvoří výzdobu nádoby. Hrnce samotné jsou v některých případech obtáčené. Soubor této keramiky na Zbrodu není sice příliš početný, a dokonce je velmi nestejnorodý co do technologické přípravy suroviny i vypálení a vlastně také tvarové variability. Má však řadu období v keramice západoslovanských žárových hrobů.

Další skupiny obtáčené keramiky na Zbrodu již odpovídají svým způsobem rámcově keramice mikulčické. Je pozoruhodné, že charakteristické tvary keramiky okruhu Mikulčice 1 v souboru keramiky na Zbrodu nijak výrazně zastoupeny nejsou. Nejvíce se jim blíží střepy z poměrně dobře vypálených nádob jemného materiálu, hustě zdobené především vlnicemi (2.2.).

S keramikou Mikulčice 2 by bylo možno srovnat skupinu keramiky na Zbrodu (2.3.), pro kterou jsou charakteristické hrnce drobnější a jemný, dobře vypálený materiál. Některé tvary (660-2165/76) svojí ostrou profilací tvoří přechod k další skupině keramiky na Zbrodu (2.4.), která v řadě svých příznaků odpovídá nádobám okruhu Mikulčice 3.

Na tomto místě je však třeba znovu zdůraznit, že některé stanovené skupiny keramiky na Zbrodu nejsou zvláště početné, snad s výjimkou keramiky ručně lepené. Navíc mají značně nestejnorodý charakter, což je opět rozdíl s Mikulčicemi, kde stopy činnosti určitých pracovních okruhů jsou zřetelnější. Na Zbrodu se individuality jednotlivých podomáckých výrobců plně odrazily v širokém typovém spektru keramické produkce. Technologicky vyspělejší kusy patrně pocházejí ze specializovanějších výrobních středisek.

Skupiny keramiky na Zbrodu jsme naznačili nejen z hlediska tvarového, ale i podle předpokládaných technologických postupů. Jde o předběžné dělení. V prvé řadě proto, že často je materiál charakteristický pro jednotlivé skupiny zastoupen pouze několika okrajovými střepy, nebo dokonce zlomky výdutí, takže nelze určit celkový tvar. Původní výrobní postupy nebyly stanoveny pomocí objektivních přírodovědných metod. Než se tak stane, mohlo by toto členění podobně jako pokus o třídění v Mikulčicích posloužit pro základní orientaci badatelů.

Variety základního tvaru

Základní a nejrozšířenější formou ručně lepené keramiky i hrnčářského zboží je u nás v době časného středověku prostý hrnec. Ať ručně lepený, nebo zhotovený za

Tab. 3. Sídlištní objekty s rozhodujícím podílem KPT.

objekt	objekt	objekt
1	37	84
2a	38	86a
2b	43	90
3	45	92
5	46	96
7	47	99
14	63	103
15a	64	108
17	75	116
20	80	125
21	83	137
36		151

použití hrnčířského kruhu se tvarově velmi výrazně odlišuje od keramiky pražského typu, která představuje zjevně určité vybočení a tvarově navazuje skutečně spíše na situlovité formy laténské. Ale její vývoj dále nepokračuje. Jako archetyp se přenášejí ze starších kultur hrncovité tvary keramiky, které v časovém spektru vystupují zcela běžně také v době těsně předcházející širokému rozšíření tak zvaného hradištního hrnce. Příklady lze uvést velmi mnoho, zejména v prostředí bývalých římských provincií na dolním a středním Dunaji. Na obr. 105 vidíme nálezy z hrobu 95 v Kiszomboru (Čallaň 1961, 178). Zajímavý je i hrobový celek, kde dominuje východní „antská“ spona s velmi oblíbeným motivem „mužika“, tento nálezy mimořádné hodnoty pochází z Nagyarsány u Pétikosteli (obr. 115).

Nezdobené tvary na Zbrodu byly zastoupeny v objektu 2 (660-2200/75, obr. 8: 8) a v objektu 96 (660-2173/76). Obdobně nezdobené ručně lepené hrnce s přehnutým okrajem vystupují v žárových hrobech například ve Staré Břeclavi (Dostál 1985, tab. 20: 1,3) i na Pohansku (Dostál 1985, tab. 8: 2) a známe je také z Přítluk. Často se analogické hrnce objevují na nejstarších hradištních polských, například z Bonikowa (Hołowińska 1956, obr. 30: A; obr. 41: A). Podobné tvary keramiky můžeme uvést ze Szelig (Szymański 1967, obr. 71: 1) a z řady dalších lokalit například v oblasti polabských Slovanů – Oldenburg ve východním Holštýnsku (Kempke 1984, tab. I: 8), kde rovněž náleží ke stratigraficky nejstarší vrstvě. Na základě doprovodných nálezů převážně v hrobových celcích keramiky této skupiny je v některých případech chronologicky řazena do 2. pol. 7. stol. také podle nálezů na území bývalé Jugoslávie (Belošević 1972) nebo ve středním Podunají (Čilinská 1973, tab. L III: 18; L XXIV: 25).

Pro tvar, který bez významných změn procházel staletími, není snadné sbírat analogie právě z toho důvodu,

že je najdeme téměř na každém kroku, procházejí snad v každém čase každou kulturou. Jsou to věci známé, ať vezmeme římskoprovinciální okruh se špičkovými technologiemi hrnčířů, nebo naopak vzdálené stepní prostředí při severních hranicích Číny, které dokázalo přenést lepený hunský hrnc až do Čech na pohřebišť v Záluží (Svoboda 1965, tab. XCVI: 17; srv. Vajnštejn – Djakonova 1966, tab. V: 8, VII: 11), prostě jsou všude.

Vše by bylo mnohem jasnější, kdyby naše hypotézy a nebo pouhé dohady vycházely jen z dobře ověřených poznatků.

Keramiky pražského typu (KPT)

Jako jedna z nejvýraznějších forem časně slovanské nezdobené ručně lepené keramiky je pražský typ v popředí našeho zájmu především proto, že je s ním spojena legenda. Obsahem této legendy je tvrzení, že pražský typ stojí na počátku vývojové řady slovanské keramiky. Josef Poulík (1948, 13–32) na základě nálezů ze žárového pohřebiště ve Velaticích vyslovil domněnku o horizontální stratigrafii hrobů a stanovil vývojovou řadu, kde KPT označil jako stupeň I., další vývoj pak podle něj pokračoval zdobenou keramikou stupně II. a pak dále profilací okraje ke keramice stupně III. a IV.

Zastoupení KPT v objektech na Zbrodu je značné a můžeme je sledovat například od výsadního postavení v materiálu z objektů 38, 64, 92, 96 nebo 103 až k jednotlivým střeptům, které tvoří příměs odlišných souborů. Toto jsou objekty, pro jejichž určení bude patrně keramiky pražského typu rozhodující:

Velké zlomky keramiky pražského typu byly nalezeny ve zbytcích OZ následujících sídlištních objektů na Zbrodu. Objekt 2 (660-392/75, obr. 8: 10), objekt 5 (660-936/75, obr. 10: 3), objekt 7 (660-2204/75, obr. 12: 7; 660-653/75, obr. 12: 2), objekt 17 (660-2219/75, 660-2217/75, obr. 19: 5; 660-2216/75, obr. 18: 4, 660-2215/75, obr. 18: 1), objekt 38 (660-2232/75, obr. 29: 5), objekt 75 (660-2151/76, obr. 54: 1), objekt 80 (660-1755/76, obr. 56: 4; 660-1751/76, obr. 56: 7, 660-1747/76, obr. 56: 3), objekt. 92 (660-1432/76, obr. 73: 13; 660-2175/76, obr. 73: 12). Znamená to, že objekty 2, 5, 7, 17, 38, 75, 80, 92 jsou prostřednictvím nálezů v ohništích spojeny s kulturou pražského typu bezpečněji než námi stanovená širší skupina. Seznam objektů, v nichž keramiky pražského typu byla nalezena přímo v ohništích, není totožný s objekty, kde tato keramiky měla výsadní postavení. Prakticky to znamená, že v obj. 2, 5, 7, 75, 80 jsou vedle keramiky pražského typu zastoupeny i další druhy časně slovanské keramiky. S jistotou rezervou se dá předpokládat, že následující keramické tvary, vystupující v objektech s keramikou pražského typu v ohništích, jsou doprovodným materiálem keramiky pražského typu i v období jejího běžného výskytu. V objektu 2 je to například jemně plavená a dobře vypálená keramiky zdobená vlnicemi rytými do povrchu stojící nádoby (660-391/75, obr. 8: 9). Keramiky zdobená stejným způsobem, i když poněkud hrubší fabrikace, pochází z ohniště objektu 5 (660-935/75, obr. 10: 10). Konečně v ohništi objektu 80 byl nalezen zvláštní zlo-

mek hrnce, který byl zdoben jednoduchou vlnicí a vpichy (660-1771/76, obr. 56: 2). Hovoříme-li o doprovodné keramice, nebereme v úvahu hliněné talíře, obecně pokládané za součást kultury s keramikou pražského typu.

Analogií ke keramice pražského typu, nalezené na Zbrodu, je možno uvést celou řadu. Zastavíme se nejdříve u tvarového spektra objektů, kde byla nalezena jen nezdobená ručně lepená keramika z okruhu pražského typu – objekty 17, 37, 38, 47, 75, 83, 86a, 92, 96, 99, 113, 116. Najdeme zde vedle typické keramiky pražského typu (obr. 28: 3; 29: 5) i nezdobené ručně lepené střepy z nádob tvarů doprovázejících uvedenou keramiku také na jiných nalezištích, například soudkovité tvary (660-2231/75, obr. 28: 1) nebo střepy z mísovitých nádobí (660-2190/75, obr. 29: 2). Soudkovité tvary nezdobené keramiky se vyskytují v Přítlukách, J. Zeman (1976, 189) upozornil na jejich vzácnost, podle jeho výpočtů představují jen 3 % nalezených nádob. Problémy datování na základě typologie (Rusanova – Timoščuk 1984, 11–16, obr. 9) ilustruje skutečnost, že například v objektech 38 a 92 jsou vedle typologicky starobylých variant okrajů (660-2175/76, obr. 73: 12; 660-2232/75, obr. 29: 5) i tvary mladší (660-2182/75, obr. 28: 8; 660-1432/76, obr. 73: 13).

Další skupinu objektů s ručně lepenou časně slovan- skou keramikou na Zbrodu charakterizuje objekt 2, kde vedle střepů z nezdobených nádob vystupují i zdobené tvary. Patří sem dále objekty 7, 64, 84. V těchto případech však vzhledem k málo početnému zastoupení zdobených kusů (660-627/75, obr. 14: 2; 660-620/75, obr. 13: 18; 660-1104/75, obr. 42: 5; 660-1773/76, obr. 62: 7), navíc nalezených jen v druhotné výplni objektů a nikoliv v rozhodující poloze na podlaze či v ohništi, bylo by možno objekty 7 a 64 zařadit ke skupině s nezdobenou ručně lepenou keramikou.

Do schématu vypracovaného J. Zemanem (1976) zapadá také materiál z objektu 26, kde se vedle zdobené keramiky objevují typologicky mladší varianty okrajů (obr. 23). V objektu 43 (obr. 32) vidíme takové mladší zlomky okrajů společně se zdobeným talířem, jediným svého druhu na Zbrodu (660-1667/75, obr. 32). Charakteristické pro pojednávanou skupinu jsou nálezy z objektu 62 (obr. 40). Převaha typologicky mladších okrajů je podtržena výskytem zdobených kousků, což platí v plné míře i o objektech 63 (obr. 41), 73 (obr. 52). Zvláštní postavení má objekt 80, jenž obsahoval sice zdobenou keramiku, ale zvláštního charakteru (obr. 56), k jejímuž hodnocení se dostaneme na jiném místě. Do skupiny objektů s menším procentem výskytu zdobené keramiky, a tedy v převažujícím počtu nezdobené, je třeba zařadit i zajímavý soubor z objektu 125 (obr. 87) obsahující jednodušší varianty okrajů a jeden střep s vlnicemi vrytými do povrchu stojící nádoby (660-548/78, obr. 87: 5). Relativně údajně vyspělejší tvary vidíme v objektu 136 (obr. 95) a také 137 (obr. 96), což je ovšem jen část nadpodložní vrstvy. Nezřetelně ohraničeným celkem bez větší vypovídací hodnoty je i nadpodložní objekt 138 (obr. 97, 98) rovněž s typologicky „vyspělejšími“ vari-

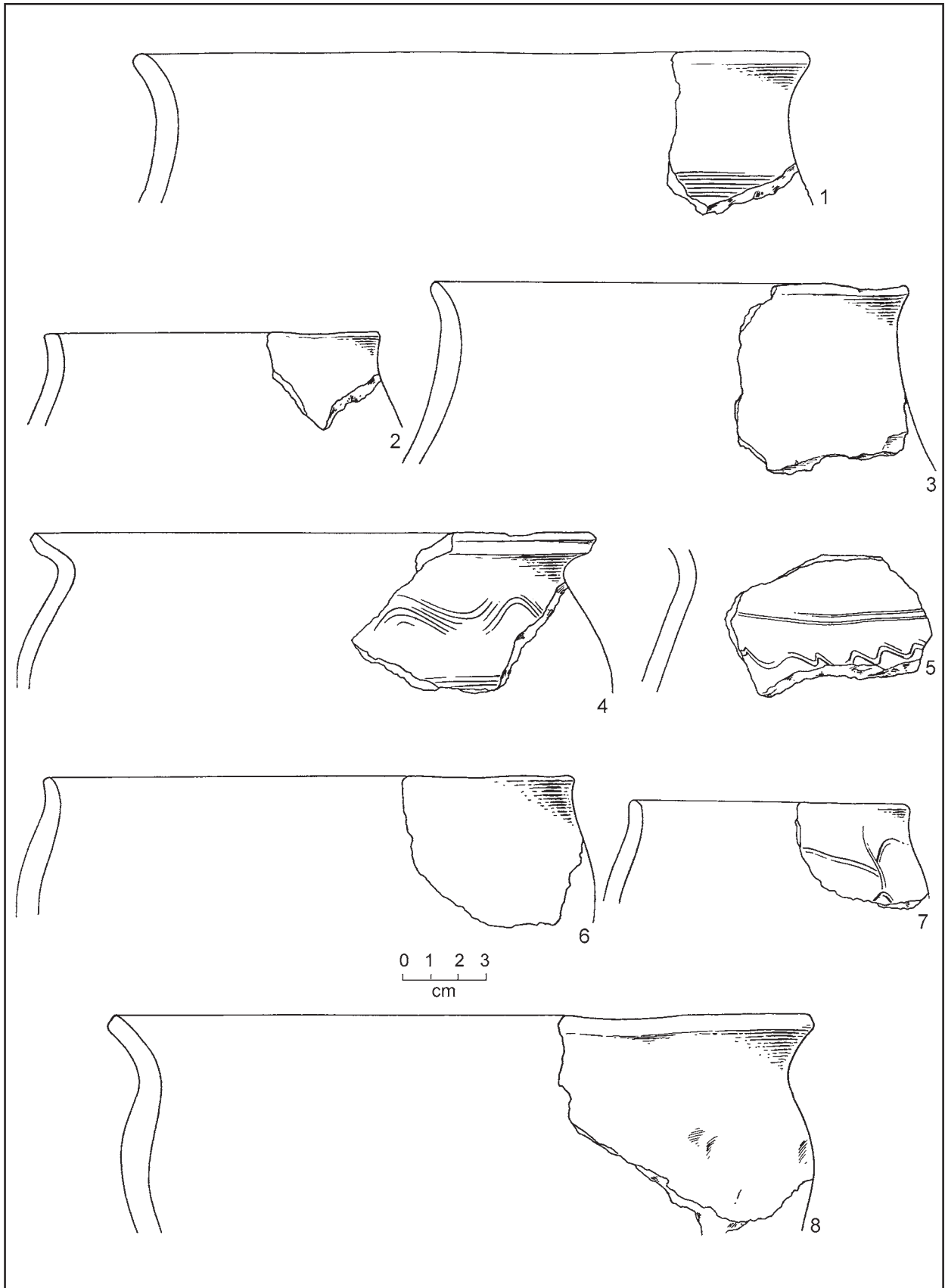
Foto 16. Mutěnice-Zbrod. Zdobený talíř – miska inv. č. 660-1667/75.

antami okrajů nezdobené keramiky a s výskytem několika kousků zdobených. Objekt 151 sice mnoho nálezů nepřinesl (obr. 102), jeho příslušnost do skupiny se smíšenou nezdobenou a zdobenou keramikou však je pravděpodobná.

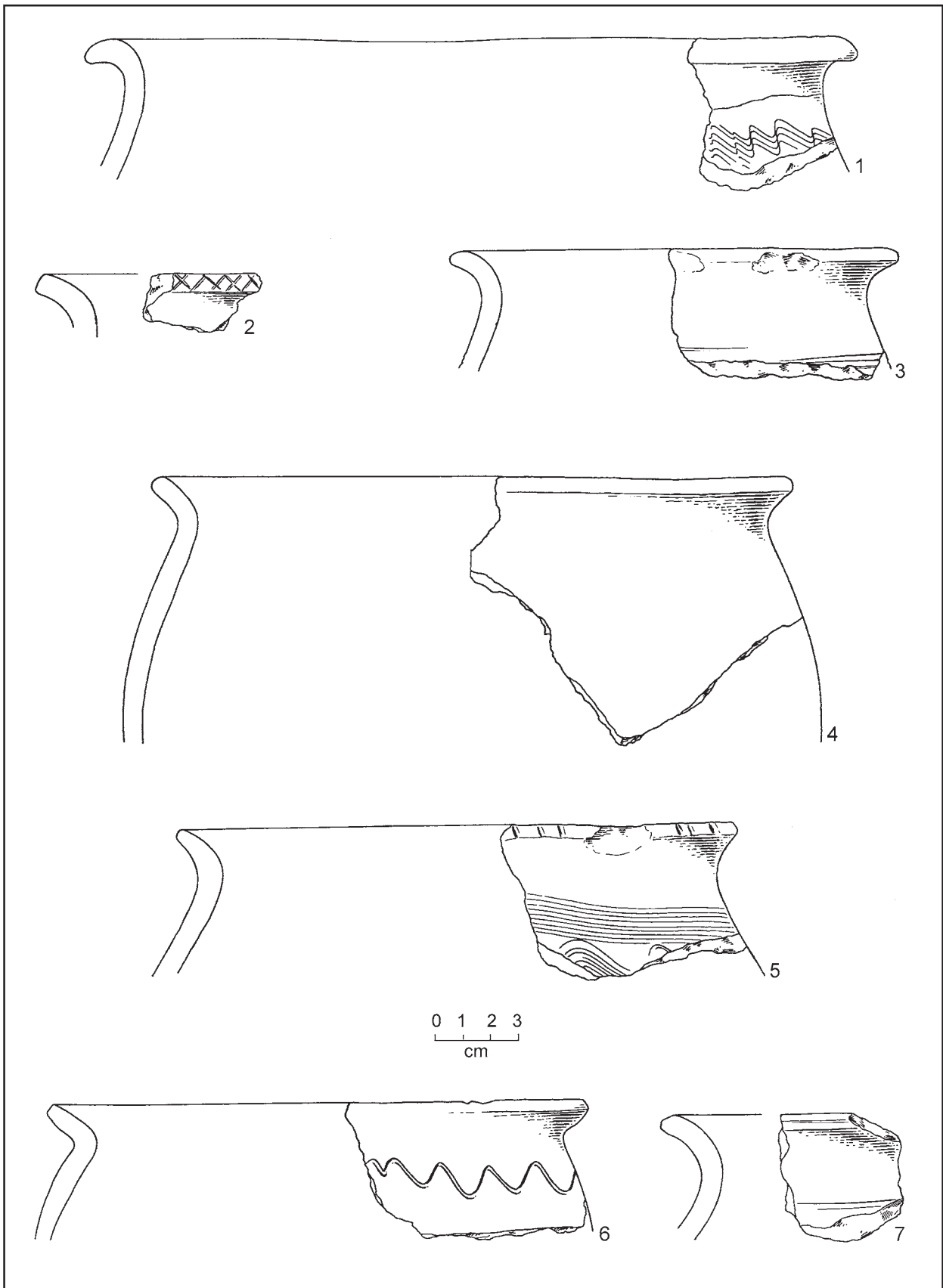
Talíře a misky

Tento druh nádobí, označovaný někdy jako talíře, jindy jako pánve, představuje specifickou formu slovan- ské ručně lepené keramiky. Například na početných sídlištích kultury černjachovské jejich výskyt nebývá ve větším počtu zaznamenán. V moldavské osadě Chanska představovaly 1,8–3 % keramických nálezů a měly průměr 20–25 cm. Na sídlišti Chanska II se na miskách našly otisky seté pšenice, ovsa, ječmene a prosa. Sloužily patrně na pečení placek, proto jistě případnější je jejich ruské označení skovorodky-pánve (Rafalovič 1968, 94–100).

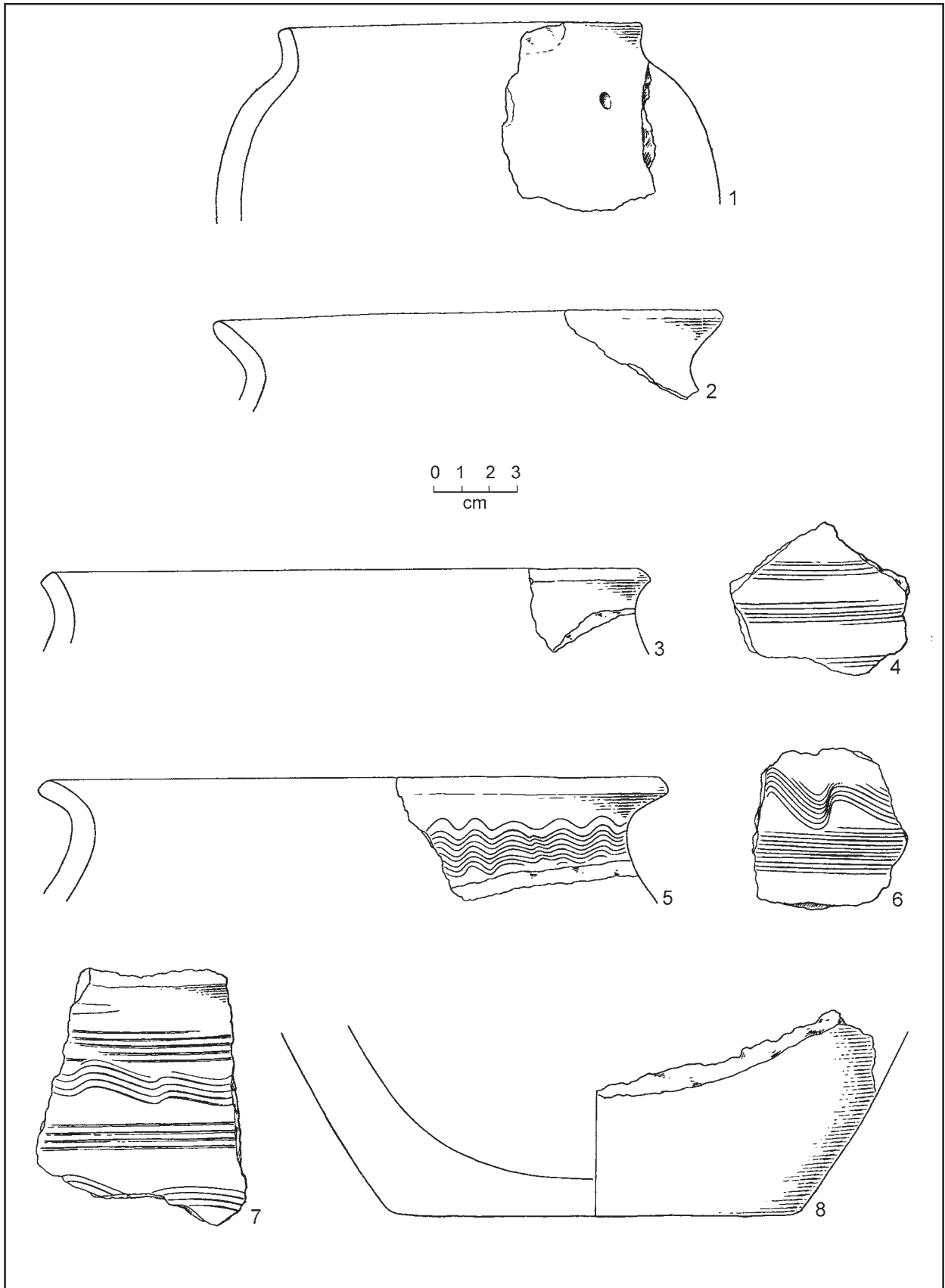
Je třeba velmi pozorně sledovat terminologii. I. P. Rusanova (1976, 19–20) jako „misky“ označuje nádoby, u nichž na rozdíl od hrnků je průměr hrdla větší než výška, přičemž misky podle ní mají úzké dno a široké hrdlo (Rusanova 1976, 20, obr. 9), což je ovšem něco zcela jiného než ploché misky, kterými se zabýváme. Misky typu A podle Rusanové mají dokonce výduť opatřenou žebrem. Pro ploché misky zvolila I. P. Rusanova termín „skovorodky“ a zdůrazňuje, že pocházejí ze stejných nálezových celků jako „misky“. Skovorodky v pojetí I. P. Rusanové jsou ploché, průměr mají 10–20 cm, okraj krátký, buď pozvolna přecházející v dno, nebo trochu vyšší a v tom případě nezřídka zdobený vtlačnými důlky. Na severozápadní Ukrajině zařadila I. P. Rusanova (1976, 30) misky typu A s žebrem na výduť z chronologického hlediska poměrně časně, když zdůraznila, že se s nimi setkáváme pouze ve „starších“ korčakovských nálezových celcích. Slovo „starších“ jsem si dovolil dát do uvozovek z důvodů, které jsem objasnil na jiném

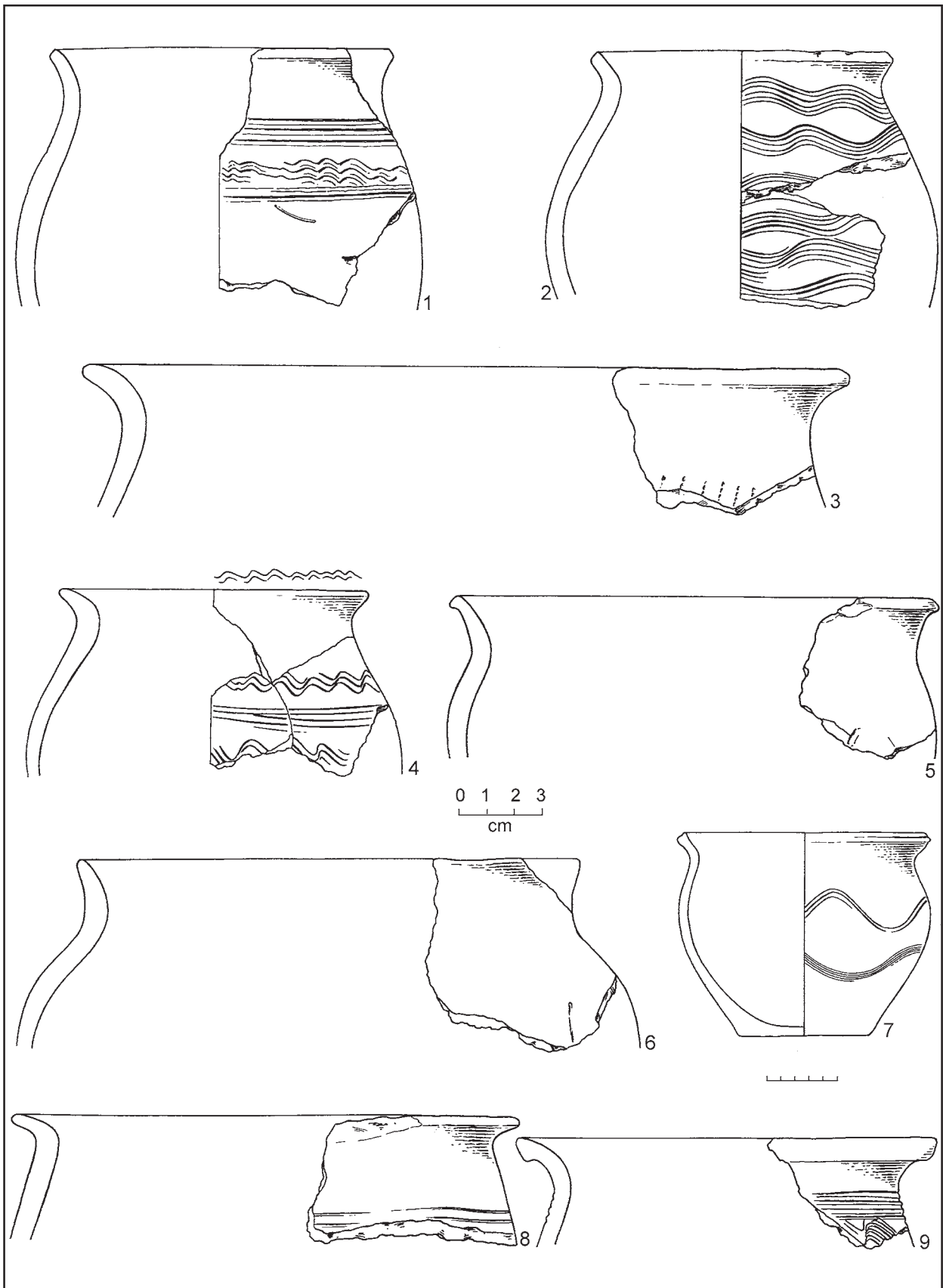
Obr. 106. Lužice – povrchové sběry.

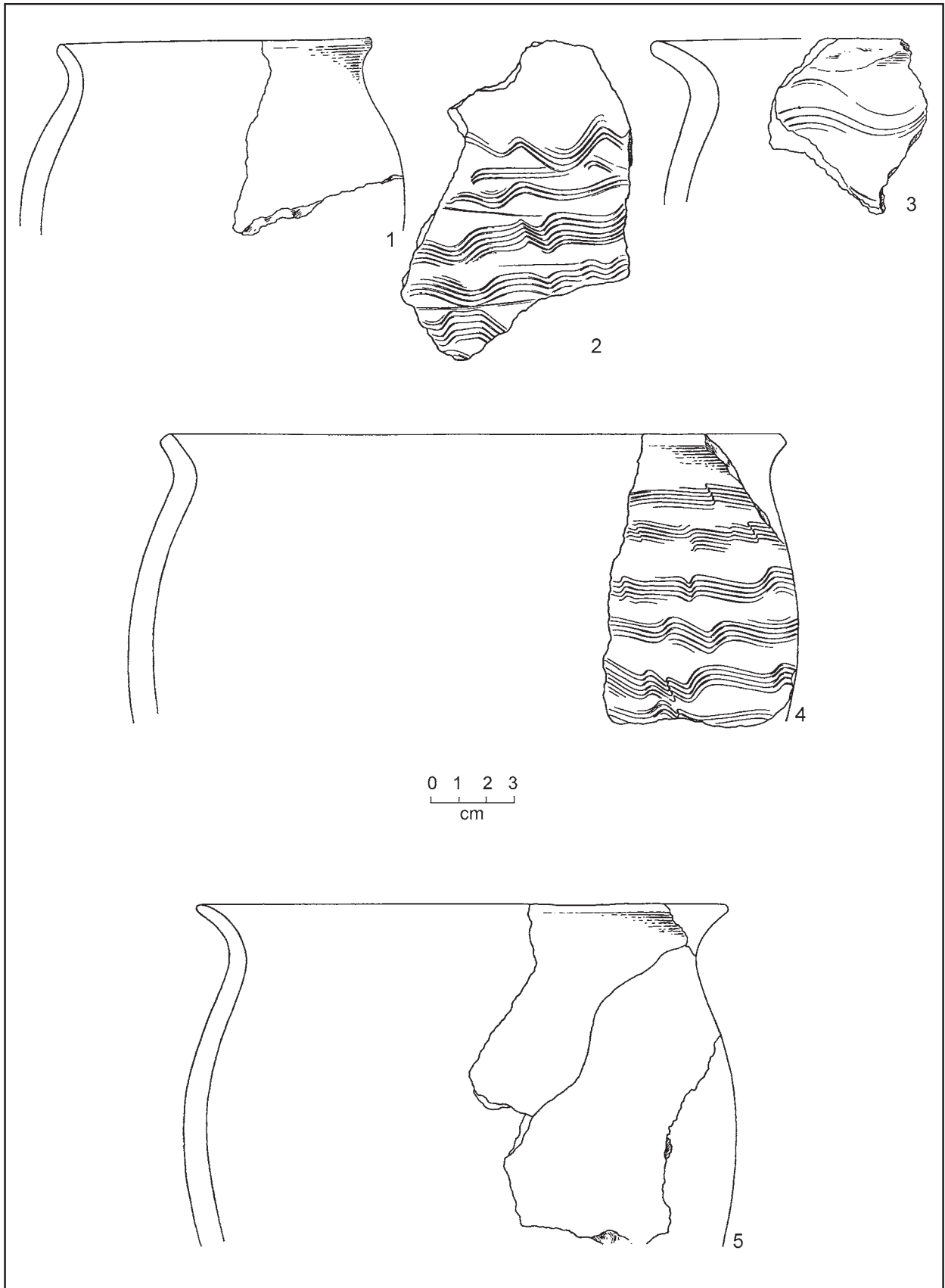
Obr. 107. Lužice – povrchové sběry.

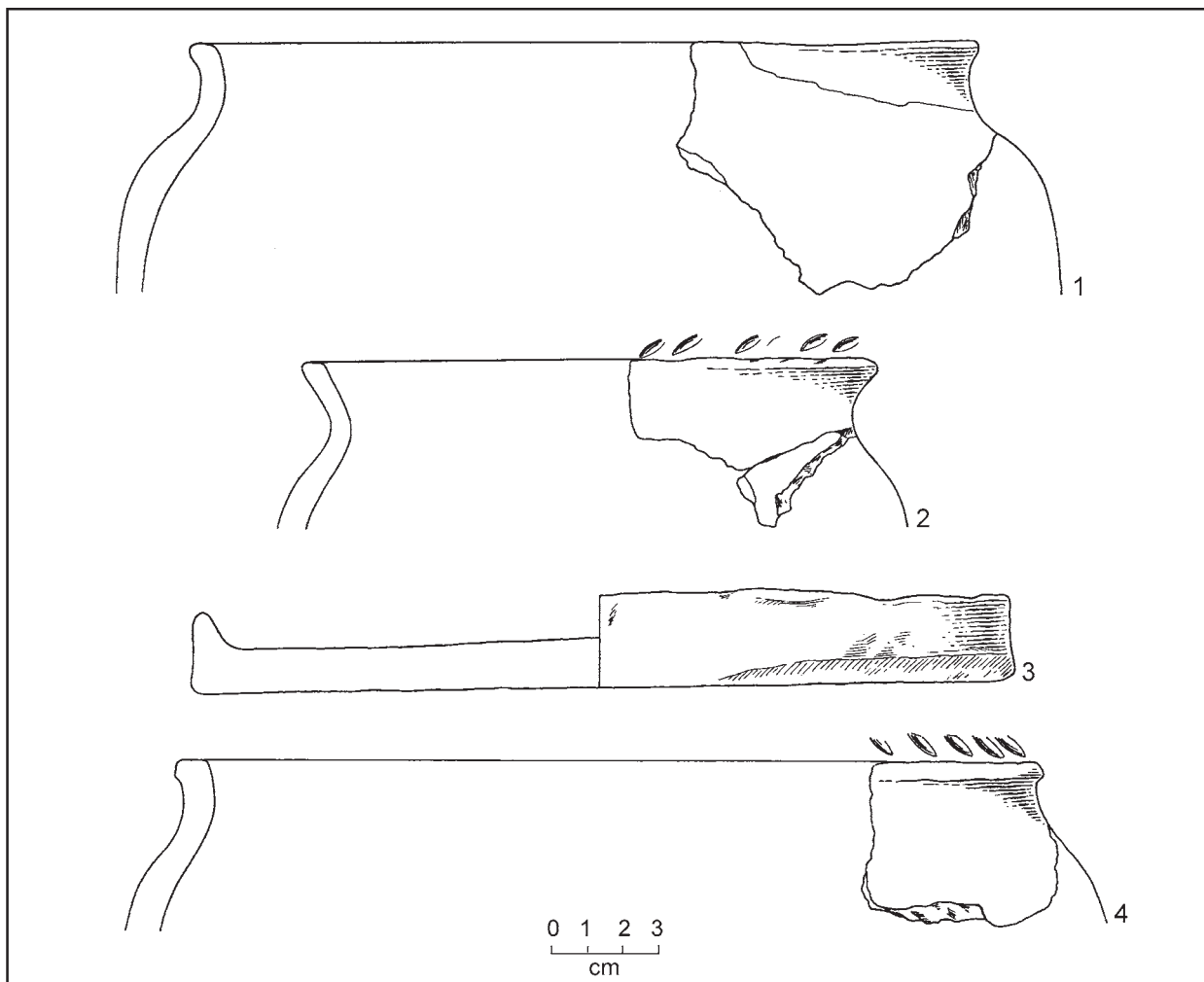
Obr. 108. Lužice – povrchové sběry.

Obr. 109. Lužice – povrchové sběry.

Obr. 110. Lužice – povrchové sběry.

Obr. 111. Lužice – povrchové sběry.

místě a které pramení z mé skepse, týkající se možnosti datování na základě RLK. Skovorodky s nízkým okrajem se používaly podle Iriny Rusanové ve starším období, později převládají typy s okrajem vysokým a zdobeným. Bylo by nespravedlivé neocenit snahu, kterou ukázala při rozboru časně slovanské keramiky N. Profantová (Kuna – Profantová 2005, 160), která publikovala velmi zajímavý údaj: Roztoky přinesly pouze jediný nález plochého talíře – rozbitého – a sice z obj. 664, bez výraznější doprovodné keramiky.

Z typologického hlediska můžeme ploché misky ze Zbrodu rozdělit do dvou podskupin, mezi nimi je přechod v některých případech jen málo výrazný. V první podskupině jsou diskovité misky s nízkým ovaleným okrajem přecházejícím přímo ke dnu. Druhá podskupina, to jsou misky, jejichž okraj je relativně vyšší, zpravidla kolmý. Mezi okrajem a dnem bývá v těchto případech hrana. Misky první podskupiny byly nalezeny na Zbrodu v objektech 7, 43, 66, 83, 116, 120, 125. Exempláře druhé podskupiny pocházejí z objektů 21, 80, 95a, 96 (obr. 116, 206).

Ve smyslu syntetických zpracování kultury pražského typu v dílech východoevropských autorů, například V. D. Barana (1985, 82), se ploché misky objevují na

Ukrajíně až v těch celcích uvedené kultury, které jsou datovány do doby krátce po roce 600, před tímto předělem se v rámci kultury s keramikou pražského typu údajně nevyskytují. Sledujeme-li však jejich zastoupení v kulturách předcházejících, pak lze připomenout na zmíněném území nálezy kyjevské kultury (Těpilovskij 1985, 55), kde máme ploché misky v její střední a nejmłodší etapě datovány do konce 3. až poč. 5. stol. Nejsou známé v kultuře karpatských kurhanů, ani v kulturách wielbarské, černjachovské, przeworské, ani v kultuře Poenești-Lukaševka. Hojně se však tvary naší 1. podskupiny s oblým okrajem, bez odsazení dna, vyskytují v nejstarší fázi kultury zarubiněcké ve 2. stol. př. n. l.

Kolem horního toku Dněpru byly již dříve misky sledovány v zarubiněcké kultuře včetně její pozdní fáze, která trvala podle P. N. Tretjakova (1970, 6) do poloviny 3. stol. n. l. Často se zde vyskytují v památkách tzv. desninské kultury, datované citovaným badatelem do doby od 6. stol. do pol. 9. stol. Novější zpracování celé oblasti (Těpilovskij 1984) naznačuje, že ploché misky patřily ve 3.–5. stol. n. l. v horním povodí řeky Desny k velmi oblíbeným keramickým tvarům kyjevského typu, jak památky nalézané v povodí řeky Desny označuje Těpilovskij (1984, 75, ris 30: 20–23). Zdejší exempláře

o průměru 12–28 cm mají tloušťku 1–2 cm a oblé okraj, jen zřídka hraněný.

Exkurz směřovaný na okraj dněperské lesostepi mezi dolní tok řeky Ros a dněperské prahy ukazuje na tomto území výraznou koncentraci bohatých lokalit druhé poloviny 1. tis. n. l. Existovala zde řada sídlišť, pohřebišť, hradíšť, početně tu máme depotů (Prichodnjuk 1978, 108 a d.). Památky lze rozdělit do čtyř velkých etnokulturních a chronologických skupin. Kyjevský typ (polovina až třetí čtvrtina 1. tisíciletí n. l.), peňkovský typ z konce 5. – pol. 7. stol., sachnovský typ (pol. 7. – pol. 8. stol.) a konečně typ Luky Rajkovecké (pol. 8. stol. – 9. stol.). Ve všech uvedených typech se vyskytují ploché misky, na nichž můžeme pozorovat určitý vývoj (Prichodnjuk 1978, obr. 2). Na nalezištích kyjevského typu vystupují ploché misky ve formě disků s nepatrně zesíleným okrajem. Peňkovské misky již mají okraje mírně zvýšené a zaoblené. Misky z nalezišť sachnovských a typu Luky Rajkovecké tedy představují typologicky nejmladší vývojový stupeň. Jsou charakterizovány výrazněji zvýšeným okrajem s nikoliv oblým, ale ostrým přechodem ke dnu. Bylo by možné uvažovat o blízkosti této keramiky k typu Mikulčice 2.

Zůstaneme-li ještě v prostředí východních Slovanů, zaujme naši pozornost fakt, že například na známém mocensko-výrobním centru ze 6.–7. stol., jakým bylo Zimno v západní Volyni, autor výzkumu V. V. Aulich (1972) ploché misky mezi nálezovým inventářem neuvádí.

Na sídlišti Korčak VII se objevují oba hlavní typy plochých misek. Exemplář s oblým okrajem pochází z jámy 14 (Rusanova 1973, tab. 5, 16), miska s odsazeným dnem byla nalezena v obydlí 12 (Rusanova 1973, tab. 5, 15). Tento druhý typ misky s odsazeným dnem uvádí stejná autorka také z obydlí 13 připomínané lokality, spolu s nádobou zdobenou lištou. Také na sídlišti Korčak I se vyskytlo nemálo plochých misek druhého typu, tedy s ostrým přechodem ke dnu. Například v obydlí č. 4 byly spolu s klasickými tvary „pražskými“ i s baňatými nádobami, v obydlí 5 pouze s klasickými tvary pražského typu. Na sídlišti Teterevka uvádí I. P. Rusanova (1973, 14) misky druhého typu již v doprovodu keramiky vyráběné s použitím kruhu. Potvrzuje se tedy pozorování o chronologické následnosti 1. a 2. typu plochých misek (Baran 1972, 46; Rusanova – Timoščuk 1984, 16).

Polské naleziště Szelligi u Płocku (Szymański 1967) se v mnohém podobá Zimnu (Aulich 1972) v západní Volyni. Týká se to například polohy, obě lokality jsou situovány na návrší. Do jisté míry můžeme zaznamenat i shody v nálezovém materiálu představované zejména lichoběžníkovitými závěsky z měděného plechu a s nimi zpravidla spojených ozdob spirálových (Szymański 1967, 20, 24, ryc. 5: 1; 6: 10. Aulich 1972, 62, tab. XIII: 21, 22, 25, 27). Je zde i další společný prvek – ve vrstvách na žádné z těchto lokalit se nevyskytují ploché misky. Nevýrazné je jejich zastoupení na slovanském sídlišti Nowa Huta (Hachulska-Ledwos 1971, obr. 111), což je patrně jev chronologický. Nevyskytly se v Bonikowě

(Hołowińska 1956) a vůbec jejich zastoupení na polském území se zdá být poněkud nižší ve srovnání se sousedními zeměmi.

Na příkladu materiálu z Dessau-Mosigkau (Krüger 1967) můžeme ukázat, že výskyt plochých misek ve slovanských památkách na území bývalé NDR má podobné zákonitosti, které jsme mohli konstatovat u nálezů východoslovanských. Také zde lze rozeznat dva základní typy plochých misek. Podle třídění B. Krügera do jednotlivých fází je 1. typ, jenž pokládáme za starší, zastoupen na nalezišti Dessau-Mosigkau nejvíce ve 2. fázi: obydlí 14, 27, 36. 2. typ vidíme sice v nálezovém celku obydlí 9 z nejmladší 5. fáze, ale zároveň i v chatě 34, kterou B. Krüger (1967, Abb. 22–31) zařadil k nejmladší 1. fázi sídlišť.

Není snad ani třeba v této souvislosti připomínat rozdílnost časně slovanských lepených misek a jejich pozdějších variant robených na kruhu (Brachmann 1978, 107, Abb. 45). Citovaný autor spojuje výskyt plochých misek na území mezi Labem a Sálou především se skupinou keramiky typu Ůtzow a zdůrazňuje, že v lipské skupině se vyskytují již méně.

Jestliže nám jde především o objasnění geneze misek, pak zajisté nemáme v úmyslu uvádět všechna místa jejich výskytu v rámci časně slovanské kultury. Ž. Vážarova (1965, 13) mezi publikovanými nálezy ze zemnice č. 1 na sídlišti Popina-Džedžovi lozja u Silistry v severovýchodní části BLR vyobrazuje plochou misku v doprovodu nezdobené keramiky „hradištního“ tvaru. Misky bulharské mívají průměr od 8 do 25 cm.

Ploché misky jsou označovány v češtině jako talíře (Zeman 1976, 192; Dostál 1985, 53). I. Pleinerová (1975, 68) připomíná, že v Březně byly nalézány jen ojediněle. S. Vencl (1973, obr. 12: 7 a d.) je uvádí z Běchovic, známe je z Kadaně (Bubeník 1972). Jejich detailnější členění a prověření chronologické citlivosti ve zmíněném zpracování N. Profantové (Kuna – Profantová 2005, 159–161) nemohlo přinést úspěch, v souboru z Roztok byly „talíře“ zastoupeny jen jedním kouskem. Nálezům na Zbrodu nejbližší stojí keramika z Břeclavě-Pohanska (Dostál 1985, obr. 13: 9–12) a B. Dostál se domnívá, že se misky vytrácejí z používání ve stejné době jako KPT. Pozoruhodné je, že ploché misky neznáme v nejstarší slovanské vrstvě v Mikulčicích, kde KPT jinak nechybí. Spolu s pozorováními, která jsme výše uvedli, mohlo by to znamenat, že jsou omezeny pouze na nejstarší období keramiky pražského typu, jejíhož konce se tyto zvláštní předměty pravděpodobně již nedožívají.

Datování

Závažnost datování keramiky vůbec a KPT zejména vyplývá mimo jiné i z toho, že se týká časového určení řady historicky rozhodujících dějů, které vedly ke změně etnického obrazu střední a východní Evropy (srv. Třeštík 1997, 46–53). Období stěhování národů bylo bohaté na uvedené změny, avšak trvalejší otisk v evropské mapě zanechala teprve slovanská etnogeneze, která následovala po ukončení stěhování germánských národů. Teprve tehdy byly načrtnuty hlavní rysy situace, jejíž

některé prvky se udržely poměrně dlouho, dokonce až do doby současné.

Základním archeologickým pramenem pro studium osudových událostí v samotných počátcích dějin slovanských kultur je bohužel v podstatě především pouze v ruce lepená keramika (RLK), představovaná v tomto konkrétním případě vcelku ne příliš kvalitně vypálenými jednoduchými nádobami, jejichž nejvýraznějším tvarem dal I. Borkovský (1940) název keramika pražského typu (KPT). Možnosti datování a zejména obecné vypovídací schopnosti těchto hrnků někteří badatelé velmi přeceňovali a dodnes přeceňují, na druhé straně však mají pravdu ti, kteří otázku časového zařazení archeologických nálezů pokládají z odborného hlediska za zásadní (Bialeková 1968; Brachmann 1983; Bubeník 1994; Donat 1986; Dostál 1979; Tovorník 1991; Zábajník 1991; Zeman 1967, Gavrituchin 1997; Jelínková 1990; Jovanovič 1975; Kainov 2001; Kouřil 2001; Macháček 2000; Müller 1991; Rutkovskaja 1974; Szameit 1992; Szykulski 1991). Kritická retrospektiva je tedy podle mého názoru zcela na místě. Je jen otázka, které období vývoje archeologie jako vědní disciplíny postavíme na počátek našich úvah. Pravděpodobně by to mohla být šedesátá léta, i když zásadní změny v období těsně po druhé světové válce jsou nepopíratelné. Ale teprve v šedesátých letech bylo možno někdy dosti svérázné představy o interpretaci získaných pramenů v plné míře konfrontovat s názory široké mezinárodní obce specialistů.

Koncem dubna roku 1963 se sešli v hessenském Allendorfu zástupci českých a západoněmeckých mediévistů, aby po mnohých desetiletích „stýkání a potýkání“ překročili ne již jen k pouhé polemice, ale podle jejich vlastních slov ke společnému zpracování základních otázek českých dějin (Graus – Ludat 1967, 1). Úvodní referát k diskusi o počátcích slovanské kultury přednesl J. Zeman (1967, 3–7), který pro datování nejstarší RLK argumentoval mimo jiné také nálezy z Března. Vyslovil názor, že na základě sídlištních nálezů lze určit dolní hranici KPT. V návaznosti na J. Poulíka se zmínil o tom, že některé moravské nádoby ukazují shody s tvary keramiky pozdně římského období. J. Poulík, jak je již naznačeno, předpokládal horizontální stratigrafii na časně slovanském pohřebišti ve Velaticích a „nejstarší“ tvary popelnic podle období mezi keramikou z „žárových pohřebišť mladšího římského období“ zde datoval „již do 4. a možná do druhé poloviny 3. stol. n. l.“ (Poulík 1957, 242). V diskusi k poněkud neprofesionálním českým referátům tenkrát jediný F. Graus s odvahou sobě vlastní dovolil si říci, co všichni zúčastnění mimo českých zajisté nemohli nevidět. Král byl skutečně nahý, ale archeologové z Prahy a Brna měli kabát, bohužel ušitý z mezinárodní ostudy... F. Graus nejen s odvahou, ale i s nebyvalou slušností označil jako naivní snahy archeologů datovat KPT s přesností na 50 a dokonce jen na 30 let, srovnal je s prací paleografů, kteří tak přesně staré rukopisy datovat nemohou a vyjádřil ohleduplně velké pochybnosti o možnostech tak přesného datování časně slovanské keramiky. H. Jankuhn jako jeden z mála archeologů celou trapnou záležitost první pochopil a veřejně

přiznal, že Graus má pravdu, i když předtím českým archeologům naslouchal (Graus – Ludat 1967, 12–16). Jiří Zeman (1967, 16) neodmítl přímo skepsi, která provází úvahy o možnostech datování keramiky i některých archeologických nálezů vůbec a argumentoval tím, že na základě historických zpráv je možno do první poloviny 6. stol. vřadit kontakty slovanských a germánských kmenů v severozápadních Čechách. Horní hranici datování „nejstarší slovanské vrstvy s keramikou prvního stupně“ pak určil na základě materiálů z hradiska u Mikulčic, které podle Zemana bylo založeno v 7. století. Aniž by uvedl relevantní argumenty, přiklonil se Zeman k Poulíkovu názoru, že nejstarší nálezy KPT z Moravy a z jihozápadního Slovenska jsou „o něco časnější“ než v Čechách a naznačoval možnosti datování časně slovanských nádob srovnáním s tvary hrnců doby hunské...

Tuto smutnou pasáž o metodách naší archeologie v dobách ani ne tak dávno minulých bychom mohli završit konstatováním, že česká archeologie sice mohla být vzhledem k celkové tehdejší úrovni evropské archeologie z hlediska používané metodologie pokládána za mírně retardovanou, zejména na Moravě, ale ne v takové míře, jak by se z uvedených příkladů zdálo. I v některých dalších oblastech Evropy se používala metodika obdobná naší. Důvody ovšem se zdály být objektivní, protože nebyly běžně k dispozici doprovodné nálezy takové kvality, které by umožnily seriózní datování nejstarší známé slovanské kultury. Problém byl jen v tom, že někteří autoři si to dokázali přiznat, jiní ne.

Dobrym příkladem korektního přístupu je monografie o časně slovanském sídlišti v Dessau-Mosigkau. Příkladně zpracování výzkumu obsahuje stať o stáří sídliště (Krüger 1967, 103–123). Již v samotném úvodu Bruno Krüger zcela po pravdě přiznává, že při zpracování časně slovanského materiálu patří datování k největším problémům, protože chybí předměty, u kterých by bylo možno pevně určit jejich stáří. Snažil se využít písemných zpráv, ale bylo jasné, že určující musí být analogie archeologických nálezů. Přirozeně hodně stavěl na údajném dotyku slovanského a germánského osídlení v Březně, jak jej do literatury se slávou uvedla I. Pleinerová (1965, 121–138) a po letech odvolala (Pleinerová 2000, 228, 267). Krüger se ovšem s veškerou akribií věnoval podrobné analýze všech datovatelných předmětů, aby dospěl k závěru, že přesnější určení počátků časně slovanské sídlištní činnosti v Dessau-Mosigkau na základě archeologických pramenů není možné. A to i navzdory skutečnosti, že zajistil posouzení dvou vzorků radiokarbonovou metodou. První vzorek byl na základě známého poločasu rozpadu izotopu C¹⁴ datován do roku 590 plus/minus 80 let a druhý do roku 628 plus/minus 120 let.

Ve stejné době, kdy Bruno Krüger připravoval zpracování nálezů z časně slovanské vesnice u Dessau, uvažovala Irina Petrovna Rusanova o keramice poněkud odlišně. Koncem září 1967 se uskutečnila v Liblicích zvláštní konference s mezinárodní účastí, věnovaná počátkům slovanské kultury. Akce svědčila o tom, že vedení ČSAV si plně uvědomovalo odbornou nedostatečnost, profesionální slabost některých archeologů. Ne

náhodou byla konference koncepčně připravena a řízena Janem Filipem, nebyl to Josef Pouлік. I. P. Rusanova (1968, 576–582) ve svém liblickém vystoupení sice postavila na typologii okrajů rámcové datování, ale nakonec přece jen zařadila nejstarší slovanskou RLK do 7. století podle nálezů železné trojhrané šipky (obr. 123: 1, 3) v „požárové“ vrstvě, která oddělovala stratigraficky mladší vrstvy hradiska Chotomel (Kucharenko 1961, 22, 23, tab. 8: 13). To však byla slabá argumentace, datování trojhraných šipek (obr. 123: 1, 3) tohoto typu je poněkud širší a vrstva může být i mladší, pochází z ní totiž mimo jiné nález (obr. 123: 10) stříbrné lité náušnice (Kucharenko 1961, tab. 8: 21). Náušnice podobné této (obr. 123: 10) se jistě vyskytují až do 10. stol. (Baran 1985, 111, obr. 21: 20). Zcela otevřeně jsem ve svém příspěvku v Liblicích vyjádřil pochybnosti o metodách datování nejstarší fáze slovanské hmotné kultury (Klanica 1968B, 526 a. d.), což jistě nelze vydávat za žádnou zásluhu.

Konference v Liblicích ovšem zároveň ukázala zcela jednoznačně ve srovnání s diskusí v Allendorfu, že ve druhé polovině šedesátých let se začaly především díky nové generaci archeologů výrazněji prosazovat snahy postavit datování KPT na racionálnější základy. Široce pojatá heuristická práce se rozvinula zejména na Ukrajině a výsledky na sebe nenechaly dlouho čekat. V. D. Baran (1972, 34–50) rozdělil do pěti základních typů nejčastěji se vyskytující keramiku z lokalit, které na území západní Volyně a horního povodí Dněstru považoval za slovanské. Je však důležitější, že byly získány sice nemnohé, ale o to cennější doprovodné nálezy, které mohly přispět k upřesnění chronologického zařazení prvotní slovanské keramiky.

První paprskovitou sponu v povodí horního Dněpru objevil V. D. Baran (1972, obr. 18: 9) na pravém břehu řeky Gnila Lipa v sídlišti u obce Dem'janov na okraji objektu 1, což byla zemnice o rozměrech 4,6 × 4,3, měla OZ v severním koutě a ve výplni několik střepů RLK s vyhrnutými okraji i zlomky keramiky ode dna (Baran 1972, 163–165, obr. 45). Analogická spona se našla na pohřebišti Kiskörös v komitatu Bács-Kiskun na dunajském levobřeží. Tento typ spony však nedatuje nejstarší fázi RLK, je pravděpodobně mladší. Celek z Kiskörös (Horváth 1935) by mohl být podle tepaných terčovitých spon datován až do 7. stol. Řadu kovových datovatelných ozdob ze 6.–7. stol. získal spolu s nezdobenou RLK V.V. Aulich (1972, tab. XI; XII; XIII) na hradišti Zimno, které leží u města Volodymir Volynskij. Problémem však je, že hradisko Zimno je pokládáno za jediný nálezový celek a není dostatečně doloženo stratigrafické členění nálezové situace.

S nadějí čekala slovanská archeologie na syntézu, kterou předložila I. P. Rusanova (1976). Pokud se typologie týká, konstatovala, že až 90 % celých časně slovanských nádob ze severozápadní Ukrajiny patří jedinému typu: jsou to hrnce „vytažených“ proporcí, které se v horní části rozšiřují, u hrdla a u dna se zužují. Další typy dostatečně známe (Rusanova 1976, 16–20). Stojí však za to, aby byly znovu připomenuty nálezy, na nichž se stavěla složitá konstrukce chronologie časně slovan-

ských památek. Především jde o objev na podlaze obydlí 10 lokality Kodyn I (Rusanova – Timoščuk 1984, 74, tab. 14: 5–14), což je železná spona. Poblíž obydlí 21 téže lokality byla nalezena stejná spona. I. P. Rusanova se v citovaném díle opírá při datování kodynských spon do 5. stol. o jejich analogie, které sice nejsou zcela přesné, ale můžeme je uvést z některých starobaltských nalezišť, například ze žárových hrobů pod mohylami u vesnice Osowa v okrese Suwałki v severovýchodním cípu současného Polska (Jaskanis 1961, tab. II: 4, tab. IV: 16, 18). Ve stejném okrese se nachází i další mohylník u vesnice Wołownia (Kaczyński 1966, 181, tab. IX: 1; tab. 10: 6) a lze také potvrdit datování do časné fáze období stěhování národů. Jedná se však o spony samostatné konstrukce, což v Kodynu – jak se zdá – doloženo není (Godłowski 1974, tab. VII: 8). Je zajímavé, že některé společné rysy s uvedenou skupinou starých západobaltských spon má exemplář, který pochází z Mikulčic a je zaevidován pod inv. číslem 594-532/73 (Klanica 1986A, obr. 9: 8). Vcelku je třeba konstatovat, že absolutní chronologie uvedených spon a zejména jejich vztahy k nálezům z Kodynu bude třeba podrobit dalším rozborům, aby se vyjasnila řada otevřených otázek. Již v této fázi studia však je možno konstatovat, že nelze uvedenou skupinu nálezů spon použít jako oporu pro datování KPT do 5. stol. Kodynská obydlí 10 a další ze stejné lokality – 4, 14, 16 – obsahovala podle I. P. Rusanové (1976, 27) vedle nevelkého množství na kruhu robené keramiky kultury karpatských mohyl určité soubory nádob RLK, které klasifikovala jako varianty 1, 2 a 3. Tato skutečnost dovolila I. P. Rusanové (1976, obr. 12) datovat její varianty RLK 1, 2 a 3 velmi časně. Uvažovala o jejich výskytu již v 5. století a na počátku 6. století a při datování se opírala opět o uvedenou skupinu západobaltských spon.

K tomu je třeba připojit důležitou poznámku. Keramiku z obj. 10 v Kodynu nelze v rámci časně slovanské keramiky zařadit typologicky k nejstarším, protože okraje některých nádob nesměřují vzhůru, ale jsou více či méně vyhrnuté a navíc některé ještě vyrobené na kruhu (Rusanova 1976, obr. 12: 5; srv. Rusanova – Timoščuk 1984, 74, tab. 14: 8, 9, 10). To jen umocňuje skepsi, i pochybnosti o vytvořené typologické řadě keramiky jako podkladu pro datování. Navíc ještě na základě celku z obj. 10 v Kodynu datovala Rusanova do stejné doby některé komplexy, např. obydlí č. 1 a 3 na sídlišti Teterevka, dále obydlí 3, 5, 6, 7 a 10 na sídlišti Korčak I, a dokonce na sídlišti Korčak VII řadí do 5. stol. a na počátek 6. stol. obydlí 1, 2, 3, 5, 7, 9, 10, 11 a 12 (Rusanova 1976, 28). Problém vidím v tom, že publikovaná (Rusanova 1973, tab. 4: 5; 6; 7; 10; 11; 13; 14) keramická sestava uvedené skupiny objektů z Korčaku I a VII a z Teterevky se velmi odlišuje od souboru z kodynského obydlí č. 10, protože na rozdíl od Kodynu se v objektech z Korčaku a Teterevky převážně vyskytují typologicky nejstarší tvary KPT.

Do odborné literatury uvedl materiál z časně slovanského sídliště Ripněv I ve Lvovské oblasti V. V. Aulich (1963, 366–381) a pokusil se na základě některých

podobností s keramikou ze Zimna datovat celky získané v ripněvských obydlích 7 a 4 již do 6. století a na počátek 7. stol., což kriticky odmítla I. P. Rusanova (1976, 33). Poněkud velkoryseji se postavila k názoru V. D. Barana (1972, 62), že sídliště Zelenyj Gaj na levém břehu Dněstru v Tarnopolské oblasti je svým datováním do konce 5. století mezi časně slovanskými památkami v povodí Dněstru nejstarší, protože jeden z exemplářů typologicky značně starobylé RLK z uvedeného sídliště byl zdoben na povrchu kolkovaným ornamentem (Baran 1972, obr. 53: 1). Rusanova upozorňuje na analogie kolkování keramiky ze sídliště v Bratislavě, části Devínska Nová Ves (Eisner 1952, tab. 5–8) i v Běchovicích (Vencl 1973, 340–388), které datuje do 6. stol. V lokalitě Zelenyj Gaj pokládá na základě rozboru keramiky za nejstarší v rámci sídliště obydlí č. 3. Celek z obydlí 3 datuje na předěl 5. a 6. století (Rusanova 1976, 34). Z citovaného díla vyplývá, že Rusanova sice dokázala přesně formulovat základní chyby v obecném přístupu badatelů k nejstaršímu časně slovanskému materiálu, když kritizovala, že „často bývá stáří památek zveličováno a nedostatečně zdůvodněno“ (Rusanova 1976, 35), avšak sama si neuvědomila, že postupy, které odsuzovala, se objevují i v její práci, zejména v těch případech, kdy datovala například celky z Korčaku VII do 5. století srovnávací metodou na základě typologického rozboru keramiky. Je však třeba přiznat, jakkoliv to nemůže být omluva uvedených postupů, že v té době odpovídaly archeologické prameny požadavkům na datování počátků KPT opravdu jen velmi nedostatečně.

Nic na tom nemění ani tu a tam s větším či menším úspěchem prosazené angažmá přírodovědných metod, například geofyzikální měření, což ovšem spolu přinášelo řadu problémů, v konečném důsledku navíc zejména určitou nejistotu v posuzování výsledků zcela nevyzkoušených a neověřených postupů.

Na V. mezinárodním kongresu slovanské archeologie v Kyjevě v září 1985 zaujal příspěvek V. D. Barana (1987, 52–66) o počátcích slovanských kultur v jihovýchodní Evropě. Navázal na předcházející studie (Baran 1978) konstatováním, že periodizace slovanských památek 5.–7. stol. je nedostatečně rozpracovaná, i když se významně rozrostl pramenný materiál. To bylo souhlasně přijato přítomnými. Za nejdůležitější pokládal vyčlenit a charakterizovat nejstarší etapu kultur, nastupujících po hunském období, což znamená celky z 5. století. Region s těmito celky (Pesčanoje, Chitcy, Kodyn, Raškov III a další) se táhne jako řetěz od horního toku řeky Psjol přes střední Dněpr na horní tok jižního Bugu ke střednímu a hornímu Dněstru a hornímu Prutu a je mnohokrát menší než území se slovanskými památkami v 6.–7. stol. Naleziště datovaná archeomagnetickými metodami a také sponami a šedou keramikou do 5. století mají podle V. D. Barana za hranicemi uvedeného regionu na Volyni i mezi Vislou a Odrou obdoby. Z toho vyvozuje, že střídání kultur pozdně římského období časně středověkými se zde uskutečňuje později (Baran 1987, 56) a pokračuje upozorněním na existenci přestávky ve vývoji osídlení Volyňska mezi kulturami pozdně

římského a časně středověkého období. „Samo sebou se tím rozumí,“ pokračuje Baran, „že otázka možného šíření slovanských památek ze střední Evropy do meziříčí Dněpru a Visly na konci 4. stol. a v 5. století postrádá smysl.“ Odvolává se na řadu svých prací o sídlištích kyjevské a hornodněstrovské skupiny černjachovské kultury (Baran 1981), která končí svůj vývoj v 5. století, zatímco slovanská časně středověká sídliště v této době vznikají. V. D. Baran zdůrazňuje jejich vzájemné souvislosti. Dokud nebudou objeveny časně středověké slovanské památky starší šestého století v dalších evropských regionech včetně meziříčí Visly a Odry, upozorňuje V. D. Baran (1987, 57), pak je koncepce o rozšíření pražské kultury směrem na východ ze jmenovaného regionu nepřijatelná. Podle jeho názoru časně středověké slovanské kultury včetně „pražské“ – uvozovkami označil Z. K. – se v 5. stol. vyvíjely na území jihovýchodní Evropy, kde byla objevena nejstarší sídliště těchto kultur. V. D. Baran byl přesvědčen, že počáteční impulz k vývoji byl dán hunským zničením gótského svazu v severním Černomoří, procesy přetváření a integrace za účasti sousedních etnických skupin determinovaly paralelní současné vytváření tří různých slovanských kultur – pražské, peňkovské a koločinské. Pokud se týká kyjevské kultury, domnívá se, že nepochybně byla základem pro vývoj peňkovských a koločinských památek, ale k pražským má jen nepřímý vztah.

Zabývám se zde příspěvkem V. D. Barana na kyjevském kongresu podrobněji, protože pochopit způsob práce a priority některých badatelů je pro naše téma velmi důležité. Druhou část jeho příspěvku – možná by bylo třeba říci druhou polovinu – tvoří pasáž o problematice staroslovanské vesnické občiny, to však je mimo náš rozbor podkladů pro datování nejstarší slovanské keramiky, který jsme dosud sledovali ve vývoji od šedesátých let.

Zdá se mi nepatřičné a velmi zpozdilé citovat a dokonce hodnotit na tomto místě jako dokument své doby vlastní monografii autora těchto stránek, která vznikla někdy na přelomu let sedmdesátých a osmdesátých a musela poměrně dlouho čekat na vydání. Nadto ještě jde o práci, která nebyla přímo věnována speciálně datování nejstarší slovanské keramiky, ale tímto tématem se zabývá v rámci nástinu širšího etnického a chronologického vývoje (Klanica 1986A, 50–60). Dnes již není možné nic měnit na jednou publikovaných závěrech, ani to není nutné. Tehdy vyjádřená skepse je součástí mého názoru i dnes, i když je možné pokládat za zjednodušené závěry některých analýz, například že nezdobená RLK prochází bez významných změn tvarů poměrně dlouhým obdobím, a nemůže tedy být žádoucí oporou pro časové určení jiných předmětů (Klanica 1986A, 56) a vzhledem k tomu, že je pravděpodobně nadetnická, nemůže ani přispět ke studiu vzájemných vztahů jednotlivých etnických skupin. Jde o závěr docela určitě složitý a těžko pochopitelný, ne však nepravdivý.

Srozumitelný přístup ke zpracování poměrně početného materiálu zvolila D. Jelínková. Podle typologických kritérií rozčlenila a datovala KPT (Jelínková 1987,

10–11) a na základě této keramiky pak časově určila sídlištní nálezové celky. Nálezové celky na moravských sídlištních rozdělných do tří chronologických fází, které konfrontovala s celky teritoriálně nejbližšími zejména z území Čech a také ze Slovenska. Správnost takto vypracovaného členění pak ověřila srovnáním s výsledky badatelů sovětských a polských. Nebyla to náhoda, že největší potíže působilo absolutní datování stanovených sídlištních fází, protože chronologicky citlivé předměty jsou vzácným jevem nejen na sídlištních u nás (Jelínková 1980A, B). Na otázku datování počátku KPT D. Jelínková (1987, 13) reaguje v tom smyslu, že moravský pramenný materiál zatím neposkytuje uspokojující odpověď.

Typologická kritéria pro datování keramiky podrobně zdůvodňují práce M. Parczewského (1988; 1993). Podal dosud nejpodrobnější a také nejúplnější kritickou analýzu časné slovanské materiální kultury na území Polska. Výsledkem analýzy sídlištních nálezových celků je stanovení dvou časových horizontů relativní chronologie, starší fáze I a mladší fáze II (Parczewski 1988, 102 a d.). Klíčovou otázkou počátků nejstarší slovanské kultury řeší Parczewski v návaznosti na práce K. Godłowského (1974; 1981) na základě datování zániku lokalit spojených s pozdně římskými kulturními tradicemi. V jižním Polsku k tomu došlo okolo poloviny nebo krátce po polovině 5. století. Do konce 5. století a nejvíce ještě do počátku 6. stol. se uchovaly relikty tohoto dávného osídlení v některých částech středního Polska. Nejdéle přetrvaly až do první čtvrtiny 6. století v Pomořansku. Teprve poté lze počítat s možným počátkem časné slovanské kultury. Celkem vzato nemá M. Parczewski (1988) k dispozici ani jediný přímý doklad pro určení stáří nejstarší slovanské keramiky. Rakouské vydání Parczewského (1993, 88–94) nijak výrazně nemění situaci.

Korektním způsobem se mezi vědecké autority o časné slovanské období zařadil G. Fusek (1994). Jeho dílo se sice již podle názvu opírá hlavně o slovenský materiál, avšak závěry z něho vycházející aspirují na obecnou platnost pro celou střední a východní Evropu. G. Fusek (1994, 93) konstatuje, že absolutní datování počátků časné slovanské osídlení Slovenska je spojeno s vyzníváním germánských sídlišť ke konci 5. stol. Do tohoto období klade (Fusek 1994, 101, obr. 68, 69) počátek staršího stupně své I. fáze časné slovanské osídlení, hypoteticky vymezený na západním a středním Slovensku absencí germánského osídlení od přelomu 5. a 6. století. Jako badatelé v ostatních zemích ani G. Fusek neměl bohužel k dispozici archeologické nálezy takové vypovídací hodnoty, aby mohl na jejich základě počátky slovanské osídlení datovat. Přesto však svědomitě shromáždil všechny vzácné předměty, které by kromě keramiky mohly být přijaty jako opora pro datování časné slovanské hmotné kultury. Například ve shodě s B. Dostálem (1985, 72, obr. 18: 19) uvádí G. Fusek (1994, 81–82) železné ocílky se střední částí téměř trojúhelníkovitou a se zahnutými rameny jako relativně starší tvar ze žárových hrobů 271 Devínska Nová Ves, 818 a 887 Čakajovce (Rejholcová 1990; 1995) a další. Hroty šípů vcelku

správně nepokládá spolu s dalšími autory za vhodný datovací prostředek, jak jsme již výše ukázali v souvislosti s Chotomelem.

Závažným nálezem je ovšem litý bronzový náramek s pečtitkovitými konci ze žárového hrobu (?) v Bratislavě-Dúbravce (Hromada – Kolník 1991; Fusek 1994, tab. IX: 5; Hromada 1991, 277–286). Značná koncentrace náramků tohoto typu byla zaznamenána na hradisku Zimno V. V. Aulichem (1972, 67–69, tab. XIII: 1–12), který uvádí příklady jejich výskytu z Pobaltí v 5.–6. stol. n.l. dokonce v kostrovém hrobě se sponami. Dále se setkáváme s náramky s pečtitkovitými konci v pokladu nalezeném u vesnice Martynovka (Pekarskaja – Kidd 1994, 112–113, Taf. 19–20), kde jsou zastoupeny předměty ze 6.–7. století. V řadě dalších hromadných nálezů vystupují s datovatelnými předměty téhož období – Malý Ržavec, Kozijevka, Koloskovo (Rybakov 1953, 66, 67, 74, 75, 81, 83). Nálezů je samozřejmě více, například Krylos s pozlacenou miskou byzantského původu pravděpodobně ze 6. století (Aulich 1972, 69), nález z ostrova Mytkovského je sídlištní (Chavljuk 1961, 193, 201), stejně tak Szeligy (Szymański 1967, 24, obr. 6: 13). Sledované náramky byly nalezeny také v hrobě 56 pohřebiště v Suuk-Su (Makarova – Pletneva 2003, 41), dokonce s byzantskými mincemi Justina I. (518–527) a Justiniana I. (527–565). Ale i v hrobech Alamanů ve Württembergu se nacházejí podobné ozdoby (Veeck 1931, 54–55, Taf. 38), datované v jihoněmeckém prostředí do 5.–7. století.

Uvedl jsem poněkud podrobněji některé analogie nálezu ze severovýchodní skupiny pohřebiště v poloze Velká Lúka, které bylo částečně prozkoumáno roku 1990 poblíž Dúbravky u Bratislavy. Problémy zde vidím tři. Za prvé: chybí spolehlivý nálezový celek, což vůbec není chyba autora výzkumu, který na litý bronzový náramek narazil v jedné ze dvou zjišťovacích sond na lokalitě (Fusek 1994, 176–177). Za druhé – pokud by se nálezové celky ve stejném složení neopakovaly a hypotetický nálezový celek s litým bronzovým náramkem by zůstal ojedinelý, velmi by to znevážilo hodnověrnost nálezu a tím i zmnožilo obtíže v jeho použití pro datování časné slovanské kultury. Což ovšem platí o každém podobném nálezovém celku. A konečně za třetí, lokalitu jsem sice navštívil a se situací nálezů se povrchně seznámil, ale neumím odpovědět na otázku, které překážky byly nepřekonatelné, že nebylo možno důkladněji, tedy ve větší odkryté ploše prozkoumat okolí tak významného nálezu.

Velkou pozornost věnuje G. Fusek (1994, 87–88) kostěným hřebenům, které pokládá za jeden z mála druhů nálezů s chronologickou citlivostí alespoň některých typů (srv. Chmielowska 1971). Z časné slovanské lokalit uvádí třicet sedm exemplářů, z toho dva objekty, kde bylo možno doložit místní výrobu hřebenů: Ludanice-Mýtná Nová Ves, objekt 119 s RLK, a Mutěnice, obj. 92. Z bohatství známých typů kostěných hřebenů jsou chronologicky citlivé jen některé, většinou však mezi ně nepatří tvary hřebenů oboustranných. Velké jednostranné a často zdobené hřebeny o délce až kolem

30 cm se často vyskytují v nejmladších hrobech langobardských. V ženském hrobě 126 pohřebiště Jutas, datovaném N. Fettichem (1964; Klanica 1970A) do doby kolem roku 600, se našel velký zdobený kostěný hřeben společně s esovitou sponou a s vlešťovanou keramikou (Klanica 1968B, 633–635, obr. 6). Právě tato keramika společně se zdobeným hřebenem, který je vzdálenou a hlavně značně zjednodušenou analogií exempláře z hrobu královny Theodolindy, rovněž z doby kolem roku 600, byla nalezena v předvelkomoravské vrstvě v Mikulčicích (Klanica 1968B, 632, obr. 5, 635–636, 704, Taf. II: 1). Jednostranné kostěné hřebeny s nízkým trojúhelníkovitým držadlem z Mutěnic jsou menší než jejich obdoby v kostrových hrobech na langobardském pohřebišti v Lužicích, které je pouhé tři kilometry vzdálené od sídliště s časně slovanskou RLK na Zbrodě u Mutěnic (Klanica 1984, 142, obr. 5).

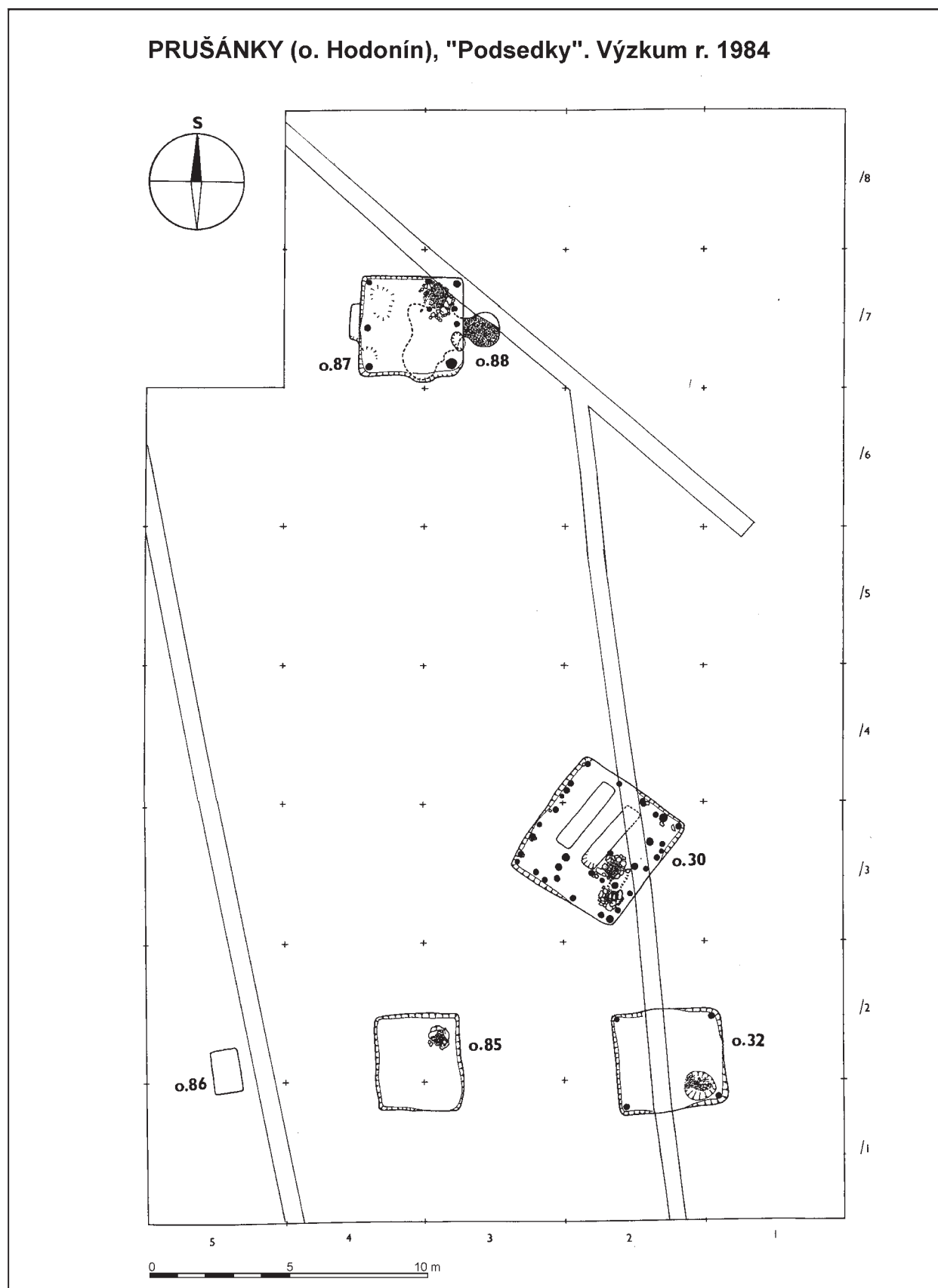
V souvislosti s naším tématem musíme věnovat pozornost ještě jednomu velmi významnému nálezu. V roce 1990 prozkoumala expedice pedagogického institutu z města Kamenec-Podolský pod vedením I. S. Vinokura (1997) unikátní východoslovanský klenotnický komplex u vesnice Bernašivka na levém břehu Dněpru ve Vinnické oblasti. V zemnici 36 s typickou kamennou pecí a poněkud zvláštní úpravou stěn byly objeveny desítky kamenných forem, které sloužily k lití některých ozdobných předmětů, zejména je třeba jmenovat paprskovitou sponu a různé lunice. Místní práci klenotníka dokládají nálezy licích pánviček. Ozdoby z forem nemají přesné obdoby ve známých archeologických nálezech. V zemnici byly nalezeny zlomky RLK, časové určení nálezu tedy není bez problémů. I. S. Vinokur (1997, 46, 47, rys. 12, 13) datuje nalezenou keramiku – vycházíme-li z formulací autora v ruském souhrnu – v podstatě bez doložení svých závěrů náležitou argumentací do doby od druhé poloviny 5. století až do počátku a první poloviny 6. století (Vinokur 1997, 165). V původním textu se zabývá I. S. Vinokur (1997, 37–40) podrobněji souborem RLK z objektu 36 a vyobrazuje nalezený celek se značnou příměsí starší černjachovské keramiky, vyráběné na kruhu (Vinokur 1997, obr. 13) a také s některými zajímavými tvary, např. byla tu nalezena nádoba s přesekávanou plastickou lištou těsně pod vyhrnutým okrajem. Pokud se týká paprskovité spony, Vinokur (1997, 56) ji rámcově datuje na základě blíže nespécifikovaných analogií z území jihovýchodní a střední Evropy do 6.–7. století. Tvary ostatních desítek předmětů z objektu 36 lze jen obtížně přesněji datovat, protože k nim postrádáme vhodné analogie.

Dostáváme se do současnosti, reprezentované úctyhodným dílem M. Kuny - N. Profantové (2005) s velmi širokým okruhem spolupracujících autorů. Jaké jsou podklady současného datování objektů s RLK z velkého sídliště na levém břehu Vltavy v Roztokách u Prahy? Analýza nálezového materiálu a jeho typologická klasifikace je ve zmíněném díle provedena korektně až na některá nedopatření v citování zdrojů získaných poznatků i přejímaných údajů (Kuna – Profantová 2005, 154, obr. 54 C). N. Profantová rozděluje hrnce do pěti základ-

ních typů a k nim přidává ještě hrncovité mísy, dále mísy a konečně talíře. Upozorňuje, že její „stanovisko ke chronologické výpovědi jemné analýzy tvarové škály nádob je mírně skeptické“ (Kuna – Profantová a kol. 2005, 156), proto za oprávněné pokládá s ostatními spoluautory jen základní členění hrncovitých nádob. Tento trend je v plném souladu s některými dříve zveřejněnými názory (Klanica 1970B, 110; 1986A, 50–66). Při chronologickém zařazení jednotlivých keramických typů se autoři opírají převážně o výsledky typologických rozborů M. Parczewského (1988; 1993) s tím, že všechny typy hrnců se objevují ve všech určených fázích sídliště, pouze hrnce typu 2 – střední velikosti s mírně vyhnutým ústím – jsou početnější v domnělé 2. a 3. fázi (Kuna – Profantová 2005, 159). Již jsme zmínili nález zlomku ploché misky, kterou N. Profantová označuje jako talíř a o němž píše, že tyto tvary se považují – neuvádí však kým – za dědictví kyjevské kultury, a tedy chronologicky mohou patřit k nejstarší časně slovanské fázi. Velmi opatrně však připomíná, že na Pohansku u Břeclavi (Dostál 1985, 53) se vyskytují jak ve starším, tak také v mladším horizontu (Kuna – Profantová 2005, 161), tedy v domnělých horizontech, jak jsme již naznačili výše.

Z toho všeho zřejmě pramení, zejména u informovanějších badatelů známý pocit pesimismu, který se týká spolehlivosti v ruce robené keramiky jako univerzálního prostředku datování archeologických souborů. Zdá se však, že se v hloubi tunelu objevuje jisté světlo. I. O. Gavrituchin v několika svých studiích akcentoval datování nejstarší slovanské keramiky nikoli podle stále podrobnějších typologických řad, ale na základě datovatelných doprovodných nálezů (Gavrituchin 1997, 39–52; 1998, 171–207; 2005, 403–461). Jsou důvody v této cestě pokračovat.

Závěrem je třeba zdůraznit, že sebedetailnější typologie keramiky nemůže být základem pro solidní chronologii. Je známo, že neplatí vždy zásada – jednodušší = starší –, což důrazně prokazuje příklad ostruh typu Biskupija-Crkvina, které popírají existenci vývojové řady těchto předmětů. Obtáčená keramika nebo dokonce na kruhu robená keramika hrncovitých tvarů (Béřes 1985, 15–70) se vyskytuje paralelně s KPT, jak vidíme nejen v obj. 2 na Zbrodě (obr. 8: 9, i. č. 660-391/75). V této souvislosti jsou velmi zajímavé nálezy obtáčené keramiky s hustými vlnicemi a nálezy, ostruh s háčky na hradisku Plesněck, které nebyly v ruské literatuře jednoznačně přijaty (Kučera 1962, 292–294). Ostatně není to žádná nová myšlenka, ve dvacátých letech minulého století I. L. Červinka (1928, 203–207, obr. 76) v souvislosti s otázkou původu hradištní keramiky uváděl příklad nádoby pocházející ze skříňkového hrobu v Unter-Haidin u Ptuj, datovaném mincemi z let 253–268. Jen tak je možno vysvětlit výskyt keramiky podobné nádobám typu hradištního na pohřebišti z doby stěhování národů v Lužicích (Klanica 1989, 145–162, obr. 1: 11). Problém by si jistě zasloužil obšírnější pojednání. V daných souvislostech není reálně požadovat na tomto místě hotové řešení, ale stojí za to připomenout, jak mnoho specialistů vyjad-

Obr. 112. Prušánky (okr. Hodonín). Část sídliště, které bylo situováno v bezprostřední blízkosti prozkoumaných pohřebišť (Klanica 2006).

řuje – i když zatím nesměle – svoji nedůvěru k dosavadním typologicko-chronologickým konstrukcím.

KOSTĚNÉ PŘEDMĚTY

Paroží a kost patřily vedle dřeva k nejsnadněji dostupným přírodním materiálům již od doby samotných počátků existence lidstva. Opracování kostí však pro jejich tvrdost nebylo snadné, proti tomu paroží vařené ve vodě se změkčilo do takové míry, že jej bylo možno řezat jako dřevo. Zpracování kostí a parohu u Slovanů se v našem prostředí zabýval V. Hrubý (1957), J. Kavan (1958; 1981) a B. Kavanová (1995).

Ve vrstvách sídliště na Zbrodu představují nálezy předmětů z kostí a parohu poměrně malou skupinu, přibližně stejně početnou jako železa. Jsou rozptýleny v řadě objektů a vyskytují se od nejjednodušších forem, tak zvaných šidel či „proplétáček“, přes kostěné předměty, označované jako brusle, až k dokonalým výrobkům specializovaných řemeslníků, jakými jsou hřebeny.

V zemnici s kůly kolem stěn – obj. 92 – byly nalezeny ořezávané kusy paroží a také polotovary, naznačující místní výrobu. Jsou to především nálezy inv. č. 660-79 a 80/76 (obr. 73: 5, 6) se stopami řezání, patrně pilkou a nožem. Dále byla nalezena ploténka, vyrobená z parohoviny, inv. č. 660-76/76 (obr. 73: 7), po obou stranách zdobená a na koncích opatřená otvory. Tvarem i výzdobou je tento předmět srovnatelný s ploténkami kostěných hřebenů, kterými se ještě budeme zabývat. Stejněmu účelu, tedy jako součást hřebene byla původně určena ploténka i. č. 660-77/76 (obr. 73: 8), asi nepodařený výrobek, dodatečně upravený na jednom konci jako hrot. Z výplně objektu pochází dále železný předmět nejasné interpretace, snad šipka, ale možná i speciální nástroj k řezání. Jinak byla ve výplni objektu 92 výhradně nezdobená keramika s vyhrnutými okraji (obr. 73) a ze třiceti zlomků zvířecích kostí kromě dvaceti neurčitelných patřilo šest hovězímu dobytku, tři praseta a jedna srnec.

Zemnice 92 představuje dosud ve slovanském světě velmi vzácný příklad souboru s doklady místní specializované výroby v jednom objektu společně s nezdobenou, ručně lepenou časně slovanskou keramikou. Dosud jsme znali nálezy svědčící o místní práci klenotníků z hradiska Zimno v západní Volyni (Aulich 1972), v poslední době publikoval nálezy ze zemnice klenotníka u vesnice Bernašivky I. S. Vinokur (1997), čímž se zabýváme na příslušném místě. Uvedená lokalita měla v 6.–7. stol. ve slovanském světě zcela mimořádné postavení bohatstvím svých nálezů i stupněm rozvoje materiální kultury. Nálezy z naší zemnice 92, dokládající místní výrobu hřebenů, jsou svědectvím o dělbě práce ve slovanské společnosti prvních osadníků u nás (Klanica 1986 A, 153). Z neslovanského prostředí uvádí obdobné nálezy polotovarů hřebenových destiček K. Schietzel (1981, 73), další literaturu možno nalézt u A. Chmielowské (1971).

Zemnici 92 můžeme interpretovat asi jako sídlo řemeslníka, specialisty na výrobu hřebenů. Ve své době

Tab. 4. Kostěná šidla (proplétáčky ?) z objektů.

objekt	inventární číslo	obr.
15	660-126/75	17: 13
15	660-127/75	17: 12
15	660-128/75	17: 14
44	660-67/75	34: 2
44	660-68/75	34: 4
44	660-74/75	34: 3
72	660-64/76	51: 4
72	660-65/76	51: 3
82	660-72/76	59: 3
88	660-68/76	67: 3
89	660-69/76	68: 9
91	660-71/76	70: 2
105	660-151/77	80: 1
105	660-152/77	80: 2
114	660-143/77	84: 2
114	660-149/77	84: 1
132	660-144/77	90: 7
132	660-145/77	90: 9
132	660-146/77	90: 8
132	660-159/7	90: 6
133	660-155/77	93: 3
134	660-147/77	94: 1
134	660-148/77	94: 2

hrály hřebeny v rámci kroje důležitou roli identifikační stejně tak u severanů jako u Slovanů. V této souvislosti je ovšem zřejmé, že hřebeny nemohou zároveň sloužit jako prostředek pro datování, protože s jejich výskytem musíme počítat v delším časovém úseku.

Šidla (proplétáčky ?)

Kostěné proplétáčky nebo šidla, zhotovená podle Z. Kratochvíla převážně z distálních částí metapodií kostí ovce a kozy, byla na Zbrodu nalezena ve dvanácti různých objektech.

Všechny objekty patří v rámci sídliště na Zbrodu k těm, v nichž se vyskytla zdobená keramika. Jedná se přitom o dvě základní skupiny. V první jsou ve výplni objektů nádoby jednoduchých profilací, zdobené vpichy nebo prostými rytými vlnicemi (obj. 88, 89) či vlnicemi mnohonásobnými a svazky rovnoběžných rýh na stejném typu keramiky jako v předešlém případě (obj. 105, 132, 133, 134). Ve druhé skupině objektů je keramika ostřejších profilací, odpovídající v podstatě skupině Mikulčice 3 s charakteristickým prožlábnutím okraje a ostřejším

vypálením (obj. 15, 72, 82, 91, 114). Je zajímavé, že v protikladu k první skupině, kde s jedinou výjimkou jde o jámy, objekty druhé skupiny představují výhradně zemnice, i když sem do jisté míry patří i jáma obj. 44. V objektech s časně slovanskou ručně lepenou keramikou na Zbrodu šídla nebyla nalezena.

Toto zjištění nemůžeme a ani nechceme nechat bez povšimnutí. V. Hrubý (1957, 146) ve svém podrobném zpracování slovanských kostěných předmětů na Moravě přišel k závěru, že šídla – proplétáčky se vyskytují až od 9. stol., proti tomu namítá B. Dostál (1975, 234, pozn. 1), že předměty tohoto druhu se vyskytují již od časně slovanského období a argumentuje odkazy na Dessau-Mosigkau (Krüger 1967) a Bonikowo (Hołowińska 1956). Při ověřování uvedených odkazů zjišťujeme, že pokud se týká Dessau-Mosigkau, pak příklady šidel – proplétáčků (Krüger 1967, 73, Abb. 41: 51–59) z této vícevrstevné lokality pocházejí z domů č. 2, 5, 7, 8 (2×), 14, 16, 17 a 20. Uvedené zbytky zemnic patří nejmladší 5. fázi sídliště – obj. č. 2, 5, 7 a 8, další náleží prostřední 3. fázi – obj. 16, 17 a 20. Pouze jediný proplétáček počítá autor výzkumu ke 2. fázi, pochází z domu č. 14. V nejstarší fázi slovanské vesnice, prozkoumané B. Krügerem u Dessau-Mosigkau nebyl žádný proplétáček nalezen. K absolutní chronologii Dessau-Mosigkau, o níž se podrobně zmiňujeme na jiném místě, neměl B. Krüger mnoho možností. Jak známo, z domu 16, jenž náležel ke 3. fázi sídliště, bylo získáno pomocí radiokarbonové metody datum 628 ± 120 let (Krüger 1967, 114). V obj. 5 z 5. nejmladší fáze se vyskytla průvlečka (Krüger 1967, Abb. 36: 25), jejíž analogie nacházíme v 9. stol. (Bersu-Wilson 1966, Fig. 21, 22) v anglickém Balldoolu i v německém Cuxhavenu.

Podobně jako v Dessau-Mosigkau ani v Bonikowě nepatří šídla – proplétáčky? – k nejstarší časně slovanské fázi osídlení. Jeden exemplář publikovala Z. Hołowińska (1956, 29 rys. 24: A) z valu I., III. vrstvy. Byl nalezen spolu s poměrně vyspělou obtáčenou keramikou (Hołowińska 1956, rys. 23), i když je třeba poznamenat, že vrstvy zde byly snímány mechanicky, po deseti centimetrech. Další dvě šídla pocházejí z destrukce valu, ze IV. vrstvy, ani ta však není v Bonikowě nejstarší (Hołowińska 1956, tab. I). Celkem se v Bonikowě našlo devět šidel, z toho tři ve valovém náspu, dvě v sídlištní vrstvě pod valem a další v ostatních, nikterak mocných a nečleněných kulturních vrstvách. Některé nálezy ze IV. vrstvy pod valem ovšem pocházejí podle Z. Hołowińskiej z rozrušeného sídliště staršího, spony datuje již do 5. stol. Nakolik k tomu patří i šídla, to nedokáže přesvědčivě určit ani autorka, my pak tím méně, v každém případě trvá sídlištní aktivita na velkopolském hrádku Bonikowo v povodí řeky Obry nejméně do 10. stol., jak o tom svědčí nalezené esovité záušnice, doprovázené typologicky velmi jednoduchou ručně lepenou keramikou (Hołowińska 1956, rys. 32). Na slovanských sídlištích v Moldávii konstatovali E. A. Rikman, I. A. Rafalovič a I. G. Chynku (1971, 114), že masově se šídla objevují na sídlištích s keramikou III. skupiny.

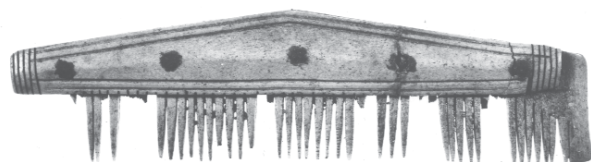

Foto 17. Mutěnice-Zbrod. Kostěné hřebeny ze sídliště. I. č. 660-81/75, skutečná d. 12,8 cm, obj. 37, obr. 26: 5 (nahore), i. č. 660-80/75, skutečná d. 13,3 cm, obj. 7, obr. 13: 12 (dole).

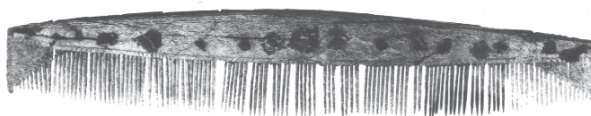
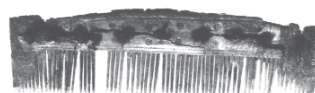

Foto 18. Lužice. Kostěné hřebeny z pohřebiště. I. č. 590-50/81, hrob 9, skutečná d. 17 cm (nahore), i. č. 590-48/86, hrob 46, skutečná d. 30 cm (dole).

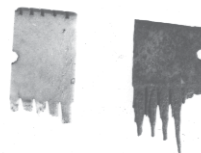

Foto 19. Mutěnice-Zbrod. Polotovary z dílny na výrobu hřebenů, obj. 92. Nahore bočnice hřebínku i. č. 660-76/76, skutečná d. 11 a 12,3 cm. Dole části hřebene i. č. 660-74/76 skutečná v. 2,1 cm (vlevo), i. č. 660-70/76, skutečná v. 2,6 cm (vpravo).

Absence šidel v časně slovanském osídlení na Zbrodu je jevem, který si zaslouží naši pozornost. Především proto, že má přes výhrady některých badatelů, k nimž jsme se v předcházejícím textu vyslovili, nesporně širší platnost. Na Pohansku u Břeclavě, časově i teritoriálně Zbrodu nejbližším slovanským sídlišti (Dostál 1982, 34), se šidla v časně slovanských celcích nevyskytují. J. Zeman (1976, 204) je z časně slovanských lokalit v Čechách neuvádí, jejich výskyt v uvedeném období však připouští s ohledem na údajné nálezy v Dessau-Mosigkau, o čemž jsme se již zmiňovali. Pokud se týká ostatního slovanského světa, odvolává se J. Zeman na V. D. Barana (1972, 54), jenž připouští existenci kostěných jehel, a na V. V. Aulichu (1972, 84 a d.), který z bohatého časně slovanského opevněného sídliště Zimno v západní Volyni žádná šidla nevyobrazuje ani nepřipomíná. Podobně I. Pleinerová (1975, 74) konstatuje v Břežně „kostěných předmětů a nástrojů ... kupodivu naprostý nedostatek“ a šidla rovněž neuvádí. Ani z rozsáhlého výzkumu lokality Nowa Huta u Krakowa (Hachulska-Ledwos 1971, tab. L: 3) neznáme doklady šidel z časně slovanských nálezových komplexů. Není tedy divu, že I. P. Rusanova (1973) ve svém zpracování nejstarších slovanských starožitností v meziříčí Dněpru a západního Bugu zdůrazňuje, že mimo keramiky jsou na sídlišťích druhé poloviny prvního tisíciletí n. l. v uvedené oblasti nejčastějším nálezem hliněné přesleny a železné nože, šidla neuvádí žádná. Je však třeba říci, že někdy tento stav může být ovlivněn přírodními podmínkami, které nedovolovaly uchování kostí. P. N. Tretjakov (1974, 69) připomíná, že například na sídlišťích v povodí řeky Děсны se kostěný materiál zachoval jen vzácně v popelu ohnišť či v humusovitých vrstvách na dně některých hospodářských objektů. Jinak ze zubů zůstaly pouze části skloviny. Avšak i tam, kde přírodní podmínky zachování kostí dovolovaly, jsou šidla vzácným nálezem. Můžeme jmenovat například sídliště na jižním Bugu u vesnice Semenki ve Vinnické oblasti (Tretjakov 1974, 239), dále Kodyn a sídliště u vesnice Gorodok (Rusanova – Timoščuk 1984). Velmi dobře se kostěné předměty zachovaly na hradiscích ďjakovské kultury (Krasnov 1974), ani zde však nenajdeme kostěná šidla – proplétáčky toho typu, jaký je rozšířen u nás. U východních Slovanů asi podobně jako u nás dochází k rozšířenému používání kostěných šidel teprve po překonání počáteční fáze vývoje slovanské kultury. Svědčí o tom především nálezy z hradiska Novotrojickoje, které ve smyslu nejnovějších studií (Baran 1985) datujeme podle arabských dirhemů na konec 8. stol. Kostěná šidla z tohoto naleziště jsou poněkud odlišná. Zhotovovala se podle určení K. B. Jurjeva (Ljapuškin 1958A, 48) z bérčových a přednártních kostí, jakož i z metapodií ovce. Na druhém místě jsou kosti býka – žebra a metapodia, na třetím místě překvapují kosti psa. Celkem bylo na ploše novotrojického hradiště se zbytky padesáti obydlí nalezeno 80 kostěných hrotů, mezi nimiž I. P. Ljapuškin rozeznává nástroje dvou typů – šidla k napichování dírek a tzv. kočedyky, pomůcky k vlastnímu proplétání. Kritéria pro uvedené členění autor neuvádí a také z vyobrazení (Ljapuškin 1958A,

obr. 29) zřetelně nevyplývají. I mezi nálezy z hradiska Monastyrek nedaleko Perejaslavi-Chmelnického (Petrašenko 1985, obr. 7), jehož starší slovanský horizont je datován rovněž podle arabských dirhemů od 2. pol. 8. stol. do pol. 9. stol., ukazují se kostěná šidla plně odpovídající našim známým tvarům. Další příklady můžeme uvést z okruhu balkánsko-podunajské kultury. Z Bulharska uvádí nálezy šidel Totev (1963, 83–92). Známe je dále na hradišti Kalfa nad dolním Dněstem, ze sídliště a pohřebiště Chanska (Pletněva 1981, 76, obr. 53: 23) a nemálo nálezů kostěných šidel z dalších podunajských lokalit.

Závěrem k problematice šidel – proplétáček je třeba říci, že nejdůležitější aspekt nám zatím uniká. Nazýváme je tak, ačkoliv ani přesně nevíme, k čemu vlastně sloužily. Jsou možné asi tři hlavní směry interpretace. V první řadě je celkem zřejmé použití hrotu jako šidla k dírkování kožených materiálů. Dále je zde poněkud problematická funkce proplétáčku, jak se domníval např. V. Hrubý (1957), určeného k pletení lýčené obuvi apod. Jako třetí lze uvést možné široké univerzální použití hrotu. Abychom získané poznatky zevšeobecnil, k tomu zatím nemáme dostatečné prameny. Bude třeba vzít v úvahu mimo jiné i další možnosti použití, například jako košíkářská jehla, k pletení sítí a podobně. Už dnes je ale jasné, že kostěná šidla – proplétáčky, která například v Mikulčicích patří mimo keramiku k jednomu z nejčastějších nálezů vůbec, právě množstvím svého výskytu asi od 8. stol. jsou patrně odrazem určité změny ve způsobu života. Absence šidel v sídlišťních nálezových celcích s ručně lepenou časně slovanskou keramikou může však mít nejrůznější důvody. Ne přesto, ale právě proto, že tyto důvody zatím neznáme, je to bezpochyby jev, jenž si plně zaslouží naši pozornost.

Jehla

V Mutěnicích na Zbrodu nalezená jehla v obj. 2, dostala inv. č. 660-75/75 (obr. 8: 5). Šlo o zemnici se zbytky topeniště v severovýchodním rohu. Keramika z její výplně představuje jednak tvary nezdobené, ručně lepené, zároveň však také relativně dobře vypálenou keramiku jednoduchých profilací s vlnicemi rytými do stojící nádoby (obr. 8: 9). Kostěné jehly patří k široké skupině jednoduchých nástrojů, které G. Schwarz-Mackensen (1976, 44) ve svém monografickém zpracování označila jako jehly na šití s tím, že na časných sídlišťích se vyskytují více než na pozdních. Ze slovanského prostředí můžeme uvést četné nálezy, například z Usedomu, Kr. Wolgast v bývalé NDR (Herrmann 1985, Taf. 24,d) a řadu dalších z celého slovanského území a samozřejmě i z kultur neslovanských. Velmi rozšířené byly například na hradišťích kmenů dněpersko-dvinské oblasti (Tretjakov – Šmidt 1963, obr. 10: 3, 7, 18; obr. 42 a d.).

Brusle (hladidla ?)

Jako u proplétáček ani u dalšího častého nálezu neznáme jeho skutečné určení. Má se zato, že šlo o hladidla, která patří vedle proplétáček-šidel k nejjednodušším kostěným předmětům. Podle určení Z. Kratochvíla je například v Mikulčicích více než polovina určitelných

„bruslí“ zhotovena z kostí koně, převážně z metatarzů, méně již metakarpů; hojně je zde zastoupen radius tura (Kavánová 1995, 122–161). Je pozoruhodné, že například ze slovanského velmožského dvorce na Pohansku uvádí B. Dostál (1975, 183) „brusle“, vyrobené většinou z kostí hovězího dobytka a jen v jednom případě z kostí koně.

Na Zbrodu byly v obj. 44 brusle i. č. 660-124/75 a 660-155/75 (obr. 34: 1, 5), dále v obj. 72, i. č. 660-66/76 a 660-67/76 (obr. 51: 1,2) a konečně v obj. 137, i. č. 660-142/77 (obr. 96: 1). Ve dvou případech, obj. 44 a 72, šlo o nálezy celých párů bruslí. Doprovodný keramický materiál v obj. 44 a 72 obsahuje charakteristické tvary zdobené keramiky s ostře profilovanými, prožlábnutými okraji. Z obou objektů pocházejí také jediné nálezy ostruh na Zbrodu. Skladba nálezů zvířecích kostí je rovněž oběma uvedeným objektům společná: naznačuje převahu konzumace hovězího masa nad vepřovým. To platí i o třetím objektu – 137 – v jehož výplni byla nalezena na Zbrodu brusle. Zde však v protikladu k obj. 44 a 72 nebyla zjištěna žádná zdobená keramika, nýbrž pouze nezdobená ručně lepená. Pokud se týká tvaru a interpretace objektů s bruslemi, lze říci, že obj. 44 představuje patrně zbytek odpadní jámy, charakteristické svým podlouhlým oválným půdorysem. Obj. 72 je zemnice a jako obj. 137 byla označena nadpodložní vrstva z rozrušené kamenné konstrukce OZ.

Nálezy bruslí – hladidel jsou zastoupeny v moravských nálezech již od eneolitu, známe je na sídlišcích věteřovské kultury, kultury mohylové, v halštatském okruhu, v latěnu i v době římské (Dostál 1975, 185 a d.). Jsou časté na lokalitách západoslovanských i východoslovanských, kde se vyskytují již od doby kultury andronovské a poměrně často se s nimi setkáváme v materiálech kultury černjachovské (Baran 1981, 122), v přičernomořských pobřežních městech, vyskytují se na sídlišcích a ovšem také ve staré Anglii a v oblastech severských, například Sigtuna či Stará Ladoga.

Většina autorů naznačuje obtížnost interpretace tohoto zvláštního, ale poměrně často se vyskytujícího předmětu. Po trasologických analýzách publikoval S. A. Semenov (1959, 353–361) některé indicie vypovídající, že jde o nástroj, jenž se během pracovního procesu pod značným tlakem posunoval zahrocenou a zvednutou částí kupředu po měkké, vláknité hmotě. Podle Semenova šlo o tkaninu či kůži, což odpovídá některým starším názorům (Dostál 1975, 186, pozn. 7). Do určité míry to mohou potvrzovat nálezy z oblastí, kde se led nevyskytoval tak často. G. A. Fedorov – Davydov (1949-1953) publikoval brusle – hladidla ze středoasijského hradiště Taš-kala. Ovšem v severských oblastech, zejména ve vikingské kultuře, se pojednávávané nálezy stále interpretují jako brusle (Graham-Campbell – Kidd, 1980, 64, obr. 27).

Mimořádně významné místo v analýze možnosti používání tak zvaných bruslí zaujímá velmi početný soubor těchto předmětů získaný při výzkumu v Mikulčicích (Kavánová 1995, 122–161). B. Kavánová přišla k závěru, že jde o hladidla používaná k povrchové úpravě tkanin a kůže nebo o předměty, které sloužily k povrchové úpravě mečů (Kavánová 1995, 159–161).

Domníváme se, že některé „brusle“ skutečně k bruslení nemohly být používány. Takové exempláře pocházejí například z Oldenburgu a jejich obroušená plocha není rovná, nýbrž dovnitř prohnutá tak, že oba obroušené konce přecházejí nad střední část. Nicméně uváděné doklady etnografické (Struwe 1985, Abb. 14; Hachulska – Ledwos 1971, 207) nás nutí neuvažovat u těchto předmětů jednostranně, ale připustit obě možnosti použití. Proto je označujeme jako brusle-hladidla.

K datování jistě moc vhodné nejsou. Vyskytují se patrně od počátků slovanské kultury, z českých nalezišť například v Dřetovicích (Zeman 1976, obr. 51 : 6,7). Na moravských lokalitách tak časté nejsou, neuvádí je ani B. Dostál z časně slovanské osady na Pohansku (Dostál 1985), ani D. Jelínková z Mušova (Jelínková 1980B). Ovšem nejsou známe ani ze Zimna (Aulich 1972), z Dessau-Mosigkau (Krüger 1967), z časně slovanských sídlišť mezi Dněprem a Pripjati (Baran 1972), ze sídlišť téhož období mezi Dněprem a západním Bugem (Rusanova 1973) a nebyly nalezeny dokonce ani na hradišti Novotrojickém (Ljapuškin 1958A). Ve výčtu bychom mohli pokračovat nalezišti vyspělého slovanského období. Naopak lze uvést příklad výskytu brusle spolu s nezdobenou ručně lepenou keramikou na sídlišti Nowa Huta (Hachulska – Ledwos 1971, tab. LXIX: 2).

Nálezy bruslí-hladidel by bylo třeba posuzovat vždy ve vztahu k charakteru sídliště, z něhož pocházejí. Zdá se, že více se vyskytují v komunitách hospodářsky konsolidovanějších, lhostejno z jakého období. Do budoucna bude třeba nálezy především zmapovat, posoudit vztah některých, vzájemně dosti od sebe odlišných tvarů bruslí k možné dopravě nákladů na zamrzlých vodních plochách. Ale i v rámci jednotlivých sídlišť lze při použití kartografické metody očekávat rozšíření poznatků. Například ve slovanském velmožském dvorci na Pohansku se nálezy bruslí soustřeďují v objektech na jihozápadní straně ohrady, protilehlé vchodu s kostelem, tedy v místech, kde lze předpokládat méně reprezentativní zařízení hospodářského charakteru.

Podobně jako u předchozích šidel-proplétáčků i u bruslí-hladidel je neznalost přesné funkce předmětu vážným snížením vypovídací hodnoty uvedených předmětů. Naše možnosti poznání jsou však ve sledovaném období natolik omezeny, že nemůžeme nechat bez povšimnutí žádný nález, zejména pak, jde-li o tak početné předměty, jako jsou „šidla“ či „brusle“

KOVOVÉ OZDOBY

Plechové závěsky

Závěsky z měděného plechu, lichoběžníkovitého až trojúhelníkovitého tvaru (LTZ), zpravidla s vybitým páskem výzdoby v dolní rozšířené části a s otvorem pro zavěšení umístěným pod nejkratší stranou byly nalezeny na Zbrodu celkem tři. Pokud je mi známo, nemají v našem prostředí období, zachovávají však poměrně přesně rozměry svých východoevropských analogií s výškou okolo dvou centimetrů.

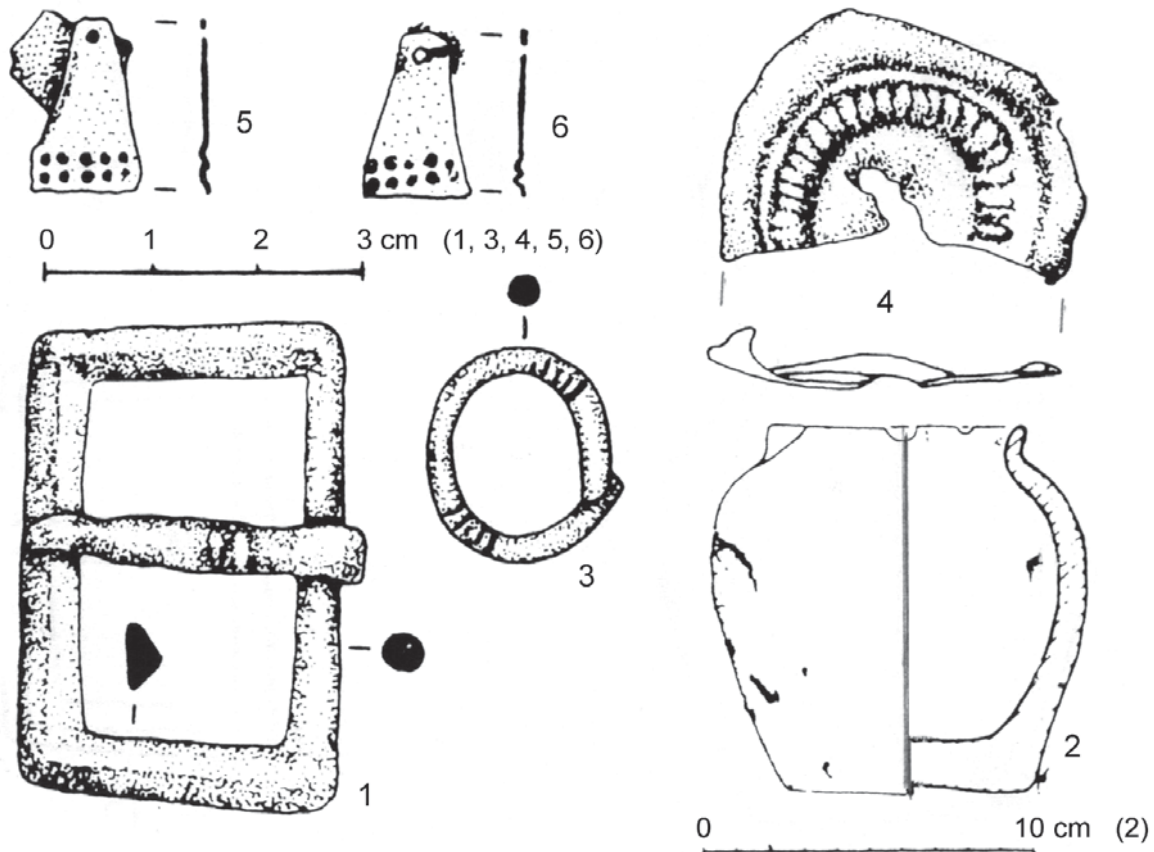
Foto 20. Mutěnice-Zbrod. Měděné předměty ze sídlištní vrstvy. Dole vpravo i. č. 660-166/75.

Dva exempláře LTZ, jeden celý, další ve zlomcích, pocházejí z obj. 21, který byl objeven v severovýchodní části sídliště na Zbrodu. Šlo o jamku s průměrem jen 70 až 80 cm, její mísovité dno bylo 20 cm zahlobeno do šterkopískového podloží, což znamená, že se nacházelo přibližně 80 cm pod povrchem, zaměřeným v době výzkumu. Nad podložím se jáma v ornici ani pod ní nijak výrazně nerýsovala. Tmavá výplň obj. 21 mohla být sledována až od úrovně podloží. Kromě několika kamenů obsahovala jamka zlomky hliněných misek, které slouži-

ly pravděpodobně k pečení placek (660-1265/75, 660-1267/75, obr. 117: 7, 8), a také zlomky dvou v ruce lepených hrnců s vytaženým okrajem. Hlásí se k okruhu keramiky pražského typu (660-1261/75, 660-1267/75). LTZ jsou z měděného plechu, zachovaný kus má výšku 1,5 cm (660-166/75) a existují ještě zlomky, které patrně patří párové ozdobě z téhož obj. 21 (obr. 22: 2).

Třetí kus pochází (660-322/77) ze západní části obj. 105, což byla nepravidelná podlouhlá jáma s příkrými stěnami, 630 cm dlouhá a 150 až 290 cm široká a s rovným dnem 38 cm pod úrovní pískového podloží. Na objekt se narazilo v sondě T. Jde opět o LTZ standardní velikosti (obr. 80: 3). Pokud jde o celek, což není zcela jednoznačné, byl LTZ v jamce doprovázen měděným plechovým prstenem s vybíjeným štítkem a keramikou obtáčenou a zdobenou vlnicemi. Závěsek je zhotoven ze silnějšího plechu a není zdoben.

LTZ patří přes svoji zdánlivou jednoduchost k předmětům velmi pozoruhodným. Důvodů je více. Především jde o to, že jsou dokladem prapůvodní kulturní vazby k baltickému substrátu, ale zároveň také je zde téměř nesporná skutečnost, že jejich první módní vystoupení v Podunají souvisí s vlnou slovanské migrace. Ve své době byly LTZ součástí velmi oblíbené a asi také poměrně levné ozdoby ženského účesu (?) ve značné části východní Evropy. Možná se nosily jako součásti náhrdelníků, ale především asi visely ve vlasech v řadách těsně vedle sebe a vyluzovaly zvláštní šumivý zvuk. Tyto „znějící“ závěsky nacházíme v sídlištních vrstvách i v hrobech.

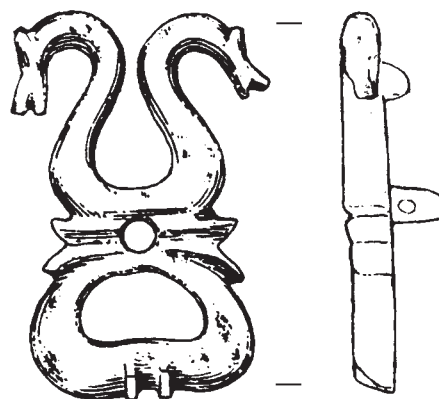

Obr. 113. Kraków, Nowa Huta-Mogila (Dąbrowska 1984, 356, 357).

Naši exkurzi za alespoň přibližným naznačením geneze LTZ je možno zahájit v okruhu zarubiněcké kultury (Pobol 1975, 207–234, obr. 17) zároveň s konstatováním, že například na lokalitách s památkami černjachovské kultury tyto závěsky neznáme. Je však nutno předeslat důležité sdělení, které se týká závěsků uváděných jako analogie k nálezům mutěnickým. Jedná se o velikost. Je škoda, že mutěnické plíšky jsou poměrně špatně zachovány, takže jejich rozměry nelze uvést v milimetrech. Jejich obdoby jsou dvojí, do první skupiny můžeme zařadit obdoby nejen co do tvaru, ale také velikosti. S mutěnickými mají shodnou velikost nálezy z Krakova-Mohyly (Dąbrowska 1984; Parczewski 1993, 71, Abb. 20: 1–4; obr. 113: 5), také z Michajlovského hradiska (Stankevič 1960, 78), z Pětikostelí-Pécs v Maďarsku (Kiss 1977, tab. 34) a z řady dalších, naopak větší jsou plechové závěsky z „antských“ pokladů na Dněpru; v Gaponovu se našly závěsky velikosti hned dvojí, v – 3,7 cm š. – 1,8 cm až 3 cm (Gavrituchin – Oblomskij 1996, obr. 23: 21) a dokonce ještě rozměrnější o výšce 7,1 cm.

Už V. V. Sedov (1970, 101) poukázal v souvislosti s nálezy LTZ v dlouhých krivičských mohylách Curkova, Drokovo a později i dalších – mohyla 3 naleziště Lopino, mohyla 1 v Arefinu, mohyla 3 v Zaozerje (Sedov 1974, 33) – na analogie těchto zvláštních ozdob v žárových hrobech u Akatova (Šmidt 1963, 105) se závěrem, že jejich prototypy lze hledat v plochých nákrčních hřivnách se závěsky, jak je známe z početných nálezů mezi pobaltskými památkami, např. na pohřebištích Ljucy nebo Nukšino. Setkáváme se s nimi také na pohřebištích povodí Oky v Rjazaňské oblasti (Jefimenko 1926, 4, 14, 74). Na pohřebišti Černaj v povodí Němenu datuje LTZ F. D. Gurevič (1962, 392, obr. 55: 2) do 3. stol. Jejich deriváty se vyskytly na nalezištích připisovaných kultuře d'jakovské, avšak jde o analogie poměrně vzdálené. K tomu lze dodat, že podle našeho názoru většina jednoduchých d'jakovských ozdob postrádá přesvědčivé znaky potřebné pro srovnání s běžnými LTZ. Podle O. M. Prichodnjuka (1978, 117) pronikla móda LTZ na počátku našeho letopočtu z prostředí pobaltských kmenů do okruhu zarubiněcké kultury. Právě postzarubiněcký kulturní okruh pak podle názoru autora zprostředkoval oblibu „znějících“ LTZ u východoslovanských kmenů ve druhé polovině prvního tisíciletí našeho letopočtu.

Ve východoslovanských nálezových souborech se LTZ vyskytují poměrně často v široce pojatém okruhu památek KPT, například Zimno (Aulich 1972, tab. XII, 21, 22. Sedov 1982, 68, tab. II: 5, 17) nebo Nadporoží (Sedov 1982, 70, tab. IV: 3). V. V. Sedov má za to, že LTZ jsou charakteristické i pro památky Slověnu novgorodských ze 2. pol. 1. tis. n. l. K tomu uvádí příklady sídliště Novyje Dubovki (Sedov 1982, 87, tab. XXI, 29) a „sopky“ u Romanova (Sedov 1982, 87, tab. XXI, 30–31). Rovněž v nálezových souborech Krivičů země Smolensko-polocké připomíná V. V. Sedov (1982, 222, tab. XLVIII) LTZ mezi ozdobami, charakteristickými pro 8. stol., jejich výskyt v podobně odlehklých oblastech té doby připouští ještě v pol. 10. stol. B. A. Rybakov

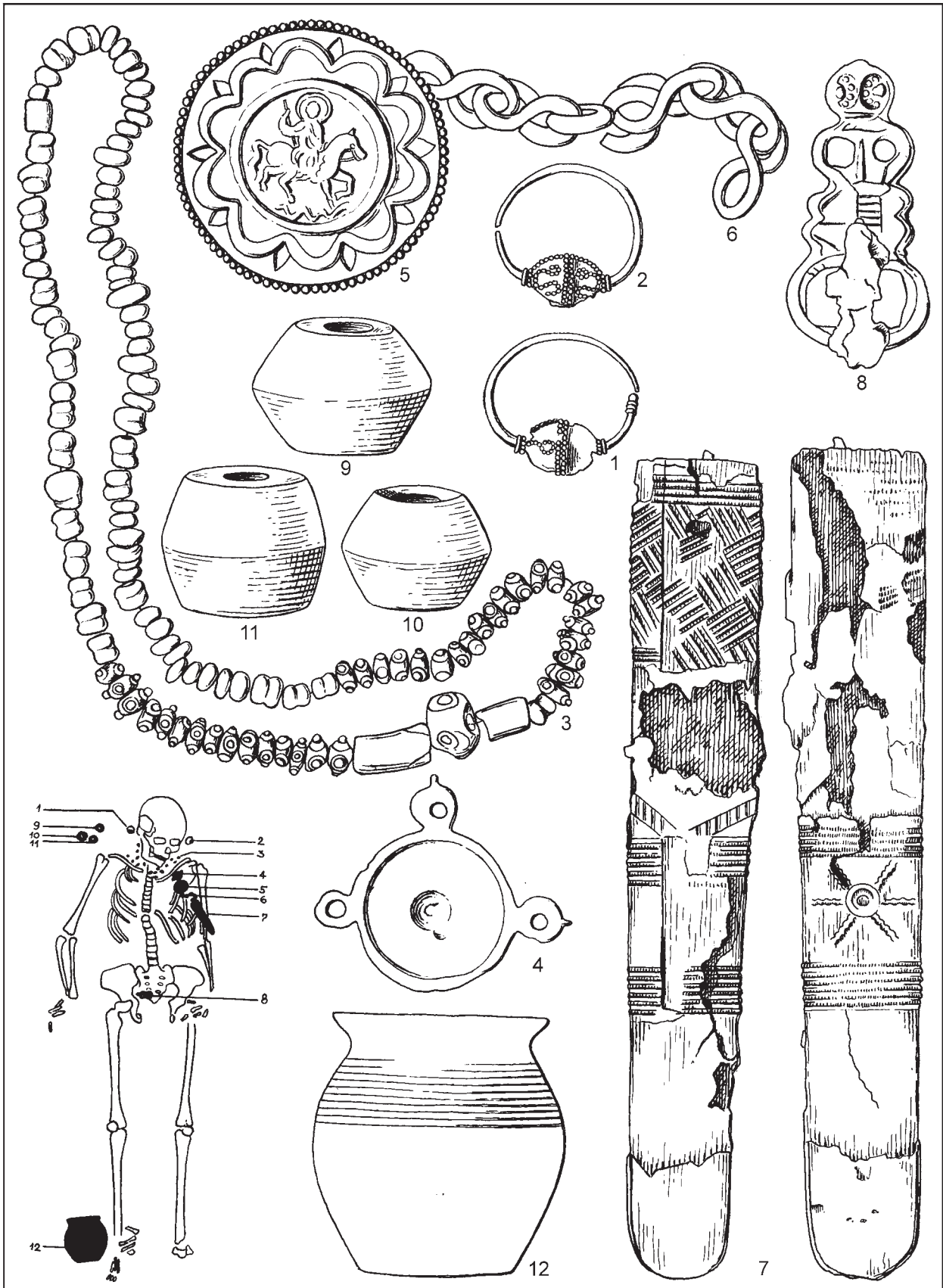
Obr. 114. Mutěnice-Zbrod. Bronzová přezka, skutečná velikost.

(1953, 55–64, 69) upozornil na skutečnost, že znející „šumící“ LTZ tvořily charakteristickou složku pokladů, jako byla Sudža nebo Chacki, známe je ovšem i z Martynovky a pokladu Ržavec Malýj. V. V. Aulich (1972, 66, tab. XII: 21, 22) našel LTZ na hradišti Zimno, které patří k mimořádně pozoruhodným památkám slovanské kultury 6.–7. stol. v oblasti západní Ukrajiny. LTZ má za charakteristickou součást souboru památek druhé pol. 1. tis. n. l. ve shodě s J. V. Stankevičovou (1958, 53), která je přiřadila k okrasám typickým v 5.–7. stol. pro území západního Běloruska a západní oblasti Smolenska. Také L. M. Rutkovskaja (1974, 35–38) řadí LTZ k památkám typu Stecovka na základě nálezů v žárovém hrobě u vesnice Vološskoje na dněperském ostrově Surskij.

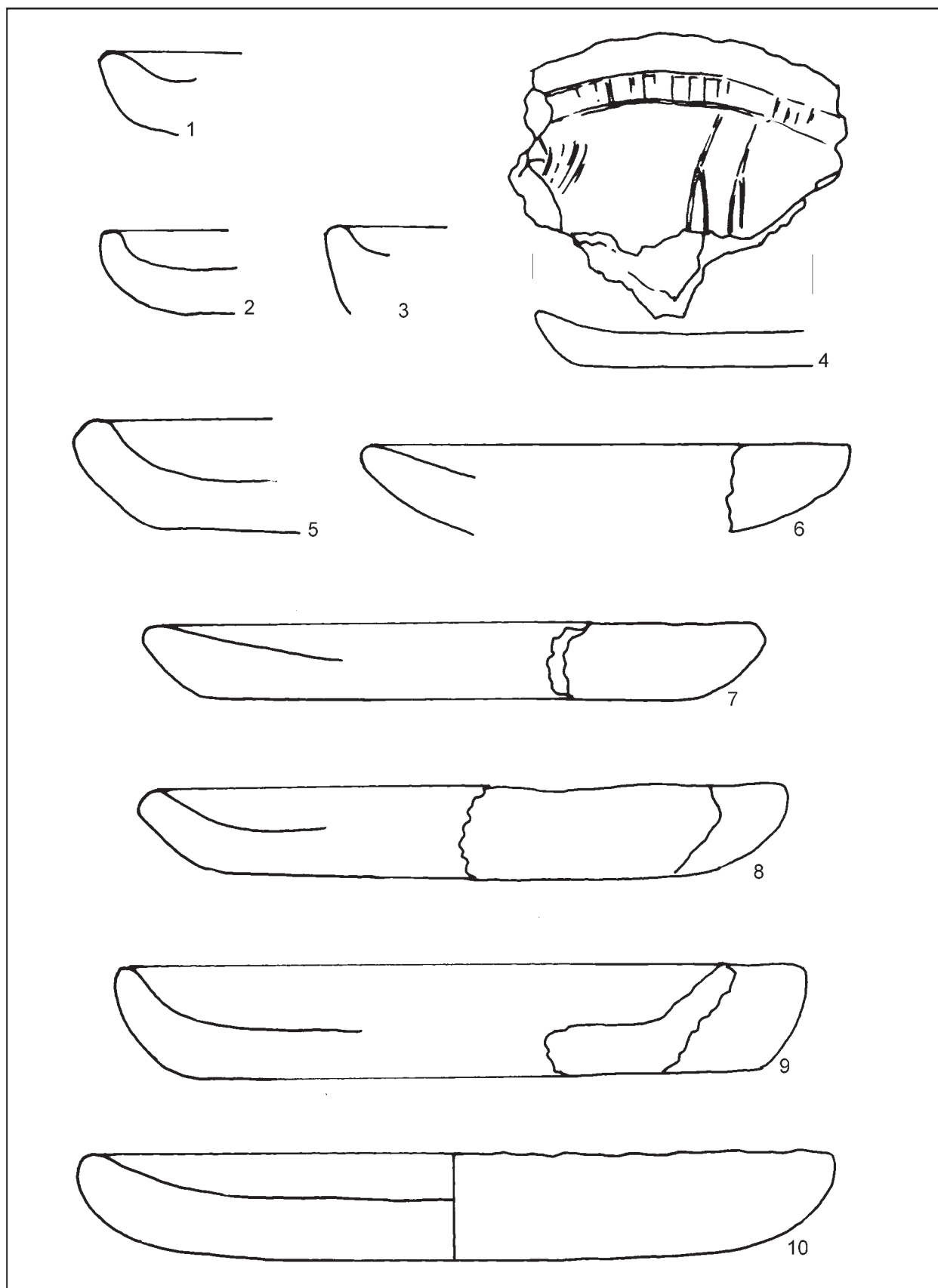
Datování depotu z východní části sídliště Nowa Huta, z úseku 62A řešili polští badatelé (Dąbrowska 1984; Parczewski 1993, 70–75, Abb. 20: 1–4, obr. 113). Zařazením se podrobně zabýval I. O. Gavrituchin (2005, 423), který ocenil podrobný rozbor problematiky LTZ z pera M. Parczewského (1988, 82–87) a zdůraznil, že závěsky analogické mutěnickým jsou odrazem trasy kontaktů z karpatské kotliny přes Vislansko, přes oblast Mazurských jezer až do zemí na horním toku Dněpru a Volhy s datováním do prvních třet čtvrtin 7. stol. Tyto důvody jej vedly k tomu, že také depot v Nowe Hute datuje přibližně do poloviny 7. stol. Výskyt LTZ analogických mutěnickým v karpatské kotlině řadí Gavrituchin do průběhu celého 7. stol. a možná ještě na konec 6. stol. (Gavrituchin 2005, 423).

M. Parczewski (1993, 74–75) připomíná výskyt LTZ v kultuře zarubiněcké a také v kultuře kyjevské i v Pobaltí a v řadě dalších lokalit s tím, že závěsky datuje do pozdního 6. stol. nebo do první poloviny 7. století. Za zmínku stojí, že i řada maďarských autorů publikovala hypotézy o souvislosti uvedených ozdob se skupinami slovanského obyvatelstva, které údajně společně s Avary přicházely do Podunají ze středního povodí Dněpru (Bóna 1971, 305–306; Sós 1963; Szatmári 1979; Szymański – Dąbrowska 1979, 55–56 a d.).

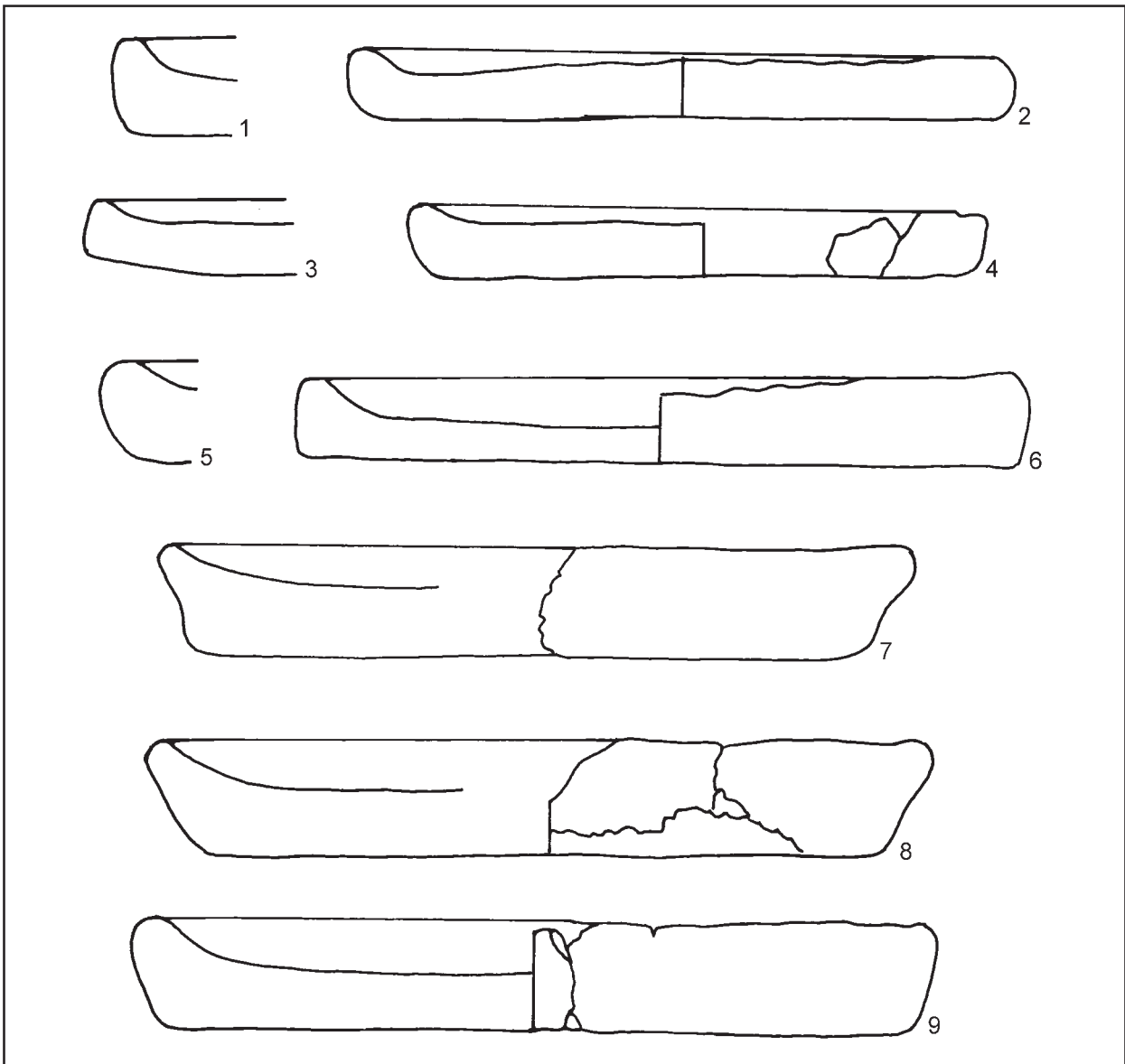
Popisované plechové závěsky byly charakteristickou součástí ženského účesu, jaký se v 7. stol. nosil na širo-

Obr. 115. Nálezy z hrobu 60 (12 – skutečná v. 14 cm, ostatní skutečná velikost), pohřebiště Nagyharsány (Papp 1964, 131–132).

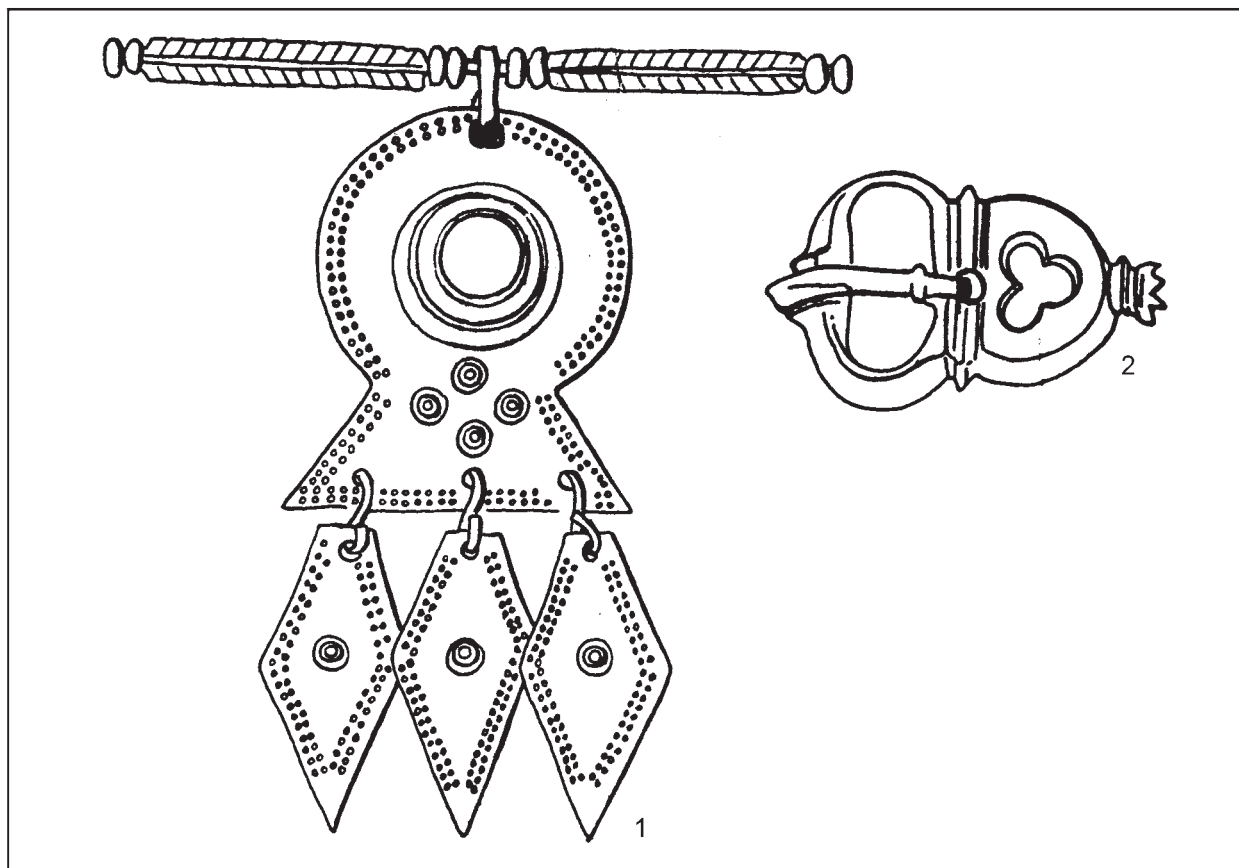
Obr. 116. „Talíře“ z Mutěnic-Zbrodů. 1 – 660-1679/75, skutečná velikost na obr. 32: 8, 2 – 660-773/76, skutečná velikost: obr. 63: 13, 3 – 660-1164/76, skutečná velikost: obr. 77: 9, 4 – 660-1667/75, obr. 32: 9, 5 – 660-541/77, obr. 87: 8, 6 – 660-324/76, obr. 44: 8, 7 – 660-525/77, obr. 86: 3, 8 – 660-937/75, obr. 10: 6, 9 – 660-1063/76, obr. 60: 10 – 660-493/77, obr. 85: 6.

Obr. 117. „Talíře“ z Mutěnic-Zbrodů. 1 – 660-1164/76, skutečná velikost na obr. 77: 9, 2 – 660-2188/75, obr. 28:7, 3 – 660-494/77, obr. 85: 10, 4 – 660-859/76, obr. 5 – 660-485/77, obr. 85: 9, 6 – 660-1749/76, obr. 56: 5, 7 – 660-1267/75, obr. 22: 5, 8 – 660-1265/75, obr. 23: 11, obr. 22: 4, 9 – 660-1720/76, obr. 57: 13.

kých územích severně od byzantské říše, tedy mezi Labem a Dněprem, ovšem i východně Dněpru a také poměrně daleko na severu, jak jsme ukázali, až u Slověnů krivičských. Známe je ze sídlišť s keramikou pražského typu u nás, v Polsku, na Ukrajině, z kostrových hrobů avarského období ve středním Podunají i z depotů 7. stol. na Dněpru a zároveň také z vlastního území Byzance. A. Cs. Sós (1958, 118) poukázala na vzájemný vztah těchto nálezů a okruhu tak zvaných „antských“ pokladů a také na souvislost LTZ s nálezy ozdob s dvojitou spirálou. Podle O. M. Prichodnjuka (1978, 117) jsou LTZ typické nikoliv pro nomádský, nýbrž pro evropský oděv. Proto hledá kořeny jejich oblíbenosti v prostředí pobaltských kmenů, odkud nejstarší LTZ, tvrdí Prichodnjuk, mohly přejít ke kmenům zarubiněckým v době okolo počátku našeho letopočtu.

LTZ můžeme rozdělit do dvou skupin podle tvaru a velikosti. Standardně zachovávají formu malé lichoběžníkovité nebo trojúhelníkovité LTZ, které až dosud byly předmětem našeho zájmu. Větší jsou plechové ozdoby kosočtverečného tvaru, jejichž předlohy nacházíme mezi vúdčími tvary pozdně černjachovskými (Tejral 1988, 14, obr. 2: 2). Přiložená mapa naznačuje pouze orientačně výskyt LTZ podle současného stavu znalostí. V podstatě na stejných lokalitách nacházíme příklady ozdob spletených z poměrně tenkých drátků. Není to náhoda, závěsky se k účesu připevňovaly pravděpodobně právě pomocí spirálových drátkových ozdob. Je třeba ještě poznamenat, že starší zarubiněcké LTZ mají výzdobu častěji komponovanou podle trojčlenného schématu a bývají zpravidla lisované. LTZ ze 7. stol. mají odlišné zdobení: jsou

Obr. 118. Nálezy z hrobu 18 na pohřebišti Pécs-Köztemető (Kiss 1977, Pl. XXXV). Vpravo litá bronzová přezka, vlevo ozdoba z měděného plechu (1 – ½ skutečné velikosti, 2 – skutečná velikost).

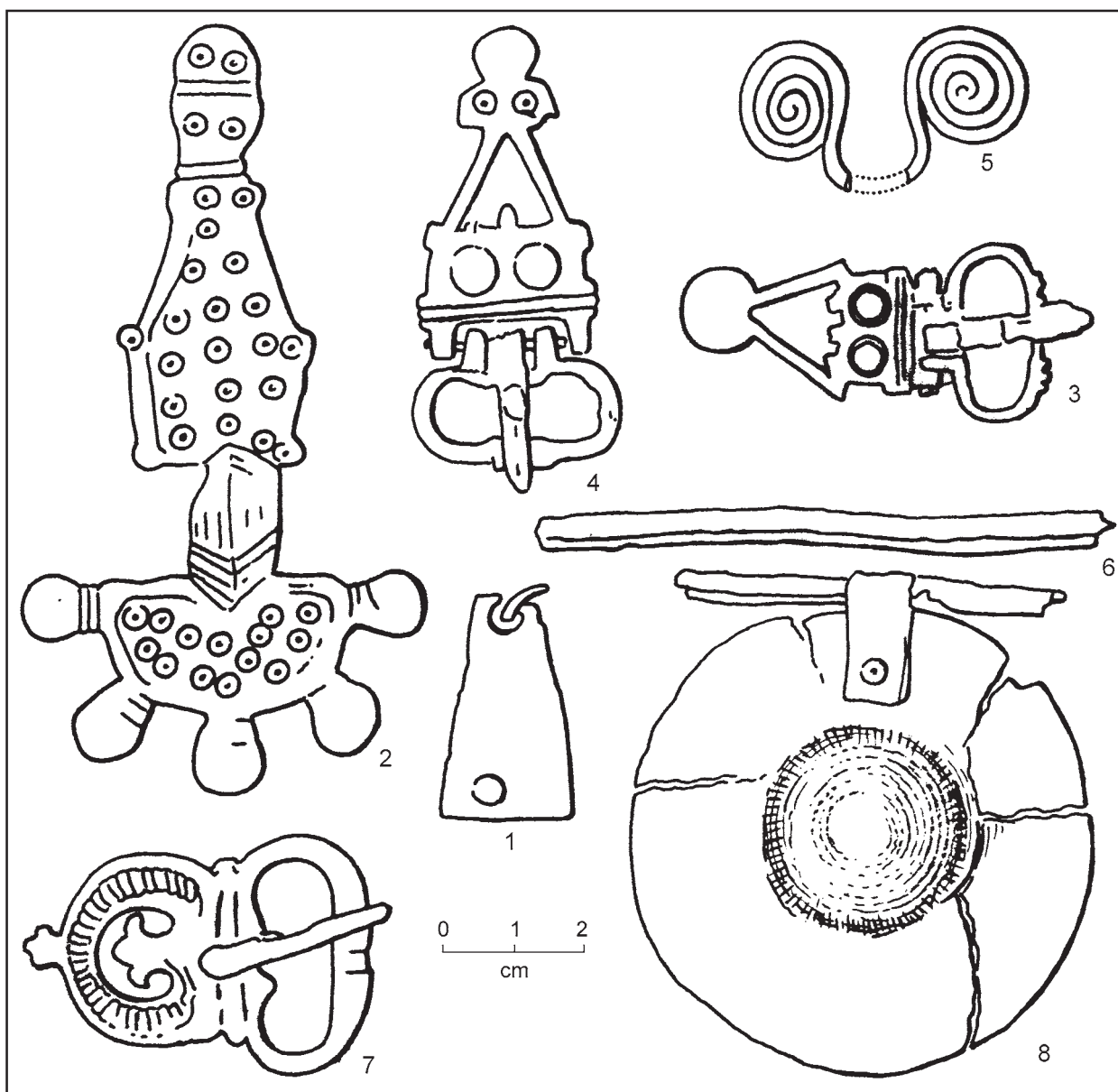
převážně vybijené v dolní části, nejčastěji ve dvou rovnoběžných řadách nebo po obvodu.

Skutečnost, že největší výskyt LTZ spadá do 7. stol., nemůže zpochybnit ani jejich pozdější výskyt v Pobaltí, což dokládají například nálezy z hrobů na pohřebišti Radzes na řece Daugava z 10.–11. stol. Je zde významný rozdíl. Uvedené nálezy pocházejí z hrobů bojovníků (Mugurevičs 1977, 142, T. XLVII; LIV), nebyly tedy součástí ženského kroje, jako nálezy ze 7. stol. Odlišné jsou rovněž LTZ z pohřebišť staré Mordvy (Žiganov 1961, obr. 11). Naproti tomu můžeme konstatovat, že plechové závěsky kosočtverečného tvaru jsou s LTZ po všech stránkách příbuzné.

Zvláštní ozdobu, zakončenou kosočtverečnými závěskami, držel v sevřené dlani mrtvý bojovník, pohřbený s byzantským mečem, s bronzovou přezkou a s hnětou nádobou starohradištního tvaru v řeckém Korintu (Weinberg 1974). Je to vzácný nález, naznačující podle mého soudu dva velmi pozoruhodné okruhy poznatků. V první řadě je to skutečnost, že plechové závěsky byly zřejmě používány některými skupinami obyvatelstva byzantských provincií, i když ojedinělost nálezů, nebo snad dokonce jeho výjimečnost je v byzantském prostředí vcelku zřejmá. Nechci se zde pouštět do neprokazatelných umělých konstrukcí, ale zajisté nelze vyloučit souvislost těchto plechových závěsků se skupinami od severu směřujícího obyvatelstva, které se podle písemných

zpráv v té době objevuje v Řecku. L. Niederle (1953, 92) o tom píše doslova: „Hlavní výboje slovanské do Řecka, spojené s usídlením, počaly se v r. 578 a skončily po nastoupení císaře Heraklia na trůn, tedy po roce 610. Nejednalo se jen o několik tisícíhlavých zástupů ... Slované se rozsadili po celém Řecku,“ pokračuje Niederle. Druhým okruhem poznatků, kam nás vede mimořádný nález z Korintu, je svědectví o pohřbeném útočnickovi. V Byzanci nebylo zvykem ukládat k nebožtíkovu meče, do hrobů se běžně nedávaly ani nádoby. Autorka publikace americká badatelka Weinbergová dávala původně do souvislosti na základě ručně lepené nezdobené keramiky útočnicka s Avary. Po mém soudu v hrobě nic avarského není, hrnec a přiložená ocílka mají četné analogie v celcích slovanských, ostatně ani meč nepatří k typickým avarským zbraním.

Pro určení nálezového horizontu LTZ je významný nález pokladu z vesnice Směly na Dněpru (Rybakov 1953, obr. 7a), v němž jsou spolu s nimi také kování ve tvaru T, dále přezky s členitou tylní destičkou, jaké v 7. stol. najdeme na pohřebišti v Linz-Zizlau (Ladenbauer – Orel 1960, T. 29). Podle J. Wenera (1984) jsou stříbrná kování z nálezů Chacki, podobně jako mísy z Martyňovky, byzantskými importy. V Chackách byly umbonované ozdoby (Ščeglova 1990, obr. 4), tedy předměty, potvrzující souměřitelnost s nálezovým okruhem 7. stol. Podobným významným nálezovým celkem s LTZ je

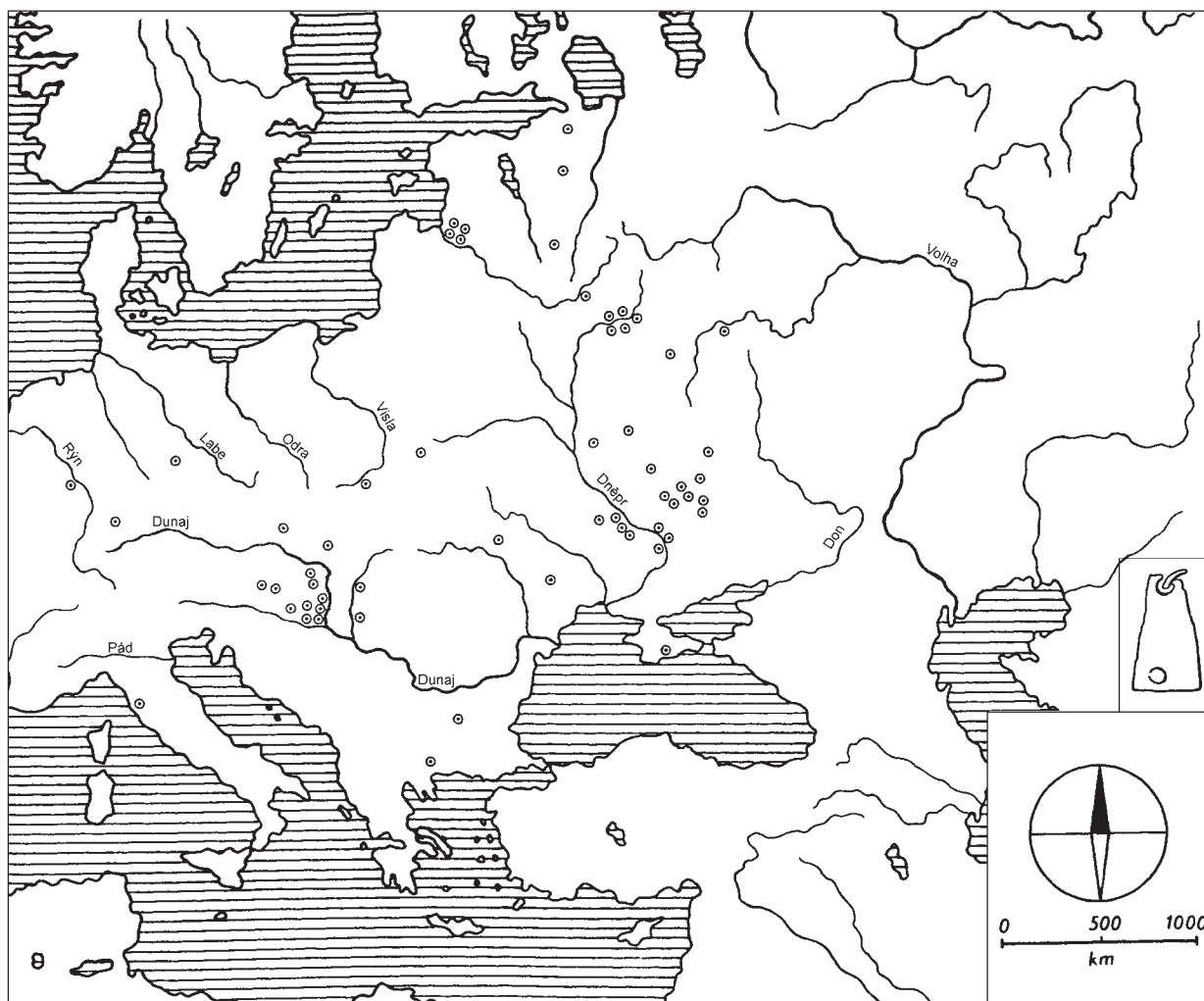

Obr. 119. Nálezy z katakomby č. 54, Lučistoje na Krymu (Ajbabin 1988, rys. 1).

Kozijevka u Poltavy (Rybakov 1953; Ščeglova 1990). Zde je skutečně nálezové spektrum zachováno v nejširším záběru: spony, náramky s trubkovitými konci, dvouspirálové drátkové závěšky, pásové garnitury. Výčet by mohl pokračovat, jak zjišťujeme z novější literatury (Gavrituchin 1991). Třetím významným celkem z trojice podněprovských pokladů je Sudža (Rybakov 1953, 64, obr. 11), kde se kromě LTZ setkáváme opět se stejnými doprovázejícími předměty, nechybí zde dvojité spirály, umbonovité závěšky, kování ve tvaru T, spona varianty Martynovka, a navíc ještě pásová garnitura, v níž vidíme kování, které je přesnou analogií nálezu v tureckém Akalanu (Åberg 1922, Abb. 254), kde se našlo s nejmladšími mincemi z let 613–641. Všechny uvedené skutečnosti potvrzují datování LTZ do první poloviny 7. stol. Podle toho také můžeme datovat jejich jihomoravské varianty ze sídliště na Zbrodu, kde se našly v sídlištním

objektu č. 21 (obr. 22) spolu s keramikou pražského typu, včetně plochých misek

Nadetnický charakter uvedených ozdob a jejich úzkou souvislost se severní periferií byzantské kultury v 7. stol. potvrzují nejen nálezy z oblasti maďarského Pětikostelí-Pécs (Kiss 1977, Pl. XXXV), ale zejména jejich varianty z prostředí Alamanů. U. von Freedon (1979, 334 a d.) je spojuje s italskými či byzantskými předlohami. V tomto případě jde ovšem o náušnice, jejichž tvar U. von Freedon odvozuje od známého nálezu z Domagnana (Kidd 1988, 428–430, 426, X, l. d., T. 71: vlevo nahoře), což je sporné. Tento příklad může sloužit i k potvrzení naší teze, že LTZ lze pokládat s celou skupinou dalších nálezů za levnou napodobeninu dražších kusů používaných v byzantském prostředí. Pokud se datování týká, nejcharakterističtější nález západní skupiny (Freedon 1980, T. 80: 5) z Andernachu je datován částečně ještě do JM I

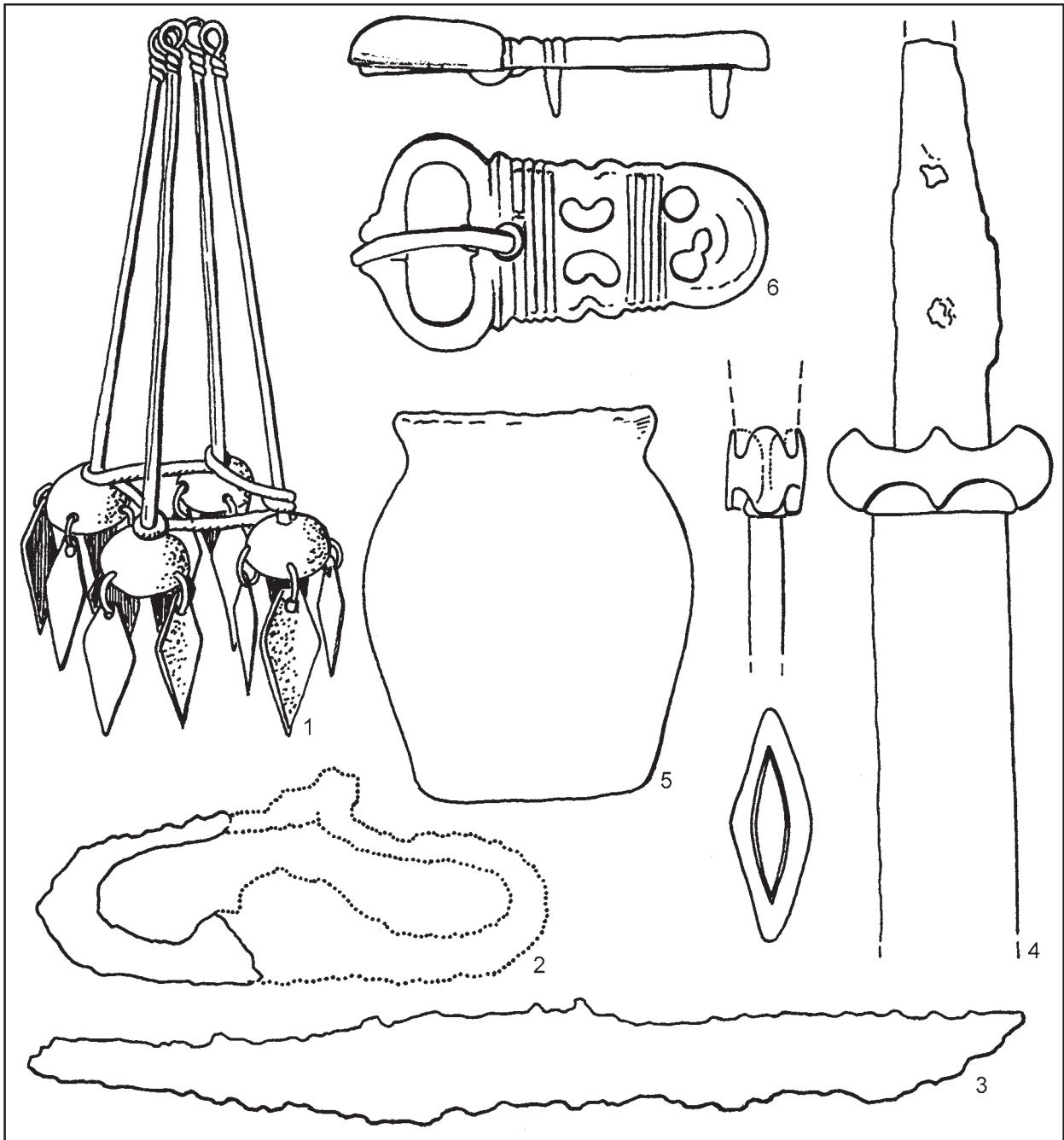

Obr. 120. Nálezy plechových závěsků ze 6.–7. století.

(Ament 1976, 285 ff), ale hlavně do JM II s tím, že v JM III se už nevyskytují.

Nálezy LTZ (údaje v pořadí: lokalita, okres či kraj, země, charakteristika nálezu, publikace):

- Alattján, Szolnok, Maďarsko – hrob 166: dřevěné vědérko se zaoblenými měděnými obroučkami, měděná náušnice s kuličkou, pastové korálky – Kovrig 1963, 22, tab. XIV.
- Ablanica, Blagojevgrad, Bulharsko – hrob 69, náhrdelník – Važarova 1976, 289, obr. 1279: 5.
- Andernach, Mayen-Koblenz, Německo – Freedon 1979, 336, 426, tab. 80: 5.
- Arefino, Smolensk, Rusko – mohyla 1, žárový hrob – Sedov 1974, tab. 23: 29.
- Armievo, střední Povolží, Rusko – Rozenfel'dt 1982, 29, Abb. 6: 1.
- Boly, Baranya, Maďarsko – hrob 28 – Papp 1963, tab. XXII.
- Bökénymindszent, Csongrád, Maďarsko – Hampel 1894-1897, tab. LXXV: 12.
- Curkovka, Smolensk, Rusko – mohyla 2: 6 žár. hr., lité bronzy, ostruhy s háčky, náramky s rozšířenými konci atd. – Sedov 1974, 59, tab. 22: 2, 3; 23: 1–3, 9, 10, 14, 17, 21, 32, 33; 24: 23; 25: 1–3, 10, 12, 13, 21, 22; 26: 21; 27: 10; 28: 1.
- Cserkút, Baranya, Maďarsko – hrob 1: náramek s rozšířenými konci, náušnice s hvězdicovitým závěskem, umbonovité plechové závěsky – Márkiné-Poll 1934, 56–65, 198–199 (zvláštní forma plechového závěsku).
- Derejivka, Kirovograd, Ukrajina – sídlištní celek – Telegin 1962, 13–16, obr. 4: 4.
- Drokovo, Smolensk, Rusko – mohyla 3: bronzové rolničky, bronzová přezka – Sedov 1974, 55, tab. 23: 26, 28, 31, 37; 24: 8, 10, 14; 25: 29.
- Gorodok, Velikije Luki, Rusko – sídl. nálezy – Gorjunova 1978, 144, obr. 2: 14–16.
- Grancia, Toskana, Itálie – hrob 34: náhrdelník z korálků, bronzová přezka – Hessen 1971, tab. 35: 5, 6; 45.
- Gyód, Baranya, Maďarsko – hrob 45: náhrdelník – Kiss 1977, tab. VII.
- Mački, Polsko – Szymański 1967, 89, 91.

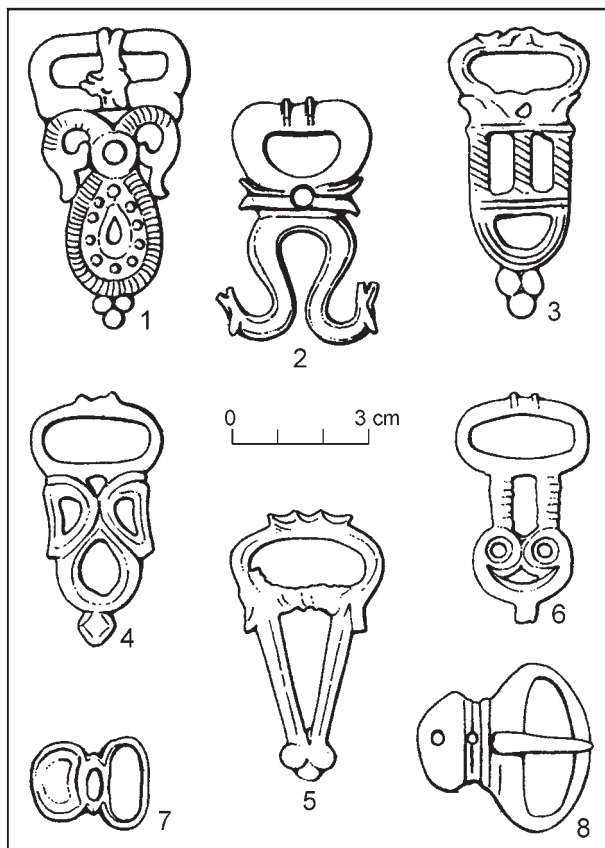
Obr. 121. Hrob bojovníka z Korintu (Gladys Davidson 1937). 1 – měděný závěsek v. 16 cm, 2 – zlomky železné ocílky, 3 – železný nůž d. 15,5 cm, 4 – železný meč, broznová příčka d. 3,5 cm, 5 – keramika v. 13 cm, 6 – litá bronzová přezka d. 6,5 cm.

- Horkheim, Heilbronn, Německo – hrob 2: zlatá terčovitá spona (JM II) – Freedman 1979, 340, tab. 80: 2.
- Chacki, Smela, Ukrajina – depot – Rybakov 1953, obr. 7a.
- Ivachnikovo, dnes Jachniki, Lochvickoje, Ukrajina – depot – Brajčevskij 1952, 48, obr. 2: 1.
- Keszthely, Veszprém, Maďarsko – hrobový nález – Hampel 1894–1897, tab. XCIV : 10.
- Kente, Lotyšsko – sídlištní nález – Stubavs 1976, tab. IV: 5, 6.
- Kizijevka, Poltava, Ukrajina – depot – Rybakov 1953, 73.
- Kirejovka, Sosnica, Ukrajina – jámový žárový hrob (bez popelnice): přeslen, bronzový nákrčník – Tretjakov 1974, 116, obr. 29: 7–9.
- Korint, Řecko – hrob – byz. přezka, hrnec, meč, ocílka – Weinberg 1974.
- Kotorsk I. Pskov, Rusko – sídliště – Kuz'min – Michajlova 1997, 145, ris. 2: 6–9.
- Kotorsk II. Pskov, Rusko – pohřebiště bez mohyl – Kuz'min – Michajlova 1997, ris. 2: 10, 11.
- Kraków – Nowa Huta, Polsko – depot: umbonovitý závěsek, prsten, přezka – Dąbrowska 1984, 351–369.

- Krásno, Partizánske, Slovensko – hrobový nález – Krupica 1953, obr. 104.
- Kuzminske, povodí řeky Oky, Rusko – hrob 15 – Ambroz 1971, obr. 9: 94.
- Linz-Zizlau, Rakousko – hrob 13 – pozdněřímské mince z konce 3. a 4. stol. – Ladenbauer – Orel 1960: Taf. 2: Grab 13: 8.
- Lopino, Smolensk, Rusko – mohyla 3: dvouspirálový závěsek z měděného drátu, cylindrovitý kostrový závěsek, spirálovité prstény atd. – Sedov 1974, 58, tab. 23: 28, 31, 37; 24: 27; 26: 14, 16.
- Luka-Vrubleveckaja, Kameněc-Podolsk, Ukrajina – sídlištní nález – Prichodnjuk 1975, 38, tab. XXXI: 8.
- Lokstene, Lotyšsko – sídlištní nález – Mugurevičs 1977, tab. XXXVII: 6, 19 a d.
- Lučistoje-Alušta, Krym, Ukrajina – katakomba 54, hrob 20: umbonovitý závěsek – Ajbabin 1988, obr. 1: 1.
- Martynovka, Kaněv, Ukrajina – Pekarskaja – Kidd 1994, depot.
- Miševsko, Krandžalijiskij okres, Bulharsko – hrob 12: kamenné kasetovité konstrukce, členité korálky – Važarova 1976, 301, obr. 187: 3.
- Moščiny, Kaluga, Rusko – depot : ozdoby zdobené emailem – Rybakov 1953, 97; Sedov 1982, tab. XIV, XV.
- Mutěnice, Hodonín, Česká rep. – sídlištní obj.: v ruce lepená keramika, hliněný talíř.
- Nadporožije, Ukrajina – sídl. nález – Sedov 1982, tab. IV: 3.
- Nižnaja Syrovatka, Ukrajina – depot – Ščeglova 1990, obr. 4.
- Novaja Odessa, Bogoduchovo, Ukrajina – depot – Rybakov 1953, 69.
- Novotrojickoje – Lebedin, Sumy, Ukrajina – sídlištní nález – Ljapuškina 1958A, obr. 17: 6.
- Olinkalns, Lotyšsko – pravděpod. sídlištní nález – Mugurevičs 1977, tab. VIII: 28.
- Oroszlány, Komárom, Maďarsko – hrob 16: pastové korálky, stříbrná náušnice s dutou kuličkou, v ruce lepená keramika – Sós 1963, 318–21, 1958, 110, obr. 21, tab. XVII: 4.
- Oroszlány II, Komárom, Maďarsko – hrob 40: dvouspirálovité závěsky, pyramidovité bubínkové náušnice – Szatmári 1979, obr. 3.
- Peňkovka – Lug I, Čerkassy, Ukrajina – Berezovec 1963.
- Pécs – Köztemető, Maďarsko – hrob 6 : náhrdelník – Kiss 1977, tab. 34.
- Pécs – Köztemető, Maďarsko – hrob 17: náhrdelník, náušnice s kulovitým závěskem, Kiss 1977, tab. 34
- Pókaszeptk, Zala, Maďarsko – hrob 35 – Sós 1962, Comşa 1984, 68.
- Pókaszeptk, Zala, Maďarsko – hrob 42: žárový hrob, kopí, jehlice bronzová, kování vědra – Sós 1962, obr. 25.
- Pókaszeptk, Zala, Maďarsko – hrob 88 – Sós 1962; Comşa 1984, 68.
- Radzes, Lotyšsko – hrob 8 : podkovovitá přezka, spirálové prstény, ocílka – Mugurevičs 1977, tab. XLV.
- Radzes, Lotyšsko – hrob 12 : jehlice s dvouspirálovitou hlavičkou, tordované nákrčníky, spirálovité prstény – Mugurevičs 1977, tab. XLVI.
- Radzes, Lotyšsko – hrob 18 : kopí, podkovovitá přezka, sekera – Mugurevičs 1977, tab. XLVIII.
- Repji, Luga, St. Petersburg, Rusko – mohyla – Lebeděv 1978, 42–44.
- Seliště, Moldavie – sídlištní nález – Rafalovič 1974, obr. 23.
- Siógárd-Mucfapuszta, Tolna, Maďarsko – Sós 1958, 118–119.
- Skovorodka, Pskov, Rusko – velká mohyla – Kuz'min – Michajlova 1997, ris. 2: 12–14.
- Smorodino, Rusko – depot – Ščeglova 1990, obr. 4.
- Sudža, Kursk, Rusko – depot. – Rybakov 1953, 64–66, ris. 11.
- Surskij ostrov, Vološskoje, Surskaja Zabora, Ukrajina – skupina nálezů – Rutkovskaja 1974, 35, obr. 4: 14, 38.
- Szeligi, Płock, Polsko – sídlištní nálezy – spirálové ozdoby – Szymański 1967.
- Uljanovka, Černigov, Ukrajina – sídlištní nález – Maksimov, Terpilovskij 1979, 21–37.
- Veleša, St. Petersburg, Rusko – hrob – Sedov 1970, tab. XV: 2, 3.
- Velikie Budki, ? – depot – Ščeglova 1990, obr. 4.
- Vitebsk, Bělorusko – sídlištní nález – Štychov 1968, 415, obr. 6: 3.
- Vološskoje, Dněpropetrovsk, Ukrajina – sídlišťe – Berezovec 1963.
- Vorobjovka, Kursk, Rusko – Perchavko 1978.
- Weimar, Thüringen, Německo – hrob 30 – Schmidt 1970, T. 79.
- Zaozerje, Smolensk, Rusko – mohyla 3: dvoudílná přezka, záušnice – Sedov 1974, 56, tab. 23: 34, 38; tab. 24: 5; 26: 2, 4.
- Závod, Tolna, Maďarsko – hrob 91: dvouspirálový závěsek, korálky – Hampel 1894–1897, tab. CCLXI: 9.
- Zimno, Vladimir-Volynskij, Ukrajina – sídlištní nálezy – Aulich 1972, 71, tab. XII: 21, 22.

Foto. 21. Mutěnice. Litá bronzová přezka 660-187/76.

Obr. 122. Přezka z Mutěnic-Zbrodu (2) ve srovnání s podobnými nálezy ze slovenských a českých lokalit (Klanica 1986, obr. 38): Želovce (1), Devínska Nová Ves (3-5), Nové Zámky (6), Mikulčice (7), Želovce (8).

Drátková ozdoba (660-324/77)

Velmi jednoduchý předmět z měděného drátku pochází z povrchového obj. 132a, který interpretujeme jako zbytky srubu o základně asi 3 × 3 m, OZ bylo pravděpodobně uprostřed. Ozdoba patří k těm nepočítaným nálezům, které by mohly přispět k datování prakticky jediného uspokojivě zachovaného půdorysu povrchového objektu na Zbrodu. Tento předmět (obr. 92: 3) mohl sloužit jako náramek nebo ozdoba na krku, je velmi jednoduchým způsobem zhotoven tak, že konce jednotlivých dílků jsou stočeny v očko, nasunuty do vedlejšího dílku, ohnuty a zbývající část několikrát otočena za očkem kolem drátku. Podobné jednoduché ozdoby najdeme v nálezových celcích pohřebišť ze 7.–8. stol. v karpatské kotlině. Ve 2. hrobě pohřebiště Babarc u Pětikostelí byla drátková ozdoba podobná mutěnické nalezena spolu s typickým hradištním hrncem (Kiss 1977, tab. LXI: A). V 7. hrobě pohřebiště Závod se spolu s drátkovou ozdobou našly náušnice s velkým bubínkem, navlečeným na spodní části obloučku (Hampel 1905, II, 318; III, tab. 244, 9–11). Pro široký a nálezově bohatý horizont kruhovitých sponek, vykládaných sklíčky, máme výskyt drátkových ozdob doložen nálezem 3. hrobu v Pilismarót (Kiss 1977, 1, 246), kde nechyběly další charakteristické předměty, jako například kostěný jehelníček a náušnice se skleněným závěskem. Právě tento poslední předmět

byl zajištěn proti ztrátě drátkovou ozdobou, analogickou mutěnické, jejíž výskyt takto můžeme zasadit do 8. stol. Datování drátkových ozdob do 8. stol. potvrzují i další příklady jejich výskytu s náušnicemi, opatřenými skleněným závěskem, z nichž lze uvést ještě hrob 40 v Kiskőrösi-Pohibuj, Mackó-dűlő (Kiss 1977, 1).

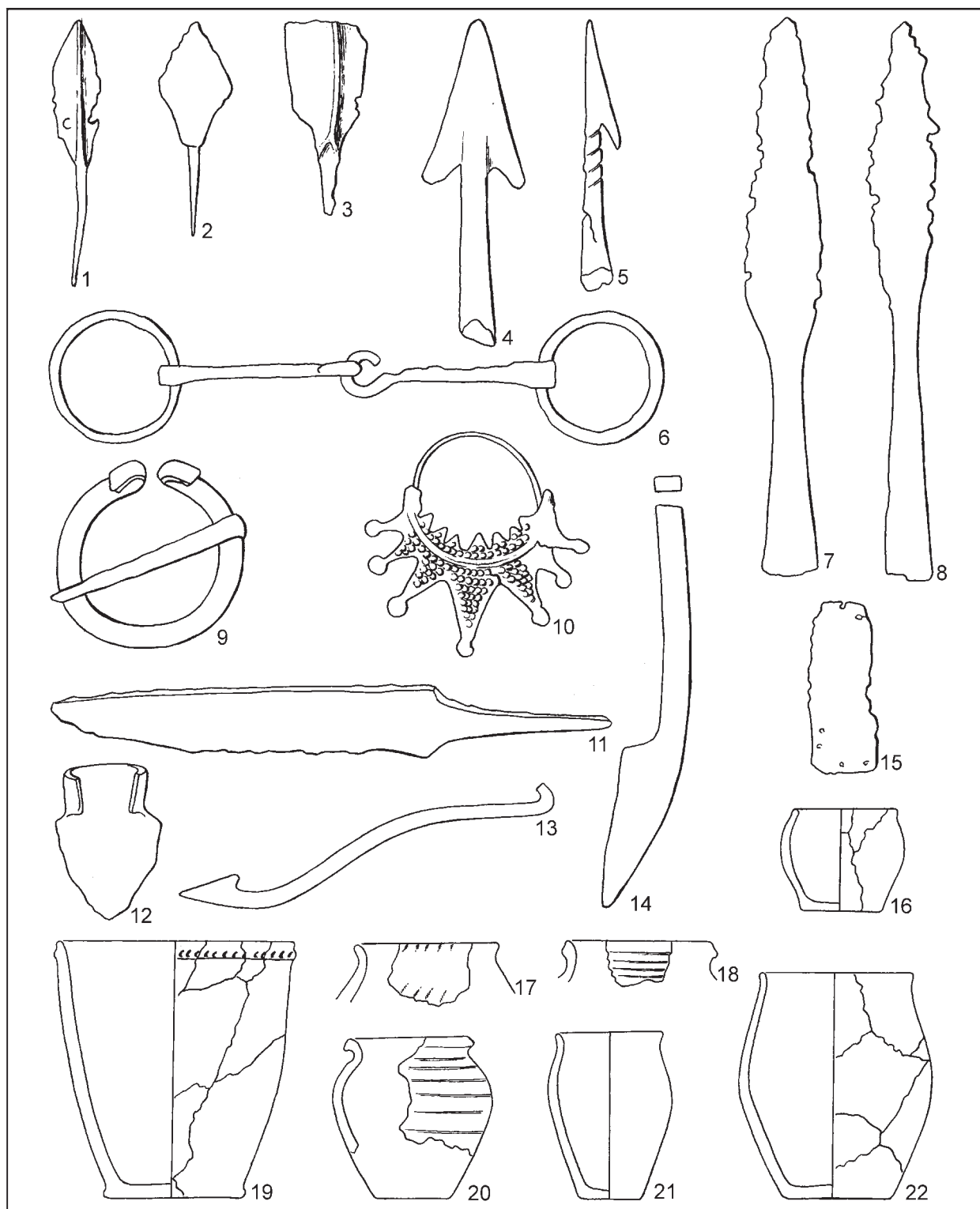
Přezka (660-187/76)

Litá bronzová přezka byla nalezena jižně od okraje obj. 95, což byla až 25 cm nad podloží nepravidelná plocha černé zeminy promísená kamením a střepy (obr. 122: 2; Foto 21). Po jižní straně uvedené plochy se nacházela menší popelovitá skvrna a jižně u ní ležela ve vrstvě 25 cm nad úrovní podloží zmíněná přezka. Jinými slovy – vrstva 25 cm nad podloží byla s pravděpodobností hraničící s jistotou pozměněna v průběhu zemědělské činnosti, stala se tím, co obvykle nazýváme ornici. V tomto případě však postrádáme pro takové tvrzení důkazy. Zcela jasné je jen to, že nelze k nálezu přezky uvést doprovodný materiál, ani keramiku, ani žádný jiný. Je mi líto, že musím takto opravit informaci Igora Olegoviče Gavrituchina (2005, 428, ris. 19: 7, 8, 9), patrně následek nedorozumění, které vzniklo z toho, že nadpodložní objekt 95, na jehož okraji byla přezka nalezena, byla vlastně jen jinak zabarvená vrstva v ornici, hustě prostoupená kamením z rozrušeného otopného zařízení (Klanica 1978, 60).

Je to unikátní ozdoba, která si zaslouží zvláštní pozornost, i když bohužel k ní nemůžeme uvést žádné doprovodné nálezy. A nejen to, k mutěnické přezce se nám dosud nepodařilo najít ani přesné analogie. To samozřejmě neznamená, že bychom vůbec neznali žádné podobné přezky.

Především je třeba upozornit na způsob v našem prostředí ojedinělý, jakým byla přezka uchycena ke koženému pruhu opasku. U nás se běžně upevňovaly kovové ozdoby k řemenům pomocí nýtů. Ne tak ozdoby provenience byzantské. V našem prostředí jsou výjimkou ještě tak zvané ptáčkovité záponky, součásti ceremoniálních opasků, kde najdeme tento zvláštní způsob připevňování. Na rubní straně přezky vidíme ploché tenké výstupky s otvory pro připevňování šitím. Mezi jihomoravskými bronzami je takový způsob uchycení vskutku unikátní, v byzantském Středozeří je naopak zcela běžný, stejně tak na předmětech, které se ze Středozeří dostávaly do střední a východní Evropy.

Nálezy přezek podobných mutěnickému exempláři zpracoval velmi podrobně již v padesátých letech maďarský badatel D. Csallány (Čallaň 1954; 1956). Hledal jsem v jeho textech marně přesnou definici, co je byzantská přezka. Informuje nás, možná to můžeme považovat za jakousi náhradu definice, že byzantský archeologický materiál, který publikuje, přineslo moře, mořské vlny vyvrhly za bouřlivého počasí přezky na pobřeží Istanbulu (Čallaň 1954, 126). Najdeme mezi nimi ozdoby nejrůznějších tvarů, jsou opravdu velmi rozličné, takže některé dokonce nemají ani ten známý výstpek k přišití. Mezi publikovanými kousky ovšem objevíme nejen nálezy z cařihradských pláží, ale také přezky

Obr. 123. Chotomel, Gomelská oblast, Bělorusko. Časně slovanské nálezy z hradiska a okolních sídlišť. 1 – železná šipka d. 14 cm (Kucharenko 1961, tab. 8: 1), 2 – železná šipka d. 10 cm (týž, tab. 8: 9), 3 – železná šipka d. 4,6 cm (týž, tab. 8: 13), 4 – železná šipka d. 10,5 cm (týž, tab. 9: 10), 5 – železná šipka d. 9 cm (týž, tab. 9: 9), 6 – železné udi-dlo d. 14,5 cm (týž, tab. 8: 17), 7 – železné kopí d. 13 cm (týž, tab. 8: 15), 8 – železné kopí d. 13 cm (týž, tab. 8: 16), 9 – železná přezka průměr 6,5 cm (týž, tab. 9: 12), 10 – stříbrná náušnice v. 5,5 cm (týž, tab. 8: 21), 11 – železný nůž d. 11 cm (týž, tab. 9: 2), 12 – železná radlice v. 11 cm (týž, tab. 9: 16), 13 – železná rybářská vidlice, „ost“ d. 8 cm (týž, tab. 9: 6), 14 – železné krojidlo, umístované na pluhu před radlicí, v. 27 cm (týž, tab. 9: 17), 15 – železná ploténka z pancíře, v. 16 cm (týž, tab. 8: 24), 16 – keramika v. 11 cm (týž, tab. 6, 14), 17 – keramika, průměr hrdla 15 cm (týž, tab. 6: 9), 18 – keramika, průměr hrdla 15 cm (týž, tab. 6: 8), 19 – keramika v. 25 cm (týž, tab. 6: 19), 20 – keramika v. 17 cm? (týž, 6: 24), 21 – keramika v. 18 cm (týž, tab. 6: 19), 22 – keramika v. 23 cm (týž, tab. 6: 12).

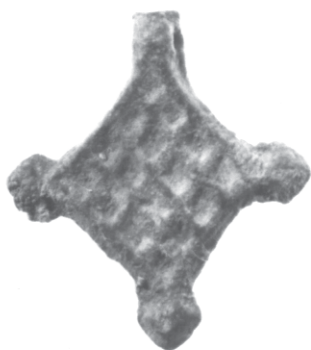

Foto 22. Mutěnice-Zbrod. Olověný křížek (660-87/75).

z Maďarska, Bulharska, Řecka, Turecka, z Egypta i z Krymu a můžeme k nim přiřadit jistě více než deset exemplářů z avarsko-slovanských hrobů na Slovensku (Profantová – Lutovský 1989, 61) slovenské nálezy nověji zpracoval V. Varsík (1992, 77–108) a také tři nálezy jihomoravské (Klanica 1986, 111, obr. 38: 2, 7), jeden z Prahy (Profantová – Lutovský 1989) a samozřejmě nesmíme zapomenout na řadu nálezů z Jadranu, Itálie, ze Španělska, mapa výskytu by ovšem byla přesnější. Dokonce existují merovejské přezky ze Švýcarska či z anglického Suffolku (Vierck 1976, Abb. 3), které byly byzantskými velmi silně a nesporně ovlivněny.

My však máme neskromné přání, určit možnosti datování mutěnické přezky. Ale při vši úctě k badatelům zasloužilým, kteří vypracovali typologii a z ní vycházející návazně i chronologii pojednávaných ozdob (Werner 1935; 1961; 1972; 1984; 1978–1979; 1986; Čallaň 1954), je jasné, že tudy naše cesta nevede. Již jsme si objasnili, že chronologie postavená na příznacích typologických ne vždy umožňuje potřebná řešení (Werner 1978–1979). Protože chybí přesné analogie, vyjdeme jen z celkového rázu mutěnické přezky. Abychom zabránili možným nedorozuměním, je nutno předem zdůraznit, že nevytváříme žádné typy – ani by to vzhledem k příliš velkým rozdílům mezi jednotlivými kusy nešlo –, takže hovoříme-li o přezkách podobných nálezům ve Středozemí, myslíme tím jen toto a nic více. Totéž platí pro přezky korintské, krymské, sicilské aj.

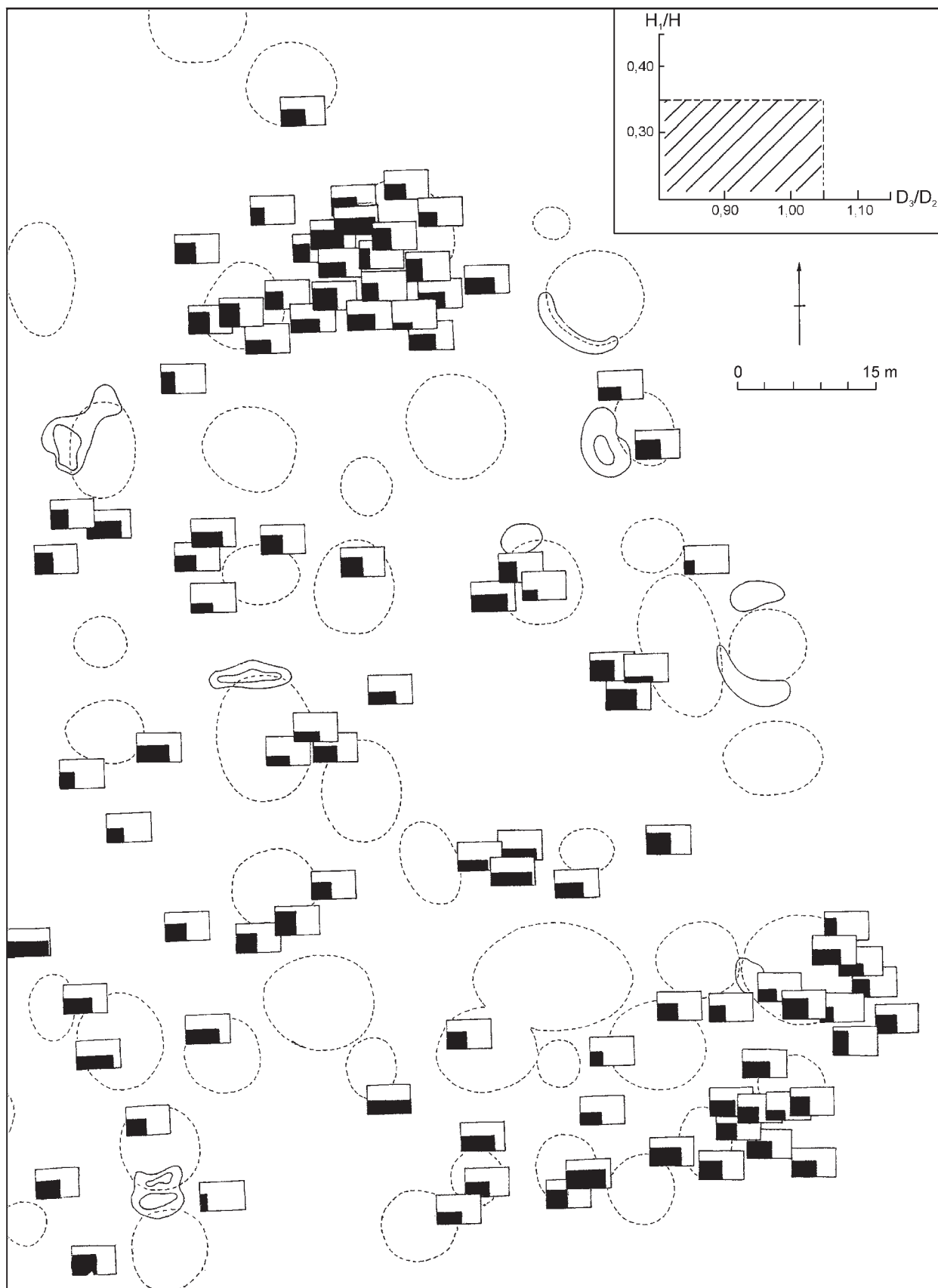
Vyjdeme z celků, v nichž se vyskytly přezky výrazně se co do tvaru neodlišující od mutěnické. Jako první se nabízí často diskutovaný nále z hrobu možná avarského, ale spíše slovanského žoldnéře v Korintu, který ani po smrti nehodlal pustit z ruky svoji kořist, ozdobu ženského kroje s kosočtverečnými závěsky z měděného plechu (Weinberg 1974, 520, obr. 5). Byla to velmi oblíbená a široce rozšířená ozdoba, v souborech spolu s ní často se vyskytují i plechové závěsky lichoběžníkovité, které se na Zbrodu našly v objektu 21 (obr. 22: 2, 3) a existují přijatelné argumenty pro jejich rámcové časové zařazení. Mrtvý v hrobě obloženém kamennými deskami byl v Korintu pohřben s mečem (Weinberg 1974, 516–519, obr. 1–4), který je možno spojovat s prostředím byzantským nejen podle vlastní lokalizace nálezu,

ale i podle některých náznaků v obdobných nálezech například na východním pobřeží Krymu (Makarova – Pletneva, red. 2003, 92, tab. 6: 18, 20). Dále měl pohřbený válečník u sebe železnou ocilku a nezdobený hrnec, oba předměty hradištního typu, a konečně litou bronzovou přezku. Některé detaily jako rámeček a jeho přechod k týlové destičce, prolamování a charakteristické tenké výstupky s otvory pro našítí spojují tento nále s přezkou na Zbrodu. Podle ne zcela zřetelných nálezových souvislostí hrobu s kamennými konstrukcemi v jeho okolí datuje americká badatelka Weinbergová slavný hrob záhadného bojovníka v Korintu na konec šestého a na počátek sedmého století (Weinberg 1974, 521).

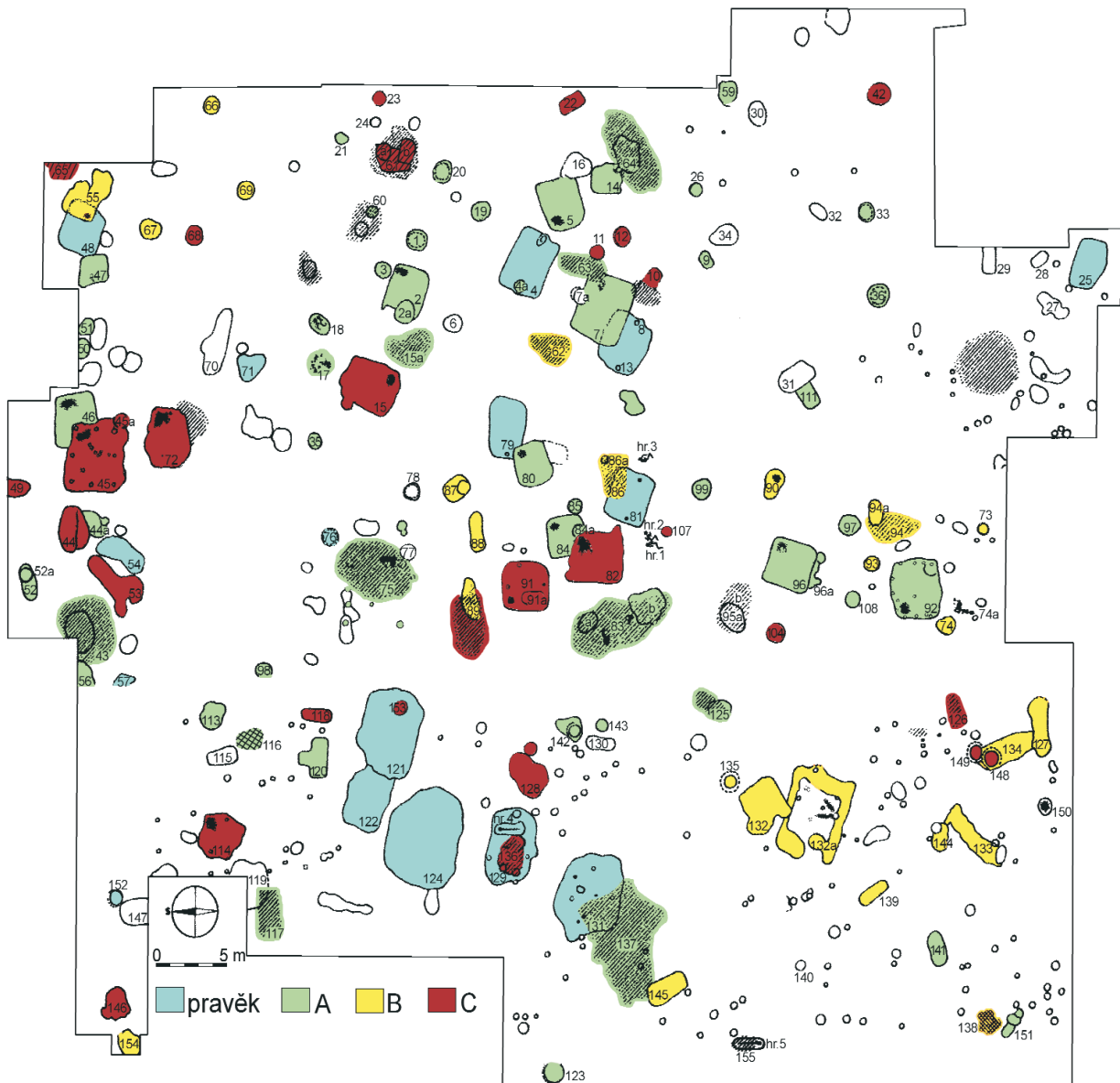
Další celek s přezkou, která má některé shodné rysy s ozdobou nalezenou na Zbrodě, pochází z hrobu 564 pohřebiště v Želovcích (Čilinská 1973, Taf. XCI). Přezka je pravděpodobně bronzová (obr. 122: 1) a s mutěnicou má shodný hlavní motiv i když obráceně umístěný. Vedle přezky pochází z hrobu nezdobená, ručně lepená nádoba analogická nálezu z Korintu, mírně zahnutá šavle s krátkou příčkou a příčně rýhovaná krátká plechová nákončí, která mají obdobu v žárovém hrobě mohyly 2 pohřebiště ve Skalici (Budínský – Krička 1959, tab. IX: 3). Bojovníci se šavlemi a s plechovými ozdobami opasků, bohužel v tomto případě ve zlomcích, reprezentují možná slovanský lid, který na jižní Moravu a jižní Slovensko pronikl z jihovýchodu kolem roku 680 spolu se svými vojenskými družinami. Jiná litá bronzová přezka, kterou by bylo možno přiřadit do skupiny kolem přezky ze Zbrodu, byla nalezena v hrobě 420 pohřebiště Devínska Nová Ves (obr. 122: 4). Bohužel doprovázel ji jen nůž, ale zbytky koňské kostry v hrobě naznačují, že hrob 420 patřil příslušníku vojenské družiny (Eisner 1952, 87).

Skupinu tvarově velmi rozličných přezek, které jsou předmětem našeho zájmu, označil kdysi Anatolij K. Ambroz (1971, 1, 119, obr. 6) jako přezky byzantských typů. Jejich rozšíření v oblasti severního pobřeží Černého moře souvisí s tím, že se ve druhé polovině sedmého století na jihozápadním Krymu přestávají používat velké spony „gótských“ typů a na jejich úkor velmi vzrůstají počty ozdob byzantských, často s křesťanskou symbolikou. Jde většinou o menší lité bronzové přezky, někdy označované jako typ Syrakusy. Rámeček těchto přezek je konstruován stejným způsobem, jaký vidíme u nálezu ze Zbrodu, je totiž litý v jednom kuse s týlovou destičkou a předem opatřen prolamovaným otvorem pro jazýček přezky (Ambroz 1971, 1, obr. 7: 2, 3, 4). Přezky typu Syrakusy se podle Ambroze objevují na Krymu ve druhé polovině století sedmého a udržují se v osmém století, přezky typu Korint (srv. Profantová – Lutovský 1989) jsou podle Ambroze charakteristické pro celé osmé století.

V poslední době se mutěnicou přezkou zabýval také I. O. Gavrituchin (2005, 460) v rámci své studie o komplexech KPT, které obsahovaly datovatelné předměty. Podle jeho názoru byla přezka z Mutěnic vyrobena v duchu byzantských tradic a její paralely hledá ve skupině přezek používaných v době „od poloviny 6.

Obr. 124. Přítluky. Plán „mohylníku“ s vyznačenými proporcemi nalezených popelnic. Podle schématu vpravo nahoře H_1/H = výška maximální výdutě/výška nádoby, D_3/D_2 = maximální výduť/průměr hrsla. Nádoby shodných proporcí tvoří skupiny. Čárkováním zakreslen obvod mohylového násypu.

Obr. 125. Mutěnice-Zbrod. Hlavní část sídliště Zbrod s rámcovým datováním objektů: A – 7. stol., B – 8. stol., C – 9. stol.

stol. až k prvním desetiletím 7. stol. a možná i o něco později“.

K dosavadním pokusům přesněji datovat nebo určit provenienci tohoto velmi významného nálezu bohužel nelze v současné chvíli nic podstatného dodat.

OSTATNÍ NÁLEZY

Olověný křížek (660-87/75)

Nález ze zemnice 15 znamenal velké překvapení. Ve výplni objektu byl nalezen kosočtverečný olověný křížek inv. č. 660-87/75 (obr. 17: 5, Foto 22). Dosud vzácné nálezy těchto křížků pocházely v našem prostředí výhradně jen z hrobů (Měřinský 1988, 122–145). Zemnice 15 patří k nejmladší fázi sídliště na Zbrodu v Mutěnicích, zároveň s některými dalšími objekty je tato část zaniklého sídliště datována do 9. a 10. století. Nejlépe datovatelným předmětem v zemnici je paradox-

ně samotný křížek. Jeho časové zařazení potvrzují ostatní předměty nalezené v zemnici 15, mimo keramiku jsou zde i další zajímavé nálezy (obr. 17). Pro datování jsou důležité také analogické nálezy z jiných lokalit. Jako zajímavost uvádím, že křížek analogický mutěnickému našli ukrajinští archeologové při výzkumu města Jur'jev jižně od Kyjeva (Toločko 1985, 40:15, přebal).

Mutěnickému podobný kosočtverečný křížek byl nalezen v dětském hrobě 467 při archeologickém výzkumu pohřebiště Dolní Věstonice vně opevněných areálů v trati „Na pískách“ (Poulik 1948–1950, 80–84, obr. 39a, 41a) se zajímavými doprovodnými nálezy, zbytky tepaného bronzového prstenu se širokým štítkem a vybičeným vzorem patřily jednomu z nich. Samotný náhrdelník vedle křížku obsahoval ještě řadu dalších velmi zajímavých předmětů, nemám na mysli jen korály, ale také křížky jiného typu, rovnoramenné, a hlavně je zde zvláštní ozdoba označená jako kaptorga. Všechno dosud uvedené naznačuje, že hrob 467 nepatřil k obyčejným, ale

spíše byl spojen s privilegovanou vrstvou (Ungerma 2005, 209–224). V Dolních Věstonicích „Na pískách“ obsahoval hrob 651 kosočtvererčný olovený křížek ve dvou exemplářích a část třetího. Dále byly nalezeny v hrobě tři bronzové kroužkové náušnice s uzlíky na obloučku, zlomky prstenu a gombíku. Pohřbenou vybavili ještě mědnými náušnicemi ozdobenými dutou trubičkou. (Měřínský 1988, 141) Z pohřebiště v trati Úlehly ve Velkých Bílovicích pochází z hrobu 68 další exemplář křížku, podobného nálezu v Mutěnicích. (Měřínský 1988, 122–145). Jistě není náhoda, že i v hrobě 68 byl doprovázen měděnou náušnicí ozdobenou dutou trubičkou. Konečně můžeme uvést zatím poslední příklad nálezu kosočtvererčného křížku v regionu Mikulčic, je to hrob 103 na prvním pohřebišti v Prušánkách a je mimořádně pozoruhodné, že i v tomto hrobě je kosočtvererčný křížek doprovázen náušnicemi s dutou trubičkou (Klanica 2006, tab. 33).

K datování náušnic ozdobených drobným závěskem ve tvaru mírně profilované trubičky lze na základě analýzy hrobových celků z Nechvalína a z Prušánek přičinit několik poznámek. Jde o ozdobu, která se nachází poměrně často, byla tedy oblíbena možná i proto, že asi nešlo o příliš drahou věc. Bohužel nálezy z uvedených lokalit nepřinesly potřebné poznatky k upřesnění datace. Jsou to však ozdoby vyskytující se v zajímavých souvislostech, nebývají v nejmladší skupině „hradištních“ hrobů. Pokud se týká chronologického určení objektu v Mutěnicích, tedy zemnice 15, je nutno konstatovat, že v jejím obsahu se předměty charakteristické pro 2. pol. 10. století nevyskytly, což v plném rozsahu potvrzuje datování Zdeňka Měřínského do období konce 9. až počátku 10. stol. (Měřínský 2006, 654), popř. i dále do průběhu 1. pol. 10. stol. (Měřínský 1988, 132).

Podle výsledků analýzy Z. Měřínského je možné interpretovat mřížování na kosočtvererčných křížcích jako abstraktní znázornění ukřížovaného Krista (Měřínský 1988, 126). Zdeněk Měřínský datuje používání kosočtvererčných olovených křížků do konce 9. století a dál avšak ne daleko do průběhu 10. století. Nálezy se koncentrují v oblasti dolního Pomoraví a Podyjí a odtud pokračují směrem západním do Waldviertelu až k Linci. Herwig Friesinger (1976, 55) křížky označuje jako „Taufgeschenke“ a jejich výskyt dává do spojitosti s působením západních misí.

Olovený křížek v zemnici z 9.–10. století je nepochybně z historického hlediska velmi cenným předmětem. Naznačuje, že křesťanství se šířilo již na počátku nejen v prostředí vládnoucí elity, ale také mezi lidem prostým.

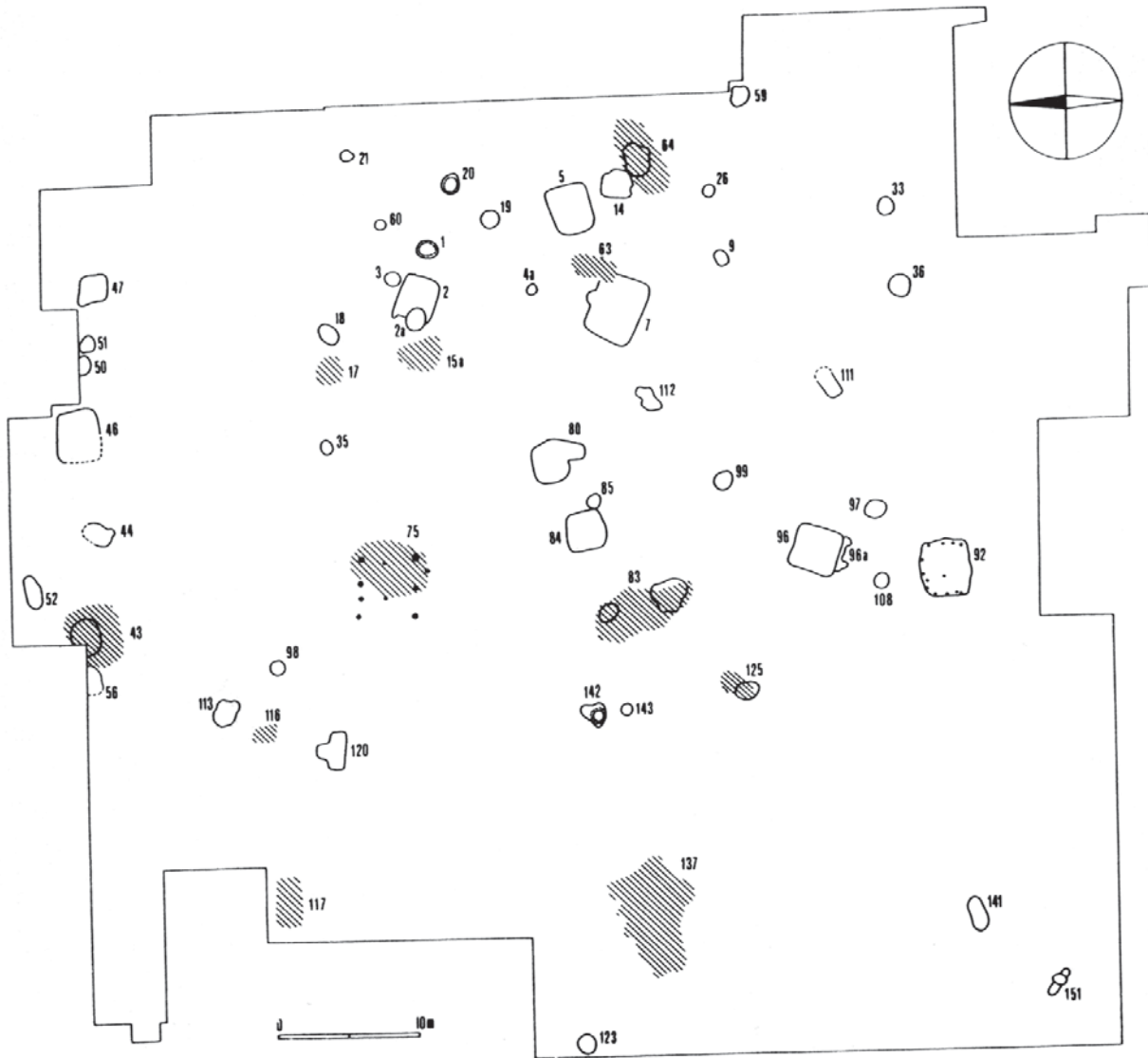
Z inventáře bojovníků

Nálezy předmětů spojených s jezdecko-bojovnickou složkou společenské stratifikace nejsou na Zbrodu příliš početné, i když se nemusí vždy jednat jen o ostruhu. Železná šipka se zpětnými háčky a s tordovaným dřívkem, opatřená tulejkou (660-180/75), ležela v hl. 30 cm severně od objektu 7. Obdobná (660-206/76) se našla při sondáži nad jižní částí sídliště v sondě N na 26. metru v hl.

45 cm. Podle tvaru je velmi pravděpodobné, že obě šipky patří k časné středověkému osídlení. Podobnou šipku známe z relativně dobře chronologicky zařazeného hrobového celku 74 pohřebiště v Charleville-Mézières (Périn 1996, 231, Abb. 165); podle spathy, dvoustranného hřebene, francisky, anga a dalších nálezu je celek datován do první čtvrtiny 6. století. Zatímco na Východě šipky s tulejkou a zpětnými háčky vůbec nepatřily do bojovnických toulců, ve středoevropském prostředí nejsou šipky s tulejkou, se zpětnými háčky a s tordovaným dřívkem nijak výjimečné. Například H. Ladenbauer-Orel uvádí z bavorského pohřebiště Linz-Zizlau nejméně osm hrobů, v nichž se šipky toho tvaru vyskytly (Ladenbauer – Orel 1960, Gr. 14, 17, 25, 42, 74, 99, 103, 141). Datování horní hranice výskytu se může opřít o nález dobře zachované stříbrné byzantské mince v hrobě 132, ražba okolo r. 630. H. Ladenbauer – Orel (1960, 85) se domnívá, že sledovaný hřbitov se používal během celého 7. stol., zároveň však upozorňuje na absenci nálezu z 8. stol. Nálezy tordovaných šipek s tulejkou a zpětnými háčky můžeme dále sledovat na některých slovanských hradištích v Polsku, například Szczaworyż, Naszacowice, přičemž jejich datování se opírá také o výsledky analýz citované vídeňské specialistky (Žaki 1974, 268–275). Velmi jsme zvažovali, zda by byla zdůvodnitelná také úvaha o případném datování mutěnických šipek až do nejpozdější „velkomoravské fáze“ sídliště. B. Dostál (1966, 73) sice ve své době spočítal, že šipky s tulejkami a se zpětnými háčky jsou tvarem, který představuje velkou většinu nálezu šipek v kostrových hrobech z 9. století na Moravě, ale nikde neuvádí znak nejcharakterističtější, kterým je tordování dřívku, takže pro datování mutěnických šipek nelze „velkomoravský“ materiál použít. Učiněný závěr potvrzuje materiál shromážděný I. L. Červinkou (1928, 193). Je zřejmé, že jako pravděpodobnější se jeví souvislost obou na Zbrodu nalezených šipek se starším obdobím existence sídliště.

Pozoruhodné jsou dvě železné průvlečky, připomínající částečně tvary s prodlouženým týlem, v luxusním provedení známé z nálezu blatnického (Benda 1963). První z nich (660-182/75) patří do vrstvy severně od objektu 44 a našla se v hloubce 35 cm. Druhá (660-183/75) pochází ze sondy v jižní části sídliště, ležela v hloubce 30 cm. Mutěnické kusy zřejmě měly jiný účel než ozdoby blatnické, bývají pokládány zpravidla za součásti dřevěných postranic uzdy. Najdou se také autoři, kteří tyto předměty interpretují jako úlomek horní části třmene (Žaki 1974, 275, obr. 226), je to však málo pravděpodobné, protože se tyto „úlomky“ vyskytují například v Mikulčicích ve větším počtu a všechny mají stejný tvar. Ať tak či jinak, přesnější datování v rámci období 8.–10. století je nejisté, protože v hrobových celcích se tyto věci nevyskytují.

Pokud je naše interpretace správná, pak by do této skupiny patřil ještě další železný úlomek z pojednávaného sídliště (660-181/75), nalezený 10 m ve směru JV od kraje obj. 92 ve čtverci 7 v hloubce 50 cm. Jde pravděpodobně o prostřední část uzdy, která podobně jako již uvedené předměty má poměrně široké datování v rámci

Obr. 125A. Mutěnice-Zbrod. Časně slovanské sídlištní objekty "fáze A" (Klanica 1986A, 148).

8.–10. století a patrně nebude možné chronologii upřesnit. Na tomto místě poznamenáváme, že spolu s nálezy ostruh v objektech 72 a 44 máme před sebou doklady v průběhu času se patrně měnících aktivit jezdecko-bojovnícké složky na sídlišti. Na Zbrodu totiž postrádáme, pokud se ostruh týká, exempláře s háčky a s očky.

Skutečné nálezy ostruh ze sídliště na Zbrodu pocházejí například ze zemnice 72 (obr. 47), kde doprovodná keramika vykazuje shodné rysy s materiálem označeným jako Mikulčice 2 (Klanica 1970B.). Skutečnost, že mutěnické ostruhy jsme podrobně nebo spíše velice podrobně probrali v publikaci o pohřebištích v Nechvalíně a v Prušánkách (Klanica 2006, 53–55), nás zbavuje povinnosti učinit tak na tomto místě. Zde jen souhrn. Pokud se týká datování, převážně se vyskytují v celcích starších, přibližně z první poloviny 9. stol. Zemnice 72 s kulem vždy uprostřed kratší stěny obsahovala dokonce celý pár ostruh, s nimi ve výplni převážně kosti skotu, tu a tam také doklady konzumace vepřového, ale v tomto

směru nejzajímavější kosti dropa a jestřába. Zbývá jen dodat, že v zemnici 72 se našla také kostěná hladidla, tradičně označovaná jako brusle.

Je zajímavé, že stejně jako v obj. 72 byly nalezeny spolu s ostruhou „brusle“ i v obj. 44, což byla patrně odpadní jáma. Také v její výplni převládaly kosti skotu a prasete. Časové zařazení objektu by mohlo být podobné jako obj. 72.

Ještě k předmětům nalezeným v kulturní vrstvě mimo objekty, které by mohly být – na rozdíl od nožů a dalších chronologicky nepřesvědčivých nálezů – možná relativně přesněji časově zařazené. Je to ocílka s esovitě složenými rameny (660-186/75). Byla objevena v tmavé vrstvě asi 15 cm nad podloží a není vyloučena určitá souvislost s výplní nepravidelných propojených jam, označených jako objekt 61. Nejde však o nálezy celek. Mezi zlomky keramiky z tohoto objektu se vyskytuje i materiál odpovídající keramice Mikulčice 3, například střep 660-2223/75 (obr. 39: 1). Tomu odpovídá hod-

nocení ocílek s esovitě složenými rameny v práci B. Dostála (1966, 88): tenkrát vyslovil názor, že patří do doby největšího rozmachu Velké Moravy s odvoláním na V. Hrubého (1955, 116–118). Ale Hrubý pokládal ocílky tohoto tvaru za starší, a přestože dnes je jiná situace a problémy staroměstské chronologie jsou dostatečně známé (srv. Klanica 2006, 115 a d.), v této záležitosti jsou argumenty Viléma Hrubého hodny respektu. Ocílky se složenými rameny zjistil totiž na Valách ve stratigraficky nejstarší skupince hrobů. Bohužel se tedy ukazuje, že ani tak zajímavý nález, jako je tato ocílka, nemůžeme zařadit pravděpodobně mezi chronologicky přesvědčivé a nelze ji plně využít pro historické hodnocení.

Železná násada hole

Ve východní polovině zásepu obj. 145 o rozm. 305 × 146 cm, což byla jedna z charakteristických korytovitých odpadních jam, se objevil zvláštní železný předmět (660-381/77, obr. 101: 1), dlouhý 23,5 cm. Má obdélníkový průřez, žádný hrot a je mírně prohnutý, se šikmými vrypy na povrchu. Svou tulejkou o průměru asi 2 cm byl původně nasazen asi na dřevěnou tyč. V objektu byla nalezena keramika vyráběná pomocí kruhu, zdobená vlnicemi a svazky rovnoběžných rýh, dále nůž a tordovaný závěsný kruh (obr. 101: 3) z dřevěné truhlice. V osteologickém materiálu z jámy výrazně převládaly podle určení Z. Kratochvíla kosti osla, koně a skotu, dále se zde vyskytly kosti ovce či kozy a drůbež. Pozůstatky prasete nebyly zjištěny.

Jugoslávská badatelka K. Simoni (1982) publikovala obdobný nástroj, jež pokládá za druh harpuny, mezi souborem železných předmětů z depotu v Nartském Novaku. Při jeho interpretaci můžeme uvažovat i o současných etnografických paralelách, kdy podobné předměty slouží jako kování zvláštní hole, používané poháněči oslů. Oslíci jsou, jak známo, zvířata sice obětavá a vytrvalá, leč někdy také velmi tvrdohlavá. Jakkoliv by se v souvislosti s výraznou převahou oslích kostí v obj. 145 zdála otázka určení popsaného železného předmětu

vyřešena, musíme v zájmu objektivního posouzení uvést ještě poznatky, které s takovou interpretací nejsou v souladu.

K velmi přesvědčivým v tomto směru patří objevy na sídlišťích východoslovanských. Předmětům obdobným nálezu mutěnickému se tam říká „pešňa“, což je mimochodem slovo s prastarým základem, označujícím nohu, šlapání. Například na nalezišti Lebedka na horním toku Oky vykopala T. N. Nikoľskaja (1957, 59, obr. 24: 2–3) hned dvě „pešně“ o délce 28 a 25 cm, které dává do souvislosti se zimním rybolovem a s potřebou rozbít ledový pokryv vodní hladiny (Nikoľskaja 1957, 63). S interpretací T. N. Nikoľské v plné míře souhlasil A. V. Kuza (1970, 136), který připomíná obdobný nález z hradiště Titčicha (Moskalenko 1965, 75). Masivní železnou „pešni“ uvádí G. S. Lebedev (1973, 74, obr. 23) ze zánikového horizontu hradiště u vesnice Gorodec pod Lugoj v Leningradské oblasti. Problém je však v tom, že mutěnický předmět se zdá být neostrý nebo přinejmenším se hrot špatně zachoval a nástroj na sekání ledu s absencí ostří by asi sotva mohl plnit svůj účel. Ruské nálezy jsem neviděl, srovnávat mohu jen na základě publikací.

Pokud se týká datování, je zřejmé, že předměty tohoto druhu jako opora pro chronologii nejsou vhodné. Udržují se velmi dlouho, v některých oblastech téměř do současnosti. Například vzpomínaný zánikový horizont hradiště Gorodec je podle nálezů zbraní vcelku spolehlivě ohraničen 12. a 13. stoletím (Lebedev 1973, 78). Hradiště Titčicha patří k romeňské kultuře 8.–10. stol. (Sedov 1982, 140) a sídliště Lebedka přibližně témuž období. Více nemůže k datování říci ani depot z Nartského Novaku, jenž sice mezi různými typy seker obsahoval i francisku (Simoni 1982, tab. 1: 1), přesto je podle mladších typů datován autorem publikace do 8.–10. stol. S ohledem na to, že sounáležitost předmětů k jednomu nálezovému celku není zcela bezpečně zjištěna, nemůžeme ani zde použít relativně dobře datované zbraně z Nartského Novaku k preciznějšímu časovému určení výskytu železné násady hole, než je doba 8.–10. stol.

ZÁVĚREČNÉ ÚVAHY

Rekonstrukce duchovní kultury je v zásadě možná, archeologické nálezy k tomu dávají určité předpoklady a možnosti, je však třeba respektovat s veškerou vážností specifické podmínky takového postupu.

První příklad, který uvedeme ze sídliště na Zbrodu, je poněkud atypický. Jedná se o jámu, ve které byla zjevně s velkou péčí uložena dvě asi dvouměsíční prasátka. Je to obj. 18 (obr. 20: 2). Vedle dvou pečlivě složených kostřiček zde byly ještě dva drobné, vlnovkou zdobené, hradíšní střepy. Mělká jáma byla situována asi dva metry SV od zemnice obj. 15 s časně slovanskou keramikou. Atypičnost popsaného objektu ve skutečnosti znamená, že můžeme uvést k tomuto jevu jen velmi málo analogií, někdy dokonce žádné. V tomto případě je doloženo obětování mladých prasat v severoněmeckém Gützkově bohu Svarožičovi (Profantová – Profant 2000, 10–181). Zatím se nepodařilo najít vysvětlení, proč byla prasátka takto uložena, takže interpretace tohoto jevu nebo rekonstrukce případných rituálů s tímto jevem spojených, to vše je velká neznámá.

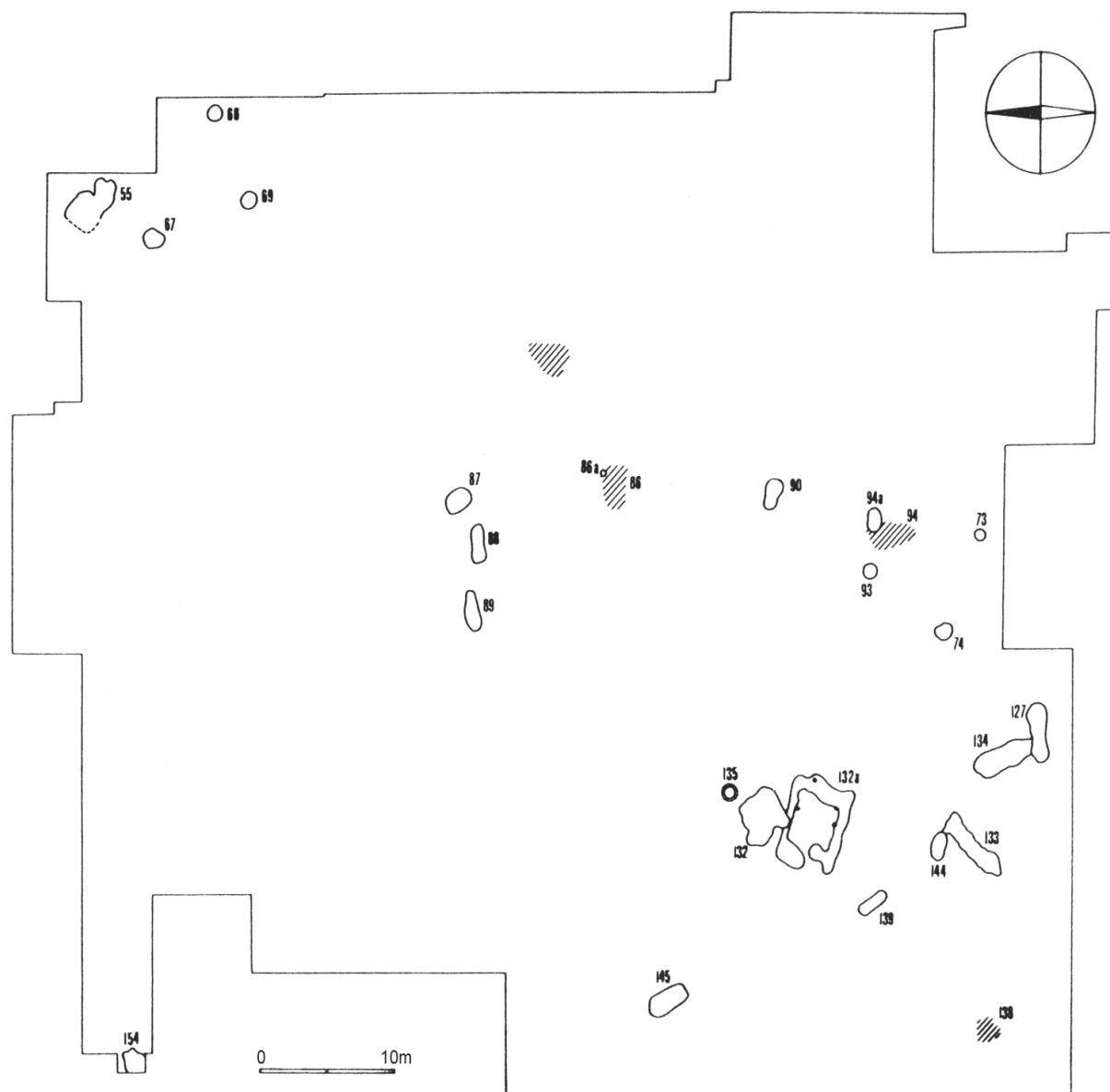
Jen šťastná náhoda někdy nechá hovořit archeologické prameny o jevech a jejich souvislostech na sídlišti, které i v době, kdy bylo plné živých lidí a jejich osudových zauzlení, nepatřily k obecně známým. To je příklad okrouhlé mělké jamky vyhloubené na sídlišti Zbrod asi šest metrů západně od vchodu do nadzemní, patrně srubové chaty, obj. 132a (obr. 91), kterou bychom mohli podle keramiky tvarů charakteristických v nedalekých Mikulčicích zejména pro typ I spojovat v tomto případě nejspíše s obdobím předvelkomoravským. Zmíněná jamka dostala označení obj. 140. Ležela v ní celá, téměř nepoškozená koňská lebka a úhledně složené dolní kosti dlouhých končetin, které byly pěkně vedle sebe srovnány na dno jamky, teprve na ně posazena lebka. Podle značného počtu dochovaných analogií můžeme obj. 140 interpretovat jako pozůstatek obětního rituálu, přičemž za zaznamenání stojí, že jámy s podobným obsahem byly až dosud uváděny především z prostředí germánského. Ostatně, zcela teoreticky, nemůžeme vyloučit laténské stáří objektu 140, který sice neobsahoval žádný datovatelný archeologický materiál, ale byl vzdálen pouhých patnáct metrů od první ze skupiny čtyř laténských zemnic s výrazným materiálem pozdně laténského zánikového horizontu.

V evropském prostředí je zvyk pohřbívání koní nebo ukládání jejich částí do země dosti častý v období po pádu Římské říše od 5. do 11. století. Od konce 5. až k polovině 6. stol. se vyskytují pohřby koní především v těch oblastech, kde časně merovejský kulturní a také politický okruh hraničil se sférou Slovanů – Durynsko, Čechy, Morava, Dolní Rakousko a západní část dnešního

Maďarska. Jen ojediněle se v uvedeném období hroby koní vyskytovaly v oblasti francké a alamanské (Müller-Wille 1970–1971, 186 ff.). Teprve od 7. stol. naznačují archeologické nálezy, že se tento zvláštní zvyk rozšířil v jižních zemích Německa; koně pohřbívali ve Vestfálsku, v Dolním Sasku, v Nizozemí v době karolínské. Je zajímavé, že velmi početné koňské pohřby se vyskytly na pohřebištích z doby vikingské na Islandu, přičemž se jednalo podle zoologického určení výlučně o jedince samčího pohlaví. Interpretaci koňských pohřbů, datovaných u nás rámcově do 8. - 10. stol., se zabýval Zdeněk Měřinský (2002, 561–564) s tím, že jde v případě koně o atribut významných slovanských bohů. Vedle Mikulčic uvádí rituální pohřby koní z Pohanska, Dol. Věstonic a z Nemilan na Olomoucku.

M. Müller-Wille (1970–1971, 188) míní, že na obětištích jsou nálezy koňských pozůstatků zastoupeny především v jižní Skandinávii. V pozdní době římské a stěhování národů byly v této oblasti ukládány do bažin a jezer také součásti koňských strojů, podobný nález pochází i z Mikulčic, kde byl odkryt při výzkumu sedimentů původního říčního koryta pod prvním kostelem. Většinou však byl obětován jen jistý výběr částí koňských trupů, převážně hlava a končetiny. Zda šlo o kůži zbavenou masa s ponechanými kostmi uvedených částí – s takovým zvykem se setkáváme u turkických a sibiřsko-altajských národů –, není z dochovaných pozůstatků zřejmé. Způsob složení končetin pod lebkou tomu jen málo nasvědčuje.

Důvody, které vedly k pohřbívání koní, zůstávají neznámé. Připomínají se ovšem některé novověké údaje o víře v koně jako zvířecí inkarnaci smrti či dokonce dábla (Genrich 1959, 30 ff.; Klanica 1997), souvislost s koňskými pohřby však není prokazatelná. Ole Klindt-Jensen (1967, 143–149) uvádí z naleziště Sorte Muld na dánském ostrově Bornholmu nález sídlištní jámy z pozdní doby římské či období stěhování národů, v níž byly končetiny a lebka koně složeny způsobem zcela obdobným mutěnickému nálezu. Analogií je však více, jak vyplývá ze soupisu M. Müllera-Wille (1970–1971, 232 ff.). O Klindt-Jensen v citovaném díle uvádí podobný nález z doby okolo zlomu letopočtu, zjištěný pod podlahou obj. 3 naleziště Verstervig, okr. Thisted v Dánsku. Často však chybí předměty umožňující časové určení. To platí o četných příkladech pohřbívání koní na okrajích slovanských pohřebišť, jak jsme v Mikulčicích byli svědky na pohřebišti Kostelisko, v Prušánkách, v Dolních Věstonicích na Pískách (Poulik 1948–1950, obr.123), koňské hroby v poloze nikoliv periferijní jsme zaznamenali v souvislosti s pohřebišťem u předkřesťanské ohrady na Klášteřisku a je zajímavé, že hrob koně s prasetem (?)

Obr. 125B. Mutěnice-Zbrod. Sídlištní objekty "fáze B" (Klanica 1986 A, 149).

se uvádí také ze sídliště v Přítlukách, kde byl nalezen údajně roku 1953. Dokladem je fotografie č. neg. 3758 v archivu AÚ Brno.

Zmiňujeme-li se o hrobech koní, jistě nemůžeme opomenout jejich poměrně výrazný výskyt na pohřebišti v západoslovenských Borovcích (Staššíková-Štukovská 2001, 376–379), i když autorka publikace v podstatě nepodává interpretaci tohoto jevu. Navíc ještě jde v Borovcích o jiný způsob „oběti“ než na sídlišti Zbrod u Mutěnic.

Což o to, jamka s částmi koňského těla přes všechny tajemné kultovní relace je přece jen (proti výhradám skeptiků) hmatatelným dokladem jistě ne standardního způsobu myšlení a její interpretace jako pozůstatku obětního rituálu patrně nemůže být provázána příliš silným vířením protiargumentů. Přiznám se, že si nejsem již tak docela jist, zda to bude platit také o problematice společenské organizace či sociální struktury skupiny lidí, kteří

bydleli v zemnicích s keramikou pražského typu.

Jistě se značnou pozorností sledovali specialisté v oblasti slovanské archeologie rozsahem ne příliš velký, ale obsahem významný příspěvek J. V. Barana (1999) na téma pokládané téměř již za mrtvé. Jde o slovanskou občinu, tedy námět, jenž po pravdě řečeno, nepatří u nás k nejfrekventovanějším. V materiálech velmi úspěšně organizovaného V. mezinárodního kongresu archeologů-slavistů, který se v Kyjevě konal ve dnech 18.–25. září roku 1985, jsme se mohli setkat se zajímavým příspěvkem, který na toto téma připravil na základě výsledků výzkumu časně slovanských sídlišť ve středním povodí Dněpru N. M. Kravčenko (1988, 126–134). Problematikou občiny se podrobně zabývala I. P. Rusanova (1976, 49–50) nejdříve v obecné rovině. Podle jejího názoru osady časného období ze 6.–7. stol. často byly situovány ve skupinách blízko sebe. Okolo vlastního Korčaku

napočítala Rusanova čtrnáct takových, téměř současných malých sídlišť. Taková „hnízda“ podle autorky odpovídají zahájenému procesu rozpadu velké rodové obcí, kdy se z ní vyčleňují nové velké rodiny, v nichž se zachovávala ekonomická a společenská jednota postavená na patronymii. Později pak společně s B. A. Timoščukem (Rusanova, Timoščuk 1984, 44–45) v souvislosti s analýzou výsledků vlastních výzkumů slovanského sídliště Kodyn, které v 5. až 8. století existovalo na řece Prut, přišla k závěru, že obyvatelé každého sídliště měli společné hospodářství, což podle ní dokládají na sídlišti Kodyn I objevené dvě zásobárny (Rusanova – Timoščuk 1984, 50), v jedné z nich – obj. 4 – byla zásobnicová jáma o průměru 60 cm a hloubce asi 85 cm. Druhou zásobárnu představoval objekt 18, zde ovšem do podlahy objektu zahloubeny tři velké jámy, největší z nich měla průměr ústí 1,9 metru a rozšířené ploché dno o průměru 2,3 m bylo 85 cm pod podlahou. Druhé dvě jámy byly menší. Úvahy nasměrované kdysi J. Kudrnáčem (1958, 233–252; 1962, 693–697; 1970; Donat 1980A, 80–83), zejména jeho upozornění na nezbytnost ponechání značné zásoby obilí pro umožnění příštího výsevu nás nutí k velké opatrnosti, pokud se týká odhadu velikosti zásob nutných pro přežití. I když postrádáme řadu potřebných údajů, například o velikosti spotřeby, i když neznáme počet obyvatel osady, podíl rostlinné a masité stravy na celkové výživě, rozsah a výnosy polí, přesto je vcelku zřejmé, že při Kudrnáčem (1962, 695) uváděné spotřebě 578 litrů obilí na roční výživu jedné osoby, i kdybychom počítali několikanásobně menší dávky, není možné přijmout závěry I. P. Rusanové. Na Zbrodě, jak jsme viděli, nebyly zásobnice ani v časně slovanských, ani ve velkomoravských chatách. Osamělá zemnice se zásobnicovou jámou uprostřed podlahy byla nalezena v poměrně značné vzdálenosti od prvního pohřebiště v Prušánkách, žádné jiné příklady nemáme k dispozici.

Tak bychom se postupně dostali přes českou občinu, zmiňovanou L. Niederlem (1953, 322), až třeba k občině doložené v díle A. Jiráska: „Lesy pak, pastvy, řeky a jezera byly občinou.“ (Bělič 1989, III, 595), což znamenalo, že byly společným vlastnictvím, kolektivně spravovaným a obdělávaným. Hospodářské, rodinné i náboženské aktivity se údajně v rámci obcí stále více formovaly upevňováním pokrevních vazeb společenstva kolem společného předka „rodu“ a vývoj pak pokračoval podle některých badatelů pravděpodobně od rodinné k teritoriální, sousedské formě organizace. Ani na Zbrodu, ani v Mikulčicích, ani jinde na jižní Moravě k takovému vývoji společenských vztahů přesvědčivé archeologické doklady nemáme k dispozici.

V závěrečných úvahách se v žádném případě nehodláme vyhýbat základnímu problému, který vyplynul z analýzy nálezového materiálu na Zbrodu. Je to problém datování časně středověké keramiky obecně a nejstarší slovanské keramiky zvláště (srv. Mierziński 2002, 7–82), což znamená také nové přístupy k řešení problému etnogeneze Slovanů. Bezpochyby je zde souvislost s otázkami používání typologické metody za situace, kdy se stále množí argumenty zpochybňující tezi, že na

počátku vývoje slovanské keramiky byly nádoby pražského typu. V této souvislosti je však zcela přirozené, když si uvědomíme, že nálezy z vesnice na Zbrodu mohou sice v určitých směrech inspirovat další směry badatelské práce, ale samy o sobě nejsou dostatečně úplné, aby mohly zodpovědět všechny otázky.

Možná pro některé až nepříjemný, ale zajisté konzistentní obraz současného stavu řešení problematiky vzniku Slovanů předložili P. Kaczanowski a M. Parczewski vydáním materiálů z konference o počátcích Slovanů, konané v Krakově koncem listopadu 2001 (Kaczanowski – Parczewski 2005) Tento obdivuhodný ediční čin (protože je znát, že byl velmi nákladný) upozorňuje na velmi vážnou situaci, která se začíná projevat ve studiu problematiky spojené s počátky Slovanů. Stále dokonalejší a také podrobnější typologicko-chronologické řady předmětů nesou v sobě symptomy krize, objevuje se bezradnost ve formulování závěrů, problémy v hodnocení přínosu studia materiální kultury. Mnozí polští archeologové dnes tvrdí, že až do 5. stol. žádné slovanské kmeny neměly svá sídla na území současného Polska, za pravlast Slovanů pokládají krajinu na středním Dněpru a naznačují, že v nedávném Polsku existovala určitá společenská objednávka, prostě že byli nuceni prezentovat svoji zemi jako odedávna slovanskou. Je vidět, že vlastní argumenty pokládají za rozhodující a zcela zapomněli na badatele, jako byl L. Niederle, od něhož rozhodující poznatky převzali. V tom ale není problém největší. Závěry těchto specialistů jsou v rozporu se studii lingvistickými a ostatně i s některými materiály archeologickými. Zdá se však, že to zatím ani nikomu příliš nevádí. Je to slepá ulička.

Nacházíme se v přelomovém období, ve kterém se rozhoduje, jak se bude dále vyvíjet zkoumání nejstarší slovanské kultury. Předložená publikace materiálu ze sídliště u Mutěnic by mohla být jedním z podkladů, které umožní v budoucnu zpracovat speciální studie místo dosavadních málo konkrétních a často velmi účelových přístupů. Nejsme ještě tak daleko, abychom podobně jako M. Petrussek (2007) s jeho obdivuhodným nadhledem charakterizovali společnost, která zde v 7.–8. století existovala, ale po dosažení určitého stupně zpracování i k tomu dospějeme.

Nadějí je konkrétní práce s nálezovým materiálem. Igor Olegovič Gavrituchin (2005, 403–461) shromáždil celky „pražské kultury“, které obsahovaly datovatelné předměty. Podle jeho názoru není správné určovat terminus post quem KPT na základě finálních dat existence kultur předcházejících. Jinak řečeno – konec předcházející kultury nemusí vždy automaticky určovat dolní časovou hranici KPT v daném regionu. Je samozřejmé, že uvažovat o změně absolutní chronologie je možné vždy jen na základě konkrétních doprovodných nálezů a v konkrétních geografických souvislostech. A následně je nutno posuzovat nejen samotné výsledky analýzy, ale kvalitu použitých argumentů.

Hlavně přítom archeologové nesmějí zapomínat na velmi důležitou věc: většina čtenářů současné jejich produkce zcela samozřejmě vnímá archeologii jako vědní

disciplínu pojednávající zejména o různých formách okrajů keramických nádob, o tom, zda jejich hrdla, samozřejmě těch nádob, byla mírně vyhnutá či naopak výrazně vyhnutá nebo – nedejbože – dokonce extrémně vyhnutá... Starosti o tvary okrajů dávné keramiky mohou být legitimní, pokud ovšem badatel nezůstane jen u tvaru nádob, pokud se nestanou cílem zkoumání.

Zdá se, že právě to je jedním z aspektů současného stavu hledání odpovědi na otázky, které si klademe v souvislosti se vznikem a s počátky Slovanů. Ale je zde ještě jiné hledisko, na které v poslední době poukazují někteří kolegové v Polsku. Mám na mysli například zamyšlení poznaňského kolegy Henryka Mamzera o tom, jak se dnes v archeologii projevuje problém etnicity (Mamzer 1999, 169–201), který podle Mamzera vyrůstá z řady otázek majících pro středoevropskou archeologii značný význam. Jde o to, ptá se Henryk Mamzer v návaznosti na generace badatelů před ním: Kdo byli tvůrci a nositelé materiálních pozůstatků odkrývaných archeology? A konkrétně, do jaké míry to byli moji příbuzní, táže se většina těch, kteří se o věc občansky zajímají.

Teze, že od pradávna sídlili v polských zemích předkové Slovanů, nebyla zdrojem žádného masového entuziasmu, zdůrazňuje Mamzer, ale pokud byla archeology povýšena na významné „disputační“ téma, pak to byli někteří archeologové němečtí a stalo se tak v souvislosti s jejich ideou životního prostoru, který je rozšiřován tlakem na východ. Ostatně je známo, že již J. Kostrzewski psal o „stopách pobytu družin germánských“ na území současného Polska, což nebyla podle Mamzera (1999, 171) žádná senzace, ale senzací už byla zpráva, že Biskupin nebyl slovanský, protože byl germánský! „Słowiański Biskupin, to naukowa legenda! Rozmowa z prof. Jerzym Kolendo, historykiem i archeologiem“ v časopise *Archeologia Żywa*, Nr. 1 (I) 1996, str. 3–8. Podobně se vyslovili i další polští badatelé, kteří navazovali na výsledky, k nimž již dříve dospěl zemřelý (roku 1995) Kazimierz Godłowski (1979). Podle J. Kolendy (zprostředkovaně, viz Mamzer 1999, 171) byla teze o slovanství Biskupina formulována v jiném klimatu ideologickém, vynuocováno bylo tenkrát hledání dokladů o odvěké přítomnosti Slovanů na území Polska. Dnes už to nikdo nevyučuje...

Na velmi úzké vazby mezi studiem počátečních osudů slovanských kmenů a politikou některých východoevropských zemí upozorňuje v nepřehlédnutelné monografii s mnoha zajímavými a na druhé straně také s mnohými kontroverzními názory Florin Curta (2001). Případná diskuse by však zacházela příliš daleko za rámec, daný naší studií o sídlišti na mutěnickém Zbrodu.

Již jsme měli příležitost vzpomenout K. Godłowského na předcházejících stránkách, kde jsme se zabývali nejstaršími archeologickými doklady pobytu slovanských kmenů v našich zemích, a tedy i problematikou slovanské etnogeneze. Jeho první formulace (Godłowski 1979), že krystalizace slovanské kultury, jak ji můžeme sledovat v archeologických materiálech, byla dovršena „na rozlehlém území od úpatí východních Karpat až po

řeku Pripjat a na levobřeží středního toku Dněpru“, doznala o sedm let později jistou změnu: „V první polovině I. tisíciletí se nacházeli (Slované) ve východní Evropě, nejpravděpodobněji především v horním a možná také částečně ve středním Podněpří“ (Godłowski 1986, 45).

A. Krzemińska reagovala v dením tisku na diskusi velmi svérázně: „Když už i staroruský stát Rurikovců vytvořili germánští Varjagové, pročpak by měl germánský živel minout akorát Polsko?“ To by mohlo být vyjádření kohokoliv, jen ne profesionálního, myslím seriózního – historika. Ale to už bychom se více přibližovali folkloru.

Zato nezvykle ostře reagoval na Godłowského názory, prezentované Michalem Parczewskim, z pohledu jazykovědce Witold Mańczak (1999, 291–292), který je odsoudil s nevídaně šíravou ironií.

Na již zmíněné mezinárodní konferenci „Archeologie o počátcích Slovanů“ Henryk Mamzer přednesl referát víceméně teoretického obsahu „Archeologická kultura jako interpretační celek“. Diskuse byla řízena k návrhu M. Parczewského, aby archeologie zavedla termín „komunikační společnost“ (Kaczanowski – Parczewski 2005, 64). Pokud se týká W. Mańczaka, jeho referát nenajdeme ve velmi obsáhlých materiálech z konference, mohl vystoupit a také vystoupil v diskusi. V závěrečném hodnocení, které přednesl W. Szymański, byl původ polských hydronymů prohlášen za nejasný, ale jinak bychom v jeho textu jasné stanovisko hledali velmi obtížně. Což je při tak kontroverzní konferenci vcelku pochopitelné. Mohu jen uzavřít, že většina polských badatelů se přihlásila k dědictví Kazimíra Godłowského.

Listujeme-li velmi objemným sborníkem z krakovské konference, pak vidíme, že editoři pečlivě vybírali autory a jejich argumenty, aby nebyly v rozporu s myšlenkami téměř beatifikovaného Godłowského. Zdálo by se, že odsoudili k zapomenutí L. Niederla a všechny ostatní, kteří dnes nejsou přesvědčeni o kyjevské kolébce Slovanů, před Dněprem preferují Vislu a mají na slovanskou etnogenezi odlišný názor než organizátoři setkání. To však jistě neznamená, že autor má k dispozici argumenty pro lokalizaci slovanské „pravlasti“ někde na Visle, nicméně fakta, která do odborné literatury uvedl L. Niederle (1953, zde shromážděné argumenty, publikované od poč. 20. stol.) dosud nikdo nevyvrátil. Ale diskusi je možné omezit jen na jedné konferenci, bude zajisté volně pokračovat.

A nakonec téma, které většina čtenářů pravděpodobně na tomto místě očekává, tedy závěrečné úvahy o osudech lidí, kteří před mnoha sty lety spojili svůj život se sídlištem, dnes označovaným jako Zbrod. Autor připouští, že slovo sídliště může evokovat pro někoho málo vzhlednou „louku plnou paneláků“, ale sympatický termín „osada“ je údajně již pevně obsazen specialisty, kteří se zabývají závěrečnou fází středověkého osídlení.

Výsledky tři roky trvajícího odkrývání umožňují studovat plochu, kterou pokládáme za hlavní část sídliště, není to bohužel zcela jisté, podle názoru autora však dostatečně pravděpodobné. Povrchové sběry i sondáže

ukázaly nejvyšší koncentraci nálezů již před zahájením odkryvů v místech, která se stala posléze východní částí zkoumané plochy. Ověřených poznatků je však stále velký nedostatek, takže naše úvahy se budou opět pohybovat, bohužel častěji než bychom chtěli, na velmi tenkém ledě dohadů.

Zdá se, že sídlištní objekty, které obsahovaly převážně nezdobenou, v ruce hnětenou keramiku o jejímž časně slovanském rázu vcelku nejsou vážné pochybnosti, tvoří v této části sídliště jakýsi náznak půlkruhu (obr. 125A). Jde o zemnice, které dostaly čísla objektů 14, 5, 7, 2 (dost vybočuje z řady, ale možná k nim skutečně patří), 80, 84, 96, 92, tedy osm obydlí kolem relativně volné plochy jižně od popsaného půlkruhu. Na této ploše zaujmou jen obilní jámy 36, 33, 26. Jiná skupinka objektů s podobnou charakteristikou kulturní výplně – avšak mimo hypotetický půlkruh zemnic – se nachází při severním okraji zkoumané plochy, nejvýznamnější z nich jsou opět zemnice – 46, 47, v sondě na západním okraji sídliště byla prozkoumána ještě zemnice 38, zdá se, že zůstala na samotě. Celkem tedy máme jedenáct zemnic s danou kulturní charakteristikou, i když je třeba upozornit, že nálezové spektrum keramiky není ve zmíněných objektech zcela totožné (Klanica 1986A, 148).

Druhá „fáze B“ ale nemůže být skutečná, protože ji reprezentuje jen jeden jediný obytný objekt, nadpodloží 132a (obr. 125B). Jde o vrstvu mezi podložím a povrchem, do které se v jižní části otiskl půdorys objektu patrně srubové konstrukce. Bohužel ani poměrně málopočetný nálezový soubor vztahující se k objektu nijak mimořádně nevystupuje z časně slovanského materiálu.

Zato poslední skupina objektů, nebo „třetí fáze“, dala se takto nazvat, je poměrně výrazná, po všech stránkách. Její jádro představuje na Zbrodu šest zemnic s keramikou mikulčického typu 3, například v obj. 15 s litým kosočtverečným křížkem mají okrajové střepy prožlabené okraje. Prožlabené okraje se našly na Zbrodu

také v zemnici 45 (obr. 36: 14), dále v zemnici 72 (obr. 51: 20) i v obj. 82 (obr. 59: 1), což byla rovněž zemnice, nevyskytly se však v zemnici 114, přesto podle keramiky pravděpodobně objekt k předešlým rámcově náleží. Čtyři zemnice této skupiny jsou v terénu umístěny tak blízko sebe, že v případě dvou dvojic (45 a 72, 82 a 91) činí vzdálenost mezi okraji zemnic na nejužším místě 90–115 cm. Autor se domnívá, že na sídlišti byl dostatek místa, dvojice zemnic by asi jen se značnými obtížemi mohly existovat současně tak těsně vedle sebe. A navíc – nebyl důvod. Ještě informace k mikulčickým analogiím, jedná se jen o keramiku, zemnice prokazatelně obytné na hradišti v Mikulčicích neznáme.

Z toho, co bylo uvedeno, vyplývá snad, že na Zbrodu existovalo rozsáhlejší časně slovanské sídliště, jedenáct zemnic není tak malý počet. Časově zařazení do 7. století umožňuje jediný relativně uspokojivě datovatelný předmět, nalezený v Mutěnicích na Zbrodu – plechový závěsek. Jediné obydlí, které by bylo možno pokládat za reprezentanta „druhé fáze“ nepředstavuje žádné sídliště, dokonce ani v tom případě, kdy k tomuto objektu připojíme ještě okolní jámy. Také soubor keramiky z těchto objektů, v němž se vzácně vyskytují kusy podobné předvelkomoravským mikulčickým (např. obr. 92: 7) není nijak zvláště výrazný.

Pokud se týká třetí skupiny zemnic, pravděpodobně nebyly používány všechny současně a patřily asi různým sídlištním systémům z 9.–10. století. Škoda jen, že jsme tenkrát nemohli prozkoumat na Zbrodu větší plochu ...

Ke skutečnému, k opravdovému zamyšlení nad osudy nám blízkých krajů uprostřed evropského kontinentu se dostáváme jen ve vzácných chvílkách inspirací (Čaplovič 1995, 7–14) a je to cesta, na kterou se každý z nás musí vydat sám, aby nebyl příliš rozptylován.

V tomto okamžiku opouští čtenáře – ač nerad – také autor. Dobrodružství poznání je však nekonečné.

LITERATURA*

- ÅBERG, N. 1922: Die Franken und Westgoten in der Völkerwanderungszeit. Uppsala.
- ADAMIKOWA, H. 1975-1979: Wczesnośredniowieczne cmentarzyska ciałopalne Słowian na terenie Polski 1–2, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk.
- AJBABIN, A. I. 1988: Chronologija pal'čatych i zoomorfnych fibul dneprovskogo tipa iz Kryma. Trudy Kyjev, t. 4., sek. 1, 5–9.
- AMBROS, C. 1980: Zvieracie prílohy na pohrebiskách 7.–8. storočia na Slovensku. Zborník Sofia, 5–10.
- AMBROZ, A. K. 1971: Problemy rannesrednevekovej chronologii vostočnoj Evropy. SA 2, 96–123. SA 3, 106–132.
- AMENT, H. 1976: Chronologische Untersuchungen an fränkischen Gräberfeldern der jüngeren Merowingerzeit im Rheinland. Bericht RGK 57, 285–336.
- AULICH, V. V. 1963: Slavjanskoje poselenije u s. Ripneva (Ripnev 1), L'vovskaja obl. MIA Moskva 108, 366–381.
- AULICH, V. V. 1972: Zimnivs'ke gorodišče. Kyjev.
- AVENARIUS, A. 1992: Byzantská kultúra v slovanskom prostredí v VI.–XII. stol'. K problému recepcie a transformácie. Bratislava.
- BABIĆ, B. 1972: Crepulja, crepna, podnica – posebno značajan oslonac za atribuciju srednjevekovnih arheoloških nalazišta Balkanskog poluostrova Slovenima poreklom sa Istoka. In: Materiali IX Simpozijum Srednjevekovne sekcije Arheološkog društva Jugoslavije, Prilep 1970, 101–124.
- BABIĆ, B. 1986: Materijalnata kultura na makedonskite sloveni vo svetlinata na archeološkite istraživanja vo Prilep. Prilep.
- BABIĆ, B. 1997: Sloveni severno i zapadno od Dunava. Trudy Moskva, t.1. 7–20.
- BACH, H. – DUŠEK, S. 1971: Slaven in Thüringen. Weimar.
- BÁLINT, Cs. 1984: O datirovke central'no- i vostočnojeuropejskich stepnych drevnostej rannego srednevekov'ja. Interaktionen, 17–26.
- BÁLINT, Cs. 1989: Die Archäologie der Steppe: Wien – Köln.
- BARAN, J. V. 1999: Slov'jans'ka obščina. In: Problemy pochodžennja ta istoričnogo rozvitku slov'jan. Kyjev – Lvov, 176–183.
- BARAN, V. D. 1968: Nekotoryje itogi izučennja ranneslavjanskich drevnostej verchnego Podnestrovja i zapadnoj Volyni. AR 20, 583–593.
- BARAN, V. D. 1972: Ranni slov'jani miž Dnistrom i Pripjattju. Kyjev.
- BARAN, V. D. 1978: Slavjane v seredine I tysjačeletija n. e. In: Problemy etnogeneza slavjan. Kyjev, 5–38.
- BARAN, V. D. 1981: Černjachivs'ka kultura. Kyjev.
- BARAN, V. D. (Editor) 1985: Etnokul'turnaja karta territoriji Ukrajinskoj SSR v I tys. n. e. Kyjev.
- BARAN, V. D. 1987: Rannesrednevekovyje drevnosti slavjan jugovostočnoj Evropy. Trudy Kyjev, t. 1., 52–66.
- BARAN, V. D. 1997: Venedi, Sklavini ta Anti u svitli archeologičnih džerel. Trudy Moskva t. 1, 154–165.
- BARAN, V. D. 1998: Pražskaja kul'tura Podnestrov'ja (po materialam poselenij u s. Raškov). Kyjev.
- BARAN, V. D. 2004: Poselennja praz'ko-korčac'koji ta rajkovec'koji kul'tur bilja s. Raškova, na seredn'omu Dnistri. In: Fusek, G. (Red.) 2004, Zborník na počest' Dariny Bialekovej, 35–39.
- BARAN, V. D. – KARČINA, L. J. – NEKRASOVA, A. N. 1979: Ranneslavjanskoje poselenije u s. Raškov. In: Archeologičeskije otkrytija 1978 g., 294–295.
- BARAN, V. D. – KOZAK, D. N. – TERPILOVSKIJ, R. V. 1991: Pochoždennja slov'jan. Kyjev.
- BARKÓCZI, L. 1968: A 6th century cemetery from Keszthely-Fenekpuszta. AAHung 20, 275–311.
- BARTHEL, H.-J. – TEICHERT, M. 1981: Untersuchungen an Tierknochen aus mittelalterlichen Siedlungen. Museum für Ur- u. Frühgeschichte, Weimar. Beiträge zur Archaeozoologie 1, 39–100.
- BARTOŠKOVÁ, A. 1986: Slovanské depoty železných předmětů v Československu. Studie Brno 13/2.
- BARTOŠKOVÁ, A. – STLOUKAL, M. 1985: Žabník – slovanské pohřebiště v zázemí mikulčického hradiště. ČNM řada přírodovědná 154, 3–4, 153–154.

*) V seznamu literatury jsou uvedeny v plném znění publikace citované v předcházejícím textu a také další literatura, která se vztahuje k problematice nejstarších Slovanů.

- BAŠTA, J. – BAŠTOVÁ, D. 1988: K problematice počátků a vývoje slovanských hradišť v západních Čechách. *Studia Mediaevalia Pragensia* I, 9–31.
- BĚLIČ, J. (Editor.) 1989: *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha
- BELOŠEVIĆ, J. 1972: Die ersten slawischen Urnengräber auf dem Gebiete Jugoslawiens aus dem Dorfe Kašić bei Zadar. *BS* 1, 73–86.
- BELOŠEVIĆ, J. 1980: *Materijalna kultura Hrvata od VII do IX stoljeća*. Zagreb.
- BENDA, K. 1963: Karolinská složka blatnického nálezu. *SIA* 11, 200–210.
- BENECKE, N. 1986–1987: Die Fischreste aus einer frühmittelalterlichen Siedlung bei Menzlin, Kr. Anklam. *Boden-
denkmalpflege in Mecklenburg* 34, 225–239.
- BÉREŠ, J. 1985: Keramika na tzv. avarských pohrebiskách a sídliskách zo 7.–8. stor. na Slovensku. *SIA* 33, 15–70.
- BEREZOVEC, D. T. 1952: Chariv'skij skarb. *Archeologija* Kyjev 6, 109–119.
- BEREZOVEC, D. T. 1963: Poselenija uličej na reke Tjasmine. *MIA Moskva* 108, 145–208.
- BERSU, G. – WILSON, D. M. 1966: Three Viking Graves in the Isle of Man. *The Society for Medieval Archeology. Monograph. series* 1.
- BIALEKOVÁ, D. 1961: Príspevok k štúdiu počiatkov slovanského osídlenia na juhozápadnom Slovensku. *ŠZ* 6, 123–128.
- BIALEKOVÁ, D. 1962: Nové včasnosclovanské nálezy z juhozápadného Slovenska. *SIA* 10, 97–148.
- BIALEKOVÁ, D. 1968: Zur Datierung der oberen Grenze des Prager Typus in der Südwestslowakei. *AR* 20, 619–625.
- BIALEKOVÁ, D. 1979: Náčrt demografického obrazu v Pobedime v 6.–12. storočí. In: *Aktuálne otázky výskumu slovanských populácií na území Československa*, 60–65.
- BIALEKOVÁ, D. 1993: Expansion der Slawen nach Mitteleuropa und ihre Spiegelung im Bestattungsritus. *ActBrat*, t. 4, 43–48
- BLÁHA, J. 1988: Předběžná zpráva o objevu předvelkomoravského ústředí v Olomouci. *AH* 13, 155–170.
- BÓNA, I. 1968: Abriß der Siedlungsgeschichte Ungarns im 5.–7. Jahrhundert und die Awarensiedlungen von Dunaujváros. *AR* 20, 605–618, 701–702.
- BÓNA, I. 1971: Ein Vierteljahrhundert Völkerwanderungsforschung in Ungarn. 1945-1969. *AAHung* 23, 256–336.
- BORKOVSKÝ, I. 1940: Staroslovanská keramika ve střední Evropě. *Studie k počátkům slovanské kultury*. Praha
- BORODOVSKIJ, A. 2001: Frühmittelalterliche Prunkbestattungen von Kindern am Oberen Ob. Sibirien. *Eurasia Antiqua, Zeitschrift für Archäologie Eurasiens*, Berlin, 7, 569–584.
- BOTT, H. 1952: *Bajuwarischer Schmuck der Agilolfingerzeit*. München.
- BOUZEK, J. 1971: Slovanské pohřebiště v Olympii. *AR* 23, 99–101.
- BRACHMANN, H.-J. 1978: *Slawische Stämme an Elbe und Saale. Schriften zur Ur- u. Frühgeschichte* 32. Berlin.
- BRACHMANN, H.-J. 1979: *Historische und kulturelle Beziehungen der Sorben zu Böhmen und Mähren. Rapports Bratislava* 1, 117–124.
- BRACHMANN, H.-J. 1983: Die Funde der Gruppe des Prager Typs in der DDR und ihre Stellung im Rahmen der frühslawischen Besiedlung dieses Gebietes. *SIAnt* 29, 23–64.
- BRACHMANN, H.-J. 1986: Slawen an der östlichen Peripherie des fränkischen Reiches. *Beobachtungen zum sozialen und ethnischen Ausgleich im Feudalisierungsprozess. Zbornik Babić* 59–66.
- BRACHMANN, H.-J. – VOGT, H.-J. (Ed.) 1992: *Mensch und Umwelt. Studien zu Siedlungsausgriff und Landesausbau in Ur- und Frühgeschichte*. Berlin.
- BRAJČEVSKAJA, A. T. 1955: Izučeniye slavyanskich pamjatnikov Nadporož'ja. *KSIA Kyjev* 4, 30–31.
- BRAJČEVSKIJ, M. J. 1950: Archeologični materiali do živčennja kultury schidnoslov'jans'kich plemen VI–VIII st. *Archeologija Kyjev* 4, 14–39.
- BRAJČEVSKIJ, M. 1952: K voprosu o genetičeskich svyjazach juvelirnogo remesla Antov i Kijevskoj Rusi. *KSIA Kyjev* 2, 43–49,
- BRATHER, S. 2004: Untersuchungen früh- und hochmittelalterlicher Keramik im südwestlichen Ostseeraum. *Methodische Perspektiven und Probleme*. In: Fusek, G. (red.): *Zborník na počesť Dariny Bialekovej*, 43–52.
- BUBENÍK, J. 1972: Staroslovanské sídliště v Kadani. *AR* 24, 373–386.
- BUBENÍK, J. 1977: Na okraj několika starších starohradištních nálezů ze severozápadních Čech. *AR* 29, 87–88.
- BUBENÍK, J. 1979: Nový nález časně slovanské keramiky z Podkrušnohoří a otázka tzv. zdobeného pražského typu. *PA* 31, 151–162.
- BUBENÍK, J. 1988: K časně slovanským nálezům v exponovaných polohách na území Čech. *PA* 79, 183–198.
- BUBENÍK, J. 1994: K problémům periodizace a chronologie staršího úseku vývoje raně středověké hmotné kultury v Čechách. *AR* 46, 54–64.
- BUBENÍK, J. – PLEINEROVÁ, I. – PROFANTOVÁ, N. 1998: Od počátku hradišť k počátkům přemyslovského státu. *PA* 89, 104–145.
- BUČÍKOVÁ, E. 1985: Keltské kostrové pohrebisko v Nechalíně. *ŠZ* 21, 137–186.
- BUDINSKÝ-KRIČKA, V. 1958: O pogrebal'nom obrjade slavyanskich kurganov v Slovakii. *AACarp* 1, 60–70.
- BUDINSKÝ-KRIČKA, V. 1959: Slovanské mohyly v Skalici. *Archaeologica Slovaca Fontes* 2, Bratislava.

- BUDINSKÝ-KRIČKA, V. 1961: Slovanské osídlenie na severovýchodnom Slovensku. SIA 9, 347–390.
- BUDINSKÝ-KRIČKA, V. 1980: Král'ovský Chlmec. Záchranný výskum na slovanskom mohylníku, *Materialia Archaeologica Slovaca* 2, Nitra.
- BUDINSKÝ-KRIČKA, V. 1990: Novyje materialy dlja izučeniija drevneslavjanskoj keramiky na poselenijach vostočnoj Slovakiji. SIA 38, 89–146.
- CAPELLE, T. 1968: Das Fränkische Reich und der Wikingsche Norden. In: Sveagold und Wikingerschmuck, Ausstellungskataloge RGZM 3, 199–208.
- CAPELLE, T. – JANKUHN, H. – VOELKEL, G. 1962: Probegrabung auf einer slawischen Siedlung bei Rebenstorf, Kreis Lüchow-Dannenberg. *Nachrichten aus Niedersachsens Urgeschichte* 31, 58–108.
- COBLENZ, W. 1988: Eine slawische Siedlung in Nimschütz bei Bautzen nahe der altsorbischen Burg „Lubasschanze“ Niedergurig. *Archäologische Feldforschungen in Sachsen*, 327–330.
- COMŞA, M. 1982: Östliche Elemente im Karpaten-Balkan-Raum im 7.–8. Jh. *Beiträge zur Ur- u. Frühgeschichte*, Berlin 2, 11–40.
- COMŞA, M. 1984: Bemerkungen über die Beziehungen zwischen den Awaren und Slawen im 6.–7. Jahrhundert. In: *Interaktionen*, 63–74.
- CURTA, F. 2001: *The making of the slavs. History and Archeology of the Lower Danube Region, c. 500-700*. Cambridge.
- ČALLAŇ (Csallány), D. 1954: Pamjatniki vizantijskogo metalloobratyvajuščego iskusstva I, *AAHung* 2, 311–348.
- ČALLAŇ (Csallány), D. 1956: Pamjatniki vizantijskogo metalloobratyvajuščego iskusstva 2, *AAHung* 4, 261–291.
- CSALLÁNY, D. 1961: Archäologische Denkmäler der Gepiden im Mitteldonaubecken (454–568 u. Z.), *Archaeologia Hungarica* 38, Budapest.
- ČAPLOVIČ, P. 1965: Včasnostredoveké pohrebisko a sídlisko v Hurbanove. SIA 13, 237–247.
- ČAPLOVIČ, D. 1997: Central Europe in the 8th–10th Centuries. In: *Central Europe in 8th–10th Centuries. International Scientific Conference, Bratislava, October 2.–4. 1995*, Ed. D. Čaplovič, J. Doruľa, Bratislava, 7–14.
- ČERVINKA, I. L. 1928: Slované na Moravě a říše Velkomoravská. Brno.
- ČERVINKA, I. L. 1933: Kyjovsko a Žďánsko v pravěku. Archeologické nálezy a osídlení. In: *Na našem Slovácku* 1.
- ČILINSKÁ, Z. 1966: Slawisch-awarisches Gräberfeld in Nové Zámky. Bratislava.
- ČILINSKÁ, Z. 1973: Frühmittelalterliches Gräberfeld in Želovce. Bratislava.
- ČILINSKÁ, Z. 1975: Frauenschmuck aus dem 7.–8. Jh. im Karpatenbecken. SIA 23, 63–96.
- ČILINSKÁ, Z. 1989–1990: K otázke príchodu Antov na stredný Dunaj. *SbPFFUB E* 34–35, 19–25.
- ČIŽMÁŘ, M. – GEISLEROVÁ, K. – RAKOVSKÝ, I. 1985: Pohřebiště z doby stěhování národů ve Strachotíně. *PA* 76, 285–307.
- DAŔBROWSKA, E. 1984: Skarb ozdób brązowych na stanowisku 62A w Nowej Hucie-Mogile. *AP* 29, 351–369.
- DAIM, F. 1987: Das awarische Gräberfeld von Leobersdorf, NÖ. Wien.
- DAIM, F. 1994: Zur nachgedrehten Keramik aus dem awarischen Gräberfeld von Mödling-An der Goldenen Stiege. *Internationale Tagungen in Mikulčice* 1, 29–52.
- DANILENKO, V. M. 1976: Piznozarusinecki pam'jatki kijivskogo tipu. *Archeologija Kyjev* 19, 65–92.
- DANNHEIMER, H. 1987: *Auf Spuren der Bajuwaren*. München.
- DARKEVIČ, V. P. 1976: *Chudožestvennyj metall Vostoka*. Moskva.
- DAVIDSON, G. R. 1937: The Avar Invasion of Corinth, with a Supplementary Note by Tibor Horváth. *Hesperia* 6, 227–240.
- DEKAN, J. 1976: *Ve'lká Morava, doba a umenie*. Bratislava.
- DEMEK, J. (editor) 1975: *ČSSR– příroda, lidé, hospodářství*. *Studia Geographica* 48.
- DINKLAGE, K. 1942: J. Poulík, Předhradištní kostrové hroby v Blučině. *Wiener prähistorische Zeitschrift* 29, 136–137.
- DONAT, P. 1970: Zur Nordausbreitung der slawischen Grubenhäuser. *ZfA* 4, 250–269.
- DONAT, P. 1975: Bemerkungen zur Entwicklung des slawischen Hausbaues im mittleren und südöstlichen Europa. *BS* 4, 113–125.
- DONAT, P. 1977: Die unregelmäßigen Gruben und der Hausbau bei den Nordwestslawen. *SIAnt* 24, 119–140.
- DONAT, P. 1979: Zur Struktur der westslawischen Dorfsiedlungen. *Rapports Bratislava* 1, 183–189.
- DONAT, P. 1980A: Haus, Hof und Dorf in Mitteleuropa vom 7. bis 12. Jahrhundert. *Schriften zur Ur- und Frühgeschichte* 33, Berlin.
- DONAT, P. 1980B: Zur Frage des Bodeneigentums bei den Westslawen. *Jahrbuch für Geschichte des Feudalismus* 4, 25 ff.
- DONAT, P. 1982A: Zur Gliederung der altslawischen Keramik im westlichen Mecklenburg. *ZfA* 16, 253–274.
- DONAT, P. 1982B: Die Entwicklung der Agrarproduktion und die Herausbildung des feudalen Bodeneigentums bei den Westslawen. In: Herrmann, J.– Sellnow, I. (Ed.): *Produktivkräfte und Gesellschaftsformationen in vorkapitalistischer Zeit*, Berlin, 583–589.
- DONAT, P. 1986: Probleme der Gliederung und Chronologie altslawischer Keramik. *Zbornik Babić*, 81–87.

- DONAT, P. 1988: Aktual'nyje problemy archeologii rannich slavjan mežu El'boj i Oderom. Trudy Kyjev 4, 50–55.
- DONAT, P. 1998: Aktuelle Fragen der Erforschung westslawischer Dorfsiedlungen. In: Kóčka-Krenz, H.- Losiński, W. (Ed.): Kraje slowiańskie w wiekach średnich. Festschrift Z. Kurnatowska, Poznań, 187–199.
- DONAT, P. 2004: Hof und Dorf. Beobachtungen zur Struktur jungslawischer Siedlungen. In: Fusek, G. (Red.): Zborník na počest Dariny Bialekovej, 63–67.
- DONAT, P. – LANGE, E. 1983: Botanische Quellen und Probleme der Landwirtschaftsentwicklung im ersten Jahrtausend. ZfA 17, 223–247.
- DONAT, P. – ULLRICH, H. 1971: Einwohnerzahlen und Siedlungsgrösse der Merowingerzeit. ZfA 5, 234–265.
- DOPPELFELD, O. 1960: Das fränkische Frauengrab unter dem Chor des Kölner Domes. Germania 38, 85–120.
- DOSTÁL, B. 1957: Slovanský mohylník u Žlutavy. SbPFFBU E 2, 37–74.
- DOSTÁL, B. 1966: Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě. Praha.
- DOSTÁL, B. 1975: Břeclav-Pohansko IV. Velkomoravský velmožský dvorec. Brno.
- DOSTÁL, B. 1977–1978: Zemnice s depotem pod valem hradiska Břeclavi-Pohanska. SbPFFBU E 22–23, 103–134.
- DOSTÁL, B. 1979: Zur Chronologie der slawischen Keramik. Rapports Bratislava 1, 191–200.
- DOSTÁL, B. 1985: Břeclav-Pohansko III. Časně slovanské osídlení, Brno.
- DOSTÁL, B. 1987A: Stavební kultura 6.–9. stol. na území ČSSR. AH 12, 9–32.
- DOSTÁL, B. 1987B: Vývoj obydlí, sídlišť a sídlištní struktury na jižní Moravě v době slovanské (6.–10. stol.). XVI. mikulovské symposium, Mikulov, 13–32.
- DOSTÁL, B. 1994: Die frühmittelalterliche Keramik aus Břeclav-Pohansko. Internationale Tagungen in Mikulčice, 219–232.
- DULINICZ, M. 1991: Die früheste slawische Besiedlung in Ostholstein. Offa 48, 299–328.
- DUŠEK, S. 1988: Germano-slavjanskije kontakty v srednevekovoj Tjuringii. Trudy Kyjev 4, 58–61.
- EGGERT, M. K. H. – KURZ, S. – WOTZKA, H. P. 1980: Historische Realität und archäologische Datierung: Zur Aussagekraft der Kombinationsstatistik. PZ 55, 110–145.
- EISNER, J. 1933: Slovensko v pravěku. Bratislava.
- EISNER, J. 1939–1946: Sídlíšťe ze starší doby hradištní v slovenském Pomoraví. PA 42, N. Ř. 9–16, 94–105.
- EISNER, J. 1941: Ein Hortfund der älteren Burgwallzeit aus der Slowakei. Altböhmen und Altmähren 1/3, 153–171.
- EISNER, J. 1948: Základy kovářství v době hradištní v Československu. SlAnt 1, 367–396.
- EISNER, J. 1952: Devínská Nová Ves. Bratislava.
- ERDELI, I. 1978: Voprosy archeologičeskich pamjatnikov slavjan v Fenekpuste i jeho okresnostjach. In: Problemi seobe naroda u Karpatskoj kotlini, zbornik radova, Novi Sad, 163–166.
- ERDÉLYI, I. – SZIMONOVA, E. 1985: Grabung in der Gemarkung von Vásárosnamény. SIA 33, 379–397.
- ERDÉLYI, I. – SZIMONOVA, E. 1987: Ausgrabungen in der Gemarkung von Vásárosnamény-Gergelyugornya. AAHung 39, 287–312.
- ERDÉLYI, I. – SZIMONOVA, E. 1988: Raskopki poselenija IX–XI vv. v okresnostjach Vašarošnamen'. Trudy Kyjev 4, 240–244.
- FEDOROV, G. B. 1960: Naselenije Prutsko-Dnestrovskogo meždureč'ja v I tysjaččetii n. e. MIA Moskva 89, 159–172.
- FEDOROV-DAVYDOV, G.A. 1949–1953: Raskopki torgovo-remeslennogo kvartala XV–XVIII vv, na gorodišče Taškala. Raboty chorezmijskoj ekspedicii 1949–1953, Moskva II., 505–528.
- FETTICH, N. 1937: Die Metallkunst der landnehmenden Ungarn. Archaeologica Hungarica 21.
- FETTICH, N. 1943: Győr a népvándorláskorban. Győr.
- FETTICH, N. 1964: A Jutasi avarkori temető. Mitteilungen der Museen des Komitates Veszprém 2, 79–118.
- FETTICH, N. 1965: Das awarenzeitliche Gräberfeld von Pilismarót-Basaharc. Budapest.
- FISCHBACH, O. 1897: Újabb leletek Hohenberggről és Krunglból. AÉ 17, 133–147.
- FISCHER, B. – GUSTAVS, S. 1988: Völkerwanderungszeitliche und frühslawische Siedlungsspuren bei Kiekebusch, Kr. Königs Wusterhausen. Veröffentlichungen des Museums für Ur- und Frühgeschichte Potsdam 22, 101–120.
- FRANZ, L. 1944: Frühdeutsche Altertümer im Tirolischen Landesmuseum zu Innsbruck. Innsbruck.
- FREEDEN, U. von 1979: Untersuchungen zu merowingerzeitlichen Ohringen bei den Alamannen. Bericht RGK 60, 227–441.
- FREEDEN, U. von 1991: Awarische Funde in Süddeutschland? Jb RGZM 38, 593–627.
- FRIESINGER, H. 1965: Beiträge zur Besiedlungsgeschichte des nördlichen Niederösterreich im 9.–10. Jahrhundert. ArchA 37, 79–114.
- FRIESINGER, H. 1971–1974: Studien zur Archäologie der Slawen in Niederösterreich 1, MPK Wien 15–16.
- FRIESINGER, H. 1974: Frühmittelalterliche Körpergräber aus Hohenau a. d. March, pol. Bez. Gänserndorf, NÖ. Annales Naturhistor. Mus. Wien 78, 53–68.
- FRIESINGER, H. 1974–1975: Österreich im 7.–10. Jh. MittDÖAUF 25, 237–244.
- FRIESINGER, H. 1975–1977: Studien zur Archäologie der Slawen in Niederösterreich 2, MPK Wien 17–18.

- FRIESINGER, H. 1976: Die Slawen in Niederösterreich. Wissenschaftliche Schriftenreihe Niederösterreich 15, St. Pölten - Wien.
- FRIESINGER, H. 1984: Das slawische Gräberfeld von Wimm, Gem. Maria Taferl, Niederösterreich. Ein Katalog. ArchA 68, 203–277.
- FRIESINGER, H. – ADLER, H. 1979: Die Zeit der Völkerwanderung in Niederösterreich. Wissenschaftliche Schriftenreihe Niederösterreich 41/42. St. Pölten–Wien.
- FROLÍKOVÁ-KALISZOVÁ, D. 2004: Zvířecí kosti z 8.–10. století v Uherském Hradišti a jejich zpracování. Předběžná zpráva. In: Fusek, G. (Red.): Zborník na počesť Dariny Bialekovej, 75–80.
- FUSEK, G. 1984: Zur Problematik der frühslawischen Besiedlung in der West- und Mittelslowakei. Interaktionen, 105–108.
- FUSEK, G. 1991: Včasnoslovanské sídlisko v Nitre na Mikovom dvore. SIA 39, 289–330.
- FUSEK, G. 1994: Slovensko vo včasnoslovanskom období. Nitra.
- FUSEK, G. – HANULIAK, M. 1987: Včasnoslovanské nálezy z Chl'abu. AR 39, 129–140.
- FUSEK, G. – STAŠŠÍKOVÁ-ŠTUKOVSKÁ, D. – BÁTORA, J. 1993: Neue Materialien zur Geschichte der ältesten slawischen Besiedlung der Slowakei. Archaeoslavica 2, 25–51.
- FUSEK, G. (Red.) 2004: Zborník na počesť Dariny Bialekovej. Nitra.
- GABRIEL, I. 1984: Starigard/Oldenburg. Hauptburg der Slawen in Wagrien 1, Stratigraphie und Chronologie. Archäologische Ausgrabungen 1973–1982, Neumünster.
- GAENERT, G. 2000: Die Langobardinen in Alamanien. Germania 78, 417–447.
- GALUŠKA, L. (Editor) 1990A: Staroměstská výročí. Sborník příspěvků ze slavnostního zasedání u příležitosti 40 let archeologických výzkumů MM ve Starém Městě. Uh. Hradiště 7.–8. září 1988. Brno 1990.
- GALUŠKA, L. 1990B: Časně slovanské sídliště u Ostrožské Nové Vsi (okr. Uh. Hradiště) a otázka osídlení středního Pomoraví prvními Slovany. AR 42, 564–586.
- GALUŠKA, L. 1997: K problematice předvelkomoravského opevnění Starého Města. In: Z pravěku do středověku, Brno, 73–83.
- GALUŠKA, L. 2000: K problematice nejstaršího slovanského osídlení východní Moravy. Pravěk N. Ř. 10, 119–132.
- GALUŠKA, L. 2004: Slované. Doteky předků. O životě na Moravě v 6.–10. stol. Brno.
- GALUŠKA, L. – DUFKA, K. 1991: Průzkum staroslovanského mohylníku u Hluku na Uherskohradištsku v roce 1989. ČMorM 76, vědy společenské, 77–84.
- GALUŠKA, L. – LUTOVSKÝ, M. 1993: K málo známé etapě výzkumu slovanského mohylníku u Hluku na Uherskohradištsku. ČMorM 78, 151–161.
- GALUŠKA, L. – KOUŘIL, P. – MĚŘÍNSKÝ, Z. (Editoři) 2001: Velká Morava mezi východem a západem. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference, Staré Město 28. 9.–1. 10. 1999. Spisy Brno 17.
- GARAM, É. 1972: Avar temetők Andocson. FolArch 23, 129–181.
- GARDAWSKI, A. 1951: Noże kultury wenedzkiej z cmentarzyska w miejscowości Głędzianówek, pow. Łęczycza i z Biskupina. SprawPMA 4, 127–138.
- GAVRITUCHIN, I. O. 1991: Pal'čatyje fibuly pražskich pamjatnikov Podněstrov'ja. In: Drevnosti severnogo Kavkaza i Pričernomor'ja, Moskva, 127–142.
- GAVRITUCHIN, I. O. 1997: Chronologija pražskoj kul'tury. Trudy Moskva, t. 3, 39–52.
- GAVRITUCHIN, I. O. 1998: Gorizont pražskoj kul'tury poselenija Zimno. Archeoslavica 3, Kraków, 171–207.
- GAVRITUCHIN, I. O. 2005: Kompleksy pražskoj kul'tury s datirujuščimi veščami. In: Kaczanowski, P.- Parczewski, M. (Red.): Archeologija o początkach Słowian. Instytut Archelogii Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 403–469.
- GAVRITUCHIN, I. O. – OBLOMSKIJ, A. M. 1996: Gaponovskij klad i jego kul'turno-istoričeskij kontekst. Rannoslavjanskij mir 3.
- GEDIGA, B. 1969: Początki i rozwój wczesnośredniowiecznego ośrodka miejskiego na ostrówku w Opolu. SIAnt 16, 105–144.
- GEDIGOWA, J. – GEDIGA, B. 1965: Sprawozdanie z badań osady wczesnośredniowiecznej na stanowisku 8 w Pietrowicach Wielkich, pow. Racibórz, w 1961 roku. SprawA 15, 316–321.
- GEISLER, H. 1998: Das frühbairische Gräberfeld Straubing-Bajuwarenstraße. Katalog der archäologischen Befunde und Funde. Rahden/ Westf.
- GENRICH, A. 1959: Siedlungsleere oder Forschungslücke? Forschungen und Fortschritte 33, 358–361.
- GHIRSHMAN, R. 1979: La ceinture en Iran. Iranica Antiqua 14, 167–196, Pl. I–IX.
- GIESLER, J. 1980: Zur Archäologie des Ostalpenraumes vom 8. bis 11. Jahrhundert. Archäologisches Korrespondenzblatt 10, 85–98.
- GIESLER, J. 1997: Der Ostalpenraum vom 8. bis 11. Jahrhundert. Studien zu archäologischen und schriftlichen Zeugnissen 2: Historische Interpretation. Rahden.

- GIESLER, U. 1974: Datierung und Herleitung der Vogelförmigen Riemenzungen. *Studien zur Vor- und frühgeschichtlichen Archäologie* 2, 521–543.
- GODŁOWSKI, K. 1974: Chronologia okresu późnorzymskiego i wczesnego okresu wędrówek ludów w Polsce północno-wschodniej. *Rocznik Białostocki* 12, 9–109.
- GODŁOWSKI, K. 1979: Z badań nad zagadnieniem rozprzestrzenienia Słowian w V–VII w. n. e. Kraków.
- GODŁOWSKI, K. 1981: Problem chronologii początków osadnictwa słowiańskiego na ziemiach połabskich w świetle archeologii. *Słowiańszczyzna Połabska między Niemcami a Polską*. Poznań.
- GODŁOWSKI, K. 1986: Wschodnia koncepcja pierwotnych siedzib Słowian. In: *Spór o Słowian*, Warszawa, 41–52.
- GOJDA, M. – KUNA, M., 1985: Časně slovanský sídelní areál v Roztokách (okr. Praha-západ), stav výzkumu a jeho perspektivy. *AR* 37, 152–169, 237–240.
- GOLUBEVA, L. A. 1984: Šumjaščije podveski s izobraženijem konja iz katakomb majackogo selišča. In: Pletneva, S.A. 1984: *Majackoje gorodišče*, 136–141.
- GORJUNOV, E. A. 1981: Rannije etapy istorii slavjan Dneprovskogo levoberež'ja. Leningrad.
- GORJUNOVA, E. I. 1956: Ob etničeskoy prinadležnosti naselenija bereznjakovskogo gorodišča. *KSIIMK Moskva* 65, 3–30.
- GORJUNOVA, V. M. 1978: Poselok remeslennikov na Lovati. *Problemy archeologii II*, Leningrad.
- GOBLER, N. – POSLUSCHNY, A. 1998: Zu einem frühkarolingischen Sporn aus der Siedlung von Runkel-Ennerich, Kr. Limburg-Weilburg. *Germania* 76, 885–895.
- GRAHAM-CAMPBELL, J. – KIDD, D. 1980: *The Vikings*. London. s. Kidd, D.
- GRAUS, F. – LUDAT, H. (Herausg.) 1967: *Siedlung und Verfassung Böhmens in der Frühzeit*. Wiesbaden.
- GREBE, K. 1976: Zur frühslawischen Besiedlung des Havelgebietes. *Veröffentlichungen des Museums für Ur- und Frühgeschichte Potsdam* 10, 167–204.
- GREBE, K. 1979: Die frühslawische Besiedlung des Havelgebietes. *Rapports Bratislava* 1, 341–345.
- GRINGMUTH-DALLMER, E. 1998: Bevölkerungsexplosion um die Jahrtausendwende? Zur Umgestaltung der slawischen Siedlungslandschaft in Nordostdeutschland. In: Küster, H.- Lang, A.- Schauer, P. (Editors): *Archäologische Forschungen in urgeschichtlichen Siedlungslandschaften*. Festschrift G. Kossack. Regensburg, Bonn.
- GRINGMUTH-DALLMER, E. – LANGE, E. 1988: Untersuchungen zur frühgeschichtlichen Siedlungs- und Wirtschaftsentwicklung im nördlichen Thüringer Becken. *ZfA* 22, 83–101.
- GUREVIČ, F. D. 1962: *Drevnosti beloruskogo Poneman'ja*, Moskva, Leningrad.
- HACHULSKA-LEDWOS, R. 1971: Wczesnośredniowieczna osada w Nowej Hucie-Mogile. *Materiały archeologiczne Nowej Huty* 3., 7-210.
- HAMPEL, J. 1894–1897: *A régibb középkor (IV–X. század) emlékei Magyarhonban*. Budapest.
- HAMPEL, J. 1905: *Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn* 1–3. Braunschweig.
- HAMPL, F. 1965: Die langobardischen Gräberfelder von Rohrendorf und Erpersdorf, NÖ. *ArchA* 37, 40–78.
- HANULIAK, M. – ZÁBOJNÍK, J. 1982: Pohrebisko zo 7.–8. storočia v Čataji, okr. Bratislava-vidiek. *AR* 34, 492–503, 583–588.
- HASEGAWA, J. 1973: Z badań nad wczesnośredniowieczną ceramiką zachodniosłowiańską. *Acta Archaeologica Lodzienia* Nr. 22, Łódź.
- HAVLÍK, L. E. 1987: *Slovanské státní útvary raného středověku. Politické postavení, společenská a vládní organizace státních útvarů ve východní, střední a jihovýchodní Evropě od 8. do 11. století*. Praha.
- HENNING, J. 1988: Unterscheide und Gemeinsamkeiten zwischen slawischer und fränkischer Landwirtschaft in Gebieten frühmittelalterlicher Stadtentwicklung. *Trudy Kyjev* 2, 221–227.
- HERRMANN, J. 1959: Wasserstand und Siedlung im Spree-Havel-Gebiet in frühgeschichtlicher Zeit. *AuF* 4, 91–106.
- HERRMANN, J. 1968: *Siedlung, Wirtschaft und gesellschaftliche Verhältnisse der slawischen Stämme zwischen Oder/Neiße und Elbe*. Berlin.
- HERRMANN, J. 1972: Die Nordwestslawen und ihr Anteil in der Geschichte des deutschen Volkes. *Sitzungsberichte des Plenums und der Klassen der Akademie der Wissenschaften der DDR* 5, 3–40.
- HERRMANN, J. 1973A: Zusammentreffen von Germanen und Slawen in Mitteleuropa im 6. Jahrhundert. In: *Actes du VIIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques* 3, Beograd, 318–323.
- HERRMANN, J. 1973B: Die germanischen und slawischen Siedlungen und das mittelalterliche Dorf von Tornow, Kreis Calau. Berlin.
- HERRMANN, J. 1975: Methodische Probleme der sozialökonomischen Analyse auf der Grundlage archäologischer Quellen. In: *Moderne Probleme der Archäologie*, Berlin, 29–39.
- HERRMANN, J. 1977: *Archäologie als Geschichtswissenschaft. Studien und Untersuchungen*. Schriften zur Ur- und Frühgeschichte 30, 9–28.
- HERRMANN, J. 1979: Probleme der Herausbildung der archäologischen Kulturen slawischer Stämme des 6.–9. Jh.. *Rapports Bratislava* 1, 49–75.
- HERRMANN, J. (Red.) 1985: *Die Slawen in Deutschland*. Berlin.

- HERRMANN, J. 1986: Getreidekultur, Backteller und Brot. – Indizien frühslawischer Differenzierung. Zbornik Babić, 267–272.
- HERRMANN, J. 1989: Die Slawen in der Frühgeschichte des deutschen Volkes. Braunschweig.
- HERRMANN, J. – HEUSSNER, U. 1991: Dendrochronologie, Archäologie und Frühgeschichte von 6.–12. Jh. in den Gebieten zwischen Saale, Elbe und Oder. AuF 36, 255–290.
- HERRMANN, J. – LANGE, E. 1982: Die Pferde von Arkona. Zur Pferdehaltung und Pferdezucht bei den slawischen Stämmen zwischen Elbe und Oder. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte 2, 125–133.
- HESSEN, O. von 1971: Primo contributo alla archeologia longobarda in Toscana. Le necropoli. Academia la Colombaria Toscana, Serie studi 18, Firenze, t. 10-13.
- HOFMANN, M. – SEYER, H. 1987: Eine frühslawische Siedlung im Zentrum von Berlin. AuF 32, 77–82.
- HOŁOWIŃSKA, Z. 1956: Wczesnośredniowieczne grodzisko w Bonikowie w pow. kościańskim. Poznań.
- HORVÁTH, T. 1935: Az üllői és a kiskőrösi avar temető. AH 19, 9-128.
- HROMADA, J. 1991: Včasnoslovanské žiarové pohrebisko v Bratislave-Dúbravke. SIA 39, 277–286.
- HROMADA, J. – KOLNÍK, T. 1991: Sídliškové objekty s keramikou pražského typu v Bratislave-Dúbravke. SIArch 39, 257–276.
- HRUBÝ, V. 1955: Staré Město. Velkomoravské pohřebiště „Na valách“. Praha.
- HRUBÝ, V. 1957: Slovanské kostěné předměty a jejich výroba na Moravě. PA 48, 118–217.
- HÜBENER, W. 1959: Die Keramik von Haithabu Die Ausgrabungen in Haithabu 2. Neumünster.
- HÜBENER, W. 1965: Zur chronologischen Gliederung des Gräberfeldes von San Pedro de Alcántara, Vega del Mar (Prov. Málaga). Madrider Mitteilungen 6, 195–214.
- HÜBENER, W. 1970: Zur Chronologie der westgotenzeitlichen Grabfunde in Spanien. Madrider Mitteilungen 11, 187–211.
- HÜBENER, W. 1971: Buchbesprechungen. F. Stein: Adelsgräber des 8. Jahrhunderts in Deutschland. Fundberichte aus Schwaben N. F. 19, 442–445.
- HÜBENER, W. 1979: Probleme der Chronologie der frühmittelalterlichen Archäologie. Bemerkungen zu einer Tagungspublikation. Francia 7, 438–452.
- CHALIKOV, A. Ch. (Red.) 1985: Kul'tura Biljara. Bulgarskije orudija truda i oružije X–XIII vv.
- CHAVLJUK, P. I. 1961: Ranneslavjanskije poselenija v srednej časti južnogo Pobuž'ja. SA 3, 187–201.
- CHAVLJUK, P. I. 1963: Ranneslavjanskije poselenija Semenki i Samčincy v srednem tečenii Južnogo Buga. MIA Moskva 108, 320–350.
- CHAVLJUK, P. I. 1988: O načal'nych etapach razvitija ranneslavjanskogo remesla (na materialach remeslennych sooruženij na Južnom Buge). Trudy Kyjev 4, 226–231.
- CHMIEŁOWSKA, A. 1971: Grzebieńie starożytnie i średniowieczne z ziem polskich. Łódź.
- CHROPOVSKÝ, B. 1970: Slovensko na úsvite dejín. Bratislava.
- CHROPOVSKÝ, B. 1971: Nálezy keramiky pražského typu v Nitre. SbPFFBU E16, 147–149.
- CHROPOVSKÝ, B. 1978 (Red.): Významné slovanské náleziská na Slovensku. Bratislava.
- CHROPOVSKÝ, B. 1985: Včasnoslovanský a predvel'komoravský vývoj na území Československa. In: Poulík, J., Chropovský, B. a kol.: Velká Morava a počátky československé státnosti. Praha, Bratislava, 81–106.
- IVANOV, V. V. – TOPOROV, V. N. 1974: Issledovanija v oblasti slavjanskich drevnostej. Leksičeskije i frazeologičeskije voprosy rekonstrukcii tekstov. Moskva.
- JANKUHN, H. 1977: Einführung in die Siedlungsarchäologie. Berlin – New York.
- JASKANIS, J. 1961: Wyniki badań przeprowadzonych na cmentarzysku kurhanowym w miejscowości Osowa, pow. Suwałki w latach 1958–1959. Rocznik Białostocki 1, 131–160.
- JASNOSZ, S. 1963: Z problematyki badań wczesnośredniowiecznych osad otwartych na podstawie wykopalisk w Bruszczewie, pow. Kościan. Fontes Poznań 14, 200 a n.
- JÄGER, K-D. 1983: Geologische und bodenkundliche Beiträge zur Feldarchäologie. Bodendenkmalpflege Berlin, 99–112.
- JEFIMENKO, P. P. 1926: Rjazanskije mogilniki. Materialy po etnografii 3 Moskva.
- JELÍNKOVÁ, D. 1980A: Počátky slovanského osídlení Moravy z hlediska sídlištních nálezů. Zborník Sofia, 60–66.
- JELÍNKOVÁ, D. 1980B: Obytné objekty s keramikou pražského typu z Mušova. AR 32, 413–434.
- JELÍNKOVÁ, D. 1985: Doplnky k mapě nálezíšť s keramikou pražského typu na Moravě. PA 76, 456–473.
- JELÍNKOVÁ, D. 1987: Sídliště s keramikou pražského typu na Moravě. Autoreferát disertace k získání vědecké hodnosti kandidáta historických věd, Brno.
- JELÍNKOVÁ, D. 1990: K chronologii sídlištních nálezů s keramikou pražského typu na Moravě. In: Pravěk a slovanské osídlení Moravy. Brno, 251–281.
- JELÍNKOVÁ, D. 1993: Pavlov – slavjanskoje poselenije 6–8 vv. ActBrat 74–83.
- JELÍNKOVÁ, D. – KAVÁNOVÁ, B. 2002: Slovanské osídlení v oblasti vodního díla Nové Mlýny. In: Stuchlík, S. (Editor): Oblast vodního díla Nové Mlýny od pravěku do středověku. Spisy Brno 20, 371–391.
- JISL, L. 1953: Slovanské mohyly ve Stěbořicích u Opavy. AR 5, 32–53.

- JOVANOVIĆ, V. S. 1975: Prilozi hronologiji srednjovekovnih nekropola Jugoslavije i Bugarske. BS 4, 143–170.
- JURENKO, S. P. 1985: Volyncevska kultura. In: Baran, V. D. (ed.) 1985: Etnokulturnaja karta territorii USSR v I tys. n.e. Kyjev, 116–125.
- JUSTOVÁ, J. 1990: Dolnorakouské Podunají v raném středověku. Praha.
- KACZANOWSKI, P. – PARCZEWSKI, M. (Hrsg.) 2005: Archäologie über die Anfänge der Slawen. Konferenzmaterial, Kraków, 19.–21. Nov. 2001, Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- KACZYŃSKI, M. 1966: Cmentarzysko z V–VI w. we wsi Wołownia, pow. Suwałki. Rocznik Białostocki 6, 167–205.
- KAINOV, S. J. 2001: Ještě raz o datirovke gnezdovskogo kurgana s mečom iz raskopok M. F. Kuscinskogo. In: Archeologičeskij sbornik, Gnezdovo – 125 let issledovanija pamjatnika. Trudy GIM 124, 54–63.
- KALFERST, J. – PROFANTOVÁ, N. 1999: Nové poznatky o hradišti Kal, okr. Jičín. In: Archeologie ve středních Čechách 3, 293–335.
- KALOUSEK, F. 1971: Břeclav-Pohansko I. Velkomoravské pohřebiště u kostela. Archeologické prameny z pohřebiště. Spisy UJEP v Brně 169.
- KASPAREK, M. U. 1955: Ein Germanengrab von Augezd bei Müglitz in Mähren. Heimatjahrbuch Ostsudetenland 3, 65–67.
- KASTELIĆ, A. 1960: Slovenska nekropola na Bledu. Ljubljana.
- KAVÁN, J. 1958: O zpracování a výzdobě kosti u západních Slovanů v době hradištní. VaPS 2, 253–285.
- KAVÁN, J. 1981: Užití kosti a parohu v životě člověka od paleolitu až po středověk. Břeclav.
- KAVÁNOVÁ, B. 1976: Slovanské ostruhy na území Československa. Studie Brno 4/3.
- KAVÁNOVÁ, B. 1980: Některé rysy pohřebiště ze střední doby hradištní na jižní Moravě. Zborník Sofia, 66–73.
- KAVÁNOVÁ, B. 1982: Slovanské pohřebiště v Mutěnicích (okr. Hodonín). AR 34, 504–520.
- KAVÁNOVÁ, B. 1995: Knochen- und Geweihindustrie in Mikulčice. Studien zum Burgwall von Mikulčice, Spisy Brno 2, 113–378.
- KAZANSKI, M. 1988: Quelques parallèles entre l'armement en Occident et à Byzance (IVe–VIIe s.). In: Gaule mérovingienne et monde méditerranéen. Les derniers Romains en Septimanie, IVe–VIIIe siècles. Lattes. 75–87.
- KEILING, H. 1985: Slawische Hausgrundrisse aus Mecklenburg und die Blockhäuser vom jungslawischen Siedlungsplatz Parchim. ZfA 19, 233–239.
- KELLER, E. – BIERBRAUER, V. 1965: Beiträge zum awarenzeitlichen Gräberfeld von Devínska Nová Ves. SIA 13, 377–397.
- KEMPKE, T. 1984: Keramik der slawischen Siedlungsschichten. In: Gabriel, I.: Starigard/Oldenburg. Hauptburg der Slawen in Wagrien I, Neumünster 79–99.
- KEMPKE, T. 1988: Zur Chronologie der Keramik Starigard/Oldenburg. Bericht RGK 69, 87–102.
- KEMPKE, T. 1991: Starigard/Oldenburg. Hauptburg der Slawen in Wagrien 3, Neumünster.
- KIDD, D. S. W. 1988: Kommentar zum Fund von Domagnano. In: Germanen, Hunen und Awaren. Schätze der Völkerwanderungszeit. Germanisches Nationalmuseum, Ausstellungskataloge, Nürnberg, 428–433.
- KIDD, D. – GRAHAM-CAMPBELL, J. 1980: The Vikings. British Museum. s. Graham-Campbell.
- KISS, A. 1971: Abriß der Siedlungsgeschichte und der ethnischen Verhältnisse des Komitates Baranya in der Awarzeit. Acta Antiqua et Archaeologica 14, Szeged, 105–113.
- KISS, A. 1977: Avar Cemeteries in County Baranya. Budapest.
- KISS, A. 1979: Das Gräberfeld und die Siedlung der awarenzeitlichen germanischen Bevölkerung von Kölked. FolArch 30, 185–192.
- KISS, A. 1984: Die Keramik aus dem awarenzeitlichen Gräberfeld A von Kölked-Feketekapu, Ungarn. ArchA 68, 335–338.
- KLANICA, Z. 1967: Předběžná zpráva o výzkumu slovanského hradiska v Mikulčicích (okr. Hodonín) za rok 1966. PV 1966, 41–51.
- KLANICA, Z. 1968A: Výsledky čtrnácté sezóny výzkumu v Mikulčicích (okr. Hodonín). PV 1967, 61–85.
- KLANICA, Z. 1968B: Zur Frage der Anfänge Burgwalles „Valy“ bei Mikulčice. AR 22, 626–644.
- KLANICA, Z. 1970A: Velkomoravský gombík. AR 22, 421–446.
- KLANICA, Z. 1970B: Pokus o třídění keramiky z Mikulčic. In: Sborník AÚ ČSAV Brno J. Poulíkovi k šedesátinám, 103–114.
- KLANICA, Z. 1971: Sídliště z doby hradištní v Dolních Bojanovicích (okr. Hodonín). PV 1969, 24–25.
- KLANICA, Z. 1974: Zur Frage des Ursprungs der gegossenen Bronzeindustrie des 7.–8. Jh. im Karpatenbecken. BS 1, 97–105.
- KLANICA, Z. 1975: Nové archeologické výzkumy slovanského oddělení AÚ ČSAV v Brně. Universitas Brno, roč. 1975, č. 4, 36–42.
- KLANICA, Z. 1977: První sezóna výzkumu sídliště v trati Zbrod u Mutěnic. PV 1975, 52–53, tab. 21.
- KLANICA, Z. 1978: Předběžná zpráva o 2. sezóně výzkumu v Mutěnicích (okr. Hodonín). PV 1976, 59–61, obr. 33–35.

- KLANICA, Z. 1980: Třetí sezóna výzkumu pravěkého a slovanského sídliště v Mutěnicích. PV 1977, 71.
- KLANICA, Z. 1981A: Slavic settlement sites at Mutěnice. In: *Nouvelles Archéologiques dans la République Socialiste Tchèque, Xe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques*, Mexico, 150–151.
- KLANICA, Z. 1981B: Nové výsledky z výzkumů slovanského oddělení Archeologického ústavu ČSAV v Brně. In: *Současné úkoly československé archeologie*, Valtice 17. 10.–20. 10. 1978, 105–110, Praha.
- KLANICA, Z. 1984: Die südmährischen Slawen und anderen Ethnika im archäologischen Material des 6.–8. Jahrhunderts. Interaktionen, 139–150.
- KLANICA, Z. 1986A: Počátky slovanského osídlení našich zemí. Praha.
- KLANICA, Z. 1986B: Počátky slovanského osídlení našich zemí. Autoreferát disertace k získání vědecké hodnosti doktora historických věd, AÚ ČSAV Brno.
- KLANICA, Z. 1987A: K vývoji sídlištní struktury zázemí Mikulčic v 6.–13. stol. In: *XVI. Mikulovské sympozium 1986*, Praha, 127–133.
- KLANICA, Z. 1987B: Padenije avarskoj deržavy v Podunav'je. In: Litavrin, G.G. (red.): *Etnosocial'naja i političeskaja struktura rannefeodal'nych slavjanskich gosudarstv i narodnostej*, Moskva, 74–82.
- KLANICA, Z. 1988A: Slovanský templ, palác a kostel. In: *Rodná země, Sborník k 100. výročí muzejní a vlastivědné společnosti v Brně a k 60. narozeninám PhDr. Vladimíra Nekudy, CSc.*, 156–167.
- KLANICA, Z. 1988B: Die späte Völkerwanderung und die Anfänge der slawischen Besiedlung im mittleren Marchtal. In: *Anzeiger des GN Nürnberg 1987*, Nürnberg 121–124.
- KLANICA, Z. 1988C: Einige archäologischen Quellen zur Entwicklungsfrage der gesellschaftlichen Organisation Großmährens. *Trudy Kyjev 4/1*, 98–105.
- KLANICA, Z. 1989: Pohřebiště v Hodoníně-Lužicích. *Jižní Morava 25*, sv. 28, 145–162.
- KLANICA, Z. 1993: Mutenice – slavjanskoje poselenije VII–X vv. *ActBrat 4*, 83–91.
- KLANICA, Z. 1993/94: Původ a počátky moravského etnosu. In: *Ročenka Moravského národního kongresu*, Brno, 43–71.
- KLANICA, Z. 1997: Křesťanství a pohanství staré Moravy. In: *Svätopluk 894–1994*, Nitra, 93–137.
- KLANICA, Z. 2006: Nechvalín, Prušánky. Čtyři slovanská pohřebiště, *Spisy Brno 28*, ed. P. Kouřil.
- KLÁPŠTĚ, J.–ŽEMLIČKA, J. 1979: Studium dějin osídlení v Čechách a jeho další perspektivy. *ČsČH 27*, 884–906.
- KLÍMA, B. 1985: Velkomoravská kovárna na podhradí v Mikulčicích. *PA 76*, 428–455.
- KLINDT-JENSEN, O., 1967: Hoved of hove. *Kuml*, 143–149.
- KOCH, A. 1998: Überlegungen zum Transfer von Schwerttrag – und Kampfweise im frühen Mittelalter am Beispiel chinesischer Schwerter mit P-förmigen Tragriemenhaltern aus dem 6.–8. Jahrhundert n. Chr. *JbRGZM 45*, 571–598.
- KOCH, R. 1982: Stachelsporen des frühen und hohen Mittelalters. *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters 10*, 63–83.
- KOCH, U. 1968: Die Grabfunde der Merowingerzeit aus dem Donautal um Regensburg. *Germanische Denkmäler der Völkerwanderungszeit, Ser. A., Bd. 10. Römisch-Germanische Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts*, Frankfurt am Main.
- KOCH, U. 1974: Mediterrane und fränkische Glasperlen des 6. und 7. Jahrhunderts aus Finnland. In: *Kossack, G.-Günter, U. (Hrsg.): Studien zur vor- und frühgeschichtlichen Archäologie. Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte, Ergänzungsband 1*, München, 495–520.
- KOCH, U. 1982: Die frühmittelalterlichen Funde vom Runden Berg bei Urach. *Archäologisches Korrespondenzblatt 12*, 81–92.
- KOLIAS, T. B. 1988: Byzantinische Waffen. Ein Beitrag zur byzantinischen Waffenkunde von den Anfängen bis zur lateinischen Eroberung, Wien.
- KOMORÓCZY, B. 2000: Panzerschuppentypen aus der römischen Befestigungsanlage am Burgstall bei Mušov. *Genes, Reges und Rom. Spisy Brno 16*, 79–86.
- KOROBOV, D. S. 2003: *Social'naja organizacija Alan severnogo Kavkaza IV–IX vv.* St. Peterburg.
- KOROŠEC, J. 1950: Staroslovensko grobišče na Ptujskem Gradu. *Ljubljana*.
- KOROŠEC, P. 1969: Raziskave na Svetih gorah na Bizeljskem. *Arheološki vesnik 20*, 239–252.
- KOROŠEC, P. 1979: Zgodnjesrednjeveška arheološka slika karantanskih Slovanov. *Ljubljana*.
- KOROŠEC, P. – KOROŠEC, J. jr. 1973: Svete Gore bei Bizeljsko in frühslawischer Zeit. *BS 2*, 125–136.
- KOUKOULÉS, Ph. 1949: *Vie et civilisation Byzantines 3*. Athènes.
- KOUŘIL, P. 1994: Slovanské osídlení českého Slezska. Brno – Český Těšín.
- KOUŘIL, P. 2001: Zur chronologischen Stellung von Sporen, deren Arme mit rechteckigem Rahmen mit fester Schnalle beendet sind. In: *Velká Morava mezi východem a západem, Spisy Brno 17*, 241–255.
- KOUŘIL, P. 2004: Raně středověký bojovnícký hrob z Hradce nad Moravicí. *SIA 52*, 55–76.
- KOVÁCS, L. 1980: Bemerkungen zur Bewertung der fränkischen Flügellanz in Karpatenbecken. *Mitt Budapest 8–9*, 97–119, 351–360.

- KOVALEVSKAJA, V. 1972: Baškirijska i evrazijskije stepi IV–IX vv. In: Problemy archeologii i drevnej istorii ugrov, Moskva, 95–109.
- KOVRIG, I. 1963: Das awarenzeitliche Gräberfeld von Alattyán. Budapest.
- KOVRIG, I. (Edit.) – GARAM, É. – SZABÓ, J. Gy. – TÖRÖK, Gy. 1975: Avar Finds in the Hungarian National Museum. Budapest.
- KÖHLER, R. 1980: Frühe slawische Siedlungen in Pommern unter besonderer Berücksichtigung der neuen Grabungen in Dziedzice/Deetz. *Offa* 37, 177–183.
- KOZAK, D. N. 1985: Lipickaja kul'tura. In: Baran, V. D. (Editor) 1985: Etnokul'turnaja karta USSR v I tys. n.e., 34–41.
- KRASKOVSKÁ, L. 1954: Staroslovanské pohrebišče v Máste pri Bratislave. *SIA* 2, 144–149.
- KRASKOVSKÁ, L. 1958: Výskum v Bešeňove roku 1950. *SIA* 6, 419–447.
- KRASKOVSKÁ, L. 1961: Slovanské sídliská v Pomoraví. *PA* 52, 477–483.
- KRASKOVSKÁ, L. 1962: Slovanské sídlisko pri Kútoch. *Zborník SNM 56 A, História* 2, 57–69.
- KRASKOVSKÁ, L. 1963: Slovanské sídlisko na Plánavách pri Skalici. *ŠZ* 11, 135–140.
- KRASKOVSKÁ, L. 1965: Slovanské pohrebisko v Kopčanoch. *Zborník Slovenského národného múzea, História* 5, 19–49.
- KRASKOVSKÁ, L. 1972: Slovansko-avarské pohrebisko pri Záhorskej Bystrici. Bratislava.
- KRATOCHVÍL, Z. 1988 A: Dva nejvýznamnější druhy domácích zvířat Velké Moravy: prase domácí a tur domácí. Autoreferát disertace k získání vědecké hodnosti doktora biologických věd, Brno.
- KRATOCHVÍL, Z. 1988 B: K historii sokolnictví. *Věda a život* 33 (48), 118–119.
- KRAVČENKO, N. M. 1988: K izučeniju vostočnoslavjanskoj obščiny (po materialam archeologičeskich issledovanij v Srednem Podneprov'je). *Trudy Kyjev* 4, 126–134.
- KREITNER, T., 1996: Zur Neuentdeckung eines frühmittelalterlichen Gräberfeldes in Krems an der Donau. *Archäologie Österreichs* 7, Sonderausgabe 34–43.
- KRONSTEINER, O. 1975: Die alpenlawischen Personennamen, Österreichische Namenforschung, Sonderreihe 2.
- KROPOTKIN, V. V. 1962: Klady vizantijskich monet na territorii SSSR, *Archeologija SSSR. Svod archeologičeskich istočnikov*, Moskva, E 4-4.
- KROPOTKIN, V. V. 1965: Mogil'nik Čufut-Kale v Krymu. *KSIA Moskva* 100, 108–115.
- KRUPICA, O. 1953: Pohrebišče z XII.–XIV. stor. v Krásne na Slovensku. *AR* 5, 193–197, 211–214.
- KRÜGER, B. 1967: Dessau-Mosigkau. Ein frühslawischer Siedlungsplatz im mittleren Elbegebiet. Berlin.
- KRÜGER, B. 1968: Altslawische Besiedlungstendenzen im Gebiet westlich von der Oder und Neiße. *AR* 20, 674–683.
- KRÜGER, B. 1972: Germanisch-slawische Siedlungsbeziehungen in der späten Völkerwanderungszeit. *EAZ* 13, 579–596.
- KRÜGER, B. 1979: Zum Problem der Siedlungskontinuität von der germanischen zur slawischen Besiedlung des Havel-Spree-Gebietes. *Rapports Bratislava* 1, 441–445.
- KUCHARENKO, J. V. 1961: Srednevekovyje pamjatniki Polesja. *Archeologija SSSR, Svod archeologičeskich istočnikov E1-57*, Moskva.
- KUČERA, M. 1958: Dušníci, najstaršia skupina poddanského obyvateľ'stva na našom území. *Zb FFUK* 9, 73–80.
- KUČERA, M. P. 1962: Gončarnaja keramika dofeodal'nogo vremeni iz raskopok drevnego Plesnecka. *SA* 1, 292–294.
- KUDRNÁČ, J. 1958: Skladování obilí v jamách-obilnicích. *VaPS* 2, 233–252.
- KUDRNÁČ, J. 1962: Otázka velikosti zázemí k výživě člověka v době hradištní. *AR* 14, 653–697.
- KUDRNÁČ, J. 1970: Klučov. Staroslovanské hradišče ve středních Čechách (K počátkům nejstarších slovanských hradišť v Čechách). Praha.
- KUNA, M. a kol. 2004: Nedestruktivní archeologie. Teorie, metody a cíle. Praha.
- KUNA, M. – PROFANTOVÁ, N. a kol. 2005: Počátky raného středověku v Čechách. Praha.
- KURNATOWSKA, Z. 1981: Główne kierunki rozwoju osadnictwa i kultury Slowian polabskich. In: *Slowiańszczyzna polabska między Niemcami a Polską*. Poznań, 51–62.
- KURNATOWSKA, Z. 1984: Próba uchwycenia różnicowania kulturowego ziem polskich w VI–VII w, Poznań.
- KUZA, A. V. 1970: Rybolovstvo u vostočnych slavjan vo vtoroj polovine I tysjačletija n. e. *MIA Moskva* 176, 132–137.
- KUZ'MIN, S. L. – MICHAJLOVA, E. R. 1997: Novyje materialy k probleme slavjanskogo rasselenija na severozapade Rusi. *Trudy Moskva*, 138–146.
- KÜRTI, B. – MENGHIN, W. 1985: Katalog „Awaren in Europa“. Schätze eines asiatischen Reitervolkes 6.–8. Jh., Frankfurt a. M., 24–86.
- KÜSTER, H. 1995: Geschichte der Landschaft in Mitteleuropa. München.
- LADENBAUER-OREL, H. 1960: Linz – Zizlau. Das baierische Gräberfeld an der Traunmündung. Wien-München.
- LANGÉ, E. 1971: Botanische Beiträge zur mitteleuropäischen Siedlungsgeschichte. Berlin.
- LEBEDEV, G. S. 1973: Gorodec pod Lugoju (predvaritel'noje soobščenije). *KS* 135, 72–76.
- LEBEDEV, G. S. 1978: Sopka u derevni v verchnem Pobuž'je. *KS* 155, 93–99.

- LECIEJEWICZ, L. 1990: Slowanie zachodni. Z dziejów tworzenia się średniowiecznej Europy. Wrocław, Warszawa.
- LEUBE, A. 1996: Germanische Völkerwanderungen und ihr archäologischer Fundniederschlag. Slawisch-germanische Kontakte im nördlichen Elb-Oder Gebiet. Ein Forschungsbericht (II.). EAZ 36, 259–298.
- LEUBE, A. 2005: Das 5. und 6. Jahrhundert östlich der Elbe. Ein Forschungsbericht. In: Kaczanowski, P., Parczewski, M., Archeologija o początkach Slowian. Kraków, 353–374.
- LINKA, N. V. – ŠOVKOPLJAS, A. M. 1963: Rannelslavjanskoje poselenije na r. Tjasmine. MIA Moskva 108.
- LIPPERT, A. 1967: Die zeitgeschichtliche Stellung des frühgeschichtlichen Gräberfeldes von Zwölfaxing, Bez. Schwechat, NÖ. MittAGW 96/97, 298–309.
- LIPPERT, A. 1969: Das awarenzeitliche Gräberfeld von Zwölfaxing in Nieder Österreich. Horn – Wien.
- LJAPUŠKIN, I. I. 1958A: Gorodišče novotrojickoje. MIA Leningrad 74.
- LJAPUŠKIN, I. I. 1958B: Pamjatniki saltovo-majackoj kul'tury v bassejne r. Dona. MIA Moskva-Leningrad 62, 85–150.
- LJAPUŠKIN, I.I. 1968: Slavjane vostočnoj Evropy nakanune obrazovanija drevnerusskogo gosudarstva, MIA Leningrad 152.
- LODOWSKI, J. 1965: Badania wykopaliskowe na osadzie wczesnośredniowiecznej kolo Czeladzi Wielkiej, pow. Góra w 1963 roku. Sprawa 17, 247–250.
- LODOWSKI, J. 1979: Aus den Forschungen über das Siedlungswesen des Slęzanie – Stammes im 6.–10. Jh. Rapports Bratislava 1, 507–512.
- LOPATIN, N.V. 1989: Tušemlja, Demidovka, Koločin. O sootnošenii keramiki verchnich slojev. KSIA 195, 9–15.
- LOŠINSKI, W. 1988: Zur Besiedlungsdynamik Pommerns im frühen Mittelalter (6.–11. Jh.). SlAnt 31, 1–22.
- LUDAT, H. 1960: siehe GRAUS, F.–LUDAT, H. (Hrsg.) 1960.
- LUTOVSKÝ, M. – PROFANTOVÁ, N. 1995: Sámova říše. Praha.
- MACHÁČEK, J. 1992: Starohradištní obydlí z Břeclavi-Pohanska. SbPFFBU E 37, 103–114.
- MACHÁČEK, J. 2000: K absolutní a relativní chronologii keramiky středodunajské kulturní tradice na jižní Moravě. SbPFFBU M 5, 25–55.
- MACHÁČEK, J. 2001: Studie k velkomoravské keramice. Metody, analýzy a syntézy, modely. Brno.
- MAKAROV, N. A. – ZACHAROV, S. D. – BUŽILOVA, A. P. 2001: Srednevekovoje rasselenije na Belom Ozere. Moskva.
- MAKAROVA, T. I. – PLETNEVA, S. A. (Red.) 2003: Krym, severo-vostočnoje Pričernomor'je i Zakavkaz'je v epochu srednevekov'ja IV–XIII veka. Archeologija, Moskva.
- MAKSIMOV, E. V. – TERPILOVSKIJ, R. V. 1979: Poselenije kijevskogo tipa u sela Ul'janovka na Desne. In: Slavjane i Rus, Kyjev, 21–37.
- MAMZER, H. 1999: Problem etniczny w archeologii. SlAnt 40, 169–201.
- MAŃCZAK, W. 1999: O poglądzie Godłowskiego na praojczyznę Słowian. SlAnt 40, 291–292.
- MANGELSDORF, G. 1976: Ein frühslawisches Brandgrab des 6./7. Jh. aus dem Havelgebiet. ZfA 10, 251–260.
- MANNINEN, I. 1927–8: Zur Ethnologie des Einbaumes. ESA 1–3, 4–17.
- MARJANOVIČ-VUJOVIČ, G. 1988: Rannije slavjane v serbskom Podunav'je (po archeologičeskim dannym). Trudy Kyjev 4, 153–161.
- MÁRKINÉ-POLL, K. 1934: Kürtösvégü karkötök az avar – korból. AÉ 47, 56–65.
- MASSON, M. E. 1963: Iz rabot južno-turkmenistanskoj archeologičeskoj kompleksnoj ekspedicii AN Turkmen. SSR v 1962 g. Izvestija AN Turkmen. SSR, ser. obšč. nauk 2, 45–58.
- MATEI, M. D. 1962: Die slawischen Siedlungen von Suceava. SIA 10, 149–169.
- MENGARELLI, R. 1902: La necropoli barbarica di Castel Trosino. MonAnt 12, 147–380.
- MĚŘÍNSKÝ, Z. 1980: Slovanské osídlení 6.–10 století na dolní Dyji a Moravě. In: Slované, 191–204.
- MĚŘÍNSKÝ, Z. 1985: Velkomoravské kostrové pohřebiště ve Velkých Bílovicích. Studie Brno 12.
- MĚŘÍNSKÝ, Z. 1988: Kosočtverečné olovené křížky a jejich chronologické postavení v rámci hmotné kultury střední doby hradištní. In: Rodná země. Sborník ke 100. výročí Muzejní a vlastivědné společnosti v Brně a k 60. narozeninám PhDr. Vlad. Nekudy, CSc., 122–145.
- MĚŘÍNSKÝ, Z. 1993: Slovanské sídliště v Poštorné (okres Břeclav) a struktura časně slovanského a předvelkomoravského osídlení na soutoku Moravy a Dyje. Jižní Morava 29, 7-30.
- MĚŘÍNSKÝ, Z. 2001: Die Zentren Großmährens. In: Velká Morava mezi Východem a Západem. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference, Spisy Brno 17, 297–304.
- MĚŘÍNSKÝ, Z. 2002–2006: České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu I.–II., Praha.
- MĚŘÍNSKÝ, Z. – UNGER, J., 1979: Osídlení dolního Podyjí a dolního Pomoraví v 10. až 13. stol. ve světle archeologických pramenů. In: Mikulovská symposia 78, 67–72.
- MĚŘÍNSKÝ, Z. – ZUMPF, E. 1998: Obchodní cesty na jižní Moravě a v Dolním Rakousku do doby vrcholného středověku. AH 23, 173–181.
- MIERZWIŃSKI, A. 2002: Kłopoty z ceramiką jako „źródłem poznania“. PrzegArch 50, 71–82.
- MINÁČ, V. 1978: O osídlení Bratislavskej brány v 7.–8. stor. Zborník SNM 72, História 18, 61–81.

- MITSCHA-MÄRHEIM, H. v. 1941: Die frühmittelalterlichen Gräberfunde von Mistelbach, Katzelsdorf, München-dorf und Schwechat. Niederdonau. Natur und Kultur 8, Wien.
- MITSCHA-MÄRHEIM, H. v. 1957: Der Awarenfriedhof von Leithaprodersdorf. Wissenschaftliche Arbeiten Burgen-land 17.
- MITSCHA-MÄRHEIM, H. v. 1963: Dunkler Jahrhunderte goldene Spuren. Wien.
- MOSKALENKO, A. N. 1965: Gorodišče Titčicha. Iz istorii drevne russkich poselenij na Donu. Voronež.
- MOSKALENKO, A. N. 1981: Slavjane na Donu (borševskaja kul'tura). Voronež.
- MOŹDZIOCH, S. 1999: Centrum i zaplecze we wczesnośredniowiecznej Europie środkowej. Wrocław.
- MUGUREVIČS, Ē. 1977: Olinkalna un Lokstenes pilsnovadi 13.gs arheologiskiepieminekli. Riga.
- MUSIANOWICZ, K. 1966: Ślady osadnictwa z VI–VIII wieku w Drohiczyń, pow. Siemiatycze. WiadArch 32, 31–53.
- MÜLLER, R. 1991: Chronologische Fragen des Gräberfeldes Gyenesdiás. In: Zalai Múzeum 3, 35–39.
- MÜLLER, R. 1994: Karoling udvarház és temetője Zalaszabar – Borjúallás – szigetről. In: Honfoglalás és régészet, Budapest, 91–98.
- MÜLLER-WILLE, M. 1970–1971: Pferdegrab und Pferdeopfer im frühen Mittelalter. Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek 20–21, Gravenhage, 119–248.
- MÜLLER-WILLE, M. 1976: Das wikingerzeitliche Gräberfeld von Thumby-Bienebek. Offa Bücher 36.
- MÜLLER-WILLE, M. 1977: Krieger und Reiter im Spiegel früh- und hochmittelalterlichen Funde Schleswig-Holste-ins. Offa 34, 40 a n.
- MÜTHERICH, F. – GAEHDE, E. J. 1977: Carolingian painting. London.
- NECHVÁTAL, B. 1999: Radomyšl. Raně středověké pohřebiště. Praha.
- NERMAN, B. 1958: Grobin-Seeburg. Stockholm.
- NESTOR, I. – ZAHARIA, E. 1957: Săpăturile de la Sărata-Monteoru din 1955. MCA 4, 187–194.
- NEVIZÁNSKY, G. 1984: Slavjanskij mogil'nik s truposoženijami v s. Bajč-Vlkanovo. Interakciony, 189–192.
- NIEDERLE, L. 1953: Rukověť slovanských starožitností. Praha.
- NIKOL'SKAJA, T. N. 1957: Drevnerusskoje selišče Lebedka. SA 3, 186–187.
- NIKOL'SKAJA, T. N. 1959: Kul'tura naselenija bassejna verchnej Oki v I tysjačeljetiji n.e. MIA Moskva 72, 58–79.
- OBLOMSKIJ, A. M. 2002: Dneprovskoje lesostepnoje levoberež'je v pozdnerimskoje i gunskoje vremja. In: Ranne-slavjanskij mir 5, Moskva.
- OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, L. – KNAPPOVÁ, M. – MALENÍNSKÁ, J. – MATUŠOVÁ, J. 1995: Pomístní jména v Čechách. O čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest. Praha.
- OPRAVIL, E. 2000: Zur Umwelt des Burgwalls von Mikulčice und zur pflanzlichen Ernährung seiner Bewohner. Spisy Brno 18, 9–169.
- ORLOV, R. S. – MOCJA, A. P. – POKAS, P. M. 1985: Issledovanija letopisnogo Jur'jeva na Rosi i jeho okresnostej. In: Toločko, P. P. (Red.), Zemli južnoj Rusi v IX–XIV vv., Kyjev, 30–62.
- PAPP, L. 1963: A bólyi avarkori temető I. JPMÉ 1962, 163–194, Pécs 1963.
- PAPP, L. 1964: A nagyharsányi avarkori temető I. JPMÉ 1963, 113–141, Pécs 1964.
- PARCZEWSKI, M. 1988: Początki kultury wczesnosłowiańskiej w Polsce. Kraków.
- PARCZEWSKI, M. 1989: Żukowice pod Głogowem w zaraniu średniowiecza. Głogowskie zeszyty naukowe 2, 7–80.
- PARCZEWSKI, M. 1993: Die Anfänge der frühslawischen Kultur in Polen. Veröffentlichungen der Österreichischen Gesellschaft für Ur- und Frühgeschichte 17 (Hrsg. F. Daim). Wien.
- PAŠKEVIČ, G. A. 1988: Paleobotaničeskije issledovanija v oblasti slavjanskoj archeologii. Trudy Kyjev 4, 169–174.
- PAŠUTO, V. T. 1995: K tipologii predgosudarstvennyh i rannegosudarstvennyh obrazovanij v severnoj i severo-vostočnoj Evrope (Postanovka problemy). Sbornik: Drevnejšije gosudarstva vostočnoj Evropy 1992–1993, 24–31.
- PAULSEN, P. 1967: Alamannische Adelsgräber von Niederstotzingen. Veröffentlichungen des Staatlichen Amtes für Denkmalpflege Stuttgart, Reihe A, Vor- und Frühgeschichte. H. 12/1, Stuttgart.
- PEKARSKAJA, L. V. – KIDD, D. 1994: Der Silberschatz von Martynovka (Ukraine) aus dem 6. und 7. Jahrhundert. Innsbruck.
- PENJAK, S. I. 1988: Novyje ranneslavjanskije pamjatniki serediny I. tys. n.e. v Zakarpatskoj oblasti USSR. Trudy Kyjev 4, 174–181.
- PERCHAVKO, V. B. 1978: Pojavlenije i rasprostranjenje špor na territorii vostočnoj Evropy. SA 3, 113–126.
- PERCHAVKO, V. B. 1986: Zapadnoslavjanskije elementy v rannesrednevekovoj kul'ture meždureč'ja Dnepra i Nemana. KSIA Moskva 187, 28–35.
- PÉRIN, P. 1996: Die archäologischen Zeugnisse der fränkischen Expansion in Gallien. In: Die Franken, Wegbereiter Europas, Ausstellungskatalog Mannheim – Mainz, I., 226–232.
- PETERSEN, E. 1939: Der ostelbische Raum als germanisches Kraftfeld im Lichte der Bodenfunde des 6. bis 8. Jahr-hunderts. Leipzig.
- PETRAŠENKO, V. A. 1985: Gorodišče Monastyrek VIII–X vv. v svete novych issledovanij. In: Toločko, P. P. (Edi-tor.): Zemli južnoj Rusi v IX–XIV vv., Kyjev, 71–84.

- PETROV, V. P. 1963: Stecovka, poselenije tretej četverti I. tys. n.e. MIA Moskva 108, 209–233.
- PETRUSEK, M. 2007: Společnosti pozdní doby. Praha
- PITTEROVÁ, A. 1955: Zur Frage der Einheit der slawischen materiellen Kultur. Slavia 24, 114–117.
- PITTEROVÁ, A. 1961: Pokus o hodnocení slovanského domu. PA 52, 484–487.
- PITTEROVÁ, A. 1979: Eine der allerältesten altslawischen Bautechniken. Rapports Bratislava 1, 619–624.
- PLEINEROVÁ, I. 1965: Germanische und slawische Komponenten in der alt-slawischen Siedlung von Březno bei Louny. Germania 43, 121–138.
- PLEINEROVÁ, I. 1968: Zur relativen Chronologie der Keramik vom Prager Typus auf Grund der Siedlungsgrabung Březno bei Louny. AR 20, 645–673.
- PLEINEROVÁ, I. 1975: Březno. Vesnice prvních Slovanů v severozápadních Čechách. Praha.
- PLEINEROVÁ, I. 1979: Zu den frühslawischen Grubenhäusern. Rapports Bratislava 1, 629–637.
- PLEINEROVÁ, I. 1988: K sídelní a hospodářské soustavě u nejstarších Slovanů. SIAnt 30, 51–60.
- PLEINEROVÁ, I. 2000: Die altslawischen Dörfer von Březno bei Louny. Praha.
- PLETERSKI, A. 1983: Nožiči z zavojkoma v zgodnjem srednjem veku. Arheološki vestnik Ljubljana 34, 375–393.
- PLETERSKI, A. 1995: Model etnogeneze Slovanov na osnovi nekaterih novejših raziskav. Zgodovinski časopis 49, 4 (101), 537–556.
- PLETNEVA, S. A. 1962: O svyazach alano-bolgarskich plemen Podon'ja so slavjanami v VIII–IX vv. SA 1, 13–94.
- PLETNEVA, S. A. 1967: Ot kočevij k gorodam. Saltovo-majackaja kul'tura. MIA Moskva 142.
- PLETNEVA, S. A. (Red.) 1981: Stepi Evrazii v epochu srednevekov'ja. Archeologija SSSR. Moskva.
- PLETNEVA, S. A. 1989: Na slavjano – chazarskom pogranič'je. Moskva.
- POBOL, L. D. 1975: Strittige Fragen zur Geschichte der Stämme der Zarubincy-Kultur. ZfA 9, 207–234.
- POLÁČEK, L. 1995: Altes Gliederungssystem der Mikulčicer Keramik. Internationale Tagungen in Mikulčice 2, 131–202.
- POLESKI, J. 1992: Podstawy i metody datowania okresu wczesnośredniowiecznego w Malopolsce. Zeszyty Naukowe Uniw. Jagiel. 81, zeszyt 52.
- POULÍK, J. 1948: Staroslovanská Morava. Praha.
- POULÍK, J. 1948–1950: Jižní Morava, země dávných Slovanů. Brno.
- POULÍK, J. 1957: Výsledky výzkumu na velkomoravském hradišti Valy u Mikulčic. 1. zpráva za r. 1954–1956. PA 48, 241–388.
- POULÍK, J. 1960: Staří Moravané budují svůj stát. Gottwaldov 1962.
- POULÍK, J. 1963: Dvě velkomoravské rotundy v Mikulčicích. Praha.
- POULÍK, J. 1975: Mikulčice. Sídlo a pevnost knížat velkomoravských. Praha.
- POULÍK, J. 1988: K otázce vzniku předvelkomoravských hradišť. SIA 36, 189–216.
- POULÍK, J. – CHROPOVSKÝ, B. a kol. 1985: Velká Morava a počátky československé státnosti, Praha – Bratislava.
- PREIDEL, H. 1957: Die Anfänge der slawischen Besiedlung Böhmens und Mährens. T. II. Gräufeling bei München.
- PRIBAKOVIĆ, D. 1966: Prilog hronologiji naoružanja Slovena u VI i VII veku. Vesnik Vojnog muzeja Beograd 11/12, 24–68.
- PRICHODNJUK, O. M. 1975: Slov'jani na Podilii (VI–VII st. n.e.). Kyjev.
- PRICHODNJUK, O. M. 1978: Ob etnokul'turnoj situaciji v Dneprovskom lesostepnom pogranič'je vo vtoroj polovine I tysjačeletiji n. e. In: Baran, V. D. (Editor): Problemy etnogeneza slavjan, Kyjev, 108–124.
- PRICHODNJUK, O. M. 1980: Archeologični pam'jatki sereďn'ogo Pridnipro'v'ja VI–IX st. n.e. Kyjev.
- PRICHODNJUK, O. M. 1988: Obščestvenno-chozajstvennaja struktura slavjanskich poselenij. Trudy Kyjev 4, 189–199.
- PRICHODNJUK, O. M. 1994: Technologija virobništva ta vitoki juvelirnogo stilju metalevich prikras Pastirs'kogo gorodišča. Archeologija Kyjev, 3, 61–77.
- PROFANTOVÁ, N. 1994: K nálezům ostruh z konce 7.–9. stol. v Čechách. Mediaevalia Archaeologica Bohemica 1993, PA – Supplementum 2, 60–85.
- PROFANTOVÁ, N. 1997: Blatnicko-mikulčický horizont v Čechách – současný stav a problémy. In: Wachowski, K. (Editor): Śląsk i Czechy a kultura wielkomorawska, Wrocław, 85–94.
- PROFANTOVÁ, N. – LUTOVSKÝ, M. 1989: Byzantská přezka z Prahy-Košíř. Archaeologica Pragensia 10, 77–84.
- PROFANTOVÁ, N. – PROFANT, M. 2000: Encyklopedie slovanských bohů a mýtů. Praha.
- RAFALOVIČ, I. A. 1968: Poselenije VI–VII vv. n. e. u s. Chanska. KSIA Moskva 113, 94–100.
- RAFALOVIČ, I. A. 1974: Kultura slavjan Moldavii. In: Drevnaja kultura Moldavii. Kišinev.
- RAPPOPORT, P. A. 1972: Die ostslawischen Wohnbauten des 6.–13. Jh. in der Waldsteppenzzone. ZfA 6, 228–239.
- REJHOLCOVÁ, M. 1990: Včasnoslovanské pohrebisko v Čakajovciach, okres Nitra. SIA 38, 357–420.
- REJHOLCOVÁ, M. 1995: Pohrebisko v Čakajovciach (9.–12. stor.). Archaeologica Slovaca Monographiae, Fontes 15, Nitrae.
- RIKMAN, E. A. – RAFALOVIČ, I. A. – CHYNKU, I. G. 1971: Očerki istorii kul'tury Moldavii (II–XIV vv.), Kišinev.
- ROTH, H. – THEUNE, C. 1995: Das frühmittelalterliche Gräberfeld bei Weingarten (Kr. Ravensburg). Stuttgart.

- ROZENFEL'DT, I. G. 1982: Drevnosti zapadnoj časti Volgo-Okskogo meždureč'ja v VI–IX vv. Moskva.
- RUSANOVA, I. P. 1968: Keramika ranneslavjanskich poselenij Žitomirščiny. AR 20, 576–582.
- RUSANOVA, I. P. 1973: Slavjanskije drevnosti VI–IX vv. meždu Dneprom i zapadnym Bugom. Archeologija SSSR, Svod arheologičeskich istočnikov E1–25, Moskva.
- RUSANOVA, I. P. 1976: Slavjanskije drevnosti VI–VII vv. Moskva.
- RUSANOVA, I. P. 1992: Kul'tovyje mesta i jazyčeskije svjatilišča slavjan VI–XIII vv. SA 4, 50–67.
- RUSANOVA, I. P. – TIMOŠČUK, B. A. 1984: Kodyn. Slavjanskije poselenija V–VIII vv. na r. Prut. Moskva.
- RUSU, M. 1986: Le trésor de Vrap a-t-il appartenu au prince slave Acamir de Belzitia? Zbornik Babić, 187–194.
- RUTKOVSKAJA, L. M. 1974: O stratigrafii i chronologii drevnego poselenija okolo s. Stecovki na r. Tjasmine. In: Rannesrednevekovyje vostočnoslavjanskije drevnosti, Leningrad, 22–39.
- RUTTKAY, A. 1975–1976: Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei 1–2: SIA 23, 119–216; SIA 24, 245–395.
- RUTTKAY, A. – ŠALKOVSKÝ, P. – RUTTKAY, M. – KRAJČOVIČ, R. 1996: Slovanské osídlenie strednej Európy v 9. storočí. Bratislava.
- RYBAKOV, B. A. 1953: Drevnije rusi. SA 17, 23–104.
- RYBAKOV, B. A. 1958: Očerki istorii SSSR. Krizis rabovladel'českoj sistemy i zaroždenije feodalizma na territorii SSSR III–IX vv.
- RYBAKOV, B. A. 1970: Nestor o slavjanskich obyčajach. In: Drevnije slavjane i jich sosedi, MIA Moskva 176, 40–44.
- SAGAJDAK, M. A. 1991: Davn'okijivskij Podil. Kijiv.
- SEDOV, V. V. 1960: Sel'skije poselenija central'nych rajonov smolenskoj zemli. MIA Moskva 92.
- SEDOV, V. V. 1970: Slavjane verchnego Podneprov'ja i Podvin'ja. MIA Moskva 163.
- SEDOV, V. V. 1972: Formirovanije slavjanskogo naselenija srednego Podneprov'ja. SA 4, 116–130.
- SEDOV, V. V. 1974: Dlinnyje kurgany Krivičej. Archeologija SSSR, Svod arheologičeskich istočnikov, E1-8.
- SEDOV, V. V. 1979: Proischoždenije i rannaja istorija slavjan. Moskva.
- SEDOV, V. V. 1982: Vostočnyje slavjane v VI–XIII vv. Archeologija SSSR, Moskva.
- SEDOV, V. V. 1995: Slavjane v rannem srednevekov'je. Moskva.
- SEMENOV, S. A. 1959: O naznačeniju „koňkov“ i kostěj s narezkami iz Sarkela-Beloj Veži. MIA Moskva–Leningrad 75, 353–361.
- SEYER, H. u. R. 1980: Germanische und slawische Brunnenfunde in der Siedlung von Berlin-Marzahn. ZfA 14, 225–241.
- SCHIETZEL, K. 1965/1966: Neue Ausgrabungen in Haithabu. PZ 43/44, 303–307.
- SCHIETZEL, K. 1968: Zur Frage einer wirtschaftlichen und sozialen Gliederung Haithabus. In: Studien zur europäischen Vor- und Frühgeschichte, Neumünster, 253–257.
- SCHIETZEL, K. 1981: Stand der siedlungsarchäologischen Forschung in Haithabu. Ergebnisse und Probleme. Berichte über die Ausgrabungen 16, Neumünster.
- SCHMIDT, B. 1961, 1970, 1976: Die späte Völkerwanderungszeit in Mitteldeutschland. Textteil. Katalog. Veröffentl. Landesmus. Vorgesch. Halle . Berlin.
- SCHULTZE, E. 1990: Die germanische Siedlung bei Demnitz, Kr. Fürstenwalde. Ein Vorbericht. ZfA 24, 35–44.
- SCHULZE-DÖRRLAMM, M. 1991: Untersuchungen zur Herkunft der Ungarn und zum Beginn ihrer Landnahme im Karpatenbecken. Jb RGZM 35, 373–478.
- SCHWARZ-MACKENSEN G. 1976: Die Knochennadeln von Haithabu. Berichte über die Ausgrabungen in Haithabu 9.
- SIMONI, K. 1982: Skupni nalaz oruda i oružja iz Nartskih Novaka. Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu, 3. serie, 15, 251–261, tab. 1–4.
- SIMONOVA, E. N. 1970: Pal'čataja fibula vengerskogo nacional'nogo muzeja. MIA Moskva 176, 75–79.
- SINICYN, I. V. 1959: Archeologičeskije issledovanija zovolžskogo otrjada (1951–1953 gg.). MIA Moskva 60, 39–205.
- SKRUŽNÝ, L. 1963: Příspěvek k třídění a chronologii slovanských otopných zařízení na území ČSSR. PA 54, 234–265.
- SMIRNOV, K. F. 1950: Sarmatskije plemena severnogo Prikaspija. KS IIMK Moskva–Leningrad 34, 97–114.
- SMIRNOV, K. F. 1952: Očerki drevnej i srednevekovej istorii narodov srednego Povolž'ja i Prikam'ja. MIA 28.
- SMIRNOVA, G. I. 1960: Ranneslavjanskoje poselenije u s. Nezvisko na Dnestre. PA 51, 221–239.
- SOMMER, P. 1996: Sázavský klášter. Praha.
- SÓS, CS. Á. 1962: Vorläufige Mitteilungen über die Ausgrabungen in Pókaszeptk. FolArch 14, 67–93.
- SÓS, CS. Á. 1963: Bemerkungen zur Frage des archäologischen Nachlasses der awarenzeitlichen Slawen in Ungarn. SIA 10, 301–329.
- SÓS, A. – SALAMON, A. 1995: Cemeteries of the early middle ages (6th–9th c.) at Pókaszeptk, Budapest, 301–329.

- STAŇA, Č. (Red.) 1994: Slawische Keramik in Mitteleuropa vom 8. bis zum 11. Jahrhundert. Kolloquium Mikulčice 25.–27.V.1993. Internationale Tagungen in Mikulčice 1, Brno, 13-17.
- STANKEVIČ, J. V. 1958: Pamjatniki slavjanskoj kul'tury serediny I tys. n.e. v verchnem tečenii zapadnoj Dviny. KS IIMK Moskva 72, 46–53.
- STANKEVIČ, J. V. 1960: K istorii naselenija verchnego Podvinja v I i načale II tysjačletja n. e. MIA Moskva-Leningrad 76, 7–148.
- STARE, V. 1980: Kranj, nekropola iz časa preseljevanja ljudstev. Ljubljana.
- STAŠŠÍKOVÁ-ŠTUKOVSKÁ, D. – KRIŠTÍN, J. 1993: Analyse von Tiegeln aus frühslawischen Siedlungsobjekten in Považany. Archaeoslavica 2, 53–61.
- STAŠŠÍKOVÁ-ŠTUKOVSKÁ, D. 2001: Vybrané nálezy z pohrebiska v Borovciach z pohľadu začiatkov kostrového pochovávanía staromoravských a nitrianských Slovanov. In: Velká Morava mezi východem a západem, Spisy Brno 17, 371–388.
- STAŠŠÍKOVÁ-ŠTUKOVSKÁ, D. 2005: Zur Herkunft der Nischengräber der Elite in der Kultur Großmährens, Aus der Sicht der bisherigen archäologischen Grabungsergebnisse in Borovce und Dubovany, In: Kouřil, P. (Editor) 2005: Die frühmittelalterliche Elite bei den Völkern des östlichen Mitteleuropas, 291–312.
- STEIN, F. 1961: Die goldenen Ohringe des reichen Mädchengrabes von Linz-Zizlau. In: Kunstjahrbuch d. Stadt Linz.
- STEIN, F. 1967: Adelsgräber des 8. Jahrhunderts in Deutschland. Berlin.
- STEUER, H. 1973 A: Eine dreieckige Bronzeschale aus Haithabu bei Schleswig, Archäologisches Korrespondenzblatt 3, 89–93.
- STEUER, H. 1973 B: Probegrabungen auf germanischen und slawischen Siedlungen in Hannoverschen Wendland. Nachrichten aus Niedersachsens Urgeschichte 42, 293–300.
- STEUER, H. 1984: Frühgeschichtliche Sozialstrukturen in Mitteleuropa. Göttingen.
- STJERNQUIST, B. 1967: Das Problem der Grubenhäuser in Südschweden. Jahrbuch d. RGZM 14, 144–152.
- STLOUKAL, M. 1980: Antropologický výzkum slovanských pohřebišť a otázka původu Slovanů. Slované, 227–235.
- STRUVE, K. W. 1985: Starigard-Oldenburg. Geschichte und archäologische Erforschung des slawischen Fürstenburg in Wagrien. In: 750 Jahre Stadtrecht Oldenburg in Holstein, Oldenburg 73–206.
- STRZELCZYK, J. 1976: Słowianie i Germanie w Niemczech środkowych we wczesnym średniowieczu. Poznań.
- STUHLÍK, S. – KLANICA, Z. – MĚŘÍNSKÝ, Z. 1997: Pravěk a středověk Ždánicka. Knihnice MAK 2, Brno.
- STUBAVS, A. 1976: Kentes pilskalns un apmentne. Riga.
- SUCHOBOKOV, O. V. 1975: Slavjane Dneprovskogo Levoberež'ja. Kyjev.
- SUCHOBOKOV, O. V. 1985: Romenskaja kul'tura. In: Baran, V. D. 1985 (Editor): Etnokulturnaja karta territorii Ukrainskoj SSR v I tys. n. e. Kyjev 125–134.
- SUCHOBOKOV, O. V. – JURENKO, S. P. 1978: Etnokulturnyje processy na territorii Levoberež'ja Ukrainy v I tysjačletii n.e. In: Problemy etnogeneza slavjan, Kyjev, 124–142.
- SVOBODA, B. 1965: Čechy v době stěhování národů. Praha.
- SYMONOVIČ, E. A. 1963: Gorodišče Koločin na Gomcěščině, MIA Moskva 108.
- SZABÓ, J. 1970: A káli honfoglaláskori temető. AÉ 97, 264–271.
- SZAMEIT, E. 1991: Anmerkungen zur Chronologie des 8.–9. Jahrhunderts im Ostalpenraum. In: Chronologischen Fragen des 7.-10. Jahrhunderts. Zalai Múzeum 3, 73–79.
- SZAMEIT, E. 1992: Zur chronologischen Stellung des frühmittelalterlichen Gräberfeldes von Sieghartkirchen, Niederösterreich und die Grabfunde aus Proleb, Steiermark. AWARENFORSCHUNGEN WIEN Band 2, 803–839.
- SZAMEIT, E. 1996: Slawische Körpergräber des 8. Jh. im österreichischen Donauraum und ihre Beziehungen zum spätmehringischen Kulturkreis. In: Ethnische und kulturelle Verhältnisse an der mittleren Donau vom 6. bis zum 11. Jahrhundert, Bratislava, 215–225.
- SZATMÁRI, S. B. 1979: Das Gräberfeld von Oroszlány-Burbála-Kolonie. Neue Beiträge zur Bestattung mit Holzeimern. Raports Bratislava 1, 805–816.
- SZATMÁRI, S. B. 1984: Die Gräberfelder des 7.–10. Jahrhunderts des südlichen Teils des Kisbaltons. Interaktionen, 295–260.
- SZATMÁRI, S. B. 1985: Neue Ergebnisse der Ausgrabungen im Kisbaltón – Gebiet. In: Friesinger, H.–Daim, F. (Editors): Die Bayern und ihre Nachbarn 2, Wien.
- SZÓKE, B. M. 1988: Südost-Ungarn im 9. Jahrhundert im Lichte der Siedlungsforschungen. Trudy Kyjev 4, 199–204.
- SZÓKE, B. M. 1992: Karolingerzeitliche Gräberfelder I–II von Garabonc-Ófalu. Die Karolingerzeit im unteren Zalat. Antaeus 21, 41–203.
- SZYKULSKI, J. 1991: Frühe slawische Funde in Böhmen, Mähren und der Slowakei und ihre kulturhistorische Bewertung. In: Acta Universitatis Wratislaviensis, Studia Archeologiczne 20, Wrocław, 85–95.
- SZYMAŃSKI, W. 1967: Szeligi pod Płockiem na początku wczesnego średniowiecza. Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk.
- SZYMAŃSKI, W. – DĄBROWSKA, E. 1979: Awarzy. Węgrzy. Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk.
- ŠALKOVSKÝ, P. 1988: K vývoju a štruktúre osídlenia v dobe slovanskej na Slovensku. SIA 36, 379–414.

- ŠALKOVSKÝ, P. 2001: Häuser in der frühmittelalterlichen slawischen Welt, Nitra.
- ŠČEGLOVA, O.A. 1990: O dvuch gruppach „drevnostej antov“ v srednem Podneprov'je. MIA po archeologii dne-provskogo levoberež'ja. Sbornik naučnych trudov, Kursk, 162–172.
- ŠMIDT, J. A. 1963: Archeologičeskije pamjatniki vtoroj poloviny I tysjačletja n. e. na territorii Smolenskoj oblasti. Materialy po izučeniju Smolenskoj oblasti, 5.
- ŠOLLE, M. 1966: Stará Kouřim a projevy velkomoravské hmotné kultury v Čechách. Praha.
- ŠRAMKO, B. A. 1962: Drevnosti severnskogo Donca. Charkov.
- ŠTEFANOVIČOVÁ, T. 1981–1982: Etnické premeny v strednej a juhovýchodnej Európe v 6.–8. storočí. In: Zborník Ústavu marxizmu – leninizmu a FF UK Bratislava. Historica 32–33, 7–17.
- ŠTELCL, J. 1979: Učastije petrografii v issledovaniji velikomoravskogo gorodišča Valy pod Mikulčice. Scripta fac. sci.nat. UJEP Brunensis, Geologia I, 9: 1–8.
- ŠTELCL, J. – TEJKAL, J. 1963: Petrografické příspěvky k výzkumu velkomoravských hradířt Mikulčice a Pohansko. Folia Fac. Sci. Nat. Univ. Purk. Brunensis IV/1, Geologia, 1963, 1–27.
- ŠTYCHOV, G. V. 1968: Proischoždenije i materialnaja kultura drevnerusskich gorodov Belorussii. In: Międzynar IV., 407–421.
- TEJRAL, J. 1976: Grundzüge der Völkerwanderungszeit in Mähren. Studie Brno IV/2.
- TEJRAL, J. 1988: Zur Chronologie und Deutung der südostlichen Kulturelemente in der frühen Völkerwanderungszeit Mitteleuropas. In: Bott, G. (Hrsg.): Die Völkerwanderungszeit im Karpatenbecken. Nürnberg, 11–46.
- TEJRAL, J. 1990A: Archäologischer Beitrag zur Kenntnis der völkerwanderungszeitlichen Ethnostrukturen nördlich der Donau. In: Friesinger, H.–Daim, F. (Edit.): Typen der Ethnogenese unter besonderer Berücksichtigung der Bayern, Wien, 2, 9–87.
- TEJRAL, J. 1990B: K chronologii spon z langobardských pohřebišť v Podunají. In: Pravěké a slovanské osídlení Moravy. Muzejní a vlastivědná společnost a AÚ ČSAV v Brně, 231–250.
- TEJRAL, J. 1993: Za dob velkého neklidu (doba stěhování národů). In: Pravěké dějiny Moravy. Vlastivěda moravská. Země a lid. Nová řada, sv. 3, Brno, 471–503
- TEJRAL, J. 2002: Region pod Pavlovskými vrchy v době stěhování národů. In: Stuchlík, S. (Editor): Oblast vodního díla Nové Mlýny od pravěku do středověku, Spisy Brno 20, 355–363.
- TELEGIN, D. J. 1962: Iz rabot dneprodzeržinskoi ekspedicii 1960 g. KS IA Kyjev 12, 13–16.
- TEODOR, D. G. 1984: Novyje dannyje o slavjanach v Karpato-dunajskich oblastjach v VI–VII vv. n. e. Interakcionen 261–265.
- TEODOR, D. G. 1988: Slavjanskije kulturnyje elementy VI–IX vv. n.e. Karpato-dunajskoj oblasti. Trudy Kyjev 4, 204–208.
- TERPILOVSKIJ, R.V. 1984: Rannije slavjane Podesenija III–V vv. Kyjev
- TERPILOVSKIJ, R.V. 1985: Kyjevskaja kultura. In: Baran, V. D.(Edit.): Etnokulturnaja karta territorii Ukrajinskoi SSR v I tys. n.e., Kyjev, 51–59.
- TIMOŠČUK, B. O. 1976: Slav'jani pivničnoji Bukoviny V–VI st. Kyjev.
- TIMOŠČUK, B. A. 1990: Vostočnoslavjanskaja obščina VI–X vv. n. e. Moskva.
- TIMOŠČUK, B.A. – RUSANOVA, I. P. – MICHAJLINA, L. P. 1981: Itogi izučenija slavjanskich pamjatnikov v severnoj Bukovine V–X vv. SA 2, 80–93.
- TOČÍK, A. 1962: Keramika so značkami na dne zo slovansko-avarských pohrebísk na juhozápadnom Slovensku. PA 53, 347–380.
- TOČÍK, A. 1968 A: Slawisch-awarisches Gräberfeld in Holiare. Bratislava.
- TOČÍK, A. 1968 B: Slawisch-awarisches Gräberfeld in Štúrovo. Bratislava.
- TOČÍK, A. 1992: Materialy k dejinám južného Slovenska v 7.–14. stor. ŠZ 28, 5–250.
- TOLOČKO, P. P. (Editor) 1985: Zemli južnoj Rusi v IX–XIV vv. Kyjev.
- TOLOČKO, P. P. (Editor) 1988: Kyjev und seine überregionalen wirtschaftlichen Verbindungen im 9.–11. Jahrhundert. Bericht RGK 69, 344–357.
- TOMIČIĆ, Ž. 1990: Prilog istraživanju kronologije srednjovjekovnoga groblja na položaju Lijeva Bara u Vukovaru. Starohrvatska prosvjeta 3/20, 111–189.
- TORGOJEV, A. I. 2002: O chronologii naremennych ukrašenij Semireč'ja. In: Stepi Evrazii v drevnosti i srednevekov'je, St. Peterburg, 285–289.
- TOTEV, T. 1963: Za obrabotka na kost v srednevekovna Bălgarija. Archeologija Sofija 5, 83–92.
- TOVORNIK, V. 1985–1986: Die frühmittelalterlichen Gräberfelder von Gusen und Auhof bei Perg in Oberösterreich 1: Gusen, ArchA 69, 165–250. 2: Auhof bei Perg, ArchA 73–483.
- TOVORNIK, V. 1991: Datierungskorrekturen der altslawischen Gräber- und Siedlungsfunde in Oberösterreich. In: Zalai Múzeum 3, 49–55.
- TRETJAKOV, P. N. 1969: Ob istokach kultury romensko-borševskoj gruppirovki. SA 4, 18–80.
- TRETJAKOV, P. N. 1970: U istokov drevnerusskoj narodnosti. MIA 179.
- TRETJAKOV, P. N. (Red.) 1974: Rannesrednevekovyje vostočnoslavjanskije drevnosti. Sbornik statej. Leningrad.

- TRETJAKOV, P. N. 1982: Po sledam drevnich slavjanskich plemen. Leningrad
- TRETJAKOV, P. N. – ŠMIDT, E. A. 1963: Drevnije gorodišča Smolenščiny. Moskva – Leningrad.
- TRUBAČEV, O. N. 1988: Jazykoznanije i etnogenez slavjan. Trudy Kyjev 4, 216–223.
- TRUBAČEV, O. N. 1993: K istokam Rusi (nabljudenija lingvista). Moskva.
- TŘEŠTÍK, D. 1997: Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530-935). Praha.
- UNGERMAN, Š. 2005: Reich ausgestattete Gräber auf dem großmährischen Gräberfeld in Dolní Věstonice. In: Kouřil, P. (Editor) 2005: Die frühmittelalterliche Elite bei den Völkern des östlichen Mitteleuropas, Spisy Brno 25, 209–224.
- UNVERZAGT, W. – SCHULDT, E. 1963: Teterow. Ein slawischer Burgwall in Mecklenburg. Berlin.
- VAJNŠTEJN, S. I. – D'JAKONOVA, V. P. 1966: Pamjatniki i mogil'nik Kokel' konca I tysjačelattja do našej ery – pervykh vekov našej ery. Trudy Tuvinskoj kompleksnoj archeologo-etnografičeskoj ekspedicii 1959–1960. T. 2., Leningrad, 185–291.
- VAKULENKO, L. V. 1977: Pam'jatki pidgir'ja Karpat peršoju poloviny I tysjačolittja n.e. Kyjev.
- VAKULENKO, L. V. – PRICHODNJUK, O. M. 1985: Problema prejemstvennosti černjachovskich i rannesrednevekovykh drevnostej v svete novykh issledovanij na srednem Dnestre. SIA 33, 71–136.
- VARSÍK, V. 1992: Byzantinische Gürtelschnallen im mittleren und unteren Donaauraum im 6. und 7. Jahrhundert. SIA 40, 77–108.
- VÁŇA, Z. 1958A: Slované v Bavorsku podle archeologických dokladů. VaPS 2, 183–209.
- VÁŇA, Z. 1958B: Mísy v západoslovanské keramice. PA 49, 185–247.
- VĀŽAROVA, Ž. N. 1965: Slavjanski i slavjanobalgarski selišta v balgarskite zemi ot kraja na VI–XI vek. Sofia.
- VĀŽAROVA, Ž. N. 1976: Slavjani i prabalgari. Sofia.
- VEECK, W. 1931: Die Alamannen in Württemberg. Berlin – Leipzig.
- VENCL, S. 1973: Časně slovanské osídlení v Běchovicích, o. Praha-východ. PA 64, 340–392.
- VENDTOVÁ, V. 1969: Slovanské osídlenie Pobedima a okolia. SIA 17, 119–232.
- VENDTOVÁ, V. – REJHOLEC, E. 1963: Slovanské pohrebisko v Ipeľskom Sokolci. SIA 11, 237–246.
- VERGEJ, V. S. 1997: Poselenija pražskoj kul'tury belorusskogo Poles'ja. Trudy Moskva 3, 28–38.
- VIERCK, H. 1976: Zwei byzantinische Gürtelschnallen und ihre südgermanischen Spielformen. In: Narr, K.J. (Editor): Aus der Sammlung des Seminars für Ur- und Frühgeschichte der Universität Münster, Hildesheim, 115–135.
- VINOKUR, I. 1997: Slovjanski juveliri Podnistrov'ja. Kam'janec Podilskij.
- VOGT, H.-J. 1971: Frühslawische Bodenfunde aus Westsachsen. In: Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege 19, 177–192.
- VOGT, H.-J. 1973: Zur frühslawischen Besiedlung des Elbe-Saale-Gebietes. Berichte Berlin 2, 395–404.
- VORONINA, R. F., 1990: Trapecevidnyje priveski s trubčatymi podveskami drevnej Mordvy. SA 3, 215–219.
- VOß, H. M. 1988: Die spätvölkerwanderungszeitliche Besiedlung und die germanisch – slawischen Kontakte im Gebiet zwischen Elbe/Saale und Oder/ Neiße. Trudy Kyjev 4, 224–226.
- WACHOWSKI, K. 1980: 1986/87: Merowingische und karolingische Spuren auf dem Kontinent. Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters 14/15, 49–79.
- WEIDEMANN, K. 1974: Untersuchungen zur Siedlungsgeschichte des Landes zwischen Limes und Rhein vom Ende der Römerherrschaft bis zum Frühmittelalter. Jb RGZM 19, 99–154.
- WEIDEMANN, K. 1975: Archäologische Zeugnisse der Eingliederung Hessens und Mainfrankens in das Frankenreich vom 7. bis zum 9. Jahrh. In: Schlesinger, W. (Hrsg.) 1975: Althessen im Frankenreich. Nationes 2, Sigmaringen, 95–119.
- WEIDEMANN, M. 1982: Kulturgeschichte der Merowingerzeit nach den Werken Gregors von Tours 1–2, Mainz.
- WEINBERG, G. D. 1974: A wandering soldier's grave in Corinth. Hesperia 43, 512–521.
- WERNER, J. 1935: Münzdatierte austrasische Grabfunde. Berlin – Leipzig.
- WERNER, J. 1961: Ranokarolinška pojasna garnitura iz Mogorjela kod Čapljine (Hercegovina). Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, N. S. 15–16.
- WERNER, J. 1972: K proischoždeniju i rasprostranjeniju antov i sklavenov. SA 4, 102 a n.
- WERNER, J. 1978–1979: Zur Stellung der altkroatischen Grabfunde von Biskupija-Crkvina (Marienkirche). Festschrift W. Modrijan, Schild von Steier 15–16, Sarajevo.
- WERNER, J. 1984: Der Grabfund von Malaja Pereščepina und Kuvrat, Kagan der Bulgaren. Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Klasse phil.-hist., N. F. 91. München.
- WERNER, J. 1986: Der Schatzfund von Vrap in Albanien. Studien zur Archäologie der Awaren 2, Wien.
- WETZEL, G. 1987: Ein frühslawischer Brunen von Typ Görlsdorf von Gerbischbach, Kr. Jessen. In: Arbeits und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege 31, Berlin 243–253.
- WOLFRAM, H. 1995: Grenzen und Räume, Geschichte Österreichs vor seiner Entstehung. Österreichische Geschichte, Wien.
- WOLFRAM, H. – DAIM, F. (Editors) 1980: Die Völker an der mittleren Donau im fünften und sechsten Jahrhundert. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse, Denkschriften 145, Wien.

- ZÁBOJNÍK, J. 1991: Seriation von Gürtelbeschlaggarnituren aus dem Gebiet der Slowakei und Österreichs. Beitrag zur Chronologie der Zeit des awarischen Kaganats. In: K problematike osídlenia stredodunajskej oblasti vo včasnóm stredoveku, Nitra, 219–321.
- ZAKOŠCIELNA, A. – GURBA, J. 1993: Objekt mieszkalny z początków wczesnego średniowiecza ze stanowiska 28 w Swierszczowie Kolonii, woj. Zamojskije. *Archaeoslavica* 2, 7–74
- ZEMAN, J. 1958: Pohřebišťe z doby stěhování národů v Mochově. *PA* 49, 423–471.
- ZEMAN, J. 1966: Zu den chronologischen Fragen der ältesten slawischen Besiedlung im Bereich der Tschechoslowakei. *AR* 18, 157–189.
- ZEMAN, J. 1967: Beginn der slavischen Besiedlung Böhmen. In: Graus, F.-Ludat, H. (Hrsg.), *Siedlung und Verfassung Böhmens in der Frühzeit*, Wiesbaden 1967, 3–16.
- ZEMAN, J. 1976: Nejstarší slovanské osídlení Čech. *PA* 67, 115–235.
- ZEMAN, J. 1979: K problematice časně slovanské kultury ve střední Evropě. *PA* 70, 113–130.
- ZEMAN, J. – BUCHVALDEK, M. 1967: Sídlištní nálezy ze starší doby hradištní ve Vřesníku. *PA* 58, 545–561.
- ZOLL-ADAMIKOWA, H. 1971: Wczesnośredniowieczne cmentarzyska szkieletowe Malopolski. Cz. II., Analiza, *Prace Archeologiczne PAN* 11, Warszawa.
- ZOLL-ADAMIKOWA, H. 1979: Die Verwendbarkeit der Grabfunde aus dem 6.–10. Jh. für die Aussonderung der Stammesgruppen bei den Westslawen. *Rapports Bratislava* 1, 941–951.
- ZOLL-ADAMIKOWA, H. 1985: Chata z praskim typem ceramiki ze Złotnik, woj. Miejskie Krakowskie. *AP* 30, 161–173.
- ZOLL-ADAMIKOWA, H. 1992: Zur Chronologie der awarenzeitlichen Funde aus Polen. In: *Probleme der relativen und absoluten Chronologie ab Laténezeit bis zum Frühmittelalter*, Kraków, 297–315.
- ŽAK, J. 1959: Najstarsze ostrogi zachodniosłowiańskie (wczesnośredniowieczne ostrogi o zaczepach haczykowato zagiętych do wnętrza), *Biblioteka Archeologiczna* 12, Warszawa.
- ŽAK, J. – MACKOWIAK-KOTKOWSKA, L. 1988: *Studia nad uzbrojeniem środkowoeuropejskim VI–X wieku. Zachodniobałtyjskie i słowiańskie ostrogi o zaczepach haczykowato zagiętych do wnętrza*. Poznań.
- ŽAKI, A. 1974: *Archeologia Małopolski wczesnośredniowiecznej*. *Prace komisji archeologicznej No. 13*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.
- ŽIGANOV, M. F. 1961: K istorii mordovskich plemen v konce I tys. n.e. *SA* 4, 158–178.
- ŽURKO, A. I. 1988: O sootnošenii nazemnykh i uglublennykh žilišč černjachovskoj kul'tury. *Trudy Kyjev* 4, 85–88.

POUŽITÉ ZKRATKY

AAHung	Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest.
AACarp	Acta Archaeologica Carpathica, Kraków
ActBrat	Actes du XII Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques Bratislava 1-7 Septembre 1991.
AÉ	Archaeologiai Értesítő, Budapest
AFD	Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege
AH	Archaeologia Historica, Brno
AP	Archeologia Polski. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź
AR	Archeologické rozhledy, Praha
ArchA	Archaeologia Austriaca, Wien
AuF	Ausgrabungen und Funde, Berlín
Beiträge Berlin	Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte AFD, Berlín
Bericht RGK	Bericht der Römisch-Germanischen Kommission, Mainz
Berichte Berlin	Berichte über den 2. Internationalen Kongreß für Slawische Archäologie, Berlin 1970.
BS	Balcanoslavica, Beograd
ČČH	Český časopis historický, Praha
ČL	Český lid, Praha
ČMorM	Časopis Moravského muzea, Brno.
ČNM	Časopis Národního muzea, Praha
EAZ	Ethnographisch-Archäologische Zeitschrift, Berlín
ESA	Eurasia Septentrionalis Antiqua, Helsinki.
FolArch	Folia Archaeologica, Budapest.
Interaktionen	Interaktionen der mitteleuropäischen Slawen und anderen Ethnika im 6.–10. Jahrhundert, Symposium Nové Vozokany 3.–7. Oktober 1983, Nitra 1984.
Jb RGK	Jahrbuch des Römisch – Germanischen Kommission, Mainz
Jb RGZM	Jahrbuch Römisch-germanischen Zentralmuseums, Mainz
JPMÉ A	Janus Pannonius Muzeum Évkönyve, Pécs.
KSIA	Kratkije soobščenija Instituta archeologii, Moskva

KSIMK	Kratkije soobščeniija Instituta istorii material'noj kul'tury, Moskva
MCA	Materiale și cercetări arheologice, Bucuresti
MCIV	Materiale și cercetări de istorie Veche, Bucuresti.
MIA	Materialy i issledovanija po archeologii SSSR, Moskva
MIDA	Materialy i doslidžennja z archeologii Prikarpattja i Volyni, Kyjev
Międzynar	Międzynarodowy Kongres Archeologii Słowiańskiej, Wrocław, Warszawa, Kraków
MittBudapest	Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, Budapest
MittAGW	Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien
MittdÖAUF	Mitteilungen der Österreichischen Arbeitsgemeinschaft für Ur- und Frühgeschichte, Wien
MM FH	Magnae Moraviae Fontes Historici, Brno
Mon Ant	Monumenti Antichi, Milano
MPK	Mitteilungen der Prähistorischen Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien
OP	Obzor prehistorický, Praha
Opuscula Arch	Opuscula Archaeologica, Zagreb
PA	Památky archeologické, Praha
Przepl Arch	Przepląd Archeologiczny, Poznań
PV	Přehled výzkumů AÚ ČSAV, Brno
PZ	Praehistorische Zeitschrift, Berlin
Rad VM	Rad Vojvodjanskih Muzeja, Novi Sad
Rapports Bratislava	Rapports du III ^e Congrès International d' Archéologie Slave, Bratislava 1975
Rég Füz	Régészeti Füzetek, Budapest.
SA	Sovetskaja archeologija, Moskva
SbČSSA	Sborník Československé společnosti archeologické, Praha
Sb MatMor	Sborník Matice Moravské, Brno
SbPFFBU	Sborník prací filozofické fakulty brněnské university, Brno
SCIV	Studii și Cercetări de Istorie Veche, București.
SE	Sovetskaja etnografija, Moskva
SilAnt	Silesia Antiqua, Wrocław
SIA	Slovenská archeológia, Bratislava-Nitra
SIAnt	Slavia Antiqua, Warszawa
Slované	Slované 6.–10. století. Břeclav-Pohansko 1978, Sborník referátů ze symposia Brno 1980, red. B. Dostál, J. Vignatiová, Brno
SNM	Slovenské Národné múzeum, Bratislava.
Spisy Brno	Spisy Archeologického ústavu AV ČR, Brno
SprawA	Sprawozdania Archeologiczne, Wrocław.
Spraw PMA	Sprawozdania Państwowego Muzeum Archeologicznego, Warszawa
Staroměstská	Staroměstská výročí. Sborník příspěvků ze slavnostního zasedání u příležitosti 40 let archeologických výzkumů Moravského muzea ve Starém Městě a výročí objevu první velkomoravské zděné stavby ve Starém Městě Na valách (Ed. L. Galuška). Uherské Hradiště 7.–8. září 1988. Brno – Uh. Hradiště.
Studie Brno	Studie Archeologického ústavu ČSAV v Brně.
Svätopluk	Svätopluk 894-1994. Materiály z konferencie organizovanej Archeologickým ústavom SAV v Nitre v spolupráci so Slovenskou historickou spoločnosťou pri SAV, Nitra, 3.–6. október 1994, Nitra 1997. Ed. R. Marsina, A. Ruttkay.
ŠZ	Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV, Nitra
Trudy GIM	Trudy Gosudarstvennogo istoričeskogo muzeja, Moskva
Trudy Kyjev	Trudy V Meždunarodnogo Kongressa archeologov-slavistov, Kyjev 1988.
Trudy Moskva	Trudy VI Meždunarodnogo kongressa slavjanskoj archeologii. Moskva 1997
UJEP	Universita Jana Evangelisty Purkyně, Brno
VaPS	Vznik a počátky Slovanů, Praha
VVM	Vlastivědný věstník moravský, Brno
WiadArch	Wiadomości archeologiczne, Warszawa
Zbornik Babić	Zbornik vzpomenuta, posveten na Boško Babić, Prilep 1986
Zborník Sofia	IV. medzinárodný kongres slovenskej archeológie Sofia 15.–22. sept. 1980 Zborník referátov ČSSR, Nitra 1980.
ZfA	Zeitschrift für Archäologie, Berlín

Ostatní důležité zkratky:

AÚ	Archeologický ústav
KPT	Keramika pražského typu
obj	objekt
OZ	otopné zařízení
RLK	ručně lepená keramika
SJŠ	severojižní šířka
ZP	zkoumaná plocha
ZVD	západovýchodní délka

RESUMÉ

Die Siedlung Mutěnice-Zbrod befindet sich ca. 9 km nördlich von einem der wichtigsten Zentren des ersten Staates der westlichen Slawen. In diesem Fall sind es Überreste einer namenlosen befestigten Siedlung – Valy – auf der ehemaligen Insel im Innundationsgebiet der March, ca. 3 km östlich der heutigen Gemeinde Mikulčice (Bez. Hodonín). Die Siedlung Zbrod war auf der ersten Sandterrasse des Flusses Kyjovka situiert, der weniger als einen Kilometer nördlich von Valy in die March mündet.

Die Siedlung in der Flur Zbrod entdeckte der Autor im Jahre 1969, die Freilegung begann 1975 und wurde in den Jahren 1976–1977 fortgesetzt. Damals wurden von der Siedlungsfläche fast 5000 m² freigelegt und 155 Reste von Wohn- und Wirtschaftsbauten sowie -objekten erforscht, wobei 3500 m² durch eine Flächenfreilegung, der Rest dann durch die andere Grabungsmethoden untersucht wurden. Der freigelegte Teil stellt nicht die ganze Siedlungsfläche dar. Der Nordteil der Siedlung war durch Tiefackern sehr stark gestört, der Westteil zusammenhängend mit jungen Akazien bewachsen. Der Ostteil der Siedlung am Flussufer, ähnlich wie der Südteil, blieb von der Grabung unberührt. Besonders interessant war der Südteil der Siedlung über der Biegung des ursprünglichen Flussbettes. Mehr oder weniger wahrscheinlich war dort die Existenz einer Kulturschicht anzunehmen. Die Grabungsergebnisse wurden vorläufig in verschiedenen Fachzeitschriften publiziert.

In der Kulturschicht der Mutěnicer Siedlung, ähnlich wie auf den meisten slawischen Siedlungen aus der 2. Hälfte des 1. Jahrtausends u. Z., stellen die häufigsten Funde Scherben von Tongefäßen dar, oft kommen auch Spinnwirtel, Eisenmesser, Sporen und verschiedener Zierrat vor. Eine interessante Quelle der Erkenntnisse bezüglich des Lebens der Siedlungsbewohner sind Tierknochen. Archäologische Funde konzentrierten sich in der Regel auf dem Fußboden und in der Verfüllung eingetiefter Objekte, in die Schichten zwischen der Sohle und der Oberfläche gelangten oft verschiedene Gegenstände, deren ursprünglicher Zweck kaum zu erraten ist.

Das aus der Siedlung stammende archäologische Material wurde in mehreren Bauten gefunden. Es wurden Wohn- sowie Wirtschaftsgebäude entdeckt, wovon die meisten in die feste Sohle eingetieft waren. Einige zeichneten sich in der Kulturschicht ab, Reste der Behausungen zwischen der Oberfläche und der festen Sohle erhielten sich dagegen nur selten. Die Grundform der Behausung waren rechteckige Wohngruben mit Steinöfen, wovon 8 mit Keramik des Prager Typs und 6 mit der auf der Töpferscheibe gedrehten Keramik ausgestattet

waren. Wandreste in Form einer Fußbodenrinne erhielten sich nur selten, Spuren von Blockbaukonstruktion konnten nicht zuverlässig identifiziert werden. Fast alle Behausungen wiesen eine Pfostenkonstruktion auf, wobei die Pfostengruben gewöhnlich außerhalb der Ecken, in der Mitte von zwei oder allen Wänden situiert waren. Die meisten Behausungen waren in Richtung SOO–NWW orientiert. Ihre Eingänge waren unter den bestehenden geologischen Bedingungen nur selten rekonstruierbar. Die Öfen hatten verschiedene Formen, die häufigste Heizanlage war jedoch die offene Feuerstelle ohne Konstruktionsspuren. Ihren Boden bildete die feste Sohle, mit dünnem Ton verschmiert oder mit flachem Stein ausgekleidet. Außerhalb der Siedlung wurden verschiedene Wirtschaftsbauten entdeckt. Häufig kamen Vorratsgruben vor, die in der Regel einen flachen Boden hatten und sich im Unterteil glockenförmig erweiterten.

Ein Großteil der auf der Siedlung gefundenen Keramik war von freier Hand geformt. Die Gefäße waren selten vollständig, es überwiegen Gefäßfragmente, die keine Rekonstruktion der ursprünglichen Form erlauben. Das gesamte Keramikmaterial kann folgendermaßen gegliedert werden:

1. Geknetete Keramik

1.1. Geknetete, ornamentlose Keramik

1.1.1. Scherben hoher Töpfe, die sich im Oberteil der Ausbauchung erweitern, runde Schultern und einen geraden Hals aufweisen und sich beim Boden und Hals verjüngen. Funde stammen aus den Objekten 2, 7, 15a, 17, 38, 47, 92, 96, 125.

1.1.2. Scherben von Töpfen mit gebogenem Hals, deren Form sich der späteren Keramik aus altmährischen Körpergräbern nähert. Funde stammen aus den Objekten 2, 26, 38, 62, 63, 73, 92, 138.

1.1.3. Scherben von abgerundeten, fast bikonischen Töpfen. Funde stammen aus den Objekten 38, 75, 80, 84, 113.

1.1.4. Schüsselscherben:

1.1.4.1. Schüssel mit hohem oder leicht ausladendem Rand. Funde stammen aus den Objekten 4a, 37, 38.

1.1.4.2. Flache Schüssel mit niedrigem Rand. Funde stammen aus den Objekten 7, 21, 43, 66, 69, 75, 80, 84, 95a, 96, 116, 117, 120, 125.

1.2. Geknetete Keramik mit Ornament:

1.2.1. Das Ornament wird durch unterbrochene Bruchlinien oder eine senkrechte Welle gebildet. Funde stammen aus den Objekten 26, 62, 63.

1.2.2. Wellenornament, in die Gefäßoberfläche ohne Rotation graviert. Funde stammen aus den Objekten 66, 80, 93, 125.

1.2.3. Stempelkeramik aus Objekt 80.

2. Töpferkeramik oder auf der Töpferscheibe nachgedrehte Keramik:

2.1. Graubraune Töpferkeramik mit dichtem Wellenornament. Funde stammen aus den Objekten 2, 26, 65, 66, 86.

2.2. Grobe, auf der Töpferscheibe nachgedrehte Keramik, die Masse mit Steinsplitt entspricht der Keramik der vorgroßmährischen Periode aus der Mikulčicer Siedlung. Funde stammen aus den Objekten 39, 74, 90, 105, 138, 139, 155.

2.3. Keramik, die den Funden aus altmährischen Körpergräbern entspricht. Funde stammen aus den Objekten 39, 72, 82, 88, 91, 105.

2.4. Kleinere Töpfe mit breitem Hals und kannelierten Rändern. Funde stammen aus den Objekten 15, 44, 61B, 72.

Die chronologische Eingliederung einzelner Gruppen der Keramikgefäße anhand von Analogien der Begleitfunde und stratigraphischen Angaben war aufgrund des Mangels an notwendigen Angaben sehr schwierig. Die Gefäße der Gruppe 1.1.1. entsprechen der Keramik des Prager Typs.

Gefäße, genauer gesagt Gefäßscherben der Gruppe 1.1.2. kamen in Mutěnice häufig vor. Ein Scherben von einem Gefäß dieser Gruppe wurde in Ofenresten in der Wohngrube 38 gemeinsam mit dem Oberteil eines Topfes des Prager Typs gefunden. Gefäße, die formmäßig sowie technologisch der Gruppe 1.1.2. am nächsten stehen, sind unter der Keramik aus Brandgräbern in Břeclav-Pohansko zu finden. B. Dostál reihte diese Formen in das 7. Jahrhundert. Ähnlicher Keramik begegnet man auch auf dem Gebiet der Ostslawen, z. B. auf dem Burgwall oder der Siedlung Chotomel. Relativ schwach waren Gefäße der Gruppe 1.1.3. vertreten. Durch ihre allgemeinen Merkmale, z. B. die abgerundete Ausbauchung, erinnern sie an Gefäße der Peňkover Gräberfelder, sie waren aber schlecht datierbar.

Relativ stark waren in Zbrod schüsselartige Gefäße vertreten. Diese werden in zwei Typen gegliedert: Zur Gruppe 1.1.4.1. gehören tiefe topfartige Formen. Interessante Materialien wurden im Objekt 37 gefunden. Es gab dort einen Scherben von einem bikonischen Gefäß, den Rand eines Gefäßes des Prager Typs und einen Knochenkamm, alles unter einer tiefen Schüssel. Prototypen solcher Gefäße sind aus Kulturen der karpatischen Grabhügel bekannt. Auf der Fundstelle Szeligy reihte B. Szymanski analoge Gefäße im Rahmen der Existenz des Burgwalls an den Anfang und ans Ende des 6. und an den Anfang des 7. Jahrhunderts, später präziserte er anhand der sog. awarischen Funde die Datierung in das 7. Jahrhundert. Flache Schüsseln der Gruppe 1.1.4.2. stellen auf der Siedlung einen sehr häufigen Fund dar. Im ostslawischen Milieu waren sie relativ stark in der Kollektion der Zarubynecker Keramik vertreten, vor allem in Diskusform. Später begegnet man in der Kijewer Kultur dem niedrigen Rand bereits im 3.–5. Jahrhundert. Die Entstehung flacher Schüsseln des Osttyps ermöglicht den Vergleich der Mutěnicer Funde mit der Keramik der Welle

slawischer Einwanderer in den Donaauraum. Es war interessant, dass einige Fundstellen ganz ohne den verfolgten Gefäßtyp waren, z. B. Szeligi und wohl auch Zimno. Schüsselscherben waren am Anfang der slawischen Besiedlung des Mikulčicer Burgwalls nicht bekannt, aber Scherben der typologisch älteren Gefäße des Prager Typs kommen dort in geringer Menge vor. Daher war die Einschränkung der chronologischen Reihenfolge flacher Schüsseln besonders im Rahmen der ersten Phase der Kultur mit Prager Keramik nicht ausgeschlossen. Die zweite, spätere Phase erreichte die Schüssel wahrscheinlich nicht.

Die Wellenlinien als natürliches Ergebnis des technologischen Prozesses der Rotation imitieren in der Verzierung aufgewülsteter Gefäße die Töpferkeramik. Sie wurden nicht in ein rotierendes, sondern in ein stehendes Gefäß eingraviert, was besonders im Fall mehrfacher Linien deutlich in Biegungen sichtbar ist, in denen die Linien konzentrisch sind. Töpfe aus dem 6. Jahrhundert könnten als Prototypen gedient haben; sie wurden auf der Töpferscheibe gefertigt und mit Wellenlinien verziert, und man begegnet ihnen im byzantinischen Donaugebiet. Derselbe Topftyp wurde im Grab Nr. 49 in Lužice entdeckt. Zum Unterschied von einigen altslawischen Siedlungen, z. B. Břeclav-Pohansko, wurden in Mutěnice keine „reinen“ Komplexe entdeckt, lediglich geknetete Keramik mit Ornament gemeinsam mit ornamentlosen Töpfen.

Einen unikaten Fund stellt in Mutěnice der Scherben eines Gefäßes der Gruppe 1.2.3. dar. Der Rand mit stempelverzierter Oberfläche wurde im Objekt 80 entdeckt. Diese Stempel unterscheiden sich stark von jenen auf den Gefäßen aus der Völkerwanderungszeit, jedoch der Gedanke ihrer Verwandtschaft kann im allgemeinen Sinne akzeptiert werden. Ein Scherben, dessen Verzierung am meisten an Mutěnicer Stempel erinnert, wurde in der Gemeinde Běchovice entdeckt, wo eine Radiokarbonanalyse mit dem Ergebnis 525 ± 100 Jahre u. Z. durchgeführt wurde. Neben dem beschriebenen Scherben wurden in Mutěnice keine weiteren Stempelspuren festgestellt.

Die Töpferkeramik der Gruppe 2 umfasst vom typologischen Gesichtspunkt aus Töpfe verschiedener Produktionstechnologien. 2.1. Graubraune Keramik mit Analogien in Gräbern des 7.–8. Jahrhunderts im Karpatenbecken, vor allem in den Fällen, wo lokale antike Traditionen stark zur Geltung kommen. Keramik der Gruppe 2.2. entspricht völlig den Töpfen des Typs 1 aus Mikulčice, wo sie im 8. Jahrhundert vorkommen. Scherben der Gruppe 2.3. sind der Mikulčicer Keramik des Typs 2 sehr ähnlich, die in das 8.–9. Jahrhundert datiert wird. Sehr interessant ist die letzte Gruppe 2.4. aus dem 9. Jahrhundert, was zahlreiche Funde in großmährischen Gräbern belegen. In Mutěnice befanden sich Töpfe der erwähnten Gruppe gemeinsam mit Eisensporen der älteren Phase altmährischer Körpergräber, wie z. B. im Objekt 72.

Zahlreich war die Gruppe von Knochengegenständen. In der Wohngrube 92 wurden wahrscheinliche Spuren lokaler Produktion von Knochengegenständen – Halbprodukte von Kämmen – entdeckt. Einseitige Knochen-

kämme aus Mutěnice mit dem Griff in Form eines niedrigen Dreiecks erweckten die Aufmerksamkeit der Forscher durch ihre Formverwandtschaft mit Kämmen, die in Gräbern aus der Völkerwanderungszeit im unweiten Lužice entdeckt worden waren; sie sind jedoch nicht identisch und ihre chronologische Eingliederung ist wahrscheinlich unterschiedlich. Beinern Flechtnadeln oder Pfrieme weisen in einigen Fällen Spindelformen und eine polierte Oberfläche auf. Sie stammen aus verschiedensten Knochen unterschiedlicher Tiere, in Mutěnice laut Z. Kratochvíl meistens aus Distalteilen der Metapodien des Schafs und der Ziege. Entdeckt wurden sie in den Objekten 15, 44, 72, 82, 88, 89, 91, 105, 11, 132, 133, 134, die durch das Vorkommen verzierter Keramik charakterisiert sind. Man spricht von zwei Grundgruppen. In Objekten der ersten Gruppe – 88, 89, 105, 132, 133, 134 – befanden sich Scherben von Töpfen mit ungeformten Rändern der Gruppe 1.2., in Objekten der zweiten Gruppe – 15, 72, 82, 91, 114 – kam scharf profilierte Keramik der Gruppe 2.3. vor. Objekte der ersten Gruppe waren im Prinzip Gruben, die andere Gruppe bildeten Wohngruben. In Objekten mit Keramik der Gruppe 1.1. kamen keine Flechtnadeln zum Vorschein. Aus den festgestellten Angaben ergab sich, dass sie in Mutěnice am Anfang der slawischen Besiedlung nicht benutzt wurden. Diese Erkenntnis entspricht völlig den Ergebnissen archäologischer Grabungen in Dessau-Mosigkau, wo die Anwendung der Flechtnadeln in der 1. Periode auch nicht belegt ist. Sog. Schlitten wurden in Mutěnice in den Objekten 44, 72, 137 entdeckt, wobei es sich in den ersten zwei Fällen um ein Paar handelt; gemeinsam mit ihnen wurden Gefäßscherben der Gruppe 2.3 sowie Eisensporen aus dem 9. Jahrhundert gefunden. Dagegen enthielt das Objekt 137 nur geknetete Keramik, daher waren die Schlitten in das 7.–10. Jahrhundert zu datieren.

Was die Steinerzeugnisse betrifft, ist die Abwesenheit von Mühlsteinen bemerkenswert. Anstatt Mühlsteinen wurden in Mutěnice – wohl nur teilweise – Reibsteine benutzt, was Funde geglätteter Steinplatten und bearbeiteter runder Steine bezeugen. Viele Sandsteine sind mit Rillen von verschiedener Richtung bedeckt, z. B. Funde aus den Objekten 15, 45, 72, 82 – und wurden alle in das 9. Jahrhundert datiert. Daneben wurde auch eine große runde Weinpresse (Wetzstein ?) gefunden. Ihre Seitenteile sind nicht gerade, und durch ihre Mitte führt die Kolbenöffnung (Bolzen, Achse), auf welcher die Presse (Wetzstein ?) befestigt war. Die Arbeitsoberfläche der Presse (des Wetzsteins) war stark abradiert. Sie (er) wurde im Ackerboden gemeinsam mit Material aus dem 9. Jahrhundert gefunden.

Tonwannen aus frischem lockerem Ton erhielten sich nur fragmentarisch. Ihre Ränder waren ca. 10 cm hoch. Sie waren aus lockerer Masse (?) mit Beimischung gehackten Stroh hergestellt, schlecht gebrannt, auf dem Boden meistens mit Strohschichten. Funde stammen aus den Objekten 44, 45, 69, 72, 94, 132, 134, 135, 149. Sie kommen nicht gemeinsam mit der Keramik der Gruppe 1 vor, sondern nur in Siedlungen und Gruben des 8.–9. Jahrhunderts.

Häufig werden in Siedlungen Metallgegenstände entdeckt, am öftesten kleine Eisenmesser mit relativ kurzem Griff. Ein kleiner Teil dieser Funde kam in geschlossenen Komplexen mit Keramik der Gruppe 2 vor (Objekte 15, 39, 41, 72, 91, 114, 132, 139, 145), sehr selten mit der Keramik der Gruppe 1 – Objekt 92. Selten waren Waffenfunde, vereinzelt war die eiserne Pfeilspitze aus Objekt 139. Die schaufelförmige Miniaturspitze mit Tülle weist eine atypische Form auf, die Begleitkeramik der Gruppe 2.2. ist für Mikulčice des 8. Jahrhunderts charakteristisch. Einen interessanten Fund stellt das Brecheisen aus Objekt 145 dar, das wahrscheinlich zum Eiszerschlagen und Angeln im Winter gedient hatte. Aus dem Komplex dieses Objektes gab es Topfscherben der Gruppe 2.2., die für das 8. Jahrhundert charakteristisch sind. In dem oben erwähnten Objekt 139 wurde ein Eisenstichel entdeckt, der beweist, dass in Mutěnice bereits im 8. Jahrhundert spezialisierte Handwerker – Schnitzer – existierten.

Im Objekt 21 wurden trapezförmige Anhänger aus Kupferblech entdeckt, die mit punziertem Ornament verziert sind, nach Meinung von V. V. Sedov wurde dieser Bestandteil der Frauentracht an S-förmige Doppelzierrate, halbkugelige Bleche oder Hängezierden sowie Halsketten gehängt. Sie kommen im Flussgebiet der oberen Wolga, des Dnepr und Dnestr vor, und erscheinen im Karpatenbecken im 7. Jahrh., wahrscheinlich mit der Einwanderungswelle aus dem Dnepr-Gebiet. Es scheint, dass Objekt 21 eines der ältesten in Mutěnice ist, die Anhänger waren bereits aus der Zarubynecker Kultur, aus dem Ostseegebiet und Polen bekannt und wurden im Milieu der Kijewer Kultur getragen.

In der Kulturschicht wurde zwischen Objekten eine Bronzeschnalle gefunden. Genaue Analogien sind bisher nicht bekannt, aber die Schnalle kann in die Gruppe byzantinischer Verzierungen aus dem 7.–8. Jahrhundert gereiht werden. Vom Gesichtspunkt der semantischen Analyse aus verdient das Motiv einer Doppelkopfschlange auf einer Fibel Aufmerksamkeit, das in der slawischen Urzeit Südmährens bis zum Ende des 10. Jahrhunderts verwendet wurde.

Die wichtigste Quelle für die Datierung der letzten Phase der Mutěnicer Siedlung stellen Eisensporen dar. In der Wohngrube 72 wurden sie von Keramik der Gruppe 2.4. begleitet. Die diesem Typ analogen Sporen befinden sich in altmährischen Gräbern der älteren Phase, die in die 1. Hälfte des 9. Jahrhunderts datiert werden. Ein anderes wichtiges Zwischenglied in der chronologischen Eingliederung der letzten Besiedlungsphase ist der Feuerstahl mit mehrfach gebogenen Enden, der in das 9.–10. Jahrhundert datiert wird. Der dritte Gegenstand, anhand welchem das Besiedlungsende datiert werden kann, ist das Bleikreuzchen aus der Spätphase der altmährischen Körpergräber, das Z. Měřínský an das Ende des 9./Anfang des 10. Jahrhunderts datierte. Mit diesem Datum ist das Besiedlungsende gegeben; wahrscheinlich in der 1. Hälfte des 10. Jahrhunderts wurde die Gesellschaftsstruktur des altmährischen Staatsgebildes im Zusammenhang mit dem Untergang Großmährens zerstört.

Die Terrainerforschung der Ortswüstung Zbrod bei Mutěnice und besonders die anschließende Bearbeitung formulierten eine Reihe von Problemen, die die Entstehung und Anfänge slawischer Kulturen sowie der Slawen allgemein betreffen.

Vor allem stellte sich erneut die Frage, auf welchem Gebiet sich slawische Stämme bis Anfang des 6. Jahrhunderts entwickelt hatten und wann sie, relativ spät, unter ihrem Namen die historische Literatur betreten. Die Lokalisierung der „Urheimat“ war von Schlüsselbedeutung für die Erklärung der Wege und Richtungen, aus denen die ersten slawischen Stämme nach Böhmen und Mähren kamen. Ähnlich, wie auf viele solcher Fragen, gibt es auch auf diese bis heute keine Antwort, auf die sich die Mehrheit der Forscher einigen könnte. Vorstellungen über das ursprüngliche Gebiet der slawischen Einheit in der Wisla-Region verschoben sich in den Gedanken eines Teils der Spezialisten, besonders der polnischen, deutlich bis zum Mittellauf des Dnepr, wo die „Urheimat“ vor allem die Anhänger des Krakauer Professors Godłowski suchen.

Die Datierung der Anfänge der slawischen Besiedlung Böhmens und Mährens ist ein Problem, an welches nicht nur Archäologen und Historiker unterschiedlich herangehen, sondern man findet auch markante Unterschiede in den Schlussfolgerungen einzelner Repräsentanten der Archäologen- und Historikergemeinde. Die Anwesenheit slawischer Stämme in unseren Ländern lösen heute Historiker mittels komplizierter theoretischer Konstruktionen von wahrscheinlichen sowie unwahrscheinlichen Zusammenhängen historischer Berichte, die nicht eindeutig sind und nur eine sehr vage Deutung erlauben. Es ist also kein Zufall, dass auch historische Quellen auf die Frage der Ankunft der slawischen Stämme in Böhmen und Mähren keine eindeutige Antwort bieten.

Es gelang auch keinem der Archäologen, anhand der Analysen der materiellen Kultur, d. h. besonders der Keramik, zu einer solchen Datierung der Anfänge der slawischen Besiedlung unserer Länder zu gelangen, die unbestritten wäre und auf welche sich die meisten Fachleute einigen könnten. Die Ursache kann darin liegen, dass fast alle von einer irrtümlichen Voraussetzung ausgehen – sie halten den Prager Typ für die Grundform, aus der die slawische „Burgwallkeramik“ entstand bzw. abgeleitet wurde. In diesem Sinne wird dann bis ins kleinste Detail das Scherbenmaterial mit typologischer Methode bearbeitet, die Ergebnisse sind jedoch höchst unbefriedigend – nicht nur für das System der Relativchronologie, sondern vor allem für die Eingliederung in die Skala der absoluten Chronologie. Es zeigt sich immer deutlicher, dass die Grundform der bauchige Topf war, der in verschiedenen Varianten als Archetyp während eines größeren Zeitabschnitts auftrat. Die Keramik des Prager Typs erscheint aus dieser Sicht als eine Entwicklungsetappe der gekneteten, aufgewülsteten Keramik, die keine Fortsetzung besitzt.

Die Grabung in Zbrod bei Mutěnice erbrachte jedoch einige Funde, die schon heute eine Schlüsselrolle in der Auswertung der frühslawischen Keramik spielen und

zukünftig sicherlich zu einer tieferen und zielführenderen Diskussion über ihre Datierung beitragen werden.

Mutěnice war tatsächlich original situiert in der Nähe eines relativ reichen Gräberfelds aus der Spätphase der Völkerwanderungszeit, das auf dem Kataster der Gemeinde Lužice lag. Beide Fundstellen waren voneinander keine 4 000 m entfernt, trotzdem wurden bisher überzeugende Kontaktbelege weder im Fundspektrum des Gräberfelds in Lužice noch in der Siedlung in Zbrod bei Mutěnice erfasst. Es stimmt jedoch, dass einige Gefäßformen – der Autor hat hier besonders niedrige bauchige Töpfe im Sinn – geläufig sowohl auf dem Gräberfeld in Lužice als auch in Přítluky vorkamen, das ca. 22 km in Luftlinie von Lužice entfernt lag.

MUTĚNICE. SIEDLUNGSOBJEKTE

Übersetzung vom Tschechischen ins Deutsche: E. u. R. Tichý, Finanzunterstützung vom Direktor des RGZM Mainz, Prof. Dr. K. Weidemann.

Obj. 1

Die Vorratsgrube (Abb. 5: 1) mit einem Halsdurchmesser von 120 cm hob sich deutlich durch eine dunkle, erdige Verfüllung 60 cm unter der derzeitigen Oberfläche ab. Die dunkle, erdige Schicht oberhalb des Liegenden war in die Grubenverfüllung nur 15 cm unter das Niveau des Liegenden eingesunken, tiefer war die Verfüllung heller. 60 cm unter dem Niveau des Liegenden erschien die Andeutung eines sandigen Bodens, es waren dies jedoch entweder Bodenrutschungen der sandigen Grubenwände, oder die eingesunkene Siedlungsschicht, darunter lag auf dem eigentlichen Boden noch die Schicht von dunklem bis sattschwarzem Lehm. Auf dem flachen Grubenboden fand man eine Menge von Schneckenhäusern; es handelte sich um eine zusammenhängende Schicht in der Schotterterrasse des kleinen Flusses Kyjovka, die Muscheln hängen nicht mit der Grubenverfüllung zusammen. Die Objektwände waren im Grunde genommen senkrecht, nur durch Sandrutschungen deformiert. Auf dem Boden, der 170 cm unter der heutigen Oberfläche lag, erweiterte sich der Grubendurchmesser sanft.

Funde:

660-92/75, T. 60 cm, Spinnwirtel, H – 3, 4 cm, Abb. 6: 1
 660-93/75, T. 60 cm, Spinnwirtel, H – 2, 5 cm, Abb. 6: 2
 660-387/75, T. 130–165 cm, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 6: 3
 660-389/75, T. 130–165 cm, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 6: 5
 660-395/75, Randscherben, Grubenverfüllung, Abb. 6: 4

Obj. 2

Im Liegenden, 60 cm unter der Oberfläche, hob sich eine dunkle, erdige, quadratische Verfüllung im Ausmaß von 270 × 290 cm ab (Abb. 7), deren Regelmäßigkeit in der nördlichen Ecke durch einen engen, etwa 40 cm langen Ausläufer und in der nördlichen Ecke durch einen hellen, kreisförmigen Fleck mit einem Durchmesser von

130 cm gestört war, der als Objekt 2a bezeichnet wurde. Die Verfüllung des Objektes 2 war bis zum Boden homogen, dunkelerdig; ungefähr 10 cm unter dem Niveau des Liegenden erschien in der Mitte des Ostteils eine schwarze Fläche mit zermalnten Holzkohlepartikeln, die sich bei der weiteren Schichtenabnahme in nördlicher Richtung erweiterte. In der nordöstlichen Ecke entdeckte man eine Anhäufung von weißem, kantigem Kalkstein in der Größe von 5–15 cm; es waren hier vereinzelt auch Konglomerate und durchglühte Sandsteine, ein angesengter Knochen und Scherben zu finden. Die Steine lagen in einem schwarzen, mit Holzkohle durchmischten Erdreich. Am Südrand der Anhäufung blieb eine waagrechte, kleine Fläche durchglühten und im oberen Teil geglätteten Tegels hängen. Beim Auseinandernehmen der Reste der Heizanlage gelang es, Teile des Umrisses der ursprünglichen Konstruktion zu erfassen. Diese bildete eine durchglühte Tegelausschmierung, von einer geglätteten Kalksteinmauer mit einer leichten Neigung in das Innere der Heizvorrichtung gesäumt. Die Lücken zwischen den Steinen waren dicht mit kleinen Steinbruchstücken gefüllt. Die von den Steinen begrenzte Fläche betrug etwa 50 × 50 cm, ihre nach SSW gerichtete Mündung verjüngte sich auf 35 cm. Vor der Mündung erfasste man dem Umriss einer weiteren tegeligen Verschmierung auf einer Fläche von ca. 50 × 45 cm. Den Objektboden in einer Tiefe von 90 cm unter der heutigen Oberfläche bildete gestampfter Basissand. Die senkrechten, bis zu einer Höhe von 30 cm erhaltenen Wände gingen bogenförmig zum flachen Boden über. Der enge Ausläufer in der nördlichen Objektecke war im Liegenden nur 10 cm eingetieft. Pfostengruben wurden weder im Objektboden noch in der Umgebung festgestellt.

Funde:

660-11/75, bearbeiteter Stein, Abb. 8: 4
 660-75/75, Verfüllung, beinerne Nadel, Abb. 8: 5
 660-91/75, T. 60 cm, Niveau des Liegenden (westlicher Teil), Spinnwirtel, H – 2,8 cm
 660-367/75, T. 60 cm, Randscherben, Abb. 8: 6
 660-368/75, T. 60 cm, Randscherben, Abb. 8: 7
 660-371/75, T. 60 cm, Randscherben, Abb. 8: 3
 660-373/75, T. 60–90 cm, Verfüllung, Randscherben, Abb. 8: 2
 660-391/75, T. 60 cm, Niveau des Liegenden, oberhalb der Verfüllung des Obj., Nord-Süd-Breite – 340 cm, West-Ost-Länge – 140 cm, Randscherben, Abb. 8: 9
 660-392/75, Auseinandernahme der Heizanlage und Objektverfüllung, NSB – 260 cm, WOL – 280 cm, Randscherben, Abb. 8: 10
 660-396/75, Auseinandernahme der Heizanlage, Randscherben, Abb. 8: 1
 660-2200/75, T. 60–90 cm, Verfüllung und Auseinandernahme des Kontrollblocks, kleines Gefäß, Abb. 8: 8
 Osteologisches Material: 19 Stück (S – 3, B – 2, 0 – 1, G – 1, X – 12)

Obj. 2a

Auf dem Niveau des Liegenden hob sich in einer Tiefe von 60 cm in der dunklen Verfüllung des Objektes 2 ein

kreisförmiger, hellerer Fleck mit einem Durchmesser von ca. 130 cm ab (Abb. 5: 2), der zur Hälfte außerhalb seines Umrisses auslief. Im Fußboden von Obj. 2 hob sich die Verfüllung von Grube 2a scharf durch eine erdige Verfüllung ab, in der sich spärlich verstreute kleine, weiße Kalksteine und sporadisch Keramikbruchstücke befanden. Die Grubenverfüllung war mit Sandschichten durchlegt, besonders mächtige Sandeinstürze befanden sich entlang der nordwestlichen Seite. Auf dem kesselförmigen Boden lag eine dünne, weiße bis rosige Aschenschicht und auf ihr ein etwa 5 cm dicker, dunkler Lehm mit Holzkohlepartikeln. Der Boden befand sich in einer Tiefe von 135 cm unter dem Niveau des Liegenden, also 195 cm unter der heutigen Oberfläche. In den senkrechten Objektwänden, 90 cm unter dem Niveau des Liegenden, waren stellenweise dunkle Flecke von Eintiefungen sichtbar, die maximal 10 cm in die Grubenwände eingriffen.

Funde:

660-400/75, ober den Einstürzen, Randscherben, Abb. 6: 6

Obj. 3

Auf dem Liegenden befand sich eine kreisförmige, dunkle, erdige Verfüllungsfläche. Nach ihrem Aushub ergab sich eine kesselförmige Grube mit senkrechten bis überhängenden Wänden, Boden 50 cm tief unter dem Niveau des Liegenden, also ungefähr 115 cm unter der heutigen Oberfläche.

Funde:

660-378/75, T. 60–100 cm, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 6: 8

660-379/75, T. 60–100 cm, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 6: 9

660-380/75, T. 60–100 cm dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 6: 7

Obj. 4a

Kreisförmige Grube, in den Boden von Obj. 4 bei seiner nordwestlichen Wand eingelassen, Mündungsdurchmesser 80 cm. Die Verfüllung war dunkelerdig und unterschied sich nicht von der Verfüllung des Obj. 4. Die Grube hatte im oberen Teil sanft überhängende Wände; der maximale Durchmesser von 90 cm lag in einer Tiefe von 50 cm oberhalb des Bodens. Der kesselförmige Boden befand sich unter dem Niveau des Liegenden, also 170 cm unter der heutigen Oberfläche (70 cm unter dem Bodenniveau von Obj. 4). Die Grube störte eine Pfostengrube der Konstruktion des Obj. 4.

Funde:

660-31/75, T. 140 cm, gespaltene Steinartefakt, Abb. 6: 10

660-77/75, T. 50 cm, unter dem Fußboden von Hütte Nr. 4 bearbeiteter Knochen, Abb. 6: 11

660-527/75, T. 90–140 cm, Randscherben, ø 20 cm, Abb. 6: 14

660-529/75, T. 90–140 cm, Scherben, Abb. 6: 12

660-530/75, T. 90–140 cm, Randscherben, Abb. 6: 13

660-532/75, T. 90–140 cm, Bodenscherben, Abb. 6: 15

Obj. 5

Zeichnete sich durch eine dunkle, sandigerdige Verfüllung im Ausmaß von 320 × 290 cm (Abb. 9 links) im durchmischten Sand oberhalb des Liegenden ab. Unregelmäßige rechteckige Grube, 10–20 cm unter dem Niveau des Liegenden eingetieft. In der nordwestlichen Ecke, schon oberhalb des Niveaus des Liegenden, Reste einer Heizanlage und eine Konzentration durchglühter Steine, die verstreut die gesamte Objektfläche bis zum Boden bedeckten. Die Konstruktion der Heizanlage konnte nicht erfasst werden, sie hatte sich vermutlich auf einer niedrigen, ca. 10 cm hohen Stufe befunden. Beim Auseinandernehmen der angesengten Steinanhäufung erschienen zwei kreisförmige, in den Objektboden in seiner Ostecke eingelassene kleine Gruben. Die westliche Grube mit einem Durchmesser von 40–45 cm, 10 cm in den Objektboden eingelassen, hatte eine etwas hellere Verfüllung mit Aschenbeimengung, der Sand an seinen Wänden war rötlich angesengt. In ihrer Verfüllung befanden sich durchglühte Steine. Die östliche kleine Grube mit einem Durchmesser von 35 cm, in das Liegende 20 cm eingetieft, enthielt ebenfalls durchglühte Steine. Etwa in der Mitte der Länge der südlichen Objektwand war eine Pfostengrube (ø 25 cm), 60 cm unter dem Niveau des Liegenden, eingetieft, d. h. 45 cm in den Objektboden.

Funde:

- 660-102/75, T. 50 cm, oberhalb der NO-Ecke, Spinnwirtel, H – 4,5 cm, Abb. 10: 2
 660-912/75, dunkle Verfüllung, Bodenscherben, Abb. 10: 14
 660-914/75, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 10: 5
 660-916/75, dunkle Verfüllung, Bodenscherben, Abb. 10: 10
 660-918/75, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 10: 4
 660-921/75, dunkle Verfüllung, Bodenscherben, Abb. 10: 8
 660-927/75, dunkle Verfüllung, Boden, Abb. 10: 6
 660-930/75, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 10: 1
 660-933/75, dunkle Verfüllung, Bodenscherben, Abb. 10: 9
 660-934/75, dunkle Verfüllung, Bodenscherben, Abb. 10: 13
 660-936/75, Auseinandernahme des Kontrollblocks in der Feuerstätte, Randscherben, Abb. 10: 3
 660-937/75, Auseinandernahme des Kontrollblocks in der Feuerstätte, Randscherben, Abb. 10: 7
 660-938/75, Auseinandernahme des Kontrollblocks in der Feuerstätte, Bodenscherben, Abb. 10: 11
 660-944/75, Auseinandernahme des Kontrollblocks in der Feuerstätte, Bodenscherben, Abb. 10: 12
 Osteologisches Material: 5 Stück (X)

Obj. 7

Die dunkle, erdige Objektverfüllung (Abb. 11) äußerte sich schon oberhalb der schotter-sandigen Schicht des

Liegenden. Im Kontrollprofil konnte der Unterschied in der Lehmverfärbung oberhalb von Obj. 7 und der umliegenden Schicht schon in einer Tiefe von 30 cm unterschieden werden, d. h. knapp unter der Ackerkrume. Auf dem Niveau des Liegenden erwies sich die Verfüllung von Obj. 7 als dunkles, erdiges Rechteck, oberhalb dessen Ost- und Südecke (ca. 20 cm oberhalb des Liegenden) Gruppen von Eisenschlacke und durchglühte Steine lagen. Die dunkle, erdige Verfüllung von Obj. 7 griff auf der Südwestseite in die braune Verfüllung von Obj. 13 ein. Längs der Nordwestwand war die Verfüllung von Obj. 7 sattrot, mit Holzkohlepartikeln, die Südwestwand säumte ein hellerer, sandiger und die Nordwestwand ein dunkler Streifen, nur durch die kreisförmige Verfüllung von Obj. 7a unterbrochen, das ein wenig vom Grundriss des Obj. 7 abwich. Nach der Entfernung der dunklen, mit Sand durchmischten Lehmverfüllung des Obj. 7 kam eine rechteckige Grube zum Vorschein, deren längere Achse in NW-SSO-Richtung orientiert war und eine Länge von 420 cm hatte, die zu ihr senkrecht verlaufende Seite war 350 cm. Die Objektwände waren steil bis senkrecht. Der gerade, sandige, ohne weitere Herrichtungen gestampfte Boden befand sich 30–40 cm unter dem Niveau der Liegenden. Die im Niveau des Liegenden, vor allem im Westteil der Objektverfüllung beobachtete Holzkohleschicht konzentrierte sich beim weiteren Grubenaushub in ihrer Mitte. In der Verfüllung befanden sich auch verstreute Steine, vornehmlich in der östlichen Objektecke, wo anscheinend ursprünglich die Heizanlage war. Es überwogen weiße, kantige Steine, offensichtlich Kalksteine, aber es kamen hier auch angesengte Sandsteine und kleine Steinkonglomerate (Brekzien) vor. Funde größerer Keramikstücke sammelten sich auch in der Ostecke an. Im westlichen Teil griff Obj. 7 in die Verfüllung von Obj. 13 ein, das tiefer war. Der Umriss von Obj. 7 konnte anhand des Umfangs der gestampften Verfüllung von Obj. 13 verfolgt werden, die an diesen Stellen eigentlich den Fußboden von Obj. 7 bildete. In dieser Objektecke fand man auch größere Gefäßteile. Die Konstruktion der Heizvorrichtung blieb nicht erhalten. Beim Auseinandernehmen der angesengten Steine in der Ostecke erschien eine kleinere Fläche dunklen, sehr humosen Lehms mit einer Aschenbeimischung und Holzkohlepartikeln, der auf einer rot durchbrannten Sandschicht ruhte. Neben dieser kleinen Fläche in Richtung zur Objektmitte befand sich eine 60 × 80 cm große Vertiefung, die 15 cm in den Objektfußboden eingetieft war. Bei der östlichen Objektecke war auf dem Liegenden eine Anhäufung von Eisenschlacke. Bei ihrer Abnahme beließen wir ein Hilfs-Kontrollprofil, das die Reste der Heizstätte in Obj. 7 mit der Schlackenanhäufung neben dem Objekt verband. Ein Teil der Schlacke griff zwar auch oberhalb der Verfüllung von Obj. 7 ein, war eventuell sanft in diese eingesunken, jedoch allein in der Verfüllung rings um die Heizungseinrichtung wurde keine Schlacke festgestellt. Die Objektwand war in der Ostecke etwas gewölbt – siehe Grundriss.

Funde:

660-7/75, dunkle Verfüllung, Schleifstein, L – 7,7 cm, Abb. 13: 2
 660-80/75, T. 75 cm, in der schwarzen Verfüllung (15 cm unter dem Niveau des Liegenden) NSB – 220 cm, WOL – 210 cm, beinerner Kamm, Abb. 13: 12
 660-85/75, auf dem Boden bei der SW-Wand, Bruchstück eines La-Tène-zeitlichen Lignit-Armreifens, L – 2,5 cm, Abb. 13: 6
 660-96/75, im Objektzentrum, in dunkler Verfüllung, 10 cm unter dem Niveau des Liegenden, Spinnwirtel, H – 3,2 cm, Abb. 13: 8
 660-97/75, T. 75 cm, etwa 15 cm unter dem Niveau des Liegenden, Spinnwirtel, H – 3, Abb. 13: 9
 660-98/75, Profilliquidierung (20 cm unter dem Niveau des Liegenden), Spinnwirtel, H – 3 cm, Abb. 13: 7
 660-99/75, T. 100 cm, auf dem Boden, NSB – 210 cm, WOL – 130 cm, Spinnwirtel, H – 3,5 cm, Abb. 13: 5
 660-101/75, T. 100 cm, in der Westecke auf dem Boden, Spinnwirtel, H – 2,7 cm, Abb. 13: 4
 660-190/75, zwischen Steinen in der O-Ecke, massiver Beschlag mit Niete ?, L – 6 cm, Abb. 13: 3
 660-610/75, T. 50–60 cm, Randscherben, Abb. 14: 9
 660-615/75, Teil einer kleinen Schüssel, Abb. 14: 11
 660-616/75, Randscherben, Abb. 13: 13
 660-619/75, unter der auseinandergenommenen Schlackenanhäufung im Niveau des Liegenden oberhalb der Objekteecke, Teil einer kleineren Schüssel, Abb. 12: 4
 660-620/75, dunkle Verfüllung, Scherben, Abb. 13: 18
 660-622/75, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 12: 5
 660-624/75, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 13: 15
 660-625/75, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 12: 6
 660-627/75, dunkle Verfüllung, Scherben, Abb. 14: 2
 660-628/75, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 14: 5
 660-629/75, dunkle Verfüllung Randscherben, Abb. 13: 10
 660-631/75, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 14: 3
 660-632/75, dunkle Verfüllung (bei der Nordwand nahe der Feuerstätte), Bodenscherben, Abb. 14: 16
 660-641/75, dunkle Verfüllung, Bodenscherben, Abb. 14: 12
 660-644/75, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 14: 1
 660-647/75, dunkle Verfüllung, Bodenscherben, Abb. 13: 16
 660-649/75, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 12: 8
 660-652/75, Auseinandernahme der Feuerstätte in der NO-Ecke, Bodenscherben, Abb. 13: 19
 660-653/75, Auseinandernahme der Feuerstätte in der NO-Ecke, Randscherben, Abb. 12: 2
 660-654/75, Auseinandernahme der Feuerstätte in der NO-Ecke, Randscherben, Abb. 14: 6

660-655/75, Auseinandernahme der Feuerstätte in der NO-Ecke, Bodenscherben, Abb. 12: 9
 660-657/75, Auseinandernahme der Feuerstätte in der NO-Ecke, Bodenscherben, Abb. 13: 23
 660-659/75, Auseinandernahme der Feuerstätte in der NO-Ecke, Randscherben, Abb. 13: 11
 660-666/75, Auseinandernahme der Feuerstätte in der NO-Ecke, Randscherben, Abb. 13: 1
 660-667/75, Auseinandernahme des Profils (Kontrollblock), Bodenscherben, Abb. 14: 10
 660-673/75, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Randscherben, Abb. 13: 14
 660-674/75, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Bodenscherben, Abb. 14: 13
 660-675/75, in der Feuerstätte, Randscherben, Abb. 12: 1
 660-676/75, in der Feuerstätte, Bodenscherben, Abb. 13: 21
 660-677/75, in der Feuerstätte, Randscherben, Abb. 14: 4
 660-679/75, in der Feuerstätte, Bodenscherben, Abb. 13: 20
 660-682/75, auf dem Objektboden, Randscherben, Abb. 13: 17
 660-684/75, auf dem Objektboden, Randscherben, Abb. 14: 7
 660-793/75, T. 50 cm, nördlicher Teil, nahe der S-Ecke, Gefäßboden, Abb. 6: 20
 660-826/75, W-Ecke, dunkle Verfüllung, NSB-250 cm, WOL-100 cm, Boden, Abb. 14: 14
 660-2203/75, dunkle Verfüllung, T. 30–60 cm, kleines Gefäß, Abb. 12: 3
 660-2204/75, dunkle Verfüllung, in der Feuerstätte, Gefäßteil, Abb. 12: 7
 660-2205/75, Auseinandernahme der Feuerstätte in der NO-Ecke, Bodenscherben, Abb. 14: 8
 660-2206/75, in der Feuerstätte, Bodenteil, Abb. 13: 22
 Osteologisches Material: 57 Stück (S – 16, B – 3, O, C – 1, G – 1, G – 1, A – 1, X – 35)

Obj. 9

Die kreisförmige Objektmündung mit einem Durchmesser von 70 cm hob sich durch eine dunkle, erdige Verfüllung im hellen Liegenden ab. Nach dem Aushub der dunklen Verfüllung erschien eine Grube. Ihre Wände liefen in Richtung zum Boden zusammen und die Grube verjüngte sich. Die Tiefe des Bodens war 60 cm unter dem Niveau des Liegenden, also 120 cm unter der heutigen Oberfläche.

Funde:

660-132/75, T. 100 cm, dunkle Verfüllung, Tiegel, Abb. 6: 17
 660-803/75, T. 60–120 cm, SO-Quadratcke, Randscherben, Abb. 6: 18
 660-805/75, Randscherben, Abb. 6: 16

Obj. 10

Rechteckige Grube, 100 × 200 cm, längere Achse in NW-SO-Richtung. Die Verfüllung im NW-Teil war 20–30 cm oberhalb des Liegenden von einer Gruppe durchglühter Sandsteine überdeckt, in deren Umgebung bröck-

lige Eisenschlacke lag. Der Boden befand sich 30–35 cm unter dem Niveau des Liegenden.

Funde:

660-781/75, Auseinandernahme des Blocks mit Schlacke oberhalb des Objektes, Bodenscherben, Abb. 6: 19

Obj. 12

Kreisförmige, dunkle, erdige Grubenverfüllung, auf dem Boden lag bis zu einer Höhe von ungefähr 30 cm eine sandigerdige Schicht von rostiger Farbe. Die Grubenwände waren senkrecht bis überhängend. Der Grubendurchmesser bewegte sich um 100 cm. Der breitere und verhältnismäßig flache Boden befand sich 80 cm unter dem Niveau des Liegenden, also ca. 140 cm unter der heutigen Oberfläche.

Funde:

660-1001/75, Block oberhalb des Objektes, Randscherben, Abb. 15: 2

660-1001/75, Block oberhalb des Objektes, Scherben, Abb. 15: 1

Obj. 14

Die Grube im Ausmaß von 190 × 200 cm hatte steile Wände und einen flachen Boden in einer Tiefe von 15–20 cm unter dem Niveau des Liegenden. Im Südosten war die dunkle, sandigerdige Verfüllung von einem Ausläufer einer sattschwarzen Schicht überdeckt. In der Verfüllung fand man vereinzelt keramische Fragmente, größere Schlackenbrocken und das Bruchstück einer Tonschüssel. Die Südostecke des Objektes ergab eine Anhäufung von Eisenschlacke und Lehmewurfbrocken auf dem Boden. Der Sand darunter war rötlich angesengt. Es handelt sich vermutlich um die Überreste einer Heizanlage, erhaltene Ausmaße 40 × 20 cm.

Funde:

660-63/75, Verfüllung nahe der Feuerstätte in der SO-Ecke, Schüsselbruchstück, Abb. 15: 5

660-1004/75, Bodenscherben, Abb. 15: 4

660-1008/75, Randscherben, Abb. 15: 3

Obj. 15

In einer Tiefe von 55 cm unter der Oberfläche hob sich eine dunkle, erdige Verfüllung im Ausmaß von 370 × 290 cm ab (Abb. 16), längere Achse in NNO–SSW-Richtung. Bereits auf dem Niveau des Liegenden fand man darin eine größere Menge an Tierknochen, Keramik und eiserne Gegenstände. Bei der Nordecke lag in einer dunklen, erdigen Schicht etwa 10 cm oberhalb des Liegenden ein beinahe komplett erhaltenes Gefäß. Nach dem Aushub der Objektverfüllung wurde eine Grube mit steilen Wänden und flachem, sandigen Boden in einer Tiefe von 40 cm unter dem Niveau des Liegenden abgedeckt. Bei der Ostecke, ca. 30 cm oberhalb des Objektbodens, war in die Verfüllung eine Gruppe von größeren, rosigen Brekzien eingesunken. An der nordwestlichen Objektecke schloss eine kreisförmige Grube im Ausmaß von ungefähr 50 × 70 cm mit dunkler, erdiger Verfüllung an, 25 cm in das Liegende eingetieft. In der südlichen Objektek-

ke war in den Boden eine 20 cm tiefe Grube mit einem Durchmesser von 40 cm eingetieft, in deren dunkle, erdige Verfüllung im Fußbodenhorizont eine Steingruppe eingesunken war. Im Südteil waren Aschenüberreste, im Westteil rötlich angesengter Sand. Ferner waren in den Boden einige Pfostengruben eingelassen: im westlichen Objektteil eine Grube mit einem Durchmesser von 15 cm, 30 cm in den Boden eingetieft; eine weitere befand sich ca. 20 cm von der SW-Wand des Objektes entfernt, ungefähr in der Mitte ihrer Länge, hatte einen Durchmesser von 30 cm und war 20 cm in den Objektboden eingetieft; die dritte Grube war 40 cm von der NO-Objektwand entfernt, hatte einen Durchmesser von 25 cm, war 20 cm tief und hatte eine Neigung nach Nordwest

Funde:

660-12/75, im Kontrollblock am S-Rand etwa 10 cm oberhalb des Bodens, Schleifstein, L – 12,2 cm, Abb. 15: 6

660-87/75, dunkle, erdige Verfüllung, 10 cm unter dem Niveau des Liegenden, SNB – 60 cm, WOL – 80 cm, gegossenes Bleikreuzchen, H – 2,2 cm, Abb. 17: 5

660-104/75, dunkle, erdige Verfüllung, 15 cm oberhalb des Liegenden (Objekttrand), NSB – 200 cm, WOL – 0 cm, Teil eines Spinnwirtels – eines Gewichtes ?, H – 1,2 cm, Abb. 17: 15

660-105/75, dunkle Verfüllung, 20 cm unter dem Niveau des Liegenden, SNB – 50 cm, WOL – 200 cm, Spinnwirtel, H – 3,3 cm, Abb. 17: 17

660-126/75, Auseinandernahme des Kontrollblocks am S-Ende (ca. 10 cm oberhalb des Bodens), Ahle, Abb. 17: 13

660-127/75, Auseinandernahme des Kontrollblocks (ca. 10 cm oberhalb des Bodens) am S-Ende und in der Mitte des Blocks, Ahle, Abb. 17: 12

660-128/75, dunkle, erdige Verfüllung, ca. 15 cm unter dem Niveau des Liegenden, NSB – 120 cm, WOL – 60 cm, Ahle, Abb. 17: 14

660-129/75, Feuerstelle, Schleifstein, L – 12 cm, Abb. 15: 8

660-157/75, Auseinandernahme des Kontrollblocks, gespaltenes Steinartefakt, Abb. 17: 2

660-158/75, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Spinnwirtelbruchstück, H – 2 cm, Abb. 17: 19

660-164/75, dunkle Verfüllung, 25 cm unter dem Niveau des Liegenden, SNB – 10 cm, WOL – 240 cm, Teil eines gegossenen, kupfernen Anhängers, H – 1,7 cm, Abb. 17: 3

660-177/75, dunkle, erdige Verfüllung, ca. 10 cm oberhalb des Niveaus des Liegenden, eisernes, kleines Messer, L – 12,6 cm, Abb. 17: 7

660-178/75, dunkle Verfüllung, 25 cm unter dem Niveau des Liegenden, NSB – 160 cm, WOL – 80 cm, ein eisernes, kleines Messer, L – 12,1 cm, Abb. 17: 1

660-193/75, Auseinandernahme des Kontrollblocks, eiserner Draht, L – 4,1 cm, Abb. 17: 6

660-1129/75, dunkle Verfüllung (vom Niveau des Liegenden 0–20 cm tief), Scherben, Abb. 15: 7

660-1135/75, dunkle Verfüllung (vom Niveau des Liegenden 20–35 cm), Randscherben, Abb. 17: 10

660-1143/75, dunkle Verfüllung (vom Niveau des Liegenden 20–35 cm), Bodenscherben, Abb. 17: 18
 660-1146/75, dunkle Verfüllung (vom Niveau des Liegenden 20–35 cm), Randscherben, Abb. 17: 4
 660-1148/75, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Randscherben, Abb. 17: 9
 660-1150/75, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Randscherben, Abb. 17: 16
 660-1525/75, Niveau des Liegenden, Randscherben, Abb. 17: 8
 660-2052/75, T. 0–30 cm, Objektumgebung, gespaltenes Steinartefakt, Abb. 33: 3
 660-2210/75, T. 20–35 cm, dunkle Verfüllung und im Kontrollblock, kleines Gefäß, Abb. 17: 20
 660-2211/75, dunkle, erdige Verfüllung, Gefäßteil, Abb. 17: 11
 Osteologisches Material: 96 Stück (G – 14, S – 6, B – 4, E – 1, L – 1, Habicht, Bussard, Falke, Storch, Pernis apivorus, Blesshuhn, Trappe, X – 60). Fundnr. 313/75

Obj. 15a

Es handelte sich um eine Schicht von sattschwarzer, mit Holzkohlepartikeln vermengter Erde, linsenförmig, mit einem Durchmesser von etwa 150 cm. Sie lag 10–15 cm oberhalb des sie umgebenden schottersandigen Liegenden. In der Schicht fand man kleine angesengte Sandsteine, Scherben und am Westrand der linsenförmigen Fläche auch einen größeren Gefäßteil.

Funde:

660-1112/75, T. 30–50 cm, Randscherben, Abb. 15: 9
 660-1113/75, T. 45 cm, bei der Aschenstätte in der Mitte Randscherben, Abb. 15: 11
 660-1114/75, T. 45 cm, bei Aschenstätte in der Mitte Bodenscherben, Abb. 15: 12
 660-1117/75, T. 50 cm, Fläche mit Holzkohlepartikeln im S-Teil, Randscherben, Abb. 15: 10
 Osteologisches Material: 17 Stück (B – 3, S – 1, Circaetus gall., X – 12)

Obj. 17

Auf dem Liegenden, 40–55 cm unter der heutigen Oberfläche, wurde eine kreisförmige Anhäufung rosig durchbrannter Brekzien und Sandsteine abgedeckt, darunter auch eine ansehnliche Menge von Keramik, oft größere Teile zerscherbter Gefäße. Nach der Auseinandernahme der Agglomeration von Keramik und Steinen, die mehrere Schichten übereinander bildeten, erschien eine seichte, schüsselförmige Vertiefung, in welche die unterste Steinschicht trichterförmig abfiel. Der Boden war ungefähr 10 cm unter dem Niveau des Liegenden eingetieft. Der Sand unter den Steinen auf der Ostseite war rötlich durchbrannt, es war hier auch eine schwache, aschige Beimengung vorhanden. Die Fläche der gesamten Keramik- und Steinanhäufung maß 100 × 130 cm.

Funde:

660-1237/75, Scherbengruppe in der Umgebung der Feuerstelle, Randscherben, Abb. 19: 3
 660-1238/75, Scherbengruppe in der Umgebung der Feuerstelle, Randscherben, Abb. 19: 2

660-1239/75, Scherbengruppe in der Umgebung der Feuerstelle, Randscherben, Abb. 19: 1
 660-1240/75, Scherbengruppe in der Umgebung der Feuerstelle, Bodenscherben, Abb. 19: 6
 660-1242/75, Scherbengruppe in der Umgebung der Feuerstelle, Bodenscherben, Abb. 18: 9
 660-1245/75, Scherbengruppe in der Umgebung der Feuerstelle, Bodenscherben, Abb. 18: 6
 660-1246/75, Scherbengruppe in der Umgebung der Feuerstelle, Randscherben, Abb. 18: 5
 660-1252/75, Bodenscherben, Abb. 19: 7
 660-1253/75, Randscherben, Abb. 18: 2
 660-1254/75, Bodenscherben, Abb. 18: 8
 660-1255/75, Bodenscherben, Abb. 18: 7
 660-1257/75, Boden, Abb. 19: 8
 660-2212/75, T. 40 cm. Scherbengruppe in der Umgebung der Feuerstelle, Bodenscherben, Abb. 19: 9
 660-2213/75, T. 40 cm, Scherbengruppe in der Umgebung der Feuerstelle, Randscherben, Abb. 19: 4
 660-2214/75, T.40 cm, bis zum Niveau des Liegenden, SW-Ecke, Feuerstelle und Scherbengruppe in ihrer Umgebung, Randscherben, Abb. 18: 3
 660-2215/75, T. 40 cm, Feuerstelle und Scherbengruppe in ihrer Umgebung, Randscherben, Abb. 18: 1
 660-2216/75, T. 40 cm, Feuerstelle und Scherbengruppe in ihrer Umgebung, Gefäßteil, Abb. 18: 4
 660-2217/75, Feuerstelle, Randscherben, Abb. 19: 5
 660-2218/75, Feuerstelle, Gefäßboden, Abb. 18: 10

Obj. 18

Ovale, schüsselförmige Vertiefung im Ausmaß von 100 × 140 cm mit der längeren Achse in NO-SW-Richtung, hob sich 55 cm unter der Oberfläche ab. Der schüsselförmige Boden befand sich nur 15 cm unter dem Niveau des Liegenden. In einer dunklen, erdigen Verfüllung lagen zwei Schweineskelette, parallel nebeneinander, auf der linken Seite, die vorderen sowie hinteren Extremitäten an den Körper angezogen. Beide waren mit dem Schädel nach Nordosten und dem Schwanz nach Südwesten hin orientiert. Die Länge eines der Skelette von der Schwanzwurzel bis zum Rüssel betrug 80 cm, des zweiten 85 cm. Zwischen den Skeletten und dem Grubenboden war eine ungefähr fünf Zentimeter starke, erdige Schicht.

Funde:

660-1258/75, dunkle Verfüllung, Scherben, Abb. 21: 2
 660-1259/75, dunkle Verfüllung, Scherben, Abb. 21: 1
 Osteologisches Material: zwei komplette Skelette junger Tiere, Weibchen, ca. 20 Monate. Fundnr. 741/75, 608/75.

Obj. 19

Grube mit kreisförmiger Mündung mit einem Durchmesser von 90 cm. Sie hob sich in einer Tiefe von 65 cm ab. Graue, erdige Verfüllung. Boden 95 cm unter der heutigen Oberfläche.

Funde:

660-961/75, Randscherben, Abb. 21: 3
 660-962/75, Bodenscherben, Abb. 21: 4

Obj. 20

Grube mit einem Durchmesser von 110 cm, mit senkrechten Wänden und schüsselförmigem, fast flachem Boden (Abb. 5: 4). Die Mündung mit schwarzer, erdiger Verfüllung hob sich 65 cm unter der Oberfläche ab. Beinahe ohne Funde, nur beim Boden einige kleine Keramikbruchstücke. Der Boden lag 110 cm unter dem Niveau des Liegenden, also ca. 175 cm unter der heutigen Oberfläche.

Funde:

660-965/75, T. 0–55 cm, Randscherben, Abb. 21: 5
 660-970/75, T. 0–55 cm, Randscherben, Abb. 21: 7
 660-978/75, Randscherben, Abb. 21: 8
 660-980/75, Bodenscherben, Abb. 21: 6
 Osteologisches Material: 9 Stück (S – 5, X – 4)

Obj. 21

Seichte, rundliche Vertiefung mit einem Durchmesser von 70–80 cm, deren schüsselförmiger Boden 20 cm unter dem Niveau des schotterartigen Liegenden war. In der Verfüllung befanden sich einige Steine.

Funde:

660-166/75, bei der nachträglichen Sichtung der Verfüllung fand man einen Anhänger aus Kupferblech, H – 1,2 cm (erhaltener Teil), Abb. 22: 2
 660-1261/75, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 22: 3
 660-1263/75, dunkle Verfüllung – Niveau des Liegenden, Randscherben, Abb. 22: 1
 660-1264/75, dunkle Verfüllung – Niveau des Liegenden, Randscherben, Abb. 22: 6
 660-1265/75, dunkle Verfüllung – Niveau des Liegenden, Teil einer kleineren Schüssel, Abb. 22: 4
 660-1267/75, dunkle Verfüllung – Niveau des Liegenden, Teil einer kleineren Schüssel, Abb. 22: 5

Obj. 22

Rechteckige Grube mit mäßig abgerundeten Ecken im Ausmaß von 100 × 180 cm, mit der längeren Achse in NW – SO-Richtung orientiert. Der verhältnismäßig flache Boden war 45 cm unter dem Niveau des Liegenden, Wände senkrecht. Verfüllung dunklerdig.

Funde:

660-1172/75, im O-Teil, Scherben, Abb. 21: 10
 660-1176/75, Scherben, Abb. 21: 9

Obj. 23

Grube von kreisförmigem Grundriss mit einem Durchmesser von 85 cm, mit senkrechten Wänden. Boden 75 cm unter dem Niveau des schotterartigen Liegenden. Verfüllung dunklerdig.

Funde:

660-1316/75, Scherbe, Abb. 21: 12
 660-1320/75, Randscherben, Abb. 21: 11

Obj. 26

Kreisförmige Grube, Mündungsdurchmesser im Niveau des Liegenden 80 cm. Senkrechte bis überhängende Wände, in Richtung zum Boden erweiterten sie sich bis

auf 90 cm. Der flache Boden war 60 cm unter dem Niveau des Liegenden. Von oben war in die Grubenverfüllung trichterförmig durchmischter Sand eingesunken, sonst war die Verfüllung tegeledig, tiefer nahm der sandige Bestandteil zu, dennoch setzte sich die dunkle bis schwarze Verfärbung bis zum Boden fort. Im unteren Teil der Verfüllung waren bräunliche Flecken. Oben war eine geglättete und rot ausgebrannte Verschmierung, die untere Verschmierungsseite war dunkel und weich. Bei der südlichen Grubenwand blieb 20 cm oberhalb des Bodens ein Verschmierungsumriss von 15 × 20 cm erhalten.

Funde:

660-1356/75, Westhälfte, Randscherben, Abb. 23: 1
 660-1357/75, Westhälfte, Scherbe, Abb. 23: 4
 660-1363/75, Westhälfte, Randscherben, Abb. 23: 5
 660-1364/75, Westhälfte, Randscherben, Abb. 23: 2
 660-1365/75, Westhälfte, Scherben, Abb. 23: 3
 660-2221/75, Westhälfte, Bodenscherben, Abb. 23: 8
 660-2222/75, Westhälfte, Bodenscherben, Abb. 23: 6
 Osteologisches Material: 16 Stück (S – 6, G – 4, X – 6).

Obj. 33

Auf dem schotterartigen Liegenden hob sich eine kreisförmige, dunklerdige Grubenverfüllung (Abb. 82: 2) mit einem Mündungsdurchmesser von 100 cm ab. Wände senkrecht bis überhängend, in der Verfüllung 90 cm unter dem Niveau des Liegenden, auf diesem und um die Wände im unteren Grubenteil Verschmierungsreste mit weißer, aschiger Masse.

Funde:

660-1568/75, dunkle, erdige Bodenscherben, Abb. 23: 11
 660-1569/75, dunkle, erdige Randscherben, Abb. 23: 9
 660-1572/75, auf dem Boden Randscherben, Abb. 23: 10

Obj. 35

Grube mit schüsselförmigem Boden etwa 15 cm unter dem Niveau des Liegenden. Die kreisförmige Mündung hob sich durch eine dunklerdige Verfüllung in einer Tiefe von 45 cm ab.

Funde:

660-1529/75, in der NW-Ecke (Niveau des Liegenden), Scherben, Abb. 24: 2
 660-1530/75, in der NW-Ecke (Niveau des Liegenden), Scherben, Abb. 24: 1

Obj. 36

Kreisförmige Grube (Abb. 5: 5) mit einem Durchmesser von 100 cm, mit senkrechten bis überhängenden Wänden, um die sich in der dunklen, erdigen Verfüllung zahlreiche Sandeinstürze gebildet hatten. Der Boden befand sich in einer Tiefe von 90 cm unter dem Niveau des Liegenden. Auf dem Boden sowie an den Wänden beim Grubenboden Verschmierungsreste mit weißer, aschiger Masse.

Funde:

660-37/75, T. 30 cm unter dem Niveau des Liegenden, gespaltenes Steinartefakt, Abb. 24: 3
 660-1595/75, Randscherben, Abb. 24: 5
 660-1596/75, Randscherben, Abb. 24: 4

660-2227/75, T. 0–20 cm oberhalb des Liegenden, Bodenscherben, Abb. 24: 6

Obj. 37

In der Objektumgebung (Abb. 25) war eine helle, sandigerdige Ackerkrume, die bis in eine Tiefe von 25–30 cm reichte und sich ohne einen ausgeprägten Übergang in das gelbe, schotterartige Liegende wandelte. Knapp unter der Ackerkrume erfasste man oberhalb der Grube von Obj. 37 eine sattschwarze bis holzkohlige Kulturschicht von 5–10 cm. Ihr Ausmaß konnte nicht verlässlich festgestellt werden, denn sie ging in die umliegende helle, sandigerdige Schicht meist allmählich, mit unregelmäßigen Umrissen, über. Am östlichen Flächenrand war die schwarze Schicht durch eine tiefe Ackerfurche zwischen den Grundstücken vernichtet worden; auf der übrigen Fläche erschienen in der angeführten schwarzen Schicht ebenfalls oft hellere Pflugspuren. Ungefähr in der Mitte der dunklen Fläche lag eine Gruppe weißer Steine im Ausmaß von ungefähr 1 m², zwischen ihnen vereinzelte Keramikstücke, die man sporadisch auch in der umliegenden schwarzen Schicht vorfand. Entgegen der fast sterilen Umgebung war die Konzentration der Keramikfunde ziemlich auffallend. Nach der schichtweisen Abnahme der schwarzen Kulturschicht wurde das gelbe Liegende geputzt, in dem ca. 200 cm nördlich der Gruppe weißer Steine ein schwarzer, kreisrunder Flecken mit einem Durchmesser von 70 cm zum Vorschein kam. Ferner stellte man hier einen ovalen, schwarzen Flecken im Ausmaß von 160 × 200 cm, der auch unter die Gruppe weißer Steine verlief, und schließlich einige kleinere dunkle, kreisförmige Flecken südwestlich von der Steingruppe fest. Von ihnen lässt sich als Pfosten-grube die südwestliche Vertiefung mit einem Durchmesser von 20 cm und derselben Tiefe betrachten, die von der Steingruppe 3 Meter in SW-Richtung entfernt war, sowie vielleicht auch noch andere. Die Verfüllung der nördlich der Steingruppe gefundenen Grube war schwarzerdig, vom selben Charakter wie die umliegende schwarze Fläche. Sie enthielt keine Funde. Die Verfüllung einer weiteren, unter die Steingruppe greifenden Grube hatte einen ähnlichen Charakter, beim Boden war die Verfüllung etwas dunkler. Steine lagen hier in der Verfüllung, auf dem Boden kamen sie nicht mehr vor. Der Boden beider erwähneter Gruben war etwa 30 cm unter dem Niveau des Liegenden, also 60 cm unter der heutigen Oberfläche.

Funde:

660-43/75, bei der Feuerstelle, gespaltenes Steinartefakt, Abb. 26: 2

660-81/75, sattschwarze Verfüllung unter den Trümmern der Feuerstelle ca. 10 cm oberhalb des Bodens, beinerner Kamm, Abb. 26: 5

660-245/75, dunkle, erdige Kulturschicht, Randscherben, Abb. 26: 4

660-248/75, dunkle, erdige Kulturschicht, Randscherben, Abb. 26: 3

660-258/75, schwarze Verfüllung unter der Feuerstelle und Umgebung, Randscherben, Abb. 26: 1

660-259/75, in der Feuerstelle, Scherben, Abb. 26: 8

660-276/75, dunkle, erdige Schicht um die Feuerstelle, Randscherben, Abb. 26: 6

660-283/75, schwarze Verfüllung unter der Feuerstelle, Bodenscherben, Abb. 26: 7

Osteologisches Material: 17 Stück (B – 4, S – 3, X – 10); 762/75: B – 1, S – 2, E – 1); 21 St. (B – 5, S – 5, E – 1, X – 10)

Obj. 38

In der Objektumgebung (Abb. 27) erreichte die hellere, sandigerdige Ackerkrume eine Tiefe um 25 cm. Weiter ging sie in einer Tiefe von etwa 40 cm nach und nach in das schotterartige Liegende über. Ober ihr wurde eine dunkle bis schwarze Kulturschicht erfasst. Auf der Westseite konnte man sie nicht weiter verfolgen, da sie durch Tiefackern zwischen den Grundstücken gänzlich vernichtet worden war. Es gelang jedoch, den geraden Nord- und Ostrand der schwarzen Schicht zu erfassen, der südliche war etwas unklar, durch die Verfüllung von Obj. 58 deformiert. Anhand der erhaltenen Situation kann der Umriss der schwarzen Fläche als rechteckig, fast quadratisch bezeichnet werden. In ihrer Nordostecke wurde die Destruktion einer steinernen Heizanlage in Form einer Anhäufung von angebranntem, weißem Gestein auf einer Fläche von ungefähr 1 m² abgedeckt. Hier konzentrierten sich die größten Steine. Zwischen ihnen und hauptsächlich in unmittelbarer Nähe der destruierten Heizungseinrichtung befand sich die meiste Keramik. Die schwarze Kulturschicht wurde nach und nach auseinandergenommen und der Objektboden erreicht. Dieser war flach, sandig, ohne weitere Herrichtung, nicht einmal der Sand war irgendwie markanter festgestampft. Der Boden war gegenüber dem Umliegenden 10 cm eingetieft. Die Orientierung des gesamten länglichen Objektes war N–S und seine Länge betrug ca. 300 cm, das O–W-Ausmaß war nicht feststellbar im Hinblick auf die Störung der westlichen Objektseite durch die Ackerfurche zwischen den Grundstücken. Der abgedeckte Objektteil maß in W–O Richtung ebenfalls 300 cm. Bei der Untersuchung der Feuerstätte gelang es, ihren Kern in Form einer sehr kompakten Steinanhäufung (20–25 cm hoch) festzustellen, aus welcher bei der Destruktion einzelne Teile in Richtung zum Objektinneren gelangt waren. In der NO-Ecke erlaubten es die Objektwände offensichtlich nicht, dass sich das Gestein nach Norden oder Osten verschob. In der Mitte der Steinanhäufung konnte eine Fläche von 70 × 40 cm erfasst werden, in Richtung der Objektdiagonale hin ausgedehnt, die scheinbar die eigentliche Heizstätte war, von einer Steinkonstruktion mit gut abgedichteten Lücken zwischen den einzelnen Steinen gesäumt. Ungefähr in der Objektmitte wurden zwei kreisförmige Flecken mit Asche erfasst. Die eigentliche Fläche der Heizstätte war seicht, etwa 5–10 cm eingetieft, und im Boden waren stellenweise rötliche Glutspuren. Im Objektfußboden westlich von den Resten der Heizvorrichtung befanden sich zwei seichte Pfosten-gruben. Ein größerer, im Fußboden 40 cm tief eingelassener Pfosten mit einem Durchmesser von 25 cm wurde bei der südlichen Objektwand erfasst.

Funde:

- 660-2164/75, im Dunkelerdigen, Bodenscherben, Abb. 29: 4
 660-2165/75, im Dunkelerdigen und in der Feuerstätte (auf der S – Seite), T. 30–40 cm, Bodenscherben, Abb. 29: 7
 660-2168/75, Scherbengruppe südlich der Feuerstätte, Randscherben, Abb. 29: 1
 660-2172/75, 50 cm, Scherbengruppe südlich der Feuerstätte, Randscherben, Abb. 28: 2
 660-2177/75, dunkle Kulturschicht, Scherben, Abb. 28: 4
 660-2179/75, dunkle Kulturschicht, Randscherben, Abb. 29: 6
 660-2181/75, in der Feuerstätte (auf der S-Seite) Bodenscherben, Abb. 28: 10
 660-2182/75, in der Feuerstätte (auf der S-Seite) Randscherben, Abb. 28: 8
 660-2183/75, in der Feuerstätte (am Westrand) Randscherben, Abb. 28: 3
 660-2184/75, in der kleinen Grube (Pfofengrube ?), im SW der Feuerstätte, Randscherben, Abb. 29: 3
 660-2188/75, in der Feuerstätte Schüsselscherben, Abb. 28: 7
 660-2190/75, in der Feuerstätte Randscherben, Abb. 29: 2
 660-2193/75, in der Feuerstätte Bodenscherben, Abb. 28: 6
 660-2197/75, in der Feuerstätte Bodenscherben, Abb. 28: 9
 660-2198/75, Feuerstättendestruktion, Gefäßboden, Abb. 28: 5
 660-2231/75, bei der SW-Seite der Feuerstätte Randscherben, Abb. 28: 1
 660-2232/75, bei der SWS-Seite der Feuerstätte und in ihr Randscherben, Abb. 29: 5
 Osteologisches Material: 40 Stück (S – 4, G – 3, 0, C – 2, B – 1, X – 30)

Obj. 39

Ovale Grube, längere Achse in NW–SO Richtung, mit abgerundeten Ecken im Ausmaß von 120 × 60 cm auf dem Boden, im Niveau des Liegenden dann 160 × 100 cm. Der leicht trogartig ausgehobene Boden befand sich ca. 60 cm unter dem Niveau des Liegenden, also etwa 120 cm unter der heutigen Oberfläche. Die Verfüllung auf dem Boden und um die Wände war dunkelerdig. In sie war eine Schicht großer, durchglühter Sandsteine eingesunken, überdeckt mit größeren Umrissen von schmierigem, gelbem und grünlichem Tegel, der im unteren Teil (d. h. in der Nähe der unter ihm liegenden Steine) stellenweise rötlich verfärbt war. Auf der Tegelschicht war ein kleines Plateaupflaster aus Scherben (660-2229 und 2230/75). Von oben war es mit bräunlich und rötlich gebranntem Tegelbewurf ausgeschmiert. Die Schicht oberhalb der Ausschmierung sowie in der Umgebung war dunkel bis schwarz, erdig bis holzkohlig. Der Lehmbewurf auf dem Scherbenplateau lag bereits im Niveau des Liegenden, höher zur Oberfläche blieb die Schichtenfolge nicht erhalten. Unter den Steinen und der durchglüh-

ten, erdigen Ausschmierung fand man in der sehr stark mit Holzkohlepartikeln durchmischten Tegelschicht drei Bruchstücke, die an Tiegel erinnern (660-133 bis 135/75), wegen der kleinen Fragmentausmaße lässt sich dies jedoch nicht verlässlich bestätigen. Die dunkle Grubenverfüllung unter der Feuerstättenschicht erbrachte Keramik (660-298 bis 303/75) von einfacher Profilierung, auf dem unteren Hals mit tiefen, einfachen Wellenlinien verziert.

Funde:

- 660-133/75, tegelig und holzkohlig unter den Steinen unter der durchglühten Lehmausschmierung, Tiegel, Abb. 24: 8
 660-134/75, tegelig und holzkohlig unter Steinen unter der durchglühten Lehmausschmierung, Tiegel, Abb. 24: 7
 660-135/75, tegelig und holzkohlig unter Steinen unter der durchglühten Lehmausschmierung, Tiegel, Abb. 24: 9
 660-204,205/75, dunkle, durchbrannte Objektverfüllung, eiserner Gegenstand, L – 3 cm, L – 5,4 cm, Abb. 25: 10, 11
 660-288/75, dunkle, erdige Verfüllung (durchbrannt), Scherben, Abb. 24: 12
 660-290/75, dunkle, erdige Verfüllung (durchbrannt), Bauchscherben, Abb. 24: 18
 660-292/75, dunkle, erdige Verfüllung (durchbrannt), Bodenscherben, Abb. 24: 17
 660-298/75, T. 70–100 cm, dunkle Verfüllung unter der Feuerstätte, Randscherben, Abb. 24: 13
 660-299/75, T. 70–100 cm, dunkle Verfüllung unter der Feuerstätte, Bauchscherben, Abb. 24: 14
 660-300/75, T. 70–100 cm, dunkle Verfüllung unter der Feuerstätte, Bodenscherben, Abb. 24: 15
 660-301/75, T. 70–100 cm, dunkle Verfüllung unter der Feuerstätte, Bodenscherben, Abb. 24: 16
 660-2229/75, T. 70–100 cm, mit Scherben ausgelegte Feuerstätte und dunkle, erdige Verfüllung, Randscherben, Abb. 30: 2
 660-2230/75, T. 70–100 cm, mit Scherben ausgelegte Feuerstätte, Randscherben, Abb. 30: 1

Obj. 40

Kreisförmige Grube, Mündungsdurchmesser 90 cm, Boden 115 cm tief unter der heutigen Oberfläche, also 75 cm unter dem Niveau des Liegenden. Wände senkrecht, näher dem Boden bildeten sich Überhänge, dunkle Verfüllung.

Funde:

- 660-156/75, auf dem Boden, Schleifstein, L-12,4 cm, Abb. 31: 2
 660-321/75, T. 50–100 cm, Sondenmitte, Randscherben, Abb. 31: 1

Obj. 41

Längliche Grube im Ausmaß von 150 × 200 cm (es wurde nicht der ganze Grundriss abgedeckt), trogförmig, mit schrägen Wänden. Verfüllung dunkelerdig, in ihr Knochen und Steine. Boden 85 cm unter der Oberfläche.

Funde:

- 660-206/75, eiserner Gegenstand, L – 4,6 cm, Abb. 31: 5

660-207/75, eiserner Gegenstand, L – 3,2 cm, Abb. 38: 12

660-308/75, im südlichen Sondenteil Randscherben, Abb. 31: 8

660-311/75, im südlichen Sondenteil Randscherben, Abb. 31: 4

660-315/75, dunkle Verfüllung (Süden), Randscherben, Abb. 31: 6

660-316/75, dunkle Verfüllung (Süden), Randscherben, Abb. 31: 7

660-318/75, dunkle Verfüllung (Süden), Randscherben, Abb. 31: 3

Obj. 42

Rundliche Grube, Mündungsdurchmesser auf dem Niveau des Liegenden 150 cm. Die Wände neigten sich steil zum schüsselförmigen Boden, der sich 70 cm unter dem Niveau des Liegenden befand. Die Verfüllung war grau, sanderdig, in den unteren Schichten mit rostigen Flecken.

Funde:

660-1613/75, Randscherben, Abb. 31: 9

660-1667/75, T. 80 cm, schwarze Verfüllung, Schüsselteil, Abb. 32: 9

660-1668/75, T. 50–75 cm, schwarze Verfüllung, Randscherben, Abb. 32: 4

660-1670/75, schwarze Verfüllung, Randscherben, Abb. 32: 1

660-1671/75, T. 50–75 cm, schwarze Verfüllung, Bodenscherben, Abb. 32: 10

660-1674/75, T. 50–75 cm, schwarze Verfüllung, Bodenscherben, Abb. 32: 6

Obj. 43

Sattschwarze, erdige bis holzkohlige Schicht knapp unter der grauen Ackerkrume. Der Umfang konnte nicht präziser bestimmt werden, die Ränder waren ziemlich undeutlich, der Übergang in das umliegende sand-erdige Erdreich war nicht ausgeprägt. Unter der schwarzen Schicht erschien eine seichte, schüsselförmige Vertiefung im Ausmaß von 260 × 180 cm, deren Boden in das Liegende ca. 30 cm eingelassen war, also 75 cm unter der heutigen Oberfläche. Die Verfüllung der Vertiefung war dunklerdig, aber heller als die schwarze Schicht, die die Vertiefung samt ihrer Verfüllung überdeckte.

Funde:

660-1920/75, T. 40 cm, schwarze Verfüllung in der NO-Ecke, Randscherben, Abb. 32: 3

660-2079/75, T. 30 cm, sattschwarze Schicht oberhalb des Obj. in der SW-Ecke, Bodenscherben, Abb. 32: 5

660-2081/75, T. 30 cm, sattschwarze Schicht oberhalb des Obj. in der SW-Ecke, Randscherben, Abb. 32: 7

660-2082/75, T. 30 cm, sattschwarze Schicht oberhalb des Obj. in der SW-Ecke, Randscherben, Abb. 32: 2

Osteologisches Material: 24 Stück (B – 7, S – 1, L – 1, X – 15)

Obj. 44

Auf dem Niveau des Liegenden erschien der ovale Umriss einer dunklen Verfüllung, aus dem in Südrichtung die hellere Verfüllung des anliegenden Objektes 44a auslief. In der Verfüllung von Obj. 44 traten schon in der oberen Schicht kleineres Gestein und Tierknochen auf. Es handelte sich um eine eingesunkene dunkle, erdige Schicht, die tiefer in eine dunklere Verfärbung übergang und eine Menge an Funden, Steinen und Knochen enthielt. Das Gestein bildete hier eine beinahe zusammenhängende, trogartig in die Objektverfüllung eingesunkene Schicht. Beim Boden befand sich ebenfalls eine dunkle, erdige, stellenweise graue erdigsandige Erdmasse, Steine kamen nur vereinzelt vor. Durch den Aushub entstand eine längliche, ovale Grube im Ausmaß von 270 × 200 cm, mit der längeren Achse in NOO–SWW-Richtung orientiert. Der Nordteil war markant vom Südteil getrennt; im Norden bildete die Grube einen 100 cm breiten „Trog“ mit steilen Wänden, auf der Südseite lag ein seichter Teil mit mäßig abgeschrägter Wand an. Der Boden des Nordteils war 85 cm unter dem Niveau des Liegenden, der schräge Südteil dann nur 30 cm tief im Liegenden ausgehoben und schloss mit einer steilen Wand an den Nordteil an. Die auf der Südseite anliegende Vertiefung 44a besaß eine rechteckige Form und maß 110 × 150 cm, Orientierung von SSW nach NNO. Der flache Boden von Obj. 44a war in das Liegende 15 cm eingetieft und die Verfüllung war im Vergleich zur Grube 44 deutlich heller.

Funde:

660-67/75, T. 70 cm, schwarz mit Holzkohlepartikeln, Ahle, Abb. 34: 2

660-68/75, Südhälfte, Ahle, Abb. 34: 4

660-74/75, T. 50 cm, bearbeiteter Knochen, Abb. 34: 3

660-112/75, dunkle Verfüllung, SNB 30 cm, OWL – 250 cm, Spinnwirtel, H – 1 cm, Abb. 34: 10

660-113/75, T. 70 cm, schwarze, holzkohlige Schicht mit Steinen, Spinnwirtel, H – 2,7 cm, Abb. 34: 7

660-114/75, T. 70 cm, schwarze, holzkohlige Schicht mit Steinen, Spinnwirtel, H – 2,5 cm, Abb. 34: 6

660-124/75, dunkle Verfüllung, beinerer Schlittschuh, Abb. 34: 1

660-155/75, Südhälfte, beinerer Schlittschuh, Abb. 34: 5

660-184/75, Südhälfte, Teil eines eisernen Sporns, H – 15,6 cm, Abb. 34: 8

660-197/75, Südhälfte, eiserner Beschlag, L – 4–5 cm, Abb. 34: 9

660-213/75, T. 60 cm, eisernes Blechstück, L – 14,5 cm, Abb. 34: 15

660-1709/75, schwarze Verfüllung, Randscherben, Abb. 33: 4

660-1715/75, Südhälfte, Bodenscherben, Abb. 33: 5

660-1717/75, Südhälfte, Randscherben, Abb. 34: 14

660-1720/75, Südhälfte, Randscherben, Abb. 33: 1

660-1721/75, Südhälfte, Scherben, Abb. 33: 11

660-1722/75, Südhälfte, Bodenscherben, Abb. 33: 9

660-1723/75, Südhälfte, Randscherben, Abb. 34: 16

660-1726/75, Südhälfte, Bodenscherben, Abb. 33: 10

660-1730/75, Südhälfte, Randscherben, Abb. 34: 17
 660-2048/75, Bauchscherben, Abb. 33: 8
 660-2049/75, Scherben, Abb. 33: 2
 660-2053/75, Bodenscherben, Abb. 33: 6
 660-2054/75, Randscherben, Abb. 34: 11
 660-2055/75, Scherben, Abb. 33: 7
 660-2057/75, Randscherben, Abb. 34: 12
 660-2059/75, Randscherben, Abb. 34: 13
 660-1710/75, Obj. 44a, T. 50–65 cm, grau, sandigerdig, Randscherben, Abb. 31: 10
 Osteologisches Material: 88 Stück (B – 15, S – 8, Habicht – 3, 0, C – 3, G – 2, L – 2, X – 55)

Obj. 45

Erdhütte mit Heizvorrichtung in der Ecke (Abb. 35) 370 × 440 cm. Der flache Boden befand sich 65 cm unter dem Niveau des Liegenden, also 110 cm unter der heutigen Oberfläche und hatte in jeder Ecke eine Pfostengrube, 30–50 cm tief unter das Bodenniveau reichend. Auch in der Mitte jeder Wand war eine Pfostengrube, allerdings nur 20–23 cm tief. Reste der Heizvorrichtung fand man in der NO-Ecke der Erdhütte. Den Kern bildete eine kleinere Fläche im Ausmaß von 50 × 60 cm, die mit flachem Sandstein ohne Bewurf gepflastert war. Es waren hier weder Aschenspuren noch eine Durchbrennung zu erkennen. Die Gruppe von ovalen Sandsteinen befand sich in der Erdhüttenmitte. Keramikfunde konzentrierten sich auf beide Steingruppen.

Funde:

660-69/75, T. 55 cm, dunkle Verfüllung, NSB – 170 cm, OWL – 160 cm, Ahle, L – 8,2 cm, Abb. 36: 5
 660-70/75, T. 65 cm, beim O-Rand, Ahle, L – 8,7 cm, Abb. 36: 4
 660-109/75, T. 80 cm, dunkle Verfüllung bei der SO-Ecke, Spinnwirtel, H – 3,4 cm, Abb. 36: 1
 660-210/75, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Bruchstück eines eisernen Gegenstandes, Abb. 36: 2
 660-1758/75, ST. 50–90 cm, dunkle Verfüllung bei der SO-Ecke, Randscherben, Abb. 36: 13
 660-1761/75, zwischen Steinen beim W-Rand, ca. 30 cm unter dem Sandniveau, Randscherben, Abb. 36: 12
 660-1772/75, T. 60–90 cm, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 36: 3
 660-1773/75, T. 60–90 cm, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 36: 14
 660-1775/75, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Randscherben, Abb. 36: 11
 660-1780/75, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 36: 9
 660-1781/75, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 36: 8
 660-1782/75, dunkle Verfüllung Randscherben, Abb. 36: 10
 660-1789/75, Randscherben, Abb. 36: 6
 Osteologisches Material: 139 Stück (S – 23, B – 23, 0, C – 4, G – 1, Pferd – 4, Hund – 7, Hirsch, Cricetus, X – 95)

Obj. 45a

Rundliche Vertiefung mit einem Durchmesser von 100 cm, mit flachem Boden, der sich 20 cm höher als der Boden von Obj. 45 befand. Verfüllung etwas heller. Osteologisches Material: 84 Stück (B – 7, S – 8, 0, C – 6, G – 3, Taube, Hirsch, X – 58)

Obj. 46

Die hellere, bräunliche Verfüllung hatte auf dem Liegenden die Form eines Rechtecks im Ausmaß von 320 × 270 cm, mit der längeren Achse in W-O-Richtung (Abb. 35). In diese reichte die nordöstliche Ecke der dunkelerdigen Verfüllung von Obj. 45. Beim Ausheben der Verfüllung entstand eine rechteckige Grube mit senkrechten Wänden und flachem Boden, gestört von Obj. 45, dessen Boden 25 cm tiefer war. Der Boden von Obj. 46 lag 35 cm unter dem Niveau des Liegenden, also 80 cm unter der heutigen Oberfläche. Reste einer Heizvorrichtung wurden in der Nordostecke in Gestalt einer Anhäufung von kleinem, durchglühtem Gestein und Asche entdeckt. Beim Auseinandernehmen fand man zwischen den Steinen Keramikbruchstücke (660-1795/75, 1803-1806/75). Nach dem Entfernen der Steine wurde eine ovale, aschige kleinere Fläche im Ausmaß von 50 × 60 cm festgestellt, die am Umfang von rötlich angesengtem Sand gesäumt war. Die Mächtigkeit der aschigen Fläche betrug bis zu 8 cm, unter ihr setzte sich der rötlich angesengte Sand fort, den man vorher in der Umgebung erfasst hat

Funde:

660-200/75, sanderdige Verfüllung, eiserne Spitze, L – 14,2 cm, Abb. 31: 11
 660-1797/75, T. 50 – 80 m, sanderdige Verfüllung, Randscherben, Abb. 31: 12
 660-1807/75, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Randscherben, Abb. 31: 13

Obj. 47

Die dunklere, erdige Verfüllung kam schon 15 cm oberhalb des Liegenden in einem unregelmäßigen quadratischen Umriss zum Vorschein. Im Westteil der Verfüllung entdeckte man einen aschigen Fleck. Nach Beseitigung der dunklen Schicht entstand eine seichte Grube mit flachem, in das Liegende 15–20 cm tief eingelassenem Boden. Die Südseite war abgerundet und maß 160 × 160 cm. Die Wände waren nach den Himmelsrichtungen orientiert.

Funde:

660-1862/75, T. 45 cm, NO-Teil, Randscherben, Abb. 37: 3
 660-1863/75, T. 45 cm, NO-Teil, Randscherben, Abb. 37: 4
 660-1864/75, T. 45 cm, NO-Teil, Randscherben, Abb. 37: 2
 660-1868/75, T. 45 cm, NO-Teil, Randscherben, Abb. 37: 5
 660-1880/75, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Randscherben, Abb. 37: 1

Obj. 49

Grubenverfüllung grauerdig. Gerader Sandboden, stellenweise rötlich angesengt, 70 cm unter der Oberfläche. Der Nordteil der trogförmigen Grube wurde nicht untersucht, der Rest hatte Ausmaße von 100 × 140 cm.

Funde:

660-2067/75, T. 40–50 cm, dunkle Verfüllung der länglichen Vertiefung im NO-Teil, Randscherben, Abb. 31: 14
660-2068/75, T. 40–50 cm, dunkle Verfüllung der länglichen Vertiefung im NO-Teil, Scherben, Abb. 31: 15

Obj. 51

Es handelte sich um eine Grube mit kreisförmiger Mündung im Ausmaß von 90 cm, mit senkrechten Wänden und verhältnismäßig flachem Boden, der 115 cm unter der Oberfläche, also 70 cm unter dem Liegenden, eingetieft war. Verfüllung grau, sanderdig, von oben war in sie am Umfang in eine dunklere Schicht eingesunken. Auf dem Boden Reste einer hellen, aschigen Schicht. Längs der Südseite der beschriebenen Grube war im Liegenden eine ähnliche dunkle, längliche Verfüllung in West-Ostrichtung. Durch den Aushub dieser Verfüllung entstand eine seichte, 180 × 190 cm große Grube mit flachem, 15 cm in das Liegende eingetieftem Boden.

Funde:

660-1827/75, T. 50–120 cm, dunkle Verfüllung, Scherben, Abb. 31: 17
660-1828/75, seichte Grube, Scherben, Abb. 31: 16
660-1829/75, seichte Grube, Bodenscherben, Abb. 31: 18
Osteologisches Material: 8 Stück (B – 1, 0, C – 1, X – 6)

Obj. 52

Im schottrigen Sandliegenden hob sich eine längliche, dunkle, in Westostrichtung orientierte Verfüllung ab. Beim Aushub entstand eine längliche Grube mit trogförmigem Boden mit den Ausmaßen von 230 × 100 cm, mit der längeren Achse in NOO–SWW-Richtung orientiert. Der Boden lag 15 cm tief unter dem Niveau des Liegenden. Auf dem Boden dieser Vertiefung (Obj. 52) zeichnete sich ein dunkler, rundlicher Fleck ab, der eine kreisförmige Grube mit einem Durchmesser von 60 cm ergab, 80 cm unter dem Sandniveau eingetieft (Obj. 52a). Die Grubenwände waren senkrecht, stellenweise bis überhängend.

Funde:

660-481/75, T. 45–60 cm, Bauchscherben, Abb. 31: 19
660-2088/75, T. 45–65 cm, dunkle Verfüllung, Scherben, Abb. 31: 20

Obj. 53

Im Liegenden erschien die dunkle, erdige Verfüllung einer länglichen, in NO–SW-Richtung orientierten Grube. Auf der Südwestseite floss diese Verfüllung mit zwei kleineren, rundlichen Flecken zusammen. Nach dem Aushub entstand eine oblonge Grube im Ausmaß von 320 × 100 cm. Ihr flacher Boden lag 25 cm unter dem Niveau des Liegenden, auf der Westseite schloss an das Objekt eine kreisförmige, seichte Vertiefung an, deren Boden 10 cm unter dem Niveau des Liegenden war. Beim

südlichen Kontrollblock war die Grubenform durch weitere seichte, unregelmäßige Vertiefungen deformiert.

Funde:

660-1680/75, dunkle Verfüllung, Scherben, Abb. 31: 21
660-1683/75, dunkle Verfüllung, Scherben, Abb. 31: 22
660-1989/75, Auseinandernahme des Blocks nordöstlich von Obj. 48, Randscherben, Abb. 43: 3
660-1993/75, Auseinandernahme des Blocks nordöstlich von Obj. 48, Randscherben, Abb. 43: 1
Osteologisches Material: 30 Stück (B – 11, S – 5, 0, C – 1, Ca. – 1, X – 12)

Obj. 55

Grube von langgestreckter Form im Ausmaß von ca. 200 × 120 cm, der unebene Boden war bis zu 50 cm im Liegenden eingetieft, also 95 cm unter der heutigen Oberfläche. Die längere Grubenachse war von NW nach SO gerichtet. Die dunkle, erdige Verfüllung schloss östlich an die hellere Verfüllung von Obj. 48 an.

Funde:

660-2018/75, T. 50–120 cm, dunkle Verfüllung – östlich von Objekt 48, Bauchscherben, Abb. 38: 10
660-2019/75, T. 50–120 cm, dunkle Verfüllung – östlich von Obj. 48, Bodenscherben, Abb. 38: 8
660-2020/75, T. 50–120 cm, dunkle Verfüllung – östlich von Obj. 48, Randscherben, Abb. 38: 1
660-2022/75, T. 50–120 cm, dunkle Verfüllung – östlich von Obj. 48, Randscherben, Abb. 38: 3
660-2023/75, T. 50–120 cm, dunkle Verfüllung – östlich von Obj. 48, Bodenscherben, Abb. 38: 9
660-2024/75, T. 50–120 cm, dunkle Verfüllung – östlich von Obj. 48, Bauchscherben, Abb. 38: 4
660-2025/75, T. 50–120 cm, dunkle Verfüllung – östlich von Obj. 48, Bauchscherben, Abb. 38: 7
660-2032/75, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Bauchscherben, Abb. 38: 5
660-2036/75, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Bauchscherben, Abb. 38: 6
660-2038/75, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Randscherben, Abb. 38: 2
660-2039/75, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Schlüsselteil, Abb. 38: 11
Osteologisches Material: 5 Stück (B – 1, S – 4)

Obj. 59

Rundliche Grube mit einem Durchmesser von 100 cm, 50 cm im Liegenden eingetieft, also 90 cm unter der heutigen Oberfläche. Die Grubenwände waren steil bis senkrecht, stellenweise wiesen sie Spuren von Sandeinstürzen auf. Die Verfüllung überdeckte eine dunkle, erdige Schicht. Allein in die dunkle Verfüllung war eine stärkere, graue Aschenlinse eingesunken, unter ihr war eine harte, erdige Schicht mit härteren Lehmbrocken, im unteren Grubenteil befand sich dann eine dunkle bis schwarze, sanderdige Schicht mit braunen Flecken.

Funde:

660-209/75, 20 cm unter dem Liegenden, aschige Verfüllung, eiserner Gegenstand, L – 5,8 cm, Abb. 38: 12

660-1347/75, 50 cm unter dem Liegenden, aschige Verfüllung, Bodenscherben, Abb. 38: 13
Osteologisches Material: 16 Stück (L – 1, X – 15)

Obj. 60

Grube mit kreisförmiger Mündung, einem Durchmesser von 65 cm und einer maximalen Breite von etwa 80 cm. Schüsselförmiger Boden 80 cm unter dem Niveau des Liegenden.

Funde:

660-1104/75, 0–75 cm unter dem Liegenden, am Nordrand, Scherben, Abb. 42: 5

Obj. 61

Ungefähr 15 cm oberhalb des Liegenden erschien eine sattschwarze, erdige Schicht mit vereinzelt, angesengten Steinchen (Obj. 61). Nach dem Aushub bis zum Niveau des Liegenden hob sich eine dunklere, längliche Grubenverfüllung ab. Der mittlere Teil war sattschwarz mit verstreuten, angesengten Steinchen, ähnlich wie in der höher liegenden Schicht auf der Nordostseite zeichneten sich jedoch in der Verfüllung ein rundlicher, brauner, tegeliger Fleck (Obj. 61a) und im Südteil dann ein langgezogener, tegeliger Fleck, ebenfalls bräunlich verfärbt (Obj. 61b), ab. Beim Aushub der einzelnen Verfüllungen entstanden dann drei unterschiedliche Gruben. Die mittlere mit sattschwarzer Verfüllung (Obj. 61) war nur 15 cm im Liegenden eingetieft. Sie hatte eine unregelmäßige Form im Ausmaß von ca. 200 × 150 cm, durch die Vertiefungen 61a und 61b deformiert. Die Verfüllung von Objekt 61a und 61b hob sich schon in der Verfüllung von Grube 61 ab. Charakteristisch für die schwarze Verfüllung von Objekt 61 waren vor allem kleine, angesengte Sandsteine und Konglomerate. Grube 61b hatte eine sanft abgerundete Form im Ausmaß von 140 × 90 cm, mit der längeren Achse in NW–SOO-Richtung. Die Wände waren steil und der Boden, der im Liegenden ca. 30 cm eingetieft war, verhältnismäßig flach. Verfüllung braun, tegelerdig, sehr hart. Auf der Nordostseite von Objekt 61a war in einer Tiefe von 30 cm unter dem Niveau des Liegenden eine kreisförmige Grube mit einem Durchmesser von 25 cm, Verfüllung dunkel, sanderdig.

Funde:

660-108/75, tegelige Verfüllung, Spinnwirtel, H – 2,1 cm, Abb. 39: 6
660-1327/75, tegelige, harte Verfüllung, Randscherben, Abb. 39: 4
660-1332/75, tegelige, harte Verfüllung, Scherben, Abb. 39: 7
660-1333/75, tegelige, harte Verfüllung, Randscherben, Abb. 39: 2
660-1336/75, tegelige, harte Verfüllung, Bodenscherben, Abb. 39: 8
660-1337/75, tegelige, harte Verfüllung, Randscherben, Abb. 39: 5
660-1338/75, tegelige, harte Verfüllung, Randscherben, Abb. 39: 3
660-2223/75, tegelige, harte Verfüllung, Randscherben, Abb. 39: 1

Obj. 62

Unter der Ackerkrume trat in einer grauen, erdigen Schicht 40 cm unter der Oberfläche eine Anhäufung durchglühten Gesteins und eiserner Schlacke im Ausmaß von ca. 130 × 100 cm hervor. Es überwogen angesengte Sandsteine und rötliche Konglomerate, man fand hier genug Keramik und vereinzelt auch Brocken geglätteten Lehmewurfs. Die ganze Gruppe ragte bis zu 30 cm über das Niveau des Liegenden. Die Schlacke war sehr bröcklig, es gelang jedoch, auch einige größere Stücke auszuheben. Größere Scherbenfragmente lagen knapp unter der Schlacke.

Funde:

660-13/75, 15 cm oberhalb des Liegenden, in der Holzkohleschicht, kleiner Steinkeil, L – 5 cm, Abb. 42: 6
660-101575, T. 40–50 cm, Schlackengruppe im Südteil, Scherben, Abb. 40: 9
660-1016/75, T. 40–50 cm, Schlackengruppe im Südteil, Randscherben, Abb. 40: 10
660-1018/75, T. 40–50 cm, Schlackengruppe im Südteil, Randscherben, Abb. 40: 6
660-1020/75, T. 40–50 cm, Schlackengruppe im Südteil, Randscherben, Abb. 40: 4
660-1022/75, T. 40–50 cm, Schlackengruppe im Südteil, Scherben, Abb. 40: 7
660-1023/75, T. 40–50 cm, Schlackengruppe im Südteil, Randscherben, Abb. 40: 3
660-1024/75, Schlackengruppe im Südteil, Randscherben, Abb. 40: 1
660-1040/75, Auseinandernahme der Schlackenschicht, Randscherben, Abb. 40: 5
660-1042/75, Auseinandernahme der Schlackenschicht, Randscherben, Abb. 40: 2
660-1044/75, Auseinandernahme der Schlackenschicht, Randscherben, Abb. 40: 11
660-2209/75, T. 40–50 cm, Schlackengruppe im Südteil, Auseinandernahme der Schlackenschicht, Gefäßboden, Abb. 40: 8

Obj. 63

Es handelte sich um eine sattschwarze, holzkohlige, etwa 20 cm über dem Liegenden erfasste Schicht. Die dunkle Fläche reichte von der Ostwand des Obj. 7 bis zum Rand von Obj. 4, maß ungefähr 320 × 120 cm und war in Richtung N–S gestreckt. In der schwarzen Schicht konzentrierten sich Funde von Keramik, durchglühten, kleinen Sandsteinen und vor allem von Brocken sehr bröckliger Eisenschlacke, die eine bis zu 10 cm starke Schicht bildete und sich im südlichen Objektteil, also bei der Ostecke von Objekt 7, konzentrierte. Der Rand des Schlackenhaufens verlief auch oberhalb der Verfüllung von Obj. 7 und sank sanft in seine Verfüllung ein. Auch die Verfüllung von Obj. 11 war vom Rand der schwarzen Schlackenschicht überdeckt. Beim Auseinandernehmen der Schlackenanhäufung beließ man beim Ostrand von Obj. 7 einen Hilfskontrollblock, der den Schlackenhaufen mit der Verfüllung von Obj. 7 und seiner Heizvorrichtung verband. Aus dem Profil war klar zu ersehen, dass die Schlacke auch oberhalb der Verfüllung von Obj. 7

vorkam, eventuell in die obere Schicht seiner Verfüllung eingesunken war. Östlich von der Ecke des Obj. 7 wurde auf dem Liegenden auf der Südseite des Kontrollblocks ein 25 × 15 cm und 10 cm starker Schlackenbrocken erfasst. Auf der Nordseite des Kontrollblocks erschien unter der Schlackenschicht ein hellerer, etwas schmieriger Lehm mit aschiger Beimengung, in der unteren Schicht rötlich verfärbt. Nördlich von dieser helleren, kleineren Fläche lag ein nicht bröckliges Stück von Eisenschlacke im Ausmaß von 20 × 16 × 6 cm. Die aschige Fläche maß 50 × 30 cm und war in O–W-Richtung langgezogen. Ihre Oberfläche bedeckten größere Schlackenbrocken und angesengte Steine, meist kleine Sandsteine, weniger Konglomerate. Zwischen der Schlacke war auch Keramik (660-750, 761-763, 765, 769, 772, 773/75) und ein Spinnwirtelfragment. Details der Heizvorrichtung blieben nicht erhalten. Auf dem Liegenden in der Objektumgebung wurden keine Pfostengruben festgestellt.

Funde:

660-734/75, dunkle, aschige Fläche zwischen Obj. 4 und 7, Randscherben, Abb. 41: 12
 660-736/75, dunkle, aschige Fläche zwischen Obj. 4 und 7, Scherben, Abb. 41: 16
 660-739/75, dunkle, aschige Fläche zwischen Obj. 4 und 7, Scherben, Abb. 41: 8
 660-741/75, dunkle, aschige Fläche zwischen Obj. 4 und 7, Scherben, Abb. 41: 15
 660-744/75, dunkle, aschige Fläche zwischen Obj. 4 und 7, Randscherben, Abb. 41: 7
 660-745/75, Bauchscherben, Abb. 41: 5
 660-746/75, dunkle, aschige Fläche zwischen Obj. 4 und 7, Scherben, Abb. 41: 9
 660-747/75, dunkle, aschige Fläche zwischen Obj. 4 und 7, Bodenteil, Abb. 41: 18
 660-748/75, dunkle, aschige Fläche zwischen Obj. 4 und 7, Randscherben, Abb. 41: 13
 660-750/75, Schlackenkonzentration bei der O-Ecke von Obj. 7, Randscherben, Abb. 41: 2
 660-761/75, Schlackenhaufen, östlich von Obj. 7, Randscherben, Abb. 41: 10
 660-762/75, Schlackenhaufen, östlich von Obj. 7, Randscherben, Abb. 41: 11
 660-763/75, beim Schlackenhaufen im Südteil, Randscherben, Abb. 41: 1
 660-765/75, Auseinandernahme des Schlackenhauens, Bodenteil, Abb. 41: 19
 660-769/75, Auseinandernahme des Schlackenhauens, Randscherben, Abb. 43: 6
 660-772/75, Auseinandernahme des Kontrollblocks im Schlackenhaufen, Bodenscherben, Abb. 41: 14
 660-773/75, Auseinandernahme des Kontrollblocks im Schlackenhaufen, Randscherben, Abb. 41: 3
 660-2201/75, T. 60 cm, dunkle, aschige Fläche zwischen Obj. 4 und 7 und Schlackenkonzentration bei der O-Ecke von Obj. 7, Abb. 41: 17
 660-2207/75, T. bis 50 cm, dunkle, aschige Fläche zwischen Obj. 4 und 7, Randscherben, Abb. 41: 4

Obj. 64

Die sattschwarze, erdige Schicht lag etwa 15 cm über dem Liegenden sowie über einem Teil von Obj. 14. Ihre Fläche hatte eine in NOO–SWW-Richtung orientierte, längliche Form im Ausmaß von 550 × 250 cm. Die Schicht enthielt vereinzelte, kleine, angesengte Sandsteine und Konglomerate, ferner durchgebrannten Lehmbewurf und Knochenbruchstücke. Im Vergleich zu ihrer Umgebung war sie reichhaltiger an Keramik. Unter dem mittleren Flächenteil erschien eine 180 × 140 cm große, ovale Grube mit dem Boden 25 cm unter dem Niveau des Liegenden und mit der längeren Achse in W–O Richtung. Ihre Verfüllung stimmte mit der schwarzen, erdigen Schicht über der Grube überein.

Funde:

660-14/75, auf der Oberfläche der schwarzen Schicht in der SW-Ecke, Schleifstein, L – 10,5 cm, Abb. 42: 3
 660-1104/75, Bauchscherben mit geritzter Wellenlinie verziert, Abb. 42: 5
 660-1178/75, Randscherben, Abb. 42: 7
 660-1179/75, Randscherben, Abb. 42: 1
 660-1186/75, Bodenscherben, Abb. 42: 17
 660-1188/75, Bodenscherben, Abb. 42: 16
 660-1189/75, Bodenscherben, Abb. 42: 14
 660-1191/75, Bodenscherben, Abb. 41: 18
 660-1198/75, Randscherben, Abb. 42: 11
 660-1199/75, Randscherben, Abb. 42: 9
 660-1200/75, Bodenscherben, Abb. 42: 13
 660-1201/75, Randscherben, Abb. 42: 2
 660-1204/75, schwarze Verfüllung der Vertiefung, Randscherben, Abb. 42: 12
 660-1205/75, schwarze Verfüllung der Vertiefung, Randscherben, Abb. 42: 10
 660-1207/75, schwarze Verfüllung der Vertiefung, Bodenscherben, Abb. 42: 15
 660-1209/75, schwarze Verfüllung der Vertiefung, Randscherben, Abb. 42: 4
 660-1210/75, schwarze Verfüllung der Vertiefung, Randscherben, Abb. 42: 8

Obj. 65

Dunklere, erdige Schicht mit Keramik und Gestein (Sandsteine und Konglomerate), ca. 10–15 cm über dem Liegenden. Darunter eine seichte Vertiefung, auf deren Boden – ähnlich wie auf dem Liegenden um sie herum – eine graue, aschige Schicht lag. Untersucht wurde nur ein Teil des Objektes.

Funde:

660-1977/75, T. 45 cm, dunkle, erdige Fläche im NO-Teil, Bodenscherben, Abb. 43: 5
 660-1997/75, dunkle, erdige Fläche im NO-Teil, Scherben, Abb. 43: 2
 660-1978/75, T. 45 cm, dunkle, erdige Fläche im NO-Teil, Randscherben, Abb. 43: 4

Obj. 66

Über dem Niveau des Liegenden erschienen in einer Tiefe von 35 cm unter der Oberfläche größere Stücke bröcklicher Eisenschlacke im ø von 10–20 cm. Im Liegenden

erfasste man einen dunkleren, kreisförmigen Fleck von ca. 100 cm Durchmesser. In der Verfüllung kleines Gestein, vereinzelt Keramik. Etwa 10 cm unter dem Niveau des Liegenden befand sich eine 10–20 cm starke, harte Schicht mit grauen, schlackigen Flecken (Asche?). Sie enthielt verzierte Keramik, größere Fragmente eines Backtellers und 10–20 cm große Sandsteine. Unter der angeführten Schicht war auf dem Boden eine weitere 5–10 cm starke, bestehend aus dunklem Ton mit braunen Flecken. Schlacke fand man nur oberhalb der harten Schicht. Bruchstücke einiger identischer Scherben befanden sich sowohl oberhalb als auch unterhalb der angeführten harten Schicht. Die festgestellte Stratigraphie wurde beim Aushub der südlichen Grubenhälfte bestätigt. Im Horizont des Liegenden war die Verfüllung braun, sanderdig, in der Mitte Stücke bröcklicher Schlacke, knapp darunter angesengte Steine, die quasi ein Nest bildeten, in dem die Schlackenbrocken lagen. Unter den Steinen war harter, schlackiger Lehm mit größeren Keramikstücken, Backtellerfragmenten und vereinzelt Steinen. Tiefer dann eine dünnere, dunkle bis schwarze Schicht ohne Steine und Funde, wesentlich weicher als die gemeinsame Schicht. Der Grubenboden war weich, sandig. Der Grubendurchmesser betrug auf dem Niveau des Liegenden 110 cm, die senkrechten Wände schlossen an den sanft schüsselförmigen Boden in einer Tiefe von 30 cm unter dem Liegenden, d. h. 80 cm unter der Oberfläche, an.

Funde:

- 660-316/76, T. 50 cm, Niveau des Liegenden, Scherben, Abb. 44: 3
 660-319/76, T. 70–80 cm, dunkle Verfüllung, in der harten, schlackigen Schicht und knapp unter ihr, Scherben, Abb. 44: 6
 660-321/76, T. 70–80 cm, dunkle Verfüllung, in der harten, schlackigen Schicht und knapp unter ihr, Bodenscherben, Abb. 44: 7
 660-323/76, Verfüllung der Südhälfte, Randscherben, Abb. 44: 1
 660-324/76, harte, schlackige Verfüllung, Schüsselteil, Abb. 44: 8
 660-2139/76, T. 70–80 cm, Verfüllung der Südhälfte, dunkle Verfüllung, in der harten, schlackigen Schicht und knapp unter ihr, Randscherben, Abb. 44: 2
 660-2140/76, T. 70–80 cm, dunkle Verfüllung in der harten, schlackigen Schicht und knapp unter ihr, Gefäßteil, Abb. 44: 5
 660-2141/76, T. 70–80 cm, dunkle Verfüllung in der harten schlackigen Schicht und knapp unter ihr, Verfüllung der Südhälfte, Gefäßteil, Abb. 44: 4

Obj. 67

Kreisförmige Grube mit dunkler Verfüllung mit einem \varnothing von ca. 100 cm, mit senkrechten, stellenweise sanft überhängenden Wänden und einem kesselförmigen Boden in einer Tiefe von 80 cm unter dem Niveau des Liegenden, also 130 cm unter der Oberfläche. Die Objektverfüllung war in der jüngeren Schicht dunkelerdig, kompakter als die Kulturschicht oberhalb um das

Liegende herum. Sie enthielt kleine Steinchen und Lehmbeurfbrocken. In der gesamten übrigen Grubenverfüllung kamen dann härtere Konkretionen vor. Auf der NO-Seite war bei der Grubenmündung im Liegenden eine Erosionsrinne, von ihr aus war in die Grubenverfüllung Sand angeschwemmt worden, der jedoch nicht bis zum Boden, sondern nur bis ungefähr 30 cm über diesen reichte. Bei der nördlichen Grubenwand erschien unter dem sandigen Überhang eine sattschwarze Schicht mit Bruchstücken verzierter Keramik.

Funde:

- 660-37/76, in der NW-Ecke bei Obj. 72, im durchmischten Sand, steinernes Beil, L – 5,7 cm, Abb. 51: 12
 660-87/76, T. 60 cm, Spinnwirtel, H – 3,6 cm, Abb. 45: 2
 660-288/76, T. 40–120 cm, dunkle Verfüllung, Scherben, Abb. 45: 4
 660-291/76, T. 40–120 cm, dunkle Verfüllung, Bodenscherben, Abb. 45: 5
 660-293/76, T. 40–120 cm, dunkle Verfüllung, Scherben, Abb. 45: 1
 660-294/76, T. 40–120 cm, dunkle Verfüllung, Scherben, Abb. 45: 13
 660-295/76, Scherben, Abb. 45: 6
 Osteologisches Material: 11 Stück (B – 2, 0, C – 1, X – 8)

Obj. 69

Kreisförmige Grube mit dunkler, erdiger Verfüllung, \varnothing 110 cm. Flacher, kesselförmiger Boden 110 cm unter der Oberfläche, also 60 cm unter dem Niveau des Liegenden. Wände fast senkrecht. Bis zu einer Tiefe von 25 cm unter dem Niveau des Liegenden griff eine dunkle, erdige Schicht ein, unter ihr erschien eine braune, verhältnismäßig harte Schicht mit schlackigen Klumpen. Die Grube wurde teilweise in eine weiße, aschige Schicht eingetieft, die unter dem oberen Niveau des Liegenden auch an anderen Stellen festgestellt worden war. Auf dem Grubenboden war die Verfüllung wiederum dunkler. Ungefähr 25 cm östlich von der Grube erfasste man eine kleine Grube mit quadratischem Grundriss (Seitenlänge 30 cm), mit lockerer, erdiger Verfüllung, die Holzkohlepartikeln enthielt, ihr Boden war 12 cm unter dem Niveau des Liegenden. 40 cm westlich vom Objekt war eine rundliche, kleine Grube mit einem Durchmesser von 25 cm, 15 cm im Liegenden eingetieft. Sie hatte eine dunklere, schmierigere Verfüllung.

Funde:

- 660-138/76, dunkle Verfüllung knapp unter dem Niveau des Liegenden, Backtellerteil, Abb. 46: 1
 660-257/76, nördliche Hälfte, Randscherben, Abb. 46: 5
 660-258/76, nördliche Hälfte, Randscherben, Abb. 46: 2
 660-260/76, nördliche Hälfte, Randscherben, Abb. 46: 4
 660-262/76, nördliche Hälfte, Schüsselteil, Abb. 46: 7
 660-264/76, beim Reinigen des Bodens, Schüsselteil, Abb. 46: 6
 660-265/76, beim Reinigen des Bodens, Randscherben, Abb. 46: 3

Obj. 72

Knapp unter der Ackerkrume kamen an der Stelle des Objektes verzierte Keramik, Tierknochen und kleine Steine zum Vorschein. Der Abfallplatz mit den angeführten Funden wurde nicht auseinandergenommen. Er lag ca. 10 cm unter dem Niveau des Liegenden in einer dunkleren Schicht als es die darum herumliegende und auch etwas humosere war, in ihr fand man außer Keramik (Inv. Nr. (=660-) 408-415/76, 446-471/76, 2143/76-2145/76, 2147-2148/76) den Teil eines eisernen Sporns (Inv. Nr. 207/76). Im Nordteil des Quadrates zeigte sich im Horizont des Liegenden eine dunkle, erdige bis schwarze Verfüllung einer Erdhütte, in die die Schicht des erwähnten Abfallplatzes eingesunken war. Der mittlere Verfüllungsteil trocknete schnell aus, wogegen am Umfang ein breiter, ständig feuchter Streifen blieb, ähnlich wie beim Abfallplatz auf der SO-Seite der Verfüllung. Die beschriebene Erdhütte sowie den Abfallplatz an ihrer SO-Seite bezeichneten wir als Obj. 72 (Abb. 47). Die Verfüllung der Erdhütte war dunkelerdig, im SO-Teil braun, mit einer tegeligen Beimischung, in der sich Lehmewurfbrocken befanden. Tiefer, in der SO-Ecke, war eine fast sterile Verfüllung mit Sand vermischt. Die Erdhütte hatte einen flachen Boden, 115 cm tief unter der Oberfläche, also 60 cm unter dem Niveau des Sandliegenden. Die Form war fast quadratisch, in W-O-Richtung war sie 275 cm, in N-S-Richtung 220 cm lang. In der Mitte der kürzeren Wände waren Pfostengruben ausgehoben, deren gegenseitige Entfernung 265 cm und die Durchmesser 15–20 cm betragen. Die östliche Grube war 40 cm unter dem Fußbodenniveau, das westliche 50 cm darunter eingelassen. Eine weitere seichte, kleine Grube neben der vorherigen hatte eine dunkle Verfüllung, einen Durchmesser von 15–20 cm und war in den Fußboden eingetieft. Zehn Zentimeter von der Südwand stellte man eine kleine Grube mit einem Durchmesser von 20 cm fest, 30 cm tief in den Fußboden eingelassen. Auf dem Objektboden wurden Umrisse eines hartgestampften Fußbodens aus Löß festgestellt. Dieser Fußbodenverputz hob sich bei der NW- und SW-Ecke bogenartig an den Wänden empor. Die Objektwände waren beim Boden senkrecht, knapp unter dem Niveau des Liegenden ein wenig abge-schrägt, besonders im NW-Teil, aber auch entlang der Südwand. An diesen Stellen konstatierte man eine größere Sandbeimischung, resp. nur Sand. In der NO-Objektecke wurden Trümmer einer Herdstelle abgedeckt. Die Steindestruktion reichte bis 25 cm über den Fußboden. Die Konstruktion war in Westrichtung eingestürzt. Beim Auseinandernehmen des Einsturzes konnte die ursprüngliche Gestalt der Herdanlage bestimmt werden. Die unteren Steine, in ursprünglicher Lage verblieben, waren in den sandigen Objektboden eingelassen, so dass der Herdboden ungefähr 5 bis 10 cm unter dem Fußbodenniveau lag. Der Fußbodenverputz reichte bis zu den Steinen der Feuerstätte. Der Sand war unter dem Boden rot angesengt, auf diesem lag eine etwa 2 cm starke Aschenschicht. Der Innenraum der Heizvorrichtung war rechteckig, 50 cm lang und 35 cm breit. Auf dem Boden blieb eine Aschenschicht bestehen, die Oberfläche

der in ursprünglicher Lage die Wände bildenden Steine war angesengt. Ursprünglich war die Anlage offensichtlich von oben überwölbt, eine Steindestruktion befand sich auch innen. In der nach Süden gerichteten Mündung, standen in Gestalt des Buchstabens A zwei große Steine mit den Ausmaßen von 35 × 30 × 20 cm, zwischen denen auf die Kante gestellte, flache Steine aus dem eingestürzten Gewölbe des Mündungsbogens lagen. Vor der Mündung der Heizvorrichtung auf dem Objektfußboden befand sich die Hälfte eines Mahlsteines aus Glimmerschiefer (660-1/76), westlich von der Herdstätte wurde auf dem Fußboden ein unterer Gefäßteil gefunden. Die Steine aus der Konstruktion der Vorrichtung längs der Objektwände reichten bis zu einer Höhe von 40 cm über dem Fußboden, von Norden her gab es Andeutungen eines Gewölbes.

Funde:

- 660-3/76, T. 75 cm, Schleifstein, L – 11,5 cm, Abb. 51: 16
 660-4/76, beim Ostrand, Schleifstein, L – 16,6 cm, Abb. 51: 19
 660-5/76, Schleifstein, L – 14,5 cm, Abb. 51: 21
 660-64/76, Ahlenbruchstück, Abb. 51: 4
 660-65/76, T. 75 cm, Ahle, Abb. 51: 3
 660-66/76, T. 80 cm, Schlittschuh, Abb. 51: 1
 660-67/76, graue, erdsandige Verfüllung beim Boden (90 cm unter der Oberfläche) in der Mitte, Schlittschuh, Abb. 51: 2
 660-92/76, T. 80 cm, Spinnwirtel, H – 2,4 cm, Abb. 51: 5
 660-93/76, T. 80 cm, Spinnwirtelteil, H – 2,5 cm, Abb. 51: 8
 660-94/76, beim Boden, O-Teil, Spinnwirtelbruchstück, H – 2,7 cm, Abb. 51: 7
 660-95/76, beim Boden, westlich von der Feuerstätte unter Steinen, Spinnwirtel, H – 2,5 cm, Abb. 51: 6
 660-198/76, T. 60 cm, dunkle, erdige Verfüllung, NSB – 30 cm, WOL – 190 cm, eisernes Messer, L – 13,2 cm, Abb. 51: 15
 660-207/76, T. 35 cm, schwarzerdige Schicht über dem Liegenden, eiserner Sporn, H – 9 cm, Abb. 51: 10
 660-208/76, T. 50 cm, dunkelerdige Verfüllung, NSB – 170 cm, WOL – 180 cm, eiserner Sporn, H – 14,0 cm, Abb. 51: 18
 660-213/76, T. 40 cm, auf dem Liegenden, eiserne Spitze, L – 6,5 cm, Abb. 51: 9
 660-216/76, T. 60 cm, eiserner, halbkreisförmiger Beschlag, L – 9,5 cm, Abb. 51: 17
 660-217/76, T. 70 cm, eiserner Reifen, L – 7,8 cm, B – 1,5 cm, Abb. 51: 13
 660-222/76, beim Boden, westlich der Feuerstätte, Eisenstück, L – 8,1 cm, Abb. 51: 11
 660-391/76, Randscherben, Abb. 51: 20
 660-396/76, T. 65–75 m, Bodenscherben, Abb. 20: 6
 660-399/76, T. 90–100 cm, graue Schicht beim Boden, Randscherben, Abb. 50: 8
 660-402/76, T. 90–100 cm, graue Schicht beim Boden, Randscherben, Abb. 49: 4
 660-407/76, T. 100–130 cm, Bodenscherben, Abb. 50: 4

660-419/76, Verfüllung beim Südrand, Bauchscherben, Abb. 50: 5
 660-426/76, graue, erdsandige Verfüllung beim Boden (90 cm unter der Oberfläche) inmitten des Objektes, Gefäßteil, Abb. 50: 1
 660-432/76, dunkle Verfüllung, Backtellerteil, Abb. 49: 5
 660-439/76, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 50: 3
 660-442/76, unter den Steinen der eingestürzten Heizvorrichtung (westlich der Feuerstätte) beim Boden, Randscherben, Abb. 51: 14
 660-462/76, Auseinandernahme des Abfallplatzes, Bodenscherben, Abb. 50: 7
 660-465/76, Auseinandernahme des Abfallplatzes, Randscherben, Abb. 49: 1
 660-467/76, Auseinandernahme des Abfallplatzes und schwarze Schicht südlich vom Objekt, über dem Liegenden, Bodenteil, Abb. 49: 3
 660-2143/76, T. 40 cm, Oberfläche, schwarzerdige und schwarze Schicht südlich vom Objekt, über dem Liegenden, Randscherben, Abb. 50: 2
 660-2144/76, T. 40 cm, schwarzerdige Oberfläche und Auseinandernahme des Abfallplatzes, Randscherben, Abb. 49: 2
 660-2145/76, T. 40 cm, schwarzerdige Oberfläche und Auseinandernahme des Abfallplatzes, Gefäßteil, Abb. 48: 2
 660-2147/76, T. 65-75 cm, Auseinandernahme des Abfallplatzes, dunkle Verfüllung, Gefäßteil, Abb. 49: 6
 660-2148/76, Auseinandernahme des Abfallplatzes, Verfüllung beim Boden und beim Südrand, unter den Steinen der eingestürzten Heizvorrichtung (westlich von der Feuerstätte), Gefäßteil, Abb. 48: 3
 660-2149/76, T. 100–130 cm, Verfüllung beim Südrand und graue, erdsandige beim Boden, Abb. 48: 1
 Osteologisches Material: 249 Stück (B – 49, L – 10, S – 9, G – 6, E – 4, O, C – 3, Dronte – 3, Reiher – 2, Falke, Habicht, X – 161)

Obj. 73

Die Vorratsgrube zeichnete sich auf dem Niveau des Liegenden durch einen dunklen bis schwarzen, kreisförmigen Fleck mit einem Durchmesser von 70 cm ab (Abb. 20: 3). Die Verfüllung verjüngte sich im Hals auf 60 cm, in einer Tiefe von 30 cm hat sie sich wieder auf 70 cm erweitert. Der Boden der birnenförmigen Grube befand sich in einer Tiefe von 80 cm unter dem Niveau des Liegenden, die Verfüllung beim Boden war etwas schmieriger.

Funde:

660-1452/76, 0–85 cm unter dem Niveau des Liegenden, Bodenscherben, Abb. 52: 10
 660-1456/76, 0–85 cm unter dem Niveau des Liegenden, Randscherben, Abb. 52: 2
 660-1457/76, 0–85 cm unter dem Niveau des Liegenden, Randscherben, Abb. 52: 1
 660-1458/76, dunkle Verfüllung, Bodenscherben, Abb. 52: 8

660-1461/76, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 52: 5
 660-1462/76, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 52: 3
 660-1463/76, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 52: 4
 660-1464/76, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 52: 7
 660-1465/76, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 52: 6
 660-1466/76, dunkle Verfüllung, Scherben, Abb. 52: 9

Obj. 74

Ungefähr 10–15 cm über dem Niveau des Liegenden befand sich eine Gruppe von kleinen, durchglühten Steinen, behelfsmäßig als Obj. 74a bezeichnet, meistens Sandstein, weniger schon Konglomerate, zwischen den Steinen Bruchstücke bröckliger Eisenschlacke und Keramik. Beim Auseinandernehmen der Steinanhäufung erschien eine seichte, flache Vertiefung, in welche die Steine eingesunken waren. Die untere Steinschicht war kompakt. Eine Ansengung des umliegenden Sandes wurde nirgends festgestellt. Die kreisförmige, dunkle Verfüllung des Obj. 74 war homogen dunkelerdig, enthielt Keramikbruchstücke, die mit der Tiefe an Zahl zunahm, ähnlich auch die bröcklige Eisenschlacke und das angesengte Gestein. In einer Tiefe von 60 cm unter der Oberfläche bildeten die Schlacke und das Gestein eine fast kompakte Schicht. Obj. 74 war eine birnenförmige Grube mit einem Mündungsdurchmesser von 90–100 cm und einem kesselförmigen Boden, 80 cm unter dem Liegenden eingetieft. Die senkrechten Wände erweiterten sich oben trichterförmig, im unteren Teil bildeten sie Überhänge. Auf dem Boden war die Verfüllung grau, sanderdig. Angesengte Steine und Schlacke lagen auch auf dem Boden, bei den Wänden reichten sie bis 50 cm über den Boden. Das Gestein hatte denselben Charakter wie die Steine im Oberflächenobjekt 74a, dasselbe gilt für die Schlacke. Keramikfragmente waren auch auf dem Boden mit Schlacke vermischt, wenn auch nicht so zahlreich. Bei der Seitenwand auf dem Grubenboden lag eine schwärzlich angesengte Fläche tegeligen Lehmewurfs.

Funde:

660-238/76, 30 cm unter dem Liegenden, Eisendraht, L – 5 cm, Abb. 53: 6
 660-1488/76, Auseinandernahme der Stein- und Schlackengruppe (15 cm unter dem Liegenden), Randscherben, Abb. 53: 7
 660-1491/76, 0–60 cm unter dem Liegenden, Scherben, Abb. 53: 2
 660-1500/76, dunkle Verfüllung (40–100 cm unter dem Liegenden), Randscherben, Abb. 53: 5
 660-1508/76, unterer Teil, Randscherben, Abb. 53: 1
 660-2176/76, 0–60 cm unter dem Liegenden, Randscherben, Abb. 53: 4
 660-2177/76, 0–60 cm unter dem Liegenden und Verfüllung des unteren Teils, Randscherben, Abb. 53: 3
 660-2178/76, Auseinandernahme der Oberfläche, Gefäßteil, Abb. 53: 8

Obj. 75

Die sattschwarze Schicht unter der Ackerkrume bildete eine unregelmäßige Linse im Ausmaß von ca. 3 × 4 m (Abb. 25 unten). Diese mit Holzkohlepartikeln durchmischte Schicht unterschied sich ausdrucksvoll von dem um sie herumliegenden dunklen, sanderdigen Erdreich. Sie hatte keine markante Begrenzung, ihre Ränder gingen allmählich in den umliegenden helleren Lehm über. Auf der beschriebenen Schicht lag eine Gruppe angesengten Gesteines mit zahlreichen zerscherbten Bruchstücken frühslawischer Keramik. Südwestlich von den Resten der Heizanlage besaß die Schicht eine sattere, schwarze Verfärbung, und man fand hier Aschenspuren. Fragmente frühslawischer Keramik lagen auch westlich. Die Heizanlage blieb in Gestalt einer kompakten Steingruppe im Ausmaß von 125 × 70 cm und mit der längeren Achse von SW nach NO gerichtet, erhalten. Am SW-Rand dieser Gruppe von bröckligen und durchglühten Sandsteinen lag der Teil eines massiven Mahlsteines und ringsum große Sandsteine, die auf den ersten Blick den Eindruck einer Bearbeitung erweckten und stark zerfielen. Die angeführte Steingruppe enthielt eine größere Menge frühslawischer Keramik, oft auch größere, meist zerscherbte oder zerfallene Stücke. Zum Beispiel lagen an der Ostseite der Destruktion zwei größere Gefäßbruchstücke aufeinander. Beim Bergen der Keramik bekamen die einzelnen Scherbengruppen verschiedene Fundnummern, die auf der Skizze 1 : 10 erfasst sind. Die ursprüngliche Form der Heizeinrichtung konnte nicht rekonstruiert werden. Das Gestein erhob sich sanft in NO-Richtung, und seine Dichte erinnert an die Konstruktion der Feuerstätte im Obj. 2 oder 38. Eine kompakte Steinschicht blieb über der mäßig eingetieften Stelle mit Asche auf der Südseite der gesamten Gruppe erhalten, sie war stark durch Feuer und Verwitterung gestört und außerdem durch Beackerung beschädigt. Unter der Steinschicht zeichneten sich im Liegenden einige kleinere Gruben ab. Grube 1 hatte eine schwarze, erdige Verfüllung, ähnlich wie die Schicht in Obj. 75, Durchmesser 25–35 cm, Tiefe unter dem Niveau des Liegenden 35 cm. Im oberen Teil der Verfüllung fand man Steine und zwei Bruchstücke frühslawischer Keramik. Grube 2 westlich von Gr. 1 hatte oben eine schmierigere Verfüllung mit tegeliger Beimischung (?), tiefer eine dunklere, sanderdige und fundlose. Ihr Durchmesser von 30 cm erweiterte sich beim Boden auf 45 cm, Tiefe unter dem Niveau des Liegenden 40 cm. Die Gruben 1 und 2 unterschieden sich durch ihre nasse Verfüllung von dem trockenen Liegenden um sie herum. Grube 3 hatte eine kreisförmige, graue, tegelsandige Verfüllung mit einem Durchmesser von 50 cm. Die Wände waren senkrecht, und der sich in einer Tiefe von 45 cm unter dem Liegenden befindliche, kesselförmige Boden enthielt prähistorische Scherben. Grube 4 wurde im Westteil des Quadrates erfasst, hatte eine graue, erdsandige Verfüllung mit kleinen, prähistorischen Scherben, Durchmesser 40 cm und Tiefe 35 cm unter dem Niveau des Liegenden. Grube 5 im Nordteil des Quadrates besaß auch eine graue, erdsandige Verfüllung, einen Durchmesser von 20 cm und war in das Liegende nur 15 cm eingetieft.

Grube 6 im NO-Teil des Quadrates mit einem Durchmesser von 20 cm und einer Tiefe von 13 cm hatte ebenfalls eine graue, erdsandige Verfüllung.

Funde:

- 660-96/76, T. 20–30 cm, Spinnwirtelteil, H – 3,3 cm, Abb. 54: 4
 660-97/76, Spinnwirtelteil, H – 3 cm, Abb. 54: 5
 660-581/76, Bodenscherben, Abb. 54: 11
 660-583/76, Randscherben, Abb. 54: 9
 660-589/76, Auseinandernahme der Feuerstätte, Schüsselteil, Abb. 54: 8
 660-613/76, T. 20–30 cm, Ostteil, Randscherben, Abb. 54: 12
 660-626/76, T. 20–30 cm, Ostteil, Randscherben, Abb. 54: 10
 660-628/76, im Schutt der Feuerstätte, Randscherben, Abb. 54: 7
 660-2151/76, Auseinandernahme der Feuerstätte, Randscherben, Abb. 54: 1
 660-2152/76, T. 20–30 cm, Ostteil, Randscherben, Abb. 54: 2
 660-2153/76, im Schutt der Feuerstätte, Gefäßteil, Abb. 54: 6
 660-2154/76, Gefäßteil, Abb. 54: 3
 660-2155/76, Gefäßteil, Abb. 54: 13

Obj. 80

Die dunkelerdige Verfüllung der Erdhütte war quadratisch mit abgerundeten Ecken, mit der nördlichen griff sie in die farblich unterschiedliche Verfüllung von Obj. 79 ein. Beim Boden des Objektes 80 (Abb. 55) wurde im Ostteil die harte Fläche eines aschetegeligen Verputzes erfasst, von welcher sich die dunkle, erdige Verfüllung leicht löste. In Richtung zur Objektmitte schwand der Verputz, aber in demselben Horizont erschienen kleinere, dünne, aschige Flächen. Unter der harten Kruste des Fußbodens stellte man 2 cm tiefer eine weitere ähnliche fest, hauptsächlich auf der Südseite der Feuerstätte. Tiefer befand sich noch eine weitere, jedoch weniger ausdrucksvolle, gestampfte Schicht. Die obere Fußbodenherrichtung lag ungefähr 5 cm über dem Objektboden, die dünnen Sand- und Lehmschichten zwischen den einzelnen Herrichtungen wiesen eine feine, horizontale Schichtung auf. Der gesamte östliche und SO-Objektteil war ziemlich durch Erdlöcher beschädigt. Der Objektboden war flach, 35 cm unter dem Niveau des Liegenden, d. h. 90 cm unter der Oberfläche. In einem scharfen Bogen ging er in die senkrechten Wände über. Die Wand in NNW–SSO-Richtung maß 300 cm und in NOO–SWW-Richtung 240 cm. In der Verfüllung kam vereinzelt Keramik vor, gefunden wurde auch eine Glasperle und ein Armring. Nahe der Heizanlage lagen zwei größere Stücke einer kleineren, flachen Schüssel, das dritte, ähnliche Stück befand sich inmitten des Objektes, ca. 15 cm über dem Boden. Die Heizanlage wurde in der NW-Objektke festgestellt, wo sich angesengte Steine und Keramik konzentrierten. Diese bildete eine seichte, schüsselförmige kleine Grube mit einem Durchmesser von etwa 50 cm,

8 cm tief, mit Asche ausgefüllt, in der Scherben und Steine lagen. Der Grubenboden war rötlich angesengt.

Funde:

- 660-60/76, gespaltenes Steinartefakt, Abb. 57: 7
 660-61/76, gespaltenes Steinartefakt, Abb. 57: 6
 660-82/76, dunkelerdige Verfüllung ca. 15 cm unter dem Niveau des Liegenden, im SW-Teil, Perle aus graubrauner Paste, Abb. 57: 5
 660-85/76, dunkle Verfüllung 20 cm unter dem Liegenden, Armreifenteil, Abb. 57: 8
 660-1720/76, inmitten des Objektes, etwa 20 cm über dem Boden, Schüsselteil, Abb. 57: 13
 660-1729/76, dunkle Verfüllung, vom Liegenden, tiefer, Bodenscherben, Abb. 57: 11
 660-1730/76, dunkle Verfüllung, vom Liegenden, tiefer, Randscherben, Abb. 56: 6
 660-1734/76, dunkle Verfüllung, vom Liegenden, tiefer, Randscherben, Abb. 56: 10
 660-1739/76, unter dem Niveau des Liegenden, Randscherben, Abb. 57: 3
 660-1747/76, in der NO-Ecke (Feuerstätte), Randscherben, Abb. 56: 3
 660-1749/76, in der NO-Ecke (Feuerstätte), Schüsselscherben, Abb. 56: 5
 660-1750/76, in der NO-Ecke (Feuerstätte), Schüsselteil, Abb. 57: 10
 660-1751/76, in der Feuerstätte (in Berührung mit Obj. 79), Randscherben, Abb. 56: 7
 660-1752/76, in der Feuerstätte (in Berührung mit Obj. 79), Randscherben, Abb. 57: 4
 660-1754/76, in der Feuerstätte und Umgebung, Randscherben, Abb. 57: 1
 660-1755/76, in der Feuerstätte und Umgebung, Randscherben, Abb. 56: 4
 660-1756/76, Auseinandernahme der Feuerstätte, Randscherben, Abb. 57: 2
 660-1758/76, Auseinandernahme der Feuerstätte, Bodenscherben, Abb. 57: 12
 660-1764/76, in der Feuerstätte, Randscherben, Abb. 56: 1
 660-1766/76, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Gefäßteil, Abb. 57: 9
 660-1769/76, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Bodenscherben, Abb. 56: 11
 660-1771/76, Auseinandernahme des Kontrollblocks, NSB – 130 cm, NOL – 200 cm, nahe der Feuerstätte, ca. 15 cm über dem Boden (wie die Steine bei der Feuerstätte), Randscherben, Abb. 56: 2
 660-2180/76, unter dem Niveau des Liegenden, in der NO-Ecke (Feuerstätte), Auseinandernahme des Kontrollblocks (Objektmitte, 10 cm über dem Boden), Abb. 56: 9
 Osteologisches Material: 31 Stück (S – 5, B – 4, 0, C – 4, G – 2, Ca. – 1, X – 15)

Obj. 82

Die Erdhütte Obj. 82 stürzte mit ihrer NW-Ecke Obj. 84. Ihre dunkle Verfüllung war nach den Himmelsrichtungen orientiert und hatte in N–S-Richtung eine Länge von 370 cm und in W–O-Richtung eine Länge von 290 cm (Abb.

58). Sie war seicht im Liegenden eingetieft, im Durchschnitt 10–15 cm. Inmitten des Bodens war eine unregelmäßige Vertiefung im Ausmaß von ca. 120 × 120 cm, ihr tiefster Teil reichte ca. 50 cm unter das Niveau des Liegenden. Die Vertiefung füllte eine graue, durchmischte, sandige und deutlich hellere Verfüllung aus, als die übrigen Flächen der Erdhütte 82 und war auch von der dunkleren Objektverfüllung überdeckt. Rings um die angeführte Vertiefung bildete das Sandliegende längliche Erhebungen. Der Boden des Obj. 82 war sehr uneben, mit breiten, aber nicht ganz regelmäßigen Gräbchen um die Wände. Im Südteil der Erdhütte war eine Pfostengrube mit einem Durchmesser von 25 cm, 35 cm in den Boden eingelassen. Die Feuerstätte bildete eine kompakte Destruktion von Sandsteinen, Konglomeraten, Lehmewurf und Gneis in der NO-Objektecke, sie hatte gerade Ränder, die sich rechteckig bei der nördlichen und östlichen Wand berührten. Die angeführten Wände blieben bis zu einer Höhe von 30 cm erhalten. Zwischen dem Rand der Steindestruktion und der östlichen Objektwand war ein Zwischenraum von ca. 10 cm, bei der Nordwand war er nicht messbar, da hier Obj. 82 in die Verfüllung des Obj. 84 eingriff. Die Ausmaße der Feuerstättendestruktion betragen ungefähr 100 × 100 cm, viele Steine waren jedoch auf der übrigen Objektfläche verstreut, ca. 10 cm über dem Boden in Richtung von der Feuerstätte nahmen sie ab und neigten sich zur Mitte der Erdhütte. Die eigentliche Feuerstätte bildete eine seichte, im Sandliegenden unter der Steindestruktion ausgehobene, kleine Grube. Diese war auf der westlichen und auf der NO-Seite mit senkrecht aufgestellten Lehmewurfplatten begrenzt, die mäßig nach Norden zusammenliefen, auf der Nordseite war der Raum der Feuerstätte mit einer schräg gestellten Gneisplatte abgeschlossen, die sich am oberen Rand der Lehmewurfplatten abstützte. Der Grubendurchmesser war ca. 40 cm. Die 5,5 cm starken Lehmewurfplatten waren auf der NO-Seite 25 × 23 cm und auf der Westseite 18 × 13 cm groß. Auf der Innenseite waren sie gerade und versengt, tiefer zum Boden hin, auf der Innenseite nicht gerade, mit schwächeren Feuerspuren. Am Bruch war ersichtlich, dass das Platteninnere sehr schwach gebrannt war. Der untere Plattenteil war etwas in den Boden der Heizanlage eingetieft, diesen bildete durchglühter Sand. Die Entfernung zwischen den zusammenlaufenden Platten betrug bei der nach Süden gerichteten Mündung 38 cm, beim Nordrand 25 cm. Auf der Außenseite waren die Platten mit Steinen verkleidet, die sich auch im Innenraum der Feuerstätte befanden. Die Heizanlage war in der erhaltenen Destruktion exzentrisch angebracht. Die meisten Steine befanden sich zwischen der Feuerstätte und der NO-Objektecke. Die Steine, unter denen auch große Brocken waren, lagen nicht direkt auf dem Liegenden, sondern auf einer etwa fünf Zentimeter starken Schwarzerdeschicht und fielen zu den Objektwänden, hauptsächlich bei den Rändern, ab, wo sich zwischen den Steinen zahlreiche Keramikfragmente sowie ein Spinnwirtel befanden. Vor der Mündung der Heizvorrichtung war eine seichte, breitere Vertiefung bei der öst-

lichen Objektwand, in der man auch ziemlich viel Steine aus ihrer eingestürzten Konstruktion gefunden hat.

Funde:

- 660-15/76, in der Steindestruktion der Feuerstätte, Schleifstein, L – 8,2 cm, Abb. 54: 12
 660-16/76, in der Erweiterung nach Norden, in der Verfüllung, Schleifstein, L – 8,3 cm, Abb. 54: 13
 660-17/76, Schleifstein, L – 9 cm, Abb. 54: 4
 660-19/76, Schleifstein, L – 25 cm, Abb. 54: 11
 660-20/76, Schleifstein, L – 14 cm, Abb. 54: 10
 660-72/76, dunkle Verfüllung (Südteil) 10 cm unter dem Niveau des Liegenden, beinerne Ahle, Abb. 54: 3
 660-73/76, dunkle Verfüllung (Südteil) 10 cm unter dem Niveau des Liegenden, beinerne Ahle, Abb. 54: 2
 660-104/76, zwischen den Steinen der Feuerstätte (in der NO-Ecke oben), Spinnwirtel, H – 3,5 cm, Abb. 54: 6
 660-976/76, dunkle Objektverfüllung im NW-Teil, im Niveau des Liegenden, Scherben, Abb. 54: 17
 660-977/76, dunkle Objektverfüllung im NW-Teil, im Niveau des Liegenden, Scherben, Abb. 54: 18
 660-978/76, dunkle Objektverfüllung im NW-Teil, im Niveau des Liegenden, Schüsselrand, Abb. 56: 8
 660-988/76, Objektmitte und Vertiefung längs der O- und S-Wand, Scherben, Abb. 54: 8
 660-994/76, zwischen den Steinen der Feuerstätte, Bodenscherben, Abb. 54: 14
 660-1000/76, Auseinandernahme der Feuerstätte, Randscherben, Abb. 54: 7
 660-1001/76, Auseinandernahme der Feuerstätte, Bodenscherben, Abb. 54: 15
 660-1002/76, Auseinandernahme der Feuerstätte, Randscherben, Abb. 54: 5
 660-1024/76, Randscherben, Abb. 54: 9
 660-2165/76, zwischen den Steinen in der Feuerstätte und bei Auseinandernahme des Kontrollblocks, Randscherben, Abb. 54: 1

Obj. 83

Es handelte sich um eine umfangreichere Schicht schwarzer, holzkohliger Erde mit zahlreichen kleinen Steinchen und Keramikbruchstücken, sie enthielt auch eine Anhäufung von angesengten Steinen und Bruchstücke frühslawischer Keramik. Bei der allmählichen Abnahme der Schicht erschien ein Horizont, in dem verhältnismäßig wenig Funde waren, eine ausdrucksvollere, schwarze Verfärbung wies er in der Umgebung der erwähnten Steinanhäufung auf. Im Niveau des Liegenden zeichneten sich die zwei dunklere Verfüllungen der Vertiefungen von Obj. 83a und Obj. 83b ab. In der schwarzen Schicht des Obj. 83, etwa 10–15 cm über dem Liegenden, trat auf einer Fläche von ungefähr 110 × 60 cm eine Steingruppe hervor. Auf der Ostseite überwogen durchglühte, kleine Sandsteine oder Konglomerate. Beim Auseinandernehmen gelang es auch, die ursprüngliche Form der Heizvorrichtung teilweise zu erfassen. Eine Schicht von größeren, durch Glut zersprungenen Steinen säumte eine rechteckige Fläche von 50 × 30 cm. Der Südteil fehlte. Die Mündung der Heizanlage war nach SSO gerichtet. Die Innenfläche war schmieriger und bräunlicher als die

umliegende schwarze Schicht, auf dem Boden stellte man dann Aschenspuren und Steinsplitter fest. In der Mündung der Heizanlage befand sich der Teil einer frühslawischen kleineren, flachen Schüssel. 50 cm südlich von der Mitte der Heizanlage war im Liegenden eine kleine Pfostengrube mit einem Durchmesser von 6–7 cm mit dunklerdiger, am Umfang aschiger Verfüllung. Östlich von der Heizanlage war eine schüsselförmige Vertiefung mit einem Durchmesser von 50 cm, 15 cm in das Liegende eingetieft. Sie enthielt einige kleine, angebrannte Steine und größere Fragmente frühslawischer Keramik.

Objekt 83a war eine 140 × 85 cm große, ovale Grube mit der längeren Achse in NW–SO-Richtung und durchgebogenem Boden 25 cm unter dem Niveau des Liegenden, sowie steilen, senkrechten Wänden. Die Verfüllung war schwarzerdig und enthielt kleine Bruchstücke von Keramik, Knochen und Steinchen. Im Nordteil lagen am Boden eine Steingruppe und ein Gefäßunterteil mit durchbohrter Öffnung. Gefunden hat man Schlackenbrocken. Südlich von der Grube war ein rosig angesengter Fleck im Sandliegenden.

Grube 83b hob sich im Liegenden durch eine längliche, sattschwarze Verfüllung ab. Sie war von unregelmäßigen, mit braunem, durchmischem Sand ausgefüllten Vertiefungen umgeben und besaß eine fast rechteckige Form mit deformierten Ecken im Ausmaß von 200 × 180 cm, mit der längeren Achse NNW–SSO. Der verhältnismäßig flache Boden war 35 cm unter dem Niveau, die Wände waren steil, in der Verfüllung wenige Funde. In der NO-Ecke war die Verfüllung relativ dunkler und enthielt Holzkohlepartikel. Nördlich der Grube 83b hob sich 5 cm oberhalb des Liegenden eine kleinere, harte, aschige Fläche im Ausmaß von ca. 50 × 35 cm ab.

Funde:

- 660-74/76, Auseinandernahme der dunklen Fläche, WOL – 200 cm, SNB – 60 cm, Bruchstück eines Kammes, Abb. 60: 5
 660-105/76, Auf dem Liegenden im Schwarzerdigen bei der Feuerstätte, WOL – 100 cm, SNB – 200 cm, Spinnwirtelteil, H – 1,5 cm, Abb. 60: 6
 660-144/76, Auseinandernahme des Objektes (beim westlichen Kontrollblock in der Anhäufung durchglühter Steine), Tiegelbruchstück, Abb. 60: 4
 660-1019/76, Gruppe neolithischer Scherben westlich von Obj. 82, Bodenscherben, Abb. 54: 16
 660-1025/76, im Schwarzerdigen, Randscherben, Abb. 60: 12
 660-1026/76, im Schwarzerdigen, Randscherben, Abb. 60: 9
 660-1027/76, im Schwarzerdigen, Randscherben, Abb. 60: 11
 660-1037/76, Auseinandernahme des Südteils (zum Niveau des Liegenden), Bodenscherben, Abb. 60: 13
 660-1041/76, Auseinandernahme des Oberflächenobjektes (zum Liegenden), Randscherben, Abb. 60: 1
 660-1057/76, Kleine Grube östlich der Steingruppe (südlich von Grube 83a), Randscherben, Abb. 60: 2
 660-1063/76, auf dem Boden der Feuerstätte bei der Mündung, Schüsselteil, Abb. 60: 10

660-1856/76, Auseinandernahme des Dunkelerdigen, Randscherben, Abb. 60: 8

660-106/76, schwarze Verfüllung, 15 cm unter dem Liegenden, WOL – 85 cm, SNB – 90 cm, Spinnwirtelhälfte, H – 3,4 cm, Abb. 60: 3

660-1045/76, südliche Objekthälfte, Randscherben, Abb. 60: 7

660-1049/76, schwarze Verfüllung, Boden, Abb. 60: 14
Osteologisches Material: 17 Stück (B – 2, 0, C – 1, S – 1, X – 13)

Obj. 84

Erdhütte von quadratischem Grundriss mit 250 cm langen Wänden. Der SW-Teil des Obj. 84 (Abb. 61) war durch Obj. 82 gestört. Die dunkle, erdige Verfüllung enthielt kleine Klümpchen, Keramik, verstreute, durchglühte Sandsteine, Konglomerate und Tierknochen. In der Mitte war eine sattschwarze Schicht mit Holzkohlepartikeln. Reste einer Heizvorrichtung entdeckte man in der NO-Ecke der Grube. Es handelte sich um durchglühte Erde mit aschiger Beimengung und eine ungeordnete Anhäufung durchglühter Steine. Vereinzelt lagen hier auch Scherben, die Mehrzahl der Funde stammte jedoch aus dem westlichen Objektteil, aus einer Schicht ca. 15–20 cm oberhalb des Bodens. Weitere Keramikanhäufungen waren beim Ostrand, knapp unter dem Niveau des Liegenden und ferner auch auf dem Fußboden in der Mitte der Erdhütte. Auf dem Fußboden erfasste man Umriss hart gestampften Sandes, besonders nahe der Heizanlage, die eine ca. 5–10 cm tiefe, schüsselförmige, kleinere Grube mit einem Durchmesser von 50–60 cm bildete, in der kleine Steine waren. Östlich von der kleinen Grube war der sandige Boden rötlich angesengt. Der flache, sandige Boden war 25 cm unter dem Niveau des Liegenden.

Im SO-Teil wurde im Boden der Erdhütte eine kreisförmige Grube mit einem Durchmesser von 701 cm ausgehoben, die als Obj. 84a bezeichnet wurde. Sie hatte eine schwarzerdige Verfüllung, die sich von der Verfüllung des Obj. 84 weder durch ihre Struktur noch Farbe unterschied. Mit ihrem Rand reichte sie auch unter die Destruktion der Feuerstätte in Obj. 82. Die angeführte Feuerstätte war in die Verfüllung von Grube 84a nicht eingesunken. Der Boden der kesselförmigen Grube befand sich 65 cm unter dem Niveau des Liegenden, also 40 cm unter dem Boden des Obj. 84.

Funde:

660-11/76, im Ostteil, Schleifstein, L – 6 cm, Abb. 62: 3

660-70/76, Auseinandernahme des Kontrollblocks (Objektmitte) 20 cm oberhalb des Bodens, Kambruchstück, Abb. 62: 4

660-99/76, Auseinandernahme des Profils, 10 cm über dem Boden und ca. 50 cm von der Feuerstätte entfernt, Spinnwirtelteil, H – 2 cm, Abb. 62: 6

660-227/76, 15 cm unter dem Niveau des Liegenden, eiserne Spitze, L – 10,3 cm, Abb. 62: 5

660-745/76, dunkle Verfüllung, 0–20 cm unter dem Niveau des Liegenden, Randscherben, Abb. 63: 9

660-752/76, dunkle Verfüllung, 0–20 cm unter dem Niveau des Liegenden, Randscherben, Abb. 62: 1

660-754/76, dunkle Verfüllung, 0–20 cm unter dem Niveau des Liegenden, Randscherben, Abb. 64: 8

660-756/76, dunkle Verfüllung, 0–20 cm unter dem Niveau des Liegenden, Randscherben, Abb. 63: 1

660-757/76, dunkle Verfüllung, 0–20 cm unter dem Niveau des Liegenden, Randscherben, Abb. 62: 9

660-758/76, dunkle Verfüllung im NW-Teil, Randscherben, Abb. 63: 12

660-765/76, dunkle Verfüllung im NW-Teil, Randscherben, Abb. 63: 2

660-770/76, dunkle im NW-Teil, Randscherben, Abb. 62: 2

660-773/76, dunkle Verfüllung im NW-Teil, Schüsselscherben, Abb. 63: 13

660-775/76, Teil eines Gefäßes mit Rand, auf dem Boden, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Abb. 63: 10

660-778/76, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Randscherben, Abb. 63: 4

660-779/76, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Randscherben, Abb. 63: 6

660-781/76, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Randscherben, Abb. 62: 8

660-782/76, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Randscherben, Abb. 62: 3

660-783/76, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Bodenscherben, Abb. 62: 11

660-784/76, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Randscherben, Abb. 63: 7

660-1773/76, dunkle Verfüllung im NW-Teil und bei Auseinandernahme des Kontrollblocks, Scherben, Abb. 62: 7

660-2159/76, dunkle Verfüllung des NWS-Teils, auf dem Boden und bei Auseinandernahme des Kontrollblocks, Gefäßteil, Abb. 63: 11

660-2160/76, dunkle Verfüllung, 0–20 cm, unter dem Niveau des Liegenden und dunkle Verfüllung des NW-Teils, bei Auseinandernahme des Kontrollblocks, Gefäßteil, 62: 12

660-787/76, bis 65 cm unter dem Niveau des Liegenden, Randscherben, Abb. 63: 5

Osteologisches Material: 66 Stück (B – 17, S – 7, 0, C – 5, G – 1, Ca. – 1, X – 35)

Obj. 85

Kreisrunde Grube knapp bei der SO-Ecke von Obj. 84. Sie hatte eine dunkelerdige Verfüllung, der Mündungsdurchmesser betrug 85–90 cm, die Wände waren senkrecht, der verhältnismäßig flache Boden befand sich 40 cm unter dem Niveau des Liegenden. In der Verfüllung gab es keine Spuren einer Ausschmierung oder von Tegel.

Funde:

660-791/76, Randscherben, Abb. 46: 8

Obj. 86

Diese Bezeichnung bekam eine Gruppe von Scherben und Knochen, die einen Abfallplatz oberhalb der Verfüll-

lung des Obj. 81, ungefähr im Niveau des Liegenden und geringfügig darüber, bildeten.

Funde:

660-888/76, im Dunkelerdigen über dem Objekt, SNB – 120 cm, OWL – 180 cm, Randscherben, Abb. 64: 1
 660-890/76, über Obj. 81, Scherben, Abb. 64: 3
 660-893/76, über Obj. 81, Bodenscherben, Abb. 64: 6
 660-894/76, über Obj. 81, Randscherben, Abb. 64: 7
 660-1005/76, Bodenscherben, Abb. 64: 5
 660-1006/76, Randscherben, Abb. 64: 4
 660-2167/76, über dem Obj. und bei Auseinandernahme des Kontrollblocks, Randscherben, Abb. 64: 2
 Osteologisches Material: 74 Stück (B – 8, E – 3, S – 3, Rehbock – 2, Gans ?, X – 57)

Obj. 86a

Knapp oberhalb des Liegenden wurde eine sattschwarze, holzkohlige Schicht festgestellt und in einer Länge von ungefähr 260 cm in W-Richtung und einer Breite von 160 cm in Superposition oberhalb des Obj. 81 erfasst, in das sie mit ihrem Westausläufer eingriff. Sie war bis 20 cm stark und enthielt außer Keramik kleine Konglomerate und Sandsteine. Am NO-Rand der schwarzen Schicht war eine mit einem Durchmesser von 70 cm große, seichte, kreisförmige Vertiefung mit sattschwarzer Verfüllung, bei ihrer Nordwand fand man eine kleinere Steingruppe.

Funde:

660-1790/76, schwarze, holzkohlige Schicht, ca. 10 cm oberhalb des Liegenden, Teil eines kleineren Gefäßes, Abb. 65: 3
 660-1791/76, schwarze, holzkohlige Schicht, ca. 10 cm oberhalb des Liegenden, Randscherben, Abb. 65: 1
 660-1798/76, schwarze, holzkohlige Schicht, Randscherben, Abb. 65: 2

Obj. 87

Die Grube zeichnete sich im Liegenden als dunklerer, erdiger Fleck mit einem Durchmesser von 130 cm mit einer teilweise dunkleren bis schwarzen Verfüllung ab. Ihr 130 × 170 cm großer Grundriss war viereckig. Die Wände waren senkrecht, der flache Boden befand sich 50 cm tief unter dem Niveau des Sandliegenden. In der SO-Grubenecke war im Boden eine kesselförmige Vertiefung mit einem Durchmesser von 70 cm im Objektboden 25 cm eingelassen. Die Grubenverfüllung hatte keine Schichtenfolge, war also vom selben Charakter, wie jene bei der kesselförmigen Vertiefung.

Funde:

660-54/76, durchmischter Sand am Rand, gespaltenes Steinartefakt, Abb. 66: 2
 660-648/76, Randscherben, Abb. 66: 3
 660-649/76, 20 cm unter dem Liegenden, in der dunklen Verfüllung des N-Teils, Randscherben, Abb. 66: 1
 Osteologisches Material: 16 Stück (E – 1, X – 15)

Obj. 88

Bei der Abnahme einer schon oberhalb des Liegenden erfassten, länglichen, schwarzerdigen Fläche entstand eine langgestreckte, in das Liegende nur 5 cm eingetieft,

sehr seichte Vertiefung. Für dieses Objekt war eine scharfe Scheide zwischen der erdigen Schicht und dem Liegenden charakteristisch, im Liegenden waren dann zahlreiche schwarze Flecke, Erdlöcher und weiße Punkte zermalmer Steinchen. Die Orientierung der längeren Grubenachse war ungefähr W-O, die Ausmaße 210 × 80 cm. Die schwarze Schicht enthielt eine ziemliche Menge an Keramik und Tierknochen.

Funde:

660-7/76, im Dunkelerdigen in der Mitte, Schleifstein, L – 5,2 cm, Abb. 67: 2
 660-8/76, Schleifstein, L – 7 cm, Abb. 67: 6
 660-68/76, auf dem Boden, ca. 10 cm unter dem Liegenden, Ahle, Abb. 67: 3
 660-133/76, seichte Vertiefung, Gegenstand aus gebranntem Ton, Abb. 67: 5
 660-652/76, dunkle Fläche in der Mitte, im Niveau des Liegenden bis 10 cm höher, Scherben, Abb. 67: 8
 660-653/76, dunkle Fläche in der Mitte, im Niveau des Liegenden bis 10 cm höher, Scherben, Abb. 67: 10
 660-655/76, dunkle Fläche in der Mitte, im Niveau des Liegenden bis 10 cm höher, Bodenscherben, Abb. 67: 11
 660-657/76, dunkle Fläche in der Mitte, im Niveau des Liegenden bis 10 cm höher, Bodenscherben, Abb. 67: 9
 660-658/76, dunkle Fläche in der Mitte, im Niveau des Liegenden bis 10 cm höher, Randscherben, Abb. 67: 7
 660-663/76, Aushub der seichten Vertiefung, Randscherben, Abb. 67: 1
 660-2156/76, dunkle Fläche in der Mitte, im Niveau des Liegenden bis 10 cm höher, Gefäßteil, Abb. 67: 4
 660-2157/76, im Dunkelerdigen, etwa 15 cm über dem Niveau des Liegenden bis 10 cm höher, SNB – 130 cm, WOL – 100 cm, Gefäßteil, Abb. 67: 12

Obj. 89

Ungefähr 10 cm über dem Liegenden erfasste man in der schwarzen Schicht zahlreiche Knochen- und Keramikfunde. Bei der allmählichen Abnahme teilte sich dann die schwarze Linse in zwei kleinere, in eine östliche und eine westliche. Unter dem östlichen Teil der schwarzen Schicht zeichnete sich im Niveau des Liegenden eine Grubenverfüllung im Ausmaß von ca. 230 × 90 cm ab, in die Steine und Keramik aus der oberen schwarzen Schicht eingesunken waren. Die seichte Grube hatte einen länglichen, schüsselförmigen Boden, der in das Liegende etwa 20 cm eingetieft war. Die schwarze Verfüllung unterschied sich scharf von dem gelben Sandliegenden. Im westlichen Objektteil lagen in der schwarzen Erde, 10–15 cm über dem Liegenden, auch kleine Steine und Fragmente verzierter Keramik. Nach Abnahme der Schicht bis auf das Niveau des Liegenden hob sich wiederum die Verfüllung einer kleineren Vertiefung ab, die nach dem Aushub der Verfüllung seicht schüsselförmig mit einem Durchmesser von ca. 100 cm war und eine Tiefe von 10–15 cm unter dem Niveau des Liegenden hatte. Die Verfüllung unterschied sich wiederum scharf vom Liegenden.

Funde:

660-9/76, Schleifstein, L – 7,7 cm, Abb. 68: 4
 660-10/76, Schleifstein, L – 11,9 cm, Abb. 68: 8

660-38/76, schwarze Verfüllung ca. 20 cm unter dem Niveau des Liegenden, bearbeiteter Stein, Abb. 68: 6
 660-69/76, schwarze Verfüllung, 15 cm unter dem Niveau des Liegenden, Ahle, Abb. 68: 9
 660-98/76, Auseinandernahme des O-Teils der dunklen Fläche, Spinnwirtelbruchstück, Abb. 68: 13
 660-675/76, Auseinandernahme des O-Teils, 0–10 cm oberhalb des Liegenden, Scherben, Abb. 68: 3
 660-678/76, Auseinandernahme des O-Teils, 0–10 cm oberhalb des Liegenden, Randscherben, Abb. 68: 2
 660-690/76, Auseinandernahme des O-Teils, 0–10 cm oberhalb des Liegenden, Randscherben, Abb. 68: 12
 660-691/76, dunkle Fläche in der Westhälfte, ca. 10–20 cm oberhalb des Niveaus des Liegenden, Randscherben, Abb. 68: 7
 660-694/76, dunkle Fläche in der Westhälfte, ca. 10–20 cm oberhalb des Niveaus des Liegenden, Abb. 68: 10
 660-709/76, Auseinandernahme des Westteils, Randscherben, Abb. 68: 5
 660-710/76, Auseinandernahme des Westteils, Scherben, Abb. 68: 16
 660-715/76, Auseinandernahme des Westteils, Randscherben, Abb. 68: 14
 660-722/76, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Bodenscherben, Abb. 68: 11
 660-1834/76, Auseinandernahme des Südteils (im Kontrollblock), Randscherben, Abb. 68: 1
 660-1835/76, Auseinandernahme des Südteils (im Kontrollblock), Randscherben, Abb. 68: 15
 Osteologisches Material: 83 Stück (B – 10, S – 10, E – 3, X – 60)

Obj. 90

Längliche Grube im Ausmaß von 100 × 190 cm, mit der längeren Achse in NW-SO-Richtung, bestand aus zwei Teilen. Der westliche hatte die Form eines regelmäßigen Rechtecks mit senkrechten Wänden. Die Nord- und Südwand waren rötlich angesengt, der flache Boden befand sich 60 cm unter dem Niveau des Liegenden. Die Breite dieses Teils betrug 75 cm. An die beschriebene, rechteckige Grube schloss im Osten eine kreisförmige Vertiefung an, die im Niveau des Liegenden einen Durchmesser von etwa 120 cm hatte. Ihre steilen Wände liefen in Richtung zum Boden sanft zusammen, wo eine kesselförmige Grube mit einem Durchmesser von ca. 70 cm ausgehoben war, der Boden befand sich 75 cm unter dem Niveau des Liegenden. In der schwarzerdigen Verfüllung des rundlichen Ostteils wurden bei der Süd- und Ostwand vereinzelt Steine und Keramik gefunden. In der unteren Schicht war die schwarze Verfüllung mit Sand durchmischt. Die kesselförmige Vertiefung füllte eine Mischung aus Tegel, zermalmt Holz Kohlestückchen und schlecht durchbranntem Lehmewurf aus. Auf diesem waren Abdrücke von Ruten, wobei die andere Seite geglättet war.

Funde:

660-1115/76, Westteil, Randscherben, Abb. 46: 10
 660-1116/76, Westteil, Randscherben, Abb. 46: 9

Obj. 91

Aus der dunkelerdigen Verfüllung einer quadratischen Erdhütte mit einer Wandlänge von 310 cm traten auf dem Niveau des Liegenden vereinzelt Steine und in der SO-Ecke Fußknochen eines Tieres in anatomischer Lage hervor. In der Nordhälfte lag in der Verfüllung auf dem Niveau des Liegenden ein Pferdeschädel. Die Erdhütte Obj. 91 (Abb. 69) hatte steile Wände und einen flachen Boden 35 cm unter dem Niveau des Liegenden. In der SW-Ecke zeichnet sich im Boden die dunklere Verfüllung einer kleineren, etwa 100 × 120 cm großen Grube ab, die als Obj. 91a bezeichnet wurde (osteologisches Material: 51 Stück (B – 8, 0, C – 14, S – 1, L – 1, G – 1, X – 26). Die Heizanlage wurde in der NW-Ecke als kreisförmiger Fleck dunklerer Erde mit Asche entdeckt, in der Umgebung waren einige verstreute Sandsteine und Konglomerate, und das Sandliegende war rötlich angesengt. In der Verfüllung des Obj. 91 war eine ziemliche Menge an Keramik. Unter den kleinen Steinen fand man auch Gneisbruchstücke. In der Umgebung des Obj. 91 waren im Liegenden einige kleinere Pfostengruben (?), im Objekt stellte man in der Mitte der Südwand eine kleine Grube mit einem Durchmesser von 13 cm und einer Tiefe von 10 cm fest, ferner befand sich knapp bei der Nordwand in der Mitte ihrer Länge eine 20 cm tiefe, kleine Grube und schließlich in der Mitte der Länge der Ostwand eine kleine Grube mit einem Durchmesser von 20 cm und einer Tiefe von etwa 20 cm.

Funde:

660-13/76, dunkelerdige Verfüllung der Vertiefung, in der SW-Ecke, Rotationsschleifstein, Abb. 70: 10
 660-71/76, dunkle Verfüllung im Ostteil, 20 cm unter dem Liegenden, beinerne Ahle, Abb. 70: 2
 660-100/76, dunkle Verfüllung der Nordhälfte, Spinnwirtel, H – 4 cm, 70: 1
 660-101/76, dunkle Verfüllung der Nordhälfte, Spinnwirtel, H – 2,7 cm, Abb. 70: 7
 660-102/76, dunkle Verfüllung, 20 cm unter dem Niveau des Liegenden im O-Teil, Spinnwirtel, H – 2,5 cm, Abb. 70: 8
 660-199/76, oberhalb der Verfüllung, eisernes Messer, L – 14,4 cm, Abb. 70: 3
 660-228/76, oberhalb der Verfüllung, eiserner Beschlag, L – 10,9 cm, Abb. 70: 6
 660-230/76, oberhalb der Verfüllung, Eisenstück, L – 7,5 cm, Abb. 70: 4
 660-233/76, auf dem Boden bei der Nordwand, eiserner Keil, L – 8,4 cm, Abb. 70: 5
 660-817/76, dunkle Verfüllung, 0–30 cm unter dem Liegenden, Randscherben, Abb. 71: 1
 660-836/76, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 71: 2
 660-837/76, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 71: 7
 660-840/76, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 71: 4
 660-841/76, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 71: 3
 660-842/76, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 70: 14

660-843/76, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 70: 16
 660-844/76, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 71: 5
 660-847/76, Verfüllung des N-Grubenteils (Teil), Randscherben, Abb. 70: 9
 660-853/76, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Randscherben, Abb. 70: 17
 660-858/76, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Randscherben, Abb. 70: 12
 660-859/76, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Scherben, Abb. 54: 8
 660-2163/76, Auseinandernahme des Kontrollblocks, 120 cm vom W-Rand, 10 cm unter dem Niveau des Randes, kleines Gefäß, Abb. 71: 6
 660-862/76, Bodenscherben, Abb. 71: 8
 660-864/76, Randscherben, Abb. 70: 15
 660-865/76, Bodenscherben, Abb. 71: 9
 Osteologisches Material: 176 Stück (E – 24, B – 24, S – 9, O, C – 9, L – 5, G – 3, Esel, Rohrdommel, X – 100)

Obj. 92

Die Verfüllung der Erdhütte (Abb. 72) mit Wänden von 320 × 350 cm äußerte sich auf dem Niveau des Liegenden weniger deutlich, als bei ähnlichen Objekten in der beschriebenen Siedlung, sie war sandig durchmischt und vorerst nur im Westteil von einem dunkleren, erdigen Streifen gesäumt. Erst bei der weiteren Abnahme erschien ein schwacher, dunklerer Streifen auch um die anderen Objektwände. In der Verfüllung waren verhältnismäßig wenig Funde. Bei der südlichen Wand kam in einer Tiefe von 35 cm unter dem Niveau des Liegenden der untere Teil eines größeren Gefäßes zum Vorschein. Auf dem flachen, sandigen Boden befanden sich im westlichen und teilweise auch im NO-Teil Umriss einer härtlichen, gestampften, sanderdigen Schicht. In der SO-Ecke hob sich im Fußboden eine schwarze, kreisförmige Grubenverfüllung ab, bezeichnet als Obj. 92a. Sie hatte einen Durchmesser von 60 cm, einen kesselförmigen Boden 20 cm unter dem Fußbodenniveau des Obj. 92 und eine schwarzerdige Verfüllung mit einigen Bruchstücken von Tierknochen, atypischen kleinen Scherben und Klümpchen einer schlackenartigen Masse. Die in der NW-Ecke der Erdhütte entdeckte Heizanlage bestand aus einer ungeordneten Gruppe angesengter Sandsteine auf einer Fläche mit einem Durchmesser von ca. 50 cm. Ein besonders großer Stein begrenzte die Gruppe von Osten. Das Gestein lag in einer schwarzen, holzkohligen Schicht, die oberen Steine befanden sich noch in der durchmischten, sandigen Schicht und zwischen ihnen erschienen größere Keramikstücke, einige evident an den Steinen zerschellt. Nach Entfernung der Steine stellte man im Fußboden des Objektes eine seichte Vertiefung mit einem Durchmesser von 50 cm, 5 cm im Fußboden eingelassen, fest. Sie war mit sattschwarzer Erde und mit Steinen ausgefüllt. Ihren Boden bildete rötlich angesengter Sand. Der große Stein östlich der Heizanlage war am meisten auf der oberen Seite ansengt, vielleicht befand er sich also nicht in ursprünglicher Lage. Unweit der Heiz-

vorrichtung fand man bei der nördlichen Objektwand, knapp beim Boden, zwei Abfälle eines teilweise bearbeiteten Geweihes (660-79-80/76), im östlichen Objektteil, etwa 15 cm über dem Boden, d. h. 40 cm unter dem Niveau des Liegenden, kamen der Seitenteil eines beinernten Kammes (660-76/76), unweit davon ein weiterer bearbeiteter Gegenstand aus Geweih und ein kleiner Geweihsplitter (660-78/76) auch im NW-Teil der Verfüllung zu Tage. Bei einer detaillierten Beobachtung der Objektwände beim Boden stellte man längs der Ostwand bei der NW-Ecke Andeutungen eines seichten Gräbchens fest. In den senkrechten Seitenwänden des Objektes wurden kleine Hohlräume konstatiert: in der Westwand nahe der SW-Ecke, 15 cm oberhalb des Bodens, ein Hohlraum mit einem Durchmesser von 18–20 cm, in die Wand ca. 15 cm eingetieft. In der SW-Ecke reichte bis 5 cm unter den Objektboden ein 20 cm hoher und 27 cm breiter Hohlraum, der in die Wand 20 cm tief eingriff. In der Südwand des Objektes, nahe der SO-Ecke, war 10 cm oberhalb des Bodens ein 25 cm hoher, 35 cm breiter Hohlraum der in die Wand 50 cm tief reichte. Er enthielt einen Schleifstein und ein Keramikfragment. Entlang der Wände stellte man ein System von kleinen Pfostengruben fest, drei Pfosten waren in der Regel bei jeder Wand, einer stets in der Mitte, zwei näher zu den Ecken, direkt in den Ecken waren jedoch keine Pfosten. Die Gruben hatten einen Durchmesser von ca. 12–15 cm und waren in den Boden 5–30 cm eingelassen. In der Nähe der Heizanlage stellte man einige weitere, kleine Pfostengruben fest. Der Hüttenerdboden befand sich 50–55 cm unter dem Niveau des Liegenden, die Wände waren senkrecht.

Funde:

660-28/76, Nische in der SO-Ecke, Schleifstein, L – 6,5 cm, Abb. 73: 10
 660-76/76, 40 cm unter dem Liegenden im O-Teil, Seitenteil eines Kammes, Abb. 73: 7
 660-77/76, auf dem Boden unter dem Kontrollblock, 75 cm von der O-Wand, bearbeiteter Knochen, Abb. 73: 8
 660-79/76, beim Boden im NW-Teil, bearbeitetes Geweih, Abb. 7: 6
 660-80/76, beim Boden im NW-Teil, bearbeitetes Geweih, Abb. 73: 5
 660-200/76, oberhalb der Verfüllung des N-Teils des Obj. 92, ca. 10 cm über dem Liegenden, eiserne Pfeilspitze, L – 8,7 cm, Abb. 73: 9
 660-1392/76, Randscherben, Abb. 73: 3
 660-1398/76, durchmischte Sandverfüllung, Randscherben, Abb. 73: 1
 660-1402/76, durchmischte Sandverfüllung, Randscherben, Abb. 73: 2
 660-1404/76, Nische in der SO-Ecke, Randscherben, Abb. 73: 4
 660-1410/76, Randscherben, Abb. 73: 13
 660-1431/76, in der Südwand, Boden, Abb. 73: 15
 660-1432/76, im Kontrollblock beim W-Rand, zwischen Steinen in der NW-Ecke (oberhalb der Feuerstätte) und im Kontrollblock bei der Feuerstätte auf dem Objektboden, Gefäßteil, Abb. 73: 13

660-2174/76, in der Südwand und im Kontrollblock, 20 cm von der W-Wand, 25 cm oberhalb des Bodens, Randscherben, Abb. 73: 11

660-2175/76, im Kontrollblock bei der Feuerstätte auf dem Objektboden, Gefäßteil, Abb. 73: 12

Osteologisches Material: 30 Stück (B – 6, S – 3, Rehbock, X – 20)

Obj. 93

Birnenförmige Grube, bei der NO-Ecke von Obj. 92 aufgehoben, hatte auf dem Niveau des Liegenden einen Durchmesser von 95 cm, der sich tiefer auf 70 cm verjüngte, die Breite oberhalb des Bodens betrug 90 cm. Die Grubenverfüllung bildete eine dunkle, sanderdige Schicht, die größere, oft durchglühte, graue Sandsteine, einige Tierknochen, vereinzelt Holzkohlepartikel, Klümpchen dunklen, tegeligen Lehms und Keramikfragmente enthielt. Oberhalb des kesselförmigen Bodens war eine schwarze, holzkohlige Schicht mit einigen kleinen, grauen Sandsteinen, atypischen keramischen Bruchstücken und Klümpchen von Eisenschlacke. Unter der schwarzen Schicht lag eine dünne Schicht braunen, durchmischten Sandes, deutlich sich von dem lockeren Sandliegenden unterscheidend.

Funde:

660-1298/76, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 64: 12

660-1352/76, dunkle Verfüllung beim Grubenboden, Scherben, Abb. 74: 11

660-1354/76, dunkle Verfüllung beim Grubenboden, Bodenscherben, Abb. 46: 12

Osteologisches Material: 19 Stück (B – 5, S – 2, G – 1, C – 1, X – 10)

Obj. 94

Knapp oberhalb des Liegenden befand sich eine schwarzerdige Schicht, in welcher gemeinsam mit vereinzelt kleinen Sandsteinen und Konglomeraten Keramikbruchstücke waren. Unter ihr erschien im Liegenden die satt-schwarze, erdige Verfüllung einer ovalen Grube Obj. 94a im Ausmaß von 140 × 90 cm. Entlang des Südrandes der Verfüllung bildeten kleine, weiße Steine einen zusammenhängenderen Horizont, der in die Verfüllung der in W–O-Richtung langgestreckten Grube einsank, ihr Boden befand sich 30 cm unter dem Niveau des Liegenden. Zwischen der Schicht der kleinen, weißen Steine fand man auch das Bruchstück eines Röststellers. In der Grubenumgebung waren im Sand Lehmewurfbrocken verstreut, die in den oberen Teil der Verfüllung des Obj. 97 eingriffen und auch in Obj. 93 erschienen. Vielleicht hängt dies mit Keramikfragmenten zusammen, die sich zwischen den Lehmewurfbrocken befanden.

Funde:

660-26/76, schwarze Verfüllung, Schleifstein, L – 5,1 cm, Abb. 74: 2

660-27/76, schwarze Verfüllung, Schleifstein, L – 5,6 cm, Abb. 74: 1

660-1361/76, Oberfläche – Auseinandernahme (Niveau des Liegenden), Scherben, Abb. 74: 6

660-1363/76, Oberfläche – Auseinandernahme (Niveau des Liegenden), Scherben, Abb. 74: 5

660-1365/76, Oberfläche – Auseinandernahme (Niveau des Liegenden), Randscherben, Abb. 74: 7

660-1370/76, schwarze Verfüllung, Randscherben, Abb. 74: 4

660-1371/76, schwarze Verfüllung, Bodenscherben, Abb. 74: 10

660-1372/76, schwarze Verfüllung, Randscherben, Abb. 74: 3

660-1377/76, dunkelerdige Verfüllung, Bodenscherben, Abb. 74: 9

660-1378/76, dunkelerdige Verfüllung, Randscherben, Abb. 74: 8

Obj. 95a, 95b

Auf einem Niveau etwa 25 cm oberhalb des Liegenden erschien unter der Ackerkrume eine unregelmäßige Fläche schwarzen Erdreichs, in dem vereinzelt Steine und weiße Flecke auftraten, vermutlich von zermalmtten kleinen Sandsteinen. Auf der Südseite dieser Fläche befand sich eine kleinere, aschige Linse, an deren Südrand eine bronzene, gegossene Schnalle (Inv. Nr. 660-187/76) gefunden wurde. Unter der schwarzen Lehmschicht zeichneten sich im Liegenden zwei eingetiefte Objekte ab. Die seichte, kleine Grube von unregelmäßiger Form mit einem Durchmesser von 160 cm, als Obj. 95a bezeichnet, hatte einen flachen Boden 12 cm unter dem Niveau des Liegenden. In seiner sich scharf vom Liegenden unterscheidenden, schwarzen Verfüllung, fand man außer Lehmewurfbrocken und kleinem Gestein vereinzelt Keramikbruchstücke und Knochen. Östlich von Grube 95a hob sich eine andere mit einem Durchmesser von 76 cm ab, deren schüsselförmiger Boden 18 cm in das Liegende eingelassen war. Sie wurde als Obj. 95b bezeichnet. Die Verfüllung stach scharf vom Liegenden ab, und außer kleinen, rosa und grauen Sandsteinkonglomeraten fand man hier nur atypische Keramikbruchstücke und Knochen. Südlich von Obj. 95b war ca. 10 cm oberhalb des Niveaus des Liegenden eine Gruppe kleiner Sandsteine, unter ihr erschien eine kleinere Eintiefung mit grauer, sanderdiger Verfüllung, die ebenfalls nur atypische Keramikfragmente enthielt.

Funde:

660-1200/76, Randscherben von der Auseinandernahme der Schicht ober dem Liegenden, ø 24 cm, Abb. 75: 1

Obj. 95a

660-1205/76, schwarze Verfüllung, Bodenscherben, Abb. 75: 5

660-1206/76, Randscherben, Abb. 75: 3

660-1209/76, Bodenscherben, Abb. 75: 2

660-1212/76, Schüsselteil, Abb. 75: 6

660-1216/76, Randscherben, Abb. 75: 4

Obj. 96

Die Erdhütte zeichnete sich im Liegenden durch eine dunklere Verfüllung ab, die bei der Ost- und der Westwand dunkelerdig, sonst sandig durchmischte war (Abb.

76), so dass es am Anfang schien, es könnte sich um zwei selbständige Objekte handeln. Auf der SW-Seite der Verfüllung blieben im Niveau des Liegenden bröcklige Stücke von Eisenschlacke und Keramik. In der grauerdigen Verfüllung erschien oberhalb des mittleren Objektteils eine sandige Schicht, tiefer unter dem Sand dann eine holzkohlige, die mit der schwarzen Schicht von Obj. 96a auf der SW-Seite des Obj. 96 zusammenhing. Schlacke war vereinzelt auch über der Verfüllung des Obj. 96 vertreten. Unter der Holzkohleschicht waren im mittleren Objektteil zwei Umrisse schmierigen Tegels (ungefähr 25 cm oberhalb des Bodens). Tiefer war die Verfüllung nur sanderdig, lediglich im östlichen Grubenteil befand sich beim Boden wiederum eine schwarze Schicht. Die Erdhütte hatte einen flachen Boden, eine Fußbodenherichtung wurde nicht festgestellt, man konnte bloß stellenweise kleinere, weißliche Flecke, offensichtlich Aschenreste, erkennen. Auf dem Boden waren hie und da größere Steine verstreut, vereinzelt auch größere Stücke frühslawischer Keramik. Der ganze Boden fiel ein wenig nach NO ab, wo in der Ecke eine Heizanlage eingetieft war. Sie hatte einen ungefähr kreisförmigen Grundriss, die Eintiefung war mit kleinem Gestein ausgefüllt. Am Umfang waren größere Steine. Es gab hier weder Lehmewurfspuren, noch ausdrucksvollere Aschenreste oder Feuerspuren. Dafür lagen in der Nähe der Heizanlage gröbere Keramikstücke, einige ebenfalls zwischen den Steinen, der Durchmesser der erhaltenen Reste der Heizvorrichtung betrug 70 cm, der Boden war kesselförmig, ca. 10 cm unter dem Niveau des Fußbodens, unter den Steinen war er rötlich angesengt, hauptsächlich auf der West- und Südseite, auf der Ostseite war eher die anliegende Objektwand angesengt. In der Herdgrube unter dem Gestein war noch harter dunkler Lehm mit einer Beimengung von Asche und zermalmt Holz Kohle. Der Erdhüttenboden war in das Liegende 30 cm, bei der Ostwand 40 cm, eingetieft. Die Wände waren steil bis senkrecht. Die kleinere, an der SW-Seite am Obj. 96 anliegende Grube wurde als Obj. 96a bezeichnet.

Funde:

660-24/76, schwarze Schicht – Auseinandernahme des Kontrollblocks, Schleifstein, L – 7 cm, Abb. 77: 5
 660-190/76, schwarze Verfüllung, 35 cm oberhalb des Bodens, Kupferblech, L – 5,5 cm, Abb. 77: 4
 660-1123/76, in der Verfüllung beim Boden, Bodenscherben, Abb. 78: 7
 660-1124/76, bei der Feuerstätte, Bodenscherben, Abb. 78: 11
 660-1128/76, Auseinandernahme des Kontrollblocks über dem Obj. bis zum Niveau des Liegenden, Randscherben, Abb. 77: 1
 660-1130/76, Auseinandernahme des Kontrollblocks über dem Obj. bis zum Niveau des Liegenden, Randscherben, Abb. 78: 4
 660-1132/76, Auseinandernahme des Kontrollblocks über dem Obj. bis zum Niveau des Liegenden, Randscherben, Abb. 77: 3

660-1134/76, Auseinandernahme des Kontrollblocks über dem Obj. bis zum Niveau des Liegenden, Bodenscherben, Abb. 77: 13

660-1136/76, Auseinandernahme des Kontrollblocks über dem Obj. bis zum Niveau des Liegenden, Randscherben, Abb. 78: 5

660-1139/76, auf dem Boden bei der Feuerstätte (Auseinandernahme des Gesteins), Bodenscherben, Abb. 77: 16

660-1143/76, bei der Feuerstätte, Randscherben, Abb. 77: 8

660-1145/76, bei der Feuerstätte, Bodenscherben, Abb. 78: 13

660-1147/76, Auseinandernahme des Kontrollblocks (sattschwarze Schicht), Randscherben, Abb. 77: 2

660-1148/76, Auseinandernahme des Kontrollblocks (sattschwarze Schicht), Randscherben, Abb. 77: 12

660-1149/76, Auseinandernahme des Kontrollblocks (sattschwarze Schicht), Randscherben, Abb. 77: 10

660-1151/76, Auseinandernahme des Kontrollblocks (sattschwarze Schicht), Randscherben, Abb. 78: 9

660-1152/76, Auseinandernahme des Kontrollblocks (sattschwarze Schicht), Randscherben, Abb. 78: 3

660-1161/76, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Randscherben Abb. 77: 7

660-1164/76, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Schüsselrand, Abb. 77: 9

660-1167/76, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Randscherben, Abb. 77: 11

660-1245/76, Verfüllung des S-Teiles, Randscherben, Abb. 78: 2

660-1249/76, Verfüllung des S-Teils, Boden, Abb. 78: 10

660-1255/76, Verfüllung des S-Teils, Randscherben, Abb. 78: 1

660-1257/76, Verfüllung des S-Teils, Schüsselteil, Abb. 78: 6

660-1259/76, Verfüllung des S-Teils, Bodenscherben, Abb. 78: 8

660-2169/76, auf dem Boden, Schüsselteil, Abb. 78: 12

660-2170/76, Auseinandernahme des Kontrollblocks über dem Obj. bis zum Niveau des Liegenden, sattschwarze Schicht, Boden, Abb. 77: 15

660-2171/76, Verfüllung des S-Teils, Boden, Abb. 77: 14

660-2185/76, Feuerstein, Abb. 77: 6

Osteologisches Material: 55 Stück (S – 6, B – 3, C – 1, G – 1, E – 1, X – 43)

Obj. 97

Grube mit unscharf begrenzter, dunklerer, erdiger Verfüllung im Ausmaß von 100 × 130 cm, längere Achse in NW–SO-Richtung. In den oberen Schichten befanden sich geschwärzte und sekundär geglättete Lehmewurfklümpchen, die gleichen lagen im Niveau des Liegenden in der Grubenumgebung und auch in den Oberflächenschichten des Obj. 94. Am tiefsten wurde dieser Lehmewurf ungefähr 30 cm unter dem Niveau des Liegenden festgestellt. Zuerst nahm man die südliche Grubenhälfte aus. Sie hatte eine dunkelerdige Verfüllung ohne irgendeiner weiteren Schichtenfolge, die sandigen Wände waren

senkrecht bis überhängend, der Boden 80 cm unter dem Niveau des Liegenden. Der nördliche Grubenteil wurde erst nachträglich ausgehoben. Es hat sich gezeigt, dass es sich wahrscheinlich um eine andere Grube handelte, die zufälligerweise fast mit der südlichen zusammenfloss. Der Nordteil hatte einen rundlichen Grundriss mit einem Durchmesser von ca. 65 cm und schloss knapp an den Südteil an, so dass der gesamte Grundriss die Gestalt eines Achters hatte. Die Verfüllung des Nordteils war dunkel, sanderdig, die Grubenwände senkrecht bis überhängend. Beim Boden war die Verfüllung schmieriger und grau, es kam hier Lehmewurf vor. Der Boden des Nordteils war 100 cm unter dem Liegenden. Die im Nordteil gefundene Keramik war fragmentarisch und ausschließlich prähistorisch.

Funde:

660-111/76, dunkle Verfüllung, Spinnwirtelteil, H – 1 cm, Abb. 75: 7

660-1273/76, Nordteil, dunkelerdige Verfüllung, Randscherben, Abb. 75: 8

Obj. 98

Kreisförmige Grube mit schwarzerdiger Verfüllung, Durchmesser 60 cm. Der kesselförmige Boden reichte 60 cm unter das Niveau des Liegenden, befand sich also etwa 100 cm unter der Oberfläche, die Wände waren senkrecht.

Das Objekt äußerte sich durch eine dunkelerdige Verschüttung im Durchmesser von 120 cm. Sie hatte senkrechte Wände, im unteren Teil auch überhängende, den Boden flach, 100 cm unter dem Niveau des Liegenden, also 150 cm unter der Oberfläche, bei den Wänden hebt sich dieser bogenförmig empor. Die Grubenverschüttung war die Ausfüllung dunkelerdig, humoser. An Funden gab es in der Einschüttung wenige, einige kleine Knochen, Scherben und Steine. In Richtung nach SO läuft aus der Grube in einer Tiefe von 60 cm unter dem Niveau des Liegenden eine Nische aus, die sich in die Objektwand 25 cm eintieft. Unmittelbar unter dem sandigen Boden, in der Mitte am Grubenboden liegt eine feste weiße Kalkschicht, vermutlich geologischen Ursprungs, die mit der Ausfüllung nicht zusammenhängt.

Funde:

660-493/76, T. 40–100 cm, dunkle Verfüllung, Bodenscherben, Abb. 75: 10

660-494/76, T. 40–100 cm, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 75: 9

660-495/76, T. 40–100 cm, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 75: 11

660-496/76, T. 40–100 cm, dunkle Verfüllung, Scherben

660-497/76, T. 40–100 cm, dunkle Verfüllung, Scherben

660-498/76, T. 20–45 cm, dunkle Verfüllung, Randscherben

Obj. 99

Das Objekt äußerte sich durch eine dunkelerdige Verfüllung mit einem Durchmesser von 120 cm. Es hatte senkrechte Wände, im unteren Teil auch überhängend, der Boden war flach 100 cm unter dem Niveau des Liegen-

den, also 150 cm unter der Oberfläche, bei den Wänden hob er sich bogenförmig empor. Die Grubenverfüllung war von oben her grauerdig, tiefer, 30–40 cm über dem Boden, folgten Sandeinstürze, und auf dem Boden war die Verfüllung dunkelerdig, humoser. An Funden gab es in der Verfüllung wenige, nur einige kleine Knochen, Scherben und Steine.

Funde:

660-1074/76, dunkle Verfüllung, 0–70 cm unter dem Niveau des Liegenden, Randscherben, Abb. 79: 4

660-1075/76, dunkle Verfüllung, 0–70 cm unter dem Niveau des Liegenden, Randscherben, Abb. 79: 3

660-1076/76, dunkle Verfüllung, 0–70 cm unter dem Niveau des Liegenden, Randscherben, Abb. 79: 2

660-1083/76, unterer Teil der Verfüllung, Randscherben, Abb. 79: 8

660-1085/76, schwarze Verfüllung, Bodenscherben, Abb. 79: 5

660-1087/76, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 79: 1

660-1088/76, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 79: 6

660-1091/76, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 79: 7

Osteologisches Material: 21 Stück (B – 2, S – 1, 0, C – 1, G – 2, X – 15)

Obj. 103

Östlich von Obj. 102 erfasste man in einer Sonde im Sandliegenden eine dunkle, sanderdige Verfüllung kreisförmigen Grundrisses mit einem Durchmesser von 90 cm. Die abgedeckte Grube hatte einen kesselförmigen Boden ca. 50 cm unter dem Niveau des Liegenden. Außer Keramikbruchstücken erschien in der Verfüllung auch Schlacke.

Funde:

660-1925/76, schwarze Verfüllung, Randscherben, Abb. 75: 13

660-1927/76, schwarze Verfüllung, Randscherben, Abb. 75: 14

660-1928/76, schwarze Verfüllung, Randscherben, Abb. 75: 12

Obj. 104

An die schwarzerdige Linse mit Aschenspuren schloss an der Westseite eine graue, sanderdige Schicht mit einem Durchmesser von 40 cm an. Unter ihnen entdeckte man eine ungefähr kreisförmige Grube (Abb. 82: 3) mit einem Durchmesser von 100–120 cm. Die senkrechten Wände bildeten Überhänge im unteren Grubenteil, hauptsächlich an der Nord- und Westseite. Der flache, schüsselförmige Boden befand sich in einer Tiefe von 105 cm unter dem Liegenden. Die Verfüllung bot keine ausdrucksvollere Schichtung, im oberen Teil war sie dunkelerdig, beim Boden schwarz. Auf dem Boden befand sich auf dem Niveau des Sandliegenden eine Schicht braunen, ausgefallenen Eisens.

Funde:

660-1217/76, Bodenscherben, Abb. 75: 15

660-1225/76, Bodenscherben, Abb. 75: 16

Obj. 105

Eine im Sandliegenden eingetiefte, längliche Grube mit steilen Wänden und geradem Boden. Die 630 cm lange Längsachse war in NWW–SOO-Richtung orientiert, die NWW-Seite maß 290 cm und die SOO-Seite 150 cm, der Boden befand sich 38 cm unter dem Niveau des Sandliegenden. Die Verfüllung war schwarzerdig, ungefähr 10 cm vom Boden grau, sanderdig. Eine dunklere Schicht bildete die Verfüllung der Vertiefung im Westteil und teilweise auch im östlichen Ausläufer, in ihr war eine verhältnismäßig große Menge kleiner Steine. Der östliche Grubenteil war mit einer ovalen, 150 cm langen und 110 cm breiten Vertiefung beendet, die vom Hauptteil des Objektes durch einen niedrigen Sandkamm getrennt war. An dem westlichen, erweiterten Ende war auf dem Boden eine 5–10 cm tiefe Kluft. An der Südseite schloss eine längliche, 240 cm lange und 105 cm breite, seichtere Vertiefung an, die von der Hauptgrube durch einen niedrigen Sandwall getrennt war. Beim Objektaushub wurde im Nordteil eine kesselförmige Grube prähistorischen Alters mit einem Durchmesser von 94 cm mit grauer, erdigsandiger, schmieriger Verfüllung gestört.

Funde:

660-35/76, bis zum Niveau des Liegenden, im Dunkelerdigen, Schleifstein, L – 8 cm, Abb. 80: 14
 660-130/76, bis zum Niveau des Liegenden, im Dunkelerdigen, Spinnwirtelteil, H – 2,2 cm, Abb. 80: 8
 660-131/76, bis zum Niveau des Liegenden, im Dunkelerdigen, Spinnwirtelteil, H – 1,8 cm, Abb. 80: 6
 660-37/77, T. 0–20 cm, unter dem Niveau des Liegenden, in der Verfüllung, Schleifstein, L–5,8 cm, Abb. 80: 11
 660-41/77, W-Teil der Grube, beim Boden, Schleifstein, L-9,2 cm, Abb. 80: 12
 660-151/77, in der O-Hälfte der Verfüllung, beinerne Ahle, Abb. 80: 1
 660-152/77, 10 cm unter dem Niveau des Liegenden, in der W-Hälfte der Verfüllung, beinerne Ahle, Abb. 80: 2
 660-195/77, T. 35 cm, im Schwarzerdigen, Fingerring aus Kupferblech, Abb. 80: 4
 660-1217/77, 10 cm unter dem Niveau des Liegenden, in der Verfüllung, Spinnwirtel, H – 2,9 cm, Abb. 80: 9
 660-1218/77, 10 cm unter dem Niveau des Liegenden, in der Verfüllung, Spinnwirtel, H – 3,3 cm, Abb. 80: 10
 660-219/77, dunkle Verfüllung im O-Teil, Spinnwirtel, H – 3,1 cm, Abb. 80: 7
 660-323/77, dunkle Verfüllung im W-Teil, kupferner Anhänger, H – 2,5 cm, Abb. 80: 3
 660-328/77, im Ostteil der Verfüllung, eiserner Nagel, L – 6,2 cm, Abb. 80: 5
 660-387/77, Randscherben, Abb. 80: 18
 660-388/77, Randscherben, Abb. 80: 19
 660-389/77, Randscherben, Abb. 81: 9
 660-390/77, Randscherben, Abb. 81: 3
 660-394/77, Randscherben, Abb. 80: 17
 660-399/77, Randscherben, Abb. 80: 15
 660-401/77, Bodenscherben, Abb. 81: 8
 660-402/77, Randscherben, Abb. 81: 4

660-403/77, Randscherben, Abb. 81: 6

660-404/77, Scherben, Abb. 81: 7

660-405/77, Randscherben, Abb. 81: 10

660-407/77, Randscherben, Abb. 80: 16

660-409/77, Randscherben, Abb. 81: 2

660-410/77, Randscherben, Abb. 80: 13

660-411/77, Randscherben, Abb. 81: 1

660-414/77, in der Verfüllung des getrennten O-Teils, Scherben, Abb. 81: 5

Osteologisches Material: 124 Stück (B – 15, S – 14, X – 95)

Obj. 108

Auf dem Niveau des Liegenden erschien es nicht allzu deutlich, und erst die Suchschnitte erwiesen, dass es sich um eine Grube handelt (Abb. 82). Der Sand in der Verfüllung war heller und lockerer, als das Liegende umher, am Grubenumfang war er von einem schwach sichtbaren, dunkleren Streifen gesäumt. Diese lockere Verfüllung setzte sich bis in eine Tiefe von 40 cm unter dem Niveau des Liegenden fort, wo eine braune sandige Verfüllung erschien, die man von der Umgebung fast nicht unterscheiden konnte. Beim Boden lag eine ungefähr 30 cm mächtige Schicht von dunklem, schmierigerem Lehm, dessen Oberfläche kesselförmig durchgebogen war. Bei den Wänden erschien die schwarze Schicht bereits in einer Tiefe von 60 cm unter dem Liegenden, in der Grubenmitte erst in 80 cm Tiefe. In dieser fand man neben vereinzelt, durchglühten Steinen und Klümpchen bröcklicher Schlacke einige größere Keramikfragmente. Im oberen Teil dieser Schicht lag auch ein beinerer Kamm (660-75/76). Die Grube war birnenförmig, mit einem Durchmesser auf dem Niveau des Liegenden von 90 cm, tiefer 80 cm, und einem maximalen Durchmesser von 100 cm etwa in einer Tiefe von 65 cm unter dem Niveau des Liegenden. Der kesselförmige Boden befand sich 110 cm unter dem Niveau des Liegenden. Die Grube durchschnitt eine härtere, geologische Schicht von Kalksedimenten von ca. 90–100 cm.

Funde:

660-75/76, in der dunkelerdigen Verfüllung, 90 cm unter dem Liegenden, beinerer Kamm, Abb. 75: 22
 660-1319/76, sandige Verfüllung, Scherben
 660-1320/76, sandige Verfüllung, Scherben
 660-1321/76, dunkle Verfüllung auf dem Boden, Scherben
 660-1322/76, dunkle Verfüllung auf dem Boden, Scherben
 660-1323/76, dunkle Verfüllung auf dem Boden, Randscherben, Abb. 82:3
 660-1324/76, dunkle Verfüllung auf dem Boden, Scherben
 660-1325/76, dunkle Verfüllung auf dem Boden, Scherben
 660-1326/76, dunkle Verfüllung auf dem Boden, Scherben
 660-1327/76, dunkle Verfüllung auf dem Boden, Gefäßboden

660-1328/76, dunkle Verfüllung auf dem Boden, Gefäßboden, Abb. 82: 4

660-1329/76, dunkle Verfüllung auf dem Boden, Gefäßboden, Abb. 82: 5

Obj. 113

Seichte, schüsselförmige Vertiefung von kreisförmigem Grundriss mit einem Durchmesser von 212 cm, 34 cm im Sandliegenden eingetieft, der SO-Teil von einem Suchgraben zerstört, die oberen Schichten abgeackert. Das Objekt erfasste man nach Abnahme der Ackerkrume zum Niveau des durchmischten Sandes, ca. 15 cm oberhalb des reinen Sandliegenden. Es zog die Aufmerksamkeit durch seine sattschwarze, erdige Verfüllung von kreisförmigem Grundriss auf sich. In der oberen Schicht lagen kleine Steine, Scherben und einige Splitter von Tierknochen. Am südlichen Objektrand deckte man eine kleinere Gruppe größerer Scherben und einen bearbeiteten Stein ab. In der schwarzerdigen Verfüllung, die sehr kleine, fast weiße Sandsteine enthielt, entdeckte man oberhalb des Bodens eine zusammenhängende Schicht kleiner Sandsteine von hellgrauer und rosa Farbe. Knapp auf dieser Steinschicht befand sich ungefähr in der Objektmitte ein durch den Druck der Verfüllung stark beschädigter, beinerer Kamm (660-168/77). Zwischen den Steinen lagen Brocken von Eisenschlacke.

Funde:

660-168/77, in der schwarzerdigen Verfüllung, beinerer Kamm, Abb. 83: 1

660-442/77, 5–20 cm oberhalb des Niveaus des Liegenden, sattschwarze Schicht, Randscherben, Abb. 83: 3

660-443/77, 5–20 cm oberhalb des Niveaus des Liegenden, sattschwarze Schicht, Randscherben, Abb. 83: 2

660-454/77, 5–20 cm oberhalb des Niveaus des Liegenden, sattschwarze Schicht, Bodenscherben, Abb. 83: 7

660-462/77, Auseinandernahme der Steingruppe auf dem Boden, Randscherben, Abb. 83: 4

660-465/77, Auseinandernahme der Steingruppe auf dem Boden, Bodenscherben, Abb. 83: 5

660-466/77, Auseinandernahme der Steingruppe auf dem Boden, Boden, Abb. 83: 6

Osteologisches Material: 5 Stück (B – 2, S – 1, X – 2)

Obj. 114

Erdhütte (Abb. 9 rechts) rechteckiger Form im Ausmaß von 310 × 295 cm zeichnete sich unter der Ackerkrume ab, in der Verfüllung war eine Reihe von kleinen Steinen, verkohlten Tierknochen und Keramikbruchstücken. Die Grubenwände waren fast senkrecht, im oberen Teil eingestürzt. In den flachen Boden, der 65 cm unter dem Niveau des Liegenden war, befanden sich nahe der Mitte der kürzeren, gegenüberliegenden Wände Pfostengruben mit einem Durchmesser von 22 und 25 cm, 36 und 55 m tief, eingelassen. Knapp oberhalb des NO-Teils des Objektbodens wurde eine größere Gruppe durchglühter Steine von der Konstruktion einer Heizvorrichtung abgedeckt, die auf einer dunklen bis schwarzen, 2–5 cm starken erdigen Schicht mit Holzkohle lagen, die den NO- und den Mittelteil des Objektbodens überdeckte. Zwi-

schen den Steinen fand man Fragmente eines Mahlsteines aus Gneis. Ungefähr 25 cm nördlich vom Objekt wurde eine ovale, 102 cm lange und 64 cm breite, in N–S-Richtung orientierte Grube erfasst, die mit derselben Verfüllung wie Obj. 114 ausgefüllt war. Knapp oberhalb des Nordteils ihres Bodens entdeckte man eine Gruppe größerer, rötlich durchglühter Sandsteine.

Funde:

660-12/77, Südhälfte, Schleifstein, L – 8,3 cm, Abb. 84: 11

660-12A/77, Südhälfte, Schleifstein, L – 7 cm, Abb. 84: 12

660-50/77, Südhälfte, gespaltenes Steinartefakt, Abb. 84: 6

660-51/77, 35 cm unter dem Niveau des Liegenden, Südhälfte, gespaltenes Steinartefakt, Abb. 84: 7

660-143/77, Auseinandernahme des Kontrollblocks, beinerne Ahle, Abb. 84: 2

660-149/77, in der Verfüllung der Pfostengrube, beinerne Ahle, Abb. 84: 1

660-173/77, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Spinnwirtelhälfte, H-2,1 cm, Abb. 84: 3

660-174/77, Auseinandernahme der Steingruppe in der NO-Ecke, Spinnwirtelteil, H-1,7 cm, Abb. 84: 4

660-329/77, 15 cm oberhalb des Niveaus des Liegenden, über dem Objekt, Messer, Abb. 84: 10

660-330/77, im oberen Teil (Südhälfte), Messer, L – 10,6 cm, Abb. 84: 5

660-352/77, im oberen Teil (Südhälfte), eisernes Stäbchen, L – 4,7 cm, Abb. 84: 8

660-467/77, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Randscherben, Abb. 84: 13

660-469/77, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Randscherben, Abb. 84: 18

660-470/77, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Bodenscherben, Abb. 84: 16

660-473/77, knapp über dem Boden, Südhälfte, Randscherben, Abb. 84: 17

660-474/77, knapp über dem Boden, Südhälfte, Randscherben, Abb. 84: 15

660-476/77, 0–50 cm unter dem Niveau des Liegenden (Südhälfte), Randscherben, Abb. 84: 14

Osteologisches Material: 99 Stück (B – 25, S – 2, G – 3, E – 1, X – 68)

Obj. 116

Anhäufung kleiner Steine knapp unter der Ackerkrume auf einer Fläche von 150 × 130 cm. Es handelte sich meistens um Sandsteine, die auf einer dunkelerdigen Schicht lagen, welche allmählich ins Sandliegende übergang. An den Stellen des Überganges war eine rosa Verfärbung als Folge des Durchglühens und eine dünne Schicht sichtbar, die an weiße Asche erinnerte.

Funde:

660-11/77, Schleifstein, L – 11,5 cm, Abb. 85: 3

660-49/77, Auseinandernahme des Objektes, gespaltenes Steinartefakt, Abb. 85: 1

660-484/77, Scherben- und Steingruppe, Randscherben, Abb. 85: 7

660-485/77, Scherben- und Steingruppe, Schüsselteil, Abb. 85: 9

660-488/77, Bodenscherben, Abb. 85: 5

660-489/77, zwischen Steinen, Bodenscherben, Abb. 85: 5

660-490/77, zwischen Steinen, Bodenscherben, Abb. 85: 11

660-493/77, Schüsselteil, Abb. 85: 6

660-493/77, Schüsselteil, Abb. 85: 6

660-494/77, Auseinandernahme, Schüsselscherben, Abb. 85: 10

660-495/77, Auseinandernahme, Schüsselscherben, Abb. 85: 2

660-496/77, Auseinandernahme, Randscherben, Abb. 85: 4

Osteologisches Material: 14 Stück (B – 1, S – 1, X – 12)

Obj. 117

Sattschwarze, erdige Schicht, mit vereinzelt kleinen Steinen und Scherben bis 20 cm oberhalb des Liegenden, verlief in einem ca. 200 cm breiten Streifen von West nach Ost. Der Westrand griff in die nicht untersuchte Fläche ein. In der schwarzen Verfüllung fand man verstreute kleine Steine. Auf der nördlichen Schichtenseite wurde eine Pfostengrube mit einem Durchmesser von 20 cm erfasst, 25 cm im Sandliegenden eingetieft, an seinem Ostrand deckte man 20 cm oberhalb des Liegenden, auf dem Niveau der sattschwarzen Schicht, einige kleine Sandsteine aus der Verkleidung ab. Eine weitere kleine Grube mit einem Durchmesser von 20 cm befand sich 50 cm östlicher. Sie besaß einen stumpfen kesselförmigen Boden 10 cm unter dem Niveau des Liegenden. Unter der schwarzen Schicht des Objektes 117 war an seiner Nordostseite ein schmieriger, tegelsandiger, brauner, das Objekt 119 ausfüllender Lehm.

Funde:

660-514/76, T. 85 cm, Bauchscherben, Abb. 75: 17

660-507/77, im Schwarzerdigen über und beim Objekt, Randscherben, Abb. 75: 20

660-512/77, Auseinandernahme der sattschwarzen Schicht, Schüsselscherben

660-514/77, Auseinandernahme der sattschwarzen Schicht, Randscherben

660-515/77, Auseinandernahme der sattschwarzen Schicht, Randscherben

660-517/77, Auseinandernahme der sattschwarzen Schicht, Randscherben

Osteologisches Material: 45 Stück (B – 5, S – 2, 0, C – 1, E – 1, G – 1, X – 35)

Obj. 118

Die sanderdige Objektverfüllung hob sich im Sandliegenden ab und füllte eine rechteckige, seichte Grube im Ausmaß von 210 × 80 cm aus. Die Grubenwände gingen allmählich in den flachen Boden über, der 10 cm unter dem Niveau des Liegenden eingelassen war.

Funde:

660-522/77, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 86: 1

Obj. 120

Eine verhältnismäßig umfangreiche Eintiefung, mit ihrem Boden 18 cm unter dem Niveau des Sandliegenden. Das Objekt hatte die Form des Buchstabens T mit den Armen in W–O-Richtung. Länge 260 cm, Breite 190 cm, Armbreite 85–100 cm. Die Verfüllung war dunkel, sanderdig.

Funde:

660-524/77, oberhalb der Verfüllung von Obj. 120, Teil eines Seihers ?, Abb. 86: 2

660-525/77, dunkle Verfüllung, Schüsselteil, Abb. 86: 3

Obj. 123

Grube von kreisförmigem Grundriss mit einem Durchmesser von 142 cm, mit dunkler Erde ausgefüllt, bei den Wänden und oberhalb des Bodens mit Sand durchmischt, einem geraden Boden 84 cm unter dem Niveau des Liegenden, mit weißer Kalkschicht, vermutlich geologischen Ursprunges, bedeckt. Die fast senkrechten Wände bildeten in der Südhälfte einen sanften Überhang.

Funde:

660-531/77, T. 70–155 cm, Randscherben, Abb. 86: 4

Osteologisches Material: 13 Stück (G – 1, X – 12)

Obj. 125

Es wurde der unregelmäßige Umriss einer schwarzerdigen Schicht mit Holzkohle, auf der einige kleine weiße Steine, Bruchstücke frühslawischer Keramik und Tierknochen lagen, knapp unter der Ackerkrume ermittelt. Im SW-Teil der Verfüllung entdeckte man eine Agglomeration zerbröckelter Lehmewurfklumpen von hellgrauer, stellenweise bis ockergelber Farbe, vielleicht aus einer zerfallenen Heizanlage. Die Ränder der erdigen Schicht verloren sich allmählich in der helleren, erdigsandigen Umgebung. Die Länge der erdigen oberen Schicht betrug ca. 230 cm. Nach ihrer Abnahme erschien im Südteil die hellere, erdige Verfüllung einer ovalen Grube mit dem Ausmaß von 170 × 122 cm, stellenweise mit Sand durchmischt, der scheinbar von den Wänden abgespült worden war. Bei den Wänden lagen kleinere Anhäufungen von Tierknochen, kleine Steine und Keramikbruchstücke. Zum Vorschein kamen hier auch kleine Lehmewurfkörner und Holzkohlepartikel. Die in das Sandliegende 31 cm eingetiefte Grube hatte steile, stellenweise bis senkrechte Wände und einen geraden Boden.

Funde:

660-535/77, NW-Ecke, Randscherben, Abb. 87: 1

660-536/77, NW-Ecke, Randscherben, Abb. 87: 2

660-538/77, Randscherben, Abb. 75: 23

660-539/77, Randscherben, Abb. 87: 6

660-540/77, Randscherben, Abb. 87: 3

660-541/77, Schüsselteil, Abb. 87: 8

660-543/77, Randscherben, Abb. 87: 4

660-544/77, Randscherben, Abb. 87: 7

660-545/77, Westteil, Bodenscherben, Abb. 87: 9

660-548/77, Scherben, Abb. 87: 5

Osteologisches Material: 89 Stück (B – 30, S – 11, Ca. – 1, 0, C – 1, X – 46)

Obj. 126

Eine 210 × 80 cm große Gruppe kleiner Steine, mit Tierknochen, Lehmewurfbrocken und Keramikfragmenten durchmischt, die auf einem unregelmäßigen Rest einer dunkelerdigen Schicht lagen, die allmählich in der helleren, sanderdigen Umgebung verschwand. Eine kleinere, 83 cm lange, in N-S-Richtung orientierte Gruppe ähnlichen Charakters, wie der beschriebene Objektteil, wurde 150 cm weiter abgedeckt und lag in derselben Tiefe unmittelbar unter der Ackerkrume. Es handelte sich um die Reste eines Objektes, das durch Tiefackern stark zerstört war.

Funde:

660-10/77, Auseinandernahme des Objektes, bearbeiteter Stein, L-5,5 cm, Abb. 88: 4

660-44/77, Auseinandernahme des Obj., Schleifstein, L – 8,3 cm, Abb. 88: 5

660-77/77, beim SW-Rand, gespaltenes Steinartefakt, Abb. 88: 1

660-554/77, Suchgraben, Bodenscherben, Abb. 88: 8

660-555/77, Abdeckung des Westteils, Scherben, Abb. 88: 7

660-556/77, Auseinandernahme des Obj., Bodenscherben, Abb. 88: 3

660-560/77, Auseinandernahme des Obj., Bodenscherben, Abb. 88: 6

660-561/77, Gruppe in der SO-Quadratcke, Randscherben, Abb. 88: 2

Osteologisches Material: 6 Stück (0, C – 1, X – 5)

Obj. 127

Die Grube hob sich in der durchmischten, erdigsandigen Schicht durch eine dunkelerdige, stellenweise sanderdige Verfüllung ab. Ein präziserer Umriss konnte erst nach dem Aushub der dunklen Verfüllung des Obj. 134 festgestellt werden, die teilweise die Verfüllung von Obj. 127 von der Nordseite her überdeckte. Die Grube 127 war von langgezogener, unregelmäßiger Form, und hatte sanft abgeschrägte Wände, die auf der Nordseite in niedrige Stufen übergingen. Der Boden fiel nach und nach in die breitere Osthälfte ab, wo er schüsselförmig eingetieft war. Das Objekt war 380 cm lang, der Ostteil 155 und der westliche 120 cm breit. Die maximale Tiefe der helleren, erdigsandigen Oberfläche betrug 43 cm.

Funde:

660-562/77, in der Verfüllung, Scherben, Abb. 86: 5

660-565/77, 23 cm vom Niveau des Liegenden dunkelerdige Verfüllung, Randscherben, Abb. 86: 6

Osteologisches Material: 53 Stück (S – 8, B – 4, 0, C – 4, G – 1, X – 36)

Obj. 128

Nach der Abnahme der Ackerkrume erschien ein schwarzer Fleck mit unscharfen Rändern und kleinen Steinen an der Oberfläche. An seinem Südrand trat eine Gruppe kleiner, meist durchglühter Steine hervor. Nach der weiteren Abnahme des Erdreichs teilte sich die Verfüllung in dem durchmischten Sandliegenden in zwei Teile. Der größere war oval und 300 cm lang, mit einer

dunkelerdigen Verfüllung und Steinen. Von der Ostseite schloss sehr knapp die hellere Verfüllung einer kreisförmigen kleinen Grube mit einem Durchmesser von 90 cm an. Das Objekt 128 bildete eine verhältnismäßig seichte, ovale, in der Mitte leicht verjüngte Grube, in NO-SW-Richtung orientiert, die in zwei, durch einen niedrigen Sandkamm getrennte, schüsselförmige Teile zerfiel. Die dunkle bis schwarzerdige Verfüllung enthielt eine Menge kleiner Steine, Schlackenbrocken, Tierknochen und Scherben. Knapp oberhalb des Bodens, besonders im NO-Teil waren Holzkohlepartikel und kleine Lehmewurfkörnchen stark vertreten. Die Grube war 312 cm lang, die Breite des NO-Teils betrug 180 cm und des SW-Teils 210 cm, die Tiefe vom Niveau des vermischten Liegenden betrug 23 cm. Die an der Ostseite anschließende kleine Grube war kesselförmig, mit einer helleren, erdsandigen Verfüllung mit einem Durchmesser von 90 cm und einer Tiefe von 38 cm unter dem Niveau des Liegenden.

Funde:

660-52/77, 10 cm unter dem Niveau des Liegenden in der Westhälfte der schwarzen Verfüllung, gespaltenes Steinartefakt, Abb. 86: 9

660-571/77, in der schwarzen Verfüllung, Randscherben, Abb. 86: 10

660-574/77, in der schwarzen Verfüllung, Randscherben, Abb. 86: 8

660-576/77, kesselförmige, kleine Grube östlich des Obj. (NO-Hälfte), Scherben, Abb. 86: 7

Osteologisches Material: 49 Stück (S – 7, B – 6, 0, C – 1, E – 1, X – 33)

Obj. 132

Die Gruppe größerer Steine, Scherben und Tierknochen lag auf einer dunklen, erdigen bis schwarzen Schicht unmittelbar unter der Ackerkrume. Etwa 60 cm von ihr entfernt, in nördliche Richtung, wurde eine ungefähr kreisförmige, dunkelerdige Verfüllung einer Getreidegrube erfasst und als Obj. 135 bezeichnet. Nach Abnahme der weiteren umliegenden Fläche stellte man fest, dass die schwarze Verfüllung sich weiter fortsetzt und einen rechteckigen, kleinen Graben ausfüllt, der später als Objekt 132a bezeichnet wurde. Die gesamte Fläche bedeckten kleine Steine. Nach einer geringen Abnahme und Reinigung der gesamten Fläche trennten sich die Verfüllungen der Obj. 132 und 132a markant voneinander. Obj. 132 war die Bezeichnung für eine verhältnismäßig gegliederte, im Grundriss ungefähr rechteckige, 280 × 320 cm große, seichte Vertiefung, mit der längeren Achse von NW nach SO orientiert. Der Boden war im Westteil schüsselförmig, mit niedrigen Sandkämmen. Knapp oberhalb des Bodens im seichten Teil entdeckte man zwei kleine Gruppen kleiner Steine. Den SO-Teil der Vertiefung bildete eine langgezogene, regelmäßige Grube, in NO-SW-Richtung orientiert, mit steilen bis vertikalen Wänden und einem geraden Boden, sie war 305 cm lang, 92 breit und 48 cm tief. Die dunkle bis schwarze, erdige Verfüllung dieses Teils enthielt außer Keramik eine Menge großer angesengter Konglomerate, Sandsteine

und Tierknochen. Eine Gruppe großer Steine trat aus der Verfüllung bis zur Ackerkrume hervor. In der nördlichen Objekttecke war eine unregelmäßige, 87 cm tiefe Grube mit einer schwarzen, über dem Boden stark mit Sand durchmischten Verfüllung (Abb. 89).

Funde:

660-24/77, zwischen Steinen am östlichen Objektrand, Schleifstein, L – 8 cm, Abb. 90: 20
 660-25/77, Auseinandernahme des Kontrollblocks, Schleifstein, L – 6 cm, Abb. 90: 19
 660-66/77, unter der Ackerkrume, über Obj. 132, gespaltenes Steinartefakt, Abb. 90: 16
 660-67/77, am Ostrand, gespaltenes Steinartefakt, Abb. 90: 17
 660-144/77, in der schwarzen Verfüllung der länglichen Grube (Tierknochenhorizont), Ahlenspitze, Abb. 90: 7
 660-145/77, in der schwarzen Verfüllung der länglichen Grube (Tierknochenhorizont), beinerne Ahle, Abb. 90: 9
 660-146/77, unter der Steinschicht in der schwarzen Verfüllung, SNB – 147 cm, WOL – 42 cm, Ahlenspitze, Abb. 90: 8
 660-159/77, am Westrand der länglichen Grube, beinerne Nadel, Abb. 90: 6
 660-169/77, unter der Ackerkrume über dem Objekt, Perle, L – 1,7 cm, Abb. 90: 4
 660-198/77, unter der Steinschicht, in der schwarzen Verfüllung, WOL – 30 cm, SNB – 42 cm, Spinnwirtel, H – 2,5 cm, Abb. 90: 3
 660-199/77, unter der Steinschicht in der schwarzen Verfüllung, SNB – 130 cm, WOL – 70 cm, Spinnwirtel, H – 2,9 cm, Abb. 90: 1
 660-200/77, in der schwarzen Verfüllung der länglichen Grube (Tierknochenhorizont), Spinnwirtelteil, L – 2,6 cm, Abb. 90: 2
 660-323/77, schwarze Verfüllung, SNB – 32 cm, WOL – 250 cm, Kupferring, \varnothing 1,4 cm, Abb. 92: 2
 660-327/77, unter der Steinschicht, in der schwarzen Verfüllung, WOL – 60 cm, SNB – 30 cm, eiserner Nagel, L – 5 cm, Abb. 90: 5
 660-338/77, zwischen Steinen, WOL – 34 cm, SNB – 98 cm, eisernes Messer, Abb. 90: 12
 660-339/77, in der länglichen Grube, die den östlichen Objektrand bildete, SN – 130 cm, WO – 80 cm, eisernes Messer, L – 12,2 cm, Abb. 90: 10
 660-340/77, unter der Steinschicht in der schwarzen Verfüllung, SNB – 145 cm, WOL – 80 cm, eisernes Messer, L – 11,4 cm, Abb. 90: 11
 660-363/77, in der Verfüllung der länglichen Grube (Tierknochenhorizont), eisernes Blech, Abb. 90: 14
 660-376/77, in der schwarzen Verfüllung, WOL – 82 cm, SNB – 22 cm, eiserne Spitze, L – 11,3 cm, Abb. 90: 13
 660-577/77, 35 cm vom Liegenden, in der schwarzen Verfüllung der länglichen Grube am östlichen Objektrand, kleines Gefäß, Abb. 90: 22
 660-578/77, zwischen Steinen, Randscherben, Abb. 90: 18
 660-583/77, Auseinandernahme der Kontrollblöcke unter den Steinen in der länglichen Grube (bis zur Tierknochen-schicht), Randscherben, Abb. 92: 7

660-585/77, Auseinandernahme der Kontrollblöcke unter den Steinen in der länglichen Grube (bis zur Tierknochen-schicht), Gefäßteil mit Rand, Abb. 90: 21

660-587/77, Auseinandernahme der Kontrollblöcke unter den Steinen in der länglichen Grube (bis zur Tierknochen-schicht), Gefäßteil, Abb. 90: 15

Osteologisches Material: 212 Stück (B – 47, A – 34, E – 8, S – 3, 0, C – 4, G – 2, X – 176)

Obj. 132a

Nach einer mäßigen Abnahme und Reinigung der dunkleren, erdsandigen Oberfläche erschien die 50–90 cm breite, dunkle, erdige Verfüllung eines Gräbchens, das die Reste eines rechteckigen Fußbodens säumte. Die NWW-Seite war von diesem Gräbchen nicht abgeschlossen, nur die NW-Ecke bildete eine erweiterte ovale Verfüllung und eine unregelmäßige, stellenweise undeutliche kreisförmige Verfüllung im westlichen Fußbodenteil. In der Gräbchenverfüllung und auf der gesamten SSO-Objekthälfte lagen vereinzelt, aber auch in Gruppen, Mengen kleiner Steine, einige mit Durchglühungsspuren. Die Verfüllung im SOO-Teil war stellenweise unscharf. Nachdem die Situation dokumentiert worden war, wurde die Verfüllung des Gräbchens allmählich ausgehoben und die Fußbodenfläche 1–2 cm abgenommen. Das verhältnismäßig regelmäßige Gräbchen mit trogartigem Profil war von der SSW-Fußbodenseite 5–9 cm tief und 60–70 cm breit. Ungefähr in der Mitte der Innenwand war eine 38 cm tiefe und 30 cm breite Pfostengrube. Das Gräbchen war von der SSO-Seite nur 3–5 cm tief und bis 125 cm breit. Nach dem Aushub des NO-Verfüllungsteils wurde auf dem Boden eine Gruppe kleiner Steine und Tierknochenbruchstücke abgedeckt. Zwischen den Steinen fand man Scherben (660-596-597/77). Die Gräbchenmitte war auf der NWW-Seite durch den Aushub des Objektes 132 zerstört. Die NW-Ecke war teilweise von einer seichteren, ovalen Vertiefung gestört. Der Boden des Gräbchens, das sich an diesen Stellen rechteckig bog, war vom Boden der Pfostengrube durch eine niedrige Sanddüne getrennt. Das Gräbchen betrug von der Außenseite 556 × 450 cm. Als Fußboden wird eine 440 × 310 cm große, rechteckige, erdsandige Fläche bezeichnet, von dem beschriebenen Gräbchen umsäumt. Ein wenig tiefer im SO-Teil wurden zwei große, unregelmäßige, stark zersprungene Lehmewurfschollen von hellgrauer Farbe abgedeckt. Auf einigen Stücken war eine geglättete Oberfläche wahrnehmbar. Die Ränder der Feuerstätte waren dunkler, in unmittelbarer Nähe befand sich eine größere Konzentration von Holzkohlestücken. Eine kleine, sehr zerstörte Fläche desselben Lehmewurfs wurde inmitten des Fußbodens freigelegt. In der NO-Objektecke war die sanderdige Oberfläche rötlich durchbrannt, und die Umgebung war auf einer Fläche von ca. 26 × 58 cm mit Holzkohle und grauer Asche durchmischte. Die NW-Ecke war teilweise von einer seichten, 265 cm langen und 130 cm breiten Grube zerstört worden, die eine dunklere, erdige Verfüllung mit Steinen und Tierknochen besaß. Den SW-Fußbodenteil störte eine bloß 2 cm tiefe Mulde mit sandiger Verfüllung.

lung. Spuren einer Konstruktion oder von Pfostengruben hat man nicht festgestellt. Eine Ausnahme bildeten zwei dunklere, ausdruckslose Flecke in der SO-Ecke des Gräbchens, die sich nach der Abnahme der Fläche um 10 cm verloren (Abb. 91).

Funde:

660-324/77, am Steinrand, WOL – 308 cm, SNB – 142 cm, Zierrat (Armring ?) aus Kupferdraht, L – 18 cm, Abb. 92: 3

660-379/77, in der Fußbodenherrichtung, SNB – 116 cm, WOL – 93 cm, eiserner Gegenstand, L – 8,5 cm, Abb. 92: 1

660-594/77, in dem den südlichen Objektrand bildenden Gräbchen, Bodenscherben, Abb. 92: 6

660-596/77, zwischen Steinen im Gräbchen (im NO-Teil), Randscherben, Abb. 92: 5

660-597/77, zwischen Steinen im Gräbchen (im NO-Teil), Randscherben, Abb. 92: 4

Osteologisches Material: 62 Stück (B – 20, S – 2, E – 1, A – 1, G? – 1, X – 37)

Fundnummern 170/77, 721/77:

Obj. 133

Nach Abnahme der Ackerkrume hob sich im Liegenden eine dunkelerdige Schicht ab. Im NO-Teil bildete sie einen als Obj. 144 bezeichneten Ausläufer. Auf dem Niveau des Liegenden wurde eine Menge kleiner Steine, Keramikbruchstücke und Tierknochenüberreste abgedeckt. Anhand der Tiefackerungsspuren, durch dunklere, parallele, sich scharf in der sanderdigen Oberfläche abhebende Streifen gekennzeichnet, die bis zum Rand der Verfüllung reichten, wo sie allmählich schwanden, kann man voraussetzen, dass ein Teil der Schicht oberhalb des Liegenden durch Beackerung vernichtet wurde. Daher wurden auch einige kleine Steine und Scherben außerhalb des Umkreises der dunklen Schicht gefunden. Die dunkle, erdige Verfüllung mit kleinen Steinen und Scherben füllte eine sehr seichte, längliche, trogförmige Vertiefung mit unregelmäßigen Rändern im Ausmaß von 480 × 120 cm aus, ihr Boden befand sich nur 12 cm unter dem Niveau des Liegenden.

Funde:

660-30/77, zwischen Steinen im NO-Teil, Schleifstein, L – 7,2 cm, Abb. 93: 1

660-155/77, SNB – 120 cm, WOL – 262 cm, beinerne Ahle, Abb. 93: 3

660-204/77, in der schwarzen Verfüllung (SO-Hälfte), Spinnwirtel, H – 2,3 cm, Abb. 93: 4

660-221/77, in der schwarzen Verfüllung, tönerner Gegenstand, Abb. 93: 2

660-600/77, auf der Verfüllung, Randscherben, Abb. 93: 8

660-601/77, auf der Verfüllung, Randscherben, Abb. 93: 7

660-603/77, auf der Verfüllung, Scherben, Abb. 93: 6

660-605/77, in der schwarzen Verfüllung (SO-Hälfte), Randscherben, Abb. 93: 5

Osteologisches Material: 27 Stück (B – 3, S – 1, 0, C – 1, X – 21)

Obj. 134

Knapp unter der Schicht der Ackerkrume wurde eine erdige Schicht von schwarzer Farbe mit kleinen Steinen und Tierknochensplintern festgestellt. Ihr NW-Rand und teilweise auch die östliche Objektbegrenzung waren ausdruckslos, den Südtteil überdeckte teilweise ein anfänglich undeutlicher, hellerer Rand der Verfüllung von Objekt 127. Auf den Umrissen der schwarzerdigen Schicht knapp am NW-Objektrand entdeckte man Gruppen kleiner Steine, kleiner Lehmewurfbrocken und Scherben. Es handelte sich wahrscheinlich um den zerackerten Objektteil. Auf der Fläche zwischen den Objekten 133 und 134 wurden parallele, dunkle Rillen festgestellt, die sich scharf von der helleren, erdigsandigen Oberfläche abhoben. Nach Beseitigung der schwarzerdigen Schicht stellte man eine verhältnismäßig lange Grube im Ausmaß von 465 × 166 cm fest, mit der längeren Achse in NNW–SSO-Richtung orientiert, 32 cm in eine dunklere, sanderdige Schicht eingetieft, die allmählich in das Sandliegende überging. In der NNWS-Bodenhälfte wurde der Teil der undeutlichen, dunkleren, erdsandigen Verfüllung des Obj. 148 erfasst, die eine verhältnismäßig große Menge kleiner Steine enthielt, von denen einige Durchglühungsspuren trugen.

Funde:

660-27/77, im NO-Teil (schwarze Verfüllung), Schleifstein, L – 6,7 cm, Abb. 94: 8

660-28/77, Westhälfte, Schleifsteinbruchstück, L – 3,2 cm, Abb. 94: 7

660-33/77, auf dem südlichen Verfüllungsteil, Schleifstein, L – 14 cm, Abb. 94: 6

660-79/77, gespaltenes Steinartefakt, Abb. 94: 5

660-80/77, im NO-Teil, gespaltenes Steinartefakt, Abb. 94: 9

660-147/77, in der schwarzen Verfüllung, SNB-105 cm, WOL-170 cm, beinerne Ahle, Abb. 94: 1

660-148/77, im SW-Teil (schwarze Verfüllung), beinerne Ahle, Abb. 94: 2

660-203/77, in der schwarzen Verfüllung, WOL-180 cm, SNB-15 cm, Spinnwirtelteil, H – 2,8 cm, Abb. 94: 4

660-365/77, WOL – 140 cm, SNB – 120 cm, Eisen, Abb. 94: 3

660-612/77, in der schwarzen Verfüllung (Osthälfte), Randscherben, Abb. 94: 13

660-613/77, in der schwarzen Verfüllung (Osthälfte), Randscherben, Abb. 94: 12

660-614/77, in der schwarzen Verfüllung (Osthälfte), Randscherben, Abb. 94: 10

660-620/77, im Westteil der schwarzen Verfüllung, Randscherben, Abb. 94: 14

660-622/77, im Westteil der schwarzen Verfüllung, Randscherben, Abb. 94: 15

660-623/77, im Westteil der schwarzen Verfüllung, Randscherben, Abb. 94: 11

660-625/77, im Westteil der schwarzen Verfüllung, Scherben, Abb. 94: 16

Osteologisches Material: 87 Stück (B – 5, E – 2, G – 2, S – 1, X – 77)

Obj. 135

Vorratsgrube (Abb. 5: 2), deren kreisförmige Mündung sich durch eine dunkle, erdige, stark mit Holzkohle durchmischte Verfüllung ca. 15 cm oberhalb des Niveaus des Liegenden abhob. Ihr maximaler Durchmesser von 140 cm war in einer Tiefe von 80 cm, der kesselförmige Boden 119 cm unter dem Niveau des Liegenden.

Funde:

65/77, 38 cm unter dem Niveau des Liegenden, Hornsteinsplitter
 633/77, oberer Verfüllungsteil, Bauchscherben
 634/77, 0–100 cm unter dem Niveau des Liegenden, Randscherben
 635/77, in der Nordhälfte, Bodenteil
 636/77, in der Nordhälfte, Bauchscherben
 637/77, in der Nordhälfte, Bodenteil
 Osteologisches Material: 8 Stück (B – 2, S – 1, E – 2, X – 3)

Obj. 136

Zwei, durch eine niedrige Scheide voneinander getrennte, seichte Eintiefungen, mit der Längsachse in NW–SO-Richtung orientiert, in Superposition oberhalb der La-Tène-zeitlichen Hütte Obj. 129. Sie waren mit schwarzer Erde mit einer Menge von Holzkohlepartikeln ausgefüllt, wodurch sie sich von der grauen, schmierigen Schicht des La-Tène-zeitlichen Objektes unterschieden. Die kleinere, unregelmäßige Grube war 122 cm lang und 12 cm tief. An sie schloss in NW-Richtung eine 11–12 cm tiefe schüsselförmige, 190 cm lange und 120 cm breite Mulde an. Die Länge des gesamten Objektes betrug 252 cm.

Funde:

660-643/77, Randscherben, Abb. 95: 1
 660-648/77, Bodenscherben, Abb. 95: 6
 Osteologisches Material: 14 Stück (S – 2, B – 1, 0, C – 1, X – 10)

Obj. 137

Umfangreicher dunklerer, erdiger Fleck mit einer Menge kleinerer Steine, Scherben und Tierknochen. Seine Ränder gingen allmählich in die durchmischte, erdsandige Umgebung über, nur auf der NW-Seite überdeckte die Fläche des Obj. 137 teilweise den grauen, schmierigen Rand der Verfüllung des La-Tène-zeitlichen Obj. 131. Bei der Abnahme der erdigen Schicht des Obj. 137 schwand diese an einigen Stellen unmerklich. Sie füllte eine längliche und unregelmäßige, ungefähr 6 cm tiefe Mulde aus, 422 cm lang und ca. 202 cm breit, mit der Längsachse in N-S-Richtung orientiert. In der westlichen Hälfte dieser seichten Mulde wurde eine 160 cm lange, gedehnte Gruppe kleiner, meist durchglühter Steine abgedeckt, wahrscheinlich der Rest einer Heizanlage. Fast alle Artefakte fand man bei der sich fortsetzenden Abnahme der dunkelerdigen Schicht zwischen den Steinen und dem Abfall von Tierknochen. Die oberen Schichten wurden vermutlich durch Tiefackern vernichtet.

Funde:

660-4/77, Auseinandernahme der Steingruppen, WOL – 180 cm, SNB – 95 cm, Teil eines steinernen Beiles, L – 5 cm, Abb. 96: 12
 660-22/77, zwischen Steinen, SNB – 190 cm, WOL – 290 cm, Schleifstein, L – 5,5 cm, Abb. 96: 14
 660-59/77, zwischen Steinen, gespaltenes Steinartefakt, Abb. 96: 4
 660-60/77, zwischen Steinen, gespaltenes Steinartefakt, Abb. 96: 6
 660-61/77, zwischen Steinen, gespaltenes Steinartefakt, Abb. 96: 7
 660-62/77, zwischen Steinen, gespaltenes Steinartefakt, Abb. 96: 3
 660-63/77, Auseinandernahme der Steingruppen, SNB – 165 cm, WOL – 60 cm, gespaltenes Steinartefakt, Abb. 96: 2
 660-345/77, Abnahme des Dunkelerdigen (ungefähr oberhalb des Steinniveaus), WOL – 190 cm, SNB – 205 cm, eiserner Eimerbeschlag, H – 9 cm, Abb. 96: 8
 660-374/77, T. 20–45 cm, Bauchscherben, Abb. 96: 9
 660-375/77, unter Steinen, WOL – 190 cm, SNB – 15 cm, eisernes Stäbchen, L – 3,3 cm, Abb. 96: 5
 660-656/77, zwischen Steinen, Randscherben, Abb. 96: 16
 660-657/77, zwischen Steinen, Bodenscherben
 660-659/77, zwischen Steinen, Randscherben, Abb. 96: 18
 660-661/77, zwischen Steinen, Randscherben, Abb. 96: 17
 660-662/77, zwischen Steinen, Randscherben, Abb. 96: 15
 660-667/77, Auseinandernahme der Steingruppe, Bodenscherben, Abb. 96: 20
 660-673/77, in der Schicht unter den Steinen, Bodenscherben, Abb. 96: 19
 660-675/77, T. 20–40 cm, Randscherben, Abb. 96: 13
 Osteologisches Material: 94 Stück (B – 16, S – 10, 0, C – 5, E – 3, X – 60)

Obj. 138

Knapp unter der Ackerkrume wurde auf einer ungefähr 200 × 200 cm großen Fläche eine Anhäufung kleinerer Steine und Klümpchen, ferner verhältnismäßig spröder Eisenschlacke und großer Scherben abgedeckt. Sie lag auf einer dunkelerdigen Schicht, die sich von der umliegenden Quadratfläche nicht unterschied. Im O–W-Profil stellte man ungefähr an den Rändern der Anhäufung zwei kleine Gruben mit einem Durchmesser von 18–25 cm und einer Tiefe von 20 cm fest, deren dunkelerdige Verfüllungen nach und nach in die durchmischte, erdsandige Schicht übergingen, in die sie eingetieft waren. Auf der östlichen Objektseite deckte man den unteren Teil eines Gefäßes ab. Außer Keramik und Schlackenbruchstücken befanden sich im Objekt zahlreiche Kleinfunde, von denen wahrscheinlich eine 2 cm lange Bronzespirale (660-325/77), die man bei der Abnahme der dunkelerdigen Schicht unmittelbar unter dem Objektniveau gefunden hat, am interessantesten ist, sowie das Fragment eines

verzierten, beinernen Plättchens, das man zwischen den Steinen entdeckte (660-167/77). Vom petrographischen Material waren überwiegend weiße oder rosige Sandsteine und Konglomerate vertreten. Nördlich von Obj. 138 erschien bei der Flächenabnahme ein schwarzer Fleck mit einer Gruppe von Tierknochen auf der Oberfläche. Sein Rand verschwand allmählich in der helleren Umgebung. Bei der weiteren Flächenabnahme stellte man eine dünne, stellenweise undeutliche Schicht fest, die auf einer dunkelerdigen Schicht lag, und es war nicht möglich, sie von dieser Schicht zu trennen. Im Sandliegenden zeichneten sich im mittleren Quadrante Pflanzgruben mit einer dunkelerdigen Verfüllung ab. Ob sie zu Objekt 138 gehört hatten, ließ sich nicht verlässlich feststellen.

Funde:

660-6/77, bearbeiteter Stein, H – 11 cm, Abb. 97: 17
 660-31/77, Schleifstein, L – 7,5 cm, Abb. 97: 10
 660-92/77, gespaltenes Steinartefakt, Abb. 97: 4
 660-93/77, gespaltenes Steinartefakt, Abb. 97: 6
 660-96/77, gespaltenes Steinartefakt, Abb. 97: 5
 660-167/77, zwischen Steinen, Bruchstück eines beinernen Plättchens, Abb. 97: 7
 660-207/77, am Ostrand, Spinnwirtel, H – 3,6 cm, Abb. 97: 3
 660-208/77, Spinnwirtel, H – 3,1 cm, Abb. 97: 2
 660-210/77, südlich von Obj. 138, Steinhorizont, WOL – 190 cm, SNB – 60 cm, Spinnwirtel, H – 3,5 cm, Abb. 102: 1
 660-325/77, dunklere, erdige Schicht, WOL – 260 cm, SNB – 52 cm, Spirale aus Kupferdraht, L – 1,7 cm, Abb. 97: 1
 660-679/77, Boden, Abb. 98: 6
 660-680/77, Randscherben, Abb. 98: 1
 660-681/77, Bodenscherben, Abb. 98: 5
 660-685/77, Scherben, Abb. 97: 12
 660-686/77, Bodenscherben, Abb. 97: 20
 660-687/77, Randscherben, Abb. 97: 8
 660-688/77, Randscherben, Abb. 98: 2
 660-692/77, Scherben, Abb. 97: 13
 660-694/77, Bodenscherben, Abb. 97: 16
 660-695/77, Randscherben, Abb. 98: 3
 660-696/77, im Profil, Scherben, Abb. 97: 9
 660-697/77, im Profil, Randscherben, Abb. 97: 14
 660-698/77, im Profil, Bodenscherben, Abb. 98: 7
 660-699/77, im Profil, Scherben, Abb. 97: 19
 660-704/77, Bodenscherben, Abb. 97: 18
 660-700/77, im Profil, Randscherben, Abb. 97: 15
 660-705/77, am SO-Objektrand, Gefäßboden, Abb. 98: 4

Obj. 139

Grube, deren Verfüllung mit einer Menge kleiner Steine und Tierknochen bei Abnahme der Ackerkrume festgestellt wurde. Noch oberhalb des Niveaus des Sandliegenden entdeckte man eine zusammenhängende Schicht mit Steinen, Knochen und Keramik, die trogartig in die dunkle bis schwarze, erdige Objektverfüllung eingesunken war. Es handelte sich um eine 214 cm lange und 80 cm breite, 54 cm in das Liegende eingetieft Grube, mit steilen, stellenweise bis senkrechten Wänden und geradem

Boden. Die längere Grubenachse verlief NW–SO. Auf dem Boden entdeckte man zwei Gruppen mit Tierknochen und einige größere Steine. Bei den Wänden und auf dem Boden enthielt die Verfüllung Sand, der abgeschwemmt oder von den Objektwänden gefallen war. Die meisten Keramikbruchstücke fand man oberhalb der eingesunkenen Schicht mit Steinen und Tierknochen, also ungefähr bis zu einer Tiefe von 25 cm unter dem Niveau des Liegenden.

Funde:

660-73/77, gespaltenes Steinartefakt, Abb. 99: 3
 660-74/77, gespaltenes Steinartefakt, Abb. 99: 5
 660-341/77, eisernes Messer, L – 10 cm, Abb. 99: 8
 660-342/77, eisernes Messer, L – 10 cm, Abb. 99: 8
 660-343/77, zwischen Tierknochenabfall (NW-Teil), Spitze eines eisernen Messers, L – 5,7 cm, Abb. 99: 6
 660-344/77, zwischen Tierknochenabfall (NW-Teil), eisernes Messer, L – 11 cm, Abb. 99: 7
 660-349/77, eiserne Pfeilspitze, L – 8,3 cm, Abb. 99: 2
 660-380/77, Teil eines eisernen Reifens, B – 2,4 cm, Abb. 99: 1
 660-383/77, zwischen Tierknochenabfall (NW-Teil), eiserner Drehmeißel ?, L – 11,8 cm, Abb. 99: 4
 660-708/77, Reinigung der Osthälfte, Scherben, Abb. 99: 11
 660-709/77, im dunklen Teil, Randscherben, Abb. 99: 10
 660-711/77, im dunklen Teil, Randscherben, Abb. 99: 11
 Osteologisches Material: 191 Stück (B – 61, E – 23, 0, C – 2, A – 1, L – 1, X – 103)

Obj. 140

Rundliche, seichte Grube, in ihr ein Schädel und Knochen der unteren Extremitäten, sorgfältig zusammengelagt, zuerst auf dem Boden die langen Knochen, auf diesen dann der Schädel.

Osteologisches Material: E – 23, Fundnummer 400/77

Obj. 141

Die schwarze, erdige Verfüllung der ovalen, schüsselförmig ausgehobenen Grube im Ausmaß von 305 × 120 cm wurde knapp unter der Ackerkrume festgestellt. Das Objekt war 18 cm in eine dunklere, erdsandige Schicht eingetieft, die auf der Südseite Tiefackernsspuren aufwies. In der NOO-Hälfte erhob sich der Boden zu einer niedrigen Stufe und der Objektrand schwand allmählich. Südlich von Obj. 41 wurden zwischen den parallelen Tiefackerungsrillen drei kleinere Gruppen mit kleinen Steinen, Tierknochen und Scherben abgedeckt. Es handelte sich vermutlich um Reste eines zerstörten, oberirdischen Objektes.

Funde:

660-716/77, in der Nordhälfte, Bodenscherben, Abb. 86: 11
 660-717/77, in der Nordhälfte, Randscherben, Abb. 86: 13
 Osteologisches Material: 7 Stück (X – 7)

Obj. 142

Nach Abnahme der dunkleren, erdsandigen Schicht erfasste man einen länglichen, 198 cm langen Grundriss einer Grube, deren Verfüllung dunkelgraue bis schwarze Erde mit kleinen Steinen auf der Oberfläche bildete (Abb. 104: 7). Die Mulde war nur 10–20 cm tief mit schrägen Wänden und geradem Boden, in dessen Südhälfte sich eine kugelförmige Vorratsgrube befand, deren Hals einen Durchmesser von 81 cm aufwies. Der maximale Durchmesser betrug 108 cm, die Bodentiefe vom Niveau des Liegenden 98 cm. Sie war mit derselben Verfüllung ausgefüllt wie die Grube, in die man sie eingetieft hatte, nur rings um die Wände und oberhalb des Bodens war die Verfüllung stark mit Sand durchmischt, der von den Wänden abgebrochen war.

Funde:

660-720/77, Scherben, Abb. 86: 18
 660-722/77, 60–105 cm unter dem Niveau des Liegenden, oberhalb des Bodens, Randscherben, Abb. 86: 16
 660-723/77, 60–105 cm unter dem Niveau des Liegenden oberhalb des Bodens, Randscherben, Abb. 86: 15
 660-724/77, 60–105 cm unter dem Niveau des Liegenden, oberhalb des Bodens, Scherben, Abb. 86: 17
 660-725/77, 60–105 cm, unter dem Niveau des Liegenden oberhalb des Bodens, Randscherben, Abb. 86: 14
 Osteologisches Material: 16 Stück (B – 2, S – 2, X – 12)

Obj. 144

Im südwestlichen Zipfel der untersuchten Fläche wurde südlich von Objekt 132a die sehr dunkle Verfüllung einer annähernd oval geformten Grube mit steilen Wänden und ebenem, leicht nach Osten hin abfallendem Boden dokumentiert. Das 185 cm lange und 108 cm breite Objekt war 38 cm in die dunklere Lehm-Sand-Schicht und in die unter ihr liegende reine Sandschicht des Liegenden eingetieft. In der Verfüllung fanden sich neben Keramik und Tierknochen auch mehrere kleine Steine. Objekt 144 war im Nordwesten mit dem Rand von Objekt 133 durch eine dreizehn Zentimeter tiefe Rinne mit hellerer Sand-Lehm-Verfüllung verbunden.

Funde:

660-732/77, schwarze Verfüllung im W-Teil, Randscherben, Abb. 100: 1
 660-734/77, schwarze Verfüllung im W-Teil, Scherben, Abb. 100: 3
 660-736/77, schwarze Verfüllung im O-Teil, Randscherben, Abb. 100: 2
 660-740/77, schwarze Verfüllung im O-Teil, Scherben
 Osteologisches Material: 13 Stück (B – 3, X – 10)

Obj. 145

In der Mitte des Westrandes der untersuchten Fläche zeichnete sich in einer Lehm-Sand-Schicht die schwarze, lehmartige Verfüllung einer länglichen Grube mit den Abmessungen 305 × 146 cm ab. Das Objekt hat abgerundete Ecken und leicht schräge Wände mit längerer Achse in Richtung NW-SO. Knapp über dem Grubenboden, der sich auf dem Niveau des rein sandigen Liegenden befand, lag in einer Tiefe von 18 cm eine große Gruppe von Tier-

knochen mit mehreren kleinen, abgebrannten Sandsteinsteinen. Im südöstlichen Teil der Grube lag bei den Tierkosten ein vom Druck zerdrücktes Tongefäß (660-752/77).

Funde:

660-206/77, dunkle Verfüllung im NO-Teil, Spinnwirtelbruchstück H. 3,2 cm, Abb. 86: 12
 660-336/77, dunkle Verfüllung im NW-Teil, Messer L. 12,7 cm, Abb. 101: 4
 660-346/77, dunkle Verfüllung im O-Teil, Eisenring L. 4,5 cm, Abb. 101: 3
 660-361/77, Verfüllung im W-Teil, Eisen L. 2,9 cm, Abb. 101: 2
 660-381/77, Verfüllung im O-Teil, Eisen L. 23,5 cm, Abb. 101: 1
 660-741/77, Verfüllung im SO-Teil, Bodenscherben, Abb. 101: 8
 660-742/77, Verfüllung im SW-Teil, Scherben, Abb. 101: 7
 660-749/77, Bodenscherben, Abb. 101: 5
 660-750/77, Randscherben, Abb. 101: 9
 660-752/77, Scherbengruppe im S-Teil, Scherben, Abb. 101: 6
 Osteologisches Material: 106 Stück (Esel 33, B – 17, E – 19, O-C – 5, G – 4, X – 28)

Obj. 151

Ungefähr 50 cm südlich von Objekt 138 wurde die schwarze Lehmverfüllung einer unregelmäßigen Grube mit unscharfer Eingrenzung erfaßt. Auf dem vermengten sandigen Liegenden zeichnete sich ein ellipsenförmiger Umriß mit längerer NW-SO-Achse und einer Länge von 220 cm ab. Der ebene Grubenboden ist 12 cm in das sandige Liegende eingetieft. Der mittlere Teil des Objekts bildet eine 30 cm tiefe Vertiefung mit einem Durchmesser von 82 cm, hat steile Wände und bildet in der nordwestlichen Hälfte einen Überhang. Die schwarze Verfüllung geht in Richtung der Ränder in eine hellere Lehm-Sand-Schicht über.

660-210/77, Horizont der Steingruppe, WOL. 190 cm, SNB. 60 cm, Spinnwirtel \varnothing 3,7 cm
 660-211/77, dunkle Verfüllung, Spinnwirtelteil, H. 2,7 cm, Abb. 102: 2
 660-366/77, oberen Teil der Verfüllung, Eisendraht L. 3,0 cm, Abb. 100: 3
 660-771/77, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 102: 5
 660-772/77, dunkle Verfüllung, Scherben, Abb. 102: 7
 660-775/77, dunkle Verfüllung, Bodenscherben, Abb. 102: 6
 660-776/77, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 102: 4
 660-777/77, dunkle Verfüllung, Bodencherben, Abb. 102: 8
 660-778/77, dunkle Verfüllung, Scherben

Obj. 154

Der flache, unregelmäßig vertiefte, freigelegte Teil ist 200 cm lang, 160 cm breit und nur 5 cm in das sandige

Liegende eingetieft. Am Boden lagen einige kleine Sandsteinsteine mit Spuren von langfristiger Feuereinwirkung und Tierknochen. In der Grubenverfüllung befanden sich Keramikscherben.

Funde:

660-787/77, Verfüllung von Obj., Gefäßteil, Abb. 100: 4
660-788/77, Verfüllung von Obj., Bodenscherben

Obj. 155

In der Mitte des westlichen Randes der untersuchten Fläche gab es eine ovale, schüsselförmige Vertiefung mit einer Länge von 170 cm und einer Breite von 112 cm mit einem Boden von nur 16 cm unterhalb des Niveaus des Liegenden. Sie wurde in die oberen Schichten der braun-

grauen sandigen Aufschüttung eines Skelettgrabes eingetieft, unterschied sich aber durch die dunkle Farbe der Verfüllung.

Funde:

660-128/77, ungefähr 15 cm über dem Liegenden, dunkle Verfüllung, Rand d. Lehmwanne
660-129/77, ungefähr 15 cm über dem Liegenden, dunkle Verfüllung, Rand d. Lehmwanne
660-130/77, ungefähr 15 cm über dem Liegenden, dunkle Verfüllung, Rand d. Lehmwanne
660-131/77, ungefähr 15 cm über dem Liegenden, dunkle Verfüllung, Rand d. Lehmwanne
660-789/77, ungefähr 10 cm über dem Liegenden, dunkle Verfüllung, Randscherben, Abb. 100: 5

Illustrationsverzeichnis

A. ZEICHNUNGEN

Abb. 1. Mutěnice-Zbrod, der Pfeil bezeichnet die Siedlung aus dem 7.-10. Jahrhundert.

Abb. 2. Bedeutende Fundstellen aus dem 6.-7. Jahrhundert in der Umgebung von Hodonín.

Abb. 3. Mutěnice – Zbrod. Flächenausmaß der archäologischen Grabung in 1975-1977.

Abb. 4. Mutěnice - Zbrod, Objekte 5, 14, 16.

Abb. 5. Mutěnice - Zbrod, Objekt 1 – 1, Objekt 2a – 2, Objekt 135 – 3, Objekt 20 – 4, Objekt 36 – 5, Objekt 123 – 6

Abb. 6. Mutěnice - Zbrod, Objekt 1 – 1 bis 5 , Objekt 2a – 6:, Objekt 3 – 7 bis 9 , Objekt 4a – 10 bis 15, Objekt 9 – 16 bis 18 , Objekt 10 – 19, 20

Abb. 7. Mutěnice - Zbrod, Objekt 2

Abb. 8. Mutěnice - Zbrod, Objekt 2 – 1 bis 10

Abb. 9. Mutěnice - Zbrod, Objekt 5, 114 (rechts)

Abb. 10. Mutěnice - Zbrod, Objekt 5 – 1 bis 14

Abb. 11. Mutěnice - Zbrod, Objekt 7

Abb. 12. Mutěnice- Zbrod, Objekt 7 – 1 bis 9

Abb. 13. Mutěnice - Zbrod, Objekt 7 – 1 bis 23

Abb. 14. Mutěnice - Zbrod, Objekt 7 – 1 bis 16

Abb. 15. Mutěnice - Zbrod, Objekt 12 – 1, 2, Objekt 14 – 3, 4 , 5 , Objekt 15 – 6 bis 8, Objekt 15a – 9 bis 12

Abb. 16. Mutěnice - Zbrod, Objekt 15

Abb. 17. Mutěnice - Zbrod, Objekt 15 – 1 bis 20

Abb. 18. Mutěnice - Zbrod, Objekt 17 – 1 bis 10

Abb. 19. Mutěnice - Zbrod, Objekt 17 – 1 bis 9

- Abb. 20. Mutěnice - Zbrod, Objekt **148**, **149** – 1, Objekt **18** – 2, Objekt **73** – 3
- Abb. 21. Mutěnice - Zbrod, Objekt **18** – 1 , 2, Objekt **19** – 3, 4 , Objekt **20** – 5 bis 8, Objekt **22** – 9 , 10 , Objekt **23** – 11, 12
- Abb. 22. Mutěnice - Zbrod, Objekt **21** – 1 bis 6, 7: Grundriss des Objekts 21, 8: Profil des Objekts 21
- Abb. 23. Mutěnice - Zbrod, Objekt **26** – 1 bis 8, Objekt 33 – 9 bis 11
- Abb. 24. Mutěnice - Zbrod, Objekt **35** – 1, 2, Objekt **36** – 3 bis 6, Objekt **39** – 7 bis 18
- Abb. 25. Mutěnice - Zbrod, Objekt **37** - 1, Objekt **75** - 2
- Abb. 26. Mutěnice - Zbrod, Objekt **37** – 1 bis 8
- Abb. 27. Mutěnice - Zbrod, Objekt **38**
- Abb. 28. Mutěnice - Zbrod, Objekt **38** – 1 bis 10
- Abb. 29. Mutěnice - Zbrod, Objekt **38** – 1 bis 7
- Abb. 30. Mutěnice - Zbrod, Objekt **39** – 1 , 2
- Abb. 31. Mutěnice - Zbrod, Objekt **40** – 1 bis 2, Objekt **41** – 3 bis 8, Objekt **42**- 9, Objekt **44a** – 10 : 6, Objekt **46** – 11 bis, 13, Objekt **49** – 14, 15 , Objekt **51** – 16 , Objekt **53** – 21, 22
- Abb. 32. Mutěnice - Zbrod, Objekt **43** – 1 bis 10
- Abb. 33. Mutěnice - Zbrod, Objekt **44** – 1 bis 11
- Abb. 34. Mutěnice - Zbrod, Objekt **44** – 1 bis 17
- Abb. 35. Mutěnice - Zbrod, Objekt **45**, Objekt **46**
- Abb. 36. Mutěnice - Zbrod, Objekt **45** – 1 bis 14
- Abb. 37. Mutěnice - Zbrod, Objekt **47** – 1 bis 5
- Abb. 38. Mutěnice - Zbrod, Objekt **55** – 1 bis 11 , Objekt **59** – 12 , 13
- Abb. 39. Mutěnice - Zbrod, Objekt **61b** – 1 bis 8
- Abb. 40. Mutěnice - Zbrod, Objekt **62** – 1 bis 11
- Abb. 41. Mutěnice - Zbrod, Objekt **63** – 1 bis 19
- Abb. 42. Mutěnice - Zbrod, Objekt **64** – 1 bis 18
- Abb. 43. Mutěnice - Zbrod, Objekt **65** – 1 bis 5
- Abb. 44. Mutěnice - Zbrod, Objekt **66** – 1 bis 8
- Abb. 45. Mutěnice - Zbrod, Objekt **67** – 1 bis 6
- Abb. 46. Mutěnice - Zbrod, Objekt **69** – 1 bis 7, Objekt **85** – 8, Objekt **90** – 9 , 10 , Objekt **93** – 11, 12
- Abb. 47. Mutěnice - Zbrod, Objekt **72**
- Abb. 48. Mutěnice - Zbrod, Objekt **72** – 1 bis 3

- Abb. 49. Mutěnice - Zbrod, Objekt **72** – 1 bis 6
- Abb. 50. Mutěnice - Zbrod, Objekt **72** – 1 bis 8
- Abb. 51. Mutěnice - Zbrod, Objekt **72** – 1 bis 21
- Abb. 52. Mutěnice - Zbrod, Objekt **73** – 1 bis 10
- Abb. 53. Mutěnice - Zbrod, Objekt **74** – 1 bis 8
- Abb. 54. Mutěnice - Zbrod, Objekt **13**
- Abb. 55. Mutěnice - Zbrod, Objekt **80**
- Abb. 56. Mutěnice - Zbrod, Objekt **80** – 1 bis 11
- Abb. 57. Mutěnice - Zbrod, Objekt **80** – 1 bis 13
- Abb. 58. Mutěnice - Zbrod, Objekt **82**
- Abb. 59. Mutěnice - Zbrod, Objekt **82** – 1 bis 18
- Abb. 60. Mutěnice - Zbrod, Objekt **83** – 1 bis 14
- Abb. 61. Mutěnice - Zbrod, Objekt **84, 84a**
- Abb. 62. Mutěnice - Zbrod, Objekt **84** – 1 bis 12
- Abb. 63. Mutěnice - Zbrod, Objekt **84** – 1 bis 13
- Abb. 64. Mutěnice - Zbrod, Objekt **86** – 1 bis 7
- Abb. 65. Mutěnice - Zbrod, Objekt **86a** – 1 bis 3
- Abb. 66. Mutěnice – Zbrod , Objekt **87** – 1 bis 3
- Abb. 67. Mutěnice - Zbrod, Objekt **88** – 1 bis 12
- Abb. 68. Mutěnice - Zbrod, Objekt **89** – 1 bis 16
- Abb. 69. Mutěnice - Zbrod, Objekt **91, Objekt 91a**
- Abb. 70. Mutěnice - Zbrod, Objekt **91** – 1 bis 17
- Abb. 71. Mutěnice - Zbrod, Objekt **91** – 1 bis 9
- Abb. 72. Mutěnice - Zbrod, Objekt **92**
- Abb. 73. Mutěnice - Zbrod, Objekt **92** – 1 bis 15
- Abb. 74. Mutěnice - Zbrod, Objekt **94** – 1 bis 9 , Objekt 93 - 10, 11
- Abb. 75. Mutěnice - Zbrod, Objekt **95** – 1, Objekt **95a** – 2 bis 6 , Objekt **95b** – 4 , Objekt **97** – 7 , 8, Objekt **98** – 9 bis 11 , Objekt **103** – 12 bis 14 , Objekt **104** – 15 , 16 , Objekt **117** – 17 bis 21, Objekt **108** – 22 , Objekt **125** – 23
- Abb. 76. Mutěnice - Zbrod, Objekt **96**
- Abb. 77. Mutěnice - Zbrod, Objekt **96** – 1 bis 16

- Abb. 78. Mutěnice - Zbrod, Objekt **96** – 1 bis 13
- Abb. 79. Mutěnice - Zbrod, Objekt **99** – 1 bis 8
- Abb. 80. Mutěnice - Zbrod, Objekt **105** – 1 bis 19
- Abb. 81. Mutěnice - Zbrod, Objekt **105** – 1 bis 10
- Abb. 82. Mutěnice - Zbrod, Objekt **108** – 1 bis 5
- Abb. 83. Mutěnice - Zbrod, Objekt **113** – 1 bis 7
- Abb. 84. Mutěnice - Zbrod, Objekt **114** – 1 bis 18
- Abb. 85. Mutěnice - Zbrod, Objekt **116** – 1 bis 11
- Abb. 86. Mutěnice - Zbrod, Objekt **118** – 1 , Objekt **120** – 2, 3 , Objekt **123** – 4 , Objekt **127** – 5 , 6, Objekt **128** – 7 bis 10, Objekt **141** – 11 bis 13 , Objekt **142** – 14 bis 18, Objekt **143** – 19 , 20
- Abb. 87. Mutěnice - Zbrod, Objekt **125** – 1 bis 9
- Abb. 88. Mutěnice - Zbrod, Objekt **126** – 1 bis 8
- Abb. 89. Mutěnice - Zbrod, Objekt **132**
- Abb. 90. Mutěnice - Zbrod, Objekt **132** – 1 bis 22
- Abb. 91. Mutěnice - Zbrod, Objekt **132a**
- Abb. 92. Mutěnice - Zbrod, Objekt **132**, **132a** – 1 bis 7
- Abb. 93. Mutěnice - Zbrod, Objekt **133** – 1 bis 8
- Abb. 94. Mutěnice - Zbrod, Objekt **134** – 1 bis 16
- Abb. 95. Mutěnice, Objekt **136** – 1 bis 6
- Abb. 96. Mutěnice - Zbrod, Objekt **137** – 1 bis 20
- Abb. 97. Mutěnice - Zbrod, Objekt **138** – 1 bis 20
- Abb. 98. Mutěnice - Zbrod, Objekt **138** – 1 bis 7
- Abb. 99. Mutěnice - Zbrod, Objekt **139** – 1 bis 11
- Abb. 100. Mutěnice - Zbrod, Objekt **144** – 1 bis 3, Objekt **154** – 4 , Objekt **155** – 5
- Abb. 101. Mutěnice - Zbrod, Objekt **145** – 1 bis 9
- Abb. 102. Mutěnice - Zbrod, Objekt **151** – 1 bis 8
- Abb. 103. Mutěnice - Zbrod, Pflugschar und Axt aus dem Depot
- Abb. 104. Mutěnice - Zbrod, Objekt **152** – 1, **104** – 3, **26** – 4, **108** – 5, **107** – 6, **142** – 7
- Abb. 105. Kiszombor, Funde aus Grab 95 (Csallány 1961, 178)
- Abb. 106. Lužice, Oberflächenlesen. Objekt **11** – 1 bis 3, Objekt **3** - 4 bis 7, Objekt **24** – 8

Abb. 107. Lužice, Oberflächenlesen. Objekt **10** – 1 bis 3, Objekt **71** – 4 ;, Objekt **83** – 5 , Objekt **63** – 6 , Objekt **68** – 7

Abb. 108. Lužice, Oberflächenlesen. Objekt **53** – 1 , Objekt **84** – 2 , Objekt **24** – 3 , Objekt **7** – 4 , Objekt **20** – 5 , Objekt **15** – 6 , 7, 8

Abb. 109. Lužice, Oberflächenlesen. Objekt **77** – 1 bis 4, Objekt **23** – 5 , 6, Grab **1** – 7 , Objekt **39** – 8

Abb. 110. Lužice, Oberflächenlesen. Objekt **81** – 1, Objekt **82** – 2

Abb. 111. Lužice, Oberflächenlesen. Objekt **81** – 1 bis 4

Abb. 112. Prušánky, Flur Podsedky. Siedlungsobjekte, die im J. 1984 in unmittelbarer Nähe entdeckter Gräberfelder erforscht wurden.

Abb. 113. Kraków, Nowa Huta-Mogila. Funde nach E. Dąbrowska (1984, 356, Abb. 3)

Abb. 114. Mutěnice – Zbrod, Bronzeschnalle.

Abb. 115 . Nagyharsány, Funde aus Grab 60 (Papp 1964, 131-132)

Abb. 116. „Teller“ aus Mutěnice-Zbrod. 1 – Objekt **43**, 2 – Objekt **84**, 3 – Objekt **96**, 4 – Objekt **43**, 5 – Objekt **125**, 6 – Objekt **66**, 7 – Objekt **123**, 8 – Objekt **7**, **9** – Objekt **83**, 10 – Objekt **116**

Abb. 117. „Teller“ aus Mutěnice – Zbrod. 1 – Objekt **96**, 2 – Objekt **36**, 3 – Objekt **116**, 4 – Objekt **75**, 5 – Objekt **116**, 6 – Objekt **80**, 7 – Objekt **21**, 8 – Objekt **21**, 9 – Objekt **36**

Abb. 118. Pécs- Köztemető, Grab 18 (Kiss 1977, Taf. 35)

Abb. 119. Lučistoje, Funde aus Katakombe 54 (Ajbabin 1988).

Abb. 120. Vorkommen von Blechanhängern in Mittel- und Osteuropa.

Abb. 121. Gegenstände aus dem Kämpfergrab in Korint (Davidson 1937)

Abb. 122. Schnalle aus Mutěnice-Zbrod und ihre mitteleuropäischen Analogien.

Abb. 123. Chotomel, Weißrussland. Frühslawische Funde aus dem Burgwall und den Siedlungen in der Umgebung (Kucharenko 1961)

Abb. 124. Přítluky, Plan des Gräberfelds mit bezeichneten Proportionen gefundener Gefäße.

Abb. 125. Mutěnice – Zbrod. Hauptteil der Siedlung mit annähernder chronologischer Eingliederung der Objekte A (7. Jh.), B (8. Jh.), C (9. Jh.).

Abb. 125 A. Objekte der Gruppe A („Prager Typ“)

Abb. 125 B. Objekte der Gruppe B („vorgroßmährische Keramik“)

B. FOTO

1 Mutěnice – Zbrod. Oben: Gesamtansicht der Fundstelle. Unten: Grabungsflächen.

2 Mutěnice – Zbrod. Oben: Kulturschicht Unten: Eingetiefte Objekte.

3 Mutěnice – Zbrod. Oben: Wohngrube 114 Unten: Zweite Phase, Objekt 114.

4 Mutěnice – Zbrod. Oben: Objekt 116 Unten: Objekt 118, 120, 121.

- 5 Mutěnice – Zbrod. Oben: Objekt 132 Unten: Objekt 132 A.
- 6 Mutěnice – Zbrod. Oben: Objekt 132 Unten: Objekt 132 A.
- 7 Mutěnice – Zbrod. Oben: Objekt 132 Unten: Objekt 132 A.
- 8 Mutěnice – Zbrod. Oben: Objekt 133, 144 Unten: Objekt 134.
- 9 Mutěnice – Zbrod. Oben: Objekt 135 Unten: Objekt 137.
- 10 Mutěnice – Zbrod. Oben: Objekt 137 Unten: Objekt 138.
- 11 Mutěnice – Zbrod. Oben: Objekt 138 Unten: Objekt 139.
- 12 Mutěnice – Zbrod. Oben: Pferdeopfer im Objekt 140 Unten: Objekt 140.
- 13 Mutěnice – Zbrod. Oben: Ansicht der Fundstelle Unten: Herdstelle im Objekt 72.
- 14 Mutěnice-Zbrod, Scherbe 660-391/75
- 15 Mutěnice-Zbrod, Scherben 660-736/75, -1421/75, -1030/75, -596/75
- 16 Mutěnice-Zbrod, Scherbe 660-1667/75
- 17 Mutěnice-Zbrod, Kämmе 660-81/75, -80/75
- 18 Lužice, Kämmе 590-50/81, 590-48/86
- 19 Mutěnice – Zbrod, Kamm-Halbprodukte aus Objekt 92
- 20 Mutěnice – Zbrod, Kupfergegenstände aus der Siedlungsschicht
- 21 Mutěnice – Zbrod, gegossene Bronzeschnalle
- 22 Mutěnice – Zbrod, Bleikreuzchen

PŘÍLOHA***Přehled sídlištních objektů a jejich rámcové chronologické zařazení.***

1, A zásobnice	49, C, jáma
2, A, zemnice	50, A-C, jáma
3, A, jáma	51, A, jáma
4, A, zemnice	52, A?, jáma
4a, A, jáma	52a, O, jáma
5, A, zemnice	53, C, jáma
6, O, jáma	54, P?, jáma
7, A, zemnice	55, A, jáma
7a, O, jáma	56, A, jáma
8, P, mělká jamka	57, P, jáma
9, A?, jamka	58, A, zásobnice
10, C, jáma	59, A, jáma
11, C, jáma	60, A, jáma
12, C, zásobnice	61, C, soustava zahloubenin
13, P, zemnice	62, B, nadpodložní
14, A, jáma	63, A, nadpodl. obj.
15, C, zemnice	64, A., nadpodložní.
15a, A, nadpodložní	65, C?, nadpodložní
16, O, jáma	66, B, jáma
17, A, nadpodložní	67, B, jáma
18, O, hrob	68, C, jáma
19, A, jáma	69, B, jáma
20, A, zásobnice	70, O, jáma
21, A, jamka	71, P, jáma
22, P, jáma	72, C, zemnice
23, A, jáma	73, B, zásobnice
24, O, jáma	74, B, jáma
25, P, jáma	74a, A-B, jáma
26, A-C, zásobnice	75, A, nadpodložní
27, O, jáma	76, P, zásobnice
28, O, jáma	77, O, jáma
29, O, jáma	78, O, zásobnice
30, O, jáma	79, P, zemnice?
31, O, jáma	80, A, zemnice ?
31, O, jáma	81, P, zemnice
32, A, zásobnice	82, C, zemnice
33, A, zásobnice	83, A?, nadpodložní
34, A, jáma	84, A, zemnice
35, O, zdobená keramika	85, A, jáma
36, A, zásobnice	86, B, nadpodložní
37, A, jáma	87, B, jáma
38, A, zemnice	88, B, jáma
39, C, jamka	89, B, jáma
40, C, jamka	90, B, jáma
41, C, jamka	91, C, zemnice
42, C, jamka	92, A, zemnice
43, A, povrchový obj.	93, O, jáma
44, C, jáma	94, B, nadpodložní
44a, A, jáma	95, A, nadpodložní
45, B, zemnice	96, A, zemnice
45a, P, jáma	97, A, jáma
46, A, zemnice	98, A, jáma
47, A, zemnice	99, A, jáma
48, P, zemnice	100, P, zemnice

- 101, P, příkop
 102, P, jáma
 103, A, jáma
 104, C, zásobnice
 105, B, jáma
 106, O, jamka
 107, P, C?, zásobnice
 108, A, zásobnice
 109, B, jáma
 110, B, jáma
 111, A, jáma
 112, A, jáma
 113, A, jáma
 114, C, zemnice
 115, O, jáma
 116, A, nadpodložní
 117, A, nadpodložní
 118, C, jáma
 119, O, jáma
 120, A, jáma
 121, P, zemnice
 122, P, zemnice
 123, A, jáma
 124, P, zemnice
 125, A, nadpodložní .
 126, C, nadpodložní
 127, B, jáma
 128, C, jáma
 129, P, zemnice
 130, O, jáma
 131, P, zemnice
 132, B, nadpodložní žlábký
 132a, B, nadpodložní žlábký
 133, B, jáma
 134, B, jáma
 135, B, zásobnice
 136, C, vrstva v o. 129
 137, A, nadpodložní
 138, B, nadpodložní
 139, B, jáma
 140, O, jamka
 141, A, jamka
 142, A, zásobnice
 143, P, jáma
 144, B, jáma
 145, B, jáma
 146, ?, jáma
 147, P, jáma
 148, P, zásobnice
 149, P, zásobnice
 150, P, jáma
 151, A, jáma
 154, B, prohlubeň
 155, ? prohlubeň

VYSVĚTLENÍ:

První číslo je identifikací objektu, následuje přibližné chronologické zařazení (P=pravěk, A=7. stol., B=8. stol., C=9. stol. O=neurčeno) a nakonec charakteristika nálezu.

Zdeněk Klanica

NECHVALÍN, PRUŠÁNKY. FOUR SLAVIC BURIAL GROUNDS. PART I. CONTRIBUTION ON THE CHRONOLOGY OF EARLY MEDIEVAL MATERIAL CULTURE IN CENTRAL EUROPE.

MORAVIA MAGNA

NECHVALÍN, PRUŠÁNKY. FOUR SLAVIC BURIAL GROUNDS. PART II. CATALOGUE.

Publications of the Institute of Archaeology of the Academy of Science of Czech Republic No. 28. Editor Pavel Kouřil. Brno 2006 .

Publication of results of archaeological research of four burial grounds: two of them were found on the territory of the village of Nechvalín and further two ones at the village of Prušánky in the district of Hodonín, South Moravian Region of Czech Republic. The older burial ground in Nechvalín comprises 89 graves; the younger one contains 62 graves. In Prušánky, the cemeteries are larger, the older one has 313 graves and the younger has 363 graves. The locations being explored are at the distance of 27 km one from another. They are located in different natural environment: Nechvalín is in impassable hilly area approx. 280 metres above sea level, Prušánky is in plain country 185 m.a.s.l., in the middle of quality agricultural land near the river Morava. In spite of that, the burials on all four necropolises abode by the same rules. So, the oldest graves of both locations are crematory ones; cremation remains were laid in shallow holes on southern edge of the older of two burial grounds and accompanying ceramics date them back to the 7th- 8th century. Younger skeleton graves were laid gradually north of the older ones.

The four completely explored burial grounds formed a part of economical and military background for important centre of Great Moravia located near today's Mikulčice on an island in the river Morava. Sometimes around the half of the 9th century the burials on older cemeteries in Nechvalín and in Prušánky were terminated, in spite of fact that no traces of radical development change can be found in archaeological material from the centre of Great Moravia or in written documents from that times. To the contrary, it is possible to state that Great Moravia was on the peak of its economical, cultural and power development at that time.

However, new cemeteries were founded in the locations under investigation around the half of the 9th century: in Nechvalín it is 140 metres to the west of the older one, in Prušánky just 135 metres to south-west of the older one. Skeleton graves on both younger cemeteries again abode by the same rules: younger graves were laid gradually north of the older ones. As the both burial grounds under investigation were concurrently founded approximately sometimes around the half of the 9th century, they were concurrently also concluded, most likely on the beginning of the 12th century (in Nechvalín, the newest part of the cemetery was damaged). At that time, the burials were terminated on the cemeteries under investigation in spite of the fact that the settlement of both regions continued without noticeable interruption up to Modern Times.

The first part of the publication deals with preliminary analysis of possibility of chronological determination of unique archaeological material that is clearly showed on 92 full-page tables. Moreover, the text is completed with many drawings of comparative wholes, the dating of which is determined by found coins. Considering the fact that it is dealing with a burial ground in hinterland of centre, the richness of findings is surprising, among others there are four swords, various golden and silver decorations, more than 40 Hungarian and Moravian deniers from the 11th and beginning of the 12th century. The second part contains detailed description of all graves and findings, plans of burial grounds, inter alia more than 400 plans of grave holes and positions of skeletal remains drawn precisely at the moment of uncover.

The publication also includes expert opinions, for example anthropological analysis of found human remains, zoological determination of animal bones from the remainders of meaty food laid into graves for the deceased, analyses of found remains of fabrics, expert assessment of coins and further necessary analyses.

SPISY ARCHEOLOGICKÉHO ÚSTAVU
AV ČR BRNO 36
2008